Boleslaw Prus

Păpușa

★★

roman

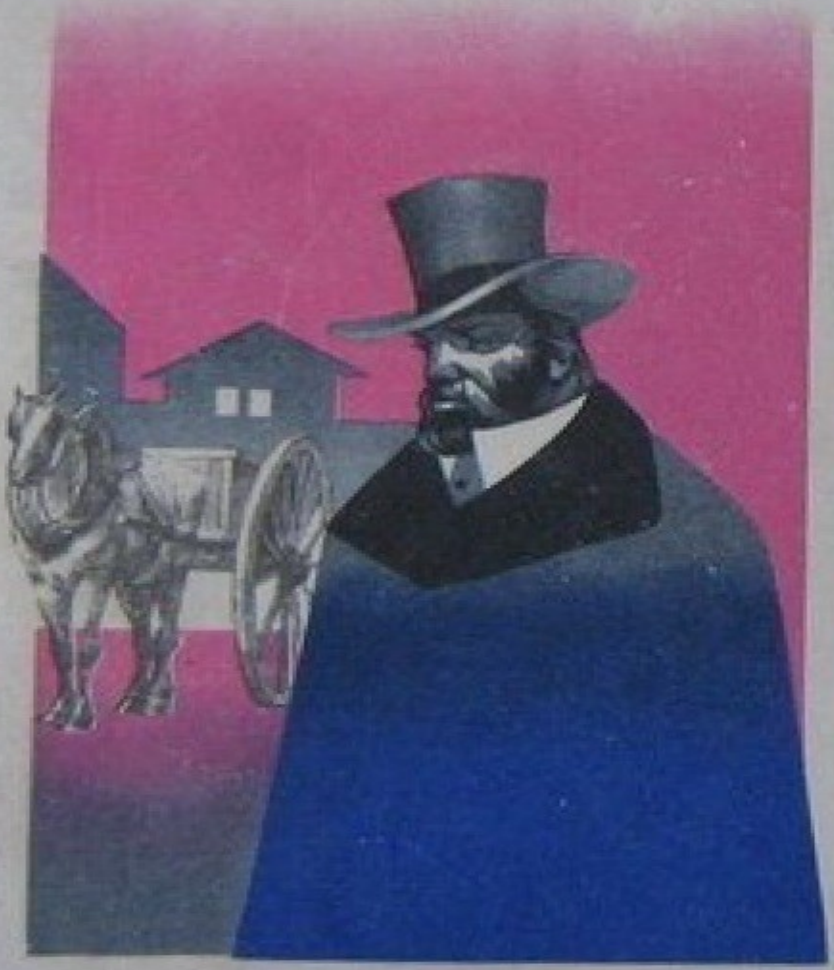

Editura Eminescu

BOLESLAW PRUS

Păpuşa

**

Roman

33

În româneşte de
RADU TUDORAN
şi DAN TELEMAC

EDITURA EMINESCU
1971

Cuprins

I.....3
II.....41
III.....75
IV.....88
V.....118
VI.....143
VII.....179
VIII.....202
IX.....243
X.....272
XI.....294
XII.....329
XIII.....344
XIV.....364
XV.....380
XVI.....458
XVIII.....463

I

ZILE CENUŞII ŞI CEASURI ÎNSÂNGERATE

LA UN SFERT DE ORĂ DUPĂ plecarea trenului din Varşovia spre Bydgoszoz, Wokulski fu cuprins de două sentimente neobişnuite şi diametral opuse. Învăluit în aerul proaspăt, el căzu într-un fel de apatie ciudată.

Se simţea liber, treaz, cu gândurile limpezi şi vioaie. Şi, totuşi, nu-l interesa nimic; nici cu cine, nici pe unde şi nici încotro călătoreşte. Apatia aceasta creştea pe măsură ce se îndepărta de Varşovia. Dincolo de Pruszkow aproape că-i tresări inima de bucurie văzând picăturile de ploaie care intrau în vagon pe fereastra deschisă; peste câteva clipe se simţi înviorat de furtuna care izbucnise fără veste dincolo de Grodzisko. O clipă îşi dori chiar să fie ucis de trăsnet. Când însă furtuna se potoli, căzu din nou într-o apatie totală: nu-l interesa nimic, nici chiar faptul că vecinul din dreapta adormise pe umărul lui, iar vecinul din faţă îşi scosese ghetele şi-şi rezemase picioarele — de altfel în ciorapi curaţi — pe genunchii săi.

Pe la miezul nopţii fu cuprins de o moleşeală care semăna a somn. Sau poate nu era decât o indiferenţă şi mai accentuată. Acoperi lampa cu învelitoarea de pânză, închise ochii şi îşi spuse în gând că această ciudată apatie va trece o dată cu răsăritul soarelui. Dar nu trecu, ci, dimpotrivă, spre zori, crescu tot mai mult. Nu se simţea nici bine, nici rău; îl stăpânea un simţământ nedesluşit.

Apoi cineva îi ceru paşaportul. După aceea luă micul dejun, cumpără un nou bilet, ceru ca bagajele să-i fie

mutate în alt tren şi porni mai departe. Altă gară, altă schimbare de trenuri, altă călătorie... Vagonul se legăna şi huruia, locomotiva fluiera, şi din când în când se oprea... În compartiment începură să se urce călători care vorbeau nemţeşte... doi, trei... Apoi cei care vorbeau limba polonă dispărură cu totul, şi vagonul se umplu de nemţi.

Se schimbă şi peisajul. Apărură păduri înconjurate de şanţuri, cu arbori plantaţi la distanţe egale, ca nişte soldaţi. Dispărură cocioabele de lemn învelite cu paie şi apărură tot mai multe căsuţe cu etaj, cu acoperiş de ţiglă şi înconjurate de grădini. Din nou se opriră, din nou merseră la masă. Ce oraş mare!... Aha! Berlinul!... Trenul porni din nou... În vagon se urcară alţi oameni, care vorbeau tot nemţeşte, dar parcă aveau alt accent. Apoi se lăsă noaptea şi veni somnul... Nu, nu era somn, ci vechea stare de apatie...

În compartiment apărură doi francezi. Peisajul se schimbase cu desăvârşire: orizonturi largi, dealuri, vii. Ici-colo, câte o casă mare, cu etaj — veche, dar solidă — înconjurată de pomi şi îmbrăcată în iederă. Din nou urmă controlul bagajelor şi schimbarea trenurilor; în compartiment intrară, făcând larmă cât zece, doi francezi şi o franţuzoaică. Erau, fireşte, oameni educaţi; totuşi, izbucneau în hohote de râs, îşi tot schimbau locurile şi-i tot cereau scuze, fără ca el să ştie pentru ce.

Într-o gară Wokulski îi scrise lui Suzin câteva rânduri pe adresa: Paris. “Grand Hotel”, şi înmână hârtia conductorului de vagon, împreună cu o bancnotă, fără să se uite măcar cât i-a dat, fără să-i pese dacă telegrama va ajunge sau nu la destinaţie. În gara următoare cineva îi vârî în mână un teanc de bancnote. Porniră mai departe. Wokulski observă că s-a lăsat o nouă noapte şi căzu iarăşi într-o stare care putea fi somnolenţă, dar putea fi şi pierderea cunoştinţei.

Ţinea ochii închişi. I se părea că doarme şi că ciudata

lui apatie îi va trece o dată ajuns la Paris.

“Ah, Parisul!... Parisul!... gândi dormitând. De atâţia ani, singurul meu vis!... O să-mi treacă. Totul va trece!...”

La ora 10 dimineaţa ajunseră într-o nouă gară. Trenul se opri în faţa peronului acoperit. Larmă, strigăte, forfotă. Asupra lui Wokulski dădură năvală trei francezi, care îşi ofereau serviciile. Deodată cineva îl prinse de braţ.

— Stanislaw Piotrovici! Noroc c-ai venit!...

Wokulski se uită o clipă la uriaşul cu barbă cânepie şi şopti:

— Ah, Suzin!

Se îmbrăţişară. Suzin era însoţit de doi francezi. Unul îi ceru lui Wokulski recipisa de bagaje.

— Mare noroc c-ai venit!... zise Suzin, sărutându-l încă o dată. Fără tine am crezut că mă pierd în Parisul ăsta!...

“Parisul!...” îşi zise Wokulski în gând.

— De mine nu mai spun nimic, continuă Suzin. Dar tu? Ai devenit atât de trufaş în mijlocul şleahtei voastre nenorocite, încât nici nu te mai uiţi la mine. Păcat însă de atâţia bani... Puteai să pierzi cincizeci de mii de ruble!...

Cei doi francezi care-l însoţeau pe Suzin apărură din nou şi-i anunţară că pot pleca. Suzin îl luă pe Wokulski de braţ şi ieşiră într-o piaţă unde staţionau sumedenie de omnibuze şi trăsuri — cu unul şi cu doi cai — cu birjari cocoţaţi pe capre, fie în faţă, fie la spate. După vreo cincisprezece paşi, dădură peste o trăsură cu doi cai şi cu lacheu. Se urcară şi porniră.

— Iată, zise Suzin, asta-i strada Lafayette, iar dincolo e bulevardul Magenta. O să mergem înainte pe strada Lafayette, până la hotel, lângă Operă. Ce să-ţi spun, oraşul ăsta e o adevărată minune! Stai să vezi Champs Elysées şi cartierul dintre Sena şi Rue de Rivali... Iţi spun: minune, nu oraş!... Numai că femeile sunt cam prea înfipte! Dar aici gusturile sunt altele... În orice caz, mă bucur din toată inima c-ai venit! Nu-i un fleac, cincizeci de mii, şi poate chiar mai mult... Uite, asta-i Opera, iar

dincolo e bulevardul Capucinilor… Uite şi coliba noastră!

Wokulski văzu o clădire imensă cu cinci etaje, în formă de triunghi, înconjurată la înălţimea etajului al doilea de o balustradă de fier. Clădirea era situată pe o stradă largă, străjuită de o parte şi de alta de copaci încă tineri, plină de omnibuze, trăsuri, călăreţi şi pietoni. Mişcarea era atât de mare, încât îţi făcea impresia că cel puţin jumătate din oraş se îngrămădise la locul unui accident. Netezimea pavajului făcea ca strada să pară parchetată. Wokulski îşi dădea seama că se află în inima Parisului, dar nu simţea nici emoţie, nici curiozitate. Nu-l interesa nimic.

Trăsura intră pe o poartă monumentală. Lacheul deschise uşa; coborâră. Suzin îl luă pe Wokulski de braţ şi-l conduse într-o cabină, care imediat după intrarea lor începu să urce.

— Ăsta-i ascensorul, zise Suzin. Am aici două camere. Una la etajul întâi, cu o sută de franci pe zi, iar a doua la etajul al treilea, cu zece franci. Ţie ţi-am oprit o cameră de zece franci. Ce să-i faci, aşa-i în timpul expoziţiei!…

Ieşiră din ascensor, merseră puţin pe coridor şi intrară într-o cameră elegantă, cu mobilă de mahon, cu un pat larg, cu baldachin şi cu un garderob care în loc de uşă avea o oglindă imensă.

— Ia loc, Stanislaw Piotrovici! Nu vrei să mănânci sau să bei ceva? Aici, sau în salon? Oricum, te-ai învârtit de cincizeci de mii… Sunt foarte mulţumit!

— Spune-mi, deschise gura pentru prima oară Wokulski, cum m-am “învârtit” de cincizeci de mii?

— Ba poate şi mai mult… îl întrerupse rusul.

— Bine, dar pentru ce?

Suzin se trânti într-un fotoliu, îşi puse mâinile pe burtă şi izbucni în hohote de râs.

— Uită-te la el ce întreabă! Dacă era altul, nici nu-l interesa de ce primeşte banii, ci ar fi spus “dă-mi”!… Iar tu vrei să ştii pe ce-ai câştigat atât bănet… Măi, măi drăguţ eşti!…

— Ăsta nu-i un răspuns!

— Ai răbdare, omule! râse Suzin. În primul rând, i-ai câştigat pentru că la Irkuţk am învăţat de la tine timp de patru ani încheiaţi cum se judecă sănătos. Dacă nu te-aş fi întâlnit, n-aş fi fost azi Suzin, negustor cunoscut! Eu, Slanislaw Piotrovici, nu sunt ca voi. Eu binele îl răsplătesc cu bine...

— Nici ăsta nu-i un răspuns! observă Wokulski. Suzin ridică din umeri.

— Lasă, nu-mi cere lămuriri acum! Când om merge jos, ai să înţelegi singur despre ce-i vorba. S-ar putea să cumpărăm ceva articole de galanterie pariziană, sau vreo zece-cincisprezece vase comerciale... Eu nu ştiu boabă franţuzeşte sau nemţeşte şi am nevoie de un om ca tine...

— Nu mă pricep la vapoare...

— Fii pe pace! O să găsim aici ingineri feroviari şi navali, ba chiar şi specialişti în vase de război... Nu la ei mă gândeam, ci la omul care să vorbească în locul meu, pentru mine. De altfel, să ştii un lucru: când om merge jos, fii numai ochi şi urechi, iar când vom ieşi de acolo, caută să-ţi ştergi totul din minte! Tu te pricepi la aşa ceva, Stanislaw Piotrovici, iar de rest, nu mă întreba... Eu am să câştig zece la sută, dumitale îţi voi da zece la sută din câştigul meu, şi treaba-i gata... Dar să nu mă întrebi pentru ce, pentru cine şi contra cui!

Wokulski tăcea.

— La patru vor veni nişte industriaşi americani şi francezi. Poţi să fii jos? îl întrebă Suzin.

— Da.

— Şi-acum spune, vrei să facem o plimbare prin oraş?

— Nu; mă duc să mă culc!

— Bine. Hai să-ţi arăt camera...

Părăsiră camera lui Suzin, şi după vreo zece paşi, intrară într-una cu totul asemănătoare. Wokulski se trânti pe pat. Prietenul său ieşi în vârful picioarelor şi închise

uşa.

După plecarea lui, Wokulski închise ochii şi încercă să adoarmă. Poate nu atât să adoarmă, cât să-şi alunge din minte nălucirea de care fugise de la Varşovia. Câtva timp i se păru că nu-l mai obsedează, că rămăsese acolo şi că-l căuta acum cu îngrijorare, colindând străzile, din Krakowskie Przedmiescie până la aleea Ujadowska.

“Unde-i?... Unde-i?...” şoptea nălucirea.

“Dar dacă îşi va lua zborul după mine?... se întreba Wokulski. Nu cred însă că va izbuti să mă găsească aici, într-un oraş atât de mare şi într-un hotel imens ca ăsta... Dar dacă totuşi mă caută?...”

Strânse şi mai mult ochii şi începu să se legene pe salteaua patului, foarte larg şi foarte elastic. În jurul său desluşi două feluri de zgomote; dincolo de uşă, pe culoar, oamenii vorbeau şi alergau, ca şi cum s-ar fi întâmplat ceva; iar de afară, din stradă, pătrundea pe fereastra deschisă un vuiet nedesluşit: huruitul numeroaselor trăsuri, sunetele clopoţeilor, glasuri omeneşti, trompete, pocnituri şi Dumnezeu mai ştie ce încă, totul însă înăbuşit şi îndepărtat.

Apoi i se păru că o umbră se uita pe fereastră; mai târziu avu impresia că umblă cineva pe coridorul acela lung. De la o uşă la alta, ciocănind şi întrebând:

— Nu-i aici!...

Adevărul este că trecuse cineva pe coridor, ciocănise la uşi, chiar şi la uşa lui, dar neprimind niciun răspuns, trecuse mai departe.

“Nu mă va găsi!... Nu mă va găsi!...” repeta Wokulski în gând.

În clipa aceea deschise ochii şi părul i se ridică măciucă în cap: văzu în faţă o cameră asemănătoare cu a sa, acelaşi pat cu baldachin, iar pe pat, el însuşi!... Simţi una din cele mai puternice emoţii din viaţă când îşi dădu seama că şi aici, unde se socotea absolut singur, era însoţit de un martor nedespărţit: propria lui fiinţă!

“Ce mod original de a spiona!... mormăi el. Ce tâmpite sunt dulapurile astea cu oglindă...”

Sări din pat, *alter ego-ul* din oglindă sări şi el tot atât de repede. Fugi la fereastră; *celălalt,* la fel. Deschise repede valiza, ca să se schimbe; *celălalt* începu şi el să se schimbe, desigur cu intenţia de a ieşi în oraş.

Wokulski simţi că trebuie să evite camera aceea. Năluca de care fugise din Varşovia era acolo. Era acolo şi-l aştepta dincolo de prag.

Se spălă, îşi luă rufe curate, se schimbă. Ceasornicul arăta numai douăsprezece şi jumătate.

“Mai sunt trei ceasuri şi jumătate! îşi zise el. Va trebui să fac ceva în acest timp...”

Dar nu apucă să deschidă uşa, că omul de serviciu îi şi apăru în faţă.

— *Monsieur*? [1]...

Wokulski îi ceru să-l conducă până la scară, îi dădu un franc şi fugi de la etajul al treilea pe scări în jos, ca un om urmărit.

Ieşi în stradă şi se opri pe trotuar. Strada era largă, mărginită de copaci. Cât ai clipi, trecură prin faţa lui vreo şase trăsuri şi un omnibuz galben, ticsit de călători atât jos, cât şi pe imperială. La dreapta, undeva departe, se vedea o piaţă; la stânga, lângă hotel, un umbrar nu prea mare, iar sub el, o mulţime de bărbaţi şi femei îşi beau cafeaua la mescioare rotunde, aşezate pe marginea trotuarului. Domnii erau cam indecenţi, purtau la butoniere flori sau panglicuţe şi ţineau picior peste picior, exact atât cât se cuvenea în vecinătatea unor case cu cinci etaje. Femeile erau subţirele, mărunte, oacheşe, cu priviri focoase, dar modest îmbrăcate.

Wokulski porni spre stânga, şi după ce trecu colţul, văzu lângă acelaşi hotel un al doilea umbrar şi un alt grup de oameni, dacă nu şi mai mulţi. Bărbaţii aveau priviri arogante, femeile erau vioaie, prietenoase şi pline de

[1] Domnul?... (fr.)

simplitate. Trăsuri cu un cal şi cu doi treceau mereu pe stradă, o mulţime de pietoni circulau repede într-o parte şi în alta, un omnibuz galben cu verde trecu prin faţă, încrucişându-se cu omnibuze cafenii, toate pline de călători şi jos, şi sus.

Wokulski se pomeni în mijlocul unei pieţe de unde porneau şapte străzi. Numără o dată, apoi încă o dată: şapte străzi!... Încotro s-o apuce?... îl atrăgeau copacii... Două străzi, în unghi drept, erau mărginite de arbori.

“O s-o iau pe lângă zidul hotelului”, îşi zise Wokulski. Făcu o jumătate de întoarcere la stânga şi rămase uimit.

În fund se vedea o clădire masivă.

La parter, un şir de arcade şi de statui; la etajul întâi, coloane imense de piatră şi altele mai mici, de marmură, cu capiteluri aurite. La înălţimea acoperişului, în colţuri, erau vulturi şi statui poleite cu aur care se înălţau deasupra altor sculpturi, şi ele poleite, reprezentând grupuri de cai în galop. Acoperişul era plat, iar în fund se zărea o cupolă cu o coroană în vârf; mai departe se înălţa un acoperiş triunghiular, având în vârf un grup de figuri. Pretutindeni marmură, bronz, aur; pretutindeni coloane, statui, medalioane...

“Opera!... îşi zise Wokulski. Bine, dar aici e mai multă risipă de marmură şi bronz decât în toată Varşovia!...”

Îşi aminti de magazinul său — socotit drept o podoabă a oraşului — se înroşi şi porni mai departe. Simţi că Parisul îl copleşeşte de la primii paşi, şi fu mulţumit.

Mişcarea trăsurilor, a omnibuzelor şi a pietonilor creştea mereu. La fiecare câţiva paşi, terase cu mescioare rotunde, aşezate pe trotuar. După o trăsură cu lacheu la spate, trecu o trăsurică trasă de un câine; alături un omnibuz, urmat de doi oameni care împingeau un cărucior de zarzavaturi, după care veneau alţii cu un cărucior mai mare, cu două roţi; apoi o doamnă şi un bărbat călare, şi din nou un şir nesfârşit de trăsuri. Lângă trotuar, un cărucior cu flori, altul cu fructe; în faţă, un

vânzător de pateuri, un vânzător de ziare, un negustor de vechituri, un tocilar, un vânzător de cărţi...

— *M'rchand d'habits* [1]...

— *Figaro* [2]*!...*

— *Exposition* [3] *!...*

— *Guide parisien!... Trois francs.'... Trois francs* [4]*!...*

Cineva îi vârî o carte în mână; Wokulski plăti trei franci şi traversă strada. Mergea repede, dar toţi i-o luau înainte, şi trăsurile, şi pietonii. Desigur era o întrecere generală! Grăbi pasul şi, deşi nu izbutise încă să întreacă pe nimeni, simţi toate privirile aţintite asupra lui. În primul rând fu atacat de vânzătorii de ziare şi de cărţi; femeile se uitau la el; bărbaţii îl priveau cu zâmbete ironice, îşi dădea seama că el, Wokulski, care făcuse atâta zarvă la Varşovia, era aici timid ca un copil şi că... ce căutase, găsise... Ah, cum ar fi dorit să devină din nou copilul de odinioară, când tatăl său se sfătuia cu prietenii dacă să-l dea la prăvălie sau la şcoală...

— În locul acela strada o lua puţin la dreapta. Wokulski văzu prima casă cu trei etaje şi se simţi oarecum înduioşat. O casă cu trei etaje, alături de case cu câte cinci!... Ce surpriză plăcută!

Deodată se pomeni lângă o trăsură cu un *groom* pe capră. În trăsură, două doamne: una, necunoscută, cealaltă... "Ea?... şopti Wokulski. De necrezut!"

Simţi cum îl părăsesc puterile. Din fericire, alături era o cafenea. Se lăsă pe un scaun, la marginea trotuarului; chelnerul veni, întrebă ceva, apoi îi aduse un mazagran. În aceeaşi clipă o florăreasă îi prinse un trandafir la butonieră, iar un vânzător de ziare îi puse în faţă Le *Figaro.*

Wokulski aruncă florăresei zece franci, băiatului cu ziare îi dădu un franc, gustă mazagranul şi începu să

[1] Vechituri (fr.).
[2] Ziar parizian (fr.)
[3] Expoziţie (fr.).
[4] Ghidul parizian!... Trei franci!... Trei franci!... (fr.).

citească ziarul:

*“M.-*S. *Regina Isabela...”*

Împături ziarul şi-l bagă în buzunar. Plăti şi se ridică, fără să-şi fi terminat mazagranul. Chelnerul îl privi pe sub sprâncene. Doi domni, care îşi jucau în mână bastonaşele subţiri, ridicară picioarele şi mai sus; unul din ei îl privi impertinent prin monoclu.

“Ce-ar fi dacă l-aş pălmui pe craiul ăsta? zise Wokulski. Dacă-l pălmuiesc, mâine va trebui să mă bat cu el în duel şi, poate, mă ucide... Dar dacă-l omor eu?...”

Trecu prin faţa necunoscutului, uitându-se în ochii lui. Filfizonului îi scăpă monoclul pe vestă şi-i pieri cheful de a mai zâmbi ironic.

Merse mai departe, cercetând clădirile cu toată atenţia. Ce magazine!... Magazinul cel mai prizărit de aici părea mult mai elegant decât magazinul său, considerat la Varşovia drept cel mai frumos. Aici clădirile erau masive, de piatră, şi aveau aproape la fiecare etaj balcoane mari, sau balustrade împrejurul întregului etaj.

“Impresia pe care o face Parisul este că locuitorii lui simt nevoia permanentă de a-şi împărtăşi gândurile în cafenele sau prin balcoane”, îşi zise Wokulski în gând.

Acoperişurile caselor erau şi ele neobişnuite, înalte, încărcate cu hornuri îmbrăcate în tablă şi împodobite cu tot felul de ornamente. Pe stradă se înălţa la fiecare pas fie un pom, fie un felinar, fie un chioşc sau o coloană cu un glob în vârf. Viaţa clocotea aici atât de puternic, încât, neputându-se epuiza în mişcarea nesfârşită a trăsurilor, în forfota oamenilor, în construcţia caselor de piatră cu cinci etaje, ţâşnea sub forma statuilor sau a basoreliefurilor care împodobeau zidurile, sub forma turnuleţelor ascuţite ca nişte săgeţi ridicându-se deasupra acoperişurilor, sau sub forma nenumăratelor chioşcuri risipite pe străzi.

Wokulski avea impresia că, de-abia scos dintr-o baltă, căzuse deodată într-o apă clocotită, sau care “fierbe, bolboroseşte şi stropeşte în jur”. El, omul matur şi atât de

impulsiv în climatul polonez, se simţea aici ca un copil uluit de tot şi de toate.

Între timp, în jurul său oraşul continua “să clocotească, să fiarbă, să sfârâie şi să stropească”; sfârşitul şirului de oameni nu se vedea, nici al trăsurilor, nici al pomilor sau al vitrinelor sclipitoare, şi nici chiar al străzii. Wokulski căzu treptat într-un fel de buimăceală. Nu mai auzea nici conversaţiile zgomotoase ale trecătorilor, nici strigătele vânzătorilor şi nici huruitul roţilor. Apoi i se păru că mai văzuse undeva case asemănătoare, aceeaşi mişcare şi aceleaşi cafenele; îşi zise că, la urma-urmelor, nu era nimic extraordinar de văzut aici, pe urmă se trezi în el simţul critic, în ceea ce privea limba vorbită la Paris, al cărei accent i se păru a fi aici mai prost decât la Varşovia, iar dicţiunea mai puţin clară.

Tot meditând aşa, încetini pasul şi nu se mai dădu în lături din faţa nimănui. Şi când tocmai se gândea că francezii vor începe să-l arate cu degetul, observă cu mirare că atrăgea atenţia din ce în ce mai puţin. După o hoinăreală de un ceas, devenise şi el o picătură ca oricare alta în oceanul parizian.

— “Aşa, da!” zise el.

Până aici, la zece-cincisprezece paşi, şirul de clădiri se întrerupea, pe o parte şi pe alta, lăsând loc străzilor laterale. Acum zidurile uniforme ale clădirilor se întindeau pe sute de paşi. Neliniştit, grăbi pasul şi, spre marea lui mulţumire, ajunse, în sfârşit, la o stradă laterală; coti puţin la dreapta şi citi tăbliţa: Rue St. Fiacre.

Zâmbi, deoarece îşi aduse aminte de un roman al lui Paul de Kock. Dădu peste o nouă stradă laterală: Rue du Sentier.

Nu auzise de ea.

După câţiva paşi citi: Rue Poissonière, care-i aminti de un mare proces criminal. Apoi văzu un şir întreg de stradele scurte, care dădeau spre teatrul “Gymnase”.

“Dar aici ce-o mai fi?”... se întrebă el, văzând la stânga

o clădire uriaşă, deosebită de toate cele văzute până atunci: un imens bloc dreptunghiular de piatră, cu o boltă semicirculară. Da, era o poartă la încrucişarea a două străzi. Alături, staţia omnibuzului; în faţa ei, o cafenea, şi trotuarul despărţit de stradă printr-o balustradă joasă de fier.

La câteva sute de paşi, o a doua poartă, asemănătoare, iar între ele, o stradă largă, întinzându-se la dreapta şi la stânga. Mişcarea crescuse: pe-aici treceau trei linii de omnibuze şi de tramvaie.

Wokulski se uită la dreapta şi văzu iarăşi două rânduri de felinare, două rânduri de chioşcuri, două rânduri de pomi şi două rânduri de case cu cinci etaje, întinzându-se pe o distanţă cât ţine Krakowskie Przedmiescie şi strada Novy Swiat din Varşovia. Nu i se vedea capătul. Numai undeva, departe, strada urca spre cer, acoperişurile se înclinau: spre pământ şi totul dispărea.

“Chiar de-ar fi să mă rătăcesc şi să întârzii la întâlnire, tot am s-o iau în direcţia asta!…” îşi zise el în gând.

În clipa aceea, la un colţ, trecu pe lângă el o femeie tânără, ale cărei mişcări şi statură îl făcură să tresară.

“Ea?… Nu!… în primul rând, fiindcă ea a rămas la Varşovia; şi apoi am mai întâlnit una care-i semăna… Nu-i decât închipuire!”

Simţi cum puterile şi memoria îl părăsesc. Se afla la încrucişarea a două străzi mărginite de arbori şi nu ştia cum ajunsese acolo. Îl cuprinse un sentiment de panică, sentiment cunoscut de obicei oamenilor care se rătăcesc în pădure. Din fericire, se apropia o trăsură cu un cal, şi vizitiul îi zâmbi cât se poate de prietenos.

— “Grand Hôtel!” îi porunci Wokulski, urcându-se.

Birjarul îşi duse mâna la pălărie şi strigă:

— Trap, Lisette!… Sunt sigur că boierul ăsta străin o să te cinstească cu o halbă!… Apoi se întoarse spre Wokulski: Una din două, cetăţene: sau aţi sosit chiar azi, sau aţi mâncat prea mult la prânz…

— Am sosit azi, răspunse Wokulski, care îşi recăpătase calmul în faţa chipului plin şi roşcovan al birjarului.

— Şi aţi băut un pic mai mult, nu?... Se vede îndată... Dar taxa o cunoaşteţi?...

— N-are importanţă!

— Trap, Lisette!... Grozav îmi place străinul ăsta! După mine, unul, numai oameni ca el ar trebui să ne viziteze expoziţia. Sunteţi sigur, cetăţene, că trebuie să mergem la "Grand Hôtel"?...

— Cât se poate de sigur.

— Trap, Lisette!... Străinul ăsta începe să-mi impună... Cetăţene, nu sunteţi cumva berlinez?

— Nu.

Birjarul se uită o clipă la el şi continuă:

— Cu atât mai bine pentru dumneavoastră! Eu, ce-i drept, n-am nimic cu prusacii, deşi ne-au răpit Alsacia şi o bună parte din Lorena, dar, oricum, nu-mi place să se afle un neamţ în spatele meu... De unde sunteţi, cetăţene?

— Din Varşovia.

— *Ah, ça!*... Frumoasă ţară! Bogată ţară! Trap, Lisette... Care va să zică, sunteţi polonez?... Îi cunosc pe polonezi! ... Am ajuns în Piaţa Operei, şi colo e "Grand Hôtel"...

Wokulski îi dădu trei franci, intră fuga în hotel şi sui în goană la etajul al treilea. De-abia se oprise în faţa camerei sale, când apăru zâmbitor servitorul, care-i dădu un bilet de la Suzin şi un teanc de scrisori.

— Mulţi, clienţi... Multe cliente... observă servitorul, uitându-se la el ştrengăreşte.

— Unde sunt?

— În salonul de recepţie, în sala de lectură, în sala de mese... Domnul Jumart vă aşteaptă cu nerăbdare...

— Cine e domnul Jumart?

— Majordomul dumneavoastră şi al domnului *Siuzen...* Un om foarte capabil, care ar putea să vă aducă multe servicii dacă ar fi sigur... că va primi o gratificaţie de o mie de franci... continuă să turuie servitorul cu zâmbetul

lui ştrengăresc.

— Unde este?

— La etajul întâi, în salonul dumneavoastră de recepţie. Domnul Jumart a un om foarte priceput, dar socot că şi eu aş putea fi de folos excelenţei-voastre, deşi numele meu este Miler. De fapt, sunt alsacian şi, pe onoarea mea, în loc să iau de la dumneavoastră, aş da de la mine câte zece franci pe zi, numai să terminăm odată cu prusacii ăştia!...

Wokulski intră în cameră.

— În primul rând, să vă păziţi de baroana care vă aşteaptă în sala de lectură, deşi mi se pare că urmează să fie primită de dumneavoastră de-abia la orele trei... Mi-aş pune capul că-i nemţoaică! Nu degeaba sunt eu alsacian! ...

Miler rosti ultimele cuvinte în şoaptă. Apoi ieşi din cameră.

Wokulski deschise biletul primit de la Suzin şi citi:

“Consfătuirea va avea loc la orele 8. Ai timp destul, aşa că poţi sta de vorbă cu clienţii care aşteaptă, şi, în primul rând, cu muieretul. Eu, pe legea mea, sunt prea bătrân ca să-i pot împăca pe toţi!”

Wokulski începu să răsfoiască scrisorile. Cele mai multe erau reclame de-ale negustorilor, frizerilor şi dentiştilor, cereri de ajutor, propuneri pentru comunicarea unor secrete, un apel din partea Armatei Salvării şi altele de acelaşi fel.

Din tot vraful, una îi reţinu în special atenţia:

“Persoană tânără, elegantă, bine făcută, doreşte să viziteze Parisul împreună cu dumneavoastră, pe cheltuială comună. Lăsaţi răspunsul la portarul hotelului”

— “Original oraş!” mormăi Wokulski.

A doua scrisoare, şi mai interesantă, era de la baroană, care urma să vină în sala de lectură la orele trei.

Sună şi ceru să i se aducă dejunul. Peste câteva minute i se serviră şuncă, ouă, biftec, un peşte necunoscut, câteva sticle cu diferite băuturi şi apoi cafea neagră. Mâncă cu o poftă de lup şi bău cu sete. Apoi îi ceru lui Miler să-l conducă în sala de recepţie.

Servitorul ieşi cu el pe coridor, apăsă pe un buton, vorbi ceva printr-un tub, apoi îl duse pe Wokulski până la ascensor. Peste o clipă era la etajul întâi; la ieşirea din ascensor, fu întâmpinat de un domn distins, cu mustăţi nu prea mari, în frac şi cu cravată albă.

— Jumart... se recomandă el, înclinându-se.

Merseră vreo zece paşi pe coridor, apoi Jumart, deschise o uşă, care dădea într-un salon strălucitor. Wokulski fu impresionat de mobilele poleite, oglinzile imense şi pereţii împodobiţi cu basoreliefuri. În mijlocul salonului se afla o masă acoperită cu un brocart preţios şi încărcat cu vrafuri de hârtii.

— Pot să-i poftesc pe solicitanţi? întrebă Jumart. După cât mi se pare, nu-s primejdioşi. Mi-aş permite să vă atrag atenţia numai asupra baroanei, care aşteaptă în sala de lectură...

Se înclină şi trecu cu demnitate într-un alt salon, care părea să fie o anticameră.

“Ei, drăcia dracului! N-am intrat cumva în vreo aventură?” se întrebă Wokulski.

De-abia se aşezase pe un fotoliu, şi începuse să frunzărească hârtiile, când intră un lacheu îmbrăcat într-un frac albastru-deschis, împodobit cu fireturi, şi-i prezentă o carte de vizită pe tavă. Pe carton era scris: *“colonelul”...* şi un nume necunoscut.

— Poftească-l!

După o clipă apăru un bărbat de statură înaltă, cu o bărbuţă căruntă, tăiată după moda spaniolă, cu mustăţile în furculiţă şi cu o panglicuţă roşie la reverul redingotei.

— Ştiu că timpul dumneavoastră este preţios, începu vizitatorul, înclinându-se uşor, dar pot expune chestiunea care mă interesează în câteva clipe. Parisul este un oraş minunat în toate privinţele, atât pentru amuzament, cât şi pentru ştiinţă. Aveţi însă nevoie de un ghid priceput, şi deoarece cunosc toate muzeele, galeriile, teatrele, cluburile, monumentele, instituţiile de stat şi particulare, într-un cuvânt, totul... dacă dumneavoastră doriţi...

— Vă rog să-mi lăsaţi adresa dumneavoastră, îi răspunse Wokulski.

— Vorbesc patru limbi, am relaţii în lumea artistică, literară, ştiinţifică şi industrială...

— În clipa asta nu vă pot da un răspuns, îl întrerupse încă o dată Wokulski.

— Să mă prezint, sau să aştept chemarea dumneavoastră?

— Am să vă răspund în scris.

— Vă rog să nu mă uitaţi! încheie vizitatorul.

Apoi se ridică, se înclină şi ieşi.

Lacheul aduse o altă carte de vizită; peste câteva clipe apăru al doilea solicitator. Era un om rotofei şi rumen la faţă, tipul negustorului de mătăsuri. Făcu plecăciuni pe toată distanţa dintre uşă şi masă.

— Ce poftiţi? îl întrebă Wokulski.

— Cum, n-aţi auzit de numele meu? se miră noul venit. Escabeau!... Hanibal Escabeau?! Carabina “Escabeau” trage şaptesprezece lovituri pe minut, iar cea pe care voi avea onoarea să v-o prezint, treizeci...

Wokulski făcu o figură atât de uluită, încât Hanibal Escabeau căscă ochii mari.

— Cred că n-am greşit adresa...

— Nu, aţi nimerit bine. Numai că eu sunt negustor de galanterie, şi carabinele nu mă interesează de loc.

— Mi s-a spus totuşi că... în secret, continuă Escabeau, accentuând cuvintele, dumneavoastră...

— Aţi fost greşit informat!

— Ah! în cazul acesta, vă rog să mă scuzaţi! Probabil că n-am nimerit bine camera... zise vizitatorul, retrăgându-se şi înclinându-se.

Apărură din nou fracul albastru şi pantalonii albi, urmaţi de un nou vizitator, de data asta un om mărunt, subţirel, negricios, cu privirea neliniştită. Veni până la masă aproape în fugă, căzu pe scaun, se uită spre uşă şi, aplecându-se spre Wokulski, începu în şoaptă:

— Desigur că o să vă mire... dar e vorba de ceva important... foarte important... Zilele acestea am făcut o descoperire uriaşă în domeniul ruletei... Este de ajuns să dublezi miza de şase până la şapte ori...

— Mă scuzaţi, dar eu nu mă ocup de asemenea chestiuni, îl întrerupse Wokulski.

— Nu aveţi încredere?... E firesc... Dar, uitaţi-vă, am la mine o mică ruletă... Putem încerca...

— Scuzaţi-mă, dar n-am timp acum!

— Domnule, doar trei minute... doar o minută...

— Nicio jumătate de minut...

— Atunci când să vin? întrebă vizitatorul, disperat.

— În orice caz, nu prea curând.

— Împrumutaţi-mi cel puţin o sută de franci pentru probele oficiale...

— Vă pot da cinci franci, conveni Wokulski, ducând mâna la buzunar.

— O, nu, domnule, vă mulţumesc... Nu sunt un aventurier... Dar, în sfârşit... daţi-mi banii... Mâine am să vi-i restitui, între timp poate că vă veţi răzgândi...

Vizitatorul următor, o persoană de o corpolenţă respectabilă, cu o serie de decoraţii în miniatură la reverul redingotei, îi propuse diploma de doctor în filosofie, o decoraţie sau un titlu, şi păru foarte mirat când propunerile sale fură respinse. În clipa aceea lacheul o anunţă pe baroană...

Urmă o nouă pauză, ceva mai lungă de astă dată, apoi apăru în salon o femeie atât de frumoasă şi de distinsă,

încât, fără să vrea, Wokulski se ridică în picioare. De vreo 40 de ani, femeia era impozantă, cu trăsături foarte regulate, făcând impresia unei doamne din lumea mare.

Cu un gest, Wokulski o pofti să se aşeze în fotoliu. După ce se aşează, observă că e neliniştită şi că-şi mototoleşte în mână batista brodată. Deodată doamna vorbi, uitându-se mândră în ochii lui:

— Mă cunoaşteţi?

— Nu, doamnă.

— N-aţi văzut nici măcar portretul meu?

— Nu.

— În cazul acesta n-aţi fost nici la Berlin şi nici la Viena?

— Nu, n-am fost.

Doamna răsuflă adânc, parcă uşurată.

— Cu atât mai bine! spuse ea. Aşa voi avea mai mult curaj. Eu nu sunt baroană... Sunt cu totul altcineva, dar faptul acesta n-are o importanţă prea mare. Pentru moment mă aflu într-o situaţie dificilă... Am nevoie de douăzeci de mii de franci... Şi deoarece nu vreau să-mi las bijuteriile la “Muntele de pietate”, m-am gândit... Înţelegeţi?

— Nu, doamnă.

— Ştiţi... deţin un secret important...

— N-am calitatea să cumpăr secrete, răspunse Wokulski, întrucâtva tulburat.

Doamna se agita în fotoliu.

— Nu aveţi calitatea?... Atunci de ce aţi venit aici?... îl întrebă ea cu un zâmbet uşor.

— N-am totuşi calitatea...

Doamna se ridică.

— Iată adresa mea, spuse ea emoţionată. Primesc la orice oră din zi şi din noapte... Dincoace... o notiţă care o să vă dea puţin de gândit... Bună ziua!

Şi ieşi, foşnindu-şi fustele. Wokulski se uită la notiţă; cuprindea câteva date privitoare la persoana lui şi a lui Suzin, de fapt datele obişnuite în orice paşaport.

“Da!... îşi zise. Miler a scos datele astea din paşaport, dar a făcut o seamă de greşeli... Wokulski!... Ei, drăcie! Ce, crede că sunt copil?...”

Deoarece nu se mai prezentă niciun vizitator, Wokulski îl chemă pe Jumart.

— Ce doriţi? îl întrebă elegantul majordom.

— Aş vrea să vorbesc cu dumneata...

— În particular? În cazul acesta daţi-mi voie să stau jos. Reprezentaţia e terminată, costumele merg la magazie, iar actorii devin egali unii faţă de alţii.

Vorbea pe un ton cam ironic, dar se purta ca un om foarte binecrescut. Wokulski era din ce în ce mai mirat.

— Domnule, spune-mi, ce fel de oameni au fost vizitatorii mei?

— Oamenii care au fost la dumneata? întrebă Jumart. Sunt oameni obişnuiţi: ghizi, inventatori, intermediari... Fiecare munceşte cum poate şi vrea să aibă cât mai mult profit din munca sa. Iar faptul că le place, dacă-i posibil, să câştige mai mult decât li se cuvine este o caracteristică a francezilor.

— Dumneata nu eşti francez?

— Eu? M-am născut la Viena, am studiat în Elveţia şi în Germania, am trăit mulţi ani în Italia, Anglia, Norvegia şi Statele Unite... Numele meu exprimă de altfel cel mai bine naţionalitatea mea: mă port după grajdul în care mă aflu; bou între boi, cal între cai. Şi deoarece îmi dau seama de unde primesc banii şi pe ce trebuie să-i cheltuiesc, iar oamenii mă cunosc, restul nu mă interesează câtuşi de puţin!

Wokulski se uită la el cu atenţie.

— Nu înţeleg...

— Uite, vezi dumneata, continuă Jumart bătând darabana cu degetele în masă, am umblat prea mult prin lume ca să mă intereseze naţionalitatea cuiva. Pentru mine există numai patru naţionalităţi, indiferent de limbă. Din categoria întâi fac parte cei despre care ştiu de unde

iau banii şi ce fac cu ei. În al doilea rând vin cei despre care ştiu de unde iau banii, dar nu ştiu pe ce-i cheltuiesc. Al treilea: cei pe care îi ştiu cum îi cheltuiesc, dar nu ştiu de unde iau bani; în al patrulea rând vin cei despre care nu ştiu nici de unde au bani şi nici pe ce-i cheltuiesc. Ştiu că domnul Escabeau are venituri de la o fabrică de tricotaje şi că-şi cheltuieşte banii pentru construirea unei arme infernale; prin urmare, îl respect... În schimb, despre doamna baroană... nu ştiu de unde ia banii şi nici pe ce-i cheltuieşte, şi de aceea n-am încredere în ea.

— Domnule Jumart, eu sunt negustor, răspunse Wokulski enervat de teoria expusă mai sus.

— Ştiu. Şi mai ştiu că dumneavoastră sunteţi prietenul domnului Siuzen, ceea ce mai adaugă câteva procente. De altfel, observaţiile mele nu se refereau la dumneavoastră; vi le-am expus numai în speranţa că-mi vor aduce un beneficiu.

— Dumneata eşti un filosof! mormăi Wokulski.

— Sunt doctor în filosofie de la două universităţi... răspunse Jumart.

— Şi îndeplineşti un rol de...

— Servitor! Asta aţi vrut să spuneţi, nu? îl întrerupse Jumart, râzând. Muncesc şi eu, domnule, ca să trăiesc şi să-mi asigur o rentă la bătrâneţe. Iar în privinţa titlului, puţin îmi pasă; am avut destule în viaţă!... Lumea seamănă cu un teatru de amatori, aşa că nu-i frumos să doreşti numai roluri principale şi să le refuzi pe cele de mâna a doua. De altfel, orice rol e bun dacă-i jucat cu măiestrie şi dacă nu-i luat prea în serios.

Wokulski se mişcă pe scaun. Se ridică şi Jumart şi, înclinându-se cu eleganţă, spuse:

— Vă pun la dispoziţie serviciile mele!

Apoi ieşi din salon.

“Am temperatură, sau ce-i cu mine?... se întrebă Wokulski, strângându-şi capul în mâini. Am ştiut că Parisul e un oraş ciudat, dar nu mi l-am închipuit chiar

aşa…”

Se uită la ceas şi constată că era numai trei şi jumătate.

— Mai sunt peste patru ore până la şedinţă! murmură el, neliniştit la gândul că nu ştia cum să-şi întrebuinţeze timpul.

Văzuse atâtea lucruri noi, stătuse de vorbă cu atâţia oameni necunoscuţi şi era de-abia trei şi jumătate!…

Îl frământa o neliniște ciudată, simţea o lipsă nedefinită… “Să mai mănânc ceva? Nu! Să citesc? Nu! Să stau poate de vorbă cu cineva? Sunt sătul de conversaţii…”

Se săturase de oameni; cei mai puţin respingători erau cei cu mania invenţiilor şi Jumart, cu felul lui de a clasifica specia umană.

Nu avea curaj să se întoarcă în camera sa, unde se afla oglinda aceea atât de mare. Nu-i rămânea decât să treacă în revistă ciudăţeniile pariziene. Ceru deci să fie condus la restaurantul hotelului. Acolo totul era superb şi uriaş; începând cu pereţii, tavanul şi ferestrele şi terminând cu numărul şi lungimea meselor. Fără să se uite la nimic din toate acestea, Wokulski îşi fixă privirea asupra uneia din imensele lustre aurite şi îşi spuse în gând: “Când va atinge vârsta baroanei… obişnuită cum e să cheltuiască zeci de mii de ruble pe an, cine ştie dacă nu va apuca şi ea pe aceeaşi cale?… Doar şi femeia aceea a fost tânără şi cred că şi pentru ea a putut să-şi piardă minţite un om tot atât de nebun ca mine. Desigur că pe atunci nici ea nu se întreba de unde veneau banii. Astăzi ştie de unde: din comerţul cu lucruri interzise!… Blestemată fie lumea care are femei atât de frumoase şi atât de…”

Se simţi stingherit. Ieşi repede afară, în faţa hotelului, ca să se piardă în forfota străzii.

“Primul drum l-am făcut spre stânga, îşi zise el. Acum am s-o iau spre dreapta…”

Hoinăreala fără ţel în oraşul acesta imens era singurul lucru care avea pentru el un farmec, un farmec plin de amărăciune.

— “Ce-ar fi dacă aş putea să mă pierd în mulţimea aceasta?!...” şopti el.

Coti spre dreapta, trecu pe lângă un scuar şi ajunse într-o piaţă foarte mare, cu arbori din belşug. În mijlocul ei se afla o clădire dreptunghiulară, înconjurată de coloane, ca un templu grecesc, cu uşi mari de bronz, împodobite cu basoreliefuri. Pe partea de sus a frontispiciului era de asemenea un basorelief care reprezenta, pe cât îşi putu da el seama, *Judecata de apoi.*

Făcu înconjurul edificiului, cu gândul la Varşovia. Cu câtă greutate se construiau acolo clădirile acelea mici, şubrede şi anoste, în timp ce aici puterea omului ridica, parcă în joacă, edificii uriaşe, şi la urmă, fiindcă nu obosea, le încărca şi cu podoabe.

În faţă văzu o stradă nu prea lungă, la capătul căreia se deschidea o piaţă şi mai mare, având în centru o coloană înaltă şi subţire. Porni într-acolo; cu cât se apropia, coloana apărea mai înaltă, iar piaţa se lărgea. De o parte şi de alta a coloanei ţâşneau puternice fântâni arteziene; la dreapta şi la stânga se întindeau grupuri de copaci mari, cu frunzele puţin îngălbenite; în fund se vedea fluviul, şi deasupra lui plutea necontenit fumul vaporaşelor care alunecau repede pe apă.

În piaţă se vedeau trăsuri puţine. În schimb, erau mulţi copii însoţiţi de mamele sau de bonele lor. Militari de diferite arme se plimbau agale, şi undeva alături cânta o fanfară.

Wokulski se apropie de obelisc şi fu cuprins de uimire. Se afla în mijlocul unei pieţe lungi de vreo două verste şi late de o jumătate de verstă. În spate era o grădină, iar în faţa lui o alee foarte lungă. Pe amândouă părţile se întindeau scuaruri şi palate; în fund, pe o înălţime se ridica o poartă uriaşă. Wokulski simţi că în clipa aceea n-

ar fi în stare să găsească cuvinte ca să-şi exprime admiraţia.

— Asta e piaţa Concordiei, iar acolo e Obeliscul din Luxor (original, domnule!). În spatele nostru se află grădina Tuilleries, în faţă Champs Elysées, iar acolo, în fund... l'Arc de l'Etoile...

Wokulski întoarse capul şi zări lângă el un domn cu ochelari negri şi cu mănuşi cam roase.

— Să mergem mai aproape! O plimbare splendidă!... Uitaţi-vă câtă mişcare... continuă necunoscutul.

Deodată amuţi, o şterse din loc şi dispăru între două trăsuri care tocmai treceau pe acolo. Un om în uniformă, cu o pelerină scurtă şi cu glugă pe umeri, se apropie, îl privi o clipă pe Wokulski, apoi i se adresă zâmbind:

— Sunteţi străin?... Luaţi seama când faceţi cunoştinţă cu cineva la Paris...

Involuntar, Wokulski duse mâna la buzunarul de la spatele redingotei şi constată că-i dispăruse tabachera de argint. Se înroşi, mulţumi politicos omului cu pelerină, dar nu spuse că i se furase ceva. Îşi aminti de definiţia lui Jumart şi îşi zise că începe să cunoască sursa veniturilor de care dispune domnul cu mănuşi roase, deşi nu ştie pe ce anume îşi cheltuieşte banii...

"Jumart are dreptate! şopti el. Hoţii sunt mai puţin primejdioşi decât oamenii despre care nu ştim de unde îşi procură veniturile..."

Şi îşi aduse aminte că la Varşovia erau foarte mulţi de acest fel.

"Poate din cauza asta nu există acolo nici edificii mari şi nici arcuri de triumf..."

Mergea pe Champs Elysées, ameţit de mişcarea şirurilor nesfârşite de cupeuri şi trăsuri, printre care se strecurau călăreţii şi amazoanele. Mergea alungându-şi gândurile sumbre, care îi dădeau târcoale ca un stol de lilieci. Înainta, şi-i era frică să se uite în urmă. I se părea că pe artera aceasta elegantă şi însufleţită era un vierme

— singurul — călcat în picioare şi târându-şi măruntaiele după sine.

Ajunse până la l'Arc de l'Etoile. De acolo se întoarse încet, şi când fu din nou în piaţa Concordiei, zări în spatele grădinii Tuilleries o minge imensă, neagră, care se ridică repede în aer, se opri câteva clipe, apoi, încet-încet, se lăsă în jos.

"A! Balonul lui Giffani! îşi spuse în gând. Păcat că n-am timp azi!..."

Din piaţă coti pe o altă stradă. La dreapta se întindea o grădină împrejmuită cu grilaj de fier şi cu stâlpi pe care erau aşezate vase mari de flori; în stânga erau mai multe clădiri cu acoperişurile semicirculare, cu o pădure de coşuri mari şi mici, cu balustrade interminabile... Mergea încet şi se gândea cu groază că sosise la Paris doar de opt ore, dar că începea să se plictisească...

"Ei! se mustră el. Dar expoziţia, dar muzeele, balonul..."

Mergând înainte pe Rue de Rivoli, pe la 7 ajunse într-o piaţă în care se ridica, singuratic, un turn gotic, înconjurat de copaci şi împrejmuit cu un grilaj scund de fier. De aici se ramificau iarăşi câteva străzi. Wokulski, plictisit, făcu semn unui birjar, şi într-o jumătate de oră ajunse înapoi la hotel, după ce trecu pe lângă poarta St. Denis, pe care o mai văzuse.

Consfătuirea cu constructorii de vapoare şi cu inginerii respectivi se prelungi, cu ajutorul unui mare număr de sticle de şampanie, până la miezul nopţii. Wokulski, care-l înlocuia pe Suzin, fu nevoit să ia un mare număr de note, şi astfel se destinse. Sui înviorat în camera sa, unde, în loc să se lase obsedat de oglindă, se întinse în pat, cu ghidul Parisului în mână.

"O nimica toată! murmură el, privind planul oraşului. Circa o sută de verste pătrate, două milioane de locuitori, câteva mii de străzi şi peste zece mii de vehicule publice..."

Apoi frunzări lunga listă a celor mai de seamă edificii pariziene şi se gândi, ruşinat, că nu va izbuti niciodată să se orienteze în oraşul acesta.

“Expoziţia… Notre Dame… Halele Centrale… Piaţa Bastiliei… La Madeleine… Le Petit Palais… La naiba!”

Stinse lumânarea. Pe stradă era linişte. Pe fereastră pătrundea lumina cenuşie a felinarelor, reflectată parcă de nori. Simţea că îi vâjâie urechile, iar prin faţa ochilor i se perindau ori străzi netede ca parchetul, ori arbori înconjuraţi de grilaje de fier, sau clădiri de piatră cioplită, sau forfota oamenilor şi a trăsurilor care apăreau nu se ştie de unde şi goneau nu se ştie încotro. Urmărind aceste năluciri fugare, adormi cu gândul că, oricum, prima zi petrecută la Paris îi va rămâne întipărită în minte pentru toată viaţa.

Visă că nenumărate edificii şi o adevărată pădure de statui, precum şi nesfârşite şiruri de arbori se rostogoleau peste el, într-un sarcofag uriaş, unde dormea, singur, tăcut, aproape fericit. Dormea, nu se gândea la nimic, nu-şi mai aducea aminte de nimeni, şi ar fi putut dormi aşa veacuri de-a rândul dacă — vai! — dacă n-ar fi fost picătura aceea de jale care se strecurase în el sau îi dădea târcoale, aşa de mică, încât ochiul omenesc n-o putea desluşi, şi atât de amară, încât ar fi putut otrăvi lumea întreagă.

Din ziua în care primise botezul Parisului, pentru el începu o viaţă aproape fantastică. În afara celor câteva ore consacrate consfătuirilor lui Suzin cu constructorii de vapoare, Wokulski era absolut liber şi folosea timpul vizitând oraşul cu totul la întâmplare. Alegea o stradă după indicele alfabetic din ghid şi, fără să se uite măcar pe plan, pornea într-acolo cu trăsura. Urca scări în clădiri, cutreiera prin săli, se oprea în faţa obiectelor mai interesante, şi cu aceeaşi trăsură, închiriată cu ziua, pornea în altă direcţie, tot după indicele alfabetic. Şi fiindcă singura primejdie de care se ferea era lipsa de

ocupaţie, serile studia planul oraşului, însemna locurile vizitate şi îşi lua note.

Uneori era însoţit de Jumart, care îl conducea în locuri în indicate de ghid: la depozitele comercianţilor, în atelierele fabricilor, în locuinţele meşteşugarilor, în camerele studenţilor, prin cafenele şi restaurante aflate pe străzi de categoria a patra. Şi de-abia acum începu Wokulski să cunoască adevărata viaţă pariziană.

În cursul acestor peregrinări se urcă în turnurile bisericilor
St. Jacqucs, Notre Dame şi ale Panteonului, se sui cu ascensorul în Trocadero, coborî în canalele şi catacombele Parisului, împodobite cu cranii, vizită Expoziţia generală, Luvrul şi palatul Cluny, se plimbă prin Bois de Boulogne şi prin cimitire, vizită cafenelele de la Rotonde du Grand Balcon şi fântânile, şcolile şi spitalele, Sorbona şi sala de scrimă, Halele şi Conservatorul, abatoarele şi teatrele, bursa la Colonné de Juillet şi bisericile. Tot ceea ce vedea crea în jurul său un fel de haos care îşi găsea corespondentul în haosul din sufletul lui.

Uneori, gândindu-se la cele văzute — de la palatul expoziţiei, cu un perimetru de două verste, până la perla de pe coroana Bourbonilor, nu mai mare decât un bob de mazăre — se întreba ce doreşte şi constata că nu dorea nimic. Nimic nu-i oprea atenţia, nimic nu-i grăbea bătăile inimii, nimic nu-l îndemna spre acţiune. Dacă i s-ar fi oferit tot Parisul ca să străbată pe jos drumul care-l desparte de cimitirul Montparnasse, cu singura condiţie să fie interesat şi emoţionat de tot ce vede, n-ar fi făcut acest drum. În schimb, străbătea zilnic kilometri întregi numai ca să-şi înăbuşe amintirile.

Uneori i se părea că e o făptură care, printr-un ciudat joc al evenimentelor, se născuse abia de câteva zile, acolo, pe caldarâmul Parisului; că tot ceea ce-i venea în minte nu erau decât năluciri, un fel de vis, amintirea unor

lucruri care nu existaseră niciodată în realitate. Atunci îşi spunea că e pe deplin fericit şi hoinărea de la un capăt la altul al Parisului, zvârlind nebuneşte pumni întregi de aur.

“Mi-e totuna!” murmura el.

Ah, dacă n-ar fi fost picătura aceea de jale, atât de mică, dar atât de amară!

Alteori, pe fondul zilelor acelora cenuşii, când i se părea că peste capul lui se prăbuşeşte lumea întreagă a palatelor, fântânilor, sculpturilor, tablourilor şi maşinilor, i se întâmpla câte ceva care-i amintea că nu-i totuşi o simplă închipuire, ci-i un om aievea, cu sufletul ros de cangrenă.

Odată se dusese la teatrul “Variétés” din strada Montmartre, la câteva sute de paşi de hotelul său. Programul era alcătuit din trei piese vesele, printre care şi o operetă. Se dusese ca să se lase ameţit de comicul actorilor, îndată după ridicarea cortinei, prinse o frază, spusă pe scenă de un glas plângător: “Amantul iartă totul amantei sale, cu excepţia unui nou amant…”

— Uneori trebuie să-i ierţi chiar şi trei-patru!… şopti râzând un francez de lângă el.

Wokulski simţi că se înăbuşă i se părea că pământul i se desface sub picioare şi că tavanul se prăbuşeşte peste el. Nu mai putea să rămână. Se ridică de la locul lui, care din nefericire se găsea cam în mijlocul rândului, şi, scăldat de o sudoare rece, fugi de la spectacol, călcând pe picioarele vecinilor.

O luă repede spre hotel şi intră în prima cafenea întâlnită în drum. Ce fusese întrebat, ce răspunsese, nu ţinea minte. Ştia doar că i se adusese o cafea şi o sticlă de coniac gradată cu liniuţe, fiecare liniuţă corespunzând unui păhărel. Wokulski bău, spunându-şi în gând: “Starski este al doilea amant, Ochocki al treilea… Dar Rossi?… Rossi, căruia i-am organizat aplauzele, i-am oferit cadouri în plină scenă… Ce era el?… Prost eşti, orbule! Nu vezi că e o Messalină, dacă nu cu fapta, cel puţin cu gândul?… Iar

eu... Să fiu nebun după ea?... Eu?”

Simţi că indignarea îl liniştea. Dar abia la plată văzu că sticla se golise.

“Da, bun calmant coniacul!...” îşi zise în gând.

De atunci, de câte ori îşi amintea de Varşovia, sau întâlnea o femeie care avea ceva deosebit în mişcări, în îmbrăcăminte, în fizionomie, intra în cafenea şi bea o sticlă de coniac. Numai aşa se putea gândi cu curaj la domnişoara Isabela, mirându-se că un om ca el fusese în stare să iubească o astfel de femeie.

“Cred că merit să fiu primul şi ultimul...” îşi spunea.

Sticla de coniac se golea, iar el îşi rezema capul în mâini şi moţăia, spre marea veselie a chelnerilor şi a clienţilor.

Şi din nou vizita zile întregi expoziţia, muzeele, fântânile arteziene, şcolile şi teatrele, nu ca să vadă ceva nou, ci ca să-şi înăbuşe amintirile.

Treptat, pe fondul unor suferinţe surde şi nedesluşite, începu să se nască în el întrebarea: există oare vreo rânduială în construcţia Parisului? Există ceva cu care ar putea fi comparat, o lege care i-ar putea fi aplicată?

Văzut din Panteon sau de la Trocadero, Parisul se înfăţişa ca un ocean de case, străbătut de mii de străzi; acoperişurile inegale făceau impresia unor valuri; coşurile semănau cu nişte şuviţe de apă care ţâşneau în sus, iar coloanele păreau şuvoaie mari.

“Un adevărat haos! constata Wokulski. De altfel, nici nu poate ieşi altceva din concentrarea a milioane de eforturi. Un oraş mare seamănă cu nori de praf; poate avea contururi interesante, dar logică, în niciun caz. Dacă ar fi avut logică, faptul ar fi fost de mult descoperit de autorii ghidurilor. Pentru că, în definitiv, care este rostul lor?...”

Şi se uita la planul oraşului, râzându-şi de propriile sale eforturi.

“Numai un singur om — cu condiţia să fie genial — poate crea un anumit stil, un anumit plan, îşi continua

el gândurile. Dar ca milioane de oameni, muncind secole întregi fără să aibă cunoştinţă unul de altul, să creeze un tot logic, e imposibil!”

Cu încetul, însă, şi spre marea lui uimire, descoperi că Parisul, construit timp de peste zece secole, de milioane de oameni care n-au ştiut unii de alţii şi fără niciun plan, avea totuşi un plan, alcătuia un tot, ba chiar un tot foarte logic.

Descoperi mai întâi că Parisul semăna cu un taler uriaş, având o lăţime de nouă kilometri de la miazănoapte la miazăzi şi o lungime de unsprezece kilometri de la răsărit la apus. Spre miazăzi talerul era tăiat de Sena, care îl străbătea ca un arc, pornind din unghiul sud-estic şi trecând prin mijlocul oraşului, pentru a coti spre unghiul sud-vestic. Şi un copil de 8 ani ar fi fost în stare să deseneze un astfel de plan.

“Bine, gândea Wokulski, dar este vreo rânduială în aşezarea edificiilor importante?... De o parte, Notre Dome, de alta, Trocadero, apoi Luvrul, Bursa, Sorbona Haos, şi nimic altceva!...”

Studiind mai atent planul Parisului, observă ceea ce nu erau în stare să vadă nici adevăraţii parizieni (fapt de altfel nu prea curios), nici domnul K. Baedecker, care pretindea că este orientat asupra întregii Europe.

Parisul, cu tot haosul lui aparent, avea un plan, avea o logică, deşi fusese construit veacuri la rând de milioane de oameni care nu ştiuseră unii de alţii şi care nu se gândiseră câtuşi de puţin la logică şi la stil.

Parisul poseda ceea ce poate fi numit şira spinării, axa, magistrala unui oraş.

Pădurea Vincennes era situată spre sud-est; iar la capătul celălalt, spre nord-vestul Parisului, Bois de Boulogne; magistrala aceasta semăna cu o omidă uriaşă (lungă de aproape şase verste), care, plictisindu-se în pădurea Vincennes, plecase la plimbare spre Bois de Boulogne.

Ea îşi sprijinea coada de piaţa Bastiliei, capul de l'Arc de l'Etoile, iar corpul şi-l lipise de Sena. Gâtul i-l forma Champs Elysées-ul, trunchiul — Tuilleries şi Luvru, iar coada — Palatul Primăriei, catedrala Notre Dame şi, în sfârşit, celebra Colonne de Juillet din piaţa Bastiliei.

Omida aceasta avea numeroase picioare, unele mai scurte, altele mai lungi. Pornind de la cap, prima pereche de picioare se sprijinea în stânga de Champs de Mars, de palatul Trocadero şi de expoziţie, iar în dreapta, de cimitirul Montmartre. A doua pereche de picioare (mai scurte) ajungea, spre stânga, până la Şcoala militară, la Palatul Invalizilor şi la Camera Deputaţilor, iar spre dreapta, până la biserica Madeleine şi Operă. Apoi urmau (spre coadă), la stânga, Şcoala de bele-arte, la dreapta, palatul regal, Banca şi Bursa; iarăşi la stânga Institutul Franţei şi Monetăria, la dreapta Halele Centrale; şi iarăşi la stânga palatul Luxemburg, muzeul Cluny şi Şcoala de medicină, iar la dreapta, Piaţa Republicii, cu Cazarma prinţului Eugen.

În afara acestei magistrale şi a regularităţii conturului său general, Wokulski mai constată că Parisul înglobează zeci şi zeci de domenii de activitate omenească, grupate cu oarecare rânduială (fapt relevat de altfel şi în ghid). Între piaţa Bastiliei şi Piaţa Republicii se concentrau industria şi meseriile; în faţa lor, de partea cealaltă a Senei, se întindea Cartierul Latin, cuibul studenţilor şi al savanţilor. Între Operă, piaţa Bastiliei şi Sena era împărăţia comerţului şi a finanţelor; între Notre Dame, Institut şi cimitirul Montparnasse se cuibăreau rămăşiţele aristocraţiei de sânge. De la Operă până la Place de l'Etoile era cartierul îmbogăţiţilor, iar în faţa lor, pe malul stâng al Senei, lângă Palatul Invalizilor şi Şcoala militară, era sediul militarismului şi al expoziţiilor mondiale.

Observaţiile acestea treziră în cugetul lui Wokulski năzuinţe noi, la care nu se gândise până acum, sau poate se gândise vag. Aşa, de pildă, un oraş mare, asemeni

unei plante sau unui animal, are o anumită anatomie şi o fiziologie care-i sunt proprii. Astfel, munca milioanelor de oameni, exercitată deschis, la libera lor voinţă, dă aceleaşi rezultate, ca munca albinelor care construiesc faguri de miere atât de simetrici, sau munca furnicilor care ridică muşuroaie conice, sau, în sfârşit, cea a cristalizărilor chimice, care iau forma unor corpuri regulate.

Aşadar, în societate nu există fenomene întâmplătoare, ci o lege implacabilă, care, ironie a trufiei umane, se manifestă atât de vizibil în viaţa celui mai capricios dintre popoare, francezii! Au fost guvernaţi de Merovingieni şi de Carlovingieni, de Bourboni şi de Bonaparte, au avut trei republici şi câteva monarhii, au cunoscut inchiziţia şi ateismul, guvernanţii şi miniştrii s-au schimbat ca moda rochiilor sau ca norii de pe cer... Şi cu toate aceste schimbări atât de profunde în aparenţă, Parisul a luat tot mai precis forma unui taler străbătut de Sena; din ce în ce mai vizibil s-a conturat linia aceea dintre piaţa Bastiliei şi Place de l'Etoile, delimitând tot mai clar cartierele ştiinţei şi industriei, ale aristocraţiei şi comerţului, al militarilor şi îmbogăţiţilor...

Wokulski descoperi acelaşi fatalism şi în istoria celor zece-cincisprezece familii pariziene mai renumite. Bunicul, modest meseriaş, lucrase şaisprezece ore pe zi în Rue du Temple, fiul său şi-a făcut un atelier mai mare în Rue St. Antoine, din Cartierul Latin; nepotul, infiltrându-se mai adânc în cartierul ştiinţific, s-a mutat, ca mare comerciant, pe Rue Poissonière; iar strănepotul, ajuns milionar, s-a instalat lângă Champs Elysées, pentru ca fiicele sale să-şi poată calma crizele de nervi pe bulevardul St. Germain. Astfel, o familie de oameni care a muncit şi s-a îmbogăţit în vecinătatea Bastiliei decade în apropierea grădinii Tuilleries şi îşi trăieşte ultimele clipe ale vieţii nu departe de Notre Dame. Topografia oraşului se potriveşte deci cu istoria locuitorilor lui...

Meditând asupra ciudatei potriviri a unor fapte considerate ca lipsite de logică, Wokulski simţea că acest gen de cercetări ar fi în stare să-l vindece de apatie.

“Sunt un sălbatic, îşi zise el. Am căzut într-un fel de nebunie de care mă va vindeca numai civilizaţia...”

De altfel, fiecare zi petrecută la Paris îi aducea idei noi sau îi limpezea taina propriului său suflet.

Într-o zi, când se afla pe veranda unei cafenele şi bea mazagran, se apropie de el un cântăreţ ambulant, care, acompaniindu-se la harpă, începu să cânte:

Au printemps, la feuille repousse
Et la fleur embellit les près
Mignonette, en foulant la mousse,
Suivons les papillons diaprés.
Vois-les se poser sur les roses;
Comme eux, aussi je veux poser
Ma lèvre sur tes lèvres closes,
Et te ravir un doux baiser! [1]

Îndată câţiva clienţi reluară în cor ultima strofă:

Vois-les se poser sur les roses;
Comme eux, aussi je veux poser
Ma lèvre sur tes lèvres closes,
Et te ravir un doux baiser!

“Nerozii! mormăi Wokulski. N-au altceva mai bun de făcut decât să repete caraghioslâcurile astea!”

Se ridică încruntat şi se strecură amărât printre valurile

[1] Primăvara, frunza dă din nou,
Iar florile înfrumuseţează livezile.
Păşind pe iarbă, draga mea,
Să urmărim fluturii coloraţi.
Priveşte-i: s-au lăsat pe trandafiri;
Ca şi ei, aş vrea să-mi pot lăsa şi eu
Buzele pe buzele tale închise
Pentru a-ţi fura o dulce sărutare! (fr.)

de oameni mobili şi gălăgioşi, care pălăvrăgeau şi cântau ca nişte copii la ieşirea din şcoală!

“Nerozi! Nerozi!...” repetă el.

Apoi, deodată se întrebă dacă nu era el mai degrabă nerodul!...

“Dacă toţi aceşti oameni mi-ar semăna, îşi zise el, Parisul ar avea aspectul unui spital de neurastenici. Fiecare şi-ar otrăvi viaţa cu vreo nălucă, străzile s-ar transforma în băltoace, iar casele, în ruine. Ei, luând viaţa aşa cum este, gonesc după ţeluri practice, sunt fericiţi şi creează capodopere. Eu însă după ce am gonit? La început după perpetuum mobile şi după baloanele dirijate, apoi după o poziţie socială, întâmpinând piedici chiar din partea propriilor mei aliaţi. În sfârşit, am gonit după o femeie de care aproape că nu-mi este permis măcar să mă apropii. Şi întotdeauna sau m-am sacrificat, sau m-am lăsat influenţat de ideile născocite de clasele sociale care voiau să facă din mine sluga şi robul lor.”

Se întrebă apoi cum ar fi fost dacă, în loc să fi văzut lumina zilei la Varşovia, s-ar fi născut la Paris. Întâi, datorită marelui număr de instituţii, ar fi putut învăţa mai mult în copilărie. Apoi, chiar dacă s-ar fi angajat la vreun negustor, ar fi fost ajutat mai mult în studiile sale. După aceea nu şi-ar mai fi bătut capul cu acel perpetuum mobile, convingându-se din timp că în muzeele pariziene există destule maşini asemănătoare care n-au funcţionat niciodată. Iar dacă s-ar fi ocupat de baloane dirijate, ar fi găsit modele gata, grupuri întregi de visători asemenea lui, ba chiar o mână de ajutor în cazul în care invenţia ar fi avut sorţi practici de realizare.

Apoi, în fine, dacă, ajuns om cu stare, s-ar fi îndrăgostit de o domnişoară din aristocraţie, n-ar fi întâmpinat atâtea piedici ca să se apropie de ea. Ar fi putut s-o cunoască şi ori s-ar fi dezmeticit, ori i-ar fi câştigat graţiile. În niciun caz n-ar fi fost tratat ca un negru din America!

De altfel, în Parisul acela era oare posibil să se

îndrăgostească cineva până la nebunie, ca el?

Aici îndrăgostiţii nu sunt cuprinşi de disperare, ci dansează şi cântă, trăind cât se poate de vesel. Când nu sunt în stare să încheie o căsătorie oficială, creează un cuplu liber; când nu-şi pot creşte copiii lângă ei, îi dau la doică. Aici iubirea n-a împins niciodată la nebunie un om cu mintea sănătoasă.

“Ultimii doi ani ai vieţii mele, îşi zise Wokulski, s-au mărginit la urmărirea unei femei la care poate aş fi renunţat de mult dacă aş fi cunoscut-o mai îndeaproape. Toată energia, studiile, priceperea şi averea mea se subordonează unui singur sentiment numai pentru faptul că sunt un simplu negustor, pe când ea e aristocrată “Oare această colectivitate nu se nedreptăţeşte pe ea însăşi prin mine?”

Aici Wokulski atinsese punctul suprem al examenului pe care şi-l făcea; dându-şi seama de inepţia poziţiei sale, luă hotărârea să se salveze.

“Ce să fac? Ce să fac?... se întreba el în gând. Cred că trebuie să procedez aşa cum procedează toţi ceilalţi oameni...”

Ce fac ceilalţi?... În primul rând, muncesc din răsputeri, câte şaisprezece ore pe zi, inclusiv duminicile şi sărbătorile. În acest chip se aplică de la sine legea selecţiei naturale, care spune că numai cei puternici au dreptul la viaţă. Firavul piere înainte de a fi împlinit anul, incapabilul în câţiva ani, şi doar cei mai puternici şi mai capabili rămân în luptă. Iar aceştia, datorită muncii desfăşurate de atâtea generaţii de alţi luptători, îşi găsesc aici satisfacerea tuturor nevoilor.

O canalizare bine făcută îi fereşte de boli; străzile largi asigură împrospătarea aerului; Halele Centrale le furnizează alimente, iar miile de fabrici, îmbrăcămintea şi articolele casnice. Când parizianul vrea să admire natura, iese în împrejurimile oraşului sau în Bois de Boulogne. Când doreşte încântări artistice, vizitează Luvrul, iar când

vrea să-şi îmbogăţească cunoştinţele, are la dispoziţie muzeele şi institutele ştiinţifice.

Viaţa pariziană înseamnă munca pentru fericire, în toate domeniile. La Paris există: împotriva oboselii, mii de vehicule; împotriva plictiselii, sute de teatre şi spectacole; împotriva neştiinţei, sute de muzee, de biblioteci şi de prelegeri. La Paris se îngrijesc nu numai de om, ci şi de cal, căruia i s-au făcut şosele netede. Parizienii au grijă chiar şi de pomi, care sunt mutaţi cu căruţe speciale în alte locuri, feriţi de insectele dăunătoare cu ajutorul unor coşuri de fier care înlesnesc păstrarea umidităţii şi îngrijiţi în caz de boală.

Datorită grijii cu care se face totul, obiectele pariziene aduc foloase multiple. Cana, mobilierul, măturile şi tingirile nu sunt numai utile, dar şi frumoase; ele satisfac nu numai muşchii, dar şi spiritul. Şi invers: operele de artă nu sunt numai frumoase, ci şi utile. Arcurile de triumf şi turnurile bisericilor au scări care înlesnesc urcarea până sus, ca să poţi admira oraşul de la înălţime. Statuile şi tablourile sunt accesibile nu numai amatorilor ci şi artiştilor şi meşterilor care pot face copii în galeriile ele artă.

Când creează ceva, francezul are grijă în primul rând de două cerinţe: lucrarea lui să corespundă scopului propus şi să fie frumoasă. În plus, are grijă să fie durabilă şi bine întreţinută. Adevărul acesta îl constată Wokulski la fiecare pas, privind fiecare lucru, începând cu tomberonul gunoierului şi sfârşind cu Venus din Milo, înconjurată de un grilaj. Îşi dădu seama şi de rezultatele unei asemenea gospodării, şi anume că munca aici nu se irosea; fiecare generaţie transmitea urmaşilor operele cele mai strălucite ale înaintaşilor, completându-le cu realizări proprii.

Parisul era deci o arcă uriaşă care cuprindea cuceririle a zece veacuri şi mai bine de civilizaţie... Aici găseai totul, începând cu monstruoşii idoli asirieni sau cu mumiile egiptene şi terminând cu ultimele realizări ale mecanicii şi

electrotehnicii; de la ulcioarele în care egiptencele cărau apă acum patruzeci de secole, până la uriaşele roţi hidraulice de la Saint-Maur.

“Cei ce au creat minunile acestea, îşi spunea el în gând, sau cei ce le-au adunat la un loc. N-au fost nişte pierde-vară şi nici nişte nebuni ca mine...”

Şi simţea că-l copleşeşte ruşinea.

După ce rezolva în câteva ore treburile lui Suzin, hoinărea prin Paris, rătăcea pe străzi necunoscute, se pierdea în mijlocul mulţimilor nesfârşite, se cufunda în haosul aparent al lucrurilor şi întâmplărilor, descoperind mereu la temelia lor ordinea şi legalitatea. Alteori, ca să mai schimbe, bea coniac, juca ruletă sau cărţi, şi-şi pierdea vremea cu tot soiul de nimicuri.

Simţea că în acest crater al civilizaţiei i se va întâmpla ceva neobişnuit, că va începe o epocă nouă a vieţii sale. Simţea totodată cum concepţiile şi cunoştinţele lui de până atunci, răvăşite, se îmbinau într-un singur tot, într-un fel de sistem filosofic care îi explica multe din tainele lumii şi ale propriei sale existenţe.

“Ce sunt eu?” se întreba el uneori. Apoi, treptat-treptat, îşi formula singur răspunsul: “Sunt un om de nimic. Am avut mari calităţi şi destulă energie, dar n-am făcut nimic pentru civilizaţie. Oamenii celebri pe care-i întâlnesc aici nu dispun nici măcar de jumătate din forţele mele, şi cu toate acestea lasă în urma lor maşini, edificii, opere de artă şi concepţii noi. Eu ce las?... Nimic! Nimic, în afara magazinului meu, care s-ar prăbuşi chiar azi dacă nu i-ar purta de grijă Rzecki... Şi doar n-am lenevit în viaţă. M-am zbătut cât trei, dar dacă nu mi-ar fi ajutat întâmplarea, n-aş fi avut nici măcar avere...”

Apoi se întreba pentru ce îşi irosise forţele şi viaţa... Pentru ce lupta cu mediul înconjurător, la care nu se putuse adapta? Când avusese gust să înveţe, nu putuse învăţa, deoarece în ţara lui nu era nevoie de învăţaţi, ci de băieţi de prăvălie şi de funcţionari comerciali. Când

voise să fie de folos societăţii, chiar şi cu jertfa propriei sale vieţi, i se impuseseră în locul unui program de realizări, nişte reverii fanteziste. Apoi uitaseră de el. Când căutase de lucru, nu i se dăduse, ci i se impusese căsătoria cu o femeie mai bătrână, pentru bani. Când, în sfârşit, se îndrăgostise şi voise să pună bazele unei familii, să devină preotul căminului a cărui sfinţenie era ridicată în slăvi de toţi cei din jur, fusese pus într-o situaţie fără ieşire. Aşa că nici măcar nu ştia dacă femeia pentru care îşi pierduse minţile era o cochetă ca toate cochetele, cu capul plin de fumuri, sau o fiinţă rătăcită ca şi el, incapabilă să-şi găsească drumul în viaţă. După purtările ei, ai fi spus că este o domnişoară de măritat în căutarea partidei celei mai bune. Dacă te uitai însă în ochii ei, vedeai că e un înger, ale cărui aripi fuseseră înlănţuite de convenienţele societăţii.

“Dacă m-aş fi mulţumit cu câteva zeci de mii de ruble pe an şi cu trei parteneri de *whist,* aş fi fost omul cel mai fericit din Varşovia! îşi spuse el. Dar întrucât în afară de stomac mai am şi suflet, care absoarbe cu nesaţ ştiinţa şi iubirea, ar trebui să pier. Sunt zone unde anumite specii de plante şi de oameni nu se pot dezvolta…”

Zonele!… Intrând odată într-un observator, îşi aruncase privirea asupra unei hărţi climaterice a Europei şi constatase că temperatura medie a Parisului era cu cinci grade mai ridicată decât a Varşoviei, ceea ce însemna că Parisul avea anual două mii de grade de căldură mai mult decât Varşovia. Şi cum căldura înseamnă energie, şi încă o energie esenţială, poate chiar singura forţă creatoare… problema era rezolvată…

“La miazănoapte e mai frig, socoti el, lumea vegetală şi animală e mai săracă, şi omul îşi găseşte mai greu hrana. În plus, omul trebuie să cheltuiască destulă muncă pentru construirea unor locuinţe călduroase şi pentru confecţionarea hainelor de iarnă. Francezul, în comparaţie cu omul nordic, are mai multe forţe şi mai

multe clipe libere. Nefiind obligat să le folosească pentru satisfacerea nevoilor sale materiale, le foloseşte pentru creaţia sa spirituală. Dacă la grelele condiţii climaterice de la noi se adaugă şi existenţa aristocraţiei, care a acaparat toate economiile poporului şi le-a prăpădit într-un desfrâu stupid, atunci se vede limpede de ce acolo oameni neobişnuit de capabili nu se pot dezvolta, ba chiar trebuie să piară."

"Nu! Eu n-am să pier!..." zise Wokulski, deşi profund descurajat.

Atunci îi veni pentru prima oară gândul să nu se mai întoarcă în patrie.

"Vând magazinul, se gândi, îmi retrag capitalul şi mă instalez la Paris. Aşa nu voi mai fi o piedică în calea celor care nu mă vor... Voi vizita muzeele, mă voi ocupa poate de vreo ramură specială a ştiinţei, şi viaţa mea se va scurge, dacă nu fericită, cel puţin fără amărăciune..."

Întoarcerea lui în patrie depindea de o singură împrejurare, de o singură fiinţă... Dar împrejurarea aceea nu se ivea; în schimb, interveneau altele care-l îndepărtau tot mai mult de Varşovia, legându-l tot mai strâns de Paris.

II

NĂLUCA

ÎNTR-O ZI WOKULSKI REZOLVA ca de obicei în salonul de recepţie cererile solicitanţilor. Scăpase de un individ care se oferea să se bată la nevoie în duel în locul său, scăpase şi de un altul care, ventriloc fiind, dorea un post în diplomaţie; ieşise de curând din cameră un al treilea, care îi promitea să-i arate unde sunt îngropate comorile lui Napoleon I pe malurile Berezinei. În clipa aceea lacheul în frac albastru anunţă:

— Profesorul Geist.

— Geist?... repetă Wokulski.

Avu o senzaţie ciudată: se gândi că fierul are desigur aceeaşi senzaţie la apropierea magnetului.

Să poftească!...

Peste o clipă intră un bătrânel foarte scund şi foarte slab, cu faţa ca de ceară, dar fără niciun fir de păr alb.

“Câţi ani o fi având?...” se întrebă Wokulski.

Vizitatorul se uita la el cu o privire pătrunzătoare. Stătură aşa un minut sau două. Măsurându-se unul pe altul, Wokulski dornic să ghicească vârsta interlocutorului, celălalt părând că-l supune unei analize.

— Ce doriţi? îl întrebă, în sfârşit, Wokulski.

— Ce-aş putea eu dori! răspunse bătrânul, ridicând din umeri. Am veni să cerşesc, nu să doresc...

— Cu ce vă pot servi? continuă Wokulski, deoarece străinul i se păru ciudat de simpatic.

Geist îşi duse mina la cap.

— Am venit aici pentru ceva, zise, dar vă voi vorbi

despre altceva. Am vrut să vă propun cumpărarea unui exploziv nou...

— Nu cumpăr... îl întrerupse Wokulski.

— Nu?... Totuşi, mi s-a spus că dumneavoastră căutaţi aşa ceva, pentru marină. Dar n-are nicio importanţă... Am altceva pentru dumneavoastră...

— Pentru mine? îl întrebă Wokulski, mirat nu atât de cuvintele, cât de privirea lui Geist.

— Alaltăieri v-aţi urcat într-un balon captiv, continuă străinul.

— E adevărat!

— Sunteţi un om bogat şi vă pricepeţi la ştiinţele naturii.

— Da, încuviinţă Wokulski.

— Şi a fost o clipă în care aţi vrut să săriţi din nacelă, nu-i aşa?... îl întrebă Geist.

Wokulski se dădu înapoi cu scaun cu tot.

— Să nu vă mire cuvintele mele, continuă străinul. În viaţa mea am cunoscut vreo mie de naturalişti, dintre care patru s-au sinucis în laboratorul meu, aşa că mă pricep la acest soi de oameni... Prea te-ai uitat des la barometru ca să nu-mi dau seama că eşti un naturalist. Iar pe omul care se gândeşte la sinucidere îl recunoaşte chiar şi o fată de pension...

— Cu ce vă pot servi? îl întrebă din nou Wokulski, ştergându-şi sudoarea de pe faţă.

— Voi fi scurt! zise Geist. Dumneata ştii ce este chimia organică?

— Chimia care se ocupă cu compuşii cărbunelui...

— Dar ce părere ai despre chimia compuşilor de hidrogen?...

— Că nu există!

— Totuşi, există! răspunse Geist. Numai că în locul eterului, al grăsimilor şi al materiilor aromatice, hidrogenul dă combinaţii noi... combinaţii noi, domnule Siuzen, cu proprietăţi foarte interesante!

— Ce mă interesează pe mine? şopti Wokulski. Eu sunt negustor...

— Nu eşti negustor, ci un om disperat! Răspunse Geist. Negustorii nu se gândesc să sară din balon... Când te-am observat, mi-am spus: "Ăsta-i omul meu!" Dar la ieşire te-am pierdut... Astăzi întâmplarea ne-a apropiat din nou... Domnule Siuzen, în cazul că dumneata eşti într-adevăr un om bogat, trebuie să stăm de vorbă despre compuşii hidrogenului...

— În primul rând, nu mă numesc *Siuzen...*

— N-are nicio importanţă... Eu nu am nevoie de un Siuzen oarecare, ci de un disperat cu bani!

Wokulski se uită la Geist aproape cu spaimă, întrebându-se cu cine avea de-a face; cu un şarlatan, cu un agent secret, cu un nebun sau cu o arătare?... Cine ştie dacă Diavolul e o simplă închipuire şi dacă în anumite împrejurări nu apare în faţa oamenilor?... Era cert însă că bătrânul acesta de vârstă nedefinită îi ghicise reacţiile cele mai tainice, pentru că într-adevăr se gândise la sinucidere, dar cu prea multă sfială ca să existe în el o hotărâre adevărată.

Străinul continua să se uite fix la el, zâmbind cu o uşoară ironie. Când Wokulski deschise gura să-l întrebe ceva, el îl întrerupse:

— Nu te obosi, domnule!... Am discutat cu atâţia oameni despre caracterul lor şi despre invenţiile mele, încât îţi voi răspunde din capul locului la întrebările pe care vrei să mi le pui. Sunt profesorul Geist, un nebun bătrân, aşa cum mi se spune în toate cafenelele din jurul Universităţii şi Politehnicii. Cândva am fost considerat un mare chimist. Până în clipa în care... am depăşit concepţiile recunoscute. Am scris studii, am făcut descoperiri pe numele meu sau al unor colaboratori care au împărţit câştigul cu mine în mod cinstit. Dar din clipa când am descoperit fenomene neconsemnate în anuarele Academiilor, am fost considerat nu numai nebun, dar şi

eretic, şi trădător…

— Aici, la Paris? şopti Wokulski.

Geist râse:

— Oho! Da, aici, la Paris! într-un Altdorf sau Neustadt oarecare, eretic şi trădător e doar acela care nu crede în pastori, în Bismarck, în cele zece porunci şi în constituţia Prusiei. Aici eşti liber să-ţi baţi joc de Bismarck şi de instituţii, dar în schimb, sub ameninţarea anatemei, trebuie să crezi în tabla înmulţirii, în teoria mişcării undelor, în stabilitatea greutăţilor şi aşa mai departe. Arată-mi un singur oraş unde oamenii să nu-şi frământe creierii cu tot felul de dogme, şi voi face, din el capitala lumii, leagănul omenirii viitoare…

Wokulski se linişti. Acum era sigur că are de-a face cu un maniac.

Geist se uită la el şi continuă să zâmbească.

— Închei, domnule *Siuzen.* Am făcut mari descoperiri în domeniul chimiei. Am creat o ştiinţă nouă, am găsit materii industriale necunoscute, la care oamenii dinaintea mea s-au gândit doar în vis. Dar… îmi lipsesc câteva date extrem ele importante şi nu mai am bani. Cercetările mele au înghiţit patru averi. Mai bine de zece oameni şi-au sleit puterile. Astăzi am nevoie de o avere nouă şi de oameni noi…

— De unde încrederea asta în mine? îl întrebă Wokulski, pe deplin liniştit.

— Simplu! răspunse Geist. La sinucidere se gândeşte doar un nebun, un ticălos sau un om de mare valoare, pentru care lumea este prea mică.

— Şi de unde ştii dumneata că nu sunt un ticălos?

— Dar dumneata de unde ştii că armăsarul e armăsar şi nu vacă? îl întrebă Geist. În timpul vacanţei mele silite, care din nefericire se prelungeşte de câţiva ani, m-am ocupat de zoologie şi am studiat îndeosebi specia umană. În făptura asta — singura cu două mâini — am descoperit câteva zeci de tipuri de animale, începând cu stridia şi

limbricul şi terminând cu bufniţa şi tigrul. Pot să-ţi spun chiar mai mult: am descoperit şi corciturile acestor tipuri: carapace de broaşte-ţestoase, aşa cum de altfel a presimţit fantezia poeţilor geniali. Şi de-abia în mijlocul acestei menajerii de vite sau monştri am găsit, ici-colo, câte un om adevărat, o fiinţă cu raţiune, inimă şi energie. Dumneata, domnule *Siuzen*, eşti fără îndoială un om adevărat, şi de aceea discut atât de sincer cu dumneata; eşti singurul la zece mii sau poate chiar la o sută de mii...

Wokulski se încruntă. Geist izbucni:

— Cum? Dumneata crezi poate că vreau să te măgulesc, ca să-ţi smulg câţiva franci?... Am să vin mâine din nou şi am să-ţi demonstrez cât eşti de nedrept şi de stupid acum.

Se ridică repede de pe scaun. Wokulski îl opri:

— Nu te supăra, domnule profesor! N-am vrut să te jignesc... Dar primesc în fiecare zi vizitele a tot felul de şarlatani...

— Mâine te vei convinge că nu sunt nici şarlatan, nici nebun, îi răspunse Geist. Îţi voi arăta ceva ce n-a fost văzut până azi decât de vreo şase-şapte oameni, care... nu mai trăiesc... Ah, dacă ar fi trăit!... exclamă Geist, oftând.

— De ce abia mâine?

— Fiindcă locuiesc departe şi n-am bani de trăsură.

Wokulski îi strânse mâna.

— Nu te vei supăra, domnule profesor, dacă...

— Dacă-mi vei da bani pentru trăsură?... Nu mă supăr. De altfel, am spus din capul locului că sunt un cerşetor, şi cine ştie dacă nu sunt cumva cel mai sărac cerşetor din Paris...

Wokulski îi dădu o sută de franci. Geist zâmbi.

— Îmi ajung zece... Cine ştie dacă mâine nu-mi vei da chiar o sută de mii!... Ai mulţi bani?...

— Cam un milion de franci...

— Un milion?! repetă Geist, apucându-se de cap. Peste

două ore sunt înapoi! Ah, de-aş putea să-ţi fiu atât de necesar cât îmi eşti dumneata mie!...

— Atunci, domnule profesor, poate vei binevoi să vii în camera mea de la etajul al treilea. Aici e sediul oficial...

— Da. Prefer! Prefer la etajul al treilea... Peste două ore voi fi aici!

Şi Geist ieşi repede din cameră.

Peste o clipă apăru Jumart.

— Nu-i aşa că te-a plictisit?

— Ce fel de om este? întrebă Wokulski, fără prea mult interes.

Jumart îşi răsfrânse buza de jos.

— Un nebun, nu încape îndoială! Totuşi, în studenţia mea, era considerat mare chimist. A făcut câteva invenţii, câteva chiar ciudate, dar...

Şi Jumart se bătu cu degetul în frunte.

— De ce-i socotit nebun?

— Cum poate fi socotit altfel un om care susţine că e în stare să micşoreze greutatea specifică a corpurilor, sau a metalelor, nu mai ţin minte...

Wokulski îl salută şi se duse în camera sa.

"Ce oraş ciudat! se gândi el. Găseşti aici căutători de comori, mercenari care se oferă să-ţi apere onoarea, doamne distinse care comercializează secrete, chelneri care discută despre chimie şi chimişti care încearcă să micşoreze greutatea specifică a corpurilor..."

Geist apăru înainte de ora cinci. Era cam agitat; după ce intră, închise uşa cu cheia.

— Domnule *Siuzen,* începu el, ţin mult să ajungem la o înţelegere... Spune-mi, ai obligaţiuni familiale, soţie, copii?... Deşi mi se pare că...

— N-am pe nimeni.

— Dar bani ai! Un milion...

— Aproape...

— Şi spune-mi, continuă Geist, de ce te frământă gândul sinuciderii?

Wokulski tresări.

— A fost un gând de o clipă, răspunse. Am avut o ameţeală în balon...

— Bani ai, murmură Geist, şi cel puţină până azi n-ai alergat după glorie... Trebuie deci să fie vorba de o femeie!...

— Se prea poate... răspunse Wokulski, extrem de tulburat.

— Da, femeia! repetă Geist. Te plâng! Niciodată nu poţi şti ce-i în stare să facă femeia şi până unde te poate duce... În orice caz, ascultă-mă! adăugă el, uitându-se în ochii lui. Dacă îţi va veni încă o dată gândul să încerci... Pricepi?... Nu te omorî. Vino la mine!

— Poate că am să vin chiar acum... zise Wokulski, lăsând ochii în jos.

— Acum, nu! răspunse Geist cu vioiciune. Femeile nu pierd niciodată bărbaţii dintr-o dată. Ai încheiat toate socotelile cu persoana în chestiune?

— Se pare că da...

— Aha! Se pare! Te plâng! În orice caz, nu-mi uita sfatul. În laboratorul meu poţi să mori foarte uşor şi sigur! ...

— Ce mi-ai adus, domnule profesor? îl întrebă Wokulski.

— Rău! Rău!... murmură Geist. Trebuie să găsesc un cumpărător pentru explozivul meu... Credeam că ne vom putea asocia...

— Mai întâi arată-mi ce-ai adus! îl întrerupse Wokulski.

— Ai dreptate...

Geist scoase din buzunar o cutie de mărime mijlocie.

— Uite pentru ce mă consideră oamenii nebun!...

Era o cutie de tablă, cu un capac special. Geist atinse pe rând câteva butoane aşezate în diferite puncte, aruncând din timp în timp câte o privire speriată şi bănuitoare spre Wokulski. O clipă păru a sta în cumpănă şi făcu o mişcare ca şi cum ar fi vrut să ascundă cutia, dar îşi reveni, mai apăsă pe câteva butoane, şi capacul sări în

sus.

În clipa aceea bătrânul fu cuprins din nou de bănuieli. Se lăsă pe canapea, acoperi cutia cu corpul său şi se uită cu teamă când prin cameră, când la Wokulski.

— Fac o prostie!... murmură el. Ce lipsă de judecată să rişti totul pentru primul om întâlnit pe stradă!...

— N-ai încredere în mine?... îl întrebă Wokulski, tot atât de emoţionat.

— N-am încredere în nimeni! răspunse sarcastic bătrânul. Ce garanţie îmi poate da cineva?... Jurământul sau cuvântul de onoare?... Sunt prea bătrân ca să mai cred în jurăminte... Numai un interes comun te poate feri cât de cât de trădarea cea mai josnică... Şi nu întotdeauna!...

Wokulski ridică din umeri şi se aşează pe scaun.

— Nu te oblig să împărţi cu mine necazurile dumitale, spuse el. Am şi eu destule!

Geist nu-l scăpa din ochi. După un timp se linişti şi spuse în şoaptă:

— Apropie-te, vino lângă masă... Priveşte... Ce-i asta?

Îi arătă o bilă de metal de culoare închisă.

— Parcă ar fi metal tipografic.

— Ia-l în mână...

Wokulski luă bila şi se miră de greutatea ei.

— Asta-i platină! spuse el.

Platină?... făcu Geist, cu un zâmbet ironic. Uite platina... vezi cum arată?

Şi-i dădu o bilă de aceeaşi mărime. Wokulski le schimbă dintr-o mână într-alta: uimirea lui depăşi marginile.

— E de două ori mai grea decât platina!

Geist râse.

— Da... da!... Unul dintre prietenii mei, academician, a numit corpul acesta “platină comprimată”... Bun termen, nu-i aşa, pentru un metal a cărui greutate specifică este de 30,7... Aşa procedează dumnealor întotdeauna... De

câte ori izbutesc să găsească un nume pentru un lucru nou, spun că l-au definit pe baza unor noţiuni cunoscute... Nişte măgari, nu-i aşa? Dar corpul acesta îl cunoşti?

— Da, e o bară de sticlă! răspunse Wokulski.

— Ha, ha!... râse Geist. Ia-o în mână şi uită-te la ea... Nu-i aşa că-i o sticlă interesantă?... Mai grea decât fierul, poroasă şi foarte bună conducătoare de căldură şi electricitate! Poate fi şi strunjită... Nu-i aşa că sticla asta imită cât se poate de bine metalul?... Vrei poate s-o încălzeşti sau s-o baţi cu ciocanul?...

Wokulski se frecă la ochi. Era cert că nimeni pe pământ nu mai văzuse o astfel de sticlă.

— Dar asta?... continuă Geist, arătându-i o altă bucată de metal.

— Cred că-i oţel...

— Nu cumva e sodiu sau potasiu?...

— Nu.

— Ia atunci în mână oţelul ăsta...

Uimirea lui Wokulski se transformă în nelinişte: oţelul era uşor ca o foiţă de hârtie.

— Probabil că-i gol pe dinăuntru...

— N-ai decât să-l tai!... Dacă n-ai cu ce, vino încoace! Ai să vezi ciudăţenii şi mai mari şi ai să poţi face câte experienţe pofteşti!

Wokulski se uită pe rând la metalul mai greu decât platina, la metalul transparent şi la cel mai uşor decât puful... Atâta timp cât le ţinea în mână, i se păreau lucrurile cele mai fireşti de sub soare. Ce poate fi mai natural decât un corp care influenţează asupra simţurilor? Dar când i le restitui lui Geist, fu cuprins de mirare şi neîncredere, de uimire şi de teamă. Se mai uită încă o dată la ele, clătină din cap, pe de o parte convins, pe ele alta ros de bănuieli.

— Ce zici? îl întrebă Geist.

— Le-ai arătat chimiştilor?

— Da.

— Şi ce-au spus?

— S-au uitat la ele, au clătinat din cap şi au spus că-i vorba de o înşelătorie şi o şarlatanie şi că ştiinţa serioasă nu se poate ocupa de aşa ceva.

— Cum? Nici nu le-au examinat? întrebă Wokulski.

— Nu. Unii mi-au spus pe şleau că, având de ales între violarea "legilor naturii" şi iluzia propriilor lor simţuri, preferă să nu dea crezare simţurilor. Şi au mai adăugat că experimentarea serioasă a unor asemenea şarlatanii poate duce la zdruncinarea minţilor sănătoase. Deci, au renunţat la experienţe.

— Şi dumneata n-ai adus faptele la cunoştinţa publică?

— Nici gând. Dimpotrivă, paralizia aceasta a creierilor îmi oferă cea mai bună garanţie că secretul invenţiilor mele este asigurat. Altfel, s-ar fi năpustit asupra lor, ar fi descoperit mai curând sau mai târziu metoda de lucru şi ar fi găsit ceea ce n-am vrut eu să le dau...

— Anume?...

— Ar fi găsit un metal mai uşor decât aerul, răspunse Geist, calm.

Wokulski se aruncă pe un scaun. Câteva clipe tăcură amândoi.

— De ce ascunzi oamenilor acest metal? întrebă, în sfârşit, gazda.

— Pentru mai multe motive, răspunse Geist. Înainte de toate, vreau ca acest produs să iasă din laboratorul meu, chiar dacă nu-mi va fi dat să-l obţin singur. Iar în al doilea rând, un material în stare să schimbe faţa lumii nu poate deveni proprietatea aşa-zisei omeniri actuale. Pentru că şi fără el se înmulţesc nenorocirile pe pământ datorită invenţiilor imprudente.

— Nu înţeleg!

— Atunci, ascultă, continuă Geist. Aşa-zisa omenire dispune de un singur om adevărat cam la zece mii de boi, berbeci, tigri şi şerpi cu chipuri omeneşti. Aşa a fost întotdeauna, chiar şi în epoca de piatră. Omenirea a făcut

în cursul veacurilor felurite descoperiri. Bronzul, fierul, praful de puşcă, acul magnetic, tiparul, maşina cu aburi, telegraful electric, care au ajuns fără nicio alegere în mâinile geniilor sau ale idioţilor, ale sufletelor alese şi ale criminalilor... Care-i rezultatul?... Prostia şi nelegiuirea, având arme tot mai puternice, s-au înmulţit şi s-au întărit, în loc să dispară treptat... Nu vreau să repet eroarea aceasta, şi dacă voi găsi un metal mai uşor decât aerul, îl voi oferi numai oamenilor adevăraţi. Ca să fie şi ei, în sfârşit, înzestraţi cu o armă în folosul lor exclusiv. Ca rasa lor să se înmulţească şi să devină puternică, iar animalele şi monştrii cu chip de om să dispară treptat. Dacă englezii au avut dreptul să gonească lupii de pe insula lor, omul adevărat are dreptul să gonească de pe pământ cel puţin tigrii cu chip de om...

“E nebun de legat!” îşi zise Wokulski în gând. Apoi, cu glas tare:

— Şi ce te împiedică să-ţi realizezi intenţiile?

— Lipsa de bani. De bani şi de colaboratori. Până la definitivarea invenţiei mai trebuie făcute vreo opt mii de probe, ceea ce ar însemna, raportat la un singur om, cel puţin douăzeci de ani de muncă. Patru oameni însă ar putea îndeplini aceeaşi muncă în curs de cinci-şase ani...

Wokulski se ridică, de pe scaun şi începu să se plimbe prin cameră, îngândurat. Geist nu-l scăpa din ochi nicio clipă.

— Să presupunem, zise gazda, că aş putea să-ţi dau suma necesară şi unul, sau poate chiar... doi colaboratori. Care-i garanţia că metalele dumitale nu sunt o mistificare ciudată, iar speranţele dumitale — simple iluzii?

— Vino la mine, vezi ce am acolo, fă singur câteva experienţe şi te vei convinge. E singura soluţie! răspunde Geist.

— Când aş putea să vin?

— Când doreşti. Dă-mi numai câţiva zeci de franci, pentru că n-am cu ce să cumpăr preparatele necesare.

Uite şi adresa mea! încheie bătrânul, înmânându-i o însemnare pe hârtie boţită şi murdară.

Wokulski îi dădu trei sute de franci; bătrânul îşi împachetă mostrele şi închise cutia la loc. La plecare spuse:

— Cu o zi înainte de a veni, scrie-mi câteva rânduri. Stau mai tot timpul acasă, unde-mi petrec vremea ştergând praful de pe retorte...

După plecarea lui Geist, Wokulski se simţi ca ameţit. Se uită la uşa pe care ieşise chimistul, la masa pe care, acum câteva clipe, se aflaseră materiile acelea supranaturale. Îşi pipăi apoi capul şi mâinile şi făcu câţiva paşi prin cameră, lovind tare cu tocurile în podea, ca să se convingă că nu visează şi că e treaz... “E fapt neîndoielnic, se gândi, că omul acesta mi-a arătat două corpuri: unul mai greu decât platina şi altul mult mai uşor decât sodiul. Mi-a spus că este pe cale de a descoperi un metal mai uşor decât aerul!... Dacă nu-i vorba de o mistificare abilă, îşi zise el, iată o idee pentru care merită să mă condamn la o robie îndelungată! Nu aş găsi astfel numai o muncă în stare să mă absoarbă, ducându-mă la îndeplinirea celor mai îndrăzneţe visuri ale tinereţii mele, dar aş avea un ţel mai înalt decât toate ţelurile spre care s-a avântat până acum spiritul omenesc. Problema navigaţiei aeriene ar putea fi astfel rezolvată, iar omul ar căpăta aripi...”

Dar iarăşi ridică din umeri şi murmură, cu braţele date în lături: “Nu! Nu-i posibil!...”

Povara noilor adevăruri sau iluzii îl copleşise în aşa măsură, încât simţea nevoia să o împartă cu cineva, oricare ar fi fost el. Coborî deci repede la primul etaj, în salonul de recepţie, şi-l chemă pe Jumart.

Tocmai când se întreba cum să înceapă o conversaţie aşa de ciudată, Jumart îi veni în ajutor. Îndată ce intră în salon, el întrebă cu un surâs discret:

— Bătrânul Geist a ieşit de la dumneata foarte

însufleţit. Te-a convins, sau s-a dat bătut?...

— Cu vorba nu te poate convinge nimeni, ci numai cu laptele! răspunse Wokulski.

— Aşadar, ţi-a şi demonstrat?...

— Deocamdată, nu... Spune-mi, însă, ce-ai zice dacă Geist ţi-ar arăta un metal care să semene în toate privinţele cu oţelul, dar să fie de două sau de trei ori mai uşor decât apa?... Ce-ai zise dacă ai vedea cu proprii dumitale ochi corpul acesta şi dacă l-ai atinge cu propriile dumitale mâini?...

Surâsul lui Jumart se transformă într-o grimasă ironică.

— Aş zice doar atât: pentru cinci franci de persoană, profesorul Palmieri demonstrează minunăţii mult mai mari...

— Cine-i Palmieri? întrebă Wokulski, mirat.

— Un hipnotizator, răspunse Jumart. Un om admirabil, Locuieşte în hotelul nostru şi de trei ori pe zi demonstrează tot felul de ciudăţenii într-un salon unde pot încăpea la nevoie şi şaizeci de persoane... Este tocmai ora opt şi începe reprezentaţia de seară. Dacă vrei, putem merge. Eu intru gratis...

Pe faţa lui Wokulski apăru o îmbujorare atât de violentă, încât i se înroşi nu numai fruntea, ci şi gâtul.

— Să mergem la profesorul Palmieri! încuviinţă el

Iar în sinea sa adăugă: “Prin urmare, marele cugetător Geist nu-i decât un şarlatan, iar eu un neghiob care plăteşte trei sute de franci pentru un spectacol care valorează cinci franci... Frumos m-a mai tras pe sfoară! ...”

Intrară într-un salon de la etajul al doilea, mobilat tot atât de elegant ca şi celelalte saloane ale hotelului, încăperea gemea de spectatori: bătrâni şi tineri, femei şi bărbaţi, îmbrăcaţi. Elegant şi foarte atenţi la profesorul Palmieri, care tocmai în clipa aceea terminase o scurtă prelegere despre magnetism. Era un bărbat de vârstă mijlocie, brun, palid, cu barba vâlvoi şi cu ochii expresivi.

În jurul lui se aflau câteva femei frumoase şi câţiva bărbaţi tineri, cu chipuri ofilite şi apatice.

— Sunt mediumurile, şopti Jumart. Cu ajutorul lor Palmieri îşi demonstrează talentele.

Spectacolul dură aproape două ore. Concentrându-şi privirea asupra lor, Palmieri îşi adormea mediumurile, dar în aşa fel, încât puteau să umble, să răspundă la întrebări şi să execute diferite acţiuni. În plus, manifestau, după cum primeau ordinele hipnotizatorului, fie o forţă muşchiulară neobişnuită, fie a insensibilitate sau o hipersensibilitate şi mai neobişnuite.

Deoarece Wokulski asista pentru prima dată la un asemenea spectacol şi nu-şi ascundea câtuşi de puţin neîncrederea, Palmieri îl pofti în primul rând de scaune. Aici, după câteva probe, el se convinse că fenomenele prezentate nu erau simple scamatorii, ci efectele anumitor însuşiri necunoscute ale sistemului nervos.

Îl preocupară îndeosebi şi chiar îl înspăimântară două experienţe care aveau oarecare legătură cu propria sa viaţă. Ele constau din a sugera prezenţa unor lucruri inexistente.

Palmieri dădu unui medium adormit un dop de carafă, spunându-i că este un trandafir. Mediumul îl mirosi şi manifestă satisfacţie.

— Ce faci, domnule, strigă Palmieri, nu vezi că ţii în mână o *assa foetida?* [1]

Atunci mediumul aruncă dopul cu scârbă, ştergându-se pe mâini şi plângându-se de mirosul urât.

Unui alt medium îi dădu o batistă anunţându-l că atârnă cincizeci de kilograme; mediumul se încovoie sub greutatea poverii, începu să tremure şi să asude.

Văzând scena, Wokulski începu şi el să transpire.

“Acum înţeleg taina lui Geist! îşi zise în gând. M-a hipnotizat...”

Dar sentimentul cel mai dureros îl avu atunci când

[1] Rădăcina unei plante urât mirositoare din familia umbeliferelor.

Palmieri, după ce adormi un tânăr plăpând, înveli o lopată într-un prosop şi-i sugeră că are în faţa sa o femeie tânără şi frumoasă pe care o iubeşte. Hipnotizatul luă lopata în braţe şi începu s-o sărute, apoi căzu în genunchi în faţa ei, cu ochii cei mai duioşi. Lopata fu apoi împinsă sub o canapea: tânărul se târî după ea în patru labe, ca un căţel, îmbrâncind patru bărbaţi voinici care încercau să-l oprească; iar când Palmieri ascunse lopata şi-l vesti că iubita lui murise, tânărul fu cuprins de o disperare atât de cumplită, încât începu să se tăvălească pe jos şi să se dea cu capul de pereţi.

În clipa aceea Palmieri suflă în ochii tânărului; acesta se trezi cu lacrimi curgându-i şiroaie pe obraji, în mijlocul aplauzelor şi râsetelor stârnite în sală.

Wokulski, ieşi repede, nespus de iritat.

“Aşadar, totul e minciună!... Pretinsele invenţii ale lui Geist şi toată înţelepciunea lui, ca şi iubirea mea nebună şi chiar ea... ea însăşi, nu-s decât iluzii... Singura realitate care nu înşală şi nu minte este... pare-se... moartea.”

Părăsi repede hotelul, dădu buzna în cafenea şi ceru coniac. De data aceasta bău o sticlă şi jumătate, spunându-şi că Parisul, unde găsise înţelepciunea cea mai înaltă, nălucirile cele mai năstruşnice şi dezamăgirea supremă, va deveni mormântul tău.

“Ce să mai aştept?... Ce pot afla?... Dacă Geist e un escroc de rând şi dacă te poţi îndrăgosti de o lopată, aşa cum m-am îndrăgostit eu de Isabela, ce-mi mai rămâne de făcut?...”

Se întoarse la hotel ameţit de coniac şi adormi îmbrăcat. Când se trezi, a doua zi dimineaţa la opt, primul lui gând fu: “Nu încape îndoială că Geist m-a înşelat, cu ajutorul hipnozei... Dar... cine m-a hipnotizat când mi-am pierdut minţile pentru o femeie?...”

Deodată îi veni gândul să ceară lămuriri lui Palmieri, îşi schimbă hainele şi coborî repede la etajul al doilea.

Maestrul ştiinţelor oculte îşi aştepta clienţii, dar cum

aceştia nu veniseră încă, îl primi imediat, luându-i anticipat douăzeci de franci pentru consultaţie.

— Dumneata poţi să sugerezi oricui, îl întrebă Wokulski, că lopata est o femeie şi că batista cântăreşte cincizeci de kilograme?...

— Oricui se lasă adormit...

— Atunci te rog să mă adormi şi să repeţi cu mine scamatoria cu batista...

Palmieri începu numaidecât; îşi pironi privirea în ochii lui Wokulski, îi atinse fruntea, îi frecă braţele de la clavicule până la palme... în sfârşit, se îndepărtă de el, cam indispus.

— Dumneata nu eşti medium! zise el.

— Dar dacă mi s-ar fi întâmplat în viaţă o poveste care să semene cu aceea a omului cu batista?

— Imposibil, deoarece dumneata nu poţi fi adormit. De altfel, chiar dacă ai fi fost adormit şi ai fi avut iluzia că batista cântăreşte cincizeci de kilograme, trezindu-te, n-ai mai fi ţinut minte nimic.

— Altcineva, mai abil, n-ar putea să mă hipnotizeze? întrebă Wokulski.

Palmieri se simţi jignit.

— Nu există hipnotizator mai bun decât mine! exclamă el. De altfel, şi eu aş putea să vă adorm, dar ar trebui să facem exerciţii câteva luni... Ceea ce v-ar costa două mii de franci... Nu sunt dispus să-mi consum fluidul degeaba...

Wokulski îl părăsi destul de nemulţumit. Nu mai încăpea îndoială că domnişoara Isabela îl fermecase; avusese timp destul! Geist însă nu-l putuse hipnotiza în câteva minute. De altfel, Palmieri îi spusese că hipnotizaţii, când se trezesc, nu ţin minte ce s-a întâmplat cu ei. El, în schimb, ţinea minte vizita bătrânului chimist până în cele mai mici amănunte.

Prin urmare, dacă Geist nu-l adormise, însemnează că nu era un escroc. Deci metalele sale existau, iar

descoperirea unui metal mai uşor decât aerul era posibilă!...

“Iată un oraş în care într-o oră am văzut şi am simţit mai multe decât am văzut şi am simţit în cursul întregii mele vieţi la Varşovia... gândi el. Ei da, e într-adevăr un oraş!...”

Timp de câteva zile fu extrem de ocupat.

Suzin, după ce cumpărase vreo cincisprezece vapoare, se pregătea să plece. Câştigul, întru totul legal, rezultat din această tranzacţie, era uriaş. Într-atât, încât mica parte care-i revenea lui Wokulski acoperea toate cheltuielile făcute de el în ultimele luni la Varşovia7

Cu câteva ore înainte de despărţire, Suzin şi prietenul său dejunau împreună în eleganta cameră a celui dintâi şi discutau, firește, despre câştigul realizat.

— Ai un noroc nemaipomenit! zise Wokulski.

După o înghiţitură de şampanie, Suzin îşi lăsă mâinile încărcate de inele pe burtă şi răspunse:

— Asta nu-i noroc, Stanislaw Piotrovici; e fructul milioanelor... Cu briceagul tai răchita, cu toporul — stejarii. Dacă ai copeici, faci afaceri de copeici, şi câştigi copeici; dacă ai milioane, câştigi milioane. Rubla, Stanislaw Piotrovici, e o mârţoagă sleită de muncă; trebuie să aştepţi ani până să nască o altă rublă. Milionul în schimb e prolific ca o scroafă: în fiecare an fată câteva milioane... Peste doi sau trei ani vei avea şi tu, Stanislaw Piotrovici, un milion rotund, şi atunci ai să vezi cum gonesc banii după el. Deşi tu...

Suzin oftă, se încruntă şi sorbi iarăşi din cupa de şampanie.

— Ce-i cu mine? îl întrebă Wokulski.

— Uite ce-i cu tine; într-un oraş ca Parisul, tu, în loc să faci afaceri pentru tine şi pentru comerţul tău, nu faci nimic!... Hoinăreşti cu capul în jos sau în sus, nu te uiţi la nimic sau chiar (mi-e ruşine să spun asta unui creştin) zbori pe sus cu balonul... Nu cumva ai de gând să ajungi

ca prăpădiţii ăia care sar din balon?... Şi-apoi să-ţi mai spun ceva, Stanislaw Piotrovici. Ai supărat-o pe doamna aceea atât de distinsă, pe baroană... Şi doar la ea ai fi putut să joci cărţi, să întâlneşti femei nostime şi să culegi informaţii despre atâtea şi atâtea lucruri... Te sfătuiesc ca înainte de plecare să-i dai şi ei posibilitatea să câştige ceva, fiindcă avocatului dacă nu-i dai o rublă, scoate de la tine o sută... Ah, tăticule!...

Wokulski îl asculta atent. După un nou oftat, Suzin continuă:

— În plus, te sfătuieşti cu vrăjitorii (piei, satano!...). Din toate astea, ascultă-mă pe mine, n-ai să câştigi o para chioară; dimpotrivă, poţi să-l superi pe bunul Dumnezeu... Nu-i frumos ce faci! Dar partea cea mai proastă este că-ţi închipui că nimeni nu ştie ce te doare! Toţi ştiu că te roade ceva. Unii bănuiesc că ai de gând să cumperi bani falşi; alţii susţin că eşti în preajma falimentului, dacă nu chiar falit.

— Şi tu ce crezi? întrebă Wokulski.

— Ei, Stanislaw Piotrovici, socot că nu-ţi şade frumos — ţie mai mult ca oricui — să-ţi închipui că sunt un tont! Crezi că nu ştiu că aici e vorba de o femeie?... Da, desigur, femeia e ceva plăcut şi se întâmplă ca unele să scoată din minţi chiar şi pe un bărbat cu capul bine înfipt pe umeri. Aşa că distrează-te şi tu... bani ai... Totuşi, Stanislaw Piotrovici, îmi dai voie să-ţi spun o vorbă?...

— Te rog.

— Când cineva se duce la bărbier, nu se supără dacă se alege cu o zgârietură. Uite, porumbelule, să-ţi spun o poveste. În Franţa există un izvor cu o apă miraculoasă, bună pentru toate bolile (nu mai ştiu cum îi zice). Ascultă acum ce-ţi spun eu: există oameni care se duc la izvor în genunchi şi aproape că nici nu îndrăznesc să-şi ridice ochii; alţii în schimb beau apa asta fără niciun fel de fasoane şi se spală cu ea pe dinţi... Ah, Stanislaw Piotrovici, nici nu-ţi dai seama cum îşi bat joc cei ce beau

de cei ce se roagă. Bagă de seamă să nu fii cumva unul dintre aceştia din urmă. Iar dacă într-adevăr eşti, poţi să scuipi pe toate astea... Dar ce-i cu tine?... Te ustură, nu-i aşa? Hai, bea din vinul ăsta!

— Ai auzit ceva despre ea? întrebă Wokulski, cu glasul înăbuşit.

— Jur că n-am auzit nimic deosebit! răspunse Suzin, lovindu-se cu mâna în piept. Negustorul are nevoie de funcţionari, iar femeia de bărbaţi care să i se prosterneze la picioare, dacă nu pentru altceva, atunci pentru a ascunde ochilor pe cutezătorul care nu-i bate mătănii. Este nu lucru cât se poate de firesc. Aşa că, Stanislaw Piotrovici, nu intra în horă, iar dacă ai şi intrat, ridică-ţi capul şi joacă! Un capital de o jumătate de milion de ruble nu-i un fleac, şi de un asemenea negustor n-ar trebui să-şi bată joc nimeni!

Wokulski se ridică şi se întinse, ca un om căruia i-a fost arsă cu fierul roşu o rană.

“Poate că nu-i aşa; dar poate... îşi zise el în gând. Şi dacă este aşa, atunci o parte din avere o voi oferi fericitului adorator pentru că m-a lecuit...”

Îşi reveni şi, pentru întâia oară, începu, cu tot calmul, să treacă în revistă pe adoratorii domnişoarei Isabela, pe care-i văzuse cu ea sau despre care auzise vorbindu-se. Îşi reaminti de conversaţiile lor pline de înţelesuri, de privirile galeşe, de cuvintele cu două înţelesuri, de toate rapoartele doamnei Meliton şi de zecile de păreri care circulau despre domnişoara Isabela în rândurile admiratorilor ei. În sfârşit, respiră adânc; i se păru că găsise firul care-l putea scoate din labirint.

“Şi voi ieşi de acolo ca să intru în laboratorul lui Geist”, îşi făgădui el, simţind cum i se strecoară în inimă primul grăunte de dispreţ.

“E dreptul ei, dreptul ei deplin!... şopti, zâmbind. Ce mai alegere, şi poate chiar ce mai alegeri... Ehei! Nu sunt decât o vită păcătoasă. Şi Geist, care mă consideră om!

…”

După plecarea lui Suzin, Wokulski citi pentru a două oară scrisoarea lui Rzecki, pe care o primise chiar în ziua aceea. Bătrânul scria prea puţin despre afaceri, în schimb, foarte mult despre doamna Stawska, frumoasa nefericită al cărei soţ dispăruse.

“Îţi voi rămâne recunoscător până la moarte, scria Rzecki, *dacă vei găsi un mijloc care să lămurească definitiv situaţia lui Ludwik Stawski: mai trăieşte, sau a murit?”*

Urma aici o listă cu date şi nume de localităţi pe unde trecuse dispărutul după ce părăsise Varşovia.

“Stawska?… Stawska?… se întrebă Wokulski. Ah! Ştiu cine e!… Femeia aceea frumoasă care locuieşte în casa mea, cu fetiţa ei… Ce coincidenţă ciudată! Nu cumva motivul pentru care am cumpărat casa lui Lęcki a fost ca s-o cunosc pe ea?… Din moment ce voi rămâne aici, persoana ei nu mă interesează de loc, dar, în definitiv, de ce n-aş ajuta-o, dacă mă roagă Rzecki! Ah! Minunat!… Am un pretext să-i fac un cadou baroanei, pe care Suzin mi-a recomandat-o cu atâta căldură…”

Căută adresa baroanei şi porni în împrejurimile cartierului St. Germain.

În gangul casei unde locuia baroana era prăvălioara unui anticar; stând de vorbă cu portarul, Wokulski îşi aruncă fără să vrea privirile pe cărţi. Plin de uimire şi de bucurie, zări un exemplar din poeziile lui Mickiewicz, în ediţia pe care o citise pe vremea când era ucenic la “Hopfer”. Privind scoarţele roase şi hârtia decolorată, simţi cum toată tinereţea îi defilează prin faţa ochilor. Cumpără cartea şi-i veni s-o sărute, ca pe o relicvă.

Portarul, a cărui inimă fusese câştigată cu ajutorul unui franc, îl conduse până la uşa baroanei, urându-i — cu un zâmbet — petrecere plăcută. Wokulski sună. Îndată apăru un lacheu îmbrăcat într-un frac stacojiu.

În salon erau, firește, mobile aurite, tablouri, covoare şi

flori. Peste o clipă apăru şi baroana, cu mina unei persoane jignite, dar dispusă să-i acorde iertarea.

Şi într-adevăr îl iertă. Intr-o scurtă conversaţie, Wokulski îi spuse care este scopul vizitei sale, îi scrise numele lui Stawski şi al localităţilor pe unde trecuse şi o rugă stăruitor ca, datorită relaţiilor sale multiple, să-i dea ştiri exacte despre dispărut.

— Da, lucrul e posibil — îi răspunse baroana — dar... nu ştiu dacă cheltuielile necesare n-o să te facă să renunţi... Trebuie să apelăm la poliţa germană, engleză, americană.

— Adică?...

— Eşti dispus să cheltuieşti vreo trei mii de franci?

— Şi patru mii! răspunse Wokulski, întinzându-i un cec pe care notă suma. Când pot spera să primesc un răspuns?...

— Nu ştiu! răspunse baroana. Peste o lună, poate peste un an... Cred însă — adăugă ea pe un ton sever — că nu te îndoieşti de seriozitatea cercetărilor?

— Nu mă îndoiesc câtuşi de puţin şi ca dovadă, voi lăsa la Rotschild încă un cec de două mii de franci, plătibil după primirea ştirilor.

— Pleci curând?

— O, nu! mai rămân câtva timp.

— Ah, desigur eşti încântat de Paris!... zise baroana, surâzând. O să-ţi placă şi mai mult văzut de la fereastra salonului meu. Primesc în fiecare seară...

Se despărţiră foarte mulţumiţi unul de altul; baroana — datorită banilor primiţi, iar Wokulski — pentru că dintr-o lovitură împuşcase doi iepuri: îndeplinise şi sfatul lui Suzin şi rugămintea lui Rzecki.

Acuma Wokulski rămăsese la Paris cu desăvârşire singur şi fără vreo ocupaţie precisă. Vizită din nou expoziţia, teatrele, străzile necunoscute, sălile uitate ale muzeelor... Admiră din nou forţele uriaşe ale Franţei, exactitatea în structura şi în viaţa oraşului cu milioane de locuitori şi influenţa climei temperate asupra ritmului mai

rapid de dezvoltare a civilizaţiei... Din nou bău coniac, mâncă mâncăruri scumpe sau se aşeză la masa de cărţi din salonul baroanei, pierzând de fiecare dată...

Modul acesta de a-şi petrece timpul îl obosea îndeajuns, fără a-i da însă vreo clipă de bucurie. Ceasurile i se păreau zile, zilele nu mai aveau sfârşit, iar nopţile nu-i aduceau un somn odihnitor. Pentru că deşi dormea adânc, fără vise plăcute, sau neplăcute, deşi uita totul, nu putea să-şi alunge sentimentul amărăciunii insondabile în care îi era înecat sufletul, în căutarea zadarnică a unui punct, de sprijin sau a unui liman.

“Daţi-mi un ţel... sau moartea!...” rostea el uneori, ridicându-şi ochii spre cer.

Peste o clipă însă începea să râdă şi îşi spunea în gând: “Cui mă adresez?... Cine mă va asculta, în mecanismul acesta al forţelor oarbe, a căror jucărie am ajuns? Ce soartă crudă! Să nu fii legat de nimic, să nu doreşti nimic şi să înţelegi atât de multe!...”

I se părea că vede o imensă uzină din care ieşeau sori noi, planete noi, specii noi, popoare noi, oameni şi inimi sfâşiate de furii.; speranţă, iubire şi durere. Care din ele era cea mai rea? Nu durerea, pentru că ea cel puţin nu minte, ci speranţa; cu cât te prăbuşeşti mai afund, cu atât se ridică mai sus... Şi iubirea, acest fluture cu aripi, care poartă numele de nesiguranţă şi iluzie...

“Îmi e totuna! murmura el. Dacă-i vorba să ne ameţim cu ceva, atunci să ne ameţim. Cu orice! Dar... cu ce?”

Din străfundurile întunecimii numite de noi natură apăru atunci în faţa lui ceva ce semăna cu două stele: una palidă, neschimbată — Geist şi metalele lui; cealaltă, o clipă sclipitoare ca un soare, în clipa cealaltă stingându-se subit — ea...

“Ce să aleg? se întreba în gând. Una e îndoielnică, cealaltă inaccesibilă şi nesigură... Chiar dacă aş ajunge până acolo, voi avea oare când va încredere în ea?... Sau voi fi cândva în stare să cred?...”

Simţea că se apropie clipa luptei decisive dintre raţiune şi inimă. Raţiunea îl atrăgea către Geist, inima, spre Varşovia. Simţea că în curând va trebui să aleagă: sau o muncă intensă, care duce la glorie, sau pasiunea înflăcărată, care nu-i făgăduia decât că va fi mistuit în flăcări şi transformat în cenuşă.

“Dar dacă totul nu-i decât o iluzie, cum e lopata lui Palmieri sau batista care cântăreşte cincizeci de kilograme?...”

— Aşadar dumneata susţii că nu mă poţi adormi?

— Ce-i aia “nu pot?” se indignă Palmieri. Nu se poate dintr-o dată, pentru că dumneata nu eşti un medium. Dar poţi să devii medium, dacă nu în câteva luni, atunci în câţiva ani!

“Aşadar, Geist nu m-a înşelat”, îşi zise Wokulski în gând. Apoi cu voce tare:

— Dar o femeie poate hipnotiza un bărbat, domnule Palmieri?

— Nu numai o femeie, dar chiar şi un lemn, o clanţă, sau un pahar cu apă, într-un cuvânt orice corp căruia hipnotizatorul i-a transmis puterea sa. Eu, de pildă, pot să-mi magnetizez mediumurile şi cu un ac! Le spun: “în acul acesta torn *fluidul* meu, şi ori de câte ori te vei uita la el, vei adormi!” Cu atât mai uşor aş putea transmite forţa mea unei femei. Cu condiţia, bineînţeles, ca persoana hipnotizată să fie un medium.

— În cazul acesta m-aş putea îndrăgosti de femeia respectivă, aşa cum s-a îndrăgostit mediumul dumitale de lopată?... îl întrerupe Wokulski.

— Fireşte! răspunse Palmieri, uitându-se la ceas.

Wokulski îşi luă rămas bun de la el şi hoinări pe străzi, meditând: “În ceea ce-l priveşte pe Geist, aproape am dovada că nu m-a înşelat prin hipnoză. N-ar fi avut timpul necesar. Dar în privinţa ei, nu sunt sigur că nu m-a subjugat în acest fel. Timp a avut destul, dar... cine a făcut ca eu să devin mediumul ei?...”

Cu cât îşi compara mai stăruitor dragostea pentru domnişoara Isabela cu sentimentele celorlalţi bărbaţi faţă de alte femei, cu atât i se părea mai nefirească. Cum e posibil să te îndrăgosteşti de cineva dintr-o singură privire? Cum e posibil să-ţi pierzi minţile pentru o femeie pe care o vezi o dată la câteva luni, şi atunci doar ca să te convingi că ei puţin îi pasă de tine?

“Ba nu! Tocmai aceste întâlniri rare fac din ea un ideal. Cine ştie dacă n-aş fi fost cu totul dezamăgit cunoscând-o mai îndeaproape?”

Se mira că nu primise nicio veste de la Geist.

“Oare mi-a luat cei trei sute de franci şi a dispărut?...” se întreba el în gând.

Îi fu ruşine de bănuiala lui.

“Te pomeneşti că-i bolnav?”

Se urcă într-o birjă şi plecă să-l caute la adresa pe care i-o lăsase. Locuia undeva, departe, dincolo de fortificaţii, spre Charenton.

Birja se opri în faţa unui zid în spatele căruia se vedea un acoperiş şi partea de sus a unor ferestre.

Wokulski coborî din trăsură şi se apropie de o portiţă de fier. După vreo cincisprezece lovituri, portiţa se deschise brusc, şi vizitatorul intră în curte.

Casa, cu un singur etaj, era foarte veche, plină de igrasie, cu geamurile prăfuite şi sparte. La mijloc se vedea o uşă la care ajungeai urcând câteva trepte de piatră, plesnite.

Dat fiind că portiţa se închisese cu un zgomot surd, fără să fi apărut niciun portar, Wokulski rămase în mijlocul curţii, mirat şi neştiind ce să facă. Deodată, la o fereastră de la etaj apăru un cap cu o bonetă roşie şi o voce cunoscută strigă:

— Dumneata eşti, domnule *Siuzen?* Bună ziua!

Capul dispăru, dar fereastra, care rămăsese deschisă, dovedea că nu fusese vorba de o nălucă. În sfârşit, după câteva clipe, uşa din mijloc scârţâi, se deschise, şi în

cadrul ei apăru Geist, îmbrăcat în nişte pantaloni albaştri, rupţi, cu saboţi în picioare şi cu o vestă de flanelă murdară aruncată pe umeri.

— Poţi să mă feliciţi, domnule Siuzen! îl întâmpină chimistul. Am vândut explosivul meu unei societăţi anglo-americane şi, după câte se pare, am făcut o afacere bună. O sută cincizeci de mii de franci, bani gheaţă, şi douăzeci şi cinci de centime la fiecare kilogram vândut!

— În condiţiile astea, cred că nu mai ai nevoie să-ţi baţi capul cu metalele dumitale! observă Wokulski, zâmbind.

Geist se uită la el cu un dispreţ îngăduitor.

— Condiţiile acestea, răspunse el, mi-au schimbat întru totul situaţia materială, e drept. Timp de câţiva ani nu va mai trebui să alerg după un asociat bogat. Dar în ceea ce priveşte metalele, tocmai acum lucram la ele. Vino să vezi!...

Deschise o uşă în partea stângă a coridorului, şi Wokulski văzu o sală încăpătoare, pătrată, foarte friguroasă. În mijloc se afla un cilindru imens, semănând cu o albie; peretele lui, de oţel, avea o grosime de peste un sfert de metru, şi în patru locuri era strâns cu inele puternice. Pe capacul de sus se vedeau câteva aparate; unul, ca o supapă de siguranţă, slobozea din timp în timp câte un nouraş de aburi, care se topea repede în aer; altul părea un fel de manometru cu acul în mişcare.

— Un cazan cu aburi?... întrebă Wokulski. De ce sunt pereţii atât de groşi?

— Pune mâna pe el! îl îndemnă Geist.

Wokulski îl atinse, şi în aceeaşi clipă scoase un strigăt de durere; degetele i se băşicaseră, dar nu din cauza căldurii, ci a frigului... Bazinul era nespus de rece; de altfel, în toată sala se simţea temperatura scăzută.

— Presiunea este de şase sute de atmosfere, adăugă Geist, fără să dea vreo atenţie degetelor lui Wokulski.

Auzind cifra, acesta se cutremură.

— Vulcan!... şopti el.

— De aceea ţi-am propus să lucrezi la mine! continuă Geist. După cum vezi, e foarte uşor să ţi se întâmple un accident... Acum să mergem sus!...

— Laşi cazanul fără supraveghere?

— Da. N-are nevoie de doică; totul merge automat; nu se poate ivi nicio surpriză.

Sus, intrară într-o cameră mare, cu patru ferestre, pline cu mese încărcate cu retorte, mojare şi ţevi de sticlă, de porţelan şi chiar de plumb şi de aramă. Pe podea, sub mese şi prin colţuri, zăceau proiectile de tun, unele plesnite. Sub ferestre erau nişte căzi mici de piatră sau de aramă, pline cu lichide colorate; de-a lungul unui perete se vedea un fel de laviţă pe care se afla o uriaşă pilă electrică.

Când se întoarse cu spatele, Wokulski descoperi lângă uşă un dulap de fier zidit în perete, un pat acoperit cu o plapumă veche şi ruptă, din care ieşea vata murdară, iar lângă fereastră, o măsuţă cu hârtii, în faţa căreia aştepta un fotoliu îmbrăcat în piele, plesnită şi roasă.

Oaspetele se uită la bătrânul încălţat cu saboţi ca salahorul cel mai sărac, apoi la mobilier — deplină expresie a mizeriei — şi îşi spuse în gând că omul acesta ar fi putut avea milioane pentru invenţiile sale... Renunţase însă la ele pentru binele unei omeniri viitoare, mai bună... În clipa aceea i se păru că Geist e un fel de Moise care conduce spre ţara făgăduinţei o generaţie încă nenăscută...

Dar de data asta bătrânul chimist nu-i ghici gândurile; îl privi încruntat şi zise:

— Ce părere ai, domnule Siuzen? Nu-i aşa că aici nu-i prea vesel şi nici munca mea nu-i prea plăcută?... De patruzeci de ani trăiesc în condiţiile astea. Aparatele mele au înghiţit câteva milioane, şi poate de aceea proprietarul lor nu petrece, n-are slugi, iar uneori n-are nici măcar o bucată de pâine. Nu e o ocupaţie bună pentru dumneata! adăugă, făcând un gest cu mâna.

— Te înşeli, domnule profesor, răspunse Wokulski... De altfel, cred că în mormânt nu e mai vesel...

— Ei, în mormânt... Prostie!... Sentimentalism!... mormăi Geist. În natură nu există morminte şi nici moarte; există diferite forme ale existenţei, dintre care unele ne permit să fim chimişti, altele numai preparate chimice. Întreaga înţelepciune constă, din a şti să te foloseşti de prilejul care-ţi iese în cale, de a nu-ţi pierde timpul cu nimicuri şi de a crea ceva.

— Înţeleg, răspunse Wokulski, dar... te rog să nu mi-o iei în nume de rău! Descoperirile dumitale sunt atât de noi, încât...

— Da! îl întrerupse Geist. Descoperirile mele sunt atât de noi, încât... le consideri un fel de şarlatanie!... În această privinţă, membrii Academiei nu sunt mai înţelepţi decât dumneata, aşa încât eşti într-o societate aleasă... Aha!... Ai vrea să mai vezi încă o dată metalele mele şi să le încerci, nu-i aşa?... Bine! Foarte bine!...

Se repezi la dulapul de fier, îl deschise printr-un sistem foarte complicat şi începu să scoată rând pe rând bare mici de metal mai greu decât platina şi mai uşor decât apa, apoi altele de metal străveziu... Wokulski se uită la ele, le cântări, le încălzi, le bătu cu ciocanul, le supuse curentului electric, le tăie cu foarfecele. Treaba aceasta îi răpi câteva ore, dar până la urmă se convinse că erau metale autentice cel puţin din punct de vedere fizic.

Terminându-şi probele, Wokulski se lăsă în fotoliu, sleit. Geist îşi strânse mostrele, închise dulapul şi îl întrebă râzând:

— Ei, ce zici? E o realitate, sau o amăgire?

— Nu mai înţeleg nimic! şopti vizitatorul, strângându-şi fruntea în palme. Îmi plesneşte capul!... Un metal de trei ori mai uşor decât apa... De neconceput!..

Geist zise:

— Dar ce-ai zice de un metal cu zece la sută mai uşor decât aerul?... Greutatea specifică răsturnată!... Legile

naturii zdruncinate! Nu? Ha, ha, ha!... Nimic din toate astea! Legile naturii, atât cât le cunoaştem noi, vor rămâne neatinse chiar şi în urma descoperirii metalelor mele. Ni se vor lărgi doar cunoştinţele asupra proprietăţilor corpurilor şi asupra structurii lor interne, extinzându-se totodată şi graniţa cunoştinţelor tehnice omeneşti.

— Dar greutatea specifică? întrebă Wokulski.

— Ascultă-mă! îl întrerupse Geist. Ascultă-mă, şi vei înţelege îndată în ce constă esenţa descoperirilor mele, deşi, mă grăbesc să adaug, nu eşti în stare să le imiţi. Aici nu-i vorba de minuni, nici de mistificări. E vorba de ceva atât de simplu, încât ar putea fi înţeles şi de un elev de şcoală primară. Luă de pe masă un cub de oţel, i-l întinse lui Wokulski şi continuă: Avem aici un decimetru cub, plin, turnat din oţel. Ţine-l în mână şi spune-mi cât cântăreşte?

— Vreo opt kilograme...

Îi dădu apoi un al doilea cub de aceeaşi mărime, tot din oţel, şi-l întrebă:

— Cât cântăreşte?

— Cam jumătate de kilogram... Dar e gol în interior... răspunse Wokulski.

— Minunat! Dar această cutie cubică din sârmă de oţel cât cântăreşte? întrebă Geist.

— Vreo zece-cincisprezece grame...

— Uite, vezi? îl întrerupse Geist. Avem trei cuburi de aceeaşi mărime şi din acelaşi material, care nu cântăresc însă egal. De ce? Pentru că în cubul plin există o mare cantitate de molecule de oţel, pe câtă vreme în cel gol mai puţine, iar în cel de sârmă, şi mai puţine. Imaginează-ţi acum că am izbutit să construiesc în locul moleculelor pline alte molecule, care să fie asemenea cubului de sârmă de oţel, şi vei înţelege secretul invenţiei! El constă în schimbarea structurii interne a corpurilor, ceea ce, chiar pentru chimia de azi, nu este o noutate. Ei, ce zici? ...

— Când văd mostrele, cred, răspunse Wokulski, şi când îţi ascult expunerea, înţeleg. Dar cum ies de aici...

Făcu un gest disperat cu mâinile.

Geist deschise din nou dulapul, scotoci în el şi scoase o bucăţică mică care părea, judecând după culoare, alamă.

— Ţine bucăţica asta de metal, ca s-o ai ca amuletă împotriva scepticismului în ceea ce priveşte raţiunea mea sau adevărul spuselor mele. Metalul acesta e cam de cinci ori mai uşor decât apa. El îţi va reaminti de cunoştinţa noastră. În plus, adăugă Geist râzând, are o mare calitate: nu poate fi atacat de niciun fel de reactivi chimici... Mai degrabă piere decât să-mi trădeze secretul! ... Şi acum, domnule Siuzen, du-te de te odihneşte şi gândeşte-te ce trebuie să faci cu dumneata!

— Am să vin aici! şopti Wokulski.

— Nu! Nu acum!... Nu acum! Nu ţi-ai încheiat încă socotelile cu lumea... Şi cum de astă dată am şi eu bani pe câţiva ani, nu insist. Te vei întoarce la mine când nu-ţi va rămâne niciuna din vechile iluzii...

Îl apucă nerăbdător de mână şi-l împinse spre uşă. Pe scară Geist îşi luă încă o dată rămas bun, apoi se retrase în laborator. Când Wokulski ieşi în curte, portiţa îl aştepta gata deschisă; îndată ce ieşi în stradă şi se opri în faţa trăsurii, ea se închise singură, cu zgomot.

Întors în oraş, Wokulski îşi cumpără îndată un medalion de aur, puse în el bucăţica de metal şi şi-l atârnă la gât, ca un talisman. Ar fi vrut să se plimbe, dar mişcarea străzii îl obosi, aşa că se duse acasă.

“De ce mă întorc? şopti el. De ce nu mă duc la Geist, să m-apuc imediat de lucru?...”

Se aşează în fotoliu şi se lăsă furat de amintiri. În faţa ochilor îi apăru prăvălia lui Hopfer, sălile cu mese şi muşterii care-l luau în zeflemea; văzu acel perpetuum mobile construit de el şi modelul de balon pe care se străduise să-l facă dirijabil. O văzu pe Kasia Hopfer, care slăbea văzând cu ochii din dragoste pentru el...

“La muncă!... De ce nu mă duc să muncesc?...”

Privirea îi căzu întâmplător pe masă, unde se afla volumul de Mickiewicz, cumpărat de curând.

“De câte ori l-am citit!...” oftă, luând cartea în mână.

Cartea se deschise singură, şi Wokulski citi:

Alerg, şi *pretutindeni port în gând, departe,*
Cuvinte ce blestemă în veci cruzimea ta.
Cuvintele de mii şi mii de ori uitate,
Şi-apoi găsite iarăşi pentru-a le uita.

Dar când mi-apare-n faţă chipul tău, deodată,
Nu ştiu de ce, iubito, sunt iarăşi liniştit,
Mai rece decât piatra şi-apoi, înfiorată,
Simt inima în pieptu-mi de flăcări mistuit.

“Acum ştiu cine m-a fermecat!...”

Simţi o lacrimă sub pleoape, dar se stăpâni şi n-o lăsă să i se prelingă pe obraji.

“Mi-aţi irosit viaţa... Aţi otrăvit două generaţii! şopti el. Uite la ce duce concepţia voastră sentimentală asupra iubirii.”

Închise cartea şi o azvârli cu atâta înverşunare spre un colţ al camerei, încât începură să-i zboare paginile. Apoi, după ce se lovi de perete, cartea căzu pe lavoar şi, cu un foşnet trist, se rostogoli pe podele.

“Aşa! Acolo e locul tău!... zise Wokulski în gând. Cine mi-a înfăţişat iubirea ca pe un mister sfânt? Cine m-a învăţat să dispreţuiesc femeia obişnuită şi să alerg după un ideal care nu poate fi atins?... Iubirea e bucuria lumii, soarele vieţii, o melodie voioasă răsunând în pustiu... Şi tu ce-ai făcut din ea?... Un altar funebru, în faţa căruia se cântă veşnica pomenire pentru inima călcată în picioare!”

În clipa aceea îi veni în minte o întrebare: “Dacă poezia ţi-a otrăvit viaţa, pe ea cine a otrăvit-o? Şi de ce Mickiewicz, în loc să râdă şi să fie zburdalnic ca poeţii francezi, n-a ştiut decât să suspine de disperare? Pentru

că şi el, ca şi tine, a iubit o domnişoară de rang înalt, care n-ar fi putut fi o răsplată pentru înţelepciunea, munca, sacrificiul sau geniul cuiva, ci doar... pentru unul cu bani şi titluri...”

“Sărman martir! şopti Wokulski. Ai dat poporului ce-ai avut mai bun, dar ce vină ai tu dacă, insuflând în el propriul tău suflet, i-ai insuflat şi suferinţele de care ţi-era plină inima? Ei sunt vinovaţi de nenorocirile tale, ale mele, ale noastre...”

Se ridică din fotoliu şi adună cu veneraţie, una câte una, filele rupte.

“Nu-i de ajuns că ai fost martirizat de ei? Tot tu trebuie să fii răspunzător de nelegiuirile lor, când ei şi numai ei sunt vinovaţi că inima ta, în loc să cânte, a gemut ca un clopot spart?”

Se aşează pe canapea şi iarăşi meditä: “Ciudată ţară, în care de atâta amar de vreme trăiesc alături două popoare cu totul deosebite: aristocraţia şi norodul. Unul spune că e o plantă nobilă, care are dreptul să sugă din glie toată seva, iar celălalt sau înclină capul şi aprobă aceste pretenţii sălbatice, sau încearcă, dar nu are putere, să se ridice împotriva nedreptăţii... Şi ce bine s-au potrivit toate pentru statornicirea pe veci a monopolului unei singure clase şi pentru înăbuşirea în faşă a oricărei alte clase! Într-atât s-a crezut în prestigiul naşterii, încât până şi fiii de meşteşugari şi de neguţători îşi cumpără blazoane, sau se ascund sub numele vreunei vechi familii de nobili sărăciţi... Nimeni n-a avut curajul să se intituleze «copilul propriilor sale merite», şi chiar eu, prostul de mine, am dat câteva sute de ruble pe un hrisov de nobleţe... Să mă întorc acolo?... Pentru ce?... Aici cel puţin mă aflu în mijlocul unui popor care trăieşte din plin, cu toate facultăţile hărăzite de natură. Aici locurile de frunte nu sunt ocupate de putregaiurile unor antichităţi suspecte, ci de forţele reale: munca, inteligenţa, voinţa, creaţia, ştiinţa, chiar frumuseţea şi abilitatea, chiar şi sentimentul

adevărat. Acolo munca e pusă la index, iar desfrâul triumfă! Cel care izbuteşte să-şi agonisească avere poartă numele de râios, zgârcit, parvenit; cel ce-şi risipeşte avutul e numit generos, altruist, mărinimos... Acolo simplitatea înseamnă ciudăţenie; a economisi e ruşinos; a fi om învăţat înseamnă a fi ţicnit, iar semnul distinctiv al artistului sunt găurile în coate. Acolo, pentru a avea dreptul să porţi numele de om, trebuie să ai blazon şi bani, sau priceperea de a te strecura în anticamere. Să mă întorc acolo?..."

Începu să se plimbe prin cameră, enumerând: "Geist, unul, eu, al doilea, Ochocki, al treilea... Vom mai găsi vreo doi... peste patru-cinci ani vor fi gata cele opt mii de probe şi vom descoperi un metal mai uşor decât aerul. Ce va fi atunci? Ce se va întâmpla cu lumea când va vedea primele maşini zburătoare, fără aripi, cu mecanisme simple şi solide ca nişte cuirasate?"

I se părea că vuietul străzii se întinde şi se intensifică, cuprinzând Parisul întreg, toată Franţa şi întreaga Europă şi că toate glasurile se contopesc într-un singur strigăt uriaş: "Glorie!... Glorie!... Glorie!..."

"Ce-i cu mine, am înnebunit?" se întrebă el în şoaptă, îşi desfăcu repede vesta, scoase de sub cămaşă medalionul de aur şi îl deschise. Bucăţica de metal, asemănătoare cu alama şi uşoară ca puful, era la locul ei. Geist nu-l înşelase: drumul spre o descoperire uriaşă era larg deschis în faţa lui.

"Am să rămân! şopti. Nici Dumnezeu, nici oamenii, nu mi-ar ierta dacă nu m-aş consacra unei cauze atât de mari!"

Se făcuse întuneric. Wokulski aprinse lămpile cu gaz de deasupra mesei, luă tocul, hârtia şi începu să scrie:

"Dragă Ignacy!

Aş vrea să stau de vorbă cu tine despre lucruri foarte importante, şi întrucât nu mă mai întorc niciodată la

Varşovia, te rog ca în timpul cel mai scurt...”

Deodată aruncă tocul. În faţa cuvintelor “*...nu mă mai întorc niciodată la Varşovia...”* îl cuprinse spaima...

“De ce să nu mă întorc?... şopti. Şi de ce m-aş întoarce? Ca s-o întâlnesc din nou pe domnişoara Isabela şi să-mi pierd din nou energia?... Odată-şi-odată tot trebuie încheiate aceste socoteli stupide!...”

Măsura încăperea dintr-un perete în altul, meditând: “Am numai două căi. Una duce la o nemaivăzută revoluţionare a omenirii. A doua nu duce decât la succesul în faţa unei femei şi, eventual, la cucerirea ei. Ce să aleg? Cert este că fiecare material nou şi important, fiecare energie nouă marchează o nouă treaptă de civilizaţie. Bronzul a creat civilizaţia veche, fierul a creat evul mediu, căruia i-a pus capăt praful de puşcă, iar huila a deschis porţile secolului al XIX-lea. Nu încape nicio îndoială că metalele lui Geist vor însemna începutul unei civilizaţii cum nici n-au visat oamenii vreodată, şi cine ştie dacă ele nu vor duce la înnobilarea speciei umane!... Dincolo ce aş avea?... O femeie care nu s-ar ruşina de loc să se îmbăieze în faţa unor parveniţi ca mine. Ce sunt eu în ochii ei, în comparaţie cu toţi sclivisiţii pentru care vorbele goale, politeţea şi complimentul constituie supremul conţinut al vieţii? Ce ar spune turma asta — fără a o exclude nici pe ea din rândurile ei — dacă l-ar vedea pe zdrenţărosul de Geist şi uriaşele lui descoperiri? Sunt atât de întunecaţi la cap, încât nici nu s-ar mira!!! Să presupunem, în sfârşit, că m-aş căsători cu ea. Ce s-ar întâmpla atunci?... În salonul parvenitului s-ar îngrămădi îndată toţi adoratorii ei declaraţi sau nu, verişorii de toate gradele şi mai ştiu eu cine... Din nou ar trebui să închid ochii în faţa privirilor lor, să fac pe surdul la complimentele lor, să mă feresc discret de conversaţiile lor confidenţiale având ca temă ce?... Defăimarea mea, sau prostia mea!... După un an de astfel de viaţă, ar face

din mine un ratat, în stare, poate, să se înjosească într-atât încât să fie gelos pe aceşti indivizi... N-ar fi de preferat oare să-mi arunc inima unui câine flămând decât să o ofer unei femei care nici măcar nu-şi poate imagina ce deosebire este între ei şi mine?... Ajunge!”

Se aşează din nou la masă şi începu să scrie o scrisoare, de astă dată adresată lui Geist. Deodată însă se opri. “Sunt un caraghios! zise cu glas tare. Vreau să-mi iau un angajament, dar nu mi-am pus la punct treburile!”

“Cum s-au schimbat timpurile! gândi apoi. Înainte vreme, un Geist ar fi fost socotit vrăjitor, şi împotriva lui ar fi luptat — pentru salvarea sufletului omenesc — un înger întruchipat de o femeie. Iar astăzi?... Cine este diavolul şi cine îngerul?”

În clipa aceea se auzi ciocănind la uşă. Intră chelnerul, care-i înmână un plic mare.

“De la Varşovia! şopti Wokulski. De la Rzecki?... Iar îmi scrie!... Ah, de la doamna Zaslawska!... Te pomeneşti că-mi anunţă căsătoria domnişoarei Isabela!”

Rupse plicul, dar apoi stătu o clipă în cumpănă, cu inima bătând mai repede.

“Fie ce-o fi” murmură la urmă şi începu să citească:

“Scumpul meu Stanislaw,

Se vede că te distrezi bine la Paris; ai uitat de toţi prietenii. Mormântul unchiului tău îşi aşteaptă mereu piatra făgăduită, şi eu aş fi vrut să-ţi cer un sfat privitor la o fabrică de zahăr, pe care unii mă îndeamnă s-o construiesc acum, la bătrâneţe. Ar trebui să-ţi fie ruşine, dragul meu Stanislaw, şi mai ales să-ţi pară rău că nu vezi chipul îmbujorat al Isabelei, care e acum, la mine şi care s-a făcut roşie ca racul auzind că-ţi scriu. Scumpa de ea! E în vizită la mătuşa ei, în vecinătate, şi vine des să mă vadă. Mi se pare că i-ai prilejuit o mare supărare, aşa că nu zăbovi prea mult şi vino să-i ceri iertare. Vino cât mai repede, direct aici, la mine. Bela va mai rămâne un timp,

şi poate că voi izbuti s-o fac să te ierte.”

Wokulski sări ca ars, deschise fereastra şi, în faţa ei, mai citi o dată scrisoarea bătrânei doamne Zaslawska. Ochii îi scânteiau, pe faţă îi apărură pete roşii.

Sună o dată, de două ori, de trei ori… Ieşi în fugă pe coridor şi începu să strige:

— Chelner! Hei, chelner!…

— La ordin!

— Socoteala!

— Care

— Toată socoteala pe ultimele cinci zile… Toată, înţelegi?

— Chiar acum?! făcu chelnerul mirat.

— Da, chiar acum! Şi… o trăsură pentru Gara de Nord… Repede!

III

UN OM FERICIT ÎN DRAGOSTE

CÂND AJUNSE LA VARŞOVIA, WOkulski găsi o altă scrisoare de la doamna Zaslawska.

Bătrâna îl ruga să vină imediat şi să rămână la ea câteva săptămâni.

"Să *nu crezi, dragă Stanislaw* — scria dânsa în încheiere — că *invitaţia mea e influenţată de recentele dumitale succese şi că aş vrea să mă fălesc cu dumneata. Uneori se întâmplă şi aşa, dar cu mine nu e cazul. Vreau numai să te mai odihneşti puţin după atâta trudă şi să te mai distrezi puţin în casa mea, unde, în afară de gazdă, o bătrână plictisitoare, vei găsi şi o societate de femei tinere şi frumoase.*"

"Parcă mă interesează femeile tinere şi frumoase!", murmură Wokulski.

În clipa următoare se întrebă la ce succese făcea aluzie doamna Zaslawska. Să se fi aflat până aici de câştigul pe care îl realizase, deşi nu pomenise nimănui despre el?

Cuvintele doamnei Zaslawska nu-i mai mirară când constată ce bine mergeau afacerile la Varşovia. Din clipa plecării sale, beneficiile magazinului crescuseră din nou şi continuau să crească din săptămână în săptămână. Câteva zeci de noi negustori intraseră în relaţii cu firma sa. Dintre cei vechi se retrăsese unul singur. Arăta, într-o scrisoare, că deoarece el nu dispune de un arsenal, ci doar de o prăvălie obişnuită de textile, nu socoteşte

posibil să mai întreţină relaţii cu firma “Wokulski”, cu care, de Anul nou, îşi va lichida toate conturile. Circulaţia mărfurilor era atât de mare, încât domnul Ignacy închiriase, pe propria sa răspundere, un nou depozit şi angajase al optulea vânzător şi doi funcţionari la secţia de expediţie.

Când patronul termină de răsfoit registrele (la rugămintea insistentă a lui Rzecki, se apucase de ele la câteva ore după sosire), bătrânul său prieten deschise casa de bani şi, cu un aer solemn, scoase dinăuntru o scrisoare de la Suzin.

— Ce sunt toate farafastâcurile astea? întrebă Wokulski, râzând.

— Scrisorile lui Suzin trebuie păstrate cu deosebită grijă! răspunse Rzecki, apăsat.

Wokulski ridică din umeri şi citi scrisoarea. Suzin îi propunea pentru la iarnă o nouă afacere, aproape de proporţiile celei de la Paris.

— Ce zici tu despre toate astea? îl întrebă Wokulski pe domnul Ignacy, după ce-l lămuri despre ce este vorba.

— Scumpul meu Stas, răspunse bătrânul, lăsând ochii în jos, am o încredere atât de mare în tine, încât chiar dacă ai da foc oraşului, aş fi sigur că urmăreşti un ţel nobil!

— Eşti un visător incorigibil, prietene! oftă Wokulski, încheind discuţia.

Era sigur că şi de data aceasta Ignacy bănuia cine ştie ce uneltiri politice.

Dar nu numai Rzecki gândea astfel. Ajungând acasă, Wokulski găsi un vraf de cărţi de vizită şi de scrisori. În timpul lipsei sale fusese vizitat de mai bine de o sută de persoane cu influenţă, oameni cu blazoane şi avere, dintre care pe cel puţin jumătate nu-i cunoscuse până atunci... Scrisorile erau şi mai ciudate: cereri de ajutor sau de protecţie pe lângă diferitele autorităţi civile şi militare; unele cuprindeau injurii la adresa lui... Cineva îl

numea trădător, altcineva îi spunea că e un lacheu care şi-a învăţat atât de bine meseria la “Hopfer”, încât acum a îmbrăcat de bunăvoie livreaua aristocraţiei şi poate chiar mai mult decât a aristocraţiei. O altă anonimă îi reproşa că dă ocrotire unei femei de moravuri uşoare; o alta susţinea că doamna Stawska e o cochetă şi o aventurieră, iar Rzecki un escroc care fură o parte din chiria casei recent cumpărate şi împarte câştigul cu administratorul, un oarecare Wirski.

“Multe s-or mai fi vorbind pe socoteala mea!” gândi Wokulski, uitându-se la maldărul de scrisori.

Şi pe stradă — bineînţeles, când avea timp să observe — băga de seamă că e obiectul unei atenţii generale. O mulţime de oameni îl salutau; uneori persoane cu desăvârşire necunoscute îl arătau cu degetul; erau însă şi dintre aceia care întorceau capul cu vădită duşmănie. Printre aceştia din urmă identifica şi doi vechi cunoscuţi de la Irkuţk, ceea ce făcu asupra lui o impresie neplăcută.

“Ce-o fi cu ei? Şi-au pierdut minţile?...”

A doua zi după sosire îi răspunse lui Suzin că acceptă propunerile şi că pe la jumătatea lui octombrie va sosi la Moscova, iar seara plecă la doamna Zaslawska, a cărei moşie se afla la câţiva kilometri de o cale ferată recent construită.

Şi în gară observă că prezenţa sa atrage atenţia. Şeful gării i se prezentă şi dispuse să i se dea un compartiment separat, iar conductorul trenului, însoţindu-l până la vagon, îi spuse că şi el intenţionase să-i ofere un loc comod, unde să poată dormi, lucra sau sta de vorbă în tihnă.

După o aşteptare îndelungată, trenul se urni din loc domol. Noaptea era întunecoasă, fără lună şi fără nori; pe cer licăreau puzderie de stele, parcă mai multe ca de obicei. Wokulski deschise fereastra şi le privi. Îşi aduse aminte de nopţile siberiene, unde cerul e uneori aproape negru şi presărat de stele ca un câmp, iarna, cu fulgi de

zăpadă, unde Carul-mic se roteşte aproape deasupra capului, iar Hercule, pătratul lui Pegas şi Gemenii sclipesc la orizont mai jos decât la Varşovia.

“Aş fi avut oare astăzi idee de astronomie, eu, băiatul de prăvălie de la «Hopfer», dacă n-aş fi fost acolo? se întrebă el cu amărăciune. Şi aş fi ştiut ceva despre descoperirile lui Geist dacă Suzin nu m-ar fi tras cu forţa la Paris?”

Îşi revăzu viaţa trăită intens şi neobişnuit, între Extremul Orient şi Extremul Occident.

“Tot ceea ce ştiu, tot ce am, tot ceea ce mai pot realiza nu vine de aici. Aici am avut parte numai de umilire, invidie sau aplauze îndoielnice, când îmi mergea bine; dacă nu mi-ar fi mers bine, m-ar fi zdrobit aceiaşi oameni care îmi fac astăzi temenele...”

“Am să plec de aici, şopti el, am să plec!... Numai dacă nu mă va opri ea... Pentru că, ce-mi poate da averea, dacă n-o pot folosi după placul meu? Ce valoare are o viaţă care mucegăieşte între clubul negustorilor, magazin şi saloanele particulare, unde trebuie să joci *preferans* ca să nu bârfeşti, sau să bârfeşti ca să nu joci *preferans*?... Sunt curios în ce scop mă invită doamna Zaslawska atât de insistent! Te pomeneşti că domnişoara Isabela...”

Se înfioră şi simţi că în sufletul său se petrece o transformare. Îşi aduse aminte de tatăl şi de unchiul său, de,
Kasia Hopfer, care-l iubise atât de mult, de Rzecki, de Leon, de Szuman, de prinţ şi de atâţia alţii care-i dăduseră dovezi sigure de bunăvoinţă. Ce-ar valora cunoştinţele şi averea lui dacă în preajmă n-ar avea prieteni? Oare invenţia lui Geist ar părea atât de mare dacă n-ar fi o armă capabilă să asigure victoria definitivă a unei rase de oameni mai nobili şi mai buni?...

“Şi la noi sunt destule de făcut! şopti el. Există şi la noi oameni care merită să fie ridicaţi sau sprijiniţi... Sunt prea bătrân ca să fac invenţii epocale; de asta s-ar putea

ocupa Ochocki, şi cei de o seamă cu el... Eu prefer să înlesnesc fericirea altora şi să fiu fericit eu însumi...”

Închise ochii şi i se păru că o vede pe domnişoara Isabela uitându-se la el foarte ciudat, aşa cum numai ea ştia să se uite, şi aprobându-i intenţiile cu un surâs blajin.

Cineva bătu în uşa compartimentului; peste o clipă intră conductorul trenului.

— Domnul baron Dalski întreabă dacă-l puteţi primi. Călătoreşte în acelaşi vagon.

— Domnul baron?... repetă Wokulski, mirat. Da, să poftească...

Conductorul se retrase şi închise uşa, iar Wokulski îşi aminti că baronul era membru al Societăţii pentru comerţul cu Orientul şi unul dintre puţinii pretendenţi la mâna domnişoarei Isabela care rămăseseră pe poziţie.

“Ce vrea de la mine? se întrebă Wokulski. Poate că se duce şi el la doamna Zaslawska ca să-i facă domnişoarei Isabela o declaraţie în aer liber... Dacă nu cumva i-a luat-o Starski înainte...”

Pe culoarul vagonului se auziră paşi şi glasuri, apoi uşa compartimentului se deschise din nou şi apăru conductorul, urmat de un domn foarte slab, cu mustăţi mici, cărunte, cu o bărbuţă şi mai mică, aproape sură, cu părul de asemenea cărunt.

“Te pomeneşti că nu-i el!... îşi zise Wokulski. Ştiam că avea părul negru...”

— Te rog să mă scuzi că te deranjez! începu baronul, legănându-se din cauza mişcării trenului. Scuză-mă, te rog... N-aş fi îndrăznit să-ţi tulbur singurătatea, dar vreau să te întreb dacă nu mergi cumva la doamna Zaslawska, care te aşteaptă de o săptămână...

— Ba da! Bună seara, domnule baron. Poftim, ia loc!

— Admirabil! exclamă baronul. Pentru că şi eu merg tot acolo. Stau la ea de vreo două luni. Adică... Cum să-ţi spun?... Nu stau, dar vin mereu! Când de la moşie, unde am casa în reparaţie, când de la Varşovia... Acum mă

întorc de la Viena, unde am cumpărat mobilă, şi am de gând să rămân la doamna Zaslawska numai câteva zile. Pentru că, să vezi, dragă domnule, trebuie să schimb toate tapetele în palat, deşi au fost puse abia de două săptămâni... Dar n-am încotro... N-au plăcut, aşa că trebuie să le schimb! N-am încotro!

Râdea clipind repede; pe Wokulski îl trecură fiori reci.

“Pentru cine e mobila?... Cui nu i-au plăcut tapetele?...” se întrebă el cu groază în suflet.

— Dumneata, stimate domn, ţi-ai terminat misiunea. Te felicit!... continuă baronul, strângându-i mâna. Eu, domnule dragă, din primul moment am simţit pentru dumneata numai stimă şi simpatie, stimă şi simpatie care s-au transformat acum în respect... Da, domnule! Înlăturarea noastră din viaţa politică ne-a pricinuit multă pagubă. Dumneata eşti primul care a călcat principiul stupid al abţinerii, şi pentru aceasta te rog să primeşti omagiile mele... Trebuie să ne interesăm de treburile statului în care se află bunurile noastre, unde este viitorul nostru...

— Nu te înţeleg, domnule baron... îl întrerupse brusc Wokulski.

Baronul se fâstâci aşa de rău, încât o clipă rămase mut şi nemişcat. În sfârşit, bâlbâi:

— Scuză-mă... Crede-mă, n-am avut intenţia... Dar socot că prietenia mea pentru doamna Zaslawska, care, dragă domnule, e aşa...

— Domnule, să lăsăm explicaţiile, răspunse Wokulski râzând şi strângându-i mâna. Eşti mulţumit de achiziţiile făcute la Viena?

— Da... foarte... foarte... Deşi, crede-mă, a fost o clipă când, urmând sfatul doamnei Zaslawska, era cât pe-aci să te rog să-mi faci un serviciu la Paris!

— Te-aş fi servit bucuros. Despre ce era vorba?

— Voiam să cumpăr o garnitură de briliante, zise baronul. Dar cum la Viena am găsit nişte safire

splendide... Le am la mine, şi dacă-mi dai voi... Te pricepi la bijuterii?

“Pentru cine sunt safirele astea?” se întrebă Wokulski. Voi să facă o mişcare, dar simţi că nu e în stare nici să ridice mâna, nici să întindă picioarele.

Baronul scoase între timp din buzunare diferite patru cutii de marochin, le aşeză pe banchetă şi începu să le deschidă pe rând.

— Uite brăţara! Ce părere ai? Nu-i aşa că-i discretă? Are o singură piatră... Broşa şi cerceii sunt mai bogaţi... Am cerut chiar să le schimbe montura... Uite şi colierul... Sunt simple, dar lucrate cu gust, şi poate tocmai din cauza asta, frumoase... Ia te uită ce strălucire au pietrele, nu-i aşa?...

Vorbind, mişca safirele în faţa ochilor lui Wokulski, la lumina tremurândă a lămpii.

— Nu-ţi plac? întrebă deodată, observând că Wokulski tace.

— Ba da, sunt foarte frumoase! Cui i le duci, baroane?

— Logodnicei mele! răspunse baronul, mirat. Am crezut că doamna Zaslawska ţi-a vorbit despre fericitul eveniment care a avut loc în familia noastră...

— Nu mi-a spus nimic!

— S-au împlinit exact cinci săptămâni de când i-am cerut mâna şi am fost acceptat!

— Cui i-ai cerut mâna?... Doamnei Zaslawska?... întrebă Wokulski cu vocea schimbată.

— Nu, vai de mine!... se apără baronul. Domnişoarei Ewelina Janocka, nepoata doamnei Zaslawska... Nu-ţi mai aduci aminte de ea? A fost la contesă de Paşti. N-ai remarcat-o?

Trecură câteva clipe până să priceapă Wokulski că domnişoara Ewelina Janocka nu era domnişoara Isabela Lęcka, deci baronul nu ceruse mâna Isabelei şi deci safirele nu-i erau destinate ei.

— Scuză-mă, te rog, spuse apoi, dar sunt aşa de

zăpăcit, încât nici nu ştiu ce vorbesc.

Baronul sări ca ars şi începu să-şi strângă repede cutiile.

— Ce lipsă de tact din partea mea! exclamă el. Îţi citeam oboseala în ochi, şi totuşi te-am deranjat!...

— Nu, domnule, n-aveam de gând să dorm şi o să-mi facă plăcere să petrec restul drumului în societatea dumitale. A fost o oboseală de o clipă, care de altfel a şi trecut...

Baronul făcu la început fasoane şi vru să plece, dar văzând că Wokulski într-adevăr se înviorase, se aşeză din nou, asigurându-l că va rămâne numai câteva momente. Simţea nevoia să vorbească cuiva despre fericirea lui.

— Ce femeie! începu el, gesticulând tot mai viu. Când am cunoscut-o, domnule dragă, mi s-a părut că e rece ca o statuie şi că singura ei preocupare sunt toaletele. De-abia azi îmi dau seama ce comoară de sentimente ascunde... Îi place să se îmbrace, ca oricărei femei, dar cât e de înţeleaptă!... Nimănui nu i-aş fi spus ceea ce îţi spun acum dumitale, domnule Wokulski! Am început să încărunţesc de tânăr şi mi s-a întâmplat ca din când în când să-mi dau pe mustăţi cu un pic de, căneală. Cine şi-ar fi putut închipui, domnule! Cum a observat, mi-a interzis o dată pentru totdeauna să mă mai vopsesc! Mi-a spus chiar că simte o deosebită atracţie pentru părul alb şi că pentru ea într-adevăr frumos nu poate fi decât un bărbat cu părul ca neaua!.. Dar despre cărunţi ce părere ai, domnişoară?" am întrebat-o eu. "Abia încep să fie interesanţi..." mi-a răspuns ea. S-o fi auzit cum a rostit cuvintele astea!... Dar oare nu te plictisesc, domnule Wokulski?

— Câtuşi de puţin, domnule!... Îmi face o deosebită plăcere să văd un om atât de fericit...

— Sunt într-adevăr fericit şi, trebuie să mărturisesc, nu mă aşteptam de loc! continuă baronul. M-am gândit întotdeauna la însurătoare, e drept, iar de câţiva ani mi-

au recomandat chiar medicii să mă căsătoresc, aşa că plănuisem să-mi găsesc, dragă domnule, o femeie frumoasă, bine educată, cu un nume frumos şi prezentabilă, fără a-i cere să mă iubească cu ardoare. Când colo. Ce să vezi? Îmi iese în cale iubirea personificată, şi dintr-o singură privire îmi aprinde inima... Să-ţi spun drept, domnule Wokulski, sunt îndrăgostit... Nu, sunt nebun de dragoste!... Nimănui nu i-aş fi spus, afară de dumneata, pentru care am simţit încă din prima clipă o simpatie aproape frăţească... Sunt nebun de dragoste! Mă gândesc numai la ea... Când dorm, o visez; când n-o văd, sunt bolnav, n-am poftă de mâncare, îmi trec prin cap tot felul de gânduri triste, mă apucă un fel de spaimă... Ceea ce îţi voi spune acum, domnule Wokulski, te conjur să nu repeţi nici chiar dumitale însuţi! Am vrut s-o pun la încercare... Josnic, nu? Dar ce să-i faci? Omul nu crede aşa de uşor în fericire!... Voind, aşadar, s-o pun la încercare (dar să nu sufli cuiva vreun cuvânt!), am pus să se pregătească un proiect de contract matrimonial, conform căruia, dacă logodna noastră ar fi fost desfăcută din vina vreuneia din părţi (pricepi?), mă obligam să-i plătesc, drept despăgubire, suma de cincizeci de mii de ruble pentru decepţia pricinuită. Îmi plesnea inima de teamă: te pomeneşti că... mă părăseşte!... Când colo, ce să vezi? Când doamna Zaslawska i-a pomenit despre intenţia mea, Ewelina a început să plângă... “Ce îşi închipuie, că am să renunţ la el pentru cincizeci de mii de ruble? Dacă socoteşte că sunt interesată şi dacă nu recunoaşte niciun fel de sentimente mai înalte în inima unei femei, ar trebui măcar să presupună că pentru cincizeci de mii de ruble n-am să renunţ la un milion!...” Când doamna Zaslawska mi-a repetat cuvintele acestea, am dat năvală în camera Ewelinei şi, fără să-i spun vreun cuvânt, m-am aruncat la picioarele ei. Acum, cât am stat la Varşovia, mi-am făcut testamentul şi am lăsat-o legatara mea universală, chiar

şi în cazul în care aş muri înainte de căsătorie! Toată familia mea la un loc mi-a dăruit atâta fericire în cursul întregii mele vieţi cât mi-a dat copila asta în numai câteva săptămâni! Ce se va întâmpla mai târziu?... Ce se va întâmpla mai târziu, domnule Wokulski! Nu i-aş pune nimănui o astfel de întrebare!

Cu acestea, baronul se ridică şi scutură cu putere mâna lui Wokulski.

— Şi acum, noapte bună!...

— Amuzantă istorie! bombăni Wokulski după plecarea lui. Bătrânelul ăsta e îndrăgostit până peste cap!...

Nu fu în stare să alunge imaginea baronului, care se profila mereu, ca o umbră, pe fondul vişiniu al canapelei. Îi vedea faţa osoasă, încinsă de o roşeaţă cărămizie, îi vedea părul parcă pudrat cu făină, ochii mari, cu cearcăne adânci, în care pâlpâia o scânteie nesănătoasă. Exploziile sentimentale ale omului acestuia, care îşi înfofolea într-una gâtul şi controla din minut în minut fereastra, să vadă dacă e bine închisă, schimbându-şi mereu locul în compartiment, de teama curentului, îi făceau o impresie comică şi tristă.

“A păţit-o! îşi zise el în gând. E oare cu putinţă ca o fată tânără să se îndrăgostească de o mumie ca asta? Are cel puţin zece ani mai mult decât mine şi, în plus, e atât de neputincios şi de naiv!... Dar dacă domnişoara îl iubeşte cu adevărat?... Ar fi greu de presupus că-l minte! În genere vorbind, femeile sunt mai nobile decât bărbaţii. Nu numai că săvârşesc mai puţine nelegiuiri, dar se sacrifică incomparabil mai mult decât noi. Dacă este deci greu să găseşti un bărbat atât de ticălos încât pentru bani să mintă de dimineaţă până seara, ar putea fi oare bănuită de minciună o femeie, o fată tânără, crescută în sânul unei familii cinstite? Dar poate că nici ea nu-i în toate minţile şi o fi subjugată, dacă nu de farmecul personal, măcar de poziţia lui socială. Altfel s-ar fi trădat, şi baronul ar fi observat, pentru că dragostea vede totul

prin microscop! Iar dacă o fată tânără poate fi îndrăgostită de un babalâc ca el, atunci de ce nu m-ar iubi Isabela pe mine?!”

“Ce obsesie! şopti el. Gândul acesta a devenit într-adevăr o idee fixă!”

Deschise fereastra închisă de baron şi, ca să-şi alunge amintirile, se uită din nou pe cer. Pătratul lui Pegas coborâse spre apus, iar la răsărit se ridicau Taurul, Orionul, Căţelul şi Gemenii. Se uită la puzderia de stele şi se gândi la ciudata forţă de atracţie care leagă laolaltă corpuri atât de îndepărtate mai temeinic decât orice lanţ material.

“Atracţie, apropiere! În fond, acelaşi lucru! O forţă atât de mare încât trage totul după sine, şi atât de rodnică încât din ea ţâşneşte tot ce e viaţă. Dacă globul pământesc ar fi lipsit de atracţia sa faţă de soare, ar cădea undeva în spaţiu, şi în câţiva ani s-ar transforma într-un sloi de gheaţă. Dacă în sistemul solar am introduce o stea călătoare, cine ştie dacă viaţa n-ar prinde viaţă şi pe ea? De ce deci s-ar sustrage baronul de la legea atracţiei, care stăpâneşte natura întreagă? Oare între el şi domnişoara Ewelina să fie o prăpastie mai mare decât între pământ şi soare? De ce să ne mirăm de nebuniile oamenilor dacă şi universul e stăpânit de o nebunie asemănătoare?...”

În acest timp trenul înainta încet, zăbovind mult în gări. Se făcuse răcoare; la răsărit, stelele începuseră să pălească. Wokulski închise fereastra şi se culcă pe canapeaua care se legăna în ritmul trenului.

“Dacă o femeie tânără s-a putut îndrăgosti de baron, îşi spuse el, atunci de ce eu... Pentru că desigur nu-l înşală... Femeile sunt în genere mai nobile decât noi... mint mai puţin...”

— Poftiţi, domnule, trebuie să coborâţi... Domnul baron îşi bea ceaiul...

Wokulski tresări. În faţa lui se afla conductorul, care-l

trezise, atent şi politicos.

— Cum, s-a şi făcut ziuă?!

— O, e ora nouă, şi staţionăm aici de o jumătate de oră. Nu v-am trezit până acum deoarece domnul baron nu mi-a poruncit... Dar cum trenul o să pornească mai departe...

Wokulski coborî repede. Gara, nouă, era încă neterminată. Totuşi, găsi apă de spălat, şi cineva îi perie hainele. Trezit de-a binelea, intră într-un mic bufet, unde baronul, radios, ajunsese la al treilea pahar de ceai.

— Bună ziua! strigă baronul, strângându-i mâna prietenos. Chelner! Un ceai pentru domnul... Frumoasă zi, nu-i aşa? Tocmai bună pentru o cavalcadă! Oricum, frumoasă încurcătură!

— Ce s-a întâmplat?

— Trebuie să aşteptăm trăsura! Noroc că am trimis astă-noapte la două o telegramă, ca să-mi anunţ sosirea. Am mai trimis şi alaltăieri una, din Varşovia, dar şeful staţiei mi-a spus că am greşit ziua şi că am cerut trăsura pentru mâine. Mare noroc că am telegrafiat din drum! La trei am trimis de aici un curier, la ora şase doamna Zaslawska a primit telegrama, iar la ora opt cel mai târziu a pornit trăsura. O să mai aşteptăm vreun ceas; în schimb, o să poţi vedea mai bine împrejurimile. Este o regiune foarte frumoasă...

După ceai, ieşiră pe peron, de unde se vedea câmpia netedă, fără păduri, presărată din loc în loc cu pâlcuri de copaci, printre care se zărea un grup de clădiri mari, de cărămidă.

— Ce sunt astea, conacuri? întrebă Wokulski.

— Da... Sunt mulţi nobili pe aici. Pământul este fertil, creşte lucernă, trifoi...

— Nu se vede niciun sat! observă Wokulski.

— Da, pentru că pământurile sunt toate moşii boiereşti... Vorba proverbului: Ogoarele boiereşti sunt pline de căpiţe, cele ţărăneşti, de oameni...

Wokulski schimbă vorba brusc:

— Am auzit că la doamna Zaslawska sunt mulţi oaspeţi...

— Ah, domnule! exclamă baronul. În fiecare duminică însoriă ai crede că-i bal, nu alta! Se adună la ea câteva zeci de persoane. Şi astăzi sunt sigur că vom găsi un grup întreg de oaspeţi... În primul rând e logodnica mea, apoi doamna Wąsowska, o văduvă simpatică, de vreo treizeci de ani, foarte bogată, pe cât se pare... Am impresia că-i face curte Starski... Îl cunoşti? Un tip antipatic, arogant, impertinent... Mă mir că o femeie atât de inteligentă şi cu atât gust ca doamna Wąsowska se simte bine în societatea unui astfel de fante!

— Şi cine mai e? întrebă Wokulski.

— Mai e Fela Janocka, nepoata amfitrioanei, o fată drăguţă, de vreo optsprezece ani; apoi Ochocki...

— Da? Ce face acolo?

— Când am fost ultima oară, pescuia din zori şi până-n noapte. Dar cum îşi schimbă adesea îndeletnicirile, s-ar putea, să-l vedem acum vânător. Ce tânăr nobil şi ce învăţat! Are şi merite, se pare; a făcut câteva invenţii...

— Da, e un om neobişnuit! încuviinţă Wokulski. Şi cine mai e la doamna Zaslawska?

— Nu mâi e nimeni, dar vin destul de des, pentru câteva zile sau chiar o săptămână, domnul Lęcki cu fiica sa, o persoană distinsă, cu calităţi rare. De altfel, îi cunoşti. Fericit bărbatul căruia îi va da mâna şi inima! Ce fermecătoare, domnule, şi ce inteligentă! Poate fi cu drept cuvânt venerată ca o adevărată zeiţă... Nu eşti de aceeaşi părere?

Wokulski se uită în jurul său, nefiind în stare a răspunde ceva. Spre norocul lui, tocmai în clipa aceea sosi repede un hamal, care-l vesti pe baron că sosise trăsura.

— Minunat! exclamă baronul, dându-i câţiva zloţi. Băiete, bagajele!... Venim şi noi îndată... Domnule Wokulski, peste două ore ai să faci cunoştinţă cu

logodnica mea.

IV

DISTRACŢII RUSTICE

TRECU UN SFERT DE ORĂ PÂNĂ SĂ fie aşezate bagajele în trăsură. În sfârşit, Wokulski şi baronul se urcară, iar vizitiul, îmbrăcat într-o livrea de un cafeniu-deschis, pocni din bici, şi cei doi cai suri, vânjoşi, porniră în trap domol.

— Îţi atrag atenţia asupra doamnei Wąsowska, rosti baronul. E un adevărat giuvaer, nu femeie... Şi-i atât de originală!... Nici prin gând nu-i trece să se căsătorească a doua oară, deşi, îi place grozav să fie curtată. Când o vezi, nu te poţi abţine să n-o adori, ceea ce e destul de primejdios. Starski plăteşte acum pentru toate nebuniile făcute în trecut. Îl cunoşti pe Starski?

— L-am văzut o singură dată...

— E un om distins, dar dezagreabil, continuă baronul. Logodnicei mele nu-i place de loc. O enervează într-atâta, încât sărăcuţa de ea îşi pierde buna dispoziţie în societatea lui. Şi nu-i de mirare! Sunt două naturi opuse: ea — serioasă; el — uşuratic; ea — sensibilă, aş putea spune chiar sentimentală; el — cinic...

În timp ce baronul trăncănea. Wokulski se uita la peisajul din jur, care îşi schimba treptat aspectul. După o jumătate de oră de drum, la orizont apăru o perdea de păduri, apoi se desluşiră dealuri, printre care drumul şerpuia, urcând şi coborând.

Ajungând pe o înălţime, vizitiul se întoarse spre el şi arătă cu biciul, în faţă:

— Iată, vin boierii cu brecul!...

— Unde? Cine? exclamă baronul, aproape căţărându-se pe capră. Da, ei sunt... Brecul galben, cu patru cai murgi... Sunt curios să ştiu cine vine... Uită-te şi dumneata.

— Mi se pare că văd ceva roşu, răspunse Wokulski.

— Trebuie să fie doamna Wąsowska. O fi oare şi logodnica mea? adăugă baronul mai încet.

— Sunt câteva doamne, observă Wokulski. În clipa aceea îşi aduse aminte de domnişoara Isabela. “Dacă e şi ea cu ele, e semn bun”, gândi el.

Cele două trăsuri se apropiau repede una de alta. Vizitiul brecului pocnea din bici cât putea, se auzeau strigăte, se vedeau batiste fluturând. În trăsură, baronul, aplecat înainte, tremura de emoţie.

Trăsura se opri, dar brecul, în goana lui, trecu pe alături, ca o furtună de râsete şi exclamaţii, şi se opri la câţiva zeci de paşi. Probabil că pasagerii lui se sfătuiau zgomotos ce să facă; apoi desigur luară o hotărâre, pentru că toată lumea coborî, iar brecul porni imediat mai departe.

— Bună ziua, domnule Wokulski! strigă cineva de pe capră, fluturând un bici lung.

Wokulski îl recunoscu pe Ochocki.

Baronul porni repede spre grupul din care se desprinsese o domnişoară cu o eşarfă albă, cu o umbreluţă de dantele, tot albă; ea înainta încet spre el cu mâna întinsă, răsărind dintr-o mânecă largă. Baronul îşi scoase de departe pălăria; când se apropie de logodnica sa, aproape se cufundă în mâneca ei. După prima explozie de tandreţe — pe cât de scurtă pentru el, pe atât de lungă pentru spectatori — baronul îşi reveni brusc.

— Dă-mi voie, domnişoară, zise el, să-ţi prezint pe domnul Wokulski, cel mai bun prieten al meu... Dat fiind că va rămâne aici mai mult timp, îl rog să-şi ia obligaţia încă de pe acum ca, în lipsa mea, să-mi ţină locul lângă dumneata...

Şi baronul depuse iar câteva sărutări pe mâneca largă, din care se desprinse o mână fermecătoare. Când Wokulski o strânse, simţi o răceală de gheaţă. Se uită la domnişoara cu eşarfa albă şi văzu o faţă palidă, cu ochi mari şi cu luciri adânci de melancolie şi spaimă.

“Ciudată logodnică!” gândi el.

— Domnul Wokulski!... exclamă baronul, adresându-se celor două doamne şi bărbatului care se apropiaseră de ei.

— Domnul Starski! continuă el.

— Am avut plăcerea... răspunse Starski, scoţându-şi pălăria.

— Şi eu! adăugă Wokulski.

— Cum o să ne instalăm acum? întrebă baronul, văzând că brecul se apropie.

— Să pornim cu toţii împreună! exclamă o tânără blondă, care, după cum presupunea Wokulski, era Felicja Janocka.

— În trăsură sunt două locuri... zise baronul, dulceag.

— Înţeleg, dar nu-i nimic de făcut! râse doamna în roşu, care avea o voce plăcută, de contraltă. Logodnicii vor merge cu noi, iar în trăsură n-au decât să se urce, dacă le face plăcere, domnii Ochocki şi Starski!

— De ce tocmai eu? strigă Ochocki de sus, de pe capră.

— Şi de ce eu? adăugă Starski.

— Fiindcă domnul Ochocki nu mână bine caii, iar domnul Starski e insuportabil, răspunse energica văduvă.

Abia acum băgă Wokulski de seamă că văduva avea un minunat păr castaniu şi ochi mari, negri; toată făptura ei răspândea în jur energie şi voie bună.

— Văd că-mi şi ceri demisia, doamnă! oftă Starski cu un accent comic.

— Ştii prea bine că pe adoratorii care mă plictisesc îi oblig să-şi dea demisia! Dar să ne urcăm... Întâi logodnicii... Fela să stea aici, lângă Ewelina...

— O, nu! protestă blonda. Stau la spate! Bunica nu-mi

dă voie să stau lângă logodnici!...

Baronul, mai mult cu eleganţă decât cu îndemânare, îşi ajută logodnica să urce în brec, iar el se aşează în faţa ei. Văduva se aşează lângă baron, Starski lângă logodnică, domnişoara Felicja lângă Starski.

— Poftim! făcu văduva, adresându-se lui Wokulski şi strângându-şi faldurile rochiei sale roşii, care se întinseseră pe o jumătate de bancă.

Wokulski se aşează în faţa domnişoarei Felicja; observă că fata se uita la el cu admiraţie, roşind în fiecare clipă.

— Nu l-am putea oare ruga pe domnul Ochocki să dea hăţurile vizitiului?

— Doamna mea, mereu cauţi să mă faci de ruşine!... se revoltă Ochocki. Am să mân eu...

— Îţi dau cuvântul meu de onoare că dacă ne răstorni, îţi trag o palmă!

— Să vedem care pe care! răspunse Ochocki.

— Aţi auzit? Tânărul acesta mă ameninţă! strigă văduva. Oare nu sare nimeni să-mi ia apărarea?

— Te voi răzbuna eu, doamnă! interveni Starski într-o polonă destul de stricată. Hai să trecem amândoi în trăsura cealaltă...

Frumoasa văduvă ridică din umeri, iar baronul sărută din nou mânuşile logodnicei sale, care vorbeau în şoaptă, surâzând, iară să-şi piardă însă nicio clipă expresia de tristeţe şi de teamă.

În timp ce Starski şi văduva se necăjeau unul pe altul, iar domnişoara Felicja se tot înroşea, Wokulski se uita la logodnică; băgând de seamă, ea îi răspunse printr-o privire dispreţuitoare, trecând deodată de la o melancolie nesfârşită la o veselie de copil. Întinse apoi mâna baronului, ca să i-o sărute din nou, şi chiar îl atinse involuntar cu piciorul. Adoratorul ei fu atât de mişcat, încât se făcu palid şi i se învineţiră buzele.

— Habar n-ai cum se mână caii! strigă văduva, încercând să-l împingă pe Ochocki cu vârful umbreluţei.

În clipa aceea Wokulski sări jos, caii din faţă cotiră în mijlocul drumului, cei de la oişte îi urmară, şi brecul se aplecă mult într-o parte. În timp ce Wokulski îl sprijinea cu umărul, vizitiul trase hăţurile şi caii se opriră.

— N-am spus eu că monstrul ăsta o să ne răstoarne?! strigă văduva. Ce înseamnă asta, domnule Starski?...

Wokulski se uită în brec, şi într-o secundă asistă la următoarea scenă: domnişoara Felicja se strâmba de râs, Starski căzuse cu faţa pe genunchii frumoasei văduve, baronul se agăţase de gulerul vizitiului şi-l zgâlţâia, iar logodnica, albă la faţă de spaimă, se ţinea cu o mână de bara caprei, iar cu cealaltă de braţul lui Starski.

Cât ai clipi, brecul reveni în poziţie normală, şi ordinea fu restabilită. Numai domnişoara Felicja continua să se prăpădească de râs.

— Nu pricep, Fela, cum poţi râde într-o împrejurare ca asta?! o mustră logodnica.

— De ce să nu râd?... Ce rău s-ar fi putut întâmpla?... Doar e domnul Wokulski cu noi!... răspunse fata.

Dar îşi luă repede seama şi, mai îmbujorată ca oricând, îşi ascunse faţa în palme; pe urmă se uită la Wokulski, făcând pe supărata.

— În ceea ce mă priveşte, sunt gata să mă abonez la câteva alte incidente de felul acesta! rosti Starski, uitându-se şăgalnic în ochii văduvei.

— Cu condiţia ca eu să fiu scutită de manifestările dumitale de tandreţe. Fela, treci în locul meu! zise văduva, încruntându-se şi aşezându-se în faţa lui Wokulski.

— Ce-o mai fi şi asta? protestă Starski. Doar dumneata ai spus mai adineauri că văduvelor le e permis orice!

— Da, dar ele nu permit orice! Nu, domnule Starski!... Trebuie să te dezobişnuieşti de moravurile dumitale japoneze!

— Sunt moravuri universale... răspunse Starski.

— În orice caz, nu din jumătatea lumii cu care sunt eu

obişnuită! i-o tăie scurt văduva, întorcând capul spre şosea.

În brec se lăsă tăcere. Baronul îşi mişca satisfăcut mustăţile cărunte, iar logodnica se făcuse şi mai tristă. Domnişoara Felicja, trecând în locul văduvei, lângă Wokulski, şedea aproape cu spatele la acesta; din când în când îi arunca peste umăr o privire dispreţuitoare, dar în acelaşi timp melancolică. De ce melancolică, el nu putea să înţeleagă.

— Dumneata ştii să călăreşti bine, nu-i aşa? îl întrebă doamna Wsowska pe Wokulski.

— De unde deduceţi, doamnă?

— Ah, Dumnezeule! Vrei să ştii aşa, deodată, de unde? Răspunde-mi întâi la întrebare!

— Nu prea bine, dar călăresc…

— Eu cred însă că eşti un bun călăreţ, pentru că ai ghicit imediat ce vor face nişte cai mânaţi de un monstru ca domnul Julian! Vom călări împreună… Domnule Ochocki, începând de azi eşti eliminat de la plimbările noastre.

— Mă bucur foarte mult! răspunse Ochocki.

— A, n-am ce zice, frumos îţi mai şade să răspunzi aşa unor doamne!… exclamă domnişoara Felicja.

— Prefer să le răspund decât să merg la plimbare cu ele! Când am fost ultima dată la călărie cu doamna Wąsowska, a trebuit să descalec de şase ori şi n-am avut nici cinci minute de linişte… N-are decât să încerce acum domnul Wokulski.

— Fela, spune-i te rog acestui domn, zise văduva arătând spre Ochocki, că nu mai discut cu el!

— Ascultă, tinere! Doamna Wąsowska nu vrea să mai stea de vorbă cu dumneata… Spune că eşti vulgar…

— Aha! Te pomeneşti că doamnei i s-a făcut dor de societatea unor oameni cu maniere alese! făcu Starski. Încercaţi, doamnă, poate că veţi putea obţine scuzele cuvenite din partea mea…

— Ai plecat de mult de la Paris? întrebă văduva, întorcându-se spre Wokulski.

— Mâine va fi o săptămână.

— N-am mai fost la Paris de patru luni. Ce oraş simpatic!

— Am ajuns la Zaslawsk!... strigă Ochocki.

Şi ridicând biciul, vru să pocnească năstruşnic, dar nu izbuti deoarece fişca, aruncată cu neîndemânare prea spre spate, se încurcă între umbreluţele doamnelor şi pălăriile domnilor.

— Nu mai merge aşa, domnii mei! exclamă văduva. Dacă doriţi să merg cu voi la plimbare, legaţi-l pe tânărul ăsta de pe capră. E un pericol public!...

În brec izbucni din nou hărmălaie, deoarece Ochocki îşi găsise un apărător în domnişoara Felicja, care susţinea că pentru un începător mâna destul de bine şi că accidente pot avea chiar şi vizitii cei mai buni.

— Dragă Fela, ripostă văduva, eşti la vârsta când oricine are ochi frumoşi ştie să mâne bine...

— În sfârşit, astăzi voi avea poftă de mâncare exclamă baronul, adresându-se logodnicei.

Dându-şi seama că vorbeşte prea tare, trecu din nou la şopotealã.

Intraseră între timp pe moşia doamnei Zaslawska; Wokulski se uita spre conac. Pe o colină destul de înaltă, cu panta lină, se zărea o clădire cu etaj şi cu două aripi, în spatele conacului răsăreau coroanele verzi ale arborilor bătrâni din parc, iar în faţă se întindea o pajişte vastă, străbătută de cărări şi de o alee, şi împodobită din loc în loc cu straturi de flori, cu statui şi cu boschete. La picioarele colinei licărea o apă. Desigur un iaz, pe care se legănau bărci şi lebede.

Pe fondul verde, conacul de culoare galben-deschis, cu stâlpii albi, părea şi elegant, şi plăcut. În dreapta şi în stânga lui, printre arbori, se înălţau acareturi de cărămidă.

Cu pocnituri de bici, care îi reuşiră de data aceasta, Ochocki duse brecul peste podeţul de marmură din faţa conacului, atingând doar cu o singură roată bordura de verdeaţă. Toţi coborâră; Ochocki însă nu lăsă hăţurile din mână, ci duse trăsura până la grajd.

— Să nu uiţi că la ora unu e dejunul! strigă domnişoara Felicja.

Un servitor bătrân, în redingotă neagră, se apropie de baron şi Wokulski.

— Luminăţia-sa, doamna, e la hambare. Poftiţi, să vă arăt apartamentele dumneavoastră...

Îl conduse pe Wokulski în aripa dreaptă, unde îi arătă o cameră încăpătoare, cu ferestrele spre parc. Peste o clipă veni în fugă un băiat îmbrăcat în livrea, care aduse apă şi începu să desfacă valiza.

Wokulski se uita afară, pe fereastră. În faţa sa se întindea o pajişte presărată cu pâlcuri de brazi bătrâni, molifţi şi tei, dincolo de care se vedeau, în depărtare, dealuri împădurite. Sub fereastră era un boschet de liliac, iar în el un cuib de vrăbii. Un vânt călduţ de septembrie pătrundea din când în când în cameră, răspândind miresme de-abia desluşite.

Wokulski se uita la norii care aproape atingeau vârfurile arborilor, la razele de lumină care pătrundeau printre crengile întunecate ale brazilor. Se simţea bine. Nu se gândea la domnişoara Isabela. Imaginea ei, care-i ardea sufletul, se destrămase în faţa farmecului simplu al naturii; inima, bolnavă, amuţise şi — pentru prima oară după multă vreme — cunoştea alinarea şi liniştea.

Însă aducându-şi aminte că venise acolo în vizită. Începu să se îmbrace repede. Abia termină, când cineva bătu uşor la uşă; intră bătrânul servitor.

— Luminăţia-sa vă poftеşte la masă!

Wokulski îl urmă... După ce străbătu coridorul, intră într-o sufragerie vastă, cu pereţii îmbrăcaţi până la jumătate în lemn de culoare închisă. Domnişoara Felicja

stătea de vorbă la fereastră cu Ochocki; la masă, între doamna Wąsowska şi baron, o zări pe doamna Zaslawska, aşezată pe un fotoliu cu spătarul înalt.

Văzându-l, gazda se ridică şi ieşi în întâmpinarea lui.

— Bine-ai venit, domnule Stanislaw! rosti ea. Îţi mulţumesc că mi-ai ascultat rugămintea!

Când Wokulski se înclină să-i sărute mâna, ea îl sărută pe frunte, ceea ce făcu oarecare impresie asupra celor prezenţi.

— Stai aici, lângă Kazia... Te rog să ai grijă de el, Kazia!

— Domnul Wokulski merită! răspunse văduva. Fără prezenţa lui de spirit, domnul Ochocki ne-ar fi rupt oasele! Nu ştie să mâne nici doi cai, şi el ţine morţiş să mâne patru... Ar fi fost mai bine să stea toată ziua la pescuit...

— Ah, Dumnezeule! Ce fericire că n-am să mă căsătoresc cu femeia asta! oftă Ochocki.

Apoi îl salută cordial pe Wokulski.

— Oh, Doamne!... Decât să mi te oferi ca soţ, mai bine rămâi vizitiu!... exclamă doamna Wąsowska, râzând.

Râse şi doamna Zaslawska:

— Într-una se ceartă!

Intră apoi domnişoara Ewelina Janocka, iar peste câteva minute, pe o altă uşă, Starski. Amândoi o salutară pe doamna Sazlawska, iar dânsa le răspunse binevoitor, dar cu gravitate.

Începu să se servească la masă.

— Domnule Stanislaw, zise gazda, la noi e obiceiul ca oaspeţii să nu aibă decât o singură obligaţie: să respecte ora mesei. Încolo, fiecare face ce pofteşte. Dacă ţi-e teamă de plictiseală, te sfătuiesc să stai cât mai mult în societatea Kaziei Wąsowska...

— Eu, chiar din clipa asta, îl consider pe domnul Wokulski prizonierul meu... răspunse văduva.

— Aha!... şopti doamna Zaslawska, uitându-se pe furiş la oaspete.

Domnişoara Felicja se înroşi — cine ştie a câta oară în cursul zilei — şi-l ruga pe Ochocki să-i toarne vin.

— Nu, nu... apă! se corectă ea.

Ochocki îi îndeplini dorinţa, făcând din mâini un gest de disperare.

După masă, în cursul căreia domnişoara Ewelina vorbise numai cu baronul, iar Starski îi făcuse curte văduvei, oaspeţii îşi luară rămas bun de la gazdă şi se risipiră. Ochocki se urcă în mansarda conacului, unde într-o cămăruţă anume construită îşi instalase observatorul meteorologic, baronul cu logodnica se pierdură în parc, iar doamna Zaslawska rămase cu Wokulski.

— Spune-mi, începu ea, întrucât prima impresie este de obicei mai justă, îţi place doamna Wąsowska?

— Pare a fi o femeie energică şi veselă.

— Ai dreptate. Dar baronul?

— Îl cunosc puţin. E un om bătrân.

— O, bătrân, foarte bătrân... oftă amfitrioana. Şi, cu toate acestea, are gust de însurătoare. Ce spui de logodnica lui?

— N-o cunosc de loc. Mă miră totuşi că-i place baronul, care, de altfel, pare să fie omul cel mai de treabă din lume!

— Da, e o fată ciudată... şopti doamna Zaslawska. Drept să-ţi spun, nu-mi mai e dragă. În căsătoria ei nu mă amestec, din moment ce sunt destule fete de măritat care o invidiază şi de vreme ce toţi sunt de părere că face o partidă splendidă. Însă ceea ce urma să moştenească de la mine voi lăsa altora. Cum are averea baronului nu-i mai trebuie cele douăzeci de mii de ruble ale mele.

În glasul bătrânei se simţi o undă de iritare.

După puţin timp îşi luă rămas bun de la Wokulski, sfătuindu-l să se ducă în parc.

Oaspetele ieşi în curte şi, luând-o pe lângă aripa stânga, unde era bucătăria, coti spre parc.

Mai târziu îşi aminti adesea de primele două observaţii

pe care le făcuse la Zaslawska.

Lângă bucătărie văzu un coteţ, şi în faţa lui, un câine legat în lanţ. Dulăul începu să latre, să urle şi să sară ca turbat. Observând însă că, totuşi, avea ochi prietenoşi şi dădea din coadă, Wokulski se apropie de el şi începu să-l mângâie; pe dată, fiorosul animal deveni atât de zglobiu, încât nu-l mai lăsa să plece, urla, îl prindea de haine, se tăvălea pe jos, ca şi cum i-ar fi cerut să-l mai mângâie sau cel puţin să mai vadă o faţă de om.

“Ciudat, un asemenea câine în lanţ!” se miră Wokulski.

În clipa aceea din bucătărie ieşi o altă făptură ciudata: un argat bătrân şi gras. Wokulski, care nu văzuse niciodată până atunci un ţăran gras, intră în vorbă cu el.

— De ce ţineţi câinele legat?

— Ca să se facă rău şi să ne apere de hoţi, răspunse ţăranul, zâmbind.

— Atunci de ce n-aţi luat din capul locului un câine rău?

— Cum să luăm, dacă stăpâna nu vrea să ţină câini răi! La noi până şi câinii trebuie să fie blânzi!

— Dar dumneata cu ce te îndeletniceşti, moşule?

— Sunt prisăcar. Pe vremuri am muncit şi eu la câmp, dar m-a împuns un bou şi mi-a rupt o coastă: de atunci luminăţia-sa mi-a poruncit să port de grijă albinelor.

— Şi-i merge bine?

— La început nu ştiam ce-o să mă fac fără treabă, dar m-am învăţat, şi acum merge bine...

Despărţindu-se de ţăran, Wokulski coti spre parc şi se plimbă îndelung pe aleea străjuită de tei, fără să se gândească la nimic. I se părea că venise acolo cu capul plin şi otrăvit de zarva Parisului, de larma Varşoviei, de huruitul trenului, şi că toată această tulburare, toate frământările prin care trecuse ieşeau acum din el ca nişte aburi. Dacă l-ar fi întrebat cineva: “Ce e viaţa la ţară?” ar fi răspuns: “E linişte!”

În clipa aceea auzi paşi repezi în urma sa. Venea Ochocki, cu două undiţe pe umăr.

— N-ai văzut-o cumva pe domnişoara Felicja? Întrebă tânărul. Trebuia să vină la două şi jumătate ca să mergem la pescuit! Asta-i punctualitatea femeilor!... Nu vrei să mergi şi dumneata! Nu-ţi prea surâde, văd... Preferi poate să joci pichet cu Starski?... Pentru aşa ceva e dispus oricând. Afară de cazul, bineînţeles, când găseşte parteneri pentru *preferans.*

— Ce face domnul Starski aici?

— Cum ce face? Stă la bunică-sa, care-i e şi naşă, la doamna Zaslawska, şi îşi face sânge rău încă de pe acum când se gândeşte că n-o să-i lase niciun ban moştenire! Şi ce avere frumoasă are! Vreo trei sute de mii de ruble!... Dar doamna Zaslawska crede că e mai bine să ajute copiii găsiţi cu banii ăştia decât să-i dăruiască indirect cazinoului din Monaco. Sărăcuţul de el!

— De ce sărăcuţ?

— Uite-aşa!... Moştenirea de la bunică-sa s-a dus... Combinaţia cu Kazia s-a stricat... Acum nu-i mai rămâne decât să-şi tragă un glonte în cap! Ştii, adăugă Ochocki, pregătindu-şi undiţele, pe vremea când era nemăritată, actuala doamnă Wsowska l-a simpatizat pe Kasio Starski. Kasio şi Kazia! Ce pereche potrivită, nu-i aşa?... Mi se pare chiar că de aceea a venit doamna Kazia la noi acum trei săptămâni! Are şi ea destulă avere de la răposatul (aproape tot atâta cât doamna Zaslawska!). Câteva zile au fost buni prieteni, şi el a încasat de la arendaş o poliţă, în contul zestrei, când deodată... s-a stricat ceva. Acum doamna Wsowska îşi bate joc de el, iar el se mulţumeşte să facă pe încântatul!... Într-un cuvânt, lucrurile stau prost! Va trebui să renunţe la călătorii şi să se instaleze la moşioara lui cu pământ nisipos, ca să aştepte moartea unui unchi, care, ce-i drept, suferă de multă vreme de piatră la ficat...

— Dar până acum ce-a făcut domnul Starski?

— În primul rând, datorii. A cam jucat şi a călătorit (deşi mi se pare că mai mult prin cafenelele pariziene şi

londoneze, pentru că în aventurile lui din China nu-mi prea vine să cred!). Însă ocupaţia lui de frunte a fost totdeauna seducerea tinerelor căsătorite. În domeniul ăsta e neîntrecut şi are chiar reputaţia bine stabilită că nicio femeie căsătorită nu-i poate rezista; domnişoarele sunt convinse că dacă Starski le face curte, îşi găsesc îndată bărbat... E o îndeletnicire tot atât de buna ca oricare alta!...

— Desigur... şopti Wokulski.

Era ceva mai liniştit în privinţa rivalului său, individul acesta nu va fi niciodată în stare s-o zăpăcească pe domnişoara Isabela!

Ajunseră la capătul parcului, de unde, dincolo de grilaj, se zăreau câteva clădiri de cărămidă.

— Poftim, ca să vezi ce femeie originală e doamna Zaslawska! zise Ochocki, arătând spre grilaj. Vezi palatele astea?... Sunt case comune pentru patru familii şi locuinţe pentru argaţi! Iar clădirea de colo e o creşă pentru copiii slugilor de la curte; sunt vreo treizeci de copii, toţi spălaţi şi îngrijiţi, ca nişte prinţişori... Iar vila din faţă e un azil pentru bătrâni; găzduieşte acum patru persoane, care se distrează scărmănând lână pentru saltelele din camerele oaspeţilor. Am călătorit prin diferite regiuni ale ţării, şi pretutindeni am văzut argaţii locuind ca porcii, iar copiii lor tăvălindu-se prin noroaie... Când am venit aici prima oară, nu puteam să-mi cred ochilor... Mi se părea că mă aflu în insula *Utopia,* sau că citesc un roman plictisitor şi virtuos, în care autorul scrie cum ar trebui să fie nobilii, dar cum nu vor fi niciodată... Băbuţa asta îmi impune! Şi dacă ai vedea ce bibliotecă are şi ce citeşte... Am rămas uimit când mi-a cerut să-i explic anumite puncte din teoria transformismului, care o dezgustă numai din cauză că admite lupta pentru o viaţă ca o lege fundamentală a naturii...

La capătul aleii apăru domnişoara Felicja.

— Ce facem, domnule Julian, mergem? îl întrebă ea pe

Ochocki.

— Mergem. Vine şi domnul Wokulski cu noi!

— Daa?... se miră domnişoara.

— Sau poate că vă supără? o întrebă Wokulski.

— Ba nu, dar... credeam că ai să te simţi mai bine în societatea doamnei Wsowska...

— Dragă domnişoară Felicja! exclamă Ochocki. Te rog să nu începi cu înţepături de-astea, că n-o să-ţi meargă...

Jignită, domnişoara porni spre iaz, urmată de cei doi domni. Pescuiră până la cinci seara; era o zi călduroasă. Ochocki prinse o zvârlugă de două degete, iar domnişoara Felicja îşi rupse dantela de la mânecă, din care cauză începură să se certe, susţinând — fiecare la rândul său — că tinerele domnişoare n-au habar de felul cum trebuie ţinută undiţa, iar domnii nu pot să stea nicio clipă fără să trăncănească.

Se împăcară abia când îi chemă clopoţelul la masă.

După masă, baronul se duse în camera sa (la ora aceea suferea întotdeauna de migrenă), iar restul societăţii se pregăti să pornească în parc, spre un pavilion unde mâncau de obicei fructe.

Wokulski sosi la pavilion cu o jumătate de oră întârziere. Credea că va fi primul, dar când ajunse, găsi toate femeile strânse în jurul lui Starski, care povestea ceva. Şedea comod într-un jilţ de mesteacăn şi vorbea cu o figură plictisită, lovindu-şi cu cravaşa vârful cizmelor.

— Dacă vreodată căsătoriile au jucat un rol în istorie, asta s-a întâmplat numai când au fost făcute din calcul, şi nu din dragoste. Ce-am fi ştiut noi astăzi despre Jadwiga sau despre Maria Leszczynska dacă alegerea lor nu s-ar fi bazat pe raţiune? Ce-ar fi devenit Ştefan Batory sau Napoleon I dacă nu s-ar fi însurat cu femei influente? Căsătoria e un act prea important pentru ca atunci când îl săvârşeşti să te laşi condus numai de îndemnul inimii. Căsătoria nu e o legătură poetică între două suflete, ci un eveniment important pentru o sumedenie de persoane şi

de interese. Dacă m-aş însura astăzi cu o cameristă sau chiar cu o guvernantă, a doua zi aş fi un om pierdut pentru societatea mea. Nimeni nu m-ar întreba ce intensitate au avut sentimentele mele; aş fi întrebat ce venituri am pentru întreţinerea casei şi cine e persoana introdusă de mine în familie!

— Una e o căsătorie făcută în scopuri politice şi altceva o căsătorie pentru bani, cu un om pe care nu-l iubeşti! observă doamna Zaslawska, uitându-se în pământ şi bătând darabana cu degetele în masă. Acest fel de căsătorii sunt o violare a sentimentelor celor mai sfinte!

— Ah, bunică, bunică... oftă Starski. Ce uşor e să vorbeşti de libertatea sentimentelor când ai un venit anual de douăzeci de mii de ruble!... Toţi strigă: “Ah, banii ăştia ticăloşi! Banii ăştia murdari!” Dar de ce toţi oamenii, începând cu ultimul argat şi ajungând până la ministru, îşi îngrădesc libertatea printr-o muncă obligatorie? Pentru ce îşi primejduieşte viaţa minerul şi marinarul? Fireşte că pentru banii ăştia ticăloşi, căci ticăloşii ăştia de bani îţi oferă libertatea, fie şi câteva ore pe zi, fie şi câteva luni pe an, fie şi câţiva ani în cursul întregii tale vieţi! Cu toţii dispreţuim banii, ca nişte ipocriţi, dar fiecare dintre noi ştie că banul e un gunoi din care creşte libertatea personală, ştiinţa, arta, ba şi iubirea ideală. Pentru că, unde a luat naştere, în definitiv, iubirea cavalerilor medievali şi a trubadurilor? Fiţi siguri că nu printre cizmari şi fierari şi nici printre doctori şi avocaţi, ci în clasele bogate, care au născocit o femeie cu pielea delicată şi cu mânuţe albe, şi un bărbat dispunând de timp suficient întru zeificarea ei! Printre noi se află, de altfel, un reprezentant al oamenilor de acţiune, domnul Wokulski, care, după cum spune chiar bunica mea, a dat în mai multe rânduri dovezi de eroism. Ce l-a atras spre primejdii?... Fireşte, banul, care a ajuns astăzi o forţă în mâinile lui...

Se făcu linişte. Femeile îşi întoarseră privirile spre

Wokulski, care răspunse după o clipă de tăcere:

— Da, aveţi dreptate, am făcut avere în mijlocul primejdiilor. Dar dumneavoastră ştiţi ce anume m-a îndemnat la asta?

— Dă-mi voie, îl întrerupse Starski. Eu nu-ţi reproşez nimic. Dimpotrivă, te consider o pildă pentru noi toţi. De unde ştii dumneata că omul care se însoară sau femeia care se mărită pentru bani nu urmăresc şi ei un scop nobil? Se zice că părinţii mei s-au căsătorit din dragoste; totuşi, n-au fost niciodată fericiţi, toată viaţa lor, iar despre mine — fructul sentimentelor lor — nici nu face să mai vorbim!... Pe de altă parte, venerabila mea bunică, aici de faţă, s-a măritat fără tragere de inimă, şi astăzi este o binecuvântare pentru întreaga regiune. Ba şi mai mult, adăugă el, sărutând mâna doamnei Zaslawska, repară greşelile părinţilor mei, care au fost aşa de ocupaţi cu dragostea lor, încât au uitat să-mi lase vreo avere... De altfel, avem încă o dovadă în persoana fermecătoarei doamne Wąsowska...

— O, domnul meu, îl întrerupse văduva, roşind, vorbeşti ca procurorul la judecata de apoi. Răspunsul meu va fi identic cu al domnului Wokulski. Ştii oare dumneata de ce am procedat aşa?

— Ai procedat aşa, bunica a procedat aşa, noi toţi vom proceda aşa! reluă Starski, cu ironie rece. Fireşte, cu excepţia domnului Wokulski, care dispune exact de atâţia bani cât îi trebuie ca să-şi satisfacă sentimentele...

— Şi eu am procedat la fel! rosti Wokulski cu vocea înăbuşită.

— Te-ai căsătorit, pentru avere? întrebă văduva, deschizând ochii larg.

— Nu pentru avere, ci ca să am de lucru şi să nu mor de foame. Cunosc bine legea despre care vorbeşte domnul Starski...

— Ei vezi? îl întrerupse Starski, uitându-se la bunică-sa.

— ... şi fiindcă o cunosc, mi-e milă de cei ce sunt siliţi

să i se supună! încheie Wokulski. Este, cred, cea mai mare nenorocire în viaţa unui om!

— Ai dreptate… şopti doamna Zaslawska.

— Începi să fii interesant, domnule Wokulski! adăugă doamna Wsowska, întinzându-i mâna.

În tot acest timp, domnişoara Ewelina ţinuse capul plecat asupra unei broderii. Acum însă îşi ridicase privirile şi se uita la Starski cu atâta disperare, încât Wokulski rămase uimit. Starski continua însă să-şi lovească cizmele cu cravaşa, muşcând vârful unei ţigări de foi şi zâmbind pe jumătate batjocoritor, pe jumătate melancolic.

Dincolo de boschet se auzi vocea lui Ochocki:

— Vezi, ţi-am spus că doamna e aici…

— Da, în pavilion, dar nu printre tufe! îi răspunse o fată tânără, cu un coşuleţ în mână.

— Eşti o proastă! mormăi Ochocki, intrând şi uitându-se cu ochi neliniştiţi în jurul său.

— Oho! Domnul Julian se întoarce triumfător în mijlocul nostru! exclamă văduva.

— Vă dau cuvântul meu de onoare că numai pentru a scurta drumul am trecut prin stratul de flori! se dezvinovăţi Ochocki.

— La fel ai procedat şi azi, când ai condus trăsura! Ai călcat puţin pe-alături…

— Aveţi cuvântul meu de onoare…

— În loc de explicaţii, mai bine dă-mi braţul, îl întrerupse doamna Zaslawska.

Ochocki îi oferi braţul. Pălăria îi lunecase într-o parte, iar mutra îi era atât de fâstâcită, încât doamna Wąsowska, nemaiputându-se stăpâni, izbucni într-un râs plin de voioşie. Pe obrajii domnişoarei Felicja se luară la întrecere valurile de roşeaţă, iar Ochocki aruncă spre văduvă câteva priviri supărate.

Întregul grup coti la stânga şi, pe o alee laterală, se îndreptă spre dependinţe. În frunte mergea doamna Zaslawska, însoţită de Ochocki, după ei fata cu coşuleţul,

apoi văduva cu domnişoara Felicja şi Wokulski urmaţi de domnişoara Ewelina şi de Starski.

Lângă portiţă larma celor din faţă deveni asurzitoare; cu toate acestea, Wokulski desluşi în spatele său o şoaptă:

— Sunt clipe în care aş prefera să mor... suspina domnişoara Ewelina.

— Curaj... curaj!... îi răspunse Starski, cu glasul reţinut.

Abia când ajunseră la dependinţele conacului înţelese Wokulski care era rostul plimbării lor acolo: un număr impresionant de găini se năpustiră spre doamna Zaslawska, care le aruncă grăunţe din coşuleţ. În urma găinilor apăru păzitoarea lor, bătrâna Mateuszowa; ea raportă stăpânei că totul merge bine, atât că un uliu uriaş dăduse târcoale toată dimineaţa deasupra curţii, şi că după-amiază o găină fusese cât pe-aci să se înece cu o pietricică, dar acum nu mai era nicio primejdie.

După trecerea în revistă a păsărilor de curte, doamna Zaslawska vizită grajdurile de vite şi cai, unde argaţii, majoritatea oameni în vârstă, îi dădură raportul. Acolo fu cât pe-aci să se întâmple un accident: dintr-un grajd dădu năvală un mânz destul de răsărit, care se repezi la stăpână, cabrat pe picioarele de dinapoi, ca un câine în două labe. Din fericire, Ochocki opri la timp zburdalnicul animal, căruia doamna Zaslawska îi dădu porţia obişnuită de zahăr...

— Bunică, ai grijă să nu te lovească într-o zi! făcu Starski, nemulţumit. Cine a mai pomenit să obişnuieşti cu zahăr mânjii care mai târziu vor fi cai de tracţiune?!

— Vorbele tale sunt întotdeauna înţelepte!... îi răspunse doamna Zaslawska, în timp ce continua să mângâie capul mânzului, pus pe umărul ei.

Mânzul porni apoi după ea, şi argaţii fură nevoiţi să-l tragă cu sila înapoi în grajd.

Unele vaci îşi recunoscură şi ele stăpâna şi o salutară cu un muget înăbuşit, semănând cu o mormăială.

“Ciudată femeie!” îşi zise Wokulski în gând, uitându-se la bătrâna doamnă, care ştia să-şi atragă nu numai iubirea animalelor, ci şi pe a oamenilor.

După cină, doamna Zaslawska se duse la culcare; doamna Wąsowska propuse o plimbare prin parc.

Baronul consimţi, deşi fără tragere de inimă; îşi luă un palton gros, îşi înfăşură gâtul cu un fular şi, dând braţul logodnicei sale, porni înainte. Ce discutau, nu ştia nimeni. Vedeau doar că era palidă şi că lui îi ieşiseră pete roşii pe faţă.

Pe la ora unsprezece noaptea se despărţiră, şi baronul, cuprins de tuse, îl conduse pe Wokulski în camera acestuia.

— Ce zici? Ai văzut-a pe logodnica mea?... Ce frumoasă e! E ca o vestală, nu-i aşa? Iar când pe chipul ei apare expresia aceea de melancolie ciudată — ai băgat de seamă? — e atât de fermecătoare, încât mi-aş da viaţa pentru ea! Nimănui nu i-aş destăinui acest gând, cu excepţia dumitale, dar să ştii că impresia pe care o face asupra mea e de aşa natură, încât nu ştiu dacă voi avea cândva îndrăzneala s-o dezmierd... Aş vrea doar să mă închin în faţa ei... Să-i îngenunchez la picioare şi să mă uit în ochii ei, fericit că-mi îngăduie să-i sărut tivul rochiei... Dar, te rog, spune-mi, oare nu te plictisesc?

Izbucni într-o tuse atât de violentă, încât ochii i se injectară de sânge. După ce îşi reveni continuă:

— Nu tuşesc des, dar astăzi sunt cam răcit... Şi nu răcesc întotdeauna, ci numai toamna, sau când e lună nouă. Dar nu-i nimic, o să-mi treacă. Alaltăieri am chemat în consult pe doctorii Chalubinski şi Baranowski, care mi-au spus că dacă mă voi cruţa, mă voi însănătoşi... I-am întrebat (ţi-o spun numai dumitale) ce părere au despre însurătoarea mea şi mi-au răspuns că însurătoarea e o chestiune personală... Le-am atras atenţia că medicii de la Berlin m-au sfătuit de mult să mă însor, şi asta le-a dat de gândit. Unul mi-a spus: “Păcat! Păcat că nu te-ai

însurat chiar atunci…” Uite de ce sunt hotărât să mă însor înainte de postul Crăciunului…

Avu un nou acces de tuse. După ce-şi reveni, întrebă, cu glasul schimbat:

— Dumneata crezi în viaţa viitoare?

— De ce?

— Credinţa aceasta te apără de deznădejde. Eu, de pildă, ştiu că n-am să fiu atât de fericit cum aş fi putut fi odinioară, şi nici ei nu-i voi putea da o fericire deplină. Singura mea mângâiere este gândul că ne vom întâlni într-o altă lume, mai bună, unde vom fi fericiţi amândoi. Căci ea îmi va aparţine şi acolo, adăugă el îngândurat, deoarece *Sfânta Scriptură* ne învaţă că: “Ceea ce pe pământ este legat, va fi legat şi în ceruri…” Poate că dumneata nu crezi, aşa cum nu crede nici Ochocki, dar recunoaşte că… uneori… crezi şi dumneata… Poţi oare să juri că nu va fi aşa?…

Orologiul bătu miezul nopţii. Baronul se ridică brusc, parcă speriat, şi îşi luă rămas bun de la Wokulski. Peste câteva minute, tusea lui se auzi răsunând la capătul celălalt al clădirii.

Wokulski deschise fereastra. Lângă bucătărie trâmbiţau cocoşii, în parc se auzea vaietul unei cucuvele, iar de pe cer se desprinsese o stea, care căzu undeva departe, după perdeaua de arbori. Baronul continua să tuşească…

“Oare toţi îndrăgostiţii sunt atât de orbi? se întrebă Wokulski în gând. Pentru mine — şi cred că pentru oricine — e vizibil că domnişoara Ewelina nu-l iubeşte de loc. Ba mai degrabă aş spune că-l iubeşte pe Starski… Nu înţeleg cum stau lucrurile, dar probabil stau cam aşa: domnişoara se căsătoreşte pentru bani, iar Starski, cu teoriile lui, o încurajează în intenţia ei. Să fie oare şi el îndrăgostit de ea?… Nu pare!… Pare mai degrabă sătul de ea, şi o îndeamnă să se mărite ca să scape… Deşi… Nu, prea ar fi o combinaţie josnică! Numai femeile de stradă au amanţi care le comercializează! Ce bănuială idioată!

Starski e poate prieten cu ea, îi dă sfaturi aşa cum crede el că e bine. De altfel, spune fără înconjur că se va însura numai cu o femeie bogată, şi acesta e un principiu tot atât de bun ca oricare altul, ar susţine Ochoki. Doamna Zaslawska spunea odată — şi pe bună dreptate — că generaţia de azi are capul solid şi inima rece. Pilda noastră i-a dezgustat de sentimentalism şi nu mai cred decât în puterea banului, ceea ce de altfel e o dovadă că sunt oameni cu judecată. Nu, Starski e un om deştept. Poate puţin cam chefliu şi leneş, dar deşteptăciunea nu-i lipseşte. Ar fi interesant de ştiut de ce-l tachinează atâta doamna Wąsowska! Desigur, ţine la el, şi cum are bani, până la urmă se vor căsători. Dar, în definitiv, ce mă interesează pe mine toate acestea? Sunt curios să ştiu de ce doamna Zaslawska n-a pomenit nimic astăzi despre domnişoara Isabela! Fie ce-o fi, n-am s-o întreb... Aş intra dintr-o dată în gura lumii..

Adormi şi visă că e baron, îndrăgostit şi bolnav, şi că Starski joacă pe lângă el rolul prietenului casei...

Tresări, se trezi şi surâse: “Asta m-ar vindeca într-o clipă!” şopti el.

Dimineaţa şi-o petrecu din nou la pescuit, împreună cu domnişoara Felicja şi cu Ochocki. Când la ora unu, se adunară cu toţii la dejun, doamna Wąsowska întrebă:

— Bunico, ne dai voie, mie şi domnului Wokulski, să înşeuăm doi cai? Apoi, întorcându-se spre Wokulski, adăugă: Peste o jumătate de oră pornim! Din acest moment începe serviciul dumitale pe lângă persoana mea.

— Plecaţi singuri? întrebă domnişoara Felicja, îmbujorată.

— Ai vrea să mergi şi tu? Du-te cu domnul Julian...

— Vă rog, vă rog... A nu se dispune de persoana mea: protestă Ochocki.

— Felicja rămâne cu mine! interveni doamna Zaslawska.

Pe domnişoara Felicja o podidiră lacrimile; ochii i se făcură roşii. Se uită la Wokulski întâi mânioasă, apoi cu dispreţ şi, în sfârşit, fugi din cameră, sub pretext că se duce să-şi caute batista. Când se întoarse, semăna cu Maria Stuart în clipa când îşi iartă călăii. Avea năsucul roşu.

Exact la ora două fură aduşi doi frumoşi cai de călărie. Wokulski şi-l luă în primire pe al său; peste câteva minute apăru şi doamna Wąsowska. Purta un costum de amazoană, cambrat pe talie, iar părul castaniu şi-l strânsese într-un coc. Liniile corpului ei semănau cu ale Junonei. Sprijinindu-şi vârful piciorului de mâna valetului, sări ca un arc în şa. Cravaşa tremură în mâna ei.

În acest timp Wokulski îşi potrivea liniştit scările.

— Mai repede, domnule, mai repede! strigă ea, trăgând de frâu calul care se învârtea în cerc, cabrând. Cum ieşim pe poartă, galop!... *Avanti* [1], Savoya!...

În sfârşit, încălecă şi Wokulski. Doamna Wąsowska, nerăbdătoare, îşi cravaşă calul şi porniră.

Merseră pe o alee cu tei, lungă cam de o verstă. De o parte şi de alta se întindea câmpul cenuşiu, pe care din loc în loc se vedeau căpiţe de grâu, mari cât nişte colibe. Cerul era senin, soarele plin de voioşie; în depărtare se auzea huruitul unei batoze.

Câteva minute merseră la trap. Apoi, brusc, doamna Wąsowska duse mânerul cravaşei la gură, se aplecă porni în galop, cu voalul pălăriei fluturând ca o aripă cenuşie.

— *Avanti! Avanti!*

Galopară aşa câteva minute. Deodată doamna Wąsowska struni calul; era roşie la faţă şi gâfâia.

— Ajunge! Acum mergem la pas!

Se ridică în şa şi privi atentă spre pădurea care se profila, departe, la răsărit. Ajunseră la capătul aleii şi călăreau acum pe câmpul presărat cu căpiţele sure şi umbrite de coroanele verzi ale perilor.

[1] Înainte! (it.).

— Spune-mi! întrebă ea. E într-adevăr o plăcere atât de mare să strângi bani?

— Nu! răspunse Wokulski după o clipă de tăcere.

— Dar să-i cheltuieşti e plăcut?

— Nu ştiu.

— Cum nu ştii? Se povestesc minunăţii despre averea dumitale! Se spune că ai un venit de vreo şaizeci de mii de ruble anual...

— Acum am şi mai mult, dar cheltuiesc foarte puţin.

— Cât?

— Nici zece mii!

— Păcat! Eu m-am hotărât anul trecut să cheltuiesc o mulţime de bani. Procuristul şi casierul mă asigură că am cheltuit douăzeci şi şapte de mii de ruble... Am făcut toate năzdrăvăniile şi totuşi n-am putut scăpa de plictiseală. Astăzi voiam să aflu ce simţi când cheltuieşti şaizeci de mii de ruble într-un an! Dumneata însă nu cheltuieşti atâta... Păcat! Ştii ce?... Cheltuieşte, te rog, şaizeci de mii... sau o sută de mii de ruble într-un an şi spune-mi apoi ce senzaţii ai avut... Vrei?...

— Doamnă, pot să-ţi spun dinainte că nu ai nicio senzaţie!

— Nu?... Atunci la ce folosesc banii?... Dacă o sută de mii de ruble pe an nu te fac fericit, cum poţi cunoaşte fericirea?...

— Poţi fi fericit cu o mie de ruble. Fericirea şi-o poartă fiecare în sine.

— O ia de undeva?

— Nu, doamnă!

— Şi asta spui dumneata, care eşti un om atât de neobişnuit?

— Dacă sunt un om neobişnuit, cum spui dumneata, faptul se datorează suferinţei, nu fericirii, şi cu atât mai puţin cheltuielilor.

Lângă pădure se ridică un vârtej de colb. Doamna Wąsowska se uită o clipă într-acolo, apoi smuci deodată

frâul şi o luă la dreapta, spre câmpul larg şi neumblat.

— *Avanti!... Avanti!...*

Călăriră vreo zece minute, după care Wokulski opri calul pe un dâmb, deasupra unei lunci minunate ca un vis. Nu ştia nici el ce era mai frumos acolo: verdele ierbii, râuleţul şerpuit, arborii aplecaţi deasupra apei, sau cerul senin?

Doamna Wąsowska nu se lăsă însă cuprinsă de farmec. Se năpusti la vale, ca şi cum ar fi vrut să-şi impresioneze însoţitorul prin îndrăzneala ei.

Când Wokulski ajunse jos, coborând încet dealul, ea îşi întoarse calul spre el şi strigă, nerăbdătoare:

— Totdeauna eşti atât de plictisitor? Nu te-am luat la plimbare ca să casc! Te rog să mă distrezi, şi asta fără întârziere!

— Fără întârziere?... Bine! Domnul Starski e un om foarte interesant...

Ea se lăsă pe spate în şa. Ca şi cum ar fi stat să cadă, şi se uită lung în ochii lui.

— Ah! izbucni apoi, râzând. Nu m-aş fi aşteptat niciodată să aud o frază atât de banală în gura dumitale! Domnul Starski, interesant!... Pentru cine? Poate numai pentru nişte... nişte gâsculiţe ca domnişoara Ewelina... Pentru mine, de pildă, a încetat de mult să mai fie interesant!

— Totuşi...

— Niciun totuşi! A fost cândva, atunci când intenţionam să devin o martiră a căsătoriei! Din fericire, soţul meu s-a purtat atât de drăguţ, încât a murit repede, iar domnul Starski e atât de puţin complicat, încât mie, cu umila mea experienţă, mi-a fost de-ajuns o săptămână ca să-l cunosc! Poartă aceeaşi barbă *à la* arhiducele Rudolf şi se foloseşte de aceleaşi metode când e vorba să cucerească femeile. Ocheadele, cuvintele lui cu subînţelesuri, aerul lui misterios... Le cunosc tot atât de bine cum îi cunosc şi croiala hainelor. Evită sistematic fetele fără zestre, e cinic

cu femeile căsătorite şi oftează la urechea domnişoarelor logodite. Doamne! Câţi bărbaţi ca el am întâlnit în viaţă! ... Astăzi îmi trebuie ceva nou...

— Atunci, domnul Ochocki...

— O, da, Ochocki e interesant! Ar putea fi chiar primejdios, dar pentru asta ar trebui să mă mai nasc o dată. Nu face parte din lumea căreia aparţin eu, cu inima şi cu sufletul. Ah, cât e de naiv şi de minunat! Crede în iubirea ideală, cu care s-ar închide în laborator, sigur fiindcă nu-l va trăda niciodată... Nu, nu-i pentru mine... Apoi deodată exclamă: Ce s-o fi întâmplat iar cu şaua mea?! S-a slăbit chinga!... Ia vezi, te rog...

Wokulski sări de pe cal.

— Descaleci, doamnă? întrebă el.

— Nici nu mă gândesc! Poţi să vezi şi aşa!

Bărbatul trecu în dreapta; chinga era bine strânsă.

— Nu acolo... Uite, aici... Aici e ceva deranjat, lângă scară...

El se codi o clipă, apoi îi dădu la o parte jacheta de amazoană şi vârî mâna sub şa. Deodată simţi că î se urcă sângele la cap; văduva mişcase piciorul şi-i atinsese faţa cu genunchiul.

— Ei, ce este?... Ce este?... întrebă ea. Nerăbdătoare.

— Nimic, răspunse el, chinga este bine strânsă.

— Nu mi-ai sărutat piciorul? strigă ea.

— Nu!

Brusc, doamna cravaşă calul şi porni la trap, şoptind:

— Sau e prost, sau e de piatră!...

Wokulski încăleca încet... O durere nespusă îi strânse inima; îşi spuse în gând: “Oare şi domnişoara Isabela călăreşte?... Cine i-o fi potrivind şaua?...”

Când ajunse lângă doamna Wąsowska, aceasta izbucni în hohote de râs:

— Ha, ha, ha!... Eşti de nepreţuit!... Apoi continuă cu o voce joasă, metalică: În istoria vieţii mele am înscris o zi minunată; am jucat rolul soţiei lui Putifar şi am dat de un

Iosif!... Ha, ha, ha!... Un singur lucru mă înspăimântă: că dumneata nici n-ai băgat de seamă ce bine ştiu eu să iau minţile unui bărbat! În locul dumitale, o sută de alţi bărbaţi ar fi declarat că nu pot trăi fără mine, că le-am răpit liniştea, şi aşa mai departe... Dar dumnealui răspunde scurt: “Nu!” Numai pentru acest: “Nu!” ar trebui să capeţi în împărăţia cerurilor un jilţ printre nevinovaţi. Un jilţ înalt, cu spătar, aşezat în rândul din faţă... Ha, ha, ha!...

Se cutremură de râs.

— Ce-ai fi câştigat dacă ţi-aş fi răspuns ca toţi ceilalţi?

— Aş fi avut un triumf în plus!

— Şi la ce ţi-ar fi folosit?

— Mi-ar fi umplut golul vieţii... Din zece bărbaţi care îmi fac declaraţii de dragoste, aleg unul care mi se pare cel mai interesant, mă distrez cu el, visez la el...

— Şi pe urmă?

— Pe urmă? Iau la rând alţi zece, şi-mi aleg iar unul!...

— Şi, asta se întâmplă des?

— Cam o dată pe lună! Ce vrei dumneata? zise ea ridicând uşor din umeri. Aşa e dragostea în secolul aburilor şi al electricităţii...

— Da. Seamănă cu o cale ferată...

— Adică zboară ca vântul şi împrăştie scântei?...

— Nu. Merge repede şi ia câţi călători poate lua!...

— Vai, domnule Wokulski!

— N-am vrut să vă jignesc, doamnă. Am parafrazat doar cele spuse de dumneavoastră...

Doamna Wąsowska şopti:

— Acum pot să-mi spun părerea mea despre dumneata: eşti un pedant. În fiecare seară — nu ştiu la ce oră anume, dar desigur înainte de zece — îţi faci socotelile, apoi te duci la culcare, dar înainte de a te culca, îţi spui rugăciunea, repetând cu glas tare: “Nu râvni la femeia aproapelui tău!...” Nu-i aşa?

— Continuaţi, doamnă!

— Prefer să nu mai spun nimic, deoarece până şi conversaţia cu dumneata mă oboseşte. Ah, lumea ne provoacă numai decepţii!... Când îmbrăcăm prima rochie cu trenă, când mergem la primul bal, când iubim pentru întâia oară, ni se pare că se întâmplă ceva nou. Peste câteva clipe, însă, ne dăm seama că asta a mai fost, că toate sunt nimicuri... Acum un an, în Crimeea, mergeam cu câteva persoane pe un drum foarte sălbatic, bătut cândva de bandiţi. Tocmai când vorbeam despre acest subiect, de după o stâncă au apărut doi tătari... "Slavă ţie, Doamne! mi-am spus în gând. Indivizii ăştia vor încerca să ne asasineze..." Aveau mutre fioroase, deşi erau foarte-foarte frumoşi. Când colo, ce crezi c-au făcut? Ne-au propus să cumpărăm struguri!... Închipuieşte-ţi! Vindeau struguri! Şi eu, care crezusem că sunt bandiţi... Îmi venea să-i bat de ciudă, da, să-i bat! Dumneata mi-ai adus acum aminte de tătarii aceia... Săptămâni în şir, doamna Zaslawska mi-a tot spus că eşti un original, că te deosebeşti total de ceilalţi oameni! Şi când colo, constat că nu eşti decât un simplu pedant, şi încă dintre cei mai banali! Nu-i aşa?

— Ba da.

— După cum vezi, mă pricep la oameni. Vrei să pornim în galop?... Sau nu! Nu mai vreau! Sunt obosită! Ah! De-aş întâlni măcar o dată în viaţă un om cu adevărat nou...

— Ce-ai avea de câştigat?

— Aş avea prilejul să cunosc un nou mod de a proceda. Mi-ar vorbi despre lucruri noi, uneori m-ar supăra până la lacrimi, alteori s-ar supăra el pe mine, şi pe urmă ar trebui, firește, să-şi ceară iertare. O, s-ar îndrăgosti de mine nebuneşte! I-aş pătrunde atât de adânc în inimă şi în minte, încât nici chiar în mormânt nu m-ar uita... Uite, aşa înţeleg eu dragostea...

— Dar dumneata, doamnă, ce i-ai da în schimb? o întrebă Wokulski, cu o povară tot mai grea şi mai tristă pe inimă.

— Ştiu şi eu? Poate că aş face cine ştie ce nebunie…

— Acum dă-mi voie să-ţi spun eu ce-ar putea primi omul acela nou de la dumneata! zise Wokulski, simţind că i se umple inima de amărăciune. În primul rând, ar primi lunga listă a vechilor dumitale adoratori. Ar mai primi apoi o listă a adoratorilor care vor veni după el, iar în pauză ar avea prilejul să controleze dacă ai şaua bine strânsă…

— E josnic ceea ce spui! strigă doamna Wąsowska strângând cravaşa în pumni.

— N-am făcut decât să repet cuvintele dumitale, doamnă, dar dacă totuşi vorbele mele sunt prea cutezătoare după o cunoştinţă atât de scurtă…

— Hai, dă-i drumul!… Te ascult. Poate că obrăzniciile vor fi mai interesante decât politeţea dumitale rece, de care sunt sătulă. Desigur, un om ca dumneata nu poate decât dispreţui o femeie ca mine… Hai, dă-i drumul! Curaj!…

— Dă-mi voie. În primul rând, să nu folosim expresii prea tari care nu se potrivesc de loc cu situaţia de faţă. Între noi nu poate fi vorba de sentimente, ci numai de concepţii. După părerea mea, în concepţia dumitale asupra dragostei există anumite contradicţii care nu se pot împăca.

— Crezi?! se miră văduva. Ceea ce dumneata numeşti contradicţii constituie pentru mine o armonie perfectă.

— Dumneata vorbeşti despre schimbarea cât mai rapidă a amanţilor…

— Dacă binevoieşti, să le spunem altfel: adoratori…

— … şi în acelaşi timp vrei să găseşti un om nou şi neobişnuit care să nu te uite nici în mormânt. În măsura în care cunosc eu firea omului, scopul dumitale nu poate fi atins. Nici dumneata din risipitoare nu vei putea deveni zgârcită în graţiile pe care le împărţi, şi nici omul acela excepţional nu va consimţi să ocupe un loc printre atâţia alţii, de duzină…

— Dar dacă nu ştie? îl întrerupse văduva.

— Aha! E vorba deci şi de mistificare! Numai că pentru reuşita ei, eroul dumitale ar trebui să fie şi orb, şi tâmpit. Şi chiar dacă ar fi aşa, ai avea dumneata oare curajul să înşeli un om care te-ar iubi atât de mult?

— Dacă-i aşa, atunci să-ţi spun tot, şi cu asta închei: să nu uiţi că şi Hristos a iertat-o pe Maria Magdalena, care desigur a avut mai multe păcate decât mine, deşi am părul tot atât de frumos ca al ei…

— Şi crezi că s-ar mulţumi cu atât?

— Cred că da.

— Dar dacă nu?

— L-aş lăsa în pace şi m-aş duce…

— Dar numai după ce i-ai pătrunde în inimă şi în minte într-atât încât să nu te uite nici în mormânt!… izbucni Wokulski. Frumoasă lume, n-am ce zice, lumea asta a dumneavoastră!… Simpatice sunt femeile care, în timp ce bărbatul de bună-credinţă le oferă sufletul lui, se uită mereu la ceas ca nu cumva el să vină cât timp amantul celălalt încă n-a plecat, sau să întârzie până apare cel ce-i urmează! Chiar şi aluatul, doamnă, ca să crească, are nevoie de timp mai mult! E posibil să cultivi un sentiment mare într-un ritm atât de accelerat şi într-un asemenea bâlci? Renunţă la sentimentele mari. Ele nu fac decât să-ţi fure somnul şi să-ţi taie pofta de mâncare! Ce nevoie ai să otrăveşti o dată viaţa unui om pe care astăzi încă nu-l cunoşti? De ce să-ţi strici buna dispoziţie? Mai bine rămâi la programul victoriilor rapide şi dese, care nu fac rău nimănui, şi care dumitale îţi umple întrucâtva existenţa.

— Ai terminat, domnule Wokulski?

— Da. Cred că da…

— Acum să-ţi spun şi eu ceva. Sunteţi cu toţii nişte mizerabili!…

— Din nou o expresie tare…

— Dumneata ai folosit expresii mai tari! Sunteţi cu toţii nişte ticăloşi! Când femeia, într-o anumită epocă a vieţii

sale, visează dragostea ideală, vă bateţi joc de iluziile ei şi-i cereţi să fie cochetă, pentru că altfel, ca domnişoară, este plictisitoare, ca femeie măritată, e proastă. Şi tocmai când, după mari eforturi, îngăduie să i se facă declaraţii banale, îngăduie să i se facă ochi dulci, să i strângă mâna, într-un colţ întunecos răsare un tip original, cu o glugă ca a lui Petru din Amiens, şi pe un ton solemn, o blestemă pe femeia creată după chipul şi asemănarea fiilor lui Adam: “Ţie nu ţi-e îngăduit să iubeşti, tu nu vei fi niciodată iubită cu adevărat, deoarece ai avut nefericirea să te naşti într-un bâlci şi ţi-ai pierdut iluziile!” Dar cine i le-a furat, dacă nu proprii dumitale fraţi?... Şi ce lume e asta care te despoaie întâi de idealuri, ca apoi să te condamne că te-ai lăsat despuiat?...

Doamna Wąsowska scoase batista din buzunar şi începu să o sfâşie cu dinţii... În gene îi luci o lacrimă, care căzu grea în coama calului.

— Acum du-te! strigă ea. Eşti supărător de sec! Du-te, domnule!... Du-te şi trimite-mi-l pe Starski. Neruşinarea lui e mai amuzantă decât gravitatea dumitale de popă!

Wokulski se înclină şi porni înainte. Era şi posomorât, şi nedumerit.

— Încotro? îi strigă ea din urmă. Drumul nu-i pe acolo... Aha, adevărat! Erai gata să te rătăceşti, ca pe urmă la masă să spui tuturor că te-am făcut să-ţi pierzi drumul drept! Vino, te rog, după mine...

În timp ce călărea la câţiva paşi în urma doamnei Wąsowska, Wokulski îşi spuse în gând: “Deci, aşa e în lumea lor! Unele se vând unor bărbaţi aproape senili, iar altele tratează inimile omeneşti ca pe o friptură... Ciudată femeie! Rea nu-i; are chiar unele porniri nobile...”

Peste o jumătate de oră ajunseră din nou în vârful dealului de unde se vedea conacul doamnei Zaslawska. Văduva întoarse brusc calul şi, privindu-l pe Wokulski drept în ochi, îl întrebă:

— Pace, sau război?...

— Pot fi sincer?

— Poftim!

Am pentru dumneata, doamnă, o recunoştinţă profundă. Într-o oră am aflat de la dumneata mai multe decât în toată viaţa.

— De la mine?... Ţi se pare! Am câteva picături de sânge unguresc în vine, şi ori de câte ori încalec, mă apucă un fel de nebunie; atunci înşir verzi şi uscate... *Nota bene!* Nu retrag nimic din cele spuse, dar să nu crezi cumva că m-ai cunoscut! Şi acum sărută-mi mâna; eşti într-adevăr un tip interesant!

Îi întinse mâna, pe care Wokulski i-o sărută făcând ochii mari de uimire.

V

SUB ACELAŞI ACOPERIŞ

ÎN TIMP CE WOKULSKI ŞI DOAMna Wąsowska se certau sau galopau pe câmp, domnişoara Isabela era în drum spre Zaslawska, venind de la moşia contesei. În ajun primise, printr-un curier special, o scrisoare de la doamna Zaslawska, şi acum, la insistenţele mătuşii sale, pornise la drum, dar fără nicio tragere de inimă. Era sigură că la Zaslawsk se află şi Wokulski, pe care doamna Zaslawska îl proteja atât de mult, aşa încât călătoria aceasta hotărâtă brusc i se părea nelalocul ei.

“Chiar dacă va trebui o dată să mă mărit cu el, îşi spunea în sine, n-am de ce mă grăbi să-l întâmpin.”

Deoarece însă bagajele fuseseră făcute şi trăsura trăsese la scară, iar de pe scaunul din faţă camerista se uita la ea, domnişoara Isabela se decise să pornească la drum.

Despărţirea de familie fusese semnificativă. Domnul Lęcki, mereu indispus, îşi freca ochii, iar contesa, strecurându-i în mână o punguliţă de catifea plină cu bani, o sărutase pe frunte şi-i spusese:

— Nici nu te îndemn, nici nu sunt împotrivă. Eşti deşteaptă, ştii care e situaţia, aşa că trebuie să iei singură hotărârea şi să te supui consecinţelor.

Ce să hotărăsc?... Căror consecinţe să se supună? Contesa n-o lămurise de loc!

În anul acela şederea la ţară îi modificase profund unele convingeri, dar nu datorită aerului curat, nici

frumuseţii peisajului, ci întâmplărilor prin care trecuse şi posibilităţii de a medita în linişte asupra lor.

La insistenţele mătuşii sale, venise acolo pentru Starski, despre care toată lumea spunea că va moşteni averea doamnei Zaslawska. Între timp, însă, doamna Zaslawska, cunoscându-l mai îndeaproape pe nepotul ei, declarase că-i va lăsa cel mult o rentă viageră de o mie de ruble, care, desigur, avea să-i prindă bine la bătrâneţe, iar toată averea ei se hotărâse s-o lase copiilor cu mame părăsite.

Din clipa aceea Starski pierduse orice valoare în ochii contesei, îşi pierduse valoarea şi în ochii domnişoarei Isabela, căreia îi declarase la un moment dat că nu se va însura niciodată cu o "fată goluţă", ci mai degrabă cu o chinezoaică sau cu o japoneză, cu condiţia ca să aibă câteva zeci de mii de ruble venit anual. "Pentru mai puţin nu face să-ţi rişti viitorul!" spusese el.

Şi de atunci, domnişoara Isabela încetase să-l mai socotească drept o partidă serioasă. Dar deoarece spunându-i toate acestea el oftase încet şi se uitase galeş la ea, domnişoara Isabela se gândise că, probabil, chipeşul Kazio ascunde cine ştie ce taină sentimentală şi se sacrifică acceptând să caute o soţie bogată. Dar pentru cine?... Poate pentru ea... Sărmanul! N-avea ce-i face... Cândva, poate, avea să găsească un mijloc pentru a-i îndulci suferinţele; acum trebuia să-l ţină la distanţă. Ceea ce era destul de uşor, dat fiind că Starski începuse să-i facă o curte insistentă bogatei doamne Wąsowska şi să dea târcoale domnişoarei Ewelina Janocka, procedând, desigur, astfel pentru a şterge orice urmă de bănuială că ar fi fost vreodată îndrăgostit de domnişoara Isabela.

"Sărmanul!... Dar... n-am ce-i face... Viaţa îşi are cerinţele ei, care, deşi grele, trebuie împlinite."

Aşa se întâmplă că Starski, poate cea mai potrivită partidă pentru domnişoara Isabela, fu şters de pe lista pretendenţilor ei. Nu se putea însura cu o domnişoară

săracă. Trebuia să-şi caute o soţie bogată, şi iată prăpastia de netrecut care-i despărţea.

Al doilea pretendent, baronul, ieşise singur din luptă, logodindu-se cu domnişoara Ewelina. Atâta timp cât îi făcuse curte, domnişoara Isabela simţea faţă de baron o repulsie iremediabilă; dar când el o părăsi atât de brusc, fu cuprinsă de spaimă. Cum adică? Există în lume femei pentru care un bărbat poate să renunţe la ea?... Cum adică, e posibil să vină o zi când ea, Isabela, să fie părăsită chiar şi de adoratori în vârstă atât de înaintată? ...

I se părea că pământul îi fuge de sub picioare, şi sub înrâurirea unor temeri nedesluşite, domnişoara Isabela îi vorbise doamnei Zaswalska despre Wokulski în termeni destul de binevoitori. Parcă îi spusese cam aşa: “Ce se întâmplă cu domnul Wokulski? Îmi pare foarte rău când mă gândesc că ar putea să fie supărat pe mine! Uneori îmi reproşez că nu m-am purtat cu el aşa cum ar fi meritat.”

Lăsase ochii în jos şi se făcuse aşa de roşie la faţă, încât doamna Zaslawska socotise că trebuie să-l invite neapărat pe Wokulski la ţară.

“Să-i lăsăm să se uite unul la altul în aer liber, îşi spusese bătrâna în gând, şi întâmple-se ce-o vrea Dumnezeu. El, un bărbat nepreţuit; ea, o copilă bună. Ar putea să se înţeleagă. Şi aş pune rămăşag că fata îi place!”

Peste câteva zile, trecându-i amărăciunea, domnişoarei Isabela începuse să-i pară rău de cuvintele spuse despre Wokulski în faţa bătrânei: “Te pomeneşti că mă crede gata să mă mărit cu el...”

Între timp, doamna Zaslawska îi destăinuise doamnei Wąsowska, venită la ea în vizită, că în curând va sosi la Zaslawsk un văduv foarte bogat, Wokulski, un om neobişnuit din toate punctele de vedere, pe care ar vrea să-l însoare şi despre care nu se ştie dacă nu-i cumva

îndrăgostit de Isabela…

Doamna Wąsowska o ascultase indiferentă atâta timp cât fu vorba, despre averea, văduvia şi calităţile lui matrimoniale, dar când doamna Zaslawska îi spusese că e un om neobişnuit, curiozitatea ei se trezise. Aflând în acelaşi timp că s-ar putea să fie îndrăgostit de domnişoara Isabela, tresărise ca un cal de curse atins din greşeală cu pintenii.

Doamna Wąsowska avea un suflet foarte bun; nu se gândea să se mărite a doua oară, şi cu atât mai puţin să răpească pretendenţii altor femei. Nu putea însă admite că, atâta timp cât există ea, un bărbat să fie îndrăgostit de altă femeie, şi nu de ea. Orice bărbat era liber să se căsătorească din interes — doamna Wąsowska ar fi fost dispusă chiar să-l ajute — dar de adorat, numai ea putea fi adorată! Şi nu pentru că şi-ar fi închipuit că e cea mai frumoasă, ci pentru că… aceasta era slăbiciunea ei!

Aflând că domnişoara Isabela trebuie să sosească, doamna Wąsowska îl târâse pe Wokulski la plimbare. Iar când zărise pe şosea, lângă pădure, norul de praf stârnit de trăsura rivalei sale, cotise spre poiană, şi acolo montase scena cu şaua, care însă nu-i reuşise.

Între timp, domnişoara Isabela ajunsese la conac, unde toată lumea îi ieşise în întâmpinare, adresându-i-se aproape cu aceleaşi cuvinte:

— Ştii, îi şopti doamna Zaslawska, a sosit Wokulski…

— Numai dumneata lipseai, ca Zaslawsk să devină un adevărat rai! exclamase baronul. Pentru că avem aici o persoană foarte plăcută, un oaspe de seamă…

Domnişoara Felicja Janocka o luase deoparte şi, gâtuită de plâns, începu să-i povestească:

— Ştii, a sosit aici domnul Wokulski… Ah, dacă ai şti ce om!… Dar mai bine să nu-ţi spun nimic, altfel, te pomeneşti, ai să-ţi închipui şi tu că persoana lui mă preocupă… Şi, imaginează-ţi, doamna Wąsowska i-a propus să meargă cu ea la plimbare, călare, în doi… Dacă

ai şti cum s-a înroşit, bietul de el!... Mi-a fost mie ruşine, pentru ea! Pentru că, şi eu am fost cu el la pescuit, dar aici, la iaz, şi a mai fost şi domnul Julian cu noi... Să mă duc numai cu el, călare?... Pentru nimic în lume! Mai bine moartă...

Scăpând de toţi cei care o întâmpinaseră, domnişoara Isabela se duse în camera pregătită pentru ea.

“Wokulski ăsta îmi calcă pe nervi!...”

În realitate, însă, nu era vorba de nervi, ci de altceva. Venind aici, domnişoara Isabela simţise un fel de ciudă şi pe doamna Zaslawska, pentru invitaţia ei insistentă, şi pe mătuşa ei, care o îndemnase să plece imediat, dar mai ales pe Wokulski.

“Să fie deci adevărat că vor să mă mărite cu un parvenit?... Ah! O să vadă el ce-o să păţească!...”

Fusese sigură că primul om care-i va ieşi în cale va fi Wokulski, şi era hotărâtă să-l trateze cu cel mai mare dispreţ.

Dar Wokulski nu se grăbise s-o întâmpine, ba chiar plecase la plimbare cu doamna Wąsowska, şi asta nu-i plăcu de loc: “Tot cochetă a rămas, deşi are treizeci de ani bătuţi pe muchie!”

Când baronul vorbise despre Wokulski ca despre un oaspe de seamă, simţise un fel de mândrie, dar mândria ei nu ţinuse decât o clipă. Iar când domnişoara Felicja se trădase că e geloasă pe văduvă, o străbătuse un fel de nelinişte, şi aceasta de foarte scurtă durată.

“Naivă mai e şi Felicja!” îşi spuse ea în gând.

Într-un cuvânt, dispreţul cu care avusese de gând să-l trateze pe Wokulski pe drum dispăruse complet în faţa unui amalgam de sentimente venite fulgerător şi alcătuite din mânie, satisfacţie şi teamă, Wokulski apăru în faţa ochilor ei într-o lumină cu totul nouă. Nu mai era un simplu negustor de galanterie, ci un om care avea o avere imensă şi multe relaţii, un om admirat de baron şi curtat de Wąsowska.

De-abia avusese timp să se schimbe, când în camera ei intră doamna Zaslawska.

— Scumpa mea Bela, începu bătrâna, sărutând-o încă o dată, de ce nu vrea Joasia să vină la mine?

— Tata nu se simte prea bine şi nu poate să-l lase singur.

— Te rog... poveştile astea să nu mi le spui mie!... Nu vine fiindcă nu vrea să-l întâlnească pe Wokulski! Asta-i secretul! ripostă doamna Zaslawska, puţin jignită. Pentru ea Wokulski e bun numai când îi dă bani pentru azil... Să-ţi spun drept, Bela, mătuşa ta n-o să fie niciodată o femeie cu scaun la cap...

În domnişoara Isabela se trezi vechea amărăciune.

— Poate că mătuşa nu crede potrivit să se acorde atâta consideraţie unui negustor... zise ea, înroşindu-se.

— Negustor!... Negustor!... izbucni doamna Zaslawska. Familia Wokulski e tot atât de nobilă ca şi familia Starski, şi chiar ca familia Zaslawski!... Iar în ceea ce priveşte negustoria... Wokulski n-a vândut niciodată, scumpa mea Bela, ceea ce a vândut bunicul mătuşii tale... Poţi să i-o spui şi ei când vei avea prilejul. Prefer un negustor cinstit decât zece conţi austrieci. Ştiu prea bine cât fac titlurile lor!

— Totuşi, admiţi că naşterea...

Doamna Zaslawska râse ironic.

— Crede-mă, Bela, naşterea este meritul cel mai mic al celor care se nasc. Iar în ce priveşte puritatea sângelui... Doamne! Ce noroc că oamenii nu se prea ocupă de verificări... Îţi spun drept că despre naşterea cuiva nu face să discuţi cu bătrâni ca mine! Pentru că bătrânii n-au uitat cum arătau bunicii şi părinţii cutăruia şi deseori se miră de ce-o fi semănând cutare cu feciorul din casă al părinţilor săi, şi nu cu taică-său! Da! Multe se lămuresc dintr-o aruncătură de ochi...

— Totuşi, dumneata ţii prea mult la Wokulski... şopti domnişoara Isabela.

— Da, aşa este! Ţin foarte mult! exclamă bătrâna. L-am iubit pe unchiul lui, şi apoi o viaţă întreagă am suferit numai pentru că am fost despărţită de el din aceleaşi considerente pentru care mătuşa ta încearcă azi să-l desconsidere pe Wokulski. Dar Wokulski nu se lasă călcat în picioare. O, nu! Un om care s-a ridicat din mizerie, care a făcut avere pe căi cinstite, care a învăţat carte aşa cum a învăţat el îşi poate permite să nu ţină seama de opinia saloanelor. Cred că ştii ce rol joacă el astăzi şi de ce s-a dus la Paris. Uite, te asigur că nu el se va duce în saloane, ci că saloanele vor veni la el, iar prima va fi mătuşa ta, dacă aşa-i va dicta interesul... Eu cunosc saloanele mai bine decât tine, copila mea. Şi, crede-mă, vor ajunge foarte curând în anticamera lui Wokulski... Wokulski nu-i un trândav, ca Starski, niciun visător, ca prinţul, şi niciun cretin, ca Krzeszowski... Wokulski e un om de acţiune! Ferice de femeia pe care şi-o va alege de soţie!... Din nefericire, domnişoarele noastre au mai multe pretenţii decât experienţă şi inimă. Deşi nu toate... Iartă-mă, te rog, dacă am spus vreun cuvânt mai aspru... Îndată se va servi masa.

Doamna Zaslawska ieşi, lăsând-o pe Isabela cufundată într-o adâncă meditaţie.

“Desigur, l-ar putea înlocui pe baron... Şi încă prea bine!... îşi zise ea. Baronul e un caraghios; Wokulski cel puţin e respectat. Kazia Wąsowska se pricepe, de aceea l-a luat cu ea la plimbare... De! Om vedea dacă Wokulski poate fi credincios... Frumoasă fidelitate, n-am ce zice! Să te duci la călărie cu alta... Iată un gest cât se poate de cavaleresc...”

Tocmai în clipa aceea Wokulski se întorcea cu doamna Wąsowska. În curtea conacului văzu o trăsură abia sosită, fiindcă tocmai se deshămau caii, şi avu o presimţire vagă, dar nu îndrăzni să întrebe nimic, ba chiar lăsă impresia că nu observă nimic.

Încredinţă calul unui fecior şi ceru să i se aducă apă în

camera sa. Vru să întrebe cine sosise, dar i se puse un nod în gât şi nu putut rosti niciun cuvânt.

“Ce prostie! Chiar dacă ar fi ea, ce mare lucru?... Nu-i decât o femeie, ca doamna Wąsowska, ca domnişoara Felicja sau domnişoara Ewelina... Eu nu sunt ca baronul...”

Totuşi, îşi dădea seama că pentru el Isabela se deosebea de toate celelalte femei şi ştia că dacă ea i-ar cere-o, ar pune la picioarele ei toată averea şi toată viaţa lui.

“Prostii, prostii!... îşi zise, plimbându-se prin cameră. Adoratorul ei, domnul Starski, cu care s-a înţeles să-şi petreacă vacanţa, e aici... îmi aduc bine aminte de privirile lor... Ah...”

Simţi cum fierbe mânia în el.

“Vom vedea, domnişoară Isabela, cine-mi eşti şi cât valorezi! Acum eu voi fi judecătorul dumitale...” îşi mai spuse el.

Cineva bătu la uşă. Intră un lacheu bătrân, care se uită prin cameră, apoi vorbi în şoaptă:

— Luminăţia-sa mi-a poruncit să vă spun că a sosit domnişoara Lęcka şi vă roagă, dacă sunteţi gata, să poftiţi la masă...

— Spune-i că vin îndată!

După plecarea servitorului, rămase o clipă la fereastră, privind parcul luminat de razele piezişe ale soarelui şi tufişul de liliac în care ciripeau vesele păsărelele. Privea, dar inima îi era cuprinsă de teamă. Cum va decurge întâlnirea lui cu Isabela?...

“Ce să-i spun şi cum să apar în faţa ei?”

Vedea parcă ochii tuturor îndreptaţi spre ei şi se temea să nu facă cine ştie ce stângăcie.

“Nu i-am spus oare că sunt pentru ea o slugă credincioasă... un câine?!... Trebuie, totuşi, să mă duc...”

Ieşi, se întoarse din nou în cameră, ieşi încă o dată... Se apropie încet de uşa sufrageriei, simţind pas cu pas cum

îşi pierde curajul, trăind simţământul omului de rând care trebuie să se prezinte în faţa regelui său...

Puse mâna pe clanţă, dar se opri... Din sufragerie răzbeau până la el râsete de femei. Văzu negru în faţa ochilor... Voia să fugă şi să trimită vorbă prin servitor că e bolnav, când auzi paşi în spatele său, şi atunci împinse uşa.

Văzu un grup în fundul camerei O văzu apoi pe domnişoara Isabela. Stătea de vorbă cu Starski şi se uita la el cu aceeaşi privire ca atunci, la Varşovia, iar el avea acelaşi surâs ironic...

Wokulski îşi recăpătă într-o clipă tot cumpătul; un val de mânie i se urcă la cap. Intră cu fruntea sus, o salută pe doamna Zaslawska şi se înclină în faţa domnişoarei Isabela, care îi întinse mâna, îmbujorată.

— Omagiile, mele, domnişoară. Ce mai face domnul Lęcki?

— E mai bine...îţi trimite salutări.

— Îi sunt extrem de îndatorat pentru bunăvoinţă. Dar doamna contesă?

— Şi mătuşa mea e sănătoasă.

Doamna Zaslawska se aşează în fotoliu. Se aşezară şi ceilalţi la masă.

— Domnule Wokulski, dumneata ai să stai lângă mine! zise doamna Wąsowska.

— Cu cea mai mare plăcere, în măsura în care un ostaş are dreptul să stea în faţa superiorului său.

— Te-a şi luat sub comandă? întrebă doamna Zaslawska, zâmbind.

— Ehei! Rar ai parte în viaţă de o astfel de muştruluială!

Doamna Wąsowska îl întrerupse:

— Se răzbună fiindcă l-am dus pe drumuri ocolite!

— E cel mai plăcut lucru să călăreşti pe drumuri ocolite... răspunse Wokulski.

— Eram sigur că se va întâmpla aşa, dar nu mi-am

închipuit că lucrurile vor merge atât de repede!... exclamă baronul, arătându-şi minunata dantură falsă.

— Fii bun şi dă-mi solniţa! spuse domnişoara Isabela, întorcându-se spre Starski.

— Poftim... Ah, am vărsat-o!... Să ştii că o să ne certăm.

— Cred că nu ne ameninţă primejdia asta! răspunse domnişoara Isabela, cu seriozitate comică.

— V-aţi luat obligaţia să nu vă certaţi niciodată?

— Nu aveam de gând să ne cerem vreodată iertare! şopti domnişoara Isabela.

— Admirabil! râse doamna Wąsowska. În locul dumitale, domnule Kasio, aş pierde în clipa asta orice speranţă!

— Numai dacă mi-ar fi fost permis să o am cândva! oftă Starski.

— Spre norocul nostru... adăugă încet domnişoara Isabela.

Wokulski asculta şi privea. Domnişoara Isabela vorbea cât se poate de calm, glumind pe socoteala lui Starski, care nu părea de loc mâhnit din această cauză; în schimb, din când în când se uita pe furiş la domnişoara Ewelina, care discuta în şoaptă cu baronul şi făcea, ca de obicei, feţe-feţe.

Wokulski simţi că i se ia o povară uriaşă de pe inimă. “E clar! îşi spuse el. Dacă Starski se gândeşte la Ewelina, care, la rândul ei, se gândeşte la el...”

În clipa aceea se trezi în el un simţământ de bucurie care-l făcu să se uite plin de bunăvoinţă la baronul înşelat.

“Oricum, n-am să-l pun eu în gardă!” îşi mai spuse el. Apoi reflectă: “Satisfacţia pe care o ai când ştii că altul e necăjit este, orice s-ar zice, un sentiment josnic!”

Masa se termină. Domnişoara Isabela se apropie de Wokulski.

— Ştii ce a stârnit în mine apariţia dumitale? i se adresă

ea. Un regret! Mi-am amintit că fusese vorba să plecăm toţi trei la Paris: eu, tata şi dumneata, şi că, din grupul nostru, soarta a fost bună numai cu dumneata. Cel puţin te-ai distrat pentru toţi trei Trebuie să-mi redai o treime din impresiile culese.

— Dar dacă n-au fost vesele?

— De ce?

— Dacă nu pentru altceva, măcar pentru că n-aţi fost şi dumneavoastră acolo...

— Totuşi, după câte am aflat, dumneata ştii să te distrezi bine în absenţa mea! răspunse domnişoara Isabela, plecând.

— Domnule Wokulski!... strigă doamna Wąsowska. Dar uitându-se la el şi la domnişoara Isabela, adăugă cu grabă: Nu... Nimic. Pe ziua de azi îţi dau concediu... Iar noi, doamnelor şi domnilor, să mergem în parc! Domnule Ochocki...

— Domnul Ochocki mi-a făgăduit să mă înveţe astăzi meteorologia! interveni domnişoara Felicja.

— Meteorologie se miră doamna Wąsowska.

— Da... Chiar acum mergem sus, la observator...

— Domnule Ochocki, dumneata ai de gând să ţii prelegeri, numai despre meteorologie? îl întrebă doamna Wąsowska. În orice caz, te-aş sfătui să o întrebi pe bunica dumitale ce părere are despre meteorologia asta...

— Mereu trebuie să mă certi! se revoltă Ochocki. Dumneata poţi călări cu mine prin toate hârtoapele, dar domnişoara Felicja n-are voie nici măcar să viziteze observatorul...

— Poftim, vizitaţi-l cât vă place, dragii mei! Numai haideţi odată, să mergem în parc! Baroane!... Bela!...

Porniră. Doamna Wąsowska şi domnişoara Isabela în frunte, urmate de Wokulski, şi ceva mai departe de baron şi de logodnică. Ultimii veneau domnişoara Felicja şi Ochocki, care gesticula şi perora:

— N-ai să înveţi niciodată nimic nou, domnişoară, în

afară poate de vreo modă fistichie de pălării sau de figura a şaptea sau a opta a contradansului, când o va inventa vreun cretin! Nimic nou!... adăugă el cu voce dramatică. Pentru că întotdeauna se va găsi vreo muiere...

— Vai, domnule Julian, cum vorbeşti...

— Da, vreo muiere insuportabilă, care va socoti că nu se cade ca dumneata să mergi cu mine în laborator...

— Poate că într-adevăr nu se cade...

— Da, nu se cade!... Să ai decolteul până la brâu, se cade, să iei lecţii de canto de la cine ştie ce italian cu unghiile murdare...

— Uite, vezi dumneata... Dacă o fată ar sta mereu între patru ochi cu un tânăr, s-ar putea să se îndrăgostească...

— Ei şi? N-are decât! Crezi că-i mai bine să rămână neîndrăgostită şi proastă?... Eşti cam sălbatică, domnişoară Felicja...

— Vai, domnule!...

— Domnişoară, te rog să mă scuteşti de exclamaţiile dumitale... Sau vrei să înveţi meteorologie, şi în cazul ăsta să mergem sus...

— Bine, dar să vină şi Ewelina, sau doamna Wąsowska...

— Bine, bine!... încheie Ochocki, vârându-şi mânios mâinile în buzunare.

Cei doi tineri vorbeau cu glasul aşa de ridicat, încât puteau fi auziţi în tot parcul, spre marea satisfacţie a doamnei Wąsowska, care se prăpădea de râs. Când tăcură, Wokulski îi auzi pe baron şi pe domnişoara Ewelina vorbind în şoaptă:

— Nu-i aşa că Starski a pierdut foarte mult?... spunea baronul. Pe zi ce trece, pierde! Doamna Wąsowska îl ia peste picior, domnişoara Felicja nu se ocupă de el. Ai observat?...

— Da! şopti logodnica.

— E unul din tinerii a cărui singură calitate este perspectiva unei moşteniri! Spune, n-am dreptate?

— Ba da!

— Iar de când s-a spulberat şi speranţa în moştenirea doamnei Zaslawska, Starski a încetat de a mai fi interesant. Nu-i aşa?

— Da... bâigui domnişoara Ewelina, oftând amar. Apoi adăugă cu glas mai tare: Eu rămân aici. Fii aşa de bun şi adu-mi şalul din cameră... Iartă-mă...

Wokulski întoarse capul. Domnişoara Ewelina se lăsă pe o banca, palidă şi obosită; baronul o privea galeş.

— Mă duc îndată, zise el. Domnule Wokulski, te rog, fii aşa de bun şi-mi ţine locul... Mă întorc îndată...

Sărută mâna logodnicei şi porni spre conac.

De-abia acum observă Wokulski că baronul avea picioarele foarte subţiri şi un mers din cele mai ciudate.

— Îl cunoşti de mult pe baron? îl întrebă domnişoara Ewelina. Hai să facem câţiva paşi spre boschet!...

— De-abia în ultimele zile am avut plăcerea să-l cunosc mai îndeaproape...

— Are o vie admiraţie pentru dumneata... Spune că până acum nu a întâlnit un om cu o conversaţie atât de plăcută...

Wokulski zâmbi:

— Desigur, îi face plăcere să stea de vorbă cu mine, pentru că are prilejul să-mi vorbească despre dumneata...

Domnişoara Ewelina se îmbujoră.

— Da, e tare cumsecade şi mă iubeşte foarte mult... Între noi există, ce-i drept, o mare diferenţă de vârstă, dar ce importanţă are asta? Femeile cu experienţă susţin că bărbatul e cu atât mai credincios cu cât e mai bătrân. Şi-i lucru ştiut că pentru o femeie dragostea soţului reprezintă totul, nu-i aşa? Fiecare caută iubirea în viaţă... Cine îmi poate garanta că voi putea găsi o alta la fel de adâncă?... Sunt oameni mai tineri decât ei, mai frumoşi, poate chiar mai capabili, dar niciunul nu mi-a declarat cu atâta aprindere izvorâtă din inimă că ultima fericire a vieţii lui stă în mâinile mele! Îl poţi oare respinge, chiar

dacă, dându-ţi consimţământul, faci o jertfă? Spune şi dumneata?

Se opri în mijlocul aleii şi se uită în ochii lui, aşteptând neliniştită un răspuns.

— Nu ştiu, domnişoară. Asta e o chestiune strict personală…

— Îmi pare rău că-mi răspunzi aşa. Bunica spune că eşti un om de caracter, un om neobişnuit… Până azi n-am avut prilejul să întâlnesc astfel de oameni, iar în ceea ce mă priveşte, am un caracter foarte slab. Nu sunt în stare să mă opun cuiva, mă tem să refuz pe cineva… Poate că fac rău, sau, cel puţin, anumite persoane îmi dau a înţelege că fac rău măritându-mă cu baronul. Eşti şi dumneata de aceeaşi părere? Ai fi în stare să respingi pe cineva care ţi-ar spune că te iubeşte mai mult decât pe sine însuşi şi că, dacă va fi respins, puţinii ani de viaţă care i-au mai rămas de trăit vor fi ani de singurătate şi de disperare? Dacă cineva ar cădea în vreo prăpastie în faţa dumitale şi dacă te-ar implora să-l salvezi, nu i-ai întinde mâna, rămânând cu el până vin ajutoarele?

— Nu sunt femeie şi n-am fost niciodată rugat să-mi îngrădesc viaţa în folosul cuiva, aşa că nu ştiu ce-aş face! răspunse Wokulski tulburat. Atâta ştiu, că eu, ca bărbat, n-aş putea să cerşesc nimic, nici măcar iubirea cuiva. Şi v-aş mai spune ceva, adăugă el, în timp ce ea îl privea cu buzele întredeschise. Nu numai că nu m-aş ruga, dar nici n-aş putea să primesc un sacrificiu cerşit! Astfel de daruri sunt de obicei jumătăţi de măsură!…

De pe o cărare laterală Starski se apropie în grabă de ei, foarte aferat.

— Domnule Wokulski, rosti el, doamnele, bunica şi doamna Wąsowska, te caută pe aleea cu tei…

Wokulski şovăi, neştiind ce să facă.

— O! N-aş vrea să te incomodez! şopti domnişoara Ewelina, mai îmbujorată ca oricând. De altfel, baronul va veni imediat şi vă vom ajunge din urmă…

Wokulski se înclină.

“Interesant! îşi zise în timp ce pleca. Domnişoara Ewelina se căsătoreşte cu baronul din milă şi desigur tot din milă se lasă curtată de Starski... Înţeleg femeia care se măritã pentru avere, deşi e un mod stupid de a câştiga bani... Înţeleg chiar şi femeia măritată care, după o convieţuire fericită, se îndrăgosteşte deodată şi îşi înşală bărbatul... Uneori o silesc să mintă teama de scandal, copiii, miile de iţe încurcate ale vieţii... Dar o domnişoară care-şi înşală logodnicul e un fenomen cu totul nou...”

— Domnişoară Ewelina!... Domnişoară Ewelina!... strigă baronul, apropiindu-se de locul unde se afla Wokulski.

Acesta coti brusc şi o luă de-a dreptul prin gazon.

“Mă întreb, ce-am să-i spun dacă-l întâlnesc?... Dracu m-a pus să mă vâr în mocirla lor?...”

— Domnişoară Ewelina!... Domnişoară Ewelina!... continuă să strige baronul, acum îndepărtându-se.

“Un porumbel îşi caută porumbiţa! gândi Wokulski. Dar poţi oare condamna fără rezerve o femeie ca ea?... Recunoaşte pe faţă că are un caracter slab, iar pe tăcute mărturiseşte că îi trebuie bani, fiindcă-i lipsesc şi fiindcă nu poate trăi fără ei, cum nu poate trăi peştele fără apă. Ce poate face? Se măritã, nenorocita, cu un om bogat! Şi cum în acelaşi timp inima îşi cere drepturile, iubitul o îndeamnă să se căsătorească şi amândoi sunt de părere că dezmierdarea soţului bătrân nu le va strica petrecerea... Au inventat deci ceva nou: adulterul înainte de căsătorie, fără a avea nevoie de brevet pentru invenţia lor! S-ar putea chiar să fie atât de virtuoşi, încât să se fi înţeles să-l înşele abia după nuntă... Minunată societate, n-am ce zice!... Produce uneori specimene interesante... Şi când te gândeşti că fiecare dintre noi poate nimeri peste unul dintre ele!... Într-adevăr, ar trebui să dăm mai puţină crezare poeţilor care cântă iubirea, suprema fericire...”

— Domnişoară Ewelina!... Domnişoară Ewelina!... se

auzea ca un geamăt glasul baronului.

— Ce rol urât! şopti Wokulski. Mai bine mi-aş zbura creierii decât să ajung ca o paiaţă!

Pe doamne le întâlni pe aleea care ducea la fermă; era şi doamna Zaslawska, însoţită de camerista ei.

— A! Ai sosit! se bucură bătrâna văzându-l. Bine-ai făcut. Aşteaptă-i aici. Să sperăm că până la urmă baronul o va găsi pe Ewelina, adăugă ea, încruntându-se uşor. Kazia şi cu mine ne ducem la cai.

— Ar putea şi domnul Wokulski să ofere o bucăţică de zahăr calului cu care a făcut astăzi o plimbare atât de plăcută! zise doamna Wąsowska, puţin îmbufnată.

— Lasă-l în pace! o întrerupse doamna Zaslawska. Bărbaţilor le place să călărească, nu să şi dezmierde.

— Ingraţii! şopti văduva, oferind braţul doamnei Zaslawska.

Dispărură curând după portiţă. Doamna Wąsowska se uită înapoi, dar observând că Wokulski o priveşte, întoarse repede capul.

— Să-i căutăm pe logodnici? întrebă domnişoara Isabela.

— Cum porunciţi, domnişoară.

— Mai bine să-i lăsăm în pace. Se spune că fericiţii n-au nevoie de martori.

— Dumneata n-ai fost nicicând fericită?…

— Ah, eu!… Da, am fost… Dar nu ca Ewelina şi baronul.

Wokulski o privi atent; era îngândurată şi calmă, ca statuile zeiţelor antice.

“Da, nu va înşela pe nimeni niciodată”, gândi el. Un timp merseră în tăcere spre partea cea mai sălbatică a parcului. Din când în când, printre arborii bătrâni, în lucirile roşietice ale apusului de soare, sclipeau ferestrele conacului.

— A fost prima dumitale călătorie la Paris? îl întrebă domnişoara Isabela.

— Da, prima.

— Nu-i aşa că-i un oraş minunat?!... exclamă ea deodată, uitându-se în ochii lui. Orice s-ar spune, Parisul — chiar şi învins — n-a încetat să fie metropola lumii. N-ai avut şi dumneata aceeaşi impresie?

— E un oraş impunător. Mi s-a părut că după ce am stat câteva săptămâni acolo, am devenit mai puternic, mai curajos. Intr-adevăr, de-abia la Paris am învăţat să fiu mândru că muncesc.

— Cum adică?

— Foarte simplu. La noi, munca omului dă rezultate slabe. Suntem săraci şi lăsaţi în voia soartei... Acolo însă munca străluceşte ca soarele. Edificii încărcate de la temelie până la acoperiş: cu podoabe, ca nişte casete preţioase... Şirul acela nesfârşit de statui şi de tablouri, numărul imens de maşini şi de produse fabricate şi manufacturate!... Numai acolo, la Paris, am înţeles că omul este doar în aparenţă o fiinţă măruntă şi slabă. În realitate, e un uriaş genial şi nemuritor, care răstoarnă stâncile cu aceeaşi uşurinţă cu care sapă pământul, şi face din ele obiecte mai fine ca dantela...

— Da! încuviinţă domnişoara Isabela. Aristocraţia franceză a avut posibilitatea şi timpul necesar să creeze capodopere...

— Aristocraţia?!... se miră Wokulski.

Însoţitoarea sa se opri.

— Cred că nu vrei să susţii că Luvrul a fost creat de Convenţie sau de întreprinderile industriale pariziene...

— Nu, desigur, dar n-a fost creat nici de magnaţi! Este opera colectivă a constructorilor francezi, a zidarilor, dulgherilor, în sfârşit, a pictorilor şi a sculptorilor din lumea întreagă. Şi aceştia n-au nimic comun cu aristocraţia. E amuzant să vezi trândavii încununaţi cu meritele şi munca unor oameni de geniu, sau măcar harnici...

— Trândavi şi aristocraţi! exclamă domnişoara Isabela. Socot că expresiile acestea sunt mai degrabă tari decât

juste.

— Domnişoară, îmi permiteţi să vă pun o întrebare?

— Ascult.

— În primul rând, îmi retrag cuvântul “trândavi”, dacă vă supără, şi apoi... Arătaţi-mi un om din categoria aceasta care să se ocupe cu ceva!... Cunosc vreo douăzeci de asemenea persoane, pe care le cunoaşteţi şi dumneavoastră. Ce fac ei, începând cu prinţul, un om cât se poate de onorabil, care, de altfel, ar avea o scuză în vârsta lui, şi terminând... fie şi cu domnul Starski, care nu poate găsi o explicaţie permanentei sale vacanţe nici măcar în situaţia lui materială!...

— Ah, vărul meu?... Cred că el n-a avut niciodată intenţia să servească drept model, indiferent cui... De altfel, nu discutăm despre aristocraţia noastră, ci despre cea franceză...

— Dar aristocraţii francezi ce fac?

— O, domnule Wokulski, dacă nu fac astăzi, au făcut multe în trecut! În primul rând, au creat Franţa, au fost cavalerii, conducătorii, miniştrii şi preoţii ei. Şi, în sfârşit, au adunat comorile de artă pe care le admiri dumneata azi!

— Sau, mai bine zis, au poruncit mult şi au cheltuit mulţi bani! Dar Franţa şi arta ei au fost făurite de alţii! Au fost făurite de ostaşii şi de marinarii ei prost plătiţi, de agricultorii şi meşteşugarii ei împovăraţi de impozite şi, în sfârşit, de învăţaţii şi artiştii ei. Sunt un om cu experienţă şi vă asigur, domnişoară, că e mai uşor să întocmeşti planuri decât să le realizezi, după cum e mai uşor să cheltuieşti bani decât să-i agoniseşti!

— Dumneata eşti un duşman înverşunat al aristocraţiei.

— Nu, domnişoară, nu pot fi duşmanul unora care nu-mi dăunează cu nimic! Socot numai că aristocraţia ocupă un loc privilegiat, fără a avea vreun merit, şi că pentru, a se putea menţine, propovăduieşte în rândurile societăţii dispreţul pentru muncă şi respectul pentru lux şi

trândăvie.

— Ai idei preconcepute, domnule Wokulski, deoarece chiar şi acea aristocraţie pe care o numeşti trândavă joacă un rol important în lume. Ceea ce dumneata numeşti lux nu-i decât confort, plăcere şi rafinament, pe care păturile inferioare le învaţă de la aristocraţie, civilizându-se. Am auzit de la oamenii cu concepţii foarte liberale că în societate trebuie să existe clase care în primul rând cultivă ştiinţa, arta şi manierele distinse, pentru ca alţii să aibă în ei pilde vii, iar în al doilea rând, pentru a avea un imbold spre fapte nobile. Aşa că în Anglia şi în Franţa orice om, chiar şi de rând, când strânge avere, îşi aranjează mai întâi casa, pentru a putea primi lumea bună, şi după aceea încearcă să procedeze în aşa fel încât să fie şi el primit în societate.

Wokulski roşi, şi domnişoara Isabela observă, cu toate că nu se uita la el.

— În sfârşit, adăugă ea, ceea ce dumneata numeşti aristocraţie şi ceea ce eu aş numi clasă superioară sunt numai oameni de rasă. Se prea poate ca o anumită parte să trândăvească prea mult, dar atunci când unul din ei se apucă de ceva se distinge îndată prin energia, inteligenţa sau măcar nobleţea lui. Iartă-mă dacă voi cita cuvintele pe care le repetă prinţul vorbind despre dumneata: “Dacă Wokulski n-ar fi fost de neam bun, nu era ceea ce este astăzi...”

— Prinţul se înşală, răspunse Wokulski, repezit. Ceea ce am şi ceea ce ştiu nu mi-a fost dăruit de neamul meu, nobil, ci de munca mea grea. Am muncit mai mult, deci am mai mult decât alţii.

— Crezi că ai fi putut face atât de mult dacă originea dumitale ar fi fost alta? îl întrebă domnişoara Isabela. Vărul meu Ochocki e naturalist şi democrat, ca şi dumneata, şi, cu toate acestea, crede în existenţa unor rase bune, superioare, şi a unor rase proaste, inferioare, ca şi prinţul. Şi el te-a citat pe dumneata ca mărturie a

ereditãţii: “Succesul lui Wokulski se datoreşte soartei, dar tăria spiritului e la el o moştenire de rasă!”

— Sunt foarte recunoscător tuturor acelora care îmi fac onoarea de a socoti că aparţin unei rase privilegiate, răspunse Wokulski. Totuşi, nu voi crede niciodată în privilegii care nu au la bază munca şi voi considera întotdeauna meritele celor de origine obscură net superioare pretenţiilor celor privilegiaţi prin naştere.

— Aşadar, după părerea dumitale, cultivarea unor sentimente mai delicate şi a moravurilor mai alese nu este un merit!

— Da, este, dar rolul acesta în societate îl joacă femeile. Natura le-a înzestrat cu inimi mai duioase, cu o imaginaţie mai vie şi cu simţuri mai subtile. Ele — şi nu aristocraţia — întreţin în viaţa zilnică bunele maniere, blândeţea moravurilor. Doar ele ştiu să trezească în noi sentimente înalte. Facla, ale cărei raze auresc drumul civilizaţiei, este femeia. Ea este resortul invizibil al faptelor care necesită o încordare neobişnuită de forţe...

De astă dată se îmbujoră domnişoara Isabela.

Merseră un timp în tăcere. Soarele asfinţise, iar printre arbori, spre apus, lucea secera lunii. Wokulski, cufundat în gânduri, compara cele două convorbiri avute în ziua aceea, prima cu doamna Wąsowska, a doua cu Isabela.

“Ce deosebire între ele!... N-am avut oare dreptate să mă îndrăgostesc de Isabela?...”

— Aş putea să-ţi pun o întrebare delicată? reîncepu ea deodată, cu glasul blând.

— Şi cea mai delicată!

— Nu-i aşa că ai plecat la Paris foarte supărat pe mine? ...

Vru să răspundă că fusese ceva mai rău decât o simplă supărare, că o bănuise de ipocrizie, dar tăcu.

— Mă simt vinovată faţă de dumneata... Te-am bănuit...

— ... de lucruri necinstite în legătură cu cumpărarea

casei prin intermediari? o completă Wokulski, zâmbind.

— O, nu! răspunse ea însufleţită. Dimpotrivă, te-am bănuit de o faptă cât se poate de creştinească, pe care însă nu i-aş fi putut-o ierta nimănui. M-am gândit o clipă că ai plătit casa prea scump...

— Acum cred că te-ai liniştit!

— Da. Acum ştiu că baroana Krzeszowska este dispusă să-ţi dea nouăzeci de mii de ruble.

— Da? N-a venit încă să discute cu mine, dar am prevăzut că se va întâmpla aşa.

— Mă bucur foarte mult că nu pierzi nimic, deoarece... de-abia acum pot să-ţi mulţumesc din toată inima, rosti domnişoara Isabela, întinzându-i mâna. Acum înţeleg însemnătatea serviciului pe care ni l-ai făcut. Dacă ar fi vândut casa baroanei, tatăl meu ar fi fost înşelat, jefuit! Dar dumneata l-ai salvat de la ruină, poate chiar de la moarte... Asta nu se uită...

Wokulski îi sărută mâna.

— S-a înserat, rosti ea tulburată.. Să ne întoarcem... Desigur că toată lumea a plecat din parc

“Dacă nu-i un înger, eu sunt un câine!...” îşi zise Wokulski în gând.

Când ajunseră ei, toată lumea era la conac, şi curând se servi cina. Seara trecu într-o atmosferă plină de voioşie.

Pe la unsprezece, Ochocki îl conduse pe Wokulski în camera sa.

— E adevărat că ai discutat cu verişoara mea Isabela despre aristocraţie şi ai convins-o că toată aristocraţia nu-i decât o turmă? îl întrebă el.

— Nu, domnişoara Isabela îşi apără prea bine tezele. Şi are nişte argumente!... răspunse Wokulski, încercând să-şi ascundă tulburarea.

— Ţi-a spus desigur că aristocraţia cultivă ştiinţa şi arta, că e generatoarea bunelor moravuri şi că poziţia ei rămâne de fapt ţelul către care tind toţi democraţii... Asta

aud de când o ştiu; mi-a împuiat urechile cu prostiile astea!

— Totuşi, dumneata crezi în sângele albastru! Ripostă Wokulski, contrariat.

— Se înţelege... Dar sângele ăsta albastru trebuie mereu împrospătat... Altfel, se strică repede! răspunse Ochocki. Şi acum, noapte bună! Mă duc să văd ce arată barometrul aneroid; baronul spunea adineauri că-l dor oasele şi că s-ar putea să plouă.

De-abia ieşi Ochocki, şi în camera lui Wokulski apăru baronul, tuşind. Era înfierbântat, dar zâmbitor.

— A, a... frumos! zise el, clipind nervos... Frumos!... Mai trădat... Ai lăsat-o pe logodnica mea singură în parc... Glumesc!... Glumesc!... adăugă el, strângându-l pe Wokulski de mână. Dar... aş putea într-adevăr să-ţi fac reproşuri dacă întâmplător nu m-aş fi întors destul de repede şi... dacă nu l-aş fi întâlnit pe Starski venind din partea opusă a aleii...

Pentru a doua oară în ziua aceea Wokulski se înroşi la faţă, ca un adolescent.

“De ce am intrat în plasa asta de intrigi şi de înşelăciuni?” se întrebă el în gând, încă iritat de cuvintele lui Ochocki.

Baronul fu scuturat de un acces de tuse după ce îşi reveni, continuă, în şoaptă:

— Te rog să nu-ţi închipui cumva că sunt gelos pe logodnica mea... Ar fi o josnicie!... Ea nu e o femeie ca toate femeile, ci un înger! În fiecare clipă i-aş încredinţa întreaga mea avere şi toată viaţa... Dar ce spun viaţa?... I-aş depune la picioare şi viaţa mea de dincolo de mormânt, atât de liniştit, atât de sigur de mine, cum sunt sigur că mâine va răsări iar soarele... Pe care, de fapt, s-ar putea să nu-l mai apuc, fiindcă, de! Fiecare dintre noi e muritor, dar... în legătură cu ea n-am nicio îndoială, nici umbră de teamă, pe cuvântul meu, domnule Wokulski! N-aş crede nici dacă aş vedea cu ochii mei, darmite să o

bănuiesc din cauza unor insinuări, sau a unor cuvinte cu subînţeles...

După ultimele vorbe, rostite mai tare, baronul făcu o pauză, apoi continuă:

— Numai că, vezi dumneata, Starski e un tip dezgustător! N-aş mărturisi-o nimănui... Ştii dumneata cum procedează cu femeile? Crezi că suspină, sau că face ochi dulci, că imploră o vorbă bună sau o strângere de mână?... Aş! Le tratează ca pe nişte femei de stradă, în modul cel mai brutal!... Le excită nervii prin aluzii, prin priviri...

Baronul începu să se bâlbâie, cu ochii injectaţi. Wokulski îi răspunse brusc, tăios:

— Cine ştie, baroane, dacă Starski n-are dreptate! Am fost învăţaţi să vedem în femei nişte îngeri, şi deci să le tratăm ca atare! Dacă însă ele sunt în primul rând femei, apărem în ochii lor mai stupizi şi mai neputincioşi decât suntem în realitate, iar Starski triumfă la sigur! Şi încheie, râzând: Stăpân pe casa de bani este cel ce are cheia cu care o poate deschide, baroane!

— Dumneata vorbeşti aşa, domnule Wokulski!?

— Da! Şi uneori mă întreb dacă nu le iubim prea mult, sau dacă în general nu le luăm prea în serios, mai serios şi mai solemn decât ne luăm pe noi înşine!...

— Domnişoara Ewelina e o excepţie!... exclamă baronul.

— Nu spun că n-ar exista excepţii, dar cine ştie dacă un tip ca Starski n-a descoperit factorul comun?!

— Se prea poate, răspunse baronul iritat, dar acest factor nu se aplică domnişoarei Ewelina. Şi dacă o feresc... sau, mai bine zis, nu doresc să aibă de a face cu Starski — căci de ferit, se fereşte singură — intenţia mea este ca nu care cumva un tip ca el să-i păteze puritatea printr-o expresie... Dar văd că eşti obosit... Scuză-mi vizita asta la un ceas atât de nepotrivit...

Baronul ieşi şi închise încet uşa după el. Wokulski

rămase singur, cufundat în gânduri destul de triste.

“Ochocki spune că e sătul de argumentele domnişoarei Isabela! Aşadar, n-a fost vorba de explozia unui sentiment de revoltă, ci de o lecţie învăţată mai demult!... Asta înseamnă că argumentarea, însufleţirea şi chiar emoţia ei nu sunt decât nişte mijloace cu ajutorul cărora domnişoarele bine educate zăpăcesc minţile unor prostănaci ca mine!... Poate e îndrăgostit de ea şi caută s-o ponegrească în faţa mea!... Dar dacă o iubeşte, atunci de ce-o ponegreşte? N-are decât să-i spună, iar ea să aleagă... Desigur, Ochocki are mai multe şanse decât mine. Nu mi-am pierdut mintea chiar într-atât încât să nu pricep atâta lucru... E tânăr, frumos, deştept... Ei şi?... N-are decât să aleagă între glorie şi domnişoara Isabela... De altfel, ce-mi pasă mie dacă domnişoara Isabela foloseşte întotdeauna aceleaşi argumente în conversaţiile sale contradictorii? Nici ea nu este Sfântul Duh, să scoată mereu argumente noi, şi nici eu nu sunt o personalitate atât de mare încât să merit strădania cuiva de a fi original... N-are decât să vorbească aşa cum îi place... E mai important că în ceea ce o priveşte nu i se aplică factorul comun al femeilor... Doamna Wąsowska nu-i decât o femelă frumoasă... Ea însă... Dar stai! Oare baronul nu vorbea tot aşa despre Ewelina lui?...”

Lampa începuse să fileze. Wokulski suflă în ea şi se aruncă pe pat.

În următoarele două zile plouă, şi invitaţii nu părăsiră conacul. Ochocki se puse pe citit şi nu se mai arăta aproape de loc, domnişoara Ewelina suferea de migrenă, domnişoarele Isabela şi Felicja citeau reviste ilustrate franţuzeşti, iar ceilalţi, în frunte cu doamna Zaslawska, jucau *whist.*

Cu acest prilej, Wokulski observă că doamna Wąsowska, în loc să cocheteze cu el — mai ales că nu lipseau prilejurile — păstra o atitudine indiferentă. Îl surprinse de asemenea faptul că o dată, când Starski

încercă să-i sărute mâna, ea şi-o retrase brusc şi-i spuse supărată: “Să nu care cumva să mai îndrăzneşti vreodată să faci aşa ceva!” şi mânia ei era atât de sinceră, încât Starski rămase cu gura căscată şi se zăpăci; baronul, în schimb, deşi nu avea noroc la cărţi, părea foarte bine dispus.

— Oare nici mie nu-mi dai voie să-ţi sărut mânuţa?... se fandosi el, câteva clipe după aceea.

Şi cum văduva îi întinse mâna, baronul i-o sărută ca pe o relicvă, uitându-se triumfător la Wokulski; acesta se gândi că nobilul său prieten n-avea de ce să fie chiar atât de încântat.

Starski se uita atât de atent la cărţi, încât ai fi spus că nici nu observase cele petrecute...

A treia zi vremea începu să se mai îndrepte, iar în ziua următoare era atât de frumos şi de plăcut, încât domnişoara Felicja propuse sa meargă cu toţii la cules de ciuperci.

Doamna Zaslawska porunci ca în ziua aceea să se servească dejunul mai devreme şi cina mai târziu; pe la douăsprezece şi jumătate brecul trase în faţa conacului, iar doamna Wąsowska dădu semnalul de plecare.

— Să ne grăbim, că n-avem timp de pierdut!... Ewelina, unde ţi-e şalul?... Slujnicele să se urce în cabrioletă şi să ia coşurile! Iar acum, adăugă văduva, uitându-se pe furiş la Wokulski, fiecare dintre domni să-şi aleagă tovarăşa de drum!

Domnişoara Felicja vru să protesteze, dar în clipa aceea baronul se repezi la domnişoara Ewelina, iar Starski, la doamna Wąsowska; aceasta spuse, muşcându-şi buzele:

— Am crezut că n-ai să mă mai alegi vreodată...

Şi-l fulgeră pe Wokulski cu privirile.

— Atunci noi să mergem împreună, verişoară! spuse Ochocki, întorcându-se spre Isabela. Dar va trebui să stai pe capră, pentru că am să mân eu.

— Doamna Wąsowska n-o să-ţi dea voie! Vrei să ne

răstorni? strigă domnişoara Felicja, care fusese sortită să-l însoţească pe Wokulski.

— Mă rog, n-are decât să mâne, ba chiar să ne răstoarne... răspunse doamna Wąsowska. Astăzi sunt atât de bine dispusă. Încât sunt gata să las să ne rupă şi picioare... Vai de ciuperca aia care mi-o cădea în mâini!...

Dacă e vorba s-o mănânci, hai să fiu eu prima! şopti Starski.

— De accord, cu o condiţie: să consimţi să ţi se taie capul! îi răspunse doamna Wąsowska.

— Nu-l mai am de mult...

— Nu cred că l-ai pierdut înainte de a fi observat eu... Dar hai să ne urcăm şi să pornim!...

VI

PĂDURI, VRĂJI ŞI RUINE

PORNIRĂ...

Baronul, ca de obicei, şoşotea de zor la urechea logodnicei sale, iar Starski făcea o curte disperată doamnei Wąsowska; spre uimirea lui Wokulski, aceasta i-o primea cu destulă bunăvoinţă. Ochocki mâna cei patru cai, însă acum elanul lui era potolit de vecinătatea domnişoarei Isabela, spre care îşi întorcea capul în fiecare clipă.

“Nostim tip, Ochocki! gândi Wokulski. Faţă de mine pretinde să-i sătul până peste cap de argumentele domnişoarei Isabela, şi acum nu vorbeşte decât cu ea!... E limpede că n-a urmărit decât ca eu să-mi fac o părere proastă despre ea...”

Şi toată buna dispoziţie i se spulberă. Era convins acum ca Ochocki e îndrăgostit de domnişoara Isabela, şi nu se simţea în stare să lupte cu un rival ca el.

“E tânăr, frumos, capabil... îşi zicea. Ar fi lipsită şi de gust şi de raţiune dacă între el şi mine nu i-ar da lui întâietate... Dar chiar şi în cazul acesta trebuie să recunosc că e o fiinţă aleasă, dacă-l preferă pe Ochocki lui Starski! Biet baron şi biată logodnică, atât de vizibil îndrăgostită de Starski... Trebuie să ai un cap sec şi o inimă...”

Privi soarele blând de toamnă, mirişte sură şi plugurile care arau încet ogoarele. Apoi, plin de o tristeţe adâncă, se gândi la clipa în care va pierde orice speranţă şi îi va ceda lui Ochocki locul lângă domnişoara Isabela...

“Ce să fac?... Dacă l-a ales pe el?... Norocul meu că am cunoscut-o...”

Ajunseră pe un dâmb, de unde se întindea un orizont larg, cuprinzând câteva cătune, o pădure, un râu şi un târguşor cu o bisericuţă în mijloc.

Brecul se înclina când pe-o parte, când pe alta.

— Ce privelişte minunată! exclamă doamna Wąsowska.

— Parcă am fi în balonul lui Ochocki! adăugă Starski, ţinându-se de bara trăsurii.

— Dumneata te-ai plimbat cu balonul? întrebă domnişoara Felicja.

— Cu ce fel de balon? Ca al domnului Ochocki?...

— Nu, cu unul adevărat!

— Din păcate, nu, oftă Starski, dar în clipa asta am impresia că mă aflu într-unul foarte puţin sigur...

— Domnul Wokulski s-a plimbat, desigur! afirmă cu convingere domnişoara Felicja.

— Vai de mine, Felicja, în curând cine ştie de ce ai să-l mai bănuieşti pe domnul Wokulski! o dojeni doamna Wąsowska.

— Da, m-am plimbat! răspunse Wokulski, nedumerit.

— Te-ai plimbat?... Ah, ce bine-mi pare! exclamă domnişoara Felicja. Spune-ne şi nouă cum a fost, te rog!

— Te-ai plimbat cu balonul? îl întrebă Ochocki de pe capră. Atunci, taci! Aşteaptă să vin şi eu acolo!

Aruncă hăţurile vizitiului, deşi mergea la vale, sări de pe capră şi peste o clipă era aşezat în brec, în faţa lui Wokulski.

— Te-ai plimbat? reluă el. Unde? Când?

— La Paris, dar cu un balon captiv, la o înălţime de o jumătate de verstă. Nu-i cine ştie ce, răspunse Wokulski, puţin stingherit.

— Spune! Trebuie să fi fost o privelişte minunată!... Ce-ai simţit? îl întrebă Ochocki, foarte schimbat. Ochii i se măriseră, iar pe obraji îi apăruseră pete de roşeaţă; văzându-l aşa, erai sigur că uitase şi de Isabela şi de tot.

Trebuie să fi simţit o plăcere neobişnuită... Povesteşte-ne! ... stărui el, punând mâna pe genunchii lui Wokulski.

— Priveliştea era într-adevăr minunată, îi răspunse Wokulski, orizontul se vedea la câteva zeci de verste, iar Parisul şi împrejurimile păreau o hartă în relief. Dar călătoria în sine n-a fost plăcută. Poate că aşa e când zbori pentru prima oară...

— Şi ce impresie ţi-a făcut?

— Stranie. Ştii că te vei ridica în aer, dar deodată vezi că nu te ridici, ci că pământul îţi fuge repede de sub picioare. E o decepţie atât de neaşteptată şi de neplăcută, încât... îţi vine să sari...

— Şi, mai departe?... stărui Ochocki.

— O altă ciudăţenie e orizontul, pe care-l ai mereu la înălţimea ochiului. De aceea pământul ţi se pare concav, ca un taler imens, adânc...

— Dar oamenii, casele?...

— Casele par nişte cutii, omnibuzele, nişte muşte mai mari, iar oamenii, nişte puncte negre, care aleargă în toate părţile, târând după ele umbre lungi. În general, zborul cu balonul e plin de surprize.

Ochocki căzu pe gânduri, cu ochii în gol... De câteva ori păru gata să sară din brec, enervat de societatea aceea care continua să rămână tăcută.

Ajunseră în pădure, urmaţi de cabrioleta cu cele două fete. Coborâră şi luară câte un coşuleţ.

— Şi acum fiecare pereche să pornească în altă direcţie! dădu comanda doamna Wąsowska. Domnule Starski, te previn că astăzi sunt extrem de bine, dispusă, şi domnul Wokulski ştie ce însemnează asta!... adăugă ea cu un râs nervos. Domnule Ochocki şi Bela, plecaţi în pădure şi să nu vă întoarceţi până nu veţi avea coşuleţul plin de ciuperci!... Fela!...

— Eu mă duc cu Mihalinka şi cu Joanna! răspunse repede domnişoara Felicja, uitându-se la Wokulski, de parcă ar fi fost duşmanul de ale cărui atacuri trebuiau s-o

apere cele două servitoare.

— Hai să mergem, Julian! spuse Isabela, adresându-se lui Ochocki, când văzu că toată lumea intrase în pădure. Dar ia coşuleţul meu şi culege singur ciuperci, pentru că, să-ţi spun drept, pe mine nu mă amuză de loc distracţia asta!

Ochocki luă coşuleţul şi-l aruncă în cabrioletă.

— Parcă pe mine mă interesează ciupercile voastre! răspuns el posomorât. Am pierdut două luni cu pescuitul, cu ciupercile, cu distrarea cuconiţelor şi cu alte prostii... Alţii, în acest timp, au zburat cu balonul... Am vrut să mă duc la Paris, dar doamna Zaslawska a insistat atât de mult să-mi petrec vacanţa aici... Şi mi-am petrecut-o! Grozav am petrecut-o!... M-am prostit de tot... Nici să gândesc ca lumea nu mai ştiu... Mi-am pierdut orice capacitate... Lăsaţi-mă în pace cu ciupercile voastre! Sunt furios!

Făcu un gest plictisit, apoi îşi vârî amândouă mâinile în buzunare şi intră în pădure cu capul în jos, mormăind.

— Plăcut tovarăş! remarcă surâzând domnişoara Isabela, adresându-se lui Wokulski. Şi aşa o să rămână până la sfârşitul vacanţei... Când l-am auzit pe Starski pomenind de baloane, eram sigură că o să-şi piardă buna dispoziţie!

“Binecuvântate fie baloanele! gândi Wokulski. Oricum, Ochocki nu-i un rival primejdios...”

Şi în clipa aceea îi fu drag.

— Sunt sigur că vărul dumitale va face o mare descoperire. Cine ştie dacă nu va deschide o nouă epocă în istoria omenirii... adăugă el, gândindu-se la planurile lui Geist.

— Crezi? făcu domnişoara Isabela, destul de indiferentă. Se prea poate... Deocamdată, vărul meu e uneori impertinent, ceea ce nu şade bine niciunui inventator. Când mă uit la el, mi-amintesc o anecdotă despre Newton. A fost, pare-se, un om mare, nu-i aşa?...

Dar ce folos, dacă într-o bună zi, stând lângă o fată, i-a luat mâna şi... poţi crede?... a început să-şi cureţe pipa cu degetul ei mic!... Ei! Dacă geniul duce la aşa ceva, nu-mi trebuie un soţ genial! Vrei să ne plimbăm puţin prin pădure?

Fiecare cuvânt al Isabelei fusese pentru Wokulski ca o picătură de balsam.

“Prin urmare, ţine la Ochocki — cine nu ţine? — dar nu se va mărita cu el!...”

Mergeau pe o cărare îngustă, care împărţea pădurea în două: în dreapta creşteau stejari şi fagi, iar în stânga, pini; printre ei lucea din când în când corsajul roşu al doamnei Wąsowska, sau eşarfa albă a domnişoarei Ewelina. Intr-un loc poteca se ramifica, şi Wokulski vru să cotească, dar domnişoara Isabela îl reţinu:

— Nu, nu, nu pe acolo! Să nu-i pierdem pe ceilalţi. Pentru mine pădurea e frumoasă numai când e populată cu oameni. În clipa de faţă, de pildă, o înţeleg... Priveşte, te rog... Nu-i aşa că partea aceea seamănă cu o catedrală?... Şiragul acela de pini sunt coloanele, acolo-i naosul lateral, iar aici e marele altar... Uite, priveşte!... Printre crengi străbate acum soarele, ca printr-o fereastră gotică... Ce privelişte variată! Dincoace, da, sigur, e budoarul unei femei; tufele joase sunt taburetele... Nu lipseşte nici luciul oglinzii: picurii rămaşi după ploaia de alaltăieri... Iar aici e o stradă, nu-i aşa?... Cam strâmbă, dar totuşi o stradă... Colo e o piaţă, sau un loc viran... oare dumneata vezi toate acestea?...

— Văd, în măsura în care mi le arăţi dumneata, răspunse Wokulski, zâmbind. Ca să vezi asemănările acestea trebuie, însă, să ai o imaginaţie foarte poetică.

— Într-adevăr?... Şi eu, care mi-am închipuit că sunt întruchiparea prozei!

— Se prea poate să nu fi avut încă prilejul să-ţi descoperi toate calităţile, răspunse Wokulski, nemulţumit că se apropia domnişoara Felicja.

— Cum, nu culegeţi ciuperci?! se miră aceasta. Sunt hribi minunaţi şi aşa de mulţi, încât am umplut toate coşuleţele; va trebui să le golim în cabrioletă. Bela, să-ţi dau un coşuleţ?...

— Nu, mulţumesc..

— Dar dumitale?

— Nici nu ştiu dacă sunt în stare să deosebesc un hrib de o ciupercă otrăvitoare, răspunse Wokulski.

— Admirabil! exclamă domnişoara Felicja. Nu m-am aşteptat la asta din partea dumitale... Am să te spun bunicii şi am s-o rog să nu dea voie nici unui domn să mănânce hribi! Cel puţin din cei culeşi de mine...

Clătină din cap şi plecă.

— Ai supărat-o... şopti domnişoara Isabela. Nu se cade... E atât de prietenoasă cu dumneata!

— Domnişoara Felicja găseşte o plăcere în culesul ciupercilor. Eu însă prefer să te ascult pe dumneata vorbind despre pădure...

— Foarte măgulită! răspunse domnişoara Isabela, roşind uşor. Însă sunt sigură că în curând o să te plictiseşti, mai ales că pentru mine pădurea nu e întotdeauna frumoasă. Uneori mi se pare fioroasă. Dacă aş fi fost aici singură, desigur că n-aş fi văzut nici străzi, nici biserici şi nici budoare. Când sunt singură, pădurea mă înspăimântă. Încetează să mai fie un decor şi devine ceva de nepătruns, care mă înfricoşează. Glasul păsărilor îmi pare sălbatic: seamănă uneori cu un ţipăt scurt de durere, alteori cu râsetele unor monştri care, văzându-mă în mijlocul lor, îşi bat joc de mine... Atunci fiecare copac îmi pare o făptură vie, vrând să mă cuprindă cu crengile şi să mă sugrume; fiecare buruiană îmi înfăşoară perfid picioarele, ca să nu mai pot scăpa niciodată... Vinovat de toate astea e vărul meu Ochocki; el mi-a explicat că natura nu este creată pentru om... După teoria lui, totul trăieşte, dar trăieşte numai pentru sine...

— Are dreptate... şopti Wokulski.

— Cum, şi dumneata crezi la fel? Deci, după dumneata, pădurea nu a fost creată în folosul oamenilor, ci are un ţel al ei, nu mai prejos de ţelurile noastre?

— Am văzut păduri imense, în care omul intră o dată la câţiva ani. Creşteau mai dese decât pădurile noastre.

— Ah, nu vorbi aşa!... Asta însemnează o diminuare a valorii umane, şi nu se potriveşte cu *Sfânta Scriptură!* Doar Dumnezeu a dat oamenilor pământul ca să-l locuiască şi să se folosească de plante şi de animale...

— Într-un cuvânt, după dumneata, natura trebuie să servească oamenilor, iar oamenii să fie în slujba claselor privilegiate, care deţin titlurile de nobleţe, nu?... Te înşeli, domnişoară! Atât natura, cât şi oamenii trăiesc pentru ei înşişi, şi numai cei care sunt mai puternici şi mai muncitori au dreptul s-o stăpânească. Forţa şi munca sunt singurele privilegii în lumea asta. Adeseori copacii milenari, dar fără apărare, cad sub loviturile coloniştilor îmbogăţiţi... Cu toate astea, în natură nu se întâmplă nicio răsturnare. Forţa şi munca, domnişoară, nu blazoanele şi nici originea socială!...

Domnişoara Isabela era iritată.

— Aici poţi să vorbeşti cu mine cum vrei, rosti ea. Aici cred tot ce-mi spui, deoarece în jurul meu văd numai aliaţi de-ai dumitale.

— Oare ei nu vor deveni niciodată şi aliaţii dumitale?

— Nu ştiu... Poate... Acum aud vorbindu-se despre ei atât de des, încât, poate, voi crede şi eu cândva în puterea lor!

Ajunseră într-o poiană mărginită de măguri, printre care creşteau pini cu ramurile aplecate. Domnişoara Isabela, se aşează pe un butuc, iar Wokulski se lăsă pe iarbă, lângă ea. În clipa aceea în marginea poienii apărură doamna Wąsowska şi Starski.

— Bela, nu vrei să mă scapi de cavalerul ăsta? strigă tânără văduvă.

— Protestez! exclamă Starski. Domnişoara Isabela e cât

se poate de mulţumită de tovarăşul ei, iar eu de însoţitoarea mea.

— Aşa să fie, Bela?...

— Da! Da! strigă Starski.

— Fie... conveni domnişoara Isabela, jucându-se cu umbreluţa şi uitându-se în pământ.

Doamna Wąsowska şi Starski dispărură după un dâmb. Domnişoara Isabela se juca tot mai nervoasă cu umbreluţa, iar Wokulski simţea că-i zvâcnesc tâmplele. Cum tăcerea se prelungi prea mult, domnişoara Isabela şopti:

— E aproape un an de când am fost pe aici, într-o excursie... Eram vreo treizeci de persoane, din vecini... Uite, acolo am făcut un foc...

— Te-ai distrat mai bine decât te distrezi acum?

— Nu. Am stat tot pe trunchiul ăsta şi eram tristă... Îmi lipsea ceva... Şi, ceea ce mi se întâmplă rar, îmi spuneam în gând: Ce se va întâmpla oare peste un an?...

— Ciudat... şopti Wokulski. Acum un an mă aflam şi eu într-o tabără, tot într-o pădure, dar în Bulgaria... Şi mă gândeam: Oare peste un an voi mai trăi şi...

— Şi la ce te mai gândeai?...

— La dumneata...

Domnişoara Isabela tresări şi păli, tulburată.

— La mine? întrebă ea. Mă cunoşteai?

— Da. Te cunosc de câţiva ani, dar uneori mi se pare că te cunosc de veacuri... Când ne gândim la cineva neîncetat, şi treji, şi în vis, timpul se lungeşte nespus de mult...

Ea se ridică de pe butuc ca şi cum ar fi vrut să fugă. Se ridică şi Wokulski.

Iartă-mă dacă fără să vreau te-am supărat. Socoţi că oameni ca mine n-au dreptul să se gândească la dumneata, nu?... În lumea dumitale este posibilă şi această interdicţie. Eu însă fac parte din altă lume... Acolo feriga şi muşchiul au acelaşi drept să se uite la

soare ca şi pinii sau... ca şi ciupercile. De aceea, spune-mi, te rog, fără înconjur: am voie sau n-am voie să mă gândesc la dumneata? Azi nu-ţi cer nimic mai mult!

— Bine dar aproape că nici nu te cunosc... şopti domnişoara Isabela, vădit încurcată.

— Tocmai de aceea ţi-am cerut doar atât! Te-am întrebat dacă nu consideri o jignire faptul că mă gândesc la dumneata. Doar atât: că mă gândesc! Ştiu care e părerea clasei în care ai crescut despre oameni ca mine, şi ştiu că ceea ce îţi spun acum poate fi considerat drept o obrăznicie. Aşadar, răspunde-mi deschis: dacă între noi există o deosebire atât de mare, nu mă voi mai strădui să-ţi câştig bunăvoinţa... Voi pleca azi, sau mâine, fără să te învinuiesc de nimic, dimpotrivă, vindecat pe deplin!

— Fiecare om are dreptul să gândească... şopti Isabela, din ce în ce mai tulburată.

— Îţi mulţumesc, Mi-ai dat să înţeleg că în faţa dumitale nu sunt mai prejos decât oameni ca Starski, mareşalul sau ceilalţi de felul lor. Înţeleg că, nici aşa stând lucrurile, n-aş putea încă să-ţi câştig simpatia... Până acolo mai e drum lung, foarte lung. Dar ştiu cel puţin că am dreptul să fiu considerat om şi că de azi înainte îmi vei cântări faptele, şi nu titlurile, pe care nu le am.

— Dar şi dumneata eşti nobil! Doamna Zaslawska spune că eşti de o familie tot atât de bună ca ea sau Starski.

— Da, dacă doreşti dumneata, sunt nobil, poate chiar mai nobil decât mulţi dintre cei pe care i-am întâlnit prin saloane. Dar, spre nefericirea mea, în ochii dumitale sunt şi negustor...

— Ei! Negustor poţi să fii şi poţi să nu fii! Depinde de dumneata... răspunse domnişoara Isabela, cu mai mult curaj.

Wokulski rămase pe gânduri.

În clipa aceea pădurea începu să vuiască de larmă şi strigăte, iar peste câteva minute întreaga societate,

împreună cu slugile, coşuleţele şi ciupercile, se adunase în poiană.

— Să mergem acasă! hotărî doamna Wąsowska. M-am săturat de cules ciuperci, şi e timpul mesei!

Zilele următoare i se părură lui Wokulski foarte ciudate. Dacă l-ar fi întrebat cineva ce reprezentaseră, ar fi răspuns desigur că fusese un vis de fericire, una din acele epoci din viaţă pentru care natura a adus omul pe lume.

Un spectator indiferent le-ar fi putut considera monotone, chiar plictisitoare. Ochocki era posomorât, şi din zori până seara nu făcea decât să meşterească şi să înalţe zmeie, de formele cele mai originale. Doamna Wąsowska şi domnişoara Felicja citeau sau brodau un epitrahil pentru preotul din sat, iar Starski cu doamna Zaslawska şi cu baronul jucau cărţi. Wokulski şi domnişoara Isabela erau lăsaţi cu desăvârşire singuri, şi rămâneau tot timpul împreună.

Rătăceau prin parc, uneori pe câmp, se aşezau sub teiul secular din curte, dar de cele mai multe ori se plimbau cu barca pe iaz. El vâslea, ea arunca din când în când firimituri lebedelor care pluteau tăcute în urma lor. Câte un trecător se oprea pe şoseaua întinsă de-a lungul lacului şi se uita cu mirare la grupul acela neobişnuit, alcătuit dintr-o barcă albă, din două persoane în alb şi două lebede albe, cu aripile ridicate ca pânzele unei corăbii.

Mai târziu, Wokulski nu-şi mai amintea ce vorbeau atunci. De cele mai multe ori tăceau. O dată ea îl întrebase de ce plutesc melcii pe sub luciul apei, altădată de ce au norii un colorit atât de variat, şi el îi explicase totul. I se părea atunci că poate cuprinde natura întreagă — de la pământ la cer — într-o singură îmbrăţişare, ca s-o depună la picioarele ei.

Într-o zi se gândi că dacă ea i-ar porunci să se arunce în apă şi să se înece, ar muri binecuvântând-o!

În cursul acestor plimbări pe apă şi prin parc — şi

întotdeauna când erau împreună — îl învăluia o liniște desăvârșită. Ca și cum sufletul lui întreg și tot pământul — de la un hotar la altul — ar fi fost pline de tăcerea în care până și huruitul trăsurii, lătratul câinilor sau freamătul crengilor erau melodii cereşti. I se părea că nu păşeşte, ci pluteşte pe oceanul unor visuri, că nu gândeşte, nu simte şi nu doreşte, ci numai iubeşte. Ceasurile se topeau undeva, ca fulgerele care se aprind şi se sting pe bolta îndepărtată a cerului. Acum a fost dimineaţă şi, iată, a venit amiaza! Abia a trecut amiaza şi a venit înserarea, vestitoarea nopţii pline de treziri şi suspine. Uneori îşi spunea că timpul era tăiat în două părţi inegale: ziua, mai scurtă decât o clipire, şi noaptea, lungă ca veşnicia sufletelor osândite.

Într-una din zile îl chemă doamna Zaslawska.

— Stai jos, domnule Stanislaw, şi spune-mi: te simţi bine la noi?

Tresări ca un om trezit din somn.

— Eu?…

— Poate că te plictiseşti…

— Mi-aş da viaţa, numai să trăiesc un an plictiseala de aici!

Bătrâna clătină din cap.

— Uneori te înşeli! răspunse ea. Nu ştiu cine a scris că omul este mai fericit ca oricând când vede în jurul lui ceea ce poartă în sine… Dar eu sunt de părere că n-are importanţă de ce eşti fericit, ci că eşti fericit… Mă ierţi dacă te voi trezi?…

— Ascult! făcu el, pălind.

Doamna Zaslawska se uita stăruitor la el şi clătina uşor din cap.

— Să nu crezi că te voi trezi cu ştiri rele. Nu numai cu banalităţi. Te-ai gândit oare la fabrica de zahăr pe care, după sfatul unora, ar trebui s-o faci aici?

— Încă nu.

— Nu-i nicio grabă. Dar despre unchiul dumitale ai uitat

de tot. Iar el, sărmanul, zace pe aici, pe aproape, la numai trei mile, în Zaslawsk. Aţi putea face mâine o plimbare până acolo... Împrejurimile sunt frumoase... Ruinele castelului... Aţi putea petrece timpul foarte plăcut, şi te-ai putea ocupa şi de piatra de mormânt. Ştii ceva? continuă bătrâna, oftând. M-am răzgândit. Să nu spargi piatra de lângă castel. Las-o acolo şi pune pe cineva să sape în ea versurile*: "În fiecare loc şi în orice clipă..."* Le ştii?...

— O, da, le ştiu...

— La castel vine mai multă lume decât la cimitir, şi acolo vor fi mai curând citite; aşa, poate se va gândi cineva că tot ce e pe pământ trece. Chiar şi dragostea...

Wokulski plecă de la doamna Zaslawska foarte tulburat. "Ce-o fi vrut să-mi spună?..." Din fericire, se întâlni cu domnişoara Isabela, care se îndrepta spre iaz, şi uită de toate.

A doua zi porniră cu toţii spre Zaslawsk. Trecură pe lângă păduri dese, peste dealuri verzi şi pripoare galbene... Ţinutul era frumos, timpul şi mai frumos, dar Wokulski, cufundat în gânduri amare, nu vedea nimic... Nu mai era singur cu Isabela, aşa cum fusese până atunci, şi în brec nici măcar nu şedea lângă ea, ci în faţa domnişoarei Felicja... Şi mai ales... Dar era o părere şi râdea singur de nălucirile sale... I se părea că Starski se uita cam ciudat la domnişoara Isabela, iar dânsa roşea.

"Copilării! Cum să mă înşele?... Nici măcar nu sunt logodnicul ei!..."

Îşi alungă presimţirile rele şi rămase numai cu o uşoară tristeţe văzând că Starski stă lângă domnişoara Isabela... Dar nu mai era o tristeţe adâncă...

"Doar n-am să-i interzic să stea lângă cine doreşte! Şi n-am să mă înjosesc până la a fi gelos, pentru că gelozia, orice s-ar zice, e un sentiment umilitor şi de cele mai multe ori se întemeiază pe aparenţe... De altfel, dacă ar

vrea să schimbe cu Starski priviri galeşe, n-ar proceda atât de făţiş... Sunt un nebun...”

După câteva ore ajunseră.

Zaslawskul, cândva orăşel, acum o aşezare sărăcăcioasă, se afla pe o câmpie joasă, înconjurată de lunci mustind de apă. În afara bisericii şi a vechii primării, toate casele, de lemn, erau scunde şi dărăpănate. În mijlocul pieţei — mai degrabă un maidan plin de hârtoape şi gropi — se ridicau o movilă de gunoaie şi un puţ, sub un acoperiş găurit, sprijinit pe patru stâlpi putrezi.

Era sărbătoare, piaţa pustie şi toate dughenile închise. La o verstă în afara oraşului, spre sud, se ridicau câteva dealuri; pe unul se vedeau ruinele unui castel: două turnuri hexagonale, pe care atârnau, de la acoperiş, peste ferestre, plante agăţătoare, crescute sălbatic. Un alt deal era acoperit de stejari bătrâni.

Când se opriră în piaţă, Wokulski coborî ca să se ducă la preot, iar Starski luă comanda grupului.

Deci, hotărî el, o să mergem cu brecul până la stejarii de colo şi o să mâncăm ce-o da Dumnezeu şi ce-au pregătit bucătarii. După aceea brecul se va întoarce aici, să-l ia pe Wokulski...

— Mulţumesc, răspunse Wokulski, dar nu ştiu cât am să zăbovesc, aşa că prefer să vin pe jos. De altfel, va trebui să mă duc şi la ruine...

Merg şi eu cu dumneata! se oferi domnişoara Isabela. Vreau sa văd piatra la care ţine atât de mult doamna Zaslawska... Te rog să-mi dai de ştire când pleci intr-acolo!

Brecul porni. Wokulski se duse la parohie şi într-un sfert de ceas rezolvă totul. Preotul îi spusese că în târguşorul lor nimeni nu va avea nimic împotrivă dacă pe piatra de la castel se va săpa o inscripţie, cu condiţia să nu fie necuviincioasă sau nepioasă... Aflând că e vorba de pus o piatră pe mormântul răposatului căpitan Wokulski, pe care îl cunoscuse, făgădui să se ocupe chiar el de această

chestiune.

— Există aici, adăugă el, un oarecare Węgielek. Un pierde-vară, dar capabil; pe jumătate fierar, pe jumătate tâmplar. Poate că s-a pricepe să sape inscripţia. Trimit îndată după el...

Peste un sfert de oră apăru şi Węgielek, un flăcău de vreo douăzeci de ani şi ceva, cu priviri vesele şi dezgheţate. Aflând de la sluga preotului că e rost de câştigat un ban, se îmbrăcase într-o haină cenuşie şi îşi unsese bine părul cu slănină.

Cum Wokulski se grăbea, îşi luă rămas bun de la preot şi porni spre ruine, însoţit de Węgielek.

Când ajunseră la bariera orăşelului — acum ruinată — Wokulski întrebă:

— Ştii să scrii frumos?

— Oho!... De câte ori nu mi-au dat de la tribunal să le copiez! E drept, nu scriu repede, dar eu am scris şi versurile pe care domnul econom de la Ostrocz le-a trimis soţiei pădurarului. El n-a cumpărat decât hârtia, şi nici până astăzi nu mi-a dat restul de patruzeci de groşi, cât îmi datora. Şi cât m-a mai bătut la cap să scriu cu floricele!

— Dar în piatră ştii să scrii?...

— Ce fel de litere? Cursive sau ronde?... Cum, să nu ştiu?... Sunt în stare să scriu şi pe fier, sau pe sticlă! Şi cu orice fel de litere: şi cursive, şi de tipar, şi gotice, şi evreieşti... Pentru că, fără să mă laud, eu am pictat toate firmele din oraş...

— Şi cea de la cârciumă?

— D-apoi ce crezi dumneata!

— Dar de unde ai luat modelul?

— Are domnul Zwolski un vizitiu care umblă îmbrăcat ca omul de pe firmă; m-am uitat la el...

— Şi n-ai văzut că amândouă picioarele pornesc din şoldul stâng?

— Conaşule, oamenii din provincie, când caută o

cârciumă, nu se uită la picioare, ci la sticlă! Cum văd o sticlă şi un păhărel, nu greşesc drumul, ci nimeresc drept unde trebuie!

Lui Wokulski îi plăcea tot mai mult tânărul acesta atât de hotărât.

— Nu eşti însurat? îl întrebă.

— Nu. Cu una care umblă cu basma n-am să mă însor, şi una cu pălărie n-o să mă vrea!

— Ce faci când n-ai firme de pictat?

— Uite-aşa, domnule, câte puţin ici, câte puţin colo. Mai nimic. Înainte lucram tâmplărie şi nu mai pridideam cu lucrul... În câţiva ani aş fi strâns cel puţin o mie de ruble. Dar acum un an mi-a ars casa, şi de atunci nu mai pot face nimic. Şi lemnăria, şi atelierul, toate s-au făcut scrum. A fost un foc, conaşule, că până şi pilele, cât sunt ele de tari, s-au topit ca smoala! Când am văzut flăcările, am scuipat de ciudă; azi îmi pare rău şi după scuipat...

— Şi ce-ai făcut? Ai alt atelier?

— Eh, domnule... Mi-am făcut o colibă în grădină, ca o baracă, ca să aibă mama unde găti, dar atelierul... Pentru asta, conaşule, mi-ar trebui vreo cinci sute de ruble, bani gheaţă, zău aşa... Câţi ani a trudit răposatul tata până a făcut casa şi a strâns cele trebuincioase gospodăriei!...

Se apropiau de ruine; Wokulski căzuse pe gânduri.

— Ascultă, Węgielek, spuse el deodată, îmi placi! Am să mai vin pe aici. Şi adăugă încet, oftând: Acum mai stau o săptămână... Dacă o să faci bine inscripţia, te iau la Varşovia un timp... Acolo am să văd ce fel de om eşti şi... poate c-o să ai iar atelier.

Tânărul lăsă capul într-o parte şi se uită la el, spunându-şi că trebuie să fie un om tare bogat, poate chiar unul dintre aceia pe care îi trimite uneori Dumnezeu pe pământ să ocrotească sărăcimea, şi îşi scoase şapca.

— De ce te-ai oprit? Pune-ţi şapca în cap! îl îndemnă Wokulski.

— Iartă-mă, conaşule... poate că am greşit cu vreo

vorbă... Dar la noi nu prea sunt domni ca dumneavoastră... Cică ar fi trăit cândva, pe vremuri... Tata, răposatul, spunea că ar fi văzut cu ochii lui un domn care luase o orfană din Zaslawsk şi o făcuse cucoană mare şi a lăsat atâta bănet satului, că au ridicat oamenii, zice, o clopotniţă nouă...

Wokulski zâmbi, uitându-se la mutra fâstâcită a tânărului, şi se gândi, cu un simţământ ciudat, că venitul lui pe un singur an ar putea ferici o sută de tineri ca el, şi chiar mai mulţi...

"Banul e într-adevăr o mare forţă, numai să ştii să-l foloseşti..."

Ajunseră la poalele dealului în vârful căruia se afla castelul. De pe o colină din faţă se auzi glasul domnişoarei Felicja:

— Domnule Wokulski, suntem aici!...

Wokulski ridică privirile şi zări printre stejari flăcările unui foc, în jurul căruia se adunaseră toţi oaspeţii de la Zaslawsk. La vreo cincisprezece paşi. Feciorul de la bucătărie şi camerista pregăteau samovarul.

— Aşteaptă-mă, vin acolo! strigă domnişoara Isabela, ridicându-se.

Starski sări în picioare.

— Să te conduc eu, verişoară!

— O, îţi mulţumesc, am să cobor singură! răspunse domnişoara Isabela, ferindu-se.

Şi începu să coboare povârnişul, cu aceleaşi mişcări libere şi graţioase cu care păşea pe aleea din parc.

— Sunt un mizerabil cu bănuielile mele! şopti Wokulski.

I se păru că o voce misterioasă îi spune să facă o alegere între miile de oameni ca Węgielek, care au nevoie de ajutor, şi femeia care cobora acum spre el.

"Am ales!..." îşi spuse Wokulski în gând.

— La castel însă n-am să pot urca singură! Va trebui să-mi dai mâna, zise domnişoara Isabela, oprindu-se lângă Wokulski.

— Dacă-mi daţi voie, v-aş putea duce pe un drum mai uşor, interveni Węgielek.

— Hai!

Ocoliră dealul şi începură să urce spre culme pe albia unui pârâu secat.

— Ce culoarele ciudată au pietrele astea... şopti domnişoara Isabela, privind bucăţile de calcar cu pete ruginii.

— Minereu de fier... observă Wokulski.

— O, nu! se amestecă Węgielek în vorbă. Nu-i minereu, e sânge!...

Domnişoara Isabela se trase câţiva paşi înapoi.

— Sânge?

Se opriră pe vârful colinei; între ei şi restul grupului se ridicau ruinele. Din locul unde ajunseseră se vedea curtea castelului, năpădită de spini şi dracilă. La picioarele unuia din turnuri se afla o lespede uriaşă de granit, rezemată de zid.

— Uite şi piatra! arătă Wokulski.

— Ah, asta-i!... Sunt curioasă să ştiu cum a ajuns aici... Apoi se adresă lui Węgielek: Spuneai parcă ceva despre sânge...

— Ei, asta e o poveste veche... răspunse tânărul. Am auzit-o de la bunicul meu... Dar o ştiu toţi pe aici...

— Spune-mi-o şi mie! îl rugă domnişoara Isabela. Când mă aflu între ruine, îmi place foarte mult să ascult legende. Pe Rin se spun multe...

Intrară în curte, ocolind cu băgare de seamă spinii, şi se aşezară pe piatră.

— Spune-ne povestea cu sângele...

Węgielek nu păru de loc tulburat, dimpotrivă zâmbi şi începu:

— Pe vremuri, când bunicul meu prindea încă păsări în stejari, pe albia pe unde am mers noi curgea o apă. Acum curge numai primăvara, sau după o ploaie mai mare; dar pe când era bunicul copil, curgea tot anul. Şi în locul în

care stăm noi acum era un izvor. În fundul văii, pe vremea aceea, era o piatră mare, să fi zis că acoperă o gură de hrubă. Adevărul este că aici se aflau o uşă şi o fereastră care dădeau într-o subterană unde erau ascunse comori mari, cum nu mai sunt nicăieri în lume. Şi printre bogăţiile astea, pe un pat de aur curat dormea o domniţă... cine ştie, o fi fost poate contesă!... frumoasă ca ziua şi în veşminte cu totul şi cu totul de aur. Se zice că numai cu nestematele din părul ei ai fi putut cumpăra toate moşiile de la Zaslawsk la Ostrocz... Domniţa dormea aşa fiindcă îi împlântase cineva un ac de aur în cap. Nu se ştie de ce. Poate din dragoste, sau poate din ură. Dormea şi era vrăjită să nu se mai trezească până ce nu i l-o scoate cineva şi nu s-o însura cu ea. Dar lucrul se vădea greu şi plin de primejdie, pentru că şi comorile şi domniţa erau păzite de balauri. Eu ştiu cum sunt balaurii, pentru că, până a nu-mi arde casa, aveam o măsea de balaur, uite-aşa, cât pumnul de mare: o găsise bunicul aici. (Să mă bată Dumnezeu dacă mint!) Şi dacă măseaua o avea cât pumnul (doar am văzut-o şi am ţinut-o în mâna asta a mea), apoi căpăţâna trebuie să le fi fost cât o sobă, şi trupul cât şura!... Vezi bine atunci că nu era lucru uşor să te iei la harţă cu o lighioană ca asta, şi încă nu cu una, ci cu mai multe! Şi uite de ce, să fi fost omul cât de cutezător şi chiar să fi fost mort după domniţă — şi poate, mai ştii, şi după bogăţiile ei — n-avea inimă să intre în peştera de sub pământ, de frică să nu-l înghită spurcăciunea aceea!... De mult aflaseră ei, oamenii, şi de comori, pentru că, vezi dumneata, de două ori pe an, de Paşti şi de Sfântul Ioan, piatra din fundul văii se mişca din loc, şi dacă se nimerea cineva atunci pe malul apei, se uita în peşteră şi vedea toate minunăţiile din ea... Węgielek povesti mai departe: Odată, de Paşti (nu apucase încă bătrânul — bunicu-meu adică — să se nască), s-a călătorit pe aici pe la castel un fierar tânăr, de fel din Zaslawsk. S-a oprit flăcăul pe malul apei şi ce s-a

gândit el “Nu s-ar putea oare să mi se arate şi mie comorile astea?... Aş intra acolo chiar şi prin gaură de şarpe, mi-aş umple buzunarele şi n-aş mai avea nevoie să tot trag la foale.” Numai că nici nu şi-a terminat bine gândul, că deodată piatra s-a dat în lături, şi fierarul a văzut saci plini cu bani, talere de aur curat şi atâtea veşminte scumpe, cum n-au fost şi n-au să mai fie... Dar până să apuce el bine să se mire de toate, a dat cu ochii de domniţa adormită. Şi era atât de mândră domniţa — aşa povestea bunicul, şi eu îl cred — încât a rămas flăcăul stană! Domniţa dormea liniştită. Doar lacrimile îi picau din ochi, şi cum cădea una pe cămaşă, sau pe pat, sau pe podea, se prefăcea dintr-o dată în nestemată. Domniţa dormea liniştită, dar tot suspina în somn uşurel. Poate din pricina acului înfipt în cap. Şi cum suspina ea, frunzele copacilor de pe malul apei fremătau de jalea ei şi a lor. A vrut băiatul să intre în peşteră, dar trecuse vremea, şi piatra s-a închis iar, gâlgâind în apă. Din ziua aceea fierarul nu şi-a mai găsit locul. Când lucra ceva, scăpa totul din mâini; oriunde s-ar fi uitat, nu vedea decât luciri de ape ca de cleştar, şi în lucirile acelea, domniţa adormită şi lacrimile ei. Se topea flăcăul văzând cu ochii, pentru că îl ţinea ceva strâns de inimă, ca un cleşte înroşit în foc, şi nici lumina zilei n-o mai deosebea de întuneric. Când însă dorul l-a răzbit peste poate, s-a pornit la drum, la o babă care se pricepea în ierburi, i-a dat o rublă de argint şi i-a cerut sfatul. “De, i-a spus baba, altă ieşire nu-i decât să aştepţi ziua de Sfântul Ioan, şi când piatra s-o da în lături, intră în peşteră. Dacă o să fii vrednic să-i scoţi domniţei acul din cap, s-o trezi, ţi-i lua-o de nevastă, şi domn mare, cum n-a mai văzut lumea, o să fii. Numai că atunci să nu-ţi uiţi de baba, că te-a sfătuit de bine! Dar păzeşte-te şi ia seama! Când te-or înconjura lighioanele şi-or începe să-ţi dea târcoale, fă-ţi repede cruce şi treci printre ele, în numele Celui-de-sus... Numai frică să nu-ţi fie, că răul nu se leagă de suflet de voinic...”

“Bine, a întrebat-o atunci fierarul, dar de unde ştie omul când îl ia frica” “De ăştia îmi erai?... a râs baba, bucuroasă. Bine, atunci du-te în peşteră, şi când te-i întoarce, nu-ţi uita de mine.” Două luni încheiate s-a tot dus băiatul la pârâu. Şi când n-a mai fost decât o săptămână până la Sfântul Ioan, nu s-a mai urnit din loc de acolo, ci a aşteptat şi a tot aşteptat. Şi să vezi dumneata că i-a fost aşteptatul cu folos, că tocmai în ziua sfântului, pe la amiază, piatra s-a dat în lături, iar flăcăul nostru a sărit în peşteră cu barda în mână...

După o pauză, Węgielek continuă povestea:

— De câte i-a fost dat să pătimească acolo, povestea bunicul, ţi se face părul măciucă, nu alta! Îndată l-au înconjurat nişte lighioane atât de fioroase, că altul, să fi fost în locul lui, s-ar fi prăpădit numai uitându-se la ele! Băteau din aripi deasupra lui, spunea bătrânul, lilieci mari cât dulăii! Pe urmă i-a ieşit în cale o broască-râioasă, cât bolovanul ăsta! Pe urmă un şarpe mare i s-a încolăcit de picioare, şi şarpele ăsta, când l-a tăvălit voinicul prin noroi, a prins să plângă cu glas de om! apoi au sărit asupra lui lupi atât de înverşunaţi, că balele care le curgeau din bot tâşneau ca flacăra şi despicau stâncile! Şi năvăleau lighioanele ca nebune, unele căţărându-i-se pe umeri, altele trăgându-l de haine sau de mânecă, dar, să vezi minune, niciuna nu îndrăznea să-i facă vreun rău. Aflaseră, vezi dumneata, că fierarul nu ştia de frică, şi în faţa neînfricatului răul alunecă, întocmai ca umbra în faţa omului. “Aici ai să-ţi laşi zilele!...” strigau lighioanele. Dar el numai ce-şi strângea barda în pumn şi... să-mi fie cu iertare, aşa le răspundea, că mi-e şi ruşine să rostesc vorbele astea în faţa dumneavoastră... Până la urmă a ajuns flăcăul şi la patul de aur, unde nici măcar lighioanele acelea nu puteau răzbi, ci stăteau în jur şi clănţăneau din dinţi. Şi cum a ajuns acolo, a văzut acul de aur din capul domniţei; a tras de el, l-a scos pe jumătate... Sângele a ţâşnit, şi atunci l-a prins domniţa cu

mâinile amândouă de haină şi a strigat, plângând cu lacrimi de fiere: “Omule, de ce-mi pricinuieşti atâta durere?...” De astă dată fierarul nostru s-a înspăimântat, s-a cutremurat tot şi a lăsat mâna în jos. Iar dintre lighioanele care atâta aşteptau, una mai colţoasă ca toate a sărit la el şi l-a muşcat atât de rău, că sângele a ţâşnit afară pe fereastră şi a stropit pietrele pe care le-aţi văzut şi dumneavoastră. Dar în muşcătura aia, lighioana şi-a rupt o măsea, uite-aşa mare cât pumnul, şi asta-i măseaua pe care a găsit-o mai apoi bunicul în apa pârâului... Din ceasul când a închis fereastra care dădea în peşteră, piatra a rămas nemişcată, şi din ziua aceea n-a mai putut călca picior de om acolo. Apa a secat, şi domniţa a rămas în peşteră, nici trează, nici adormită, şi acum plânge cu atâta foc, şi o să tot plângă până în veacul veacurilor, că sunt zile în care păstorii o aud, de prin lunci, ori de unde se află, şi jelesc şi ei cu ea...

Węgielek îşi sfârşise povestea. Domnişoara Isabela lăsase capul în jos şi desena cu vârful umbreluţei tot felul de semne pe moloz. Wokulski nu îndrăzni să se uite la ea.

După o tăcere îndelungată, şopti totuşi, adresându-se însă lui Węgielek:

— Ciudată poveste... Ei, dar ia spune-mi, cum ai să sapi inscripţia?...

— Păi... nici nu ştiu ce trebuie să scriu...

— Ai dreptate!

Wokulski scoase carneţelul şi creionul şi, după ce scrise textul, rupse pagina.

— Numai patru versuri!... se miră Węgielek, luând hârtia. Atunci... în trei zile e gata... Că pe piatra asta ai putea săpa litere de o şchioapă... Tii, dar mi-am uitat sfoara. N-am cu ce să măsor! Să dau o fugă până în vale la vizitii, poate c-or avea ei...

Şi-o luă în goană pe deal în jos. Domnişoara Isabela se uită la Wokulski. Era palidă şi emoţionată.

— Ce versuri?... întrebă, întinzând mâna.

Wokulski îi dădu hârtia. Isabela citi cu jumătate de glas:

“În fiecare loc şi-n orice clipă,
Unde odată cu tine-am petrecut şi-am plâns cu tine,
Vom fi mereu şi totdeauna laolaltă,
Căci mi-am lăsat acolo sufletul din mine...”

Ultimele cuvinte le rosti în şoaptă. Buzele îi tremurau şi ochii i se umpluseră de lacrimi. Strânse o clipă hârtia între degete; apoi întoarse încet capul, şi hârtia căzu pe pământ.

Wokulski îngenunche ca să ridice hârtia, dar se atinse de rochia domnişoarei Isabela, şi atunci, fără să-şi dea scama ce face, îi luă mâna.

— Te vei trezi, domniţa mea?... şopti el.

— Nu ştiu... poate... răspunse ea.

— Iuhu!... Iuhu!... strigă de jos Starski. Veniţi mai repede, că se răceşte mâncarea...

Domnişoara Isabela îşi şterse ochii şi plecă repede. Wokulski o urmă.

— Ce-aţi făcut atâta timp? îi întrebă Starski, râzând, în timp ce oferea braţul domnişoarei Isabela, care se grăbi sa-l primească.

— Am ascultat o poveste extraordinară!... răspunse ea. Într-adevăr, nici nu ştiam că în ţara noastră sunt legende atât de frumoase şi că pot fi povestite atât de atrăgător de un om simplu... Ce ne dai de mâncare, vere?... Ah, de-aţi şti ce povestitor e tânărul acela! Rugaţi-l să vă spună şi vouă basmul!

Wokulski nu era supărat că domnişoara Isabela mergea la braţ cu Starski, rezemându-se de el, sau că făcea pe cocheta. Emoţia ei, al cărei martor fusese, şi singurele cuvinte rostite de ea — de altfel, fără nicio semnificaţie — îi spulberaseră toate temerile. Îl cuprinsese o îngândurare calmă, în care nu mai era loc nici pentru Starski, nici pentru altcineva.

Mai târziu îşi aduse aminte că urcase dealul, că se

aşezase sub stejari, mâncase cu multă poftă, fusese vesel, vorbăreţ, şi chiar îi făcuse curte domnişoarei Felicja. Despre ce vorbiseră?... Ce-i povestise?... Nu mai ţinea minte...

Soarele apusese, şi cerul se înnorase când Starski porunci slugilor să strângă tacâmurile, coşuleţele şi covorul şi propuse celorlalţi să pornească înapoi.

Se urcară în brec în aceeaşi ordine ca la venire. Înfăşurând-o pe Ewelina cu şalul său, baronul se aplecă spre
Wokulski şi-i şopti, zâmbind:

— Dacă o să fii mereu aşa de bine dispus, ai să ne cucereşti toate cuconiţele!...

— Ah, da?... răspunse Wokulski, ridicând din umeri.

Se aşează într-un colţ, în fundul brecului, în faţa domnişoarei Felicja. Ochocki se urcă pe capră, lângă vizitiu, şi porniră.

Cerul se acoperea tot mai mult, şi întunericul se lăsa cu repeziciune. În brec însă domnea aceeaşi voioşie, datorită disputelor pline de haz dintre doamna Wąsowska şi Ochocki, care uitase cu totul de zmeie; încălecând cu picioarele peste bara de la capră, se întorsese cu faţa spre ceilalţi. La un moment dat, vrând să-şi aprindă o ţigară, scăpără un chibrit, şi lumina căzu pe chipul lui Starski.

În clipa aceea Wokulski se trase brusc înapoi: parcă avusese o vedenie!

“Închipuiri!... îşi spuse. Am băut prea mult...”

Doamna Wąsowska izbucni într-un hohot scurt, dar se stăpâni îndată şi începu să vorbească, repede, repede:

— Ce mod original de a şedea, domnule Ochocki... Ruşine! Mâine va trebui să-ţi ceri iertare în genunchi!... Uite, neobrăzatul! Te pomeneşti c-o să-şi pună picioarele pe genunchii cuiva... Întoarce-te imediat pe partea cealaltă, că îndată poruncesc vizitiului să te lase în drum! ...

Wokulski simţi că-l trec sudori reci. Se stăpâni şi îşi zise: “Vedenii... vedenii!... Ce nerozie!...”

Şi, cu un efort supraomenesc, îşi alungă toate gândurile; încât fu iar bine dispus şi vesel şi începu să discute cu doamna Wąsowska.

Când ajunseră la Zaslawsk, târziu în noapte, adormi adânc şi visă ceva plăcut.

A doua zi ieşi la plimbare înainte de dejun; prima persoană pe care o întâlni în curte fu camerista domnişoarei Isabela, cu câteva rochii în mână, urmată de un băiat care ducea un cufăr.

“Ce-o mai fi şi asta?... se întrebă. Azi e duminică, şi nu cred să plece... Cum să plece duminica?... De altfel, mi-ar fi pomenit ceva doamna Zaslawska, sau chiar ea...”

Se duse la iaz şi făcu ocolul parcului, ca şi cum ar fi vrut să-şi risipească pe drum presimţirile. În zadar! Îi intrase în cap gândul că domnişoara Isabela pleca. Îl înăbuşi cât putu şi crezu că izbutise, dar undeva, în fundul sufletului, gândul acesta îl apăsa fără întrerupere.

La masa de prânz i se păru că doamna Zaslawska îl întâmpină şi mai prietenoasă ca de obicei, că toţi au o atitudine solemnă, că domnişoara Felicja se uită la el insistent şi oarecum dojenitor. După masă din nou i se păru că doamna Zaslawska făcuse un semn doamnei. Wąsowska.

“Sunt nebun!...” îşi spuse.

Se dezmetici repede în clipa când domnişoara Isabela spuse că ar dori să se plimbe prin parc.

— Vrea cineva să meargă cu mine? întrebă ea.

Wokulski sări ca ars de pe scaun; ceilalţi rămaseră locului.

Se pomeni deci singur cu ea în parc, şi din nou se simţi stăpân pe el, aşa cum era întotdeauna în prezenţa ei.

Când ajunseră la mijlocul aleii, domnişoara Isabela şopti:

— O să-mi fie dor de Zaslawsk...

“Dor?!...” se miră Wokulski. Ea continuă, vorbind repede:

— Trebuie să plec. Mătuşa mi-a scris încă de miercuri să mă întorc, dar doamna Zaslawska nu mi-a arătat scrisoarea, ca să mă reţină. De-abia ieri mi-a dat-o, când a venit un curier special să mă ia.

— Pleci mâine? o întrebă Wokulski.

— Nu, astăzi, acum, după masă... răspunse ea, lăsând capul în jos.

— Astăzi... repetă el.

Treceau pe lângă un grilaj, prin care văzură în curtea de serviciu o trăsură aşteptând. Era aceeaşi cu care venise domnişoara Isabela. Vizitiul potrivea hamurile. Însă, de data aceasta, asupra lui Wokulski nu făcură impresie nici vestea plecării, nici pregătirile de drum.

“De! Ce pot face? Cine-vine, trebuie să şi plece... E firesc...”

Îl uimi calmul de care dădea dovadă.

Mai făcură vreo cincisprezece paşi pe sub crengile copacilor, când deodată îl cuprinse o disperare adâncă. Avea impresia că dacă în clipa aceea ar veni trăsura s-o ia pe domnişoara Isabela, s-ar arunca sub roţile ei şi n-ar lăsa-o să plece. Să-l calce şi să se termine odată cu chinul!...

Apoi, la fel de brusc, îl cuprinse un nou val de linişte, şi din nou se miră că pot să-i vină gânduri de licean... Domnişoara Isabela avea tot dreptul să plece unde dorea şi cu cine-i plăcea...

— Mai rămâi mult timp la ţară? o întrebă el.

— Cel mult o lună.

— O lună... bâigui el. Dar cel puţin după aceea îmi va fi îngăduit să vă vizitez?

— O, da... Chiar te rugăm... răspunse ea. Tata ţine foarte mult la dumneata...

— Dar dumneata?

Isabela se înroşi şi tăcu.

— Nu-mi răspunzi... şopti Wokulski. Nici nu-ţi poţi închipui cât îmi este de scump fiecare cuvânt pe care-l rosteşti... Iar acum pleci şi nu-mi laşi nicio umbră de speranţă...

— Poate că timpul va aduce şi speranţa... şopti ea.

— O, de-ar fi aşa! Trebuie, totuşi, să-ţi mai spun ceva. În viaţă vei întâlni, poate, oameni mai veseli decât mine, mai eleganţi, cu blazoane şi chiar cu avere mai mare, dar nu vei găsi niciodată o dragoste ca a mea. Pentru că, dacă suferinţa este măsura iubirii, atunci iubire ca a mea n-a mai fost pe lume!... Şi nici n-am dreptul să mă plâng de nimeni. Aşa vrea soarta. Prin ce căi ciudate mi-a îndreptat paşii spre dumneata! Câte frământări până când eu, băiat sărac, să pot termina studiile care-mi îngăduie astăzi să stau de vorbă cu dumneata! Ce soartă m-a îndemnat să mă duc la teatrul unde te-am văzut pentru prima oară?! Dar şi averea mea nu se datoreşte oare unui întreg şir de miracole?!... Când mă gândesc astăzi la tot ce s-a întâmplat, mi se pare că mi-a fost sortit din leagăn să te întâlnesc. Dacă unchiul meu n-ar fi iubit la tinereţea lui şi n-ar fi murit singur, astăzi n-aş fi aici. Şi nu-i oare ciudat că eu, în loc să petrec cu fel de fel de femei, aşa cum fac alţi bărbaţi, le-am ocolit până acum şi aproape în mod conştient am aşteptat venirea uneia singure, venirea dumitale?...

Isabela îşi şterse uşor o lacrimă... Wokulski continuă, fără să se uite la ea:

— Chiar acum, de curând, când am fost la Paris, mi s-au deschis în faţă două drumuri: unul care duce la o mare realizare, o invenţie în stare să schimbe faţa omenirii; altul care duce la dumneata, Isabela. Am renunţat la primul. Pe mine mă leagă aici un lanţ nevăzut: speranţa că-ţi voi fi drag cândva. Dacă este posibilă, prefer fericirea alături de dumneata oricărei glorii, oricât ar fi ea de mare! Pentru că gloria nu-i decât o iluzie pentru care ne sacrificăm propria fericire în folosul altora. Iar dacă

sunt prada unei năluciri, dumneata eşti singura în stare să mă izbăveşti de blestemul care m-a înlănţuit. Spune-mi că nu ai şi că nu vei avea niciodată ceva pentru mine... şi mă voi întoarce acolo unde ar fi trebuit, poate, să rămân din capul locului... Îi luă mâna şi o întrebă:

— Să mă întorc?

Domnişoara Isabela nu-i răspunse.

— Deci, rămân! hotărî el peste o clipă. Voi aştepta cu răbdare până în clipa în care îmi vei da un semn că speranţele mi s-au împlinit...

Se întoarseră la conac. Isabela era puţin emoţionată, dar discuta voioasă cu toată lumea. Wokulski îşi recăpătase calmul. Nu mai era disperat de plecarea ei. Se mângâia cu gândul că o va vedea peste o lună, şi îi era de ajuns.

După dejun trăsura trase la scară; îşi luară rămas bun. Când să plece, domnişoara Isabela şopti doamnei Wąsowska:

— Kazia, ai putea să nu-l mai torturezi pe bietul băiat! ...

— Pe care?

— Pe tizul tău!

— Ah, pe Starski... Om vedea noi...

Apoi Isabela îi întinse mâna lui Wokulski.

— La revedere! şopti ea cu mlădieri în glas.

Şi plecă. Grupul adunat în faţa casei se uita după trăsura care la început se îndepărta încet, apoi coti pe malul iazului şi dispăru după deal, pentru a apărea o clipă din nou, lăsând în urmă doar nori mici de praf gălbui.

— Ce zi minunată! exclamă Wokulski.

— Da, minunată! răspunse Starski.

Doamna Wąsowska îl privi pe sub gene pe primul...

Se împrăştiară încet, şi Wokulski rămase singur. Când intră în camera sa, i se păru pustie. Voi să se ducă în parc, dar ceva parcă îl gonea de acolo... I se năzări apoi că domnişoara Isabela e încă aici. Nu putea înţelege că

plecase, că se află la o milă depărtare de Zaslawsk şi că fiecare secundă o îndepărtează tot mai mult de el.

“Şi, totuşi, a plecat! şopti el. A plecat! Ei şi?...”

Se duse pe malul iazului şi se uită la barca albă, în jurul căreia apa lucea orbitor. Deodată, o lebădă care plutea lângă malul din faţă îl zări şi, desfăcându-şi larg aripile, zbură până la barcă.

De-abia în clipa aceea Wokulski fu cuprins de tristeţe, de o tristeţe atât de adâncă şi fără obiect, încât i se păru că într-adevăr se desparte de viaţă...

Cufundat în amărăciune, nu-şi mai dădea seama ce se petrece în jurul său. Totuşi, spre seară, când se întoarse din parc, observă că toţi păreau indispuşi. Felicja şi Ewelina se închiseseră în cameră, baronul era ursuz, iar Starski, ironic şi obraznic.

După masă, doamna Zaslawska îl chemă la dânsa. Pe faţa bătrânei se vedeau de asemenea urme de supărare, pe care îşi dădea însă silinţa s-o stăpânească.

— Te-ai gândit la fabrica de zahăr? îl întrebă ea, ducând un flacon la nas, semn că era emoţionată. Gândeşte-te, te rog, la afacerea asta şi spune-mi ce părere ai, pentru că m-am plictisit de-atâta trăncăneală! ...

— Aveţi vreo supărare, doamnă? o întrebă Wokulski.

Ea făcu un gest plictisit cu mâna.

— Ei, supărare! Aş vrea să se facă odată căsătoria Ewelinei cu baronul, sau să se rupă... Sau să plece amândoi de aici... Sau să plece Starski... Sau şi una şi alta!...

Wokulski lăsă capul în jos şi tăcu, ghicind că insistenţele lui Starski pe lângă logodnica baronului luaseră forme mai vizibile. Dar... ce-i păsa lui de toate acestea?

— Prostuţe mai sunt şi fetele astea! adăugă peste o clipă doamna Zaslawska. Cred că dacă pun mâna pe un soţ bogat şi mai au pe deasupra şi un amant chipeş, gata,

s-au aranjat!... Prostuţe!... Nici nu-şi dau seama că mâine, poimâine, se vor sătura şi de soţul bătrân şi de amantul flecar şi că, mai curând sau mai târziu, vor vrea să cunoască şi un om adevărat. Şi atunci când, spre nefericirea lor, se iveşte un om adevărat, ce-i pot da ele? Farmecul pe care şi l-au vândut, sau inima terfelită în noroi de indivizi de teapa lui Starski?... Şi când te gândeşti că fiecare dintre ele trebuie să treacă prin încercarea asta înainte de a cunoaşte oamenii! La început, chiar dacă se iveşte bărbatul cel mai nobil, nu ştiu să-l preţuiască. Aleg un bătrân bogat sau un crai obraznic şi îşi irosesc zilele alături de el. De-abia mai târziu simt nevoia unei renaşteri... Atunci însă e prea târziu. Prea târziu şi zadarnic!... Ceea ce mă mira însă mai mult ca orice este că bărbaţii nu-şi dau seama câte parale fac păpuşile astea. Pentru oricare femeie, începând cu Wąsowska şi terminând cu camerista mea, nu-i niciun secret că în Ewelina nu s-a trezit încă nici raţiunea, nici inima. În ea totul doarme!... Şi, totuşi, baronul vede în ea o zeitate şi îşi face iluzii, sărmanul, că ea îl iubeşte!...

— De ce nu-i deschideţi ochii, doamnă? întrebă încet Wokulski.

— Ce rost ar avea?... Crezi că o singură dată i-am dat să înţeleagă că Ewelina e astăzi doar un copil fără minte, o păpuşă? Poate că se va schimba cândva, dar deocamdată... Starski e tocmai potrivit pentru ea!...

Gazda făcu o pauză, apoi schimbă vorba:

— Ce zici, ai să te gândeşti la fabrica de zahăr?... Cere mâine un cal, fă o plimbare singur, pe câmp; sau poate mai bine cu doamna Wąsowska... E o femeie de treabă, crede-mă!

Wokulski plecă de la doamna Zaslawska înspăimântat.

“De ce mi-a vorbit despre baron şi despre Ewelina? Oare nu voia să mă pună în gardă şi pe mine?... Starski nu-i face curte numai ei! Ce s-a întâmplat oare acolo, în

brec?... Ah, mai bine mi-aş zbura creierii!...” însă îşi veni repede în fire: “În brec a fost sau o nălucire, sau o realitate. Dacă a fost o nălucire, aş nedreptăţi cu presupunerile mele o nevinovată: dacă a fost o realitate... Cum! Doar n-am să ajung rivalul unui amorez de operetă şi n-am să-mi sacrific viaţa pentru o femeie perversă! E liberă să cocheteze cu cine pofteşte, dar nu-i este permis să înşele un om a cărui singură crimă este că o iubeşte... Nu! mai bine să plec din această Capua şi să-mi văd de treabă! Mai bine în laboratorul lui Geist decât în saloane..

Pe la zece seara, baronul, grozav de schimbat, intră în camera lui Wokulski. La început râse şi glumi, apoi se lăsă gâfâind pe un scaun, şi după o clipă rosti:

— Ehei, dragă domnule Wokulski, gândesc — bineînţeles nu din proprie experienţă, pentru că logodnica mea e fata cea mai nobilă din lume — că femeile ne produc uneori decepţii...

— Da, uneori...

— Poate că nu sunt ele de vină, adăugă baronul. Dar trebuie să recunoaştem că uneori se lasă duse de nas de anumiţi intriganţi abili...

— O, da, se lasă...

Baronul tremura atât de tare încât îi clănţăneau dinţii în gură.

— Nu socoti, domnule, întrebă el după o clipă de gândire, că faptul acesta ar trebui totuşi prevenit?

— Cum?

— Fie silind femeia, să rupă relaţiile cu intriganţii...

Wokulski izbucni în râs.

— De intriganţi femeia poate fi scăpată, dar cine o poate scăpa de propriile ei instincte?... Ce poţi face dacă cel care în ochii dumitale e un zănatic sau un intrigant pentru ea este... cel mai potrivit bărbat?... Începea să-l cuprindă o mânie surdă: Cum ai să poţi lupta împotriva legilor naturii, care cer ca orice căţea — fie ea de cea mai bună rasă — să nu umble după un leu, ci tot după un

câine? Degeaba i-ai pune la dispoziţie o întreagă menajerie de animale dintre cele mai nobile, ea va renunţa la ele pentru cine ştie ce javre... Şi faptul nu trebuie să ne mire, deoarece câinii fac parte din specia ei...

— Prin urmare, după dumneata, nu există nicio soluţie? întrebă baronul.

— Astăzi, niciuna. Cândva, însă, când la baza relaţiilor dintre oameni va sta sinceritatea şi alegerea liberă, când femeia nu va mai fi obligată să simuleze dragostea şi nici să cocheteze cu toţi bărbaţii, îi va înlătura pe toţi aceia care nu-i sunt simpatici şi va fi a aceluia care îi place. Atunci nu vor mai exista seduşi şi seducători, iar relaţiile se vor lega firesc.

După plecarea baronului. Wokulski se culcă. Nu închise ochii toată noaptea, dar izbuti să-şi recapete echilibrul.

“Ce pretenţii pot să am eu de la ea? se întreba el. Doar n-a spus că mă iubeşte! Mi-a dat abia o umbră de speranţă, ca s-ar putea întâmpla cândva. N-am ce să-i reproşez! Aproape că nici nu mă cunoaşte! Ce năluciri îmi trec prin cap?!... Starski! Doar că vrea să-l însoare cu doamna Wąsowska... Deci... Doamna Zaslawska... Doamna Zaslawska ţine la domnişoara Isabela, mi-a spus chiar ea, şi tot ea a insistat să vin aici... Am timp. O voi cunoaşte mai îndeaproape, şi dacă mă va îndrăgi, voi fi fericit şi liniştit. Dacă nu, mă voi întoarce la Geist. Pentru orice eventualitate, vând casa şi magazinul şi rămân numai cu societatea pentru comerţul cu Rusia. Peste câţiva ani o să am un venit de o sută de mii de ruble anual, iar ei n-o să-i mai fie ruşine că e soţia unui negustor de galanterie...”

A doua zi, îndată după micul dejun, ceru să i se înşeueze calul şi plecă, sub pretext că se duce să viziteze împrejurimile. Fără să vrea, o luă spre drumul pe unde trecuse în ajun trăsura domnişoarei Isabela şi unde i se părea că se mai văd încă urmele roţilor... Apoi, tot fără

să-şi dea seama, intră în pădurea unde fuseseră la cules ciuperci. Colo ea râsese, dincoace stătuse de vorbă cu el, mai încolo admirase împrejurimile…

Bănuieli, mânie? Toate se risipiră…

În locul lor, începu să-i susure în inimă dorul, pârâiaş subţire de lacrimi, arzând ca focul veşnic.

Intrând mai adânc în pădure, descălecă şi luă calul de dârlogi.

Iată cărarea pe care au mers atunci împreună; parcă nu mai era aceeaşi! Colţişorul acela de pădure semăna atunci cu o biserică; astăzi, nici urmă de asemănare! Împrejur totul era cenuşiu şi tăcut. Se auzea numai cârâitul ciorilor care zburau pe deasupra arborilor şi ţipătul unei veveriţe speriate, căţărându-se pe un copac şi schelălăind ca un căţeluş.

Wokulski merse până în poiana unde stătuse de vorbă cu domnişoara Isabela şi găsi butucul pe care şezuse ea. Totul era la fel; numai ea lipsea… Pe crengile alunului frunzele începuseră să îngălbenească; din pini atârna tristeţea, ca firele unui păianjen, atât de necuprinsă şi atât de copleşitoare!

“Ce nerozie! Toată viaţa ta să depindă de o singură fiinţă! Am muncit numai pentru ea, mă gândesc numai la ea, trăiesc numai pentru ea… Şi, ce-i mai rău, pentru ea l-am părăsit pe Geist… Dar, în definitiv, aş fi avut o soartă mai bună la Geist? Aş fi fost tot atât de dependent ca şi acum, dar în loc să depind de o femeie frumoasă, stăpânul meu ar fi fost un neamţ bătrân. Şi aş fi muncit tot aşa, poate chiar şi mai intens, cu singura deosebire că astăzi muncesc numai pentru fericirea mea, pe câtă vreme acolo aş fi muncit pentru fericirea altora, care s-ar fi distrat şi s-ar fi iubit pe socoteala mea! Dar, la urma urmelor, am dreptul să mă plâng? Acum un an de-abia cutezam să visez la domnişoara Isabela, iar astăzi o cunosc şi chiar îmi dau silinţa să mi-o apropii… Oare o cunosc?… E o aristocrată, e drept, dar nu ştie încă nimic

despre lume... Are un suflet poetic, sau poate numai în aparenţă... E cochetă, dar se va schimba, dacă mă va iubi... Într-un cuvânt, situaţia nu e rea, iar peste un an...”

În clipa aceea calul ridică grumazul, nechezând; din pădure îi răspunseră alte nechezături şi se auzi tropot de copite. Îndată, în capătul cărăruii apăru o amazoană; Wokulski o recunoscu pe doamna Wąsowska.

— Hop! Hop!... exclamă ea, râzând.

Apoi sări de pe cal şi îi dădu hăţurile lui Wokulski.

— Leagă-l, te rog! Ah, ce bine te cunosc!... Acum o oră am întrebat-o pe doamna Zaslawska unde eşti, şi mi-a răspuns că te-ai dus pe câmp să cauţi un loc pentru fabrica ei de zahăr. “Vorbă să fie! mi-am spus eu. S-a dus în pădure să viseze.” Am cerut să-mi pregătească calul, şi uite că te-am găsit, aşezat pe un butuc şi înfierbântat ca nimeni altul... Ha, ha, ha!...

— Sunt chiar atât de caraghios?

— Nu! Nu eşti caraghios, dar... cum să-ţi spun?... Eşti surprinzător... Te-am crezut cu totul altfel! Când mi s-a spus că te ocupi cu negustoria şi că, pe deasupra, ai realizat în scurt timp o mare avere, m-am mirat. “Negustor?... mi-am spus eu. Prin urmare, a venit la ţară sau ca să găsească o domnişoară bogată, sau ca să scoată bani de la doamna Zaslawska pentru vreo întreprindere.” În orice caz, mi-am închipuit că eşti un om rece, calculat, care se plimbă prin pădure pentru a evalua lemnul; un om care nu se uită la cer, pentru că nu-i aduce dobândă. Când colo, ce-mi văd ochii!... Un visător, un trubadur medieval, care se furişează în pădure ca să suspine şi să se uite la urmele lăsate săptămână trecută de picioruşele Ei! Un cavaler devotat, care iubeşte pe viaţă şi pe moarte o singură femeie, şi care faţă de celelalte e impertinent. Ah, domnule Wokulski, cât eşti de amuzant... cât eşti de anacronic...

— Ai terminat? o întrebă Wokulski, rece.

— Da... Acum vrei să începi dumneata?...

— Nu, doamnă. Propun să ne întoarcem acasă.

Pe faţa doamnei Wąsowska apărură pete roşii.

— Dă-mi voie! făcu ea apucând calul de frâu. Nu cumva îţi închipui că vorbesc de dragostea dumitale aşa cum vorbesc pentru că aş dori să mă mărit cu dumneata?... Văd că nu-mi răspunzi!... Să vorbim serios. A fost o clipă când mi-ai plăcut, dar a fost... şi a trecut. Chiar dacă n-ar fi trecut, chiar dacă ar fi să mor de dragoste pentru dumneata — ceea ce, desigur, n-o să se întâmple, fiindcă încă nu mi-am pierdut nici somnul şi nici pofta de mâncare — nu ţi-aş arăta... înţelegi?... Chiar dacă te-ai târî la picioarele mele! N-aş putea să trăiesc cu un om care a iubit atât de mult o altă femeie. Sunt prea mândră. Înţelegi?

— Da.

— Cred şi eu. Deci, dacă astăzi te-am tachinat, a fost numai din simpatie. Mă impresionează nebunia dumitale. Aş vrea să fii fericit, şi de aceea îţi spun: alungă din dumneata trubadurul medieval, pentru că trăim în secolul al XIX-lea, într-un secol în care femeile nu sunt aşa cum ţi le închipui dumneata! Şi acest adevăr îl ştiu până şi tinerii de douăzeci de ani!

— Dar... cum sunt?

— Frumoase, nostime, le place să vă ducă pe toţi de nas şi se îndrăgostesc numai când le face plăcere. Niciuna — sau cel puţin nu oricare — nu acceptă dragostea “totală”... Trebuie mai întâi să se plictisească de cochetat, să găsească apoi un amant sentimental...

— Intr-un cuvânt, vrei să mă faci să înţeleg că domnişoara Isabela...

— O, nu vreau să te fac să înţelegi nimic! protestă cu vehemenţă doamna Wąsowska. Isabela dumitale e o femeie straşnică, şi bărbatul pe care-l va iubi va fi cel mai fericit din lume! Dar până atunci... Hai, ajută-mă să încalec!

Wokulski îi dădu mâna, apoi încalecă şi el. Doamna

Wąsowska era iritată. Câtva timp merse în faţă, tăcută, apoi se întoarse brusc şi zise:

— Încă un cuvânt. Cunosc oamenii mai bine decât îţi închipui dumneata şi... mă tem să nu ai decepţii... Dacă vreodată le vei avea, adu-ţi aminte de sfatul meu: nu acţiona sub impresia emoţiei, ci aşteaptă. Multe lucruri sunt mult mai rele în aparenţă decât în realitate.

— Satană! murmură Wokulski.

Începuse să-i vâjâie capul.

Călăriră mai departe fără să-şi spună un cuvânt. O dată ajuns la conac, Wokulski se duse la doamna Zaslawska.

— Plec mâine, o vesti. În ceea ce priveşte fabrica de zahăr, vă sfătuiesc să n-o construiţi.

— Mâine!... repetă bătrâna. Dar cu piatra?

— Dacă-mi daţi voie, am să mă duc la Zaslawsk s-o văd; de altfel, am acolo şi alte treburi.

— Bine. Du-te cu Dumnezeu... Aici n-ai ce să faci. La Varşovia, însă, să vii pe la mine. Am să mă întorc o dată cu contesa şi cu familia Lęcki.

Seara veni la el Ochocki.

— Ce dracu! exclamă acesta. Aş fi avut atâtea de discutat cu dumneata... Dar de! Ţi-ai pierdut vremea cu muierile, şi acum pleci...

— Nu-ţi plac femeile? întrebă Wokulski, zâmbind.

Poate că ai dreptate!...

— Nu, nu spun că nu-mi plac. Dar din clipa în care m-am convins că cucoanele nu se deosebesc de cameriste, prefer cameristele. Muierile astea, continuă el, sunt toate nişte gâşte! Chiar şi cele mai inteligente. De pildă ieri! I-am explicat doamnei Wąsowska timp de o jumătate de oră ce importanţă au baloanele dirijate... I-am vorbit despre dispariţia graniţelor, despre înfrăţirea popoarelor, despre progresul uriaş al civilizaţiei. Se uita în ochii mei ca şi cum m-ar fi priceput, dar la urmă m-a întrebat:

“Domnule Ochocki, de ce nu te însori?...” Ai mai întâlnit aşa ceva, domnule?... Fireşte, i-am explicat o jumătate de

ceas şi mai bine că nu mă gândesc să mă însor nici cu domnişoara Felicja, nici cu domnişoara Isabela, şi nici chiar cu ea... Ce naiba să fac eu cu o nevastă care o să-mi umble de colo-colo prin laborator în rochii cu coadă, încercând să mă scoată cu forţa la plimbare, la vizite, la teatru?... Zău aşa! Nu cunosc nicio femeie alături de care să nu mă tâmpesc într-o jumătate de an.

Tăcu şi dădu să plece.

— O clipă! îl rugă Wokulski. Când te întorci la Varşovia, să vii pe la mine. Poate că voi fi în măsură să-ţi comunic ceva despre o invenţie care s-ar putea să-ţi mănânce o jumătate din viaţă, dar... care o să-ţi placă.

— Baloane?... întrebă Ochocki, cu privirea aprinsă,

— Ceva mai interesant... Noapte bună!

A doua zi pe la amiază Wokulski îşi luă rămas bun de la doamna Zaslawska. Peste câteva ore era la Zaslawsk, unde făcu o vizită preotului şi-i lăsă vorbă lui Węgielek să se pregătească pentru un drum la Varşovia. Apoi se duse la ruinele castelului.

Pe piatră erau săpate cele patru versuri. Le citi de câteva ori, şi la urmă îşi opri privirea la aceste două rânduri:

“În fiecare loc şi-n orice clipa
Unde odată cu tine-am petrecut şi-am plâns cu tine...”

“Dar dacă nu?...” şopti el.

Îl cuprinse disperarea. În clipa aceea avea o singură dorinţă: să se deschidă pământul sub el şi să-l înghită, o dată cu ruinele castelului, cu piatră şi cu inscripţie cu tot.

Când se întoarse în târguşor, caii fuseseră adăpaţi, iar lângă trăsură îl aştepta Węgielek, cu o lădiţă verde.

— Ştii când ai să te întorci? i se adresă Wokulski.

— Când o vrea Dumnezeu, domnule! răspunse tânărul.

— Urcă-te!

Se aruncă şi el pe pernele trăsurii şi porniră. De

departe o femeie bătrână făcu semnul crucii asupra lor. Węgielek o văzu şi-şi scoase şapca.

— Rămâi sănătoasă, mamă!... strigă el de pe capră.

VII

DIN JURNALUL UNUI BĂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

“IATĂ-NE AŞADAR ÎN ANUL 1879!

Dacă aş fi superstiţios şi mai ales dacă n-aş înţelege că după ploaie vine şi vreme bună, m-aş teme de noul an. Pentru că dacă anul vechi a trecut ca vai de lume, ăsta începe şi mai rău!

Anglia, de pildă, la sfârşitul anului trecut s-a încurcat într-un război cu Afganistanul, şi în decembrie situaţia ei n-a prea fost bună. Austria a avut multe necazuri în Bosnia, iar în Macedonia au izbucnit răscoale. În octombrie şi noiembrie au avut loc atentate împotriva regelui Alfons al Spaniei şi împotriva regelui Umberto al Italiei. Amândoi au scăpat teferi. Tot în octombrie a murit contele Jósef Zamoyski, prieten bun cu Wokulski, şi sunt sigur că moartea lui a încurcat planurile patronului în multe privinţe.

Anul 1879 abia a început, dar mai bine l-ar lua naiba!... Englezii, deşi încă încurcaţi în Afganistan, duc război şi în Africa — undeva, la Capul Bunei Speranţe — cu zuluşii. Iar în împrejurimile Astrahanului a izbucnit ciuma, care îşi poate arăta colţii şi la noi, de la o zi la alta!

Şi câte necazuri avem din cauza acestei ciume!... Nu mă întâlnesc cu cineva să nu-mi spună: «Vă merge bine cu pânzeturile importate de la Moscova? Te pomeneşti că o dată cu ele o să ne aduceţi aici şi ciuma!...» Şi câte anonime pline de trivialităţi! Am impresia însă că autorii lor sunt mai ales negustori, concurenţi de-ai noştri... sau

poate fabricanţi de pânză din Lodz.

Ne-ar îneca şi într-o lingură cu apă, chiar dacă n-ar exista nicio ciumă! Fireşte, lui Wokulski nu-i repet nici a suta parte din injurii; socot însă că aude şi citeşte mai multe decât mine!

La drept vorbind, am vrut să pomenesc aici despre un proces extraordinar. E vorba de un proces penal, pe care baroana Krzeszowska l-a intentat... ghiciţi cui?... Nu vă mai căzniţi degeaba!... Doamnei Helena Stawska, care-i atât de frumoasă, atât de blândă şi de drăguţă! Când îmi aduc aminte, mă apucă furiile şi nu sunt în stare să-mi mai concentrez gândurile! Pentru a-mi distrage puţin atenţia, am să scriu despre altceva.

A intentat doamnei Stawska un proces penal pentru furt!... Da, pentru furt! Fireşte însă că am ieşit triumfători din mocirla asta. Dar câţi nervi ne-a costat... Pe cuvântul meu de cinste că n-am putut aţipi nopţi întregi timp de aproape două luni! Şi dacă astăzi îmi place să mă duc uneori seara, când sunt liber, la câte o bere — ceea ce nu mi s-a întâmplat niciodată până acum — şi chiar să stau până la miezul nopţii în cârciumă, apoi să ştiţi că numai supărarea m-a adus aici! Să intentezi proces pentru furt unei femei atât de cinstite!... Doar cineva pe jumătate ţicnit, ca baroana, a fost în stare de aşa ceva...

Pentru toate necazurile câte ni le-a pricinuit, însă, muierea asta afurisită a trebuit să ne plătească zece mii de ruble... Ah! dacă ar fi fost după mine, i-aş fi stors şi o sută de mii! N-avea decât să plângă, să se zvârcolească, chiar să moară... Nesuferită femeie!

Dar să ne gândim la altceva, nu la mârşăviile omeneşti.

La drept vorbind, cine ştie dacă pricina nefericirii care a lovit-o pe doamna Stawska n-a fost, fără să vrea, bietul meu Stas?! Şi nu atât el, cât eu... Eu l-am dus la ea cu forţa, eu l-am sfătuit să nu treacă pe la zgripţuroaica aia de baroană şi tot eu i-am scris la Paris să dea de urmele lui Ludwik Stawski. Într-un cuvânt, eu, şi nimeni altul, a

întărâtat-o pe ciuma aia de Krzeszowska. Am şi ispăşit, nu-i vorbă, timp de două luni!... De! N-am ce-i face... Sfinte Doamne, dacă exişti, nu te uita la toate astea şi salvează-mi sufletul — dacă există şi el — aşa cum spunea un ostaş pe timpul Revoluţiei Franceze.

(Ah, îmbătrânesc, îmbătrânesc pe zi ce trece!... În loc să apuc taurul de coarne, trăncănesc într-una, o iau pe ocolite, plictisesc lumea... Deşi cred că mi s-ar urca tot sângele la cap dacă m-aş apuca să scriu aşa, dintr-o dată, despre acest proces murdar şi atât de monstruos!)

Încep îndată. Numai să-mi adun gândurile.

În luna septembrie Stas a fost la ţară, la doamna Zaslawska. De ce s-o fi dus şi ce-o fi făcut acolo, habar n-am, dar din cele câteva scrisori pe care mi le-a trimis deduc că a trecut prin aventuri neobişnuite. Cine naiba a potrivit lucrurile de s-a nimerit acolo şi domnişoara Isabela Lęcka?... Cred că nu se mai gândeşte la ea. Şi să nu mi se mai spună pe nume de nu i-oi face vorba cu doamna Stawska! Am să-l peţesc, am să-l duc în faţa altarului şi am să mă îngrijesc să-şi jure credinţă unul altuia aşa cum se cuvine, apoi... pot să-mi pun laţul de gât...

(Bătrân nerod ce eşti!... Cum poţi tu să gândeşti la un înger ca ea? De altfel, nu mă gândesc de loc la ea, mai ales din clipa în care m-am convins că îl iubeşte pe Wokulski. E liberă să-l iubească oricât pofteşte, numai să fie fericiţi împreună... Iar eu?... Ei, Katz, vechiul meu prieten, să fi fost tu oare mai curajos decât mine?...)

Era prin noiembrie, în ziua când s-a năruit casa din strada Wspólan. Wokulski se întorsese de la Moscova. Nici acolo nu ştiu ce-o fi făcut; destul că a câştigat vreo şaptezeci de mii de ruble... De altfel, câştigurile astea depăşesc cu mult imaginaţia mea. Pot însă să jur că Wokulski nu face decât afaceri cinstite.

La câteva zile după întoarcerea lui, vine la mine un negustor şi-mi spune:

— Iubite domnule Rzecki, n-am obiceiul să mă amestec în treburile altora, dar te rog să-l pui în gardă pe Wokulski (nu ca din partea mea, ci din a dumitale) şi să-i comunici că Suzin, asociatul lui, e un fluşturatic de prima clasă, care în curând o să dea faliment... Pune-l în gardă, domnule, că e păcat de el... Orice s-ar zice, merită compătimire, deşi a pornit pe un drum greşit...

— Ce numeşti dumneata drum greşit? îl întreb eu.

— De, domnule Rzecki, zice el, un om care se duce la Paris, care cumpără vapoare pe timpul neînţelegerilor cu Anglia, şi aşa mai departe, nu se poate lăuda, domnule Rzecki, cu virtuţile cetăţeneşti.

— Dragă domnule, îi răspund eu, prin ce se deosebeşte cumpărarea unor vapoare de cumpărarea hameiului? Doar printr-un câştig mai mare...

— Mai bine să lăsăm la o parte chestiunea asta, domnule Rzecki, zice el. Dacă isprava asta ar fi făcut-o altcineva, n-aş fi avut nimic împotrivă, dar Wokulski!... Amândoi, slavă Domnului, îi cunoaştem trecutul, şi eu poate mai bine chiar decât dumneata, că nu o dată Hopfer, Dumnezeu să-l ierte, mi-a transmis comenzi prin el!

— Dumneata îl calomniezi!

— Nu, domnule, răspunde el, eu nu fac decât să repet ce vorbeşte oraşul întreg. Nici gând să-l ponegresc pe Wokulski, mai ales în faţa dumitale, care îi eşti prieten (şi pe drept cuvânt, deoarece l-ai cunoscut într-o vreme când nu era ca azi), dar... trebuie să recunoşti şi dumneata că... ne păgubeşte industria! Nu-l acuz de lipsă de patriotism, domnule Rzecki, dar... îţi spun sincer, că faţă de dumneata trebuie să fiu sincer, pânzeturile astea moscovite... Pricepi... nu-i aşa?...

M-am înfuriat. Pentru că, deşi am fost locotenent în infanteria maghiară, nu pot pricepe întrucât stamba nemţească e mai bună decât cea moscovită?! Dar cu negustorul meu nu m-am putut înţelege. Se încruntă ca o

bestie, ridică din umeri ca un apucat şi dă din mâini ca un bezmetic, aşa că până la urmă începi să crezi că dumnealui e un mare patriot, iar dumneata, o cârpă, deşi pe vremea când el îşi umplea buzunarele cu ruble şi cu ducaţi imperiali, deasupra capului tău şuierau sute de gloanţe.

Fireşte, i-am comunicat această convorbire şi lui Stas, care, după ce m-a ascultat, mi-a răspuns:

— Linişteşte-te, dragul meu! Persoanele astea binevoitoare, care mă pun azi în gardă şi susţin că Suzin e un fluşturatic, i-au scris acum o lună lui Suzin că eu sunt un falit, un nemernic şi un fost insurgent…

După discuţia cu negustorul acela de treabă — al cărui nume am să-l trec sub tăcere — şi după numeroasele anonime primite, m-am hotărât să-mi însemnez toate părerile exprimate despre Wokulski de oameni tot atât de cumsecade…

Aşadar, însemnez deocamdată Stas e un rău patriot, deoarece importând ţesături ieftine strică afacerile fabricanţilor din Lodz. *Bene* [1]… Să vedem ce va urma.

În octombrie, cam pe vremea când Matejko a terminat de pictat bătălia de la Grünwald (e un tablou mare şi impozant, numai că nu trebuie arătat soldaţilor care au luat parte la bătălii), a dat buzna în magazinul nostru Maruszewicz, prietenul baroanei Krzeszowska. M-am uitat la el: boier în toată puterea cuvântului! Pe burtă — mai bine zis în locul unde se află de obicei burta — îi atârna un breloc de aur, cu lanţ gros de o jumătate de deget şi lung cât să tragă câinii de el. La cravată, ac cu briliante; în mâini, mănuşi noi; în picioare, ghete noi; pe el (vai, ce slăbănog e!), un costum nou. În plus, un aer de parcă n-ar avea pe el niciun fir de aţă luat pe credit, ci totul cumpărat cu bani peşin. (Mai târziu, Klejn, care locuieşte în aceeaşi casă cu el, mi-a spus că Maruszewicz joacă la cărţi şi că de câtva timp îi surâde norocul.)

[1] Bine! (lat.).

Aşadar, elegantul ăsta a intrat în prăvălie cu un bastonaş de abanos în mână şi cu pălăria pe cap. Uitându-se nervos în jur (are privirile cam şovăielnice, tânărul...), a întrebat:

— Domnul Wokulski e aici? Ah, dumneata eşti, domnule Rzecki!... Dacă-mi dai voie, un minut...

Ne-am retras în dosul dulapurilor.

— Aduc o ştire admirabilă! a început el, strângându-mi mâna cordial. Puteţi vinde clădirea cumpărată de la Lęcki! Vrea s-o cumpere baroana Krzeszowska. A terminat procesul cu soţul ei, şi-a preluat capitalul şi (dacă vă târguiţi bine) vă oferă nouăzeci de mii de ruble, poate chiar şi ceva în plus, drept filodormă...

Observând probabil pe faţa mea o expresie de mulţumire (eu n-am fost pentru cumpărarea casei), mi-a strâns mâna mai tare — atât cât poate un pirpiriu ca el — şi, surâzându-mi dulce (m-a apucat greaţa de dulceaţa asta!), a început să-mi şoptească:

— Vă pot face un serviciu, un serviciu important... Doamna baroană pune mare preţ pe sfatul meu şi... dacă eu...

A început să tuşească uşor.

— Am priceput! i-am zis, dându-mi seama cu cine am de-a face. Cred că domnul Wokulski nu va face dificultăţi în ceea ce priveşte comisionul...

— Ah, domnule, se poate?... Mai ales că propunerea definitivă va fi făcută de avocatul baroanei... De altfel, aici nu-i vorba de mine... Ceea ce am îmi ajunge... Dar cunosc o anumită familie de oameni săraci, căreia, la recomandarea mea. Veţi binevoi să-i...

— Domnule... l-am întrerupt, preferăm să depunem suma direct în mâinile dumitale, dacă, bineînţeles, afacerea se va încheia!

— O, se va încheia! Vă dau cuvântul meu de onoare! m-a asigurat domnul Maruszewicz.

Deoarece însă nu i-am mai spus nimic despre comision,

s-a învârtit câteva clipe prin magazin şi a ieşit, fluierând.

Spre seară am vorbit cu Stas. Nu mi-a răspuns nimic, ceea ce m-a pus pe gânduri. Aşa că a doua zi am dat fuga până la avocatul nostru (care e în acelaşi timp şi avocatul prinţului) şi i-am comunicat ştirea adusă de Maruszewicz.

— Dă nouăzeci de mii de ruble?!... s-a mirat avocatul (un om foarte serios). Dar bine, scumpe domnule Rzecki, acum preţul clădirilor urcă, şi la anul se vor construi chiar sute de case noi... În condiţiile astea, dragă domnule Rzecki, le vom face o favoare acceptând suma de o sută de mii... Doamna baroană se prăpădeşte după casa asta. Deci putem scoate de la ea o sumă mult mai mare, scumpe domn Rzecki.

L-am salutat şi m-am întors la magazin, hotărât să nu mă mai amestec în vânzarea casei. De-abia acum — de altfel, nu pentru prima oară — mi-am zis în gând că Maruszewicz e un pungaş fără pereche. Ei, şi întrucât acum îmi pot aduna gândurile, să vă descriu mârşavul proces intentat de baroană doamnei Stawska, femeia aceea minunată, ca un înger. Dacă n-aş însemna faptele aici, peste un an, doi n-aş mai da crezare propriei mele memorii, căci nu-ţi intră în cap cum de s-a putut petrece un lucru atât de monstruos.

Notează deci, dragul meu Ignacy, că doamna baroană Krzeszowska n-o putea suferi de mult pe doamna Stawska, fiind convinsă că toţi bărbaţii sunt îndrăgostiţi de ea. În al doilea rând, notează că aceeaşi doamnă baroană voia să cumpere cât mai ieftin casa de la Wokulski. Aceste două fapte sunt importante, iar importanţa lor o înţeleg abia astăzi. (Vai, cum îmbătrânesc, Doamne milostive, cum îmbătrânesc!...)

Din clipa când am cunoscut-o, m-am dus des pe la doamna Stawska. N-aş putea spune că am fost în fiecare zi. Uneori o dată la câteva zile, alteori de două ori în aceeaşi zi. Sunt doar custodele clădirii! Asta-i una la mână. Întâi a trebuit să-i comunic că i-am scris lui

Wokulski în chestiunea soţului ei. După aceea a trebuit să mă duc să-i spun că Wokulski n-a aflat nimic concret. Apoi am vizitat-o ca să pot observa de la fereastra apartamentului ei ce face Maruszewicz, care locuieşte în aripa din faţă. Apoi am vrut să aflu care e comportarea doamnei Krzeszowska faţă de studenţii de deasupra ei şi de care se tot plânge.

Cineva care nu mă cunoaşte ar fi putut spune că mă duc cam prea des la doamna Stawska. Eu, însă, după o matură chibzuinţă, am ajuns la convingerea că mă duream prea rar. Pentru că locuinţa ei era un admirabil punct de observaţie. De acolo vedeam ce se întâmplă în toată casa. Apoi eram primit cu bunăvoinţă. Doamna Misiewiczowa (mama preastimatei doamne Helena), de câte ori mă duceam, mă primea cu braţele deschise. Micuţa Helunia îmi sărea pe genunchi, şi chiar doamna Stawska se înviora când apăream, spunând că îşi mai uită şi ea de necazuri o oră, două, cât stau la ele!...

Cum să nu te duci când eşti atât de bine primit? Pe cinstea mea că m-am dus prea rar! Dacă aş fi avut înclinări mai cavalereşti, ar fi trebuit să stau la ele de dimineaţă până seara. Chiar dacă doamna Stawska ar fi fost nevoită să se îmbrace în prezenţa mea. N-aş fi avut nimic de pierdut.

În cursul acestor vizite am făcut câteva observaţii importante.

În primul rând, am constatat că studenţii de la etajul al treilea sunt într-adevăr nişte tineri neastâmpăraţi. Până la două după miezul nopţii cântă, strigă, uneori chiar urlă şi îşi dau silinţa să scoată sunete cât mai neomeneşti. În cursul zilei, e suficient să fie măcar unul acasă — şi e totdeauna careva — că îndată ce doamna baroană Krzeskowska se apleacă pe fereastră (şi face treaba asta de vreo cincisprezece ori pe zi), studentul de sus îi varsă apă în cap!

Aş spune chiar că între ea şi studenţii de deasupra e un

fel de întrecere: când scoate capul pe fereastră, baroana îşi dă silinţa să şi-l tragă înapoi cât mai repede, iar ei încearcă să verse apă cât de des şi în cantităţi cât mai mari.

Seara, tinerii (deasupra lor nu locuieşte nimeni care să-i poată stropi cu apă) invită la ei toate spălătoresele şi servitoarele din clădire, şi, automat, din apartamentul baroanei se aud ţipete şi plânsete spasmodice.

Cea de a doua observaţie a mea se referă la Maruszewicz, care locuieşte aproximativ în faţa doamnei Stawska. Maruszewicz, duce o viaţă foarte ciudată, de o regularitate neobişnuită. În mod regulat plăteşte chiria. Regulat, la câteva săptămâni o dată, i se ridică din casă o mulţime de lucruri: statuete, oglinzi, covoare, ceasornice... Dar ceea ce e mai interesant este că tot atât de regulat i se aduc alte oglinzi, covoare, ceasornice şi statuete...

De fiecare dată când i se ridică boarfele, domnul Maruszewicz apare câteva zile în şir la una din ferestre. Se bărbiereşte la fereastră, se piaptănă, se pomădează şi chiar se îmbracă la fereastră, aruncând priviri cât se poate de suspecte spre apartamentul doamnei Stawska. Dar când locuinţa sa este din nou plină cu obiecte de lux, domnul Maruszewicz ţine timp de câteva zile storurile trase.

Şi atunci (lucru de necrezut!) în casa lui ard luminile zi şi noapte, se aud glasuri bărbăteşti şi, uneori, chiar voci feminine.

Dar ce mă interesează pe mine treburile altora!

Într-o zi, la începutul lui noiembrie, Stas mi-a spus:

— Aud că te duci pe la doamna Stawska...

Am simţit că mă trec fierbinţelile.

— Mă rog, am strigat eu, ce trebuie, să înţeleg din asta?

— Nimic! a răspuns el. Doar intri la ea pe uşă, nu pe fereastră! Poţi s-o vizitezi când vrei şi cum vrei, dar la

prima ocazie spune-i că am primit o scrisoare de la Paris...

— În legătură cu Ludwik Stawski?

— Da.

— L-au găsit, în sfârşit?

— Încă nu, dar i-au dat de urmă şi în curând se va afla dacă trăieşte sau nu.

— O fi murit, sărmanul! am strigat eu, strângându-l pe Wokulski de mână. Te rog, Stas, am adăugat, ceva mai puţin emoţionat, fii aşa de bun, fă-le o vizită şi comunică-le ştirea personal...

El s-a burzuluit:

— Dar ce sunt eu, gropar, să duc oamenilor ştiri atât de plăcute?

Când i-am arătat însă cât de cumsecade sunt femeile acelea, cum mă tot întreabă dacă şi când are să le viziteze... şi când, în plus, i-am spus că ar trebui să-şi arunce şi o privire asupra clădirii, s-a mai înmuiat.

— Puţin îmi pasă de clădirea asta! Tot am s-o vând azi-mâine... a mormăit el, ridicând din umeri.

Dar până la urmă s-a lăsat convins şi, într-o bună zi, pe la ora unu, ne-am dus la ele. În curte am constatat că storurile de la apartamentul lui Maruszewicz erau lăsate complet. Se vede treaba că primise iar mobile noi!

Stas s-a uitat în treacăt la ferestrele casei şi a ascultat distrat tot ce-i spuneam eu despre îmbunătăţirile făcute. I-am comunicat că pusesem podele noi în gangul de la intrare, că reparasem acoperişul, zugrăvisem pereţii şi poruncisem să se spele scările în fiecare săptămână. Într-un cuvânt, dintr-o clădire neglijată am făcut una destul de arătoasă. Totul era în ordine, inclusiv curtea şi conductele de apă. Totul, în afară de chirii...

— De altfel, am spus eu în încheiere, informaţii mai amănunţite asupra chiriilor îţi va da administratorul tău, domnul Wirski, după care îl voi trimite îndată pe portar.

— Dă-mi pace cu chiriile şi cu administratorul! a

mormăit Stas. Hai să mergem odată la doamna Stawska şi apoi să ne întoarcem în magazin!

Am urcat la etajul întâi al aripii din stânga, unde mirosea a conopidă fiartă. Stas s-a încruntat, iar eu am bătut la uşa bucătăriei.

— Doamnele sunt acasă? am întrebat-o pe bucătăreasa cea grasă.

— S-ar putea să nu fie când veniţi dumneavoastră?... mi-a răspuns ea, clipind repede.

— Vezi cum suntem primiţi?!... i-am şoptit eu lui Stas, în nemţeşte.

Drept răspuns. Wokulski a clătinat din cap şi şi-a lăsat buza în jos.

În salonaş, mama doamnei Stawska împletea ciorapi, ca de obicei: văzându-mă, s-a ridicat puţin din fotoliu şi s-a uitat mirată la însoţitorul meu.

Din camera cealaltă şi-a scos capul Hela.

— Mamă. A şoptit ea, însă aşa de tare, încât sunt sigur că glăsciorul ei a răsunat până în curte, a venit domnul Rzecki cu un domn!

În clipa aceea a apărut doamna Stawska.

— Proprietarul nostru, domnul Wokulski. Vine să vă salute şi să vă aducă o ştire... am început eu.

— Despre Ludwik?... m-a întrerupt doamna Misiewiczowa. Mai trăieşte?

Doamna Stawska a pălit deodată, apoi tot atât de repede s-a înroşit. În clipa aceea era atât de frumoasă, încât până şi Wokulski a rămas cu ochii la ea. A privit-o dacă nu cu admiraţie, cel puţin cu bunăvoinţă. Sunt sigur că s-ar fi îndrăgostit dintr-o dată de ea dacă n-ar fi fost mirosul ăla nenorocit de conopidă, care venea de la bucătărie...

Ne-am aşezat. Wokulski le-a întrebat pe doamne dacă sunt mulţumite de locuinţă, apoi le-a adus la cunoştinţă că Ludwik Stawski fusese acum doi ani la New York, de unde plecase însă la Londra sub un nume străin. A

pomenit în treacăt că Stawski era pe vremea aceea bolnav şi că n-ar fi exclus să primească peste câteva săptămâni ştiri mai precise. La care doamna Misiewiczowa a dus de câteva ori batista la ochi…

Doamna Stawska s-a mai liniştit; doar câteva lacrimi i-au mai curs pe faţă. Spre a-şi ascunde emoţia, i-a spus încet fiicei sale, cu un zâmbet pe buze:

— Hela, mulţumeşte-i domnului care ne-a adus ştiri despre tăticu!

Din nou i-au lucit lacrimile în ochi, dar s-a stăpânit. Între timp, Hela a făcut o reverenţă, lovind cu picioruşul în podea, apoi, uitându-se la Wokulski cu ochişorii ei mari, l-a apucat de gât şi l-a sărutat drept pe gură.

N-am să uit cu una cu două schimbarea care s-a ivit atunci pe faţa lui Stas! Pentru că, după câte ştiu eu, până atunci nu-l mai sărutase niciun copil! În primul moment s-a tras înapoi, surprins, apoi a luat fetiţa în braţe, s-a uitat la ea emoţionat şi a săruta-o pe căpşor. Aş fi putut jura că în clipa aceea se va ridica de pe scaun şi că-i va spune doamnei Stawska: «Doamnă, îngăduie-mi să ţin loc de tată acestui odor de copil..»

Dar… n-a spus nimic. A lăsat doar capul în jos şi a căzut din nou pe gânduri. Aş fi dat o jumătate din leafa mea pe un an ca să aflu la ce se gândeşte! Poate la domnişoara Isabela?… Ei, bătrâneţea o ia iarăşi razna… Ce domnişoară Isabela?!… Nici pe departe nu se poate compara cu doamna Stawska!…

După o tăcere de câteva minute, Wokulski a întrebat:

— Sunteţi mulţumite de vecini?…

— Depinde de care! a şoptit doamna Misiewiczowa.

— Da, suntem foarte mulţumite! a intervenit repede doamna Stawska, uitându-se la Wokulski şi înroşindu-se.

— Şi doamna Krzeszowska e o vecină plăcută? a întrebat Wokulski.

— O, domnule!… a exclamat doamna Misiewiczowa. De ce?

— E o biată femeie nefericită!... a intervenit încă o dată doamna Stawska. I-a murit fetiţa...

Răsucea pe deget un colţ al batistei şi se silea să se uite pe sub genele ei minunate... dar nu la mine. Probabil însă că pleoapele îi erau grele ca plumbul, aşa că s-a înroşit tot mai mult şi a devenit tot mai gravă, ca şi cum ar fi jignit-o cineva.

— Dar cine e acest domn Maruszewicz? întrebă mai departe Wokulski, ca şi cum nu s-ar fi adresat celor de faţă.

— Un pierde-vară, un fluşturatic... a răspuns doamna Misiewiczowa.

— Mamă! Nu-i decât un tip original... a corectat-o fiica ei.

În clipa aceea ochii i s-au mărit, şi pupilele îi erau mai dilatate ca oricând.

— Dar studenţii? Se pare că sunt foarte neastâmpăraţi, a continuat Wokulski, uitându-se la pian.

— Cum sunt tinerii de obicei, a răspuns doamna Misiewiczowa, după care şi-a suflat nasul cu zgomot.

— Uite, Hela, iar ţi s-a desprins funda! a spus doamna Stawska, aplecându-se spre fetiţă, poate ca să-şi ascundă tulburarea.

Felul lui Wokulski de a vorbi m-a plictisit. Într-adevăr, trebuie să fii prost sau răucrescut ca să întrebi o femeie atât de frumoasă despre vecinii ei! Am încetat deci să-l mai ascult şi, fără să vreau, mi-am îndreptat privirea spre curtea casei.

Şi iată ce am descoperit: la una din ferestrele lui Maruszewicz storul era puţin ridicat, încât am putut să văd acolo pe cineva uitându-se spre noi.

«Ne spionează, sărăcuţul de el!» mi-am spus în gând, şi mi-am mutat ochii spre etajul al doilea dinspre faţadă. Altă surpriză! La camera din fund a baroanei Krzeszowska, cele două ferestre erau larg deschise, şi baroana în persoană se uita cu binoclul spre

apartamentul doamnei Stawska.

«Şi Dumnezeu n-o pedepseşte pe lighioana asta!...» mi-am spus eu iar, în sinea mea. Eram încredinţat că din istoria asta cu binoclul are să izbucnească un scandal.

Ruga mea n-a fost zadarnică. Pedeapsa divină atârna deasupra intrigantei, sub forma unei scrumbii scoase pe ferestruica de la etajul al treilea. Scrumbia era ţinută de o mână misterioasă, într-o mânecă de culoarea granatului, cu galon de argint. Iar pe sub mână apărea din când în când o faţă slabă, schimonosită de un zâmbet răutăcios.

N-ar fi fost nevoie de spiritul meu pătrunzător ca să ghicesc că faţa era a unuia dintre studenţii care nu plăteau chiria şi care abia aştepta apariţia baroanei la fereastră, ca să-i arunce scrumbia în cap.

Dar baroana era prudentă, şi studentul se plictisea. El muta scrumbia providenţială dintr-o mână într-alta şi, desigur pentru a-şi omorî vremea, se strâmba ca un neruşinat la fetele de la «Spălătoria parizianã».

Tocmai când îmi spuneam că atentatul cu scrumbia împotriva baroanei va eşua complet, Wokulski s-a ridicat de pe scaun ca să-şi ia rămas bun de la doamne.

— Plecaţi atât de repede, domnilor?! a şoptit doamna Stawska, nespus de tulburată.

— Poftiţi mai des pe la noi!... a adăugat doamna Miciewiczowa.

Dar tontul de Stas, în loc să le roage pe doamne să-i permită să vină în fiecare zi sau chiar să ia masa la ele în pensiune (ceea ce eu aş fi făcut fără doar şi poate dacă aş fi fost în locul lui), le-a întrebat — auzi, aiuritul! — dacă n-au cumva nevoie de reparaţii la apartamentul lor!

— O, tot ce a fost de reparat a făcut bunul domn Rzecki! a răspuns doamna Misiewiczowa, întorcându-se spre mine cu un zâmbet simpatic. (Ca să fiu sincer, nu-mi prea place zâmbetul ăsta la persoanele de o anumită vârstă!)

În bucătărie, Stas s-a oprit o secundă, şi întrucât îl

supăra, se vede, mirosul de conopidă, mi-a spus:

— Aici ar trebui instalat un ventilator, sau aşa ceva...

Pe scări nu m-am mai putut abţine şi am exclamat:

— Dacă ai să vii mai des, o să-ţi dai singur seama de îmbunătăţirile care trebuie aduse casei. Dar ce te interesează pe tine: casa, sau femeia asta atât de frumoasă?

Wokulski s-a oprit în prag şi, uitându-se la rigolă, a mormăit:

— Hei!... Dacă aş fi cunoscut-o mai înainte, poate că m-aş fi însurat cu ea!

La care am simţit un sentiment ciudat: eram mulţumit, şi în acelaşi timp parcă îmi vârâse cineva un cui în inimă!

— Cum aşa, nu mai ai de gând să te însori? l-am întrebat eu.

— Cine ştie?... mi-a răspuns el. Poate că o să mă însor... Dar nu cu ea.

De data asta am avut un sentiment şi mai ciudat: am regretat că doamna Stawska nu se va mărita cu Stas, dar în acelaşi timp parcă mi-ar fi luat cineva o piatră de pe inimă.

De-abia ieşisem în curte, când am văzut-o pe doamna baroană că se apleacă pe fereastră şi strigă spre noi:

— Domnule!... Vă rog!... Apoi deodată a scos un urlet, mai-mai să ne spargă urechile: Ah, nihiliştii ăştia!...

Şi şi-a tras repede capul de la fereastră.

În aceeaşi clipă, scrumbia a căzut în curte la câţiva paşi de noi; portarul s-a repezit la ea cu atâta lăcomie, încât nici n-a văzut că eram acolo.

— Nu trecem o clipă şi pe la doamna baroană? l-am întrebat pe Stas. Mi se pare că doreşte să-ti spună ceva.

— Să mă lase în pace! mi-a răspuns el, făcând cu mâna un gest de plictiseală.

În stradă a chemat o trăsură şi ne-am întors la magazin, fără să schimbăm o vorbă. Sunt însă sigur că Stas se gândea la doamna Stawska. Dacă n-ar fi fost

conopida aia mizerabilă!...

Mă simţeam aşa de nu ştiu cum, aşa de mâhnit, încât, după ce am închis prăvălia, m-am dus la o bere. L-am întâlnit acolo pe consilierul Wengrowicz, care nu încetează să-şi bată joc de Wokulski, dar care uneori are idei politice sănătoase, şi m-am ciorovăit cu el până la miezul nopţii. Wengrowicz are dreptate. De fapt, se vede din gazete că în Europa se pregăteşte ceva. Cine ştie dacă după Anul nou micul Napoleon (i se spunea Lulu — o să vă arate el vouă, Lu-lu!) n-o să se mute din Anglia în Franţa... Preşedintele Mac-Mahon este pentru el, prinţul de Broglie este pentru el, majoritatea poporului este pentru el... Pot să fac prinsoare că va ajunge împărat sub numele de Napoleon al IV-lea, şi că la primăvară va începe danţul cu nemţii! Dar de data asta nu vor mai ajunge ei la Paris! Nu reuşeşte de două ori aceeaşi şmecherie...

Aşadar... Ce-am vrut să spun?... Ah, ah!

După vreo trei-patru zile de la vizita noastră la doamna Stawska, Stas a venit în magazin şi mi-a arătat o scrisoare adresată lui.

— Citeşte! m-a îndemnat el râzând.

Am deschis-o şi am citit:

«Domnul Wokulski!

Scuză-mă că nu-ţi spun stimate, dar e greu să dai un astfel de titlu unui om căruia toţi îi întorc spatele cu scârbă. Om nenorocit ce eşti! Încă nu te-ai reabilitat după nelegiuirile tale din trecut, şi te împovărezi cu altele! Astăzi oraşul întreg nu vorbeşte decât despre vizita ta la o femeie cu moravuri atât de reprobabile cum este madam Stawska! Nu numai că ai întâlniri cu ea în oraş, nu numai că te strecori la ea noaptea, ceea ce dovedeşte că ţi-ai pierdut complet sentimentul de ruşine, dar te duci la ea în plină zi, în faţa servitorimii, a tineretului şi a locatarilor cinstiţi din acea clădire compromisă.

Dar să nu-ţi faci iluzii, nenorocitule, că numai tu ai legături amoroase cu ea! Îţi dă o mână de ajutor şi administratorul tău, prăpăditul de Wirski, precum şi împuternicitul tău, Rzecki, încărunţit în desfrâu.

Trebuie să adaug că Rzecki nu se mulţumeşte să-ţi seducă amanta, dar îţi mai fură şi din veniturile casei deoarece a micşorat chiria unor locatari, şi, în primul rând, acestei cucoane. Din această cauză, casa nu valorează mai nimic, iar cum tu însuţi te afli la marginea prăpastiei, ţi-ar face într-adevăr un mare bine cel care s-ar hotărî să cumpere şandramaua lui Lęcki cu o mică pierdere pentru tine.

Dacă, aşadar, se va găsi un astfel de binefăcător, scapă-te de o povară, primeşte cu mulţumire ce ţi se dă şi şterge-o în străinătate, înainte ca justiţia omenească să te prindă în lanţuri şi să te arunce în temniţă. Ai grijă de tine!... Păzeşte-te!... Şi ascultă de sfatul unui

Prieten binevoitor»

— Îndrăzneaţă muiere! Ce zici?... mi s-a adresat Wokulski.

— S-o ia naiba! am izbucnit eu, înţelegând că vorbeşte despre autoarea scrisorii. Auzi dumneata! După părerea ei, eu aş fi încărunţit în desfrâu!... Eu fur!... Eu... am legături amoroase!... Blestemată vrăjitoare!...

— Lasă, lasă, linişteşte-te, uite că vine avocatul ei!

Într-adevăr, în clipa aceea a intrat în magazin un omuleţ scund, îmbrăcat într-o blană veche, cu jobenul decolorat şi cu nişte galoşi uriaşi în picioare. A intrat, a privit în jur ca un agent de urmărire, l-a întrebat pe Klejn când îl poate găsi pe domnul Wokulski, apoi, deodată prefăcându-se că abia atunci ne văzuse, s-a apropiat de Stas şi a început, încet:

— Dumneavoastră sunteţi domnul Wokulski Aş dori să am o scurtă convorbire cu dumneavoastră între patru ochi.

Stas mi-a făcut semn cu ochiul şi ne-am dus câteşitrei în apartamentul meu. Vizitatorul şi-a scos paltonul, şi cu acest prilej am observat că pantalonii îi sunt şi mai tociţi, iar stofa şi mai mult mâncată de molii decât blana.

— Daţi-mi voie să mă prezint! a început el, întinzându-i mâna dreaptă lui Wokulski, iar pe cea stângă mie. Sunt avocatul...

Şi-a spus numele şi a rămas, aşa, cu mâinile în aer, pentru că, printr-o ciudată coincidenţă, nici Stas, nici eu n-am simţit nevoia să i le strângem.

Însă omul nostru nu s-a fâstâcit. Dimpotrivă, şi-a frecat palmele şi a continuat, râzând, cu o figură din cele mai senine:

— Cum, nici nu mă întrebaţi în ce chestiune vin la dumneavoastră?

— Presupunem că ne vei spune chiar dumneata, i-a răspuns Wokulski.

— Aveţi dreptate! Voi fi scurt. Un lituanian bogat, dar tare zgârcit (lituanienii sunt foarte zgârciţi!), m-a rugat să-i găsesc o casă de vânzare. Am vreo cincisprezece, dar din stima pe care v-o port, domnule Wokulski — căci ştiu ce faceţi pentru ţara noastră — i-am propus casa dumneavoastră. Cea cumpărată de la Lęcki... Şi după pertractări de două săptămâni, l-am convins să dea... ghiciţi, domnilor, cât?... Optzeci de mii de ruble!... Ei? O afacere fabuloasă!... Nu-i aşa?...

Wokulski s-a făcut roşu de mânie. Câteva clipe m-am temut că o să-l dea în brânci afară.. S-a stăpânit însă şi i-a răspuns aşa cum ştie el câteodată, aspru şi brutal:

— Îl cunosc pe lituanianul dumitale! îl cheamă baroana Krzeszowska...

— Cum?!... a exclamat avocatul.

— Da! Şi lituanianul acesta avar oferă nouăzeci de mii pentru casa mea, nu optzeci, dar dumneata îmi propui un preţ mai mic, ca să câştigi mai mult...

Avocatul a început să râdă:

— Ha, ha, ha!... Cine ar proceda altfel astăzi, stimate domn Wokulski?...

— Spune-i deci lituanianului dumitale, l-a întrerupt Wokulski, că vând casa, însă numai cu o sută de mii de ruble. Şi numai până la Anul nou. După Anul nou, preţul va fi mai mare.

— Propunerea dumneavoastră e inumană! a izbucnit avocatul. Vreţi să-i răpiţi unei femei nefericite până şi ultimul ban... Ce-o să spună lumea? Gândiţi-vă, domnule...

— Puţin îmi pasă ce-o să spună lumea! Şi dacă va vrea să-mi facă morală, aşa cum încerci dumneata, îi voi arăta uşa. Uite, domnule avocat, uşa e acolo, o vezi?

— Vă ofer nouăzeci şi două de mii, niciun ban mai mult!

— Pune-ţi blana, să nu răceşti afară!

— Nouăzeci şi cinci... a continuat avocatul, în timp ce se îmbrăca repede.

— Te salut, domnule! a încheiat Wokulski, deschizând uşa.

Avocatul s-a înclinat până la pământ şi a ieşit. Dar dincolo de prag a adăugat pe un ton dulceag:

— Voi mai veni peste câteva zile. Poate că atunci veţi fi mai bine dispus, stimate domn...

Stas i-a închis uşa în nas.

După vizita acestui avocat respingător, am ştiut la ce trebuie să mă aştept. Doamna baroană va cumpăra casa lui Stas, asta e sigur, dar mai întâi se va folosi de toate mijloacele pentru a o lua mai ieftin. Dar las', că ştiu eu mijloacele astea! Unul din ele a fost scrisoarea anonimă, în care o bârfeşte pe doamna Stawska şi în care spune despre mine că am încărunţit în desfrâu...

Iar dacă va cumpăra casa, primul lucru pe care-l va face va fi să gonească pe studenţi şi bineînţeles pe sărmana mea doamnă Helena. Şi măcar dacă ura ei s-ar mărgini numai la atât!...

Acum să povestesc în galop toate întâmplările care au

urmat. Ei, şi cum vă spuneam, după vizita avocatului, am avut ca o presimţire rea şi m-am hotărât s-o vizitez încă în aceeaşi zi pe doamna Stawska, ca s-o avertizez să se ferească de baroană. Şi, mai ales, să-i spun că nu-i bine să stea la fereastră.

Căci aceste doamne, în afara virtuţilor care le împodobesc, au prostul obicei de a sta mereu la fereastră. Doamna Misiewiczowa, doamna Stawska, Helunia, fiecare la câte o fereastră. Până şi bucătăreasa stă la fereastră. Şi nu-i de ajuns că îşi petrec mai toată ziua acolo, dar chiar seara, după ce aprind lampa, nu lasă storurile decât atunci când se duc la culcare. Aşa că poţi vedea tot ce se petrece în casa lor, ca printr-o lanternă magică!...

Pentru vecinii cinstiţi, modul acesta de a-şi petrece timpul ar fi cea mai bună dovadă a purităţii: se arată toată ziua, fiindcă nu au ce ascunde.

La gândul că femeile acestea sunt necontenit spionate de Maruszewicz şi de baroană, şi ştiind bine cât de mult o urăşte baroana pe doamna Stawska, m-au cuprins presimţirile cele mai rele.

În aceeaşi seară am vrut să dau o fugă până la nobilele mele prietene şi să le pun să-mi jure pe tot ce au mai sfânt că nu vor mai sta la fereastră toată ziua şi n-or să-i mai dea prilej baroanei să le spioneze. Între timp, însă — erau orele opt şi jumătate — mi s-a făcut sete şi, în loc să mă duc la cele două doamne, am intrat să beau o halbă de bere.

Consilierul Wengrowicz şi agentul comercial Szprot erau acolo. Tocmai discutau despre casa din strada Wspólna, care se prăbuşise, când deodată Wengrowias şi-a ciocnit halba de a mea şi a zis:

— Multe case au să se mai prăbuşească înainte de Anul nou!

Szprot a clipit din ochi.

Mie, drept să vă spun, clipitul ăsta nu mi-a plăcut de

loc, pentru că totdeauna mi-au fost nesuferiţi caraghioşii care fac cu ochiul; aşadar l-am întrebat:

— Domnule, ce înseamnă comedia asta?

El a râs prosteşte:

— Dumneata ştii mai bine decât mine ce înseamnă! Wokulski o să-şi vândă magazinul!...

Pe dumnezeul meu! Mă mir cum nu l-am pocnit cu halba în cap. Din fericire, mi-am stăpânit primul impuls, am băut două halbe una după alt şi l-am întrebat cu glas mai potolit:

— De ce şi-ar vinde Wokulski magazinul? Şi cui?

— Cui?... a intervenit Wengrowicz. Parcă puţini evrei există în Varşovia! Se vor întovărăşi vreo trei, şi poate chiar vreo zece, şi se vor statornici în Krakowskie Przedmiescie, prin graţia preaonoratului domn Wokulski, care are trăsură proprie şi îşi petrece vacanţa de vară la aristocraţi! Dumnezeule!... Ţin minte cum îmi servea sărăcuţul de el friptura la «Hopfer»... Acum nu mai e rost de mers la război şi de cotrobăit prin buzunarele turceşti...

— Dar de ce ar vinde magazinul? am stăruit eu, ciupindu-mă de genunchi ca să nu mă reped la şontorog.

— Face bine că-l vinde! a răspuns Wengrowicz, întinzând mâna după nici nu mai ştiu a câta halbă de bere. Ce să facă printre negustori un domn ca el, un... diplomat, un... inovator, care aduce pe piaţă mărfuri noi? ...

— Eu socot că motivul e altul! şi-a dat părerea Szprot. Wokulski vrea să se însoare cu domnişoara Lęcka. Deşi a fost respins la început, astăzi este din nou primit, aşa că are probabil ceva şanse... Şi cum domnişoara Lęcka nu se poate mărita cu un negustor de galanterie, fie el chiar diplomat şi inovator...

Am simţit că îmi scapără ochii. Am lovit cu halba în masă şi am strigat:

— Minţi, domnule Szprot! O boabă din câte ai spus nu-i

adevărat, domnule Szprot! Poftim adresa mea, domnule Szprot! am încheiat, aruncându-i cartea mea de vizită pe masă.

— De ce-mi dai adresa? Vrei sa-ţi trimit un balot de catifea reiată, sau poate altceva?...

— Iţi cer satisfacţie! am răcnit, izbind încă o dată în masă.

— Tronc! a făcut Szprot, învârtind mâna pe sus. Dumitale îţi vine uşor să-mi ceri satisfacţie, ca fost ofiţer în armata maghiară. Pentru dumneata e o nimica toată să ucizi un om, doi, ori să te laşi chiar dumneata tăiat în bucăţele... Dar eu, domnule, sunt agent comercial, am soţie, copii şi afaceri cu termen...

— Te voi sili să te baţi în duel!

— Mă vei sili? Cum vine asta?... Doar n-ai să mă aduci sub escortă?! Ţin seama că nu eşti treaz, altfel, pentru vorbele dumitale m-aş fi adresat poliţiei şi ţi-aş fi arătat eu duel!

— Eşti un om fără onoare! am strigat eu.

Acum a început el să bată cu pumnul în masă.

— Cine-i fără onoare? Cui îi spui dumneata aşa ceva? Nu-mi plătesc poliţele, vând marfă proastă, am dat faliment?... O să vedem noi la tribunal cine are onoare şi cine nu!

— Liniştiţi-vă! a intervenit consilierul Wengrowicz. Duelurile au fost la modă pe vremuri, astăzi nu se mai bate nimeni... Hai, daţi-vă mâna...

M-am ridicat de la masa udă de bere, am plătit la tejghea şi am ieşit. În viaţa mea n-am să mai intru în dugheana aia mizerabilă!

Eram atât de iritat, încât, firește, nu m-am mai putut duce la doamna Stawska. La început am crezut chiar că n-am să pot dormi toată noaptea. Totuşi, am aţipit. Iar a doua zi, când a venit Stas la magazin, l-am întrebat:

— Ai auzit ce spune lumea?... Cică vinzi magazinul!

— Să zicem că l-aş vinde! Ce rău e în asta?

(Adevărat! Ce rău e în asta?... Să nu-mi vină în cap o idee atât de simplă!...)

— Şi lumea mai spune, am şoptit, că te însori cu domnişoara Lęcka...

— Chiar dacă m-aş însura... Ce-ar fi?

(Iarăşi are dreptate! Cum adică? N-are voie să se însoare cu cine vrea, fie şi cu doamna Stawska? Păcat că n-am înţeles dintr-o dată cum stau lucrurile şi i-am făcut scandal de pomană lui Szprot!...)

Şi, fireşte, întrucât în seara aceea a trebuit să mă duc din nou la berărie — nu atât pentru bere, cât să mă împac cu Szprot, pe care l-am jignit pe nedrept — n-am putut să mai trec pe la doamna Stawska s-o avertizez să nu mai stea la fereastră.

Aşadar, cu părere de rău am aflat că Wokulski le e din ce în ce mai antipatic negustorilor, că magazinul nostru va fi vândut şi că Stas se însoară cu domnişoara Lęcka. Spun: se însoară, căci dacă n-ar fi fost absolut sigur, nu s-ar fi pronunţat atât de categoric nici chiar faţă de mine.

Astăzi ştiu sigur după cine a suspinat el în Bulgaria şi pentru cine a făcut avere, cu dinţii şi cu ghearele... De! Cum o vrea Dumnezeu!...

Poftim, i-ar m-am îndepărtat de subiect... Dar acum mă voi ocupa irevocabil de scandalul cu doamna Stawska, şi-l voi povesti cu iuţeala fulgerului.”

VIII

DIN JURNALUL UNUI BĂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

“ÎNTR-O SEARĂ, ÎNDATĂ DUPĂ ora opt, m-am dus la bunele mele prietene. Doamna Stawska, ca de obicei, era în camera din fund şi medita nişte fetiţe, iar doamna Misiewiczowa şi Helunia, tot ca de obicei, stăteau la fereastră. Nu pricep ce aveau de văzut, că afară era întuneric, dar e sigur că pe ele le vedea toată lumea. Aş jura chiar că doamna baroană stătea cu binoclul la una din ferestrele ei întunecate şi se uita la etajul întâi, unde storurile, ca de obicei, nu erau trase.

M-am întors deci după perdele, ca zgripţuroaica să nu mă vadă cel puţin pe mine, şi am întrebat-o fără înconjur pe doamna Misiewiczowa:

— Stimată doamnă, nu vă fie cu supărare, dar... de ce staţi mereu la fereastră?... Nu e bine...

— Nu mi-e frică de curent, mi-a răspuns onorabila doamnă, şi îmi face o deosebită plăcere să stau la fereastră! Pentru că, închipuieşte-ţi, dragă domnule, ce a descoperit Helunia... Uneori ferestrele luminate alcătuiesc un fel de abecedar... Hela! S-a format vreo literă?

— Da, bunico, s-a format! Ba chiar două: H şi T.

— Da, ai dreptate! a recunoscut bunica. Uite-l pe H şi uite-l şi pe T... Poftim, domnule, uită-te!...

M-am uitat. Într-adevăr, în faţa noastră erau luminate două ferestre la etajul al treilea, trei la etajul al doilea şi două la etajul întâi; toate împreună formau semnul:

O O
O
O O

Iar în aripa din fund erau luminate cinci ferestre la etajul al treilea, una la etajul al doilea, una la etajul întâi şi una la parter, formând semnul:

O O O O O
O
O
O

— Datorită acestor ferestre, domnule, mi-a explicat bunica, Helunia a prins gust să înveţe literele, deşi ele se formează rar şi se distrează grozav când izbuteşte să alcătuiască vreuna! De aceea nici nu mai tragem storurile seara!

Am ridicat din umeri; cine ar putea să-i interzică fetiţei să se uite pe fereastră, mai ales că se distrează aşa de bine?!

Bătrâna doamnă a continuat:

— Şi cum să nu ne uităm, când asta e singura noastră plăcere? Mergem noi undeva? Vedem noi pe cineva?... De când a plecat Ludwik, legăturile noastre cu oamenii s-au rupt. Pentru unii suntem prea sărace, pentru alţii, suspecte... Aici, şi-a şters ochii cu batista. O, rău a făcut Ludwik că a plecat! Chiar dacă l-ar fi închis, s-ar fi dovedit până la urmă că e nevinovat şi am fi fost din nou împreună! Aşa, Dumnezeu ştie pe unde o fi, iar fiică-mea... Dumneata zici să nu ne uităm... Ea, sărmana, aşteaptă mereu, ascultă, se uită, dacă nu cumva se întoarce Ludwik sau cel puţin dacă nu soseşte vreo scrisoare de la el... Când trece cineva prin curte, aleargă la fereastră, crezând că este factorul. Iar când vine într-adevăr factorul la noi (noi, domnule Rzecki, primim foarte

rar scrisori)... S-o vezi atunci pe Helena! Face feţe-feţe, păleşte, tremură...

N-am îndrăznit să deschid gura. După ce şi-a tras puţin sufletul, bătrâna a spus mai departe:

— Şi mie îmi place să stau la fereastră, mai ales când ziua e frumoasă şi cerul senin; atunci îmi amintesc de bărbatul meu, răposatul, de parcă l-aş vedea aievea...

— Da, am şoptit eu, vi-l reaminteşte cerul; unde se află acum. Bineînţeles.

— Nu, n-am vrut să spun asta, domnule Rsecki, m-a întrerupt bătrâna. Că este în cer, ştiu prea bine, pentru că unde ar putea fi un om atât de blând? Dar când mă uit la cer şi la zidul din faţă, îndată îmi vine în minte ziua fericită a nunţii noastre... Klemens, răposatul, purta un frac albastru şi pantaloni galbeni de nanchin, exact în aceeaşi nuanţă cu peretele... O, domnule Rzecki, a continuat bătrâna, plângând, crede-mă că pentru nişte oameni ca noi, fereastra ţine uneori loc de teatru, de concert, de cunoştinţe... La ce altceva ne mai putem noi uita?...

Nici nu vă pot spune cât m-am întristat! Din cauza unei nenorocite de priviri pe fereastră, mi-a fost dat să aud povestea asta tristă!... Deodată a foşnit ceva în camera vecină: elevele doamnei Stawska îşi terminaseră lecţiile şi plecau acasă, iar fermecătoarea lor profesoară mi-a fericit sufletul cu apariţia ei.

Când am salutat-o, avea mâinile reci, iar pe faţa ei divină se puteau vedea urme de oboseală şi tristeţe. (Scump îngeraş! Ca şi cum ar fi înţeles că surâsul ei dulce îmi luminează toată săptămână întunericul vieţii!)

— Ţi-a spus mama ce onoare ni s-a făcut astăzi? m-a întrebat dânsa.

— Ah, adevărat, am uitat!... a tresărit doamna Misiewiczowa.

Cele două fetiţe au făcut o reverenţă şi au plecat, iar noi am rămas singuri. Ca în sânul familiei...

— Imaginează-ţi, domnule! a continuat doamna Stawska. Astăzi am primit vizita doamnei baroane!...

În primul moment aproape că m-am speriat... Pentru că, nu-i aşa, săraca, n-are o înfăţişare prea plăcută. E palidă, se îmbracă veşnic în negru... Şi are nişte priviri atât de ciudate... Dar m-am liniştit îndată, fiindcă, văzând-o pe Helunia, a căzut în genunchi în faţa ei şi a început să plângă strigând: «Aşa a fost şi fetiţa mea, sărmana, îngeraşul meu, care a murit!»

Când am auzit una ca asta, m-au trecut fiorii; dar, ca să n-o sperii zadarnic pe doamna Stawska, nu i-am împărtăşit presimţirile mele. M-am mărginit s-o întreb:

— Şi ce a vrut baroana de la dumneata?

— A venit să mă roage să-i dau o mână de ajutor ca să-şi pună la punct rufăria, toaletele şi dantelele, într-un cuvânt, toată gospodăria. Nădăjduieşte că soţul ei se va întoarce în curând acasă; ar vrea să facă ordine printre lucrurile vechi şi să cumpere altele noi. Cum n-are gust, aşa spune dânsa, m-a rugat pe mine s-o ajut şi mi-a oferit două ruble pentru trei ore pe zi...

— Şi dumneata ce i-ai răspuns?

— Ce era să fac?... Am acceptat, firește, şi i-am mulţumit. Ce-i drept, e o ocupaţie temporară, dar a venit la timp, căci tocmai alaltăieri (şi nu pricep din ce motiv) am pierdut o elevă căreia îi dădeam lecţii de muzică, cu cinci zloţi ora...

Am oftat, gândindu-mă că s-ar putea să-şi fi pierdut eleva datorită vreunei anonime din acelea cum se pricepe atât de bine să scrie doamna Krzeszowska. Dar n-am spus nimic. Puteam oare s-o sfătuiesc pe doamna Stawska să renunţe la două ruble pe zi?

(Oh, Stas, Stas!... De ce nu te însori cu ea?... Ţi-a sucit capul domnişoara Isabela!... Să nu regreţi odată şi odată povestea asta!...)

De atunci, de câte ori mă duceam la onorabilele mele prietene, doamna Stawska îmi povestea amănunţit ce

mai face pe la baroana Krzeszowska, la care lucra în fiecare zi, câte cinci ore în loc de trei fireşte, tot pentru suma de două ruble!

Doamna Stawska este o femeie foarte indulgentă. Totuşi atât cât am putut deduce din vorbele ei, locuinţa baroanei şi tot ceea ce e în jurul ei o uimise şi fac asupra ei o impresie neplăcută.

În primul rând, baroana nu se foloseşte de loc de vastul său apartament. Salonul, budoarul, dormitorul, sufrageria, camera baronului, toate stau pustii. Mobilele şi oglinzile sunt acoperite cu pânze, din plantele ornamentale n-au rămas decât tulpini uscate sau vase pline de mucegai, iar tapiseria de preţ e plină de praf. Baroana mănâncă cum dă Dumnezeu, uneori neluând în gură nimic cald câte două-trei zile, şi ţine la o casă atât de mare o singură servitoare, pe care n-o scoate din stricată şi hoaţă.

Când doamna Stawska a întrebat-o dacă nu-i e urât să trăiască în pustiul acela, baroana i-a răspuns:

— Ce să fac? Sunt o fiinţă oropsită şi nefericită, o femeie aproape văduvă. Doar dacă îi va da Dumnezeu gândul ăl bun soţului meu cel plin de păcate şi-l va face să-şi regrete faptele nelegiuite şi să se întoarcă la mine, s-ar putea să mi se mai schimbe întrucâtva viaţa. Şt din câte deduc din visele şi presimţirile mele — pe care mi le trimite cerul în urma rugilor mele fierbinţi — soţul meu ar trebui să se întoarcă foarte curând, deoarece nu mai are nici bani şi nici credit, nefericitul de el, blestematul!...

Auzind acestea, doamna Stawska şi-a spus în sinea ei că soarta baronului, după ce se va întoarce, nu va fi de invidiat.

Pe de altă parte, însă, persoanele care o vizitau pe baroană nu i se păreau câtuşi de puţin demne de încredere. De cele mai multe ori veneau la ea femei bătrâne şi urâte, cu care conversa în anticameră despre soţul ei. Uneori apărea şi Maruszewicz, sau avocatul acela cu blana roasă de ani. Pe aceştia baroana îi poftea în

sufragerie, şi cât discuta cu ei, bocea şi blestema atât de tare, încât răsuna toată casa.

Când doamna Stawska a întrebat-o, timid, de ce nu întreţine relaţii cu familia ei, baroana i-a răspuns:

— Cu care familie, scumpă doamnă? Eu n-am pe nimeni! Şi chiar dacă aş avea, n-aş putea primi în casa mea persoane atât de lacome şi de ordinare! Iar familia soţului meu mă reneagă, pentru că nu sunt de viţă nobilă. Ceea ce nu i-a împiedicat însă să-mi stoarcă vreo două sute de mii de ruble! Atâta timp cât împrumutau de la mine bani — cu gândul să mi-i restituie la sfântu-aşteaptă — se purtau cum trebuie. Dar după ce mi-am dat seama de intenţiile lor, au rupt orice relaţii cu mine şi l-au îndemnat pe nenorocitul meu soţ să pună poprire pe averea mea... O, prin câte am trecut din cauza lor! a încheiat ea, văicărindu-se.

Baroana stă toată ziua într-o singură cameră (după cum spune doamna Stawska), camera fetiţei ei, care a murit. E o încăpere ciudată şi nespus de tristă, fiindcă totul a rămas aşa cum era pe când trăia micuţa. În camera aceea se află un pătuţ al cărui aşternut se schimbă la câteva zile, un dulăpior cu haine care sunt deseori scuturate şi curăţate în salon, căci baroana nu permite ca sfintele ei amintiri să fie scoase în curte, o măsuţă cu cărţi şi un caiet deschis la pagina unde biata fetiţă scrisese ultima oară: *«Preasfântă Fecioară*...» şi, în sfârşit, o etajeră plină cu păpuşi mari şi mici, cu garderoba lor şi cu jucărioare.

Doamna Stawska lucrează chiar în camera aceea. Repară dantelăriile şi mătăsurile de care-i plină casa baroanei. Se va îmbrăca oare cândva cu ele? Doamna Stawska spunea că nu-şi poate da seama.

Într-o zi baroana a întrebat-o dacă-l cunoaşte pe Wokulski. Şi deşi doamna Helena i-a răspuns că-l cunoaşte foarte puţin, baroana a continuat, văicărindu-se:

— Scumpă doamnă, ai să-mi faci o mare favoare şi un

adevărat serviciu dacă vei interveni pe lângă domnia-sa într-o chestiune importantă pentru mine. Vreau să cumpăr casa asta şi i-am oferit nouăzeci şi cinci de mii de ruble. Dar el, din încăpăţânare, nu de altceva, cere o sută de mii... Vrea să mă ruineze!... Spune-i, te rog, să nu mă ucidă... Căci lăcomia va atrage asupra sa mânia cerului!...

Doamna Stawska, foarte tulburată, i-a răspuns că îi e cu neputinţă să vorbească cu Wokulski despre chestiunea aceasta.

— Nu-l cunosc... A fost la noi o singură dată... Şi apoi, se cade oare să mă amestec în asemenea treburi?

— O, dumneata ai putea să faci cu el orice pofteşti, i-a răspuns baroana. Însă, dacă nu vrei să mă salvezi de la moarte... facă-se voia Domnului!... Îndeplineşte cel puţin o datorie creştinească şi spune-i cât sunt de binevoitoare cu dumneata...

La care doamna Stawska s-a ridicat de pe scaun şi a vrut să plece. Dar baroana i s-a aruncat de gât şi i-a cerut scuze în, aşa fel şi atât a implorat-o s-o ierte, încât buna doamnă Helena a început să plângă şi n-a mai plecat.

După ce mi-a povestit toate acestea, doamna Stawska a încheiat cu o întrebare, spusă pe tonul unei rugăminţi:

— Aşadar, domnul Wokulski nu vrea să vândă casa?

— Ba da, i-am răspuns eu iritat. Vinde casa, vinde magazinul. Vinde tot!...

O puternică îmbujorare s-a întins pe obrajii doamnei Stawska. A întors scaunul cu speteaza spre lampă şi a întrebat încet:

— De ce?

— Ştiu şi eu?! i-am răspuns, cuprins de plăcerea crudă pe care o simţi ori de câte ori îţi poţi chinui aproapele. Ştiu şi eu?!... Unii spun că ar vrea să se însoare...

— Aha! a intervenit doamna Misiewiczowa. Am auzit vorbindu-se ceva despre domnişoara Lęcka...

— Să fie adevărat?... a şoptit doamna Stawska, apăsându-şi mâna pe piept, ca şi cum i s-ar fi tăiat

răsuflarea.

Apoi s-a ridicat brusc şi a trecut în camera cealaltă.

«Bună treabă! mi-am spus eu în gând. L-a văzut o singură dată, şi gata, acum leşină…»

— Nu ştiu de ce s-ar însura… i-am spus doamnei Misiewiczowa. N-are noroc la femei…

— Ah, ce vorbă-i asta, domnule Rzecki? s-a indignat bătrâna. Auzi, n-are noroc la femei!

— Nu-i un bărbat frumos…

— Cine? El? Ce vorbeşti dumneata?! E un bărbat splendid! Statură impunătoare, trăsături nobile. Şi ca ochi, Doamne, ce ochi!… Cred că dumneata nu te pricepi, domnule Rzecki… Eu, însă, trebuie să mărturisesc (şi cred că-mi este permis la vârsta mea) că, deşi am văzut destui bărbaţi chipeşi (şi Ludwik a fost un bărbat frumos), niciunul nu era ca Wokulski!… El se distinge dintr-o mie…

Elogiile acestea m-au mirat. Ştiam că Stas este un bărbat binefăcut, dar nu mi-am închipuit să fie chiar într-atât… De! Dacă nu sunt femeie…

Când, pe la zece seara, mi-am luat rămas bun de la bunele mele prietene, doamna Stawska, schimbată la faţă şi tristă, se plângea că o doare capul. Poftim, ce idiot şi Stas ăsta! O femeie ca ea e nebună după el de la prima vedere, iar dumnealui aleargă ca un zăpăcit după domnişoara Lęcka Există oare vreo rânduială dreaptă pe lumea asta?

Ah, dacă aş fi Dumnezeu… Dar… ce să mai trăncănesc degeaba?

În ultimul timp se vorbeşte despre canalizarea Varşoviei. Prinţul a trecut într-o zi pe la noi şi l-a invitat pe Stas la o consfătuire în legătură cu asta. După ce au discutat ce au discutat, a dus vorba despre casă, şi, cum eram de faţă, îmi aduc bine aminte de conversaţia lor.

— E adevărat (scuză-mă că mă amestec), e adevărat, domnule Wokulski, că pentru casa dumitale îi ceri baroanei Krzeszowska o sută douăzeci de mii de ruble?…

— Nu! i-a răspuns Stas. Îi cer o sută de mii, şi nu voi ceda.

— Baroana e cam ciudată, cam isterică, dar... este o femeie atât de nefericită... a oftat prinţul. Vrea să cumpere imobilul pentru că acolo i-a murit fetiţa pe care o iubea mult; cred că mai vrea să-şi asigure astfel şi restul fondurilor... Ştii, soţul ei e o mână spartă fără pereche... I-ai face un bine... Şi prinţul a încheiat, oftând: E aşa de frumos să faci bine oamenilor nefericiţi...

Eu, recunosc, nu sunt decât un simplu funcţionar comercial, dar am rămas cu gura căscată de asemenea binefacere, făcută din buzunarul altuia! Stas, se vede, şi-a dat mai bine seama de situaţie, încât a răspuns tăios:

— Aşadar, pentru că baronul e un risipitor, iar soţiei lui i-a venit pofta să aibă casa mea, eu trebuie să pierd câteva mii de ruble? Ce socoteală mai e şi asta?

— Lasă, nu te supăra, stimate domn! a spus prinţul, strângându-l pe Wokulski de braţ. Doar trăim printre oameni! Ei ne ajută să ne atingem scopurile, iar noi avem, prin urmare, oarecare îndatoriri...

— Parcă pe mine mă ajută cineva! a şoptit Stas. Dimpotrivă, toată lumea îmi pune piedici...

Despărţirea a fost foarte rece. Am observat că prinţul era chiar nemulţumit.

Ciudaţi oameni! Nu-i de ajuns că Wokulski a creat societatea comercială cu Rusia şi le-a dat prilejul să câştige cincisprezece la sută! Acum ar vrea ca, la cererea lor, să-i facă baroanei un cadou de câteva mii de ruble...

Grozavă-i baba asta! Pătrunde peste tot... Până şi un popă l-a vizitat pe Stas, insistând în numele ei şi al celor sfinte să-i vândă casa cu nouăzeci şi cinci de mii de ruble. Şi pentru că Stas l-a refuzat, n-o să treacă mult şi o să auzim, desigur, că e ateu!

Acum urmează întâmplarea principală, pe care o voi povesti pe nerăsuflate.

Într-o seară, când m-am dus iar la doamna Stawska

(tocmai în ziua când împăratul Wilhelm luase puterea, după incidentul cu Nobiling), idolul meu, femeia nepreţuită, era într-o minunată bună dispoziţie şi nu mai putea de admiraţie pentru baroană!...

— Închipuieşte-ţi ce femeie cumsecade e doamna Krzeszowska, cu toate ciudăţeniile ei! A băgat de seamă că sunt tristă fără Hela şi m-a rugat s-o iau şi pe ea, să stea cu mine cele câteva ore...

— Cele şase ore, pentru care primeşti două ruble!... am precizat eu.

— Nuu! Nu-s chiar şase! Cel mult patru... Şi Helunia se distrează minunat acolo. E drept că n-are voie să pună mâna pe nimic, dar se uită la jucăriile rămase de la biata copilă şi...

— Sunt aşa de frumoase? am întrebat eu (făcându-mi în sinea mea un anumit plan).

— Minunate! a rostit cu însufleţire doamna Stawska. Este mai ales o păpuşă mare, cu părul castaniu, pe care dacă o apeşi aici... ştii... sub corsaj... (la aceste precizări s-a înroşit).

— Ca să zic aşa... pe burtă? am întrebat eu:

— Da! a răspuns ea, repede. Păpuşa închide ochii şi strigă «Mama!» Ah, ce amuzantă este! Uite» Şi eu, care sunt om mare, aş vrea să am o păpuşă că asta! O cheamă Mimi. Când a văzut-o prima dată Helunia, şi-a dus mânuţele la piept şi a rămas ca o stană de piatră. Iar când doamna Krzeszowska a făcut păpuşa să vorbească, fetiţa a strigat: «Ah, mamă, ce frumoasă e! Şi ce deşteaptă!... Am voie s-a sărut pe guriţă?...» Dar n-a lăsat-o să-i sărute decât vârful pantofului de lac. De atunci, până şi în somn, fetiţa vorbeşte despre păpuşă, şi dimineaţa, cum deschide ochişorii, gata, sare din pat ca să meargă la doamna baroană. Acolo se uita tot timpul la păpuşă, cu mâinile împreunate, ca pentru rugăciune. Într-adevăr, a încheiat doamna Stawska, cu glasul scăzut (Helunia se juca în camera cealaltă), aş fi foarte fericită

dacă, aş putea să-i cumpăr una la fel...

— Trebuie să fie foarte scumpă... şi-a dat părerea doamna Misiewiczowa.

— Ce-are a face!... Cine ştie dacă o să fiu vreodată în stare s-o fac atât de fericită cât o poate face astăzi o păpuşă! a răspuns doamna Stawska.

— Mi se pare că avem şi noi o păpuşă ca asta, am spus eu. Dacă ai binevoi să treci într-o zi pe la magazin...

N-am cutezat să i-o ofer în dar, deoarece am înţeles că unei mame îl place mai mult să facă ea însăşi bucurie copilului ei.

Deşi vorbeam încet, Helunia a auzit, se vede, că discutăm despre Mimi, căci a venit fuga din camera cealaltă, cu ochii înflăcăraţi. Spre a-i îndrepta atenţia în altă parte, am întrebat-o:

— Spune-mi, Helunia, îţi place la doamna baroană?

— Aşa şi-aşa... a răspuns copila, sprijinindu-se de genunchiul meu şi uitându-se la maică-sa. (Dumnezeule! De ce nu sunt eu tatăl acestei copile!)

— Baroana stă de vorbă cu tine?

— Nu prea. O singură dată, când m-a întrebat dacă domnul Wokulski mă răsfaţă mult.

— Da?... Şi tu ce i-ai răspuns?

— I-am răspuns că nu ştiu cine este domnul Wokulski. Atunci doamna baroană mi-a spus... Ai, ce tare bate ceasornicul dumitale! Arată-mi-l!...

Am scos ceasornicul din buzunar şi i l-am arătat.

— Şi ce ţi-a spus doamna baroană?

— Doamna baroană mi-a spus: «Cum, nu ştii cine e domnul Wokulski? Este domnul care vine la voi împreună cu “destricatul” ăla de Rzecki...» Ha, ha, ha!... Dumneata eşti un «destricat»... Arată-mi ceasul, să văd cum e înăuntru...

M-am uitat la doamna Stawska. Era atât de surprinsă, încât a uitat să-i facă vreo observaţie Helei.

După ce am băut ceaiul (cu chifle, căci, după câte

spunea servitoarea, n-a fost chip să găsească unt), mi-am luat rămas bun de la onorabilele mele prietene şi m-am gândit că, dacă aş fi în locul lui Stas, nu i-aş vinde casa baroanei cu mai puţin de una sută douăzeci de mii de ruble...

Între timp, zgripţuroaice, epuizând toate protecţiile şi temându-se ca Wokulski să nu ridice preţul, sau chiar să nu vândă casa altcuiva, s-a hotărât în sfârşit să dea o sută de mii de ruble.

Pare-se, câteva zile a umblat ca turbată, au apucat-o spasmele, a bătut servitoarea, l-a batjocorit pe avocat în biroul notarului public... Dar până la urmă tot a semnat actul de cumpărare.

Câteva zile, după aceea a fost linişte.

Adică linişte, întrucât n-am auzit nimic despre doamna baroană. Doar locatarii veneau la noi să se plângă.

Primul a venit cizmarul de la etajul al treilea, aripa din fund, care s-a plâns că noua proprietară i-a majorat chiria cu treizeci de ruble pe an. După ce i-am explicat o jumătate de oră că pe noi nu ne interesează de loc istoria asta, şi-a şters ochii şi şi-a luat rămas bun, spunând:

— Se vede treaba că domnul Wokulski nu crede în Dumnezeu dacă a vândut casa unei persoane care asupreşte pe bieţii nevoiaşi!

Auzi, domnule, ce poate să spună un om!...

A doua zi a apărut patroana «Spălătoriei pariziene», într-un palton de catifea; avea gesturi pline de demnitate şi cât se poate de hotărâte. S-a aşezat într-un fotoliu şi s-a uitat în jurul ei, de parcă ar fi intenţionat să cumpere cel puţin câteva vase japoneze. Apoi a început:

— A, vă mulţumesc! Frumos v-aţi mai purtat cu mine, n-am ce zice!... Aţi cumpărat casa în iulie şi aţi vândut-o în decembrie! O simplă afacere comercială... Fără a spune cuiva ceva... Apoi a continuat, stacojie la faţă: Astăzi, ticăloasa aia mi-a trimis un tip care mi-a adus la cunoştinţă cum că contractul meu a fost reziliat. Nu ştiu

ce i-o fi trăsnit prin cap, pentru că plătesc chiria regulat... Dar nebuna, după ce-mi reziliază contractul, îmi mai defăimează şi întreprinderea. Spune cum că fetele mele ar face ochi dulci studenţilor... Minte! Ce crede ea, că pot găsi alt local acum, în toiul iernii?... Şi c-am să mă mut dintr-o casă în care mi-am făcut vad?... Ca să pierd câteva mii de ruble?... Cine o să-mi dea banii ăştia înapoi?...

Ascultând peroraţia asta, rostită cu o voce adâncă, de contraltă, în faţa clienţilor, am simţit că mă trec rând pe rând sudori calde şi reci. De-abia am izbutit s-o duc în camera mea, unde am convins-o să intenteze un proces de daune-interese.

La câteva ceasuri după plecarea femeii, hait că dă buzna studentul cu bărbuţă! Ştiţi dumneavoastră, cel care nu plăteşte chiria din principiu!

— Ce mai faceţi? zice. E adevărat că nebuna aia de Krzeszowska a cumpărat casa?

— Da, adevărat! am răspuns eu. (E sigur că tipul venise să mă bată.)

— Ei, drăcia dracului a continuat bărbosul, pocnind din degete. Wokulski era un proprietar atât de cumsecade! (*Nota bene*: Stas n-a primit de la studenţi niciun ban în contul chiriei.) Şi uite că a vândut casa... Va să zică, acum Krzeszowska ne poate evacua!

— Hm... Hm...

— Şi-o să ne evacueze! a continuat tânărul, oftând. A şi fost la noi un tip care ne-a spus să ne strângem catrafusele. Să-i ia naiba! Pe noi nu ne scoate fără proces, şi chiar dacă o reuşi să ne scoată, o să fie o halima! Te salut, domnule!

— «De, mi-am spus în gând, uite cel puţin unul care n-are pretenţii de la noi!... Pare-se însă că tinerii ăştia cumsecade sunt gata să-i facă baroanei un pustiu de bine...»

În sfârşit, a doua zi a venit Wirski.

— Ştii ceva, colega?! a izbucnit el, revoltat. Baborniţa m-a scos din funcţia de administrator şi-mi cere să mă mut de Anul nou.

— Wokulski s-a şi gândit la dumneata, i-am răspuns eu. Ţi-a făcut rost de un post la societatea lui comercială…

Şi aşa, ascultându-i pe unii, liniştindu-i şi consolându-i pe alţii, am rezistat oarecum atacului. Am înţeles însă că baroana îşi face de cap cu locatarii (auzi, domle! parcă ar fi Tamerlan!) şi m-am simţit cam neliniştit în ceea ce priveşte situaţia fermecătoarei şi virtuoasei doamne Helena.

Într-o zi, pe la sfârşitul lui decembrie, numai ce se deschide uşa, şi ce-mi văd ochii? Intră la noi în prăvălie doamna Stawska! mai minunată ca oricând. (Ea e întotdeauna frumoasă: şi când este amărâtă, şi când e veselă.) S-a uitat la mine cu ochii ei fermecători şi mi-a spus încet:

— Vrei să-mi arăţi păpuşa?

Păpuşa (ba chiar trei la fel) fusese de mult pregătită, Totuşi, m-am fâstâcit în aşa hal, încât au trecut câteva minute până să le găsesc! Caraghios mai e şi Klejn ăsta cu strâmbăturile lui! Doar nu şi-o fi închipuind că sunt îndrăgostit de doamna Stawska…

În sfârşit, am dat de cutia cu cele trei păpuşi: una brună, alta blondă şi a treia şatenă, fiecare cu păr adevărat şi fiecare, la o uşoară presiune pe burtă, dă ochii peste cap şi scoate. Un sunet care pentru doamna Stawska însemnează «mama», pentru Klejn, «tata», şi pentru mine, «uhu»…

— Minunată! a încuviinţat doamna Stawska. Dar… trebuie să fie foarte scumpă…

— Nu, doamnă, i-am răspuns eu, e o marfă în lichidare, aşa că o cedăm la un preţ foarte redus. Mă duc să-l întreb pe patron…

Stas lucra în spatele dulapurilor. Când i-am spus că venise doamna Stawska după păpuşă, a lăsat socotelile şi

a intrat repede în magazin. Era grozav de bine dispus. Am observat chiar că se uita atât de binevoitor la doamna Stawska, încât se putea deduce că ea îi făcuse o impresie puternică. De! Măcar acum!... Slavă ţie, Doamne!...

I-am explicat doamnei că păpuşa, fiind o marfă neinventariată şi fără căutare, i-o puteam vinde cu trei ruble, indiferent dacă lua una blondă sau brună.

— O iau pe asta! a hotărât ea, arătând spre cea şatenă. Seamănă grozav cu păpuşa baroanei, Hela o să fie încântată...

Când să plătească, doamna Stawska şi-a făcut din nou scrupule; i se părea că o păpuşă ca asta trebuie să coste vreo cincisprezece ruble. Numai printr-un efort comun — al meu, al lui Wokulski şi al lui Klejn — am izbutit s-o convingem că, luându-i trei ruble, realizăm chiar şi un oarecare câştig.

Apoi Wokulski s-a întors la ale lui, iar eu am întrebat-o pe doamna Stawska ce mai e nou pe acasă şi în ce relaţii este cu baroana.

— În niciun fel de relaţii, mi-a răspuns ea, înroşindu-se. Doamna Krzeszowska mi-a făcut o scenă groaznică: mi-a reproşat că n-am pus o vorbă bună pe lângă domnul Wokulski, că a trebuit să plătească o sută de mii pentru casă şi aşa mai departe... Atunci i-am spus bună ziua... N-am să mă mai duc niciodată pe la ea. Fireşte, ne-a cerut să ne mutăm de Anul nou.

— Cel puţin ţi-a dat banii pe care ţi-i datora?

— Ah!... a suspinat doamna Stawska. Scăpând manşonul din mână.

I l-a ridicat Klejn.

— Cum! Nu?

— Nu... Mi-a spus că n-are bani acum... Că nici nu-i sigură că socoteala mea este bună.

Am râs amândoi — şi eu şi doamna Stawska — de ciudăţeniile baroanei, şi la despărţire eram cât se poate de voioşi. Când a ieşit, Klejn i-a deschis uşa atât de

politicos, încât una din două: sau o şi consideră viitoarea soţie a patronului, sau... e şi el îndrăgostit de ea!... Prostănacul!... Locuieşte şi el în casa baroanei şi uneori se duce în vizită la doamna Stawska. Acolo devine însă aşa de trist. Încât Helunia a întrebat-o într-o seară pe bunică-sa: «Bunicuţo, ce are domnul Klejn? A luat purgativ?» Ce naiv!... Are el nas să se gândească la o femeie ca ea?

Acum însă am să descriu tragica întâmplare, E de ajuns să mă gândesc la ea, şi mă sugrumă mânia.

În 1878, în ajunul Crăciunului, primesc după-amiază, la magazin, unde mă aflam, o scrisoare de la doamna Stawska, în care mă ruga să trec pe la ea chiar în seara aceea. Scrisoarea m-a impresionat; se vedea cât de colo că era scrisă sub impresia unei emoţii puternice. Am crezut, aşadar, că primise vreo ştire de la soţul ei...

«Să ştii că se întoarce! mi-am zis. Lua-i-ar dracu şi pe bărbaţii ăştia pierduţi, pe care îi apucă gustul să se întoarcă după atâţia ani!...»

Spre seară m-am pomenit însă şi cu Wirski. Gâfâind furios, m-a tras în camera mea, a închis uşa după noi şi, fără să-şi scoată blana, s-a trântit într-un fotoliu.

— Ştii că ieri seară Krzeszowska a stat până la miezul nopţii în apartamentul lui Maruszewicz?...

— La Maruszewicz? Până la miezul nopţii?...

— Da! Ba încă şi cu ticălosul ăla de avocat al ei! Desfrânatul de Maruszewicz şi baroana aveau cu ei şi binoclul, ca să se convingă...

— Ei şi?...

— Cum ei şi?! Baroana a pierdut acum câteva zile păpuşa fie-si, iar acum, nebuna, o acuză pe doamna Stawska...

— O acuză?

— ... că i-a furat-o!

Mi-am făcut cruce.

— Fii liniştit, domnule! i-am spus eu. Păpuşa asta a fost

cumpărată la noi...

— Ştiu! a răspuns el. Totuşi, astăzi, la ora nouă, doamna baroană a dat buzna, cu poliţaiul de la circumscripţie, în apartamentul doamnei! Stawska, a cerut ca păpuşa să fie confiscată şi să se încheie un proces-verbal. A şi depus plângere la tribunal...

— Ai înnebunit, domnule Virski! Doar păpuşa a fost cumpărată de la noi...

— Ştiu, ştiu... Dar ce înseamnă asta faţă de scandalul care a izbucnit? Şi ce e mai rău (am aflat de la poliţai), doamna Stawska, vrând ca Helunia să nu afle ceva despre păpuşă, a refuzat să le-o arate, i-a rugat să vorbească încet, a plâns... Poliţaiul zice că a fost pus în mare încurcătură, pentru că la început habar n-avea de ce l-a dus baroana în apartamentul doamnei Stawska. Acolo, zgripţuroaica a început să urle: «M-a furat!... Păpuşa a dispărut în ziua când dumneaei a fost ultima oară la mine... Arestaţi-o! Răspund cu toată averea mea de temeiul reclamaţiei!...» Atunci poliţaiul n-a avut încotro, a luat păpuşa şi a poftit-o şi pe doamna Stawska la circumscripţie... Scandal, domnule, când îţi spun! Scandal!...

— Şi dumneata ce-ai făcut? am strigat eu, turbat de mânie.

— Eu nu eram acasă! Servitoarea doamnei Stawska a mai pus şi ea paie pe foc, ocărându-l pe poliţai în stradă, lucru pentru care stă acum la zdup... În schimb, patroana «Spălătoriei pariziene», pentru a-i face pe plac baroanei, a debitat o serie de injurii la adresa doamnei Stawska... Singura satisfacţie pe care am avut-o a fost că admirabilii noştri studenţi i-au turnat baroanei în cap ceva atât de scârbos, încât baborniţa nici nu s-a putut spăla ca lumea! ...

— Dar tribunalul?... Dar justiţia?... am strigat eu.

— Tribunalul o s-o achite pe doamna Stawska! m-a încredinţat el. Procesul e cât se poate de simplu. Dar

scandalul rămâne... Sărmana! E pierdută... Astăzi şi-a luat rămas bun de la eleve şi nici nu s-a mai dus la meditaţii. Stă cu mama ei şi plâng amândouă.

Se înţelege că, fără să mai aştept închiderea magazinului (lucru care mi se întâmplă acum tot mai des), am dat fuga la doamna Stawska, luând chiar o trăsură.

Pe drum mi-a venit în minte o idee. Din cele mai fericite: să-l înştiinţez pe Wokulski despre proces. Aşadar, am pornit spre el, deşi nu eram sigur că-l găsesc acasă, deoarece acum se duce zi de zi pe la domnişoara Lęcka.

Din fericire, era acasă, dar cam agitat; se vede treaba că peţitul nu-i merge. Când i-am povestit întâmplarea cu doamna Stawska, baroana şi păpuşa, s-a înviorat băiatul! A ridicat capul şi i-au scânteiat ochii. (Am observat adesea că leacul cel mai bun împotriva necazurilor noastre e nenorocirea altuia!)

M-a ascultat cu încordare (gândurile triste i s-au spulberat), apoi a spus:

— Turbată mai e şi baroana asta, domnule!... Doamna Stawska însă poate dormi liniştită. Cazul ei e limpede ca bună ziua. De! Crezi că numai asupra ei se revarsă ticăloşia omenească?!...

— Ţie ţi-e uşor să vorbeşti aşa, i-am răspuns eu, fiindcă eşti bărbat şi ai bani... Dar ea, sărmana, datorită scandalului, şi-a pierdut toate meditaţiile. Mai bine zis, a renunţat singură la ele. Acum din ce-o să trăiască?

— Aha! a exclamat Wokulski, lovindu-se peste frunte. Nu m-am gândit la asta...

S-a plimbat de câteva ori încoace şi încolo prin cameră (cu sprâncenele încruntate), a răsturnat un scaun, a bătut darabana cu degetele în geam, apoi, deodată, s-a oprit în faţa mea.

— Bine! Du-te la cele două doamne; vin şi eu peste o oră. Cred că o să putem aranja ceva cu doamna Milerowa...

M-am uitat, la el cu nespusă admiraţie. Doamna Milerowa, şi-a pierdut de curând soţul, negustor de galanterie, ca şi noi, iar întregul magazin, averea şi creditul ei depind de Wokulski. Încât, mi se pare că am ghicit ce va face Stas pentru doamna Stawka..

O iau la goană pe stradă, sar hopa! — într-o trăsură, zbor de parcă aş fi tras de trei locomotive şi dau buzna ca o rachetă de la Congres în locuinţa frumoasei, nobilei şi nefericitei doamne Helena, abandonată de toţi. De-abia îmi înăbuş în piept exclamaţiile vesele şi cum deschid uşa, îmi vine să strig, râzând: «Doamnele mele, vă puteţi bate joc de lumea întreagă!»... Aşadar, intru şi... toată buna mea dispoziţie rămâne dincolo de prag...

Căci, imaginaţi-vă, vă rog, ce-am găsit! În bucătărie am dat de Marianna cu capul legat şi cu faţa cât un dovleac — dovadă neîndoielnică că fusese la circumscripţie. Soba era rece, vasele nespălate, samovarul stins, iar în jurul bietei bucătărese stăteau portăreasa, două slujnice şi lăptăreasa, cu nişte mutre de înmormântare.

Am simţit un fior rece prin oase. Totuşi, am intrat în salonaşe

Aici, aproape aceeaşi privelişte. La mijloc, într-un fotoliu, am văzut-o pe doamna Misiewiczowa, legată şi ea la cap, înconjurată de domnul Wirski, de doamna Wirska, de patroana «Spălătoriei pariziene» (asta e iar la cuţite cu baroana) şi de vreo alte câteva cucoane, care discutau în şoaptă, dar îşi suflau nasul cu o octavă mai sus ca de obicei. Doamna Stawska şedea pe un scăunel, lângă sobă, şi era albă ca varul.

Într-un cuvânt, atmosferă de catacombă; feţe palide sau galbene, ochi înlăcrimaţi, nasuri înroşite. Numai Helunia se ţinea cât de cât bine. Sta lângă pian, cu păpuşa ei cea veche în braţe. Cu mânuţele păpuşii lovea din când în când clapele pianului şi zicea:

— Taci, Zosia, taci... Nu mai cânta! Pe bunica o doare capul...

Adăugaţi, vă rog la toate acestea, lumina slabă a lămpii care fila puţin, storurile ridicate... şi nu-i greu de bănuit ce fel de simţăminte au pus stăpânire pe mine.

Când m-a văzut, doamna Misiewiczowa a vărsat, desigur, ultimele-i lacrimi.

— Ah, aşadar ai venit, nobile domn Rzecki! Nu te ruşinezi de nişte sărmane femei, a căror onoare a fost terfelită... Lasă, nu-mi săruta mână... Suntem o familie blestemată... Nu demult a fost acuzat Ludwik, acum a venit rândul nostru... Trebuie să plecăm de aici, fie chiar şi la capătul lumii... Am o soră lângă Czenstochowa... O să plecăm acolo, să ne trăim ultimele zile ale unei vieţi distruse...

L-am rugat pe Wirski, în şoaptă, să-i poftească în mod delicat pe oaspeţi să plece şi m-am apropiat de doamna Stawska.

— Mai bine, muream!... mi-a spus ea când am salutat-o.

Recunosc că, după câteva minute, mi-am pierdut cu desăvârşire cumpătul. Puteam să jur că doamna Stawska, mama ei şi chiar prietenele de faţă erau într-adevăr însemnate cu stigmatul infamiei şi că nouă, tuturor, nu ne mai rămânea decât un singur lucru: moartea! Dorinţa morţii nu m-a împiedicat totuşi să potrivesc lampa care fila şi care începuse să reverse asupra camerei un văl de funingine subţire, dar foarte neagră.

— Doamnele mele, a intervenit deodată Wirski, să mergem! Domnul Rzecki are ceva de discutat cu doamna Stawska.

Doamnele venite în vizită şi al căror sentiment de compătimire nu alungase totuşi curiozitatea au răspuns că pot asista şi ele la discuţie. Dar Wirski s-a apucat să le ţină paltoanele cu atâta hotărâre, încât, sărăcuţele, tulburate, după ce au sărutat-o pe doamna Stawska, pe doamna Misiewiczowa, pe Helunia, pe doamna Wirska (am crezut că până la urmă au să sărute şi scaunele), au

plecat, în sfârşit, nu fără a-i lua şi pe soţii Wirski cu ele.

— Dacă-i vorba de secret, apoi secret să fie! a zis cea mai hotărâtă dintre ele. Nici dumneavoastră n-aveţi ce căuta aici!

A urmat un nou iureş de salutări, sărutări, consolări şi, în sfârşit, întreaga bandă a dat Dumnezeu să iasă pe uşă (uf, bine că am scăpat de ele!), continuând să facă tot felul de gesturi ceremonioase din prag şi chiar de pe scări. Ah, cuconetul ăsta!... Uneori îmi vine să cred că bunul Dumnezeu a făcut-o pe Eva numai şi numai ca să i se acrească bietului Adam în rai...

Am rămas, în sfârşit, în familie, dar în salonaş era atâta funingine şi tristeţe, încât mi-am pierdut şi eu toată energia. Am rugat-o, cu vocea sugrumată, pe doamna Stawska să-mi permită să deschid fereastra şi, fără să vreau, am sfătuit-o ca măcar de acum înainte să tragă storurile...

— Ţii minte când ţi-am atras atenţia? i-am spus doamnei Misiewiczowa. Dacă storurile ar fi fost trase, doamna Krzeszowska n-ar fi văzut ce se petrece în casa dumneavoastră!

— Da, aşa-i, dar cine se aştepta la aşa ceva? mi-a răspuns doamna Misiewiczowa.

— Ăsta ne-a fost norocul... a şoptit doamna Stawska.

M-am aşezat în fotoliu, mi-am împreunat degetele de mi-au pocnit oasele şi, cu o disperare calmă, am ascultat-o pe doamna Misiewiczowa lamentându-se. Vorbea de ruşinea care se abate asupra familiei ei la câţiva ani o dată, despre moarte, care e sfârşitul tuturor suferinţelor omeneşti, despre pantalonii de nanchin ai răposatului Misiewicz şi despre o sumedenie de alte lucruri asemănătoare. Nici nu trecuse o oră de când sosisem la ele, şi eram convins că istoria cu păpuşa se va termina printr-un act de sinucidere colectivă, cu care prilej, în clipa când îmi voi da ultima răsuflare la picioarele doamnei Stawska, voi cuteza să-i declar că o iubesc.

Tocmai atunci a răsunat strident soneria din bucătărie.

— Poliţaiul! a exclamat doamna Misiewiczowa.

— Doamnele primesc?...

Acest glas care se adresa Mariannei atât de calm mi-a redat îndată curajul.

— Wokulski! om anunţat-o pe doamna Stawska, răsucindu-mi mustăţile.

Pe minunatul chip al doamnei Helena a apărut rumeneala petalelor pale de roză căzute în zăpadă. O, femeie divină!... De ce nu sunt eu Wokulski?... De-abia atunci aş...

A intrat Stas, şi doamna Helena i-a ieşit în întâmpinare.

— Nu ne dispreţuieşti?... l-a întrebat ea, cu glasul înăbuşit.

Wokulski s-a uitat cu mirare în ochii ei şi... de două ori, rând pe rând... da, de două ori — pe sănătatea mea! i-a sărutat mâna. Şi i-a sărutat-o cu atâta duioşie, încât nici ţocăitul normal în astfel de împrejurări nu s-a mai auzit.

— Ah! Aşadar, ai venit! Nu te ruşinezi de nişte sărmane femei, a căror onoare a fost terfelită?... şi-a repetat pentru a nu ştiu câta oară doamna Misiewiczowa peroraţia de salut.

— Daţi-mi voie! a întrerupt-o Wokulski. Situaţia dumneavoastră, doamnelor, este fără îndoială neplăcută dar nu văd niciun motiv de disperare. Peste câteva săptămâni chestiunea se va lămuri, şi de-abia atunci va fi motiv de disperare, desigur, dar nu pentru vreuna dintre dumneavoastră, ci pentru nebuna de baroană! Ce mai faci, Hela? a adăugat el, sărutând fetiţa.

Glasul lui era atât de liniştit şi de hotărât, iar purtarea atât de firească, încât doamna Misiewiczowa a încetat să mai geamă, iar doamna Stawska s-a uitat, la mine mai bine dispusă.

— Deci, ce avem de făcut? Spune-ne dumneata, nobile domn Wokulski, care nu te-ai jenat să vii la noi... a început din nou doamna Misiewiczowa.

— Trebuie să aşteptaţi procesul, a întrerupt-o Wokulski, spre a dovedi în faţa tribunalului că doamna baroană minte. Apoi, să-i intentaţi un proces de calomnie. Iar dacă va fi condamnată la închisoare, să n-o iertaţi! O lună, două de închisoare or să-i facă foarte bine. De altfel, am şi vorbit cu avocatul meu, care va trece mâine pe la dumneavoastră.

— Dumnezeu te-a trimis, domnule Wokulski!... a exclamat doamna Misiewiczowa, de data asta cu o voce firească.

Şi şi-a aruncat cât colo legătura de pe frunte.

— Am venit aici într-o chestiune mai importanta, a reluat Stas, adresându-se doamnei Stawska. (Se vede treaba că se gândeşte să-şi ia rămas bun, măgarul!) După câte am auzit, ai renunţat la meditaţii!

— Da.

— Perfect! E o muncă grea şi nerentabilă. Mai bine să te ocupi de comerţ.

— Eu?

— Da, dumneata. Ştii să socoteşti?

— Am învăţat contabilitatea...

Doamna Stawska era atât de emoţionată, că s-a aşezat pe un scaun.

— Admirabil! Uite, m-am pomenit cu încă o prăvălie pe cap. E proprietatea unei văduve, dar deoarece mai tot capitalul îmi aparţine, va trebui să am un reprezentant în această afacere. Aş prefera o femeie, deoarece şi proprietarul magazinului este femeie. Aşadar, n-ai vrea dumneata să accepţi postul de casieriţă, cu un salariu... deocamdată, să zicem, de şaptezeci şi cinci de ruble lunar?

— Auzi, Helena?! a bâiguit doamna Misiewiczowa, uluită.

Doamna Stawska a izbucnit în lacrimi.

— Cum! Eşti gata să-mi încredinţezi casa de bani? Mie, căreia mi s-a intentat...

Amândouă femeile s-au liniştit însă curând, iar peste o jumătate de oră am luat cu toţii ceaiul, vorbind de una şi de alta, ba chiar şi râzând...

Şi totul numai datorită lui Wokulski. E un om unic în lume! Cum să nu-l iubeşti? E drept că şi eu aş fi avut o inimă tot atât de bună dacă nu mi-ar fi lipsit ceva, o nimica toată: jumătatea de milion de ruble pe care o posedă bunul meu Stas!

Îndată după Crăciun am instalat-o pe doamna Stawska în magazinul doamnei Milerowa. Aceasta a primit-o foarte cordial, şi apoi o jumătate de oră mi-a demonstrat cât de nobil, inteligent şi frumos e Wokulski, care i-a salvat magazinul de faliment, iar pe ea şi pe copii ei de mizerie, şi cât de bine ar fi dacă un om ca el s-ar însura.

Zglobie femeiuşcă asta, cu toţi cei 35 de ani ai ei!... De-abia şi-a dus bărbatul la cimitirul Powaski, că se şi gândeşte (dacă n-o fi aşa, să-mi taie mie capul!) să alerge după un nou soţ, soţ care să fie, bineînţeles, Wokulski. Fiindcă, pe cinstea mea, nici n-aş putea să număr câte muieri aleargă cu limba scoasă după el (sau după averea lui?)...

Pe de altă parte, doamna Stawska e încântată de tot şi de toate. Şi de slujba care-i aduce un venit cum n-a avut niciodată, şi de noua ei locuinţă, pe care i-a găsit-o Wirski.

Într-adevăr, e o locuinţă bunicică; o anticameră, o bucătărioară cu chiuvetă şi apă curgătoare, trei camere destul de simpatice şi în plus o grădiniţă, unde, ce-i drept n-am văzut deocamdată decât trei tulpini cam uscate şi o grămadă de cărămizi. Dar doamna Stawska visează cum peste vară grădiniţa ei se va preface într-un adevărat rai. Un rai atât de mare, încât ai putea să-l acoperi cu o batistă!...

Anul 1879 a început cu victoria englezilor în Afganistan; trupele lor au intrat în Kabul, sub comanda generalului

Roberts [1]. Sunt sigur că acum se va scumpi şi sosul «Kabul»!... Totuşi, Roberts ăsta e grozav! Ciung, ciung, dar îi bate pe afgani de le merg fulgii... Deşi nu-i cine ştie ce scofală să te războieşti cu nişte sălbatici ca ei! Să-l văd pe domnul general Roberts pe unde ar scoate cămaşa dacă ar avea de-a face cu infanteria maghiară!...

După Anul nou, Wokulski s-a războit şi el cu societatea lui comercială. Socot că încă o consfătuire ca asta, şi asociaţii lui se vor risipi în cele patru vânturi. Ce oameni ciudaţi, deşi fac parte din «intelighenţă»: industriaşi, negustori, nobili, conţi! El le-a creat o societate, dar ei îl consideră duşmanul acestei societăţi şi îşi arogă tot meritul! Le dă şapte la sută la şase luni, iar dumnealor fac nazuri şi ar vrea să micşoreze salariile personalului!

Şi chiar drăguţul de personal, pentru care se zbate Wokulski, câte nu îndrugă pe socoteala lui! Nu-l mai scot din exploatator *(nota bene:* în întreprinderea noastră se plătesc cele mai mari salarii şi gratificaţii!) şi îşi sapă groapa unul altuia...

Constat cu tristeţe că de la un timp oamenii noştri au moravuri necunoscute în trecut: muncesc puţin, se vaită cât e ziua de lungă, uneltesc şi răspândesc tot felul de zvonuri! Dar, în definitiv, ce mă interesează pe mine treburile altora!...

Şi acum voi termina într-o clipă de povestit tragedia care ar trebui să zguduie orice inimă nobilă.

Aproape că uitasem de procesul mârşav intentat de doamna Krzeszowska doamnei Stawska — o femeie atât de pură, de nevinovată, de minunată — când au căzut asupra noastră două trăsnete: ştirea că în Wietlanka izbucnise ciuma şi o citaţie de la tribunal, pe numele meu şi al lui Wokulski, pentru a doua zi. Picioarele mi-au amorţit, am simţit cum mă furnică de la călcâie la

[1] Lordul Frederich-Sleigh Roberts (1832-1914), general englez care în 1879 a intrat în chip samavolnic în Afganistan (Asia Mică), iar mai apoi în Transvaal (Africa), pentru a mări astfel imperiul colonial englez.

genunchi, apoi spre stomac, şi de acolo, fireşte, spre inimă. M-am întrebat în gând: «Să fie ciumă, sau paralizie?» Dar cum Wokulski a primit citaţia cu o totală indiferenţă, am mai prins şi eu curaj.

Seara m-am îndreptat, aşadar, tot plin de curaj spre doamnele mele (de data aceasta la locuinţa lor cea nouă), când, deodată, în mijlocul străzii am auzit zăngănit de lanţuri. Isuse Hristoase! Deţinuţi!... Semn rău!...

Ah, ce gânduri au pus stăpânire pe mine: «Dar dacă tribunalul nu ne va crede (căci erorile sunt posibile!), şi dacă această femeie — cea mai nobilă din lume! — va fi zvârlită în închisoare, fie chiar pentru o săptămână, fie chiar pentru o singură zi, ce se va întâmpla? Nu va mai putea supravieţui... Şi nici eu!... Iar dacă totuşi voi supravieţui, va fi numai pentru că sărmana Hela să aibă un ocrotitor...»

Da! va trebui să trăiesc! Dar ce viaţă va fi asta!...

Am intrat la ele... Iar jale! Doamna Stawska şedea palidă pe scaun, iar doamna Misiewiczowa îşi pusese pe frunte o cârpă înmuiată în nu ştiu ce soluţie calmantă. Mirosea a camfor de la o poştă, şi când vorbea, o îneca plânsul.

— O, nobile domn Rzecki! Dumneata nu te jenezi să vii la nişte femei nenorocite, a căror onoare a fost terfelită... Imaginează-ţi ce nenorocire! Mâine e procesul Helenei!... Gândeşte-te ce va fi dacă tribunalul comite o eroare judiciară şi o condamnă, nefericita, la închisoare... Dar linişteşte-te, Helena, fii curajoasă! Poate că Dumnezeu îşi va arăta puterea... Deşi noaptea asta am avut un vis îngrozitor...

(Ea a visat, eu m-am întâlnit cu nişte arestaţi... Până la urmă să ştii că ne pândeşte catastrofa!...)

— Aş! am zis eu. De unde până unde? Cauza noastră e curată ca aurul. O vom câştiga!... De altfel, ce importanţă are procesul nostru faţă de ciumă, care-i o pacoste cu mult mai mare?...

— Voiam să îndrept gândurile doamnei Misiewiczowa în altă parte. Şi am nimerit-o bine, n-am ce zice! Deodată bătrâna a început să urle:

— Ciumă?... Aici?... în Varşovia?... Vezi, Helena, nu ţi-am spus?... Vai, o să ne prăpădim cu toţii Pe timp de ciumă fiecare se închide în casă... Primeşte mâncarea în vârful unei prăjini... iar morţii sunt traşi în gropi cu cangea...

Uuu!... Bătrâna s-a pornit de-a binelea pe bocit; ca s-o mai potolesc în privinţa ciumei, am revenit la proces; scumpa doamnă mi-a răspuns printr-o lungă lamentaţie despre ruşinea care urmăreşte familia ei, despre posibilitatea ca doamna Stawska să fie arestată, despre samovarul care s-a stricat...

Într-un cuvânt, ultima seară înainte de proces, tocmai când energia ne era mai necesară ca oricând, această ultimă seară, zic, am petrecut-o între ciumă şi moarte, ruşine şi închisoare! Îmi vuia capul în aşa hal, încât, ajuns în stradă, nu am mai ştiut încotro s-o apuc, la stânga, sau la dreapta?...

A doua zi (procesul urma să înceapă la orele zece) m-am dus încă de la orele opt la doamnele mele, dar n-am găsit pe nimeni acasă. Plecaseră să se spovedească. Toate: şi mama, şi fiica, şi nepoţica, şi bucătăreasa. Şi s-au tot rugat Domnului până la orele nouă şi jumătate, în timp ce eu, nefericitul (era doar în ianuarie!), mă plimbam în faţa porţii pe ger şi-mi spuneam în gând: «Bună treabă! Au să întârzie la tribunal — dacă cumva n-au şi întârziat — iar tribunalul se va pronunţa în lipsă şi, fireşte, nu numai că o va condamna pe doamna Stawska, dar bănuind că a dispărut, o să emită împotriva ei şi mandat de arestare!... Aşa-i întotdeauna cu cuconetul ăsta!...»

În sfârşit, au sosit toate patru, împreună cu Wirski (şi această curioasă persoană să fi fost la spovedanie?). Apoi am plecat la proces în două trăsuri: eu cu doamna Stawska şi cu Hela într-una, iar Wirski, cu doamna

Misiewiczowa şi cu bucătăreasa în cealaltă. Păcat că n-au luat cu ele şi câteva crătiţi, samovarul şi lampa cu petrol! ... În faţa tribunalului m-am întâlnit cu trăsura lui Wokulski. Stas venise cu avocatul lui. Ne aşteptau lângă nişte scări atât de înnoroiate, încât ai fi zis că trecuse pe ele un batalion de infanterie. Cei doi aveau o înfăţişare cât se poate de calmă; aş fi putut chiar să pariez că discutau altceva, nu despre doamna Stawska.

— O, onorabile domn Wokulski, dumneata, care nu te ruşinezi de nişte femei sărmane, a căror... a început doamna Misiewiczowa.

Stas i-a oferit braţul, avocatul l-a oferit pe-al său doamnei Stawska, Wirski a luat-o de mână pe Hela, iar eu am însoţit-o pe Marianna; aşa am intrat în sala judecătoriei de pace.

Sala mi-a amintit de şcoală: judecătorul şedea pe un jilţ înalt — ca un profesor la catedră — iar în faţa lui, în două rânduri de bănci, şedeau acuzaţii şi martorii. În clipa aceea mi-au revenit în minte atât de viu anii tinereţii, încât fără să vreau mi-am aruncat privirile spre sobă, sigur că-i voi vedea acolo pe profesorul nostru cu nuiaua în mână şi banca pe care încasam loviturile direct pe piele. Eram atât de distrat, încât n-a lipsit mult să strig în gura mare: «N-am să mai fac niciodată, domnule profesor!...» Noroc că m-am stăpânit la timp!

Apoi am instalat doamnele în bănci şi am început să ne ciorovăim cu evreii, care, aşa cum s-a spus mai târziu, constituie auditorii cei mai asidui ai proceselor, mai ales când e vorba de furturi şi escrocherii. Am găsit loc şi pentru Marianna, care s-a aşezat de parcă ar fi avut de gând să se închine şi să rostească rugăciuni.

Wokulski, avocatul şi cu mine ne-am aşezat în banca întâi, lângă un individ eu paltonul rupt şi ochiul învineţit, la care se uita urât unul din poliţişti.

«Desigur, din nou un incident cu poliţia!» mi-am zis în gând.

Deodată, gura mi s-a căscat singură de uimire, când, în faţa catedrei judecătorului, am descoperit un grup întreg de persoane cunoscute. La stânga mesei stăteau doamna Krzeszowska, avocatul ei mâncat de molii şi pehlivanul de Maruszewicz, iar la dreapta, doi studenţi, dintre care unul se distingea printr-o tunică foarte roasă şi prin faptul că trăncănea într-una. Celălalt avea o tunică şi mai ponosită, un fular tărcat la gât şi, în general, aerul unui emigrant în ajunul înmormântării.

M-am uitat mai bine la el. Da, el era! Tânărul acela slăbuţ, care, atunci când a venit Wokulski pentru prima oară în vizită la doamna Stawska, i-a aruncat baroanei scrumbia în cap. Drăguţ băiat! Dar în viaţa mea n-am văzut om mai pirpiriu şi mai gălbejit!

În prima clipă am crezut că tinerii aceia simpatici erau chemaţi la judecată desigur din cauza scrumbiei. M-am convins însă îndată că e vorba de altceva: doamna Krzeszowska, devenind proprietăreasa casei, voia să-i evacueze pe duşmanii ei cei mai înverşunaţi şi totodată şi cei mai răi platnici.

Procesul lor atinsese tocmai punctul culminant.

Unul dintre studenţi — băiat frumos, cu mustăcioară şi favoriţi — îi vorbea judecătorului, bâţâindu-se când pe vârfuri, când pe călcâie. În acelaşi timp, cu mâna dreaptă descria cercuri prin aer, iar cu stânga îşi răsucea cochet mustăcioara, ţinând în sus degetul cel mic, împodobit cu un inel văduvit de piatră.

Celălalt student tăcea încruntat, pitit în spatele colegului său. Am observat la el un gest ciudat: îşi ţinea amândouă mâinile la piept, de parcă ar fi strâns o carte sau o icoană.

— Aşadar, cum vă numiţi? a întrebat judecătorul.

— Maleski, a răspuns tânărul cu favoriţi, înclinându-se. Şi Patkiewicz... a adăugat el, arătând cu un gest plin de distincţie spre tovarăşul său, cel încruntat.

— Dar al treilea unde este?

— E bolnav! l-a lămurit Maleski. E subchiriaşul nostru, şi de altfel locuieşte foarte rar la noi.

— Cum vine asta, locuieşte foarte rar? Unde stă ziua?

— La Universitate, în sala de disecţii, uneori la cantină...

— Bine, dar noaptea?

— În această privinţă aş putea să vă dau lămuriri numai confidenţial, domnule judecător...

— Dar unde este înregistrat?

— O, continuă să rămână înregistrat la adresa noastră, deoarece nu vrea să facă dificultăţi autorităţilor! a răspuns domnul Maleski, cu un aer de lord.

Judecătorul s-a adresat doamnei Krzeszowska:

— Susţineţi mai departe că nu doriţi să-i mai aveţi chiriaşi pe aceşti domni?

— Pentru nimic în lume! a gemut doamna baroană. Toată noaptea urlă, ţopăie, cântă cocoşeşte, fluieră... Nu, există servitoare în casă pe care să n-o ademenească ei... Ah, Dumnezeule!...

Aici baroana a scos un ţipăt. Şi s-a răsucit într-o parte.

Judecătorul a rămas cu gura căscată; nu pricepea de ce ţipase cucoana. Eu însă observasem că domnul Patkiewicz, fără a-şi lua mâinile de la piept, îşi dăduse ochii peste cap şi îşi lăsase falca inferioară să atârne în jos, încât ai fi jurat că-i un cadavru ambulant! Zău aşa, chipul şi înfăţişarea lui ar fi putut băga în răcori chiar şi pe un om sănătos!

— Lucrul cel mai îngrozitor este că domnii aceştia aruncă pe fereastră tot felul de lichide...

— În capul dumneavoastră, doamnă? a întrebat-o domnul Maleski, cutezător.

Baroana s-a făcut vânătă de mânie, dar n-a răspuns nimic; îi era ruşine să recunoască adevărul.

— Mai departe? a reluat judecătorul.

— Lucrul cel mai neplăcut (şi din cauza aceasta m-am şi îmbolnăvit de nervi!) este că domnii aceştia ciocănesc

de câteva ori pe zi la fereastra mea cu un craniu...

— E adevărat? a întrebat judecătorul.

— Am onoarea să vă dau lămuririle necesare, domnule judecător, a răspuns Maleski, parcă pregătindu-se să danseze un menuet. Pe noi ne serveşte portarul, care locuieşte jos, şi ca să nu pierdem vremea tot coborând şi urcând la etajul al treilea, luăm o sfoară lungă, atârnăm de ea ce ne vine la îndemână (uneori se întâmplă să fie şi un craniu) şi... îi batem la fereastră.

Tonul lui fusese atât de dulceag, încât cu greu ţi-ar fi venit să crezi că un ciocănit descris de el atât de gingaş ar putea să sperie pe cineva.

— Ah, Dumnezeule!... a răcnit din nou doamna baroană, clătinându-se.

— Poftim! Îi vine rău!... a mormăit Maleski.

— Nu-mi vine rău de loc! a strigat baroana, cu lacrimi în ochi. Dar ascultă, domnule judecător... Nu pot să mă uit la celălalt!... Face pe mortul... Şi eu mi-am pierdut fiica de curând!

— Pe cuvântul meu de onoare că doamna are halucinaţii! a sărit Maleski. Cine seamănă aici cu un om mort? Patkiewicz?... Uitaţi-vă ce băiat frumos!

Cu acestea, l-a împins înainte pe colegul pirpiriu, care tocmai atunci făcea pe cadavrul a cincea oară.

În sală au izbucnit râsete. Pentru a-şi salva prestigiul, judecătorul şi-a vârât capul printre hârţoage şi, după o pauză mai lungă, a anunţat cu severitate că râsul nu este permis, şi că cine va tulbura ordinea va fi amendat.

Folosindu-se de învălmăşeală, Patkiewicz l-a tras pe colegul său de mânecă şi i-a şoptit, încruntat:

— Mă, porcule, îţi baţi joc de mine în public?

— Patkiewicz, zău că eşti frumos! Femeile mor după tine!

— Ei, nu-i vorba de asta! a mormăit Patkiewicz, acum mult mai calm.

— Când veţi plăti suma de douăsprezece ruble şi

cincizeci de copeici, chirie pe luna ianuarie? l-a întrebat judecătorul.

Domnul Patkiewicz a făcut de data aceasta o mutră de parcă avea albeaţă la ochiul stâng şi falca stângă paralizată; domnul Maleski s-a prăbuşit într-o îngândurare adâncă.

— Dacă am putea rămâne până la vacanţă, atunci... Dar aşa, doamna baroană n-are decât să ne ia mobilierul!

Baroana a început să zbiere:

— Ah! Nu mai vreau nimic! Nimic!... Vreau să părăsiţi casa! Nu vă cer nicio chirie!...

— Cum se compromite femeia asta! a şoptit avocatul nostru. Umblă prin tribunale şi îşi ia drept sfătuitor pe un om de nimic...

— Numai că avem noi pretenţii la daune din partea dumneavoastră doamnă! s-a răţoit Maleski. Cine a mai auzit ca pe o vreme ca asta să evacuezi din casă nişte oameni de treabă?... Chiar dacă am găsi o locuinţă, ar fi atât de mizerabilă! încât cel puţin doi dintre noi ar muri de oftică...

Pentru a confirma vorbele oratorului, domnul Patkiewicz a început să-şi mişte urechile şi pielea de pe cap, ceea ce a produs în sală o nouă explozie de veselie. Avocatul nostru a şoptit:

— Până acum n-am mai văzut aşa ceva!

— Ce? Un asemenea proces? l-a întrebat Wokulski.

— Nu, un om care mişcă din urechi... E un adevărat artist!

Între timp, judecătorul scrisese sentinţa, căreia acum i-a dat citire: domnii Maleski şi Patkiewicz erau condamnaţi să plătească douăsprezece ruble şi cincizeci de copeici drept chirie şi să părăsească locuinţa până la 8 februarie.

În clipa aceea s-a întâmplat ceva impresionant. Auzind sentinţa, domnul Patkiewicz a avut o comoţie cerebrală atât de puternică încât s-a făcut verde la faţă şi a leşinat. Din fericire, a căzut în braţele domnului Maleski. Altfel, s-

ar fi lovit rău, sărmanul!

Fireşte că în sală s-au auzit cuvinte de compătimire, bucătăreasa doamnei Stawska a început să plângă, evreii au arătat-o cu degetul pe baroană, tuşind cu subînţeles, judecătorul, tulburat, a suspendat şedinţa, i-a făcut un semn din cap lui Wokulski (de unde s-or fi cunoscând?), apoi a intrat în camera de deliberare. Cei doi aprozi l-au luat pe sus pe nefericitul tânăr, care de data aceasta semăna cu un cadavru adevărat.

Dar când l-au aşezat pe bancă, în anticameră, şi cineva a strigat că ar trebui stropit cu apă, bolnavul s-a ridicat deodată în picioare şi a ripostat ameninţător:

— Vă rog!... Vă rog!... Să lăsăm glumele proaste!...

Apoi şi-a îmbrăcat în grabă paltonul, şi-a tras energic galoşii — care nu prea erau întregi — şi cu un pas degajat a părăsit sala tribunalului, spre uimirea aprozilor, a acuzaţilor şi a martorilor.

În clipa aceea s-a apropiat de banca noastră un grefier şi i-a şoptit lui Wokulski că judecătorul îl pofteşte la o gustare. Stas a ieşit, iar doamna Misiewiczowa a început să-mi facă semne disperate:

— Isuse Hristoase!... Nu ştiu de ce l-a chemat judecătorul pe cel mai nobil dintre oameni!... Desigur vrea să-i spună că Helena e pierdută!... O, probabil că baroana asta nemernică are relaţii întinse... Un proces l-a şi câştigat! Desigur că la fel o să se întâmple şi eu Helena... O, nefericita de mine!... Domnule Rzecki, n-ai cumva nişte picături de înviorare?...

— Vi s-a făcut rău?

— Încă nu, deşi aici e un aer înăbuşitor... Tare mă tem că Helena... Dacă o condamnă, leşină! Ba poate chiar că moare dacă n-o trezim la timp... N-ai fi de părere, scumpe domn, să cad la picioarele judecătorului şi să-l implor?...

— Dar bine, doamnă, toate astea sunt inutile!... Avocatul nostru tocmai spunea că baroana, chiar dacă ar vrea să-şi retragă reclamaţia, nu mai poate da înapoi!

— Atunci să ne retragem noi! a exclamat bătrâna.

— Asta nu, stimată doamnă! i-am răspuns eu, pierzându-mi puţin răbdarea. Sau ieşim de aici curaţi ca roua, sau...

— ... murim! Asta vrei să spui? m-a întrerupt dânsa. O, nu! Nu vorbi aşa!... Dumneata nici nu ştii cât e de neplăcut la vârsta mea să auzi vorbindu-se despre moarte...

M-am retras de lângă bătrâna disperată şi m-am dus la doamna Stawska.

— Cum te simţi, doamnă?

— Admirabil! Ieri mă temeam îngrozitor. După spovedanie, am respirat mai uşor, iar din clipa când am venit aici, mă simt liniştită.

I-am strâns mâna îndelung... îndelung... aşa cum ştiu numai cei care iubesc cu adevărat. Apoi m-am dus repede la locul meu, pentru că Wokulski tocmai intrase în sală, urmat de judecător.

Inima îmi bătea ca un ciocan. M-am uitat în jurul meu. Doamna Misiewiczowa se ruga cu ochii închişi, doamna Stawska era foarte palidă, dar hotărâtă, baroana se trăgea nervos de haină, iar avocatul nostru se uita în tavan, înăbuşindu-şi căscatul.

În clipa aceea s-a uitat şi Wokulski la doamna Stawska, şi să mă ia toţi dracii dacă n-am observat în ochii lui o expresie de înduioşare, ceea ce i se întâmplă rar!... Încă vreo câteva procese, şi sunt sigur că s-ar îndrăgosti de ea pe viaţă şi pe moarte!

Judecătorul a scris ceva timp de câteva minute. Când a terminat, i-a înştiinţat pe cei de faţă că urmează procesul intentat de baroana Krzeszowska doamnei Stawska, pentru furtul unei păpuşi. Apoi a poftit părţile şi martorii să vină în mijlocul sălii.

Cum stăteam în picioare la capătul unei bănci, am avut prilejul să ascult discuţia dintre două cumetre. Una, tinerică şi roşie la faţă, îi explica alteia, mai bătrână:

— Uite, soro, văzuşi? Cucoana aia frumoasă a furat ăleilalte o păpuşă...

— Apăi ştiu c-a avut la ce să se lăcomească!...

— De, ce să-i faci... Nu-i dă oricui mâna să fure...

— Dumneata ai furat! s-a auzit o voce groasă, la spatele cumetrelor. Cine ia ce-i al lui nu-i hoţ! Hoţ e cel care dă arvună şi îşi închipuie că a şi făcut târgul!...

Judecătorul continua să scrie, iar eu încercam să-mi amintesc cum începea cuvântarea pe care o pregătisem în ajun în apărarea doamnei Stawska, spre a o face de râs pe baroană. Dar cum mi se învălmăşiseră în cap cuvintele şi frazele, am început să mă uit prin sală.

Doamna Misiewiczowa continua să se roage încet, iar Marianna, care şedea pe bancă lângă dânsa, plângea. Doamna Krzeszowska era cenuşie la faţă, avea buzele strânse şi îşi ţinea ochii în jos. Fiecare cută a îmbrăcăminţii ei exala răutate... Lângă ea stătea Maruszewicz, cu privirile în pământ. Iar în spatele lui, servitoarea baroanei, atât de speriată, încât ai fi spus că nu aşteaptă decât să fie dusă la eşafod... În schimb, avocatul nostru abia îşi stăpânea căscatul, Wokulski strângea din pumni, iar doamna Stawska se uita pe rând la toţi, atât de calmă, încât dacă aş fi fost sculptor, aş fi luat-o drept model pentru statuia Inocenţei, acuzată pe nedrept.

În clipa aceea, cu toate încercările Mariannei de a o reţine, Helunia a luat-o la fugă prin sală, până la maică-sa, pe care, apucând-o de mână, a întrebat-o în şoaptă:

— Mamă, de ce ţi-a spus domnul ăla să vii aici?... Vreau să-ţi spun ceva la ureche! Cred că n-ai fost cuminte, şi acum o să stai la colţ...

Tocmai atunci, cumătra roşcată îi spunea cumetrei mai bătrâne:

— Au învăţat-o să spună aşa

Glasul gros din spatele lor a ripostat:

— Atâta sănătate să ai cât e adevărat ce spui!

— Atâta sănătate să ai dumneata pentru nedreptatea pe care mi-o faci... a răspuns cumătră, mânioasă.

— Iar dumneata să mori de boala rea şi să te calce în iad cu măngălăul! i-a întors-o adversarul ei.

S-a auzit glasul judecătorului:

— Tăcere!... Ce aveţi de declarat, doamnă Krzeszowska?

— Ascultaţi-mă, domnule judecător! a început să declame baroana, făcând un pas înainte. De la copila mea moartă mi-a rămas ca amintire o păpuşă care a plăcut foarte mult acestei persoane (a arătat spre doamna Stawska). Acestei persoane şi fiicei ei...

— Acuzata venea pe la dumneavoastră?

— Da, o angajasem să-mi coase câte ceva...

— Fără să-i plătească nimic! a strigat Wirski din fundul sălii.

— Tăcere! l-a apostrofat judecătorul. Apoi, ce s-a întâmplat?

— În ziua când am, concediat-o, a continuat baroana, mi-a dispărut păpuşa. Am crezut că mor de durere şi am bănuit-o îndată pe ea... Am avut o bună presimţire, deoarece, câteva zile mai târziu, domnul Maruszewicz, prietenul meu, a văzut-o de la fereastra sa pe doamna aceasta (care locuieşte în faţa lui) ţinând în braţe păpuşa mea şi îmbrăcând-o în altă rochiţă, ca să nu fie recunoscută. Atunci m-a poftit în apartamentul lui, împreună cu consilierul meu juridic, şi am văzut prin binoclu că păpuşa mea era într-adevăr la această doamnă. A doua zi m-am dus la ea, am luat păpuşa — care se află aici pe masă — şi am înaintat reclamaţia.

— Domnul Maruszewicz e sigur că este vorba de păpuşa doamnei Krzeszowska? a întrebat judecătorul.

— Eu... cum să vă spun... la drept vorbind... nu sunt prea sigur...

— Atunci, domnule Maruszewicz, de ce i-aţi făcut această afirmaţie doamnei Krzeszowska?

— La drept vorbind... eu n-am spus nimic în această privinţă...

— Nu minţi, domnule! a strigat baroana. Ai venit repede la mine şi mi-ai spus râzând că doamna Stawska a furat păpuşa, ceea ce, de altfel, era de aşteptat din partea ei...

Maruszewicz a început să facă feţe-feţe, să năduşească şi să-şi mute greutatea de pe un picior pe altul, ceea ce era, desigur, dovada unei adânci căinţe.

— Ce laşitate! a murmurat Wokulski, destul de tare ca să fie bine auzit.

Am observat însă că această remarcă nu l-a, făcut pe Maruszewicz mai curajos. Dimpotrivă, părea şi mai încurcat.

Judecătorul s-a adresat atunci către servitoarea doamnei Krzeszowska:

— Spune-mi, fetiţo, asta e păpuşa. Care se afla în casa dumneavoastră?

— Nu ştiu... a şoptit ea.

Judecătorul i-a arătat păpuşa. Ea a clipit din ochi, tăcută, şi a început să-şi frângă mâinile.

— Ah, asta-i Mimi!... a exclamat Helunia.

— Poftim domnule judecător! a sărit baroana. Fiica depune împotriva mamei sale...

— Micuţo, cunoşti păpuşa asta? a întrebat-o judecătorul pe Helunia.

— O, da, domnule, o cunosc!... Una la fel ca asta era la doamna, în camera mică.

— E aceeaşi?

— O, nu. Nu-i aceeaşi!... Aia avea o rochiţă cenuşie şi pantofiori negri, iar asta are pantofi cafenii...

— Da, aşa-i!... a mormăit judecătorul, punând păpuşă pe masă. Doamna Stawska ce declară?

— Am cumpărat-o de la magazinul domnului Wokulski...

— Şi cât ai plătit pe ea?... a întrebat baroana cu *o* voce

piţigăiată.

— Trei ruble!

Baroana a început să râdă în hohote:

— Ha, ha, ha!... Păpuşa aceasta costă cincisprezece ruble.

— Cine v-a vândut-o, doamna? a întrebat-o judecătorul pe doamna Stawska,

— Domnul Rzecki... a răspuns ea roşind.

— Ce aveţi de spus, domnule Rzecki?

Acum era momentul să-mi susţin pledoaria. Am început cum am putut mai bine:

— Onorate domn judecător! Cu o uimire dureroasă îmi este dat... adică... văd în faţa mea răutatea triumfătoare şi pe această... oprimată...

Deodată însă am simţit ceva atât de uscat în gură, încât n-am mai putut scoate niciun cuvânt. Din fericire, a intervenit Wokulski:

— Rzecki a fost de faţă atunci, dar păpuşa am vândut-o eu.

— Cu trei ruble? a întrebat baroana, cu ochii sclipitori ca de şopârlă.

— Da, cu trei ruble. Era o marfă de rebut, care se vindea în afara inventarului.

Baroana a întrebat, batjocoritor:

— Mi-aţi vinde oare şi mie una la fel cu trei ruble?

— Nu! Dumneavoastră nu veţi mai putea cumpăra niciodată nimic în magazinul meu!

— Ce dovezi aveţi că păpuşa asta a fost cumpărată de la dumneavoastră? a continuat judecătorul.

— Da, aşa-i! a intervenit baroana. Ce dovezi?

Judecătorul a apostrofat-o:

— Linişte!

— Dumneavoastră de unde aţi cumpărat păpuşa? a întrebat-o Wokulski pe baroană.

— De la «Lesser».

— Avem, deci, dovada! a continuat Wokulski. Păpuşile

acestea le-am adus din străinătate în bucăţi: capul şi corpul separate. Domnule judecător, vă rog desprindeţi capul păpuşii şi veţi găsi înăuntru emblema firmei mele.

Doamna baroană a început să dea semne de nelinişte.

Judecătorul a luat păpuşa, şi cu un cuţitaş oficial i-a desfăcut bluza. Apoi, cu multă atenţie, i-a desprins capul de corp. Helunia a urmărit la început mirată această operaţie, apoi a întrebat-o pe maică-sa în şoaptă:

— Mamă, de ce o dezbracă domnul pe Mimi? O să-i fie ruşine.

Deodată, înţelegând ce se întâmpla, a izbucnit în plâns şi, ascunzându-şi faţa în rochia doamnei Stawska, a început să strige:

— Ah, mamă, de ce o taie?... O doare, săraca!... Mamă, mămico! Nu vreau s-o taie pe Mimi!...

— Nu plânge, Hela, Mimi o să se facă bine şi o să fie şi mai frumoasă ca până acum! a liniştit-o Wokulski, tot atât de emoţionat ca doamna Stawska.

Între timp, capul bietei Mimi a căzut pe hârtiile de pe masă. Judecătorul l-a luat, s-a uitat înăuntru, apoi a întins piesa doamnei baroane, întrebând-o:

— Doamnă, vedeţi ce scrie?

— Să citească cu glas tare domnul Maruszewicz! Ce scrie?

— «Jan Mincel şi Stanislaw Wokulski»... a îngăimat Maruszewicz.

— Care va să zică, nu scrie «Lesser»?

— Nu.

În tot acest timp, servitoarea baroanei se manifesta foarte ciudat: se înroşea, pălea, încerca să se ascundă printre bănci.

Judecătorul o privea pe sub sprâncene. Apoi deodată a întrebat-o:

— Ia spune-ne fetico, ce s-a întâmplat cu păpuşa? Dar să spui adevărul, pentru că ai să depui jurământ...

Fata s-a apucat cu mâinile de cap, înspăimântată

cumplit, şi, rezemându-se de masă, a răspuns:

— Capul păpuşii s-a spart, domnule!

— Care păpuşă? A doamnei Krzeszowska?

— Da.

— Bine, dar i s-a spart numai capul! Restul unde este? ...

— În pod, domnule... Vai de zilele mele ce-o să păţesc eu acum!...

— N-o să păţeşti nimic, n-avea grijă! Ar fi fost mai rău dacă ascundeai adevărul... Doamna reclamantă a auzit cum stau lucrurile?

Baroana şi-a lăsat ochii în jos şi şi-a încrucişat mâinile pe piept, ca o martiră,

Judecătorul a început să scrie. Omul care şedea în banca a doua, cel cu măngălăul, s-a luat de cumătră roşcovană:

— Ei, mai zici că a furat?... Ce-ai amuţit?

— Când femeia e frumoasă, scapă de închisoare! s-a adresat cumătra roşcovană vecinei sale.

— Dumneata, însă, fii sigură că n-ai să scapi a mormăit individul cu măngălăul.

— Eşti un prost!

— Ba dumneata eşti proastă!

— Linişte! a strigat judecătorul.

Ni s-a cerut să ne ridicăm în picioare şi ni s-a citit sentinţa, prin care doamna Stawska era achitată.

— Acum, dragă doamnă, a încheiat judecătorul, puteţi să intentaţi procesul de calomnie!

A coborât apoi în sală, a strâns mâna doamnei Stawska şi a adăugat:

— Mi-a părut foarte rău că a trebuit să vă judec; acum însă îmi pare foarte bine că pot să vă felicit!...

Pe doamna Krzeszowska o apucaseră damblalele; cumătra cu faţa roşie i-a spus vecinei sale, oftând:

— Când eşti frumoasă, chiar şi judecătorul face pe craidonii.!... Dar la judecata de apoi n-o să fie aşa!...

— Uite holera!... Spurcă cele sfinte! a mormăit omul cu măngălăul.

Ne-am pregătit să ieşim din sală. Wokulski i-a oferit braţul doamnei Stawska şi au pornit înainte; eu am condus-o pe doamna Misiewiczowa, ajutându-i cu băgare de seamă să coboare scările murdare.

— Nu ţi-am spus eu că o să se termine aşa? mi-a spus bătrâna. Dumneata însă nu credeai!

— Eu n-am crezut?

— Da. Umblai ca bolnav... Isuse Hristoase! Dar asta ce mai e?

Ultimele cuvinte se refereau la studentul pirpiriu, care aştepta împreună cu colegul său la uşă, pândind-o desigur pe doamna Krzeszowka. Crezând că baroana iese, făcuse mutra de cadavru în faţa... doamnei Misiewiczowa!

Dându-şi seama de eroare, s-a ruşinat atât de tare, încât a luat-o la goană.

— Patkiewicz!... Stai!... Vin şi eu!... a strigat Maleski după el.

— Să te ia toţi dracii! a izbucnit Patkiewicz. Faci ce faci şi mă compromiţi întotdeauna...

În clipa aceea, simţind mişcare la uşă, s-a întors repede şi iar a făcut pe mortul... de astă dată în faţa lui Wirski!...

Această a doua eroare i-a făcut pe cei doi tineri să-şi piardă cumpătul de tot. Au pornit spre casă, supăraţi unul pe altul, fiecare pe câte un trotuar.

Însă când i-am ajuns din urmă cu trăsurile, am constatat că mergeau iarăşi împreună. Ne-au salutat de altfel foarte galant.”

IX

DIN JURNALUL UNUI BĂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

“ŞTIU DE CE M-AM ÎNTINS ATÂTA CU descrierea procesului. Iată de ce...

În lume sunt sumedenie de necredincioşi; chiar şi eu mă îndoiesc uneori de existenţa proniei cereşti.

Sunt zile în care situaţia politică merge rău, sau când mă uit la mizeria umană şi la triumful destrăbălaţilor (dacă-mi este permis să pronunţ un astfel de cuvânt) şi îmi spun: «Măi, Ignacy Rzecki, bătrân prost ce eşti! Tu, care îţi închipui că Napoleonii se vor întoarce pe tron, că Wokulski va realiza ceva excepţional — ca om capabil ce este — şi că va avea parte de fericire fiindcă e un om cinstit!... Tu, care, cu capul tău de măgar crezi că deşi destrăbălaţilor le merge bine la început, iar oamenilor cinstiţi le merge rău, până la urmă cei răi vor fi acoperiţi de ruşine, iar cei buni de glorie!... Aşa îţi închipui tu?... Atât de prost vezi lucrurile?... În lume nu există nicio rânduială şi niciun fel de dreptate, ci numai luptă. Dacă în această luptă înving cei buni, e bine; dacă înving cei răi, e rău... Dar să nu-ţi închipui câtuşi de puţin că există vreo putere care-i protejează pe cei buni. Oamenii sunt ca frunza în vânt; când ajunge pe iarbă, rămâne pe iarbă, când nimereşte în noroi, rămâne în noroi...»

Aşa cuget uneori în clipele mele de îndoială. Procesul doamnei Stawska m-a dus la concluzii cu desăvârşire opuse, şi anume la convingerea că, mai curând sau mai

târziu, dreptatea este de partea celor buni.

Gândiţi-vă puţin!... Doamna Stawska este o femeie bună, aşa că ar trebui să fie fericită; Stas e un om superior, mai presus de orice preţuire, deci şi el ar trebui să fie fericit. De fapt însă Stas e mereu agitat şi trist (când mă uit la el, îmi vine uneori să plâng!), iar doamna Stawska a fost acuzată de furt... Unde este, aşadar, dreptatea care-i răsplăteşte pe cei buni?...

Ai să vezi îndată, om fără credinţă ce eşti! Şi ca să mă conving mai bine că în lumea asta există o bună rânduială voi însemna aici următoarele proroci ri:

Prima: doamna Stawska se va căsători cu Wokulski şi va fi fericită.

A doua: Wokulski va renunţa la domnişoara Lęcka, se va căsători cu doamna Stawska şi va fi fericit cu ea.

A treia: micul Lulu va ajunge chiar anul acesta împărat al francezilor, sub numele de Napoleon al IV-lea, îi va snopi pe nemţi în bătăi şi va face dreptate în lumea întreagă, aşa cum a prevăzut răposatul tata.

Astăzi nu mă mai îndoiesc că Wokulski se va însura cu doamna Stawska şi că va înfăptui ceva extraordinar. E drept că încă nu s-a logodit cu ea şi că nici măcar nu i-a cerut mâna. De altfel... nici nu-şi dă seama ce-o să se întâmple cu ei!... Dar eu văd încă de pe acum... Văd limpede cum se vor desfăşura lucrurile şi-mi pun capul că aşa va fi!... Eu am fler politic, nu glumă!

Pentru că, staţi puţin, să vă spun ce se petrece!

A doua zi după proces, Wokulski a fost seara la doamna Stawska şi a stat la ea până la orele unsprezece noaptea. A treia zi s-a dus la magazinul Milerowei, a răsfoit registrele şi a lăudat-o pe doamna Stawska, ceea ce a cam usturat-o pe Milerowa... Iar în a patra zi...

Ce-i drept, a patra zi n-a mai fost nici la Milerowa, nici la doamna Stawska, în schimb mie mi s-au întâmplat anumite lucruri ciudate.

Înainte de masă (în magazin nu prea erau clienţi) m-am

pomenit pe neaşteptate cu cine credeţi?... Cu tânărul Szlangbaum! Da. Cu evreul acela de la secţia de ţesături ruseşti!

M-am uitat la el: Szlangbaum, cu mustaţa în furculiţă, îşi freca mâinile şi ţinea capul aşa de sus, că nici cu prăjina nu-i mai ajungeai la nas... Mi-am zis în gând: «A înnebunit, sau ce-o fi cu el?...» Dar dumnealui m-a salutat semeţ şi mi-a spus desluşit următoarele cuvinte:

— Domnule Rzecki, socot că, orice s-ar întâmpla, vom rămâne buni prieteni...

Mi-am zis: «Ei drăcie! Să-l fi dat Stas afară?...»

Deci i-am răspuns:

— Domnule Szlangbaum, poţi fi sigur că am să fiu binevoitor cu dumneata, orice s-ar întâmpla, bineînţeles în afară de cazul în care vei comite vreun abuz, domnule Szlangbaum...

Ultimele cuvinte le-am accentuat anume, deoarece domnul Szlangbaum îmi făcea impresia sau că are intenţia să ne cumpere magazinul (ceea ce nu mi se părea verosimil), sau că vrea să ne prade casa de bani (ceea ce, deşi e un evreu cinstit, n-ar fi fost un lucru atât de imposibil).

Se vede treaba că el a înţeles gândurile mele, căci a surâs vag şi s-a dus la secţia lui. Peste un sfert de oră m-am dus şi eu acolo, aşa, într-o doară, dar l-am găsit, ca de obicei, ocupat. Aş spune chiar că muncea şi mai abitir ca până atunci: se urca pe scară, scotea baloturile de rips şi de catifea din rafturi şi le aranja în dulapuri... Într-un cuvânt, se agita cât zece. «Nu, mi-am zis, cred că ăsta n-o să ne fure...»

Am băgat însă de seamă— ceea ce mi-a dat iarăşi de gândit — că domnul Zięba era politicos până la umilinţă în faţa lui Szlangbaum şi că la mine se uita puţin cam de sus, deşi nu chiar prea de tot.

«De, mi-am zis, vrea să-şi ispăşească faţă de Szlangbaum vechile nedreptăţi, iar în faţa mea, cel mai

bătrân funcţionar din magazin, îşi păstrează demnitatea personală.. E cât se poate de onorabil pentru el; întotdeauna trebuie să ţii capul sus faţă de superiori şi să fii cât se poate de politicos cu inferiorii...»

Seara m-am dus la o bere; domnul Szprot şi consilierul Wengrowicz erau acolo. Pe Szprot, de când cu pricina despre care am vorbit, îl tratez cu indiferenţă. Pe consilierul Wengrowicz în schimb l-am salutat cordial.

— S-a făcut!... mi-a spus el.

— Pardon, am răspuns, dar nu pricep! (Credeam că face aluzie la procesul doamnei Stawska.) Nu pricep, domnule consilier...

— Ce, nu ştii că magazinul a fost vândut?...

— Muşcă-ţi limba, domnule consilier! Ce magazin?

Preaonorabilul domn ajunsese la a şasea halbă, aşa că a început să râdă:

— Ptiu! Eu pot să-mi muşc limba, dar dumneata n-ai să mai poţi face nici atât când o să treci de la pâinea creştinească la azima ovreiască... Fiindcă după câte spune lumea, magazinul vostru a fost cumpărat de nişte evrei...

Am crezut că mă loveşte damblaua.

— Domnule consilier, am spus, eşti un om serios, aşa că mă poţi lămuri de unde ai ştirea!

— Tot oraşul vorbeşte; de altfel, te poate lămuri mai bine domnul Szprot, aici de faţă.

— Domnule Szprot, l-am întrebat, salutându-l, n-aş vrea să te jignesc, cu atât mai mult cu cât ţi-am cerut satisfacţie, iar dumneata m-ai refuzat ca un netrebnic... Da, ca un netrebnic, domnule Szprot!... Îţi declar însă că dacă nu-mi repeţi cele auzite, înseamnă că numai dumneata născoceşti toate zvonurile astea!

— Ce vorbă e asta?... a răcnit Szprot, lovind cu pumnul în masă, ca şi rândul trecut. Am refuzat, deoarece treaba mea nu-i să-ţi dau dumitale satisfacţie sau oricui ar fi. Şi acum îţi repet că magazinul vostru îl cumpără nişte

evrei...

— Ce evrei?

— Naiba să-i ştie: Szlangbaumii, Hundbaumii, sau cum le-o mai fi spunând!...

M-a apucat o furie atât de groaznică, încât am cerut să mi se aducă bere. Consilierul Wengrowicz a spus, nervos:

— Cu ăştia o să se întâmple odată una lată...

— Domnul consilier are dreptate! l-a susţinut Szprot.

Ei pun mâna pe toate! Până la urmă va trebui să le luăm înapoi cu forţa, pentru a menţine echilibrul. Pentru ca vedeţi, domnilor, ce se petrece cu stofele...

— De, am spus, dacă ne cumpără magazinul, mă unesc şi eu cu voi; şi pumnul meu mai cântăreşte ceva... Dar, deocamdată, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai răspândiţi zvonuri despre Wokulski şi nu întărâtaţi oamenii împotriva ovreilor, că şi aşa e destulă agitaţie!...

M-am întors acasă cu dureri de cap, furios pe toată lumea. Peste noapte m-am trezit de câteva ori, şi cum adormeam la loc, visam că evreii ne-au cumpărat într-adevăr magazinul, şi eu, ca să nu mor de foame, umblam prin curţile oamenilor cu o flaşnetă pe care scria: «Fie-vă milă de-un bătrân sărac, fost ofiţer în armata maghiară!»

De-abia dimineaţă mi-a venit singura idee simplă şi raţională: să stau de vorbă răspicat cu Stas. Şi dacă într-adevăr vinde magazinul, să mă îngrijesc de o slujbă în altă parte.

Frumoasă carieră, n-am ce zice, după atâţia ani de muncă! Dacă omul ar fi câine, cel puţin i-ar trage cineva un glonte în cap... Dar cum este om, trebuie să-şi caute adăpost prin unghere străine, fără să fie sigur dacă viaţa lui nu se va sfârşi în mocirlă...

Înainte de amiază Wokulski n-a venit la magazin, aşa că pe la orele două m-am gândit să trec pe la el. Poate era bolnav...

M-am dus, şi în poarta casei am dat de doctorul Szuman. Când i-am spus că vreau să stau de vorbă cu

Stas, mi-a răspuns:

— Nu intra. E agitat; lasă-l în pace. Vino mai bine la mine, să bem ceaiul împreună. Apropo, mi-ai dat câteva şuviţe din părul dumitale?

— Mi se pare că în curând am să-ţi dau tot părul, ba chiar şi pielea...

— Vrei să te îmbălsămezi?

— Ar trebui, pentru că lumea n-a văzut prostănac mai mare...

— Consolează-te! mi-a răspuns Szuman. Există alţii şi mai mari ca dumneata!... Dar ce s-a întâmplat?

— În ceea ce mă priveşte, nu s-a întâmplat nimic, dar am auzit că Stas îşi vinde magazinul evreilor... Şi eu n-o să rămân slugă la ei!

— Ce-i asta? Şi dumneata ai devenit antisemit?

— Nu, dar una e să nu fii antisemit şi alta să fii sluga ovreilor!

— Atunci cine să-i slujească?... Fiindcă nici eu, deşi sunt evreu, nu sunt dispus să îmbrac livreaua cărpănoşilor ăstora. Dar, la urma urmelor, de unde ţi-a venit gândul ăsta? Dacă magazinul o să fie vândut, dumneata o să ai un post foarte bun la societatea comercială...

— Societatea asta nu-i ceva sigur.

— Ai dreptate, e foarte nesigură! Prea puţini evrei au intrat în ea şi prea mulţi boieri! Pe dumneata însă nu te interesează de loc treaba asta, deoarece... Numai, te rog, să nu-mi trădezi secretul. Nu trebuie să-ţi pese de loc de ce-o să se întâmple cu magazinul şi cu societatea, deoarece Wokulski a trecut pe numele dumitale suma de douăzeci de mii de ruble...

— A trecut... pe numele meu?... Ce însemnează asta?! ... am exclamat eu, uimit.

Ajunsesem acasă la Szuman, şi doctorul a poruncit să i se pregătească samovarul.

— Ce însemnează asta? l-am mai întrebat o dată, foarte

tulburat.

— Ce înseamnă asta?... a mormăit Szuman, umblând prin casă şi frecându-se la ceafă. Ce înseamnă? Nu ştiu. Destul că Wokulski a făcut ce-a făcut! Se vede treaba că vrea să fie pregătit pentru orice eventualitate, fiindcă e un negustor cu cap!...

— Să fie iarăşi vorba de vreun duel?...

— Aş, de unde!... Wokulski e prea deştept ca să facă de două ori aceeaşi prostie! Dar, vezi dumneata, scumpe domnule Rzecki, cine are de-a face cu o muiere ca asta, trebuie să fie pregătit...

— Care muiere?... Doamna Stawska?

— Ce doamnă Stawska! Aici e vorba de un peşte mult mai mare. E vorba de domnişoara Lęcka, de care nebunul s-a îndrăgostit fără scăpare! Cam vede el de pe acum ce poamă este demoazela... Suferă, se frământă, dar nu poate renunţa la ea. Pentru că, vezi dumneata, dragostea la bătrâneţe e o pacoste, mai ales când e vorba de un îndrăcit ca Wokulski.

— Ce s-a mai întâmplat? Doar aseară a fost la bal, în sala primăriei!

— Tocmai! a mormăit doctorul. A fost, fiindcă s-a dus şi ea! Iar eu m-am dus, fiindcă au fost ei. Interesantă poveste!

— N-ai putea oare să vorbeşti mai limpede? l-am întrebat, nerăbdător.

— De ce nu? Cu atât mai mult cu cât toţi văd la fel! Wokulski e nebun după demoazelă, demoazela cochetează cu cine vrei şi cu cine nu vrei, iar adoratorii aşteaptă!... O adevărată aventură... Szuman continua să se plimbe prin cameră, frecându-se la ceafă.

— Atâta timp cât n-avea nici bani, nici pretendent, nici dracu nu da pe la ea! a continuat el. Dar de când a apărut Wokulski, om bogat, cu faimă şi cu relaţii întinse — uneori chiar supraestimate — în anturajul domnişoarei Lęcka s-a îngrămădit un roi atât de mare de cavaleri mai mult sau

mai puţin stupizi, tineri, bătrâni, frumoşi şi urâţi, că nu mai ai loc de ei! Şi fiecare suspină, dă ochii peste cap, şopteşte cuvinte duioase, o strânge drăgăstos de mână când dansează cu ea...

— Şi ea ce zice?

— Deşertăciune femeiască! a răspuns doctorul, făcând un gest cu mâna. În loc s-o dispreţuiască, e încântată de gloata asta, care a părăsit-o de câteva ori. Toţi văd ce se întâmplă, şi, ceea ce e mai grav, vede şi Wokulski!

— Atunci de ce n-o dă dracului, fir-ar să fie?... Cred că el nu-i omul care să se lase călcat în picioare!

Szuman i-a făcut semn servitorului care adusese samovarul să se retragă şi a turnat ceaiul.

— Uite, vezi dumneata, a continua el apoi, ar da-o dracului dacă ar fi în stare să judece lucrurile raţional. Aseară, la bal, a fost un moment când în Stas al nostru s-a trezit leul. S-a apropiat deodată de domnişoara Lęcka... Aş fi jurat c-o să-i spună: «Noapte bună, domnişoară! Acum ştiu câte parale fac şi nu mai permit nimănui să-şi bată joc de mine!» Când a ajuns lângă ea, i se citea pe faţă hotărârea. Dar... ce folos!... Demoazela s-a uitat o dată la el, i-a şoptit nu ştiu ce, l-a strâns de mână, şi Stas al meu a fost fericit o noapte întreagă! Atât de fericit... încât astăzi ar fi fost în stare să-şi zboare creierii dacă n-ar fi sperat în alte priviri, şoapte şi strângeri de mână!... Nu vede, nenorocitul, că nemernica dăruieşte aceleaşi dulcegării altor zeci de inşi, ba chiar în doze mult mai mari!

— Ce fel de femeie o fi?

— Ca alte sute şi mii! Frumoasă, răsfăţată, dar fără suflet. Pentru ea Wokulski contează cât timp are bani şi faimă. E un bun pretendent, fireşte, atâta timp cât nu există altul mai bun. Dar amanţii şi-i va alege dintre cei care i se potrivesc mai bine. În schimb, Wokulski, atât în privinţa lui Hopfer, cât şi în stepă, s-a îndopat atât de mult cu tot felul de Aldone, Grasyne, Maryle şi alte himere

de acelaşi gen, încât vede în domnişoara Lęcka o zeitate. Nu-i numai îndrăgostit, ci o adoră, se închină în faţa ei, s-ar prosterna la picioarele ei, cu faţa la pământ... Îl aşteaptă o decepţie îngrozitoare!... Pentru că deşi e un romantic, nu-l va imita pe Mickiewicz, care nu s-a mulţumit s-o ierte pe aceea care şi-a bătut joc de el, dar a şi suspinat pe urmele ei după ce-l înşelase — şi chiar a imortalizat-o... Frumoasă morală pentru domnişoarele noastre. Daca vrei să fii celebră, înşală-ţi adoratorii cei mai înflăcăraţi!... Noi, polonezii, suntem condamnaţi să fim naivi chiar şi într-un domeniu atât de simplu ca iubirea...

— Doctore, şi crezi că Wokulski o să ajungă o paiaţă? am întrebat eu, simţind că fierbe sângele în mine ca la bătălia de la Világos.

— O, la naiba! Nu! a protestat el. Poate face pe nebunul atâta timp cât îşi spune: «Te pomeneşti că mă iubeşte! Te pomeneşti că este aşa cum îmi închipui eu! ...» Dar dacă nu se va trezi şi nu va băga de seamă că ea îl ia în zeflemea... eu am să fiu primul — cât sunt eu de evreu — care am să-l scuip în ochi... Un om ca el poate fi nefericit, dar nu e permis să se înjosească...

Nu-l văzusem de mult pe Szuman atât de agitat.

— Lasă, doctore, linişteşte-te... Am eu leac pentru Stas!

I-am povestit tot ceea ce ştiam despre doamna Stawska.

— Una din două, doctore! am adăugat. Sau mor, sau... îl însor cu doamna Stawska! E o femeie care are şi raţiune, şi inimă, iar iubirea i-o va răsplăti prin iubire. De o femeie ca ea are el nevoie!

Szuman a clătinat din cap.

— De, ştiu şi eu? încearcă... Vorba ceea; cui pe cui se scoate. Deşi mă tem ca tratamentul să nu fie cam tardiv!

— E un om de fier...

— Tocmai de aceea! E greu să ştergi ce s-a întipărit o dată în inima unui bărbat ca el. Şi e şi mai greu să lipeşti

la loc ceea ce s-a rupt...

— Doamna Stawska va izbuti!

— Ar fi bine!

— Şi Stas va fi fericit...

— Oho!...

Plin de curaj, mi-am luat rămas bun de la doctor. O iubesc, da, o iubesc pe doamna Helena, dar pentru el... voi renunţa la ea.

Numai să nu fie prea târziu!

Nu, nu...

A doua zi la amiază, Szuman a venit la magazin. După zâmbetul lui şi după felul cum îşi muşca buzele, am înţeles că-l roade ceva, făcându-l să ia o atitudine ironică.

— Ai fost la Stas, doctore? l-am întrebat. Cum se simte astăzi?

M-a tras după dulapuri şi a început să-mi vorbească repede, nervos:

— Poftim unde-i duc muierile pe cei de teapa lui Wokulski! Ştii de ce e agitat?...

— S-a convins că domnişoara Lęcka are un amant!

— Aş! Măcar de-ar fi aşa!... S-ar vindeca radical! Numai că demoazela e prea deşteaptă ca un adorator atât de naiv ca el să observe ce se petrece în culise! De data asta e vorba de altceva! De ceva atât de caraghios, că mi-e şi ruşine să-ţi spun... Doctorul era indignat; s-a lovit cu palma în creştetul chel şi a continuat, mai încet: Prinţul dă mâine un bal; domnişoara Lęcka va fi, firește, acolo. Dumneata ştii că până azi prinţul nu l-a invitat pe Wokulski, deşi alţii au fost invitaţi de acum două săptămâni?... Şi îţi poţi închipui că Stas zace din cauza asta?...

Zicând acestea, doctorul a început să râdă piţigăiat, rânjindu-şi dinţii stricaţi; eu — pe cinstea mea! — m-am făcut roşu de ruşine...

— Acum pricepi până unde poate ajunge un om?... m-a întrebat Szuman. De două zile se perpeleşte pentru că un

prinţ oarecare nu l-a poftit la bal!... El, scumpul nostru Stas, admirabilul nostru Stas!

— De la el ştii?

— Aş! Nu mi-a spus nimic. Dacă ar avea tăria să spună ar avea-o şi pe aceea de a refuza o invitaţie atât de întârziată.

— Crezi c-o să-l invite?

— Ba bine că nu! Altfel, l-ar costa pe prinţ cincisprezece la sută pe an la capitalul pe care-l are investit în societate. O să-l invite, da, o să-l invite, că, slavă Domnului, Wokulski mai este încă o forţă! Dar cunoscându-i slăbiciunea pentru domnişoara Lęcka, întâi îl întărâtă, se joacă cu el de parcă ar fi un căţel căruia îi tot arăţi şi-i ascunzi carnea, ca să-l înveţi să umble în două labe! Nu te teme, nu-l lasă ei din mâini. Sunt prea deştepţi ca să facă una ca asta! Dar vor să-l dreseze, ca să le facă sluj, să facă bine *apporte*, ba chiar să-i muşte pe cei care nu le sunt lor dragi...

Szuman şi-a luat căciula de biber şi a ieşit clătinând din cap. Era acelaşi maniac de totdeauna!

Am fost indispus toată ziua. Am greşit până şi la socoteli de câteva ori. Tocmai când mă gândeam să închid magazinul, a apărut Stas. Mi s-a părut că slăbise în cele câteva zile de când nu-l văzusem. I-a salutat cu indiferenţă pe cei de faţă şi a început să scotocească prin birou...

— Cauţi ceva? l-am întrebat eu.

— N-a sosit o scrisoare de la prinţ?... a zis el, fără să se uite în ochii mei.

— Toate scrisorile ţi le-am trimis acasă...

— Ştiu. Dar poate a mai rămas vreuna rătăcită printre hârtii...

Mai bucuros aş fi fost să mi se scoată o măsea decât să aud una ca asta! Care va să zică, Szuman a avut dreptate! Stas e agitat fiindcă prinţul nu l-a poftit la bal!

După ce am închis magazinul şi a plecat toată lumea,

Wokulski m-a întrebat:

— Ce faci astăzi? N-ai vrea să mă inviţi la ceai?

Fireşte că l-am invitat bucuros şi mi-am adus aminte de timpurile bune, când Stas venea la mine aproape în fiecare seară. Ce îndepărtate sunt acele timpuri! Acum el e încruntat, eu sunt tulburat, şi, cu toate că avem multe să ne spunem, niciunul nu se uită în ochii celuilalt. Ba încă am început să vorbim despre ger... Abia după ce am băut câte o ceaşcă de ceai — jumătate ceai, jumătate arac [1] — ni s-au mai dezlegat limbile.

— Lumea spune că vinzi magazinul, am început eu.

— E ca şi vândut! mi-a răspuns Wokulski.

— Ovreilor?

S-a ridicat repede din fotoliu şi a început să umble prin cameră, cu mâinile în buzunare.

— Dar cui să-l vând?... Acelora care nu vor să-l cumpere fiindcă au bani, sau acelora care l-ar cumpăra dar n-au bani? Magazinul face vreo sută douăzeci de mii de ruble! Să arunc banii aceştia în noroi?...

— Grozav ne mai elimină evreii ăştia, domle!...

— De unde? De pe poziţiile pe care noi nici nu le ocupăm, sau la a căror ocupare îi silim noi înşine, îi împingem, îi implorăm să le ocupe?... Magazinul nu-l va cumpăra niciunul din boierii noştri, dar fiecare dintre ei e în stare să dea bani evreului ca să-l cumpere el, cu condiţia să-i plătească o dobândă bună.

— Aşa să fie oare?

— Fireşte! Ştiu prea bine cine-l împrumută cu bani pe Szlangbaum...

— Îl cumpără Szlanbaum?

— Cine altul ai vrea? Klejn, Lisiecki, Zięba?... Ei n-au credit, şi chiar dacă ar avea, ar prăpădi banii!

— Cândva o să izbucnească un scandal cu ovreii ăştia! ... am mormăit eu.

---

[1] Băutură spirtoasă preparată din orez fermentat amestecat cu zahăr şi cu lapte de cocos

— Au mai fost! Au durat optsprezece veacuri! Şi care-i rezultatul?... În persecuţiile antisemite au pierit oamenii cei mai nobili şi au rămas cei care s-au putut salva de la pieire.

— Te-ai gândit oare că în ziua în care magazinul nostru are să treacă în mâinile lor, mulţi vor căpăta posturi bine retribuite, şi zeci dintre ai noştri le vor pierde?

— Nu-i vina mea! a răspuns Wokulski, iritat. Nu-i vina mea dacă persoanele cu care am relaţii îmi cer să vând magazinul! Este adevărat că societatea va pierde, dar ea vrea să piardă!

— Şi îndatoririle...

— Ce îndatoriri?... a strigat el. Faţă de cei care mă consideră un exploatator, sau faţă de cei care mă fură?

O datorie îndeplinită ar trebui să aducă ceva omului, pentru că altfel ar fi un sacrificiu pe care n-are nimeni dreptul să i-l ceară! Ce câştig eu din toate astea? Dintr-o parte, ură şi calomnii; din alta, desconsiderare. Spune şi tu: există oare vreo nelegiuire care să nu-mi fi fost atribuită? Şi pentru ce?... Pentru că am făcut avere şi am dat de lucru la zeci şi sute de oameni!

— Gura lumii nici pământul n-o astupă!...

— O fi, dar nu cred să se întâmple altundeva ce se întâmplă la noi! În altă parte, un om ca mine, îmbogăţit pe căi cinstite, ar avea duşmani, dar ar avea şi prieteni care să-l răsplătească pentru suferinţele îndurate... Da aici...

A făcut cu mâna un gest de plictiseală.

Am golit dintr-o sorbitură jumătate de pahar de arac cu ceai, ca să-mi fac curaj. Deodată, auzind paşi pe coridor, Stas s-a oprit în faţa uşii. Aştepta invitaţia prinţului!...

Am simţit o fierbinţeală în cap. L-am întrebat:

— Crezi oare că aşa te vor stima mai mult toţi cei pentru care îţi vinzi magazinul?

— Poate... a murmurat el, dus pe gânduri.

— Şi crezi că aşa te vor iubi mai mult decât cei pe care

îi părăseşti?

S-a apropiat repede de mine şi s-a uitat drept în ochii mei.

— Poate!... mi-a răspuns.

— Nu eşti sigur?

S-a trântit în fotoliu.

— Ştiu şi eu?... a şoptit el. Ştiu şi eu?... Ce e oare sigur pe lumea asta?

— Şi nu te-ai gândit niciodată, am continuat eu, tot mai curajos, că poţi fi nu numai exploatat şi înşelat, dar şi batjocorit şi desconsiderat?... Spune-mi, nu te-ai gândit niciodată?... Ce nu se poate în lumea asta!... Însă în cazul ăsta trebuie să iei măsuri: dacă nu poţi ocoli decepţia, cel puţin să nu fii ridicol! Ce dracu! (Am lovit cu paharul în masă.) Poţi face sacrificii fiindcă ai de unde, dar nu poţi permite să fii batjocorit!

— Cine mă batjocoreşte? a strigat el, ridicându-se.

— Toţi cei care nu te respectă atât cât meriţi!

M-am speriat de atâta îndrăzneală, dar Wokulski nu mi-a răspuns nimic. S-a întins pe canapea, cu mâinile încrucişate sub cap, semnul unei emoţii neobişnuite. Apoi, cu o voce deplin liniştită a început să vorbească despre treburile magazinului.

Pe la orele nouă s-a deschis uşa şi a intrat servitorul lui Wokulski, strigând:

— A sosit scrisoarea de la prinţ!

Stas şi-a muşcat buzele şi, fără să se ridice, a întins mâna.

— Dă-o încoa şi du-te la culcare!

După plecarea servitorului, Stas a deschis încet plicul, a citit, apoi a rupt scrisoarea în bucăţi şi a aruncat-o lângă sobă.

— Ce vrea? am întrebat eu.

— Mă invită la balul de mâine. Mi-a răspuns el sec.

— Te duci?

— Nici gând!

Am rămas uluit. Şi deodată, în această uluire, mi-a venit cea mai genială idee de sub soare.

— Ştii ceva? N-ai vrea să mergem mâine seară la doamna Stawska?

Stas s-a aşezat pe canapea şi mi-a răspuns zâmbind:

— Ştii că n-ar fi o idee rea?... E o femeie foarte simpatică şi n-am fost de mult pe acolo. Adu-mi aminte să trimitem nişte jucării fetiţei.

Sloiul de gheaţă dintre noi se topise. Ne-am recăpătat amândoi vechiul ton sincer, şi am vorbit până la miezul nopţii despre timpurile trecute. La plecare mi-a spus:

— Uneori omul se prosteşte; dar pe urmă îşi recapătă raţiunea... Să te răsplătească Dumnezeu, vechiul meu prieten!...

Scumpul, dragul meu Stas!...

De-ar fi să plesnesc, şi tot am să-l însor cu doamna Stawska!

În ziua balului n-au venit la magazin nici Stas, nici Szlangbaum, Am ghicit: discutau desigur despre vânzarea magazinului nostru.

Altă dată, o chestie ca asta mi-ar fi stricat buna dispoziţie pentru toată ziua. Acum însă nici nu m-am gândit la dispariţia firmei noastre şi transformarea ei intr-o firmă evreiască. Ce-mi pasă mie de magazin? Stas, cel puţin, să scape de necazuri. Trebuie să-l însor, de-ar fi să se dărâme pământul!...

De dimineaţă am trimis doamnei Stawska o scrisoare, anunţând-o că voi veni la ceai, împreună cu Wokulski. La scrisoare am cutezat să alătur o cutie cu jucării pentru Helunia: o întreagă menajerie, mobilier complet pentru păpuşă, un serviciu în miniatură şi un samovar de alamă. Totul valorând 13 ruble şi 60 de copeici, cu ambalaj cu tot.

Ar trebui să găsesc ceva şi pentru doamna Misiewiczowa. Aşa aş face din bunică şi nepoţică un fel de cleşte cu care să strâng de inimă pe frumoasa mamă,

care va trebui să capituleze înainte de Sfântul Ioan...

(Ah, drăcie! Dar bărbatul din străinătate?... Ei, ce importanţă are bărbatul?! N-avea decât să-i poarte de grijă!... De altfel, cu zece mii de ruble putem să obţinem chiar despărţirea de cel absent, care, desigur, nici nu mai trăieşte!...)

După închiderea magazinului m-am dus la Stas. Când servitorul mi-a deschis, am văzut că avea în mână o cămaşă cu piepţi scrobiţi. Trecând prin dormitor, am descoperit pe un scaun fracul, vesta... Să se fi dus pe gârlă vizita noastră?...

În birou, Stas citea o carte englezească. (Ei, fir-ar a fie! Ce i-o fi trebuind lui limba engleză? La urma urmelor, te poţi însura şi dacă eşti surdo-mut!...) M-a salutat cordial, deşi cu oarecare şovăire. «Trebuie să iau taurul de coarne!» m-am gândit eu. Şi fără să las căciula din mână, am spus:

— Nu mai avem ce aştepta. Să mergem! Dacă întârziem, te pomeneşti că doamnele se culcă.

Wokulski a închis cartea şi a căzut pe gânduri.

— Urâtă seară!... Ninge... a murmurat el.

— Sunt unii pe care ninsoarea asta nu-i împiedică să se ducă la bal! De ce ne-ar strica nouă seara? am răspuns, făcând pe prostul.

Stas a sărit de pe scaun de parcă i-aş îi dat un ghiont şi a cerut blana. În timp ce-l ajuta s-o îmbrace, servitorul i-a atras atenţia:

— Să nu întârziaţi, că e timpul să vă gătiţi. Vine îndată şi frizerul.

— N-am nevoie de el.

— Doar n-o să mergeţi la bal nepieptănat...

— Nu mă duc la niciun bal!

Servitorul, mirat, şi-a pus mâinile cruce pe piept, şi-a înfipt bine picioarele în podea şi l-a luat la zor:

— Cei cu dumneavoastră pe ziua de azi? Vă purtaţi de parcă... Domnul Lęcki v-a rugat atât de mult...

Wokulski a ieşit repede, închizând uşa în nasul obraznicei slugi.

«Aha! mi-am zis eu în gând. Care va să zică, prinţul şi-a dat seama că Stas ar putea să nu vină şi, ca să-şi ceară scuze, l-a trimis la el pe socrul prezumtiv! Szuman are dreptate când spune că n-au să-l lase ei din mâini!... Ba o să vi-l smulgem, domnilor!»

Peste un sfert de ceas eram la doamna Stawska. Mai mare dragul cum ne-au primit Marianna făcuse bucătăria lună, doamna Misiewiczowa îmbrăcase o rochie de mătase în culoarea tutunului, iar doamna Stawska avea gura, ochii şi obrajii atât de frumoşi, încât nu te-ai fi săturat s-o săruţi până la ultima suflare!

Nu vreau să anticipez, dar — pe cinstea mea! — Stas s-a uitat la ea toată seara cu mult interes. N-a băgat de seamă nici măcar că Helunia avea un şal nou.

Ce seară plăcută!... Cum ne-a mai mulţumit doamna Stawska pentru jucării!... Cum îi punea zahăr în ceai lui Wokulski... De câteva ori l-a atins cu mâneca!...

Acum sunt sigur că Stas are să se ducă la ele tot mai des, la început cu mine, apoi singur.

Pe la mijlocul cinei, un spirit rău — sau bun? — a făcut-o pe doamna Misiewiczowa să-şi arunce privirile asupra *Kurier*-ului.

— Ah, uite, Helena, azi e bal la prinţ!

Wokulski s-a posomorât şi, în loc să se uite în ochii doamnei Stawska, a început să privească în farfurie. Mi-am luat inima în dinţi şi am spus, absolut neironic:

— Frumoasă societate trebuie să fie acolo! Toalete, eleganţă...

— Nu chiar atât de frumoasă pe cât aţi crede! mi-a răspuns bătrâna. Adesea toaletele nici nu sunt plătite, iar eleganţa... Una e într-un salon de conţi şi prinţi, şi alta în odăiţa unei muncitoare sărace...

(O, ce bine a nimerit bătrâna cu observaţia ei!) «Ascultă, Stas şi bagă la cap!» i-am spus în gând. Apoi

am întrebat:

— Cum, cucoanele astea mari nu se poartă elegant în relaţiile lor cu muncitoarele?

— O domnule!... a răspuns doamna Misiewiczowa, făcând cu mâna un gest de tăgadă. Cunosc o fată de prăvălie căreia îi dau de lucru toate cucoanele astea; e grozav de pricepută şi lucrează ieftin, dar când se întoarce de la ele, nu-şi mai poate ţine lacrimile! Cât trebuie să aştepte până le probează rochiile, până le potriveşte, până primeşte banii... Şi cu ce ton îi vorbesc! Ce atitudini impertinente! Ce tocmeală... Fata spune (pe cuvântul meu!) că e mai bucuroasă să aibă de a face cu patru evreice deodată decât cu o singură cucoană din astea mari! Deşi acum şi evreicele s-au cam stricat: cum se îmbogăţesc, încep să vorbească numai franţuzeşte, să se tocmească, să facă nazuri...

Am vrut s-o întreb dacă nu cumva şi domnişoara Lęcka foloseşte aceeaşi cusătorească, dar mi-a fost milă de Stas. Făcea, sărmanul, feţe-feţe!...

După ceai, Hela a început să întindă pe canapea jucăriile primite. Nu mai putea de bucurie! Doamna Misiewiczowa şi cu mine ne-am dus la fereastră (bătrâna nu se poate dezlipi nici acum de ferestrele astea), iar Wokulski şi doamna Stawska s-au aşezat pe canapea. Ea lucra la un soi de fileu, iar el fuma...

N-am putut auzi ce vorbeau, fiindcă bătrâna a început să-mi povestească foarte însufleţită despre răposatul ei soţ, asigurându-mă că fusese un minunat administrator de plasă. Cred însă că doamna Stawska şi Wokulski duceau o conversaţie interesantă, deoarece vorbeau încet. La un timp am desluşit glasul lui:

— Te-am văzut acum un an, în biserica Carmelitelor, la epitaf, în Vinerea mare...

Apoi şoapta ei:

— Eu îmi amintesc mai bine de dumneata de astă-vară, din ziua când ai fost prima oară în casa unde locuiam

atunci. Şi nu ştiu de ce, dar mi s-a părut că...

— Ce bătaie de cap cu paşapoartele!... Dumnezeu ştie cine le lua, cui le dădea, ce anume scria... continua să povestească doamna Misiewiczowa.

— ... cu plăcere, de câte ori doreşti... spunea doamna Stawska, înroşindu-se.

— ... şi n-am să te plictisesc?... a întrebat Stas.

— Frumoasă pereche! am şoptit eu la urechea doamnei Misiewiczowa.

Bătrâna s-a uitat la ei şi a oftat:

— Ce folos!... Chiar dacă nefericitul de Ludwik n-ar mai fi în viaţă!

— Să avem încredere în Dumnezeu...

— Că e în viaţă?... a întrebat bătrâna, fără a manifesta nici cea mai mică satisfacţie.

— Nu, nu vorbesc de asta... Dar...

— Mamă, mi-e somn! a scâncit Helunia.

Wokulski s-a, ridicat de pe canapea şi ne-am luat rămas bun de la cele două doamne.

«Cine ştie, mi-am spus eu în gând, dacă nisetrul ăsta n-a şi înghiţit momeala!...»

Afară continua să ningă. Stas m-a condus acasă şi, nu ştiu de ce, a aşteptat în sanie până m-a văzut intrând pe poartă.

Am intrat, dar m-am oprit în gang. Abia după ce portarul a închis poarta am auzit în stradă clopoţeii săniei care pornea din loc.

«De ăştia îmi eşti? mi-am zis eu. Ia să vedem şi noi unde te duci!...»

Am intrat în casă, mi-am îmbrăcat paltonul vechi, mi-am luat jobenul şi, travestit astfel, peste o jumătate de oră am ieşit din nou în stradă.

Acasă la Stas era întuneric, ceea ce dovedea că se dusese în altă parte. Dar unde?...

Am făcut semn unei sănii care trecea, şi peste câteva minute m-am dat jos aproape de palatul prinţului.

În stradă se vedeau câteva cupeuri; altele continuau să sosească. Etajul întâi era luminat, se auzea muzică iar pe ferestre se profilau din când în când umbrele dansatorilor.

«Domnişoara Lęcka e acolo!» mi-am spus eu. Şi am simţit un fel de strângere de inimă.

M-am uitat în lungul străzii. Doamne, ce viforniţă!... Abia se mai desluşeau sclipirile lămpilor de gaz, bătute de vânt. Era vremea să mă duc la culcare.

Căutând o sanie, am trecut pe trotuarul celălalt şi... cât pe ce să dau nas în nas cu Wokulski!... Stătea plin de zăpadă sub un copac, cu ochii ţintă la ferestre.

«Aşa stă treaba, care va să zică!... O, nu, drăguţule! Chiar de-ar fi să mori, şi tot o să te însori cu doamna Stawska!»

Simţind primejdia, m-am hotărât să acţionez energic. A doua zi m-am dus la Szuman şi i-am spus:

— Doctore, ştii ce s-a întâmplat cu Stas?

— Şi-a rupt un picior?

— Mai rău! Deşi nu s-a dus la balul prinţului, unde fusese invitat de două ori, pe la miezul nopţii s-a furişat în faţa casei lui şi a stat în zăpadă uitându-se la ferestre! Pricepi?

— Înţeleg! Pentru atâta lucru nu-i nevoie să fiu psihiatru!...

— Aşa că m-am hotărât să-l însor chiar anul ăsta, chiar înainte de Sfântul Ioan!

— Cu cine? Cu domnişoara Lęcka? m-a întrebat doctorul. Vezi-ţi de treabă şi nu te amesteca!

— Nu cu domnişoara Lęcka, ci cu doamna Stawska.

Szuman se apucă cu mâinile de cap.

— Balamuc, nu altceva! a mormăit el. Am de-a face cu tot felul de dementi... Domnule Rzecki, eşti nebun!

— Mă jigneşti! am ripostat eu, scos din fire.

Doctorul s-a oprit în faţa mea şi, prinzându-mă de reverele redingotei, mi s-a adresat, nervos:

— Ascultă, domnule! Mă voi folosi de o comparaţie pe

care, desigur, o vei înţelege. Dacă, de pildă, ai un sertar plin cu portmonee, poţi să pui în el cravate?... Nu poţi! Aşadar, dacă Wokulski are inima plină de domnişoara Lęcka, poţi dumneata să-i vâri în ea pe doamna Stawska?

I-am îndepărtat mâinile de pe revere şi i-am răspuns:

— Nu pot! Dar dacă scot portmoneele, iar în locul lor pun cravatele... Pricepi, domnule savant?...

Şi am ieşit repede. Prea mă scosese din fire cu aroganţa lui! Crede că nu-i altul pe lume mai înţelept ca el!

De la doctor m-am dus la doamna Misiewiczowa. Doamna Stawska era la magazin, pe Helunia am expediat-o în camera alăturată, la jucăriile ei, iar eu m-am aşezat lângă bătrâna şi, fără altă introducere, am întrebat-o:

— Preastimată doamnă, dumneata crezi că Wokulski e un om cinstit?...

— Ah, bunul meu domn Rzecki! Cum poţi să-mi pui o astfel de întrebare? Ne-a micşorat chiria, pe Helena a salvat-o de la o ruşine atât de mare şi i-a dat un post cu şaptezeci şi cinci de ruble, Helei i-a trimis atâtea jucării...

— Mă rog! am întrerupt-o. Dacă, prin urmare, eşti de acord că-i un om cumsecade, trebuie să-ţi mai spun, în secret, că e foarte nefericit...

Bătrâna şi-a făcut cruce.

— Doamne fereşte!... Nefericit? El? El, care are un magazin atât de mare, o societate comercială şi o avere imensă? El... care a vândut de curând o casă?... Sau poate are datorii despre care nu ştiu nimic...

— Nu, datorii n-are de loc! am liniştit-o eu. Iar după lichidarea comerţului, va dispune de vreo şase sute de mii de ruble, deşi acum doi ani n-avea decât vreo treizeci de mii, bineînţeles în afară de prăvălie... Dar, stimată doamnă... banul nu-i totul, pentru că omul, afară de buzunare, are şi inimă...

— Păi am auzit că se însoară, şi chiar cu o persoană

foarte frumoasă, cu domnişoara Lęcka!...

— Tocmai aici e buba! Wokulski nu poate... nu trebuie să se însoare.

— Doamne, iartă-mă! Are vreun cusur?... Cine ar fi crezut! Un bărbat atât de robust?...

— Nu trebuie să se însoare cu domnişoara Lęcka pentru că nu este o partidă potrivită pentru el! El are nevoie de o soţie aşa cum e...

— ... cum e Helenka mea!... m-a completat repede doamna Misiewiczowa.

— Da! Chiar aşa! am exclamat eu. Dar nu de una ca ea, ci chiar de ea are el nevoie!... Ea, adică Helenka Stawska, ne trebuie nouă de soţie!

Pe bătrână au podidit-o lacrimile.

— Ştii dumneata, dragă domnule Rzecki, mi-a răspuns oftând, că ăsta e visul meu cel mai scump!... Vezi dumneata, pot să-mi pun capul că sărmanul Ludwik a murit... L-am visat de-atâtea ori, sau gol, sau aşa de schimbat, că nu-l recunoşteam...

— N-are a face! Chiar dacă n-a murit, îi divorţăm!

— Fireşte, cu bani ce nu se poate?

— Da, aşa-i!... Totul este ca doamna Stawska să nu se opună...

— Stimate domnule Rzecki! a exclamat bătrâna. Dar ea, îţi jur, e îndrăgostită de Wokulski până peste urechi!... Şi-a pierdut buna dispoziţie, nu mai doarme, oftează şi slăbeşte, sărăcuţa de ea! Când aţi fost aici aseară, numai eu ştiu ce s-a mai agitat... Eu, mama ei, şi n-am mai recunoscut-o...

— E-n regulă! am întrerupt-o eu. Am să mă îngrijesc ca Wokulski să vină pe aici cât mai des. Grija dumitale va fi... ca doamna Helena să se uite la el cu ochi buni. O să-l smulgem pe Stas din ghearele domnişoarei Lęcka şi... până-n Sfântul Ioan facem nunta.

— Oh, Dumnezeule! Dar Ludwik?

— Ludwik a murit... A murit... Să-mi taie mie capul dacă

n-a murit!

— Dacă-i aşa, apoi… cum o vrea Dumnezeu…

— Te rog însă un singur lucru. Să păstrezi totul în secret. Aici e vorba de un joc în stil mare…

Bătrâna s-a supărat.

— Drept cine mă iei, domnule Rzecki? Aici… (a arătat cu mâna la piept), aici fiecare secret zace ca în mormânt! Cu atât mai mult secretul copilului meu şi al nobilului dumitale prieten.

Amândoi eram stăpâniţi de o emoţie profundă.

— Ce să-i faci! am şoptit eu peste o clipă, pregătindu-mă de plecare. Cine ar fi crezut că un lucru de nimic — o păpuşă, bunăoară — poate face fericirea a doi oameni?!

— Care păpuşă?

— Nu înţelegi? Dacă fiica dumitale n-ar fi cumpărat păpuşa de la noi, n-ar fi fost procesul. Stas nu s-ar fi ocupat de soarta doamnei Helena, ea nu s-ar fi îndrăgostit de el şi deci nu s-ar fi căsătorit!… Pentru că, la drept vorbind, dacă în Stas s-a trezit un sentiment mai cald pentru doamna Stawska, asta s-a întâmplat abia după proces!

— Spui că s-a trezit?…

— Ei! Dumneata n-ai văzut cum şoşoteau ieri seară pe canapea?… Wokulski n-a mai fost de mult aşa de însufleţit, şi chiar emoţionat…

— Dumnezeu mi te-a trimis, iubite domnule Rzecki! a exclamat bătrâna.

La despărţire m-a sărutat în creştet.

Astăzi sunt mulţumit de mine şi, chiar fără voia mea, trebuie să recunosc că am un cap *à la* Metternich. Cum mi-a venit mie ideea să-l îndrăgostesc pe Stas de doamna Helena, cum am potrivit lucrurile ca să nu fie deranjaţi!…

Astăzi nu mai am nici cea mai mică îndoială că atât doamna Stawska, cât şi Wokulski au căzut în capcana pe care le-am întins-o… În câteva săptămâni ea a slăbit (dar s-a făcut şi mai frumoasă, draga de ea!), iar el, ce mai

încoa, încolo, şi-a pierdut capul! Când nu-şi petrece serile la Lęcki — ceea ce, de altfel, se întâmplă rar, deoarece domnişoara o duce tot într-un bal — dă fuga la doamna Stawska şi rămâne acolo până la miezul nopţii. Şi cum se mai înviorează, cum îi povesteşte despre Siberia, Moscova şi Paris!... Ştiu totul! Fiindcă deşi nu mă duc serile pe-acolo, ca să nu-l deranjez, doamna Misiewiczowa îmi povesteşte totul a doua zi. Se înţelege, în cel mai mare secret!

Nu mi-a plăcut însă un singur lucru.

Aflând că Wirski se duce uneori pe la ele şi, fireşte, sperie tânără pereche, m-am hotărât să-l caut şi să-l avertizez. Eram gata îmbrăcat şi mă pregăteam să ies din casă, când în gang am dat nas în nas cu Wirski! Fireşte, m-am întors, am aprins lumina şi am discutat câteva clipe despre politică... Apoi am schimbat tema şi am pornit atacul:

— Tocmai voiam să-ţi spun ceva în mod confidenţial...

El a început să râdă:

— Ştiu, ştiu...

— Ce ştii?

— Că Wokulski e îndrăgostit de doamna Stawska!

— Isuse Hristoase! am exclamat eu. Cine ţi-a spus?...

— În primul rând, mie poţi să-mi încredinţezi orice secret, fără grijă! m-a asigurat el, grav. În casa noastră secretul e sfânt!

— Dar cine ţi-a spus?

— Mi-a spus nevastă-mea, care a aflat de la doamna Kolerowa...

— Dar ea de unde a aflat?

— De unde? De la doamna Radzinska! Iar doamna Radzinska — în cea mai mare taină — de la doamna Denowa, ştii, prietena doamnei Misiewiczowa

— Ce importanţă!

— De!... Ce era să facă, nefericita, dacă Denowa a luat-o din scurt, reproşându-i că Wokulski stă la ele până

dimineaţa şi că asta nu miroase a bine... Fireşte că bătrâna, speriată, i-a spus că nu-i vorba de o aventură, ci de ceva serios, şi că s-ar putea să se şi căsătorească până la Sfântul Ioan!

M-au apucat ameţelile, dar... ce era să fac? Ah, femeile, femeile, femeile!...

— Ce mai e nou prin oraş? l-am întrebat pe Wirski, ca să schimb conversaţia asta, destul de neplăcută.

— Ce să fie? Scandaluri!... Scandaluri cu baroana. Dă-mi, te rog, o ţigară, că e vorba de două istorii lungi!

I-am dat o ţigară groasă de foi, şi el mi-a povestit întâmplări care m-au convins definitiv că, mai curând sau mai târziu, oamenii răi sunt pedepsiţi, iar cei buni răsplătiţi, şi că în inima cea mai împietrită licăreşte măcar o fărâmă de conştiinţă.

— N-ai mai fost de mult pe la doamnele noastre? m-a întrebat Wirski.

— De vreo patru-cinci zile... Pricepi, nu vreau să-l deranjez pe Wokulski şi... De altfel, te sfătuiesc şi pe dumneata să faci la fel. Tinerii se înţeleg mai bine între ei decât cu noi bătrânii...

— Dă-mi voie! m-a întrerupt Wirski. Un bărbat la cincizeci de ani nu e bătrân... Este de-abia matur...

— Ca un măr trecut, care pică din pom...

— Ai dreptate. Un bărbat la cincizeci de ani e foarte predispus la căderi... Ei, dacă n-ar fi nevasta şi copiii... Domnule Ignacy!... Domnule Rzecki!... Să mă ia dracu dacă m-aş da în lături! Dar, domnule dragă, omul însurat e ca şi neputincios! Femeile nici nu se uită la el. Deşi... dragă domnule Ignacy...

Zicând acestea, ochii lui Wirski au sclipit atât de diabolic şi mutra lui era aşa de elocventă, încât un om cu adevărat credincios ar fi trebuit să se ducă a doua zi direct la spovedanie!

Eu, în general, socot că nobilii sunt nişte persoane care la învăţătură şi în comerţ nu se pricep, iar la muncă nu se

înghesuie, dar care, în schimb, la un pahar de vin, la încăierare şi la măscări se arată întotdeauna primii, chiar dacă-şi pun pielea în joc!... Ce capete de lemn!

— Toate bune, domnule Wirski, am zis eu, dar... ce voiseşi să-mi povesteşti?

— A, uitasem! mi-a răspuns el, slobozind pe gură un val de fum ca dintr-un cazan cu smoală. Îţi mai aduci aminte de studenţii ăia care locuiau deasupra baroanei?

— Maleski, Patkiewicz şi încă unul! Se poate să-i uit pe dracii ăştia? Nişte băieţi aşa de veseli...

— Da, foarte! Chiar foarte veseli! Să mă bată Dumnezeu dacă din cauza ştrengarilor ăstora putea cineva să ţină în serviciu o bucătăreasă tânără mai mult de opt luni... Domnule Rzecki, îţi spun drept, ăştia ar ti fost în stare să populeze toate azilurile de copii! Asta i-o fi învăţând acum la Universitate... Ehe, pe vremea mea, la ţară, un tată care avea un băiat tânăr şi ajungea să dea trei-patru vaci pe an drept despăgubiri, era lucru rar!... Se supăra până şi preotul, care se temea să nu-i strice oiţele... Dar ăştia, domnule!...

— Era vorba să-mi spui ceva despre baroană, l-am întrerupt eu, pentru că nu-mi place să aud un om cu parul alb îndrugând prostii,

— Da. Exact! Iată... Pacostea cea mai mare e Patkiewicz, ăla care face pe mortul. Cum se lasă seara, iese slăbănogul pe scări şi, crede-mă, face o hărmălaie, de parcă ar trece pe-acolo o turmă de şobolani...

— Începuseşi parcă să-mi povesteşti despre baroană...

— Aha! Exact! Şi cum îţi spuneam, onorabile... De altfel, nici Maleski nu se lasă mai prejos... După cum ştii, baroana a obţinut o sentinţă împotriva băieţilor, care trebuiau să se mute pe ziua de 8. Dar ei, nici pomeneală! Trece 8, trece 9, trece 10... Nimic! În ăst timp, doamnei Krzeszowska i s-a umflat ficatul de supărare, în sfârşit, după ce s-a sfătuit cu tipul care face pe avocatul şi cu Maruszewicz, pe ziua de 15 februarie le-a trimis portărelul

cu poliţia, A urcat aşadar portărelul cu poliţia la etajul al treilea şi a bătut, poc, poc, poc! Uşa închisă! Dinăuntru cineva a întrebat: «Cine-i?» «În numele legii, deschideţi!» a strigat portărelul. «Lege, nelege, au răspuns cei dinăuntru, nu putem deschide, că n-avem cheia! Ne-a închis cineva aici. Mi-aş pune capul că e isprava doamnei baroane Portărelul s-a supărat «Domnilor, nu glumiţi cu autorităţile! Ştiţi doar că trebuie să vă mutaţi...» «Da, aşa-i, au răspuns cei din casă, dar nici prin gaura cheii nu putem ieşi. Afară de cazul în care...» Portărelul a trimis pe portar după lăcătuş şi a aşteptat pe scară, cu poliţia. Peste o jumătate de oră a venit lăcătuşul şi a deschis broasca, o broască obişnuită, cu şperaclul. Dar broasca englezească — fiindcă avea şi una englezească — n-a fost în stare s-o deschidă. A sucit-o, a răsucit-o, degeaba!... S-a repezit din nou după unelte, ceea ce i-a răpit din nou o jumătate de oră... Între timp, în curte s-a stârnit zarvă, hărmălaie, iar la etajul al doilea pe baroană a apucat-o un acces de nervi cu spasme îngrozitoare. Portărelul, care aştepta pe scări, aşa cum ţi-am spus, s-a pomenit la un moment dat cu Maruszewicz. «Domnule, zice, uită-te să vezi ce fac nebunii ăia!...» Portărelul a dat fuga în curte, şi ce-a văzut? Fereastra de la etajul al treilea era deschisă (bagă de seamă, în februarie!), iar studenţii aruncau în curte saltele, plăpumi, cărţi, cranii şi alte obiecte. Apoi, cu ajutorul unei frânghii, au coborât jos un cufăr şi un pat. «Ce zici de toate astea?» a strigat Marusaewicz. «Trebuie să le încheiem proces-verbal! a răspuns portărelul. De altfel, se mută, şi poate că n-ar fi frumos să-i deranjăm!...» În clipa aceea s-a auzit din nou larmă. La fereastra deschisă de la etajul al treilea a apărut un scaun, pe care s-a aşezat Patkiewicz. Cei doi colegi au slăbit frânghia, şi Patkiewicz al nostru a început să coboare... Până şi portărelul a simţit că-i vine rău. Aprodul, ce să-ţi mai spun, îşi făcea cruce. «O să-şi rupă gâtul!... strigau muierile. Isuse Hristoase, apără-l!...»

Maruszewicz, care e un tip nervos, a dat fuga la doamna Krzeszowska. Între timp, scaunul cu Patkiewicz s-a oprit la etajul al doilea, în dreptul ferestrei baroanei. «Terminaţi cu glumele şi daţi-l jos!» a strigat portărelul către cei doi colegi ai lui Patkiewicz, care îl coborau cu frânghia. «Nu putem, că s-a rupt frânghia!...» au răspuns ei. «Salvează-te, Patkiewicz!...» urla Maleski de sus. În curte gălăgia ajunsese la culme. Femeile (unele interesate îndeaproape de sănătatea lui Patkiewicz...) au început să ţipe ca din gură de şarpe. Aprozii înmărmuriseră, portărelul îşi pierduse capul de tot. «Urcă-te pe pervazul ferestrei!... Bate în geam!...» a strigat Maleski către Patkiewicz. Ăsta n-a aşteptat să i se spună de două ori, şi a început să bată în fereastra baroanei... Maruszewicz i-a deschis fereastra, ba chiar l-a şi ajutat sa între în cameră. Atunci a apărut şi baroana, care a venit repede, strigând înspăimântată: «Doamne milostive! Ce trebuia să faci glume de-astea?!» «Stimată doamnă, altfel, n-aş fi avut prilejul să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră!...» i-a răspuns Patkiewicz. Şi a făcut o mutră de cadavru de s-a prăbuşit baba pe spate, răcnind: «Nu-i nimeni să mă apere!... Nu mai există bărbaţi!... Ah, bărbaţii! Ah, bărbaţii!...» Răcnea de se auzea în toată curtea. Bineînţeles, a auzit-o şi portărelul, care însă a interpretat greşit ţipetele ei, încât a şoptit la urechea aprozilor: «Poftim, ce pacoste pe biata femeie! De, dacă de doi ani trăieşte despărţită de bărbat!...» Patkiewicz, în calitatea lui de student în medicină, i-a luat pulsul baroanei, a cerut să i se administreze câteva picături de valeriană, şi apoi, cât se poate de calm, a părăsit camera. Între timp, lăcătuşul se apucase să forţeze broasca englezească. Când a terminat — muşcând binişor din lemnul uşii — Maleski şi-a adus aminte că amândouă cheile, şi cea de la broasca obişnuită, şi cea de la broasca englezească, erau în buzunarul său! Îndată ce baroana şi-a venit în fire, avocatul a îndemnat-o să intenteze proces atât lui

Patkiewicz, cât şi lui Maleski. Dar femeia era atât de scârbită de procese, că s-a mulţumit să-l facă albie de porci pe consilierul ei şi s-a jurat ca de acum încolo să nu mai primească niciun student în casă, chiar de-ar fi să rămână apartamentul neînchiriat pe vecie. Apoi, după câte am auzit, a început să plângă ca o disperată, rugându-l pe Maruszewicz să-l convingă pe baron că trebuie să-şi ceară iertare şi să vină înapoi la ea. «Ştiu, se văita ea, că nu mai are nicio lescaie, că nu-şi mai plăteşte chiria şi chiar de mâncat mănâncă pe datorie, şi el şi servitorul lui. Dar nu face nimic! Îi iert tot, îi plătesc şi datoriile, numai să se întoarcă! Fără bărbat nu pot administra o casă ca asta... Într-un an, ăştia mă bagă-n mormânt!...» Şi Wirski a încheiat, pufăind de zor: în toate astea eu văd pedeapsa lui Dumnezeu... Iar instrumentul pedepsei este baronul...

— Dar povestea cealaltă? l-am întrebat eu.

— E mai scurtă, În schimb mai interesantă... Imaginează-ţi că baroana Krzeszowska a fost ieri în vizită la doamna Stawska!...

— Phii, să fie al dracului!... Semn rău!

— Ba de loc, ba de loc! Baroana s-a dus la doamna Stawska, a plâns ca o disperată şi le-a implorat pe amândouă cucoanele, aproape în genunchi, să uite de procesul cu păpuşa, dacă nu vor ca ea să-şi piardă liniştea până la sfârşitul vieţii!

— Şi ele i-au făgăduit?

— Nu numai că i-au făgăduit, dar au şi sărutat-o... În plus, doamna Stawska s-a legat să facă în aşa fel încât s-o ierte şi Wokulski, despre care baroana vorbeşte în termeni foarte elogioşi.

— Fir-ar să fie!... am strigat eu. Cine le-a pus să pomenească de Wokulski?... Nenorocirea-i gata...

— Aş! Ce vorbeşti, domnule! m-a contrazis Wirski. Femeia s-a pocăit şi îşi regretă păcatele! Să vezi c-o să se îndrepte!

Se făcuse miezul nopţii; omul a plecat acasă. Nu l-am reţinut, deoarece încrederea lui în pocăinţa baroanei m-a cam dezgustat. De! Cine ştie! S-o fi pocăit, într-adevăr...

Post-scriptum: Eram sigur că Mac-Mahon va izbuti să dea o lovitură de stat în favoarea micului Napoleon. Când colo, aflu astăzi că Mac-Mahon a căzut, că preşedinte al republicii a fost numit burghezul Grévy, şi că micul Napoleon a plecat să lupte undeva în Natal, în Africa.

De! N-avem ce-i face! Băiatul trebuie să înveţe să se războiască. Peste vreo şase luni s-o întoarce încărcat de glorie, şi francezii îl vor purta pe sus. Iar noi, între timp, îi vom însura pe Stas cu doamna Stawska!

O, când mă apuc eu de ceva, aplic metoda lui Metternich: caut mersul firesc al lucrurilor!

Aşadar, trăiască Franţa cu Napoleonii ei şi Wokulski cu doamna Stawska!...”

X

CUCOANE ŞI FEMEI

ÎN TIMPUL CARNAVALULUI ŞI ÎN postul mare care l-a urmat, providenţa a fost generoasă pentru a treia sau a patra oară cu casa domnului Lęcki.

Saloanele gemeau de oaspeţi, iar în anticameră, cărţile de vizită se adunau unele peste altele ca fulgii de zăpadă. Domnul Tomasz era din nou în situaţia fericită de a avea pe cine primi, ba chiar de a-şi alege oaspeţii.

— Cred că în curând am să mor, îi spunea el deseori fiicei sale. Am însă mulţumirea că oamenii m-au preţuit cel puţin acum, înaintea morţii.

Domnişoara Isabela îl asculta, surâzând. Nu voia să-i spulbere iluziile, deşi era sigură că roiul de vizitatori îi aducea omagii ei, nu domnului Lęcki.

Aşa, de pildă, domnul Niwiński, cel mai subtil animator al recepţiilor, dansa cu ea, nu cu tatăl ei. Domnul Malborg, model de maniere alese şi arbitrul eleganţei, conversa cu ea, nu cu tatăl ei, iar domnul Szastalski, prieten cu cei doi domni mai sus pomeniţi, era nefericit şi inconsolabil tot din pricina ei. Domnul Szastalski îi declarase pe faţă nefericirea lui şi, cu toate că nu-l socotea nimeni nici cel mai elegant dansator — cum era cazul cu domnul Niwiński, nici arbitru al modei, ca domnul Malborg — rămânea totuşi prietenul lor. Locuia în apropiere, mânca la ei, împreună cu ei îşi aducea din străinătate costumele englezeşti sau franţuzeşti, iar cucoanele mai vârstnice, dacă nu-i găseau nicio altă calitate, declarau că e, cel puţin, poetic.

Numai un fapt mărunt, o anumită frază, o sili pe domnişoara Isabela să caute în altă parte taina succeselor ei.

La un bal şopti la urechea domnişoarei Pantarkiewiczowna:

— Niciodată nu m-am distrat mai bine la Varşovia ca anul ăsta!

— Fiindcă eşti încântătoare! îi răspunse scurt domnişoara Pantarkiewiczowna, acoperindu-şi faţa cu evantaiul, ca şi cum ar fi vrut să-şi ascundă un căscat involuntar.

— La vârsta asta, domnişoarele ştiu să se facă interesante! comentă cu glas tare doamna Upadalska, născută de Gins, adresându-se doamnei Wywrotnicka, născută Fertalska.

Mişcarea evantaiului domnişoarei Pantarkiewiczowna şi fraza doamnei Upadalska, născută de Gins, o puseră pe gânduri pe domnişoara Isabela. Era prea deşteaptă ca să nu înţeleagă ce însemnau lucrurile acestea, prezentate într-o lumină atât de clară.

“Ce vârstă? se întrebă ea. Douăzeci şi cinci de ani nu e încă «vârsta asta»... Ce-au vrut să spună?...”

Se uită apoi într-o parte şi întâlni privirile lui Wokulski aţintite asupra ei. Şi cum şedea în cumpănă, neştiind cui să atribuie succesul său: “vârstei aceleia” sau lui Wokulski... începu să se gândească la admiratorul ei.

Cine ştie dacă nu era el autorul involuntar al admiraţiei de care se vedea înconjurată din toate părţile!...

Îşi aminti apoi anumite împrejurări.

În primul rând, tatăl domnului Niwiński îşi avea capitalul investit în societatea înfiinţată de Wokulski, şi capitalul acesta (lucru pe care-l aflase şi domnişoara Isabela) îi aducea mari profituri. În al doilea rând, domnul Malborg, absolvent al unei şcoli tehnice (fapt tăinuit), obţinuse prin intermediul lui Wokulski (în modul cel mai discret) un post la Căile Ferate, post care avea o mare

calitate; de a nu cere nicio muncă, dar şi neajunsul îngrozitor — de a nu-i aduce decât trei mii de ruble pe an! În sinea sa, domnul Malborg chiar îi reproşase acest neajuns lui Wokulski. Dar ţinând seama de relaţiile acestuia, se mulţumea să-i rostească numele cu un zâmbet ironic. Domnul Szastalski n-avea nici capital investit în societate, nici post la Căile Ferate, însă întrucât cei doi prieteni ai săi, domnii Niwiński şi Malborg, aveau ceva de reproşat lui Wokulski, de câte ori se afla lângă domnişoara Isabela. Spunea şi el pe un ton de reproş, oftând:

— Există oameni fericiţi, care...

Domnişoara Isabela nu află niciodată cine erau aceşti "care"... Dar auzind cuvântul "care", îşi amintea de Wokulski. Îşi strângea pumnii mici şi rostea: "Despotul!... Tiranul!..."

Deşi Wokulski nu manifesta niciun fel de înclinaţie spre tiranie sau despotism! El se uita la ea şi întreba în gând: "Eşti tu... sau nu eşti tu?..."

Uneori, când vedea bărbaţii aceia eleganţi, tineri şi bătrâni, înghesuindu-se în jurul domnişoarei Isabela, ai cărei ochi sclipeau ca două briliante sau ca două stele, avea impresia că pe cerul admirat de el trec nori şi că i se lasă pe suflet umbra unei îndoieli nedesluşite. Închidea însă ochii în faţa lor, pentru că Isabela era viaţa, fericirea şi soarele lui, care nu putea fi umbrit de nouraşi trecători, poate chiar iluzorii.

Alteori îşi amintea de Geist, înţeleptul sălbăticit în lumea unor invenţii uriaşe, şi atunci puneau stăpânire pe el cu totul alte preocupări. Era însă de ajuns o singură privire a ei, pentru a-l trezi.

"Ce-mi pasă mie de omenire? spunea, ridicând din umeri. Pentru un sărut al ei aş da lumea întreagă, aş da veşnicia!..."

Şi la gândul acestui sărut se petrecea în el ceva neobişnuit, voinţa îi slăbea, simţea că-şi pierde cunoştinţa

şi, ca să şi-o recapete, trebuia s-o vadă din nou pe Isabela, în elegantul ei anturaj. Şi de-abia atunci când îi auzea râsul sincer şi vorba hotărâtă, când îi vedea privirile pline de foc îndreptate spre domnii Niwiński, Malborg şi Szastalski, i se părea că îi cade fulgerător o perdea de pe ochi şi că vede o altă lume, o altă Isabelă. Atunci prin faţa ochilor i se perinda toată tinereţea lui plină de eforturi supraomeneşti, retrăia munca încordată prin care se ridicase din mizerie, auzea şuieratul proiectilelor care îi zburau pe deasupra capului, vedea, în sfârşit, laboratorul lui Geist, unde se zămisleau lucruri miraculoase. Şi uitându-se la domnii Niwiński, Malborg şi Szastalski, îşi spunea: “Ce caut eu aici?... Cum de am ajuns să îngenunchez, alături de ei, în faţa aceluiaşi altar? ...”

Îi venea să râdă, dar era din nou cuprins de mrejele nebuniei, şi din nou i se părea că o viaţă ca a lui merită să fie depusă la picioarele unei femei ca domnişoara Isabela.

Oricum, sub influenţa unui cuvânt scăpat de doamna Upadalska, născută de Gins, în domnişoara Isabela începu să se producă o schimbare în favoarea lui Wokulski. Acum asculta atentă conversaţiile domnilor care veneau în vizită la tatăl ei şi constata că fiecare dintre ei avea sau un capital pe care intenţiona să-l plaseze la Wokulski — “măcar cu cincisprezece la sută” — sau un văr care umbla după o slujbă, sau, în sfârşit, ţinea să-l cunoască pe Wokulski în vederea cine ştie cărei combinaţii. Iar cucoanele sau voiau să ceară protecţie pentru cineva, sau aveau fete de măritat, şi nici măcar nu ascundeau că ar fi vrut grozav să-l smulgă pe Wokulski din mrejele domnişoarei Isabela. Sau, în sfârşit, dacă nu erau din cale-afară de vârstnice, grozav ar mai fi vrut să-l fericească ele însele...

— Ah, să fii nevasta unui bărbat ca el! suspina Wywrotnicka, născută Fertalseka.

— Nici mai puţin n-ar fi rău... răspundea zâmbind

baroana von Ples, al cărei soţ era paralizat de cinci ani.

— “Tiranul!... Despotul!...” repeta domnişoara Isabela, văzând cum negustorul dispreţuit de ea concentrează atâtea priviri, speranţe şi gelozii.

Cu toată urma de dispreţ şi de repulsie care mai zăcea încă în sufletul ei, trebuia să admită că acest om aspru şi posomorât înfăţişa mai mult şi părea mai prezentabil decât mareşalul, baronul Dalski şi chiar decât domnii Niwiński, Malborg şi Szastalski.

Hotărârea ei fu însă influenţată îndeosebi de prinţ. Pentru moment prinţul nu-l mai simpatiza pe Wokulski, deoarece în decembrie trecut, când cu casa, nu voise să-i acorde doamnei Krezszowska o reducere de zece mii de ruble, cum îl rugase el, iar în ianuarie şi februarie nu dăduse niciun ban pentru săracii protejaţi de el. Da, Wokulski îl decepţionase. Prinţul era de părere — şi îşi închipuia că are tot dreptul să judece aşa — că un om ca Wokulski, o dată ce-i fusese acordată bunăvoinţa sa, ar fi trebuit să renunţe nu numai la gusturile şi interesele lui, dar chiar la avere şi la propria-i persoană. Că ar fi trebuit să-i placă ceea ce îi plăcea prinţului, să urască tot ceea ce ura prinţul, să servească numai scopurile prinţului, pe scurt, să facă numai ceea ce era pe placul prinţului. Când colo, parvenitul ăsta (deşi, fără îndoială, se trăgea dintr-o familie bună) nici nu se gândea să fie sluga lui, ba chiar îndrăznise să-şi păstreze independenţa! mai mult: uneori îl contraria şi, culmea culmilor, îi refuza cererile!

“Un om aspru... interesat... egoist...” gândea prinţul. Iar cutezanţa îmbogăţitului îl uimea tot mai mult.

Întâmplarea făcu ca domnul Lęcki, nemaiputând ascunde stăruinţele lui Wokulski pe lângă Isabela, să-i ceară prinţului părerea şi sfatul său.

Prinţul, cu toate defectele lui, era în fond un om cinstit. Nu aprecia oamenii doar după opiniile sale personale, ci asculta şi pe alţii.

Îl rugă deci pe Lęcki să-i lase un răgaz de câteva

săptămâni, “ca să se informeze serios”, şi întrucât avea diferite relaţii şi un soi de poliţie personală, strânse o sumedenie de date.

În primul rând observă că nobilimea, deşi vorbea despre Wokulski cu oarecare ironie, socotindu-l parvenit şi democrat, în fond se mândrea cu el: “Se cunoaşte sângele albastru, cu toate că s-a dat cu negustorii!”

Şi de câte ori era vorba de cineva care să poată face faţă bancherilor evrei, îl pomeneau în primul rând pe Wokulski, chiar şi cei mai retrograzi.

Negustorii şi mai ales fabricanţii îl urau, cele mai grele acuzaţii ale lor fiind: “E boier... domn mare... politician! ...” Ceea ce prinţul nu-i putea câtuşi de puţin lua în nume de rău...

Însă informaţiile cele mai interesante îi fură furnizate de călugăriţe. În Varşovia trăia un căruţaş care avea un frate paznic la Căile Ferate pe linia Varşovia-Viena; amândoi nu mai conteneau să-l binecuvânteze. Nişte studenţi spuneau cui vrei şi cui nu vrei că Wokulski le dădea lunar bani. Câţiva meseriaşi îi datorau lui atelierele. Un număr de mici negustori fuseseră serios sprijiniţi de el când îşi înfiripaseră prăvălioarele.

Nu lipsea nici “femeia decăzută” (despre care, înroşindu-se, călugăriţele vorbeau cu o groază cuvioasă). Wokulski o scosese din mizerie, o încredinţase surorilor din Ordinul “Sfânta Magdalena”, şi până la urmă făcuse din ea o femeie cinstită (în măsura în care — spuneau surorile — o femeie pierdută mai poate fi cinstită).

Pe prinţ, informaţiile căpătate îl uimiră, dar îl şi înfricoşară. Îl înfricoşară pentru că, deodată, Wokulski crescu mult în ochii săi. Aflase, aşadar, că omul avea un program propriu, ba chiar o politică proprie, şi se bucura de un mare prestigiu în rândurile plebei.

Iată de ce prinţul se prezentă la domnul Lęcki la termenul fixat şi ceru s-o vadă totdeodată şi pe domnişoara Isabela, căreia îi strânse mâna în mod

semnificativ, spunându-i cu tâlc:

— Stimată verişoară, ai prins o pasăre măiastră!... Ţine-o şi îngrijeşte-o bine, ca să se dezvolte spre folosul nefericitei noastre ţărişoare...

Domnişoara Isabela se făcu roşie ca macul. Ghicise că pasărea aceea măiastră era Wokulski.

“Tiranul!... Despotul!...”

Totuşi, primul sloi de gheaţă dintre ei se topi. Ea se hotărî să-l ia de bărbat.

Într-o zi — domnul Lęcki era puţin suferind — domnişoara Isabela citea în camera ei, când fu anunţată că în salon aşteaptă doamna Wąsowska. Se duse repede, dar în afară de doamna Wąsowska, îl găsi şi pe vărul ei, Ochocki, foarte posomorât.

Cele două prietene se sărutară cu o afabilitate ostentativă; Ochocki înţelese, fără să se uite la ele, că au ceva una împotriva alteia.

“Să fie în legătură cu mine?... N-ar trebui să mă angajez prea mult...”

— A, uite-l şi pe dragul meu verişor! făcu domnişoara Isabela, întinzându-i mâna. Dar ce ai? De ce eşti atât de trist?

— Ar trebui să fie vesel, interveni doamna Wąsowska, deoarece tot drumul, de la bancă până aici, mi-a făcut o curte nebună. Cu succes! În colţul aleii i-am dat voie să-mi desfacă doi nasturi la mănuşă şi să-mi sărute mâna. Află, Bela, că nu ştie nici să sărute!

— Da?!... exclamă Ochocki, roşindu-se până la rădăcina părului. Bine! De azi înainte n-am să-ţi mai sărut mâna niciodată! Iţi jur!

— Nu te mai jura, că până diseară o să mi le săruţi pe amândouă! îi răspunse doamna Wąsowska.

— Aş putea prezenta omagiile mele domnului Lęcki? întrebă Ochocki solemn.

Şi, fără să aştepte răspunsul verişoarei sale, ieşi din salon.

— L-ai făcut de râs... şopti domnişoara Isabela.

— Dacă nu se pricepe, să nu curteze femeile! În materie de dragoste, nepriceperea este un păcat mortal, nu-i aşa?

— Când ai sosit?

— Ieri dimineaţă, răspunse doamna Wąsowska. A trebuit să mă duc de două ori la bancă, am mai răscolit prin magazine, am făcut ordine prin casă... Până am să găsesc pe cineva mai amuzant, îl las pe Ochocki să mă însoţească. Apropo! Ce-ar fi să-mi cedezi tu pe cineva?...

— Zvonuri! şopti domnişoara Isabela, roşind.

— Care au ajuns până la mine, la ţară! Starski mi-a povestit — şi era gelos, închipuie-ţi! — că anul ăsta, de altfel ca de obicei, ai fost iar regina sezonului! După cât se pare, Szastalski şi-a pierdut capul complet...

— Aşa cum şi l-au pierdut şi cei doi prieteni ai săi, la fel de plictisitori ca şi el! o completă domnişoara Isabela, zâmbind. Se îndrăgostesc toţi trei de mine în fiecare seară! Mi-au făcut toţi declaraţii, dar la ore diferite, ca să nu se deranjeze între ei, apoi mi-au destăinuit toţi trei suferinţele. Domnii ăştia fac totul în tovărăşie!

— Dar tu ce părere ai?

Domnişoara Isabela ridică din umeri.

— Mă mai întrebi?

— Am. Auzit că Wokulski ţi-a cerut mâna, spuse deodată doamna Wąsowska.

Domnişoara Isabela începu să se joace cu o panglicuţă de la rochie.

— Ei, asta-i bună, mi-a cerut mâna! îmi face şi el declaraţii de câte ori mă vede: când se uită la mine, când nu se uită la mine, când îmi vorbeşte, când nu-mi vorbeşte... Aşa cum fac bărbaţii de obicei...

— Dar tu?

— Deocamdată îmi văd de programul meu...

— Aş putea să ştiu care anume?

— De ce nu? Nu e secret! La început, când am fost la

doamna Zaslawska... Cum îi mai merge?

— Destul de prost, răspunse doamna Wąsowska. Starski nu iese aproape de loc din camera ei, iar notarul vine în fiecare zi: se pare însă că în zadar... Aşadar, ce-i cu programul?

— Încă de la Zaslawsk. Reluă domnişoara Isabela, i-am vorbit despre vânzarea magazinului (aici se înroşi). Acum ştiu că-l va vinde cel mai târziu în iunie...

— Admirabil! Mai departe?

— Am necazuri şi cu societatea aceea comercială. El ar renunţa la ea imediat, dar eu stau pe gânduri! Cu societatea, veniturile se ridică la aproximativ nouăzeci de mii de ruble. Fără societate, numai la treizeci de mii. Aşadar, vezi şi tu că am de ce sta la îndoială...

— Observ că începi să te pricepi la socoteli...

Domnişoara Isabela făcu un gest dispreţuitor cu mâna.

— Da' de unde! Niciodată n-o să mă familiarizez cu ele! Dar el îmi explică totul... Şi tata, de altfel, şi mătuşă-mea...

— Şi cum? Discuţi cu el, aşa, pe faţă?...

— Nu chiar pe faţă... Întrucât sunt multe întrebări care nu se pot pune, aduc conversaţia în aşa fel încât totul să fie spus. Pricepi?

— Da. Şi mai departe? stărui doamna Wąsowska, nu fără o umbră de nerăbdare.

— Ultima condiţie se referă la partea pur morală. Am aflat că n-are nicio rudă, ceea ce este calitatea lui cea mai mare, şi mi-am rezervat dreptul de a-mi păstra toate relaţiile actuale...

— Şi el a consimţit? Aşa, fără să protesteze?

Domnişoara Isabela se uită cam de sus la prietena ei.

— Te îndoieşti?

— Ba de loc! Aşadar, Starski, Szastalski...

— Da, Starski. Szastalski, prinţul Malborg... Adică toţi, toţi care îmi place să-i primesc astăzi, au să vină şi în viitor în casa mea. S-ar putea oare altfel?...

— Ai dreptate! Dar... nu te temi de scene de gelozie?...

Domnişoara Isabela râse.

— Mie, scene!... Gelozie şi Wokulski!... Ha, ha, ha!... Nu există om pe lume care ar cuteza să-mi facă mie scene, şi cu atât mai puţin el!... N-ai idee cum mă adoră, cât de devotat îmi este... Iar încrederea lui nemărginită, chiar renunţarea la personalitatea lui, mă dezarmează cu adevărat... Cine ştie dacă nu ăsta este singurul motiv care m-ar face să mă apropii cândva de el...

Doamna Wąsowska îşi muşcă iar buzele.

— Veţi fi foarte fericiţi! Cel puţin tu! zise ea, înăbuşindu-şi un oftat. Deşi...

— Există un "deşi"? întrebă domnişoara Isabela, cu o uimire neprefăcută.

— Am să-ţi spun ceva, continuă doamna Wąsowska, pe un ton calm, neobişnuit la ea. Doamna Zaslawska ţine foarte mult la Wokulski. Se pare că-l cunoaşte foarte bine, deşi nu ştiu de unde; am vorbit ades despre el. Ştii ce mi-a spus odată?

— Sunt curioasă... răspunse domnişoara Isabela, din ce în ce mai mirată.

— Mi-a spus aşa: "Mă tem că Bela nu-l înţelege de loc pe Wokulski. Mi se pare că se joacă cu el. Şi cu el nu-i de glumit... Cred că în ceasul când, în sfârşit, îl va preţui, va fi prea târziu!...

— Aşa a spus? întrebă domnişoara Isabela, rece.

— Da! De altfel, am să-ţi mărturisesc tot. A încheiat convorbirea cu mine destul de ciudat: "Kazia, ţine minte cuvintele mele!... mi-a spus ea. O să fie cum spun eu! Cei care sunt pe moarte văd lucrurile mai limpede..."

— Cum! Îi merge chiar aşa de rău?

— În orice caz, bine nu-i! încheie, rece, doamna Wąsowska, simţind că discuţia lor nu mai avea niciun rost.

Urmă o clipă de tăcere, care din fericire fu întreruptă de întoarcerea lui Ochocki. Doamna Wąsowska o

îmbrăţişă din nou afectuos pe domnişoara Isabela şi, aruncând asupra însoţitorului ei priviri care parcă ardeau, hotărî:

— Aşadar, acum mergem la mine, să luăm masa!...

Ochocki făcu o figură plictisită, se încruntă, dar îşi luă pălăria şi ieşi cu tânără văduvă.

Când se urcă în trăsură, zise, evitând să se uite la însoţitoarea sa:

— De-ar termina odată Bela cu Wokulski! Să fie ori da, ori ba...

— Sunt sigură că ai prefera să termine printr-un “da”, ca să devii unul din prietenii casei! Dar n-o să faci nimic! ... răspunse doamna Wąsowska.

— Mă rog, mă rog stimată doamnă, nu asta e meseria mea!... protestă el indignat. De asta să se ocupe Starski şi cei de teapa lui.

— Atunci de ce ţii ca Bela să se hotărască odată?

— Ţin foarte mult! îmi pun capul că Wokulski deţine un mare secret ştiinţific, dar sunt sigur că n-o să mi-l destăinuiască atâta timp cât va fi stăpânit de febra asta... Ah, femeile, cu cochetăria lor stupidă...

— A voastră e mai puţin stupidă? întrebă doamna Wąsowska.

— Nouă ne este permis!

— Vouă că e permis! Admirabil! Aşa vorbeşte un om progresist, în secolul emancipării!...

— Naiba s-o ia de emancipare! răspunse Ochocki. Frumoasă emancipare!... Voi aţi vrea să aveţi toate privilegiile: şi pe ale bărbatului, şi pe ale femeii. Dar niciun fel de îndatoriri... Deschide-le uşa, cedează-le locul pentru care ai plătit, îndrăgosteşte-te de ele, iar ele...

— Nu degeaba suntem noi fericirea voastră!... observă doamna Wąsowska, ironică.

— Ce fericire, când avem o sută şi cinci femei la o sută de bărbaţi?!... De ce ne-am mai bate capul?!...

— Se vede că de aceea adoratele dumitale,

garderobierele, nu-şi bat capul de loc...

— Fireşte! Cele mai insuportabile sunt cucoanele din societatea înaltă şi chelneriţele din restaurante. Pretenţii, fasoane...

— Domnule, măsoară-ţi vorbele! îl opri, trufaşă, doamna Wąsowska.

— Dă-mi voie să-ţi sărut mâna!

— Nu-ţi dau voie să-mi săruţi mâna asta!

— Atunci, cealaltă...

— Ei, vezi, nu ţi-am spus că până diseară ai să mi le săruţi pe amândouă?

— Ah, Dumnezeule... Nu mai merg la dumneata la masă! Mă dau jos aici!

— Spune să oprească.

— De ce?

— Dacă vrei să te dai jos aici, e mai bine să oprim...

— Numai că nu vreau să mă dau jos aici! O, sunt un nefericit! Un biet om pierdut!...

Wokulski venea la familia Lęcki o dată la câteva zile, şi de cele mai multe ori îl găsea acasă numai pe domnul Tomasz, care îl saluta cu o afabilitate paternă şi-i vorbea un timp de bolile şi de afacerile sale, dându-i să înţeleagă că începe să-l considere ca pe un membru al familiei.

Pe domnişoara, Isabela nu o găsea de obicei acasă. Era sau la mătuşa ei, contesa, sau în vizită, sau prin magazine. Când avea noroc s-o găsească, conversaţia dintre ei era scurtă şi se învârtea numai în jurul unor lucruri fără importanţă, deoarece domnişoara Isabela, sau se pregătea să plece undeva, sau aştepta pe cineva.

Wokulski o revăzu pe Isabela la câteva zile după vizita doamnei Wąsowska. Întinzându-i mâna, pe care el i-o sărută ca de obicei, cu veneraţie, ea spuse:

— Ştii că doamna Zaslawska este foarte grav bolnavă?

Wokulski tresări.

— Biata de ea! Ce femeie bună... Dacă aş fi sigur că

vizita mea n-ar speria-o, m-aş duce s-o văd... O îngrijeşte cineva?

— O, da! Baronul Dalski şi soţia sa, răspunse Isabela, zâmbind. (Ewelina se căsătorise între timp cu baronul). Sunt amândoi acolo. Mai e Felicja Janocka şi... Starski.

Se îmbujoră uşor şi tăcu.

"Ca să vezi unde duce lipsa mea de tact! gândi Wokulski. A observat că Starski mi-e antipatic, şi acum e stânjenită când îi pomeneşte numele. Ce josnicie din partea mea!..."

Vru să spună câteva cuvinte binevoitoare despre Starski, dar nu fu în stare. Pentru a sparge tăcerea grea, întrebă:

— Unde intenţionaţi să plecaţi la vară?

— Ştiu şi eu? Mătuşa Hortensia se simte cam prost, aşa că vom merge la ea, la Cracovia. Insă dacă ar depinde de mine, trebuie să recunosc că aş prefera să mă duc în Elveţia.

— Bine, dar dacă nu de dumneata, atunci de cine depinde? întrebă Wokulski.

— De tata. De altfel, se pot întâmpla multe până atunci! răspunse domnişoara Isabela roşind şi uitându-se la el aşa cum numai ea ştia să se uite.

— Cred însă că totul se va face pe voia dumitale. Dar... mi-aţi îngădui oare să vă întovărăşesc?...

— Dacă vei merita...

Rostise cuvinte în aşa fel încât Wokulski îşi pierdu stăpânire de sine, nu mai ştia nici el a câta oară în anul acela.

— Prin ce aş putea oare merita graţia dumitale? o întrebă, luându-i mâna. Mi-o vei acorda oare din milă, ştiind că mila este un sentiment neplăcut atât pentru persoana care-o oferă, cât şi pentru cea care o primeşte? Nu vreau milă. Gândeşte-te însă ce mă fac atâta timp fără dumneata! E drept că şi acum ne vedem foarte rar, şi nici nu ştii cât de încet trece timpul pentru cel care

aşteaptă... Dar atâta vreme cât locuieşti în Varşovia, mă amăgesc cu gândul că am să te văd poimâine... mâine... De altfel, dacă nu pe dumneata, pot să-l văd în orice clipă pe tatăl dumitale, pe Mikolaj sau cel puţin casa în care locuieşti... Ah, ai putea face o faptă bună şi, printr-un singur cuvânt, ai pune capăt suferinţei sau presimţirilor mele... Nu ştiu nici eu bine... Cunoşti doar dictonul care spune că mai bună e certitudinea răului decât nesiguranţa...

— Şi dacă nu e vorba de ceva rău? îl întrebă Isabela, fără să se uite în ochii lui.

În anticameră se auzi soneria; după o clipă, Mikolaj aduse două cărţi de vizită: sosiseră domnii Rydzewski şi Pieczarkowski.

— Pofteşte-i! porunci domnişoara Isabela.

În salon intrară doi tineri foarte eleganţi. Primul se distingea printr-un gât subţirel şi o chelie destul de vizibilă, celălalt prin priviri mătăsoase şi un fel subtil de a vorbi. Intrară cot la cot, ţinând pălăriile la aceeaşi înălţime. Salutară amândoi la fel, şi la fel se aşezară picior peste picior. Apoi domnul Rydzewski se căzni să-şi ţină gâtul cât mai drept, iar domnul Pieczarkowski începu să turuie pe nerăsuflate, spunând între altele că la creştini e postul mare şi se organizează recepţii, că înainte de postul mare a fost carnavalul, în timpul căruia oamenii s-au distrat foarte bine, şi că după postul mare va urma sezonul mort, în care se vor plictisi. O informă apoi pe domnişoara Isabela că în cursul postului mare, în afară de recepţii, vor avea loc conferinţe, unde îţi vei putea petrece vremea câte se poate de plăcut dacă stai lângă cucoane cunoscute, şi că recepţiile cele mai elegante vor fi date în casa Rzezuchowski.

— Ceva minunat, ceva original!... Crede-mă, domnişoară! La cină, se înţelege, ca de obicei: stridii, homari, peşte, vânat, iar la urmă, pentru amatori, ştii ce se serveşte, domnişoară? Caşă! Caşă veritabilă! Cum îi

spune?

— Tătărească! îl întregi domnul Rydzewski, rostind primul şi ultimul lui cuvânt.

— Nu tătărească, ci tatarină… Ceva minunat! Ceva ca-n poveşti! Fiecare bob face impresia că-i fiert aparte… Pur şi simplu ne ghiftuim: eu, prinţul Kielbik, contele Sledziński… Ceva ce întrece închipuirea! De obicei se serveşte pe talere de argint…

Domnişoara Isabela se uita cu atâta admiraţie la el, subliniindu-i fiecare cuvânt fie printr-un gest, printr-un zâmbet sau o privire, încât Wokulski văzu negru în faţa ochilor. Se ridică şi, după ce îşi luă rămas bun, ieşi repede în stradă.

“N-o înţeleg, şi pace! Când şi cu cine e sinceră femeia asta?…”

După câteva sute de paşi în ger, se linişti.

“În definitiv, ce-i extraordinar? Trebuie să trăiască printre oamenii cu care s-a obişnuit. Aşa stând lucrurile, e nevoită să le asculte conversaţiile stupide! Ce-i ea de vină dacă e frumoasă ca o zeiţă şi dacă toţi o consideră zeitate?… Deşi… societatea asta… Ah, cât sunt de meschin!… Am fost şi voi fi întotdeauna un nemernic!”

După vizitele la domnişoara Isabela, de câte ori îl năpădeau îndoielile — ca nişte muşte rele — se refugia în muncă. Atunci controla conturile, învăţa englezeşte, citea cărţi noi. Dacă nici aşa nu reuşea să scape de ele, se ducea la doamna Stawska, unde îşi petrecea toată seara. Şi, lucru ciudat, în tovărăşia ei afla, dacă nu liniştea, cel puţin alinarea…

Discutau despre lucrurile cele mai obişnuite. Ea îl informa că la doamna Milerowa afacerile merg tot mai bine, deoarece oamenii au aflat că magazinul aparţine în mare parte domnului Wokulski. Apoi spunea că Helunia devine tot mai cuminte, deşi uneori e neastâmpărată; dar atunci bunica o sperie c-o s-o spună domnului Wokulski, şi copilul se linişteşte imediat. Apoi pomenea despre

domnul Rzecki, care vine la ele din când în când şi e foarte simpatizat de bunică, deoarece îi povesteşte o seamă de amănunte despre viaţa domnului Wokulski. Bunica ţine tot atât de mult şi la domnul Wirski, care, la rândul lui, e încântat de domnul Wokulski.

Stas se uita la ea mirat. La început i se păruse că îl linguşeşte şi se simţea prost, dar doamna Stawska vorbea cu atâta simplitate, încât cu timpul începu să o socotească o prietenă încântătoare, care, deşi uneori îl supraestima, n-avea umbră de prefăcătorie.

În acelaşi timp observă că doamna Stawska nu era niciodată preocupată de ea însăşi. Când termina lucrul în prăvălie, se gândea la Hela, o ajuta pe mama ei, se interesa de treburile bucătăresei şi ale unui mare număr de persoane străine — majoritatea oameni săraci, care n-o puteau răsplăti cu nimic. Când termina cu toate acestea, contempla canarul din colivie, îi schimba apa şi-i dădea grăunţe.

“O inimă de înger!...” se gândea Wokulski. Intr-o seară îi spuse:

— Ştii ce impresie am când mă uit la dumneata?

Ea îl privi speriată.

— Mi se pare că dacă ai atinge cu mâna un om grav rănit, i-ai lua durerea şi chiar i s-ar vindeca rana!...

— Crezi că fac vrăji? întrebă ea, foarte tulburată.

— Nu, doamnă. Cred că eşti o sfântă.

— Domnul Wokulski are dreptate! confirmă doamna Misiewiczowa.

Doamna Stawska începu să râdă.

— Eu, o sfântă?!... Dacă ar putea cineva să se uite în inima mea, ar vedea ce mult merit să fiu condamnată... Ah! Acum însă mi-e totuna!... sfârşi ea, cu disperare în glas.

Doamna Misiewiczowa se închină repede... Wokulski însă nu auzise nimic: se gândea la cealaltă...

Doamna Stawska nu putea să-şi definească

sentimentele faţă de el. Îl cunoştea din vedere de câţiva ani, i se păruse că este un bărbat frumos, dar nu-i prea dăduse atenţie. Apoi el dispăruse din Varşovia; se răspândise ştirea că plecase în Bulgaria, şi mai târziu află că făcuse avere. Oamenii vorbeau mult despre el, şi acum pe doamna Stawska începuse să o intereseze. Constituia doar obiectul curiozităţii publice! Când cineva îi spusese că Wokulski "e extraordinar de energic", expresia îi plăcuse şi se hotărâse să se uite cu mai multă atenţie la el.

Cu intenţia aceasta venise de câteva ori la magazin, dar de cele mai multe ori Wokulski lipsea. Îl văzuse o dată, din profil; altă dată schimbase cu el câteva cuvinte. Impresia fusese cu totul diferită. O izbise contrastul dintre acel "extraordinar de energic" şi purtarea lui. Nu făcea de loc impresia unui om extraordinar; era mai degrabă liniştit şi trist. Şi mai băgase de seamă un amănunt: avea ochii mari, visători. Atât de visători...

"Frumos bărbat", îşi spusese ea în gând.

Într-o bună zi, vara, îl întâlnise în poarta casei unde locuia. Wokulski se uitase la ea curios, şi ea se simţise atât de intimidată, încât se roşise până peste urechi. Îi era şi acum necaz că se roşise, şi mult timp îl învinuise pe Wokulski în sinea ei că se uitase "nu ştiu cum" la ea.

Din clipa aceea, de câte ori auzea numele lui, nu-şi mai putea ascunde tulburarea; simţea un fel de părere de rău, dar nu ştia dacă pentru el sau pentru ea. Mai degrabă pentru ea.

Dar, la urma urmelor, ce vină avea el că ea era atât de ciudată şi se ruşina din senin?

Când Wokulski cumpărase casa în care locuia şi când Rzecki îi redusese chiria — cu ştirea lui — doamna Stawska (deşi toţi îi explicară că orice proprietar bogat are posibilitatea, ba chiar datoria să micşoreze chiriile) îi fusese într-un fel recunoscătoare; după ce Rzecki începuse să vină pe la ele şi să-i povestească amănunte

din viaţa lui Stas, recunoştinţa ei se transformase treptat-treptat în admiraţie.

— E un om extraordinar! îi spunea uneori doamna Misiewiczowa.

Doamna Stawska o asculta în tăcere; încetul cu încetul ajunsese la convingerea că Wokulski era într-adevăr omul cel mai neobişnuit din câţi existau pe pământ.

După întoarcerea lui Wokulski de la Paris, Rzecki o vizita mai des şi îi făcuse destăinuiri din ce în ce mai confidenţiale. Îi spusese — se înţelege, în mare taină — că Wokulski e îndrăgostit de domnişoara Isabela Lęcka, şi că el, Rzecki., nu-l laudă de loc pentru această slăbiciune; atunci, în doamna Stawska se trezi un sentiment de aversiune faţă de domnişoara Lęcka şi de compătimire pentru Wokulski.

Încă de pe atunci îi venise în gând, dar numai pentru o clipă, ideea că Wokulski trebuie să fie foarte nefericit şi că cel care-l va putea scăpa de mrejele cochetei va face o faptă mare.

După aceea căzuseră pe capul ei două nenorociri: procesul cu păpuşa şi pierderea meditaţiilor. Wokulski nu numai că n-o evitase — ceea ce ar fi fost normal — dar se străduise să dovedească în faţa tribunalului nevinovăţia ei, apoi îi oferise o slujbă bine plătită într-un magazin.

Atunci doamna Stawska recunoscuse că el nu numai că nu-i este indiferent, dar că i-e tot atât de scump ca Helunia şi ca mama ei.

Din clipa aceea începuse o viaţă ciudată. Oricine venea la ei, îi vorbea deschis sau pe ocolite despre Wokulski. Doamna Denowa, doamna Kolerowa şi doamna Radzinska îi explica, pe rând, că Wokulski este partida cea mai bună din Varşovia. Mama ei repeta cui vrei şi cui nu vrei că Ludwik murise, şi, chiar dacă ar trăi, tot nu merită să te gândeşti la el. În sfârşit, Rzecki spunea de fiecare dată că Stas e nefericit, că trebuie salvat şi că numai ea îl poate scăpa.

— Cum?... întrebă ea, neînţelegând bine vorbele lui.

— Iubeşte-l, şi atunci vom vedea noi cum! îi răspunse Rzecki.

Ea nu mai spuse nimic, dar îşi făcea reproşuri amare că nu putea să-l iubească, chiar dacă ar fi vrut. Inima i se împietrise. De altfel, nici nu era sigură că mai are inimă. În realitate, însă, se gândea mereu la Wokulski — şi la magazin, şi acasă. Îl aştepta mereu, iar când el nu venea, era nervoasă şi tristă. Îl visa deseori. Dar aceasta nu era iubire. Nu mai era în stare să iubească, şi, de dragul adevărului, ar fi trebuit să admită că nici pe soţul ei nu-l mai iubea. I se părea că amintirea celui plecat era ca un copac, toamna, când cad frunzele şi rămân doar ramurile goale. “Nu-mi mai arde de dragoste! În mine s-au stins toate pasiunile”.

Între timp, Rzecki continua să-şi pună în aplicare abilul plan. La început îi spusese că domnişoara Lęcka îl va duce pe Wokulski la pierzanie; după un timp adăugase că numai o altă femeie ar putea să-l trezească. Totodată îi atrăsese atenţia că Wokulski era mult mai calm în societatea doamnei Stawska şi, în sfârşit (dar asta era doar o presupunere), că el începuse s-o iubească.

Şi iată cum, în urma destăinuirilor lui, doamna Stawska slăbea, era trasă la faţă şi trăia cu frica în sân. Acum o stăpânea un singur gând: ce să-i răspundă lui Wokulski dacă îi va declara într-o bună zi că o iubeşte?... Inima ei adormise de mult. Va avea însă curajul să-l respingă şi să admită că el nu o interesează de loc? Dar... cum să n-o intereseze un asemenea om? Dacă nu pentru altceva, măcar pentru că era nefericit şi o iubea. “Cărei femei, îşi spunea ea, nu-i este milă de o inimă atât de adânc rănită, dar atât de tăcută în durerea ei?”

Cufundată în această luptă lăuntrică, pe care n-avea cui s-o mărturisească, doamna Stawska nu observase nicio schimbare în conduita doamnei Milerowa, nu băgase de seamă nici zâmbetele, nici vorbele ei cu subînţelesuri.

— Ce mai face domnul Wokulski? întreba uneori negustoreasa. O, ce trasă eşti la faţă azi!... Domnul Wokulski n-ar trebui să te lase să munceşti atâta...

Într-o bună zi — era cam prin a doua jumătate a lunii martie — întorcându-se acasă, doamna Stawska o găsi pe mama ei plângând.

— Ce-ai păţit, mamă?... Ce s-a întâmplat?

— Nimic, nimic, copila mea... De ce să-ţi otrăvesc viaţa cu zvonuri mincinoase?... Vai, Doamne, ce oameni răi!...

— Ai primit desigur o anonimă... Eu primesc aproape la două zile câte una, în care mi se spune că sunt amanta lui Wokulski... Ei şi?... Mă gândesc că trebuie să fie isprava doamnei Krzeszowska, şi arunc scrisorile în foc!

— Desigur, desigur, copila mea... Dacă ar fi o anonimă... Dar a venit astăzi la mine doamna Denowa — ce femeie de treabă! — împreună cu doamna Radzinska, şi... Dar ce să-ţi mai otrăvesc viaţa!... Ele spun (cică vorbeşte tot oraşul...) că, în loc să te duci la prăvălie, tu te duci la Wokulski!...

Pentru prima dată în doamna Stawska se trezi leoaica, înălţă capul şi răspunse aspru, cu ochii scăpărând:

— Şi dacă ar fi aşa, ce le priveşte pe ele?

— Doamne-Dumnezeule, ce-nseamnă asta?... gemu mama, ducându-şi mâinile la inimă.

— Şi dacă ar fi aşa? repetă doamna Stawska.

— Bine, dar ai bărbat...

— Unde e?... Şi-apoi, treaba lui! N-are decât să mă omoare!

— Ai copil! O ai pe Helunia... şopti bătrâna.

— Acum nu-i vorba de Helunia, ci de mine!

— Helena, copila mea, tu nu eşti doar...

— Amanta lui?... Nu, nu sunt, fiindcă nu mi-a cerut încă... Ce-mi pasă mie de doamna Denowa, sau de doamna Radzinska, sau de bărbatul meu, care m-a părăsit?... Nici nu ştiu ce se întâmplă cu mine! Un singur lucru ştiu sigur: că omul ăsta mi-a răpit sufletul!

— Fii cel puţin practică... De altfel...

— Sunt până mai pot fi... Mie nu-mi pasă de lumea asta, care condamnă la chinuri doi oameni numai pentru motivul că se iubesc... Să urăşti, ai voie, adăugă ea cu un surâs amar. Să furi, să ucizi, ai voie... Totul... Totul e permis... Numai să iubeşti, nu!... Ah, mamă, dacă greşesc, de ce Isus Hristos n-a spus oamenilor: “Fiţi practici!...” ci: “Iubiţi-vă!...”?

Doamna Misiewiczowa tăcu, înspăimântată de ieşirea aceasta, la care nu se aşteptase vreodată. I se păru că-i cade cerul în cap! auzise din gura copilei ei cuvinte pe care nu le mai auzise niciodată, pe care nu le citise în nicio carte şi care nu-i trecuseră prin minte nici atunci când fusese bolnavă de tifos!...

A doua zi veni Rzecki. Veni îngrijorat, şi după ce ea îi povesti totul, plecă doborât.

Pentru că în ziua aceea, la amiază, avusese loc un incident...

În magazin intrase — cine credeţi? — Maruszewicz. Stătuse de vorbă cu Szlangbaum aproape o oră. Din clipa când aflaseră că Szlangbaum cumpără magazinul, ceilalţi funcţionali ajunseseră ca nişte otrepe în faţa lui. Domnul Ignacy însă nu-şi pierduse cumpătul; după plecarea lui Maruszewicz, îl chemă pe Szlangbaum la el şi-l întrebă:

— Ce treburi ai dumneata cu ticălosul ăsta, domnule Henryk?

Dar nici Szlangbaum nu se lăsă mai prejos, ci, umflându-şi buza inferioară, îi dădu domnului Rzecki următorul răspuns:

— Mai întâi, Maruszewicz caută bani cu împrumut pentru baron: al doilea, vrea o slujbă pentru el, pentru că în oraş a şi început să circule zvonul că Wokulski îmi cedează societatea. Îmi promite în schimb vizita baronului şi a baroanei acasă la mine...

— Şi dumneata ai de gând s-o primeşti pe holera aia? întrebă Rzecki.

— De ce nu?... Baronul va veni la mine, iar baroana la soţia mea. Domnule dragă, eu sunt de fapt un democrat, dar ce să faci dacă pentru proşti un salon arată mai bine când e garnisit cu niscaiva baroni şi conţi? Ce nu face omul pentru relaţii, domnule Rzecki!...

— Te felicit!

— A, era să uit... adăugă Szlangbaum. Maruszewicz mi-a spus că circulă zvonul în oraş cum că Stas şi-a luat o întreţinută... Pe doamna Stawska... E adevărat, domnule Rzecki?...

Bătrânul repezi un scuipat drept la picioarele lui Szlangbaum şi se întoarse în biroul său.

Spre seară, când se duse la doamna Misiewiczowa, ca să se sfătuiască împreună, află din gura bătrânei că doamna Stawska nu devenise amanta lui Wokulski numai fiindcă el nu i-o ceruse încă... Abătut, domnul Rzecki îşi luă rămas bun de la doamna Misiewiczowa.

“N-are decât să-i fie şi amantă... Ehe, câte cucoane cu nume mare sunt amante, şi încă amantele unor tipi infecţi!... Insă altceva e grav: faptul că Wokulski nu se gândeşte de loc la ea... Aici e buba!... Ar trebui neapărat întreprins ceva!”

Şi cum singur nu găsea o soluţie, porni spre doctorul Szuman.

XI

CUM ÎNCEP SĂ SE DESCHIDĂ OCHII

DOCTORUL CERCETA ATENT UN vraf de hârtii, lângă lampa sa cu abajur verde.

— Ce-i, doctore, iar faci studii asupra părului? întrebă Rzecki! Măi, măi, ce de cifre!... Parcă ar fi conturi comerciale!

— Exact! Sunt conturile magazinului şi ale societăţii voastre comerciale! răspunse Szuman.

— Şi de unde le ai dumneata?

— Sunt sătul până-n gât! Szlangbaum mă tot bate la cap să-i încredinţez capitalul meu şi, întrucât aş prefera să am şase mii în loc de patru mii de ruble venit anual, n-aş zice ba! Dar cum nu-mi place să lucrez orbeşte, i-am cerut cifre. După câte văd, vom încheia târgul.

Rzecki făcu ochi mari.

— Nu mi-aş fi închipuit niciodată ca dumneata să te ocupi şi de asemenea chestii!

— Pentru că am fost un prost! răspunse doctorul, ridicând din umeri. Wokulski a făcut avere sub ochii mei. Szlangbaum face şi el avere... Şi eu să stau în loc cu bănişorii mei, ca un bolovan? Cine nu merge înainte dă înapoi!

— Specialitatea dumitale nu este să faci bani...

— De ce să nu fie? Nu fiecare e în stare să fie poet sau erou, dar fiecare are nevoie de bani! spuse Szuman. Banul este silozul celei mai nobile forţe din natură: munca omului. E cuvântul magic cu care se deschid toate porţile,

este faţa de masă pe care poţi găsi întotdeauna un prânz, este lampa lui Aladin care îţi împlineşte toate dorinţele. Grădini fermecate, palate bogate, domniţe ca-n basme, servitori credincioşi şi prieteni devotaţi, toate, se capătă cu bani...

Rzecki îşi muşcă buzele.

— N-ai fost întotdeauna de părerea asta!

— *Tempora mutantur et nos mutamur în illis*! [1] răspunse calm doctorul. Am pierdut zece ani cu studiile asupra părului, am cheltuit o mie de ruble pentru tipărirea unei broşuri de o sută de pagini şi... nimeni n-a pomenit nici de ea, nici de mine. Zece ani de acum încolo mă voi consacra operaţiunilor financiare, şi sunt sigur că voi fi iubit şi admirat. Pentru asta e de ajuns să ţin casă deschisă şi să-mi cumpăr trăsură...

Câteva clipe tăcură, fără să se uite unul la altul. Szuman era posomorât, iar Rzecki aproape ruşinat.

— Aş dori, zise în sfârşit Rzecki, să discut cu dumneata despre Stas...

Doctorul îndepărtă hârtiile din faţa sa cu un gest de nerăbdare.

— Cu ce-l pot ajuta eu?... mormăi el. E un visător incurabil, care nu-i în stare să-şi recapete raţiunea. Se îndreaptă fatal spre ruina materială şi morală, ca voi toţi şi ca tot sistemul vostru! [2]

---

[1] Vremurile se schimbă şi noi o dată cu ele (lat.).

[2] Aici şi în paginile următoare se emit unele aprecieri asupra evreilor făcute de pe poziţiile burgheziei poloneze. Ele nu privesc populaţia evreiască săracă, tot atât de exploatată şi de oprimată ca şi cea poloneză, ci burghezia evreiască, de a cărei concurentă se temea burghezia poloneză.

Aluzia doctorului Szuman la bătaia care se va încinge între polonezi şi evrei se referă, în fond, la lupta acerbă dintre capitaliştii polonezi şi evrei pentru întărirea poziţiilor cucerite şi pentru sporirea maximă a beneficiilor.

Cu toate acestea, unele generalizări cu coloratură naţionalist-şovină, fie poloneză, fie evreiască, lipsite evident de orice temei, pun în lumină limitele gândirii autorului în această privinţă

— Care sistem?...

— Al vostru, polonez...

— Şi cu ce vrei să-l înlocuieşti, doctore?

— Cu sistemul nostru, evreiesc...

Rzecki sări de pe scaun.

— N-ai spus dumneata acum o lună că evreii sunt nişte cărpănoşi?...

— Da, sunt cărpănoşi, dar sistemul lor e mare! Sistemul lor triumfă, în timp ce al vostru dă faliment!

— Bine, dar... cine l-a inventat?

— Cine? Capetele evreilor, care s-au înălţat până la piscurile civilizaţiei! Gândeşte-te la Heine, Börne, Lassalle, Rotschild, Bleichröder, şi vei cunoaşte noile căi ale lumii, deschise de evrei...

Rzecki se frecă la ochi; i se părea că visează. În sfârşit, după o clipă întrebă, rar:

— Scuză-mă, doctore, dar... vorbeşti serios?... Acum şase luni spuneai cu totul altceva...

— Acum şase luni ai auzit un protest împotriva orânduirii vechi! răspunse Szuman, iritat. Astăzi auzi un program nou. Omul nu este ca stridia, care se lipeşte de carapace, încât trebuie s-o desfaci cu cuţitul! Omul priveşte în jur, gândeşte, judecă, şi, în concluzie, se scutură de vechile iluzii, convingându-se că nu sunt decât nişte visuri... Dumneata însă nu poţi pricepe. Şi nici Wokulski... O să daţi faliment cu toţii, cu toţii! Din fericire, locurile voastre vor fi ocupate de forţe proaspete!

— Nu te înţeleg de loc!

— Ai să înţelegi, n-avea grijă! continuă doctorul, din ce în ce mai înfierbântat. Uită-te la familia Lęcki. Ce-a făcut familia asta? Şi-a irosit averea! A irosit-o bunicul, tatăl şi fiul, căruia până la urmă i-au rămas treizeci de mii de ruble, bani salvaţi de Wokulski, şi o fată frumoasă, pentru completarea deficitului. Ce-a făcut în schimb familia Szlangbaum? Bani! I-a strâns bunicul şi tatăl, aşa că astăzi fiul, până de curând un modest funcţionar, va

ajunge într-un an de zile să ţină tot comerţul nostru în mână. Ei înţeleg bine faptele, fiindcă bătrânul Szlangbaum a scris încă din ianuarie următoarea şaradă: În nemţeşte, *prima* înseamnă şarpe; *a doua* — plantă; împreună — urcă! Şi mi-a explicat îndată ce înseamnă: “Szlangbaum”. Şarada e prostească, dar bine adusă din condei! încheie doctorul, râzând.

Rzecki lăsă capul în jos. Szuman continuă:

— Uită-te acum la prinţ. Ce face dumnealui? Oftează, deplângând soarta “bietei noastre ţărişoare”, şi atâta tot! Dar baronul Krzeszowski? N-are altă preocupare decât să stoarcă bani de la nevastă-sa. Dar baronul Dalski? Se usucă de frică să nu-l înşele nevasta! Domnul Maruszewicz vânează împrumuturi, iar pe cine nu-l poate tapa, îl ironizează. Domnul Starski stă lângă o bătrână în agonie, ca să-i smulgă o semnătură, un testament alcătuit după pofta inimii sale! Alţii, domni mari şi mici, simţind că toate afacerile lui Wokulski vor trece în mâinile lui Szlangbaum, au şi început să-i facă vizite acestuia. Nu ştiu, sărmanii, că Szlangbaum le va micşora veniturile cu cel puţin cinci la sută! Cel mai deştept dintre ei, Ochocki, în loc să exploateze lampa electrică inventată de el, se gândeşte la maşini zburătoare! Ba, mai mult... Mi se pare că de câteva zile se sfătuieşte cu Wokulski asupra acestei chestiuni. Sacul îşi găseşte întotdeauna peticul, iar visătorul, visător!...

— Cred că lui Stas nu-i poţi reproşa nimic! îl întrerupse Rzecki, nervos.

— Nimic! În afară de faptul că nu şi-a văzut niciodată de meseria lui, ci a alergat după utopii. Cât a fost băiat de prăvălie, a vrut să se facă savant, iar când a început să studieze, a vrut să devină erou. Avere a făcut nu fiindcă a fost negustor, ci fiindcă şi-a pierdut minţile după domnişoara Lęcka. Astăzi, când e pe cale să-şi vadă visul împlinit — ceea ce, de altfel, este foarte îndoielnic — a şi început să stea la sfat cu Ochocki... Pe cuvântul meu de

onoare dacă pricep ce poate discuta un financiar cu un om ca Ochocki... Lunatici!...

Rzecki se ciupi zdravăn, ca să se stăpânească şi să nu facă scandal.

— Uite, începu el peste o clipă, am venit la dumneata nu numai în chestiunea lui Wokulski, dar şi a unei femei... A unei femei, domnule Szuman, şi cred că n-ai nimic de spus împotriva lor.

— Femeile voastre valorează exact cât şi bărbaţii. Peste zece ani, Wokulski ar fi fost milionar şi o forţă în ţara noastră. Dar întrucât şi-a legat soarta de domnişoara Lęcka, şi-a vândut magazinul, care-i aducea un câştig strălucit, părăseşte o societate comercială care nu-i mai prejos decât magazinul, şi până la urmă îşi va prăpădi toată averea! Sau Ochocki... Altul, în locul lui, ar fi lucrat până acum în domeniul iluminatului electric, din moment ce i-a reuşit invenţia! El, în schimb, hoinăreşte prin Varşovia cu frumoasa doamnă Wąsowska, pentru care un dansator bun face mai multe parale decât inventatorul cel mai grozav! Un evreu ar fi procedat altfel. Dacă ar fi fost electro-tehnician, şi-ar fi găsit o nevastă care sau ar fi stat cu el în laborator, sau ar fi făcut comerţ în branşa electricităţii. Dacă ar fi fost financiar, ca Wokulski, nu s-ar fi îndrăgostit orbeşte, ci ar fi căutat o soţie bogată. Iar dacă, din întâmplare, ar fi luat una săracă, dar frumoasă, farmecele ei ar fi trebuit să-i renteze. Nevastă-sa i-ar fi prezidat salonul, i-ar fi momit invitaţii, ar fi surâs oamenilor puternici, ar fi fost romanţioasă cu cei foarte puternici. Într-un cuvânt, ar fi sprijinit prin toate mijloacele interesele firmei, în loc să le prăpădească...

— Şi în chestiunea asta aveai alte păreri acum şase luni! observă Rzecki.

— Nu acum şase luni, ci acum zece ani! Ba m-am şi otrăvit la moartea logodnicei mele! Dar şi ăsta e un argument în plus împotriva sistemului vostru. Mă apucă groaza când mă gândesc că aş fi putut muri — naiba ştie

pentru ce! — sau că m-aş fi putut însura cu o femeie care să-mi facă praf toată averea.

Rzecki se ridică de pe scaun.

— Aşadar, idealul dumitale în clipa de faţă este Szlangbaum!

— Nu idealul, ci tipul omului activ!

— ... care a pus mâna pe conturile magazinului nostru...

— Are tot dreptul! Începând din iulie, el va fi proprietarul.

— Până una-alta, îşi demoralizează colegii, viitorii lui salariaţi...

— Tot îi dă afară...

— Şi idealul dumitale intenţiona să ne acapareze magazinul încă de atunci când l-a rugat pe Stas să-i dea un post?

— Nu acaparează nimic! Cumpără! strigă doctorul. Sau preferi poate ca magazinul să se părăginească din lipsă de cumpărători?... Spune-mi, care dintre voi doi e mai deştept? Dumneata, care după câteva zeci de ani de muncă n-ai nicio lăţcaie, sau el, care într-un singur an cucereşte o fortăreaţă fără să facă nimănui vreun rău şi, *nota bene,* plătindu-i lui Wokulski bani gheaţă?...

— Poate că ai dreptate, dar mie tot nu mi se pare c-ar fi aşa, mormăi Rzecki, clătinând din cap.

— Nu ţi se pare, pentru că faci parte dintre cei care socot că oamenii, ca şi pietrele, trebuie să lase să crească pe ei muşchiul, fără să se mişte din loc. Pentru dumneata, Szlangbaumii trebuie să fie întotdeauna funcţionari, Wokulski şi cei de felul lui — patroni, iar Lęcki şi cei de o teapă cu el — boieri!... Nu, domnule! Societatea este ca o apă care fierbe! Ce a fost ieri la fund, astăzi se ridică la suprafaţă!

— Iar mâine va cădea din nou jos! încheie Rzecki. Noapte bună, doctore!

Szuman îl luă de mână.

— Eşti supărat pe mine?

— Nu... Numai că nu cred în zeul-ban!

— E o consolare trecătoare.

— Şi cine îţi garantează că reveria unor oameni ca Wokulski sau ca Ochocki nu e tot o stare trecătoare? Maşina de zburat e în aparenţă un lucru ridicol. Dar numai în aparenţă! Ştiu şi eu câte ceva despre valoarea ei, Stas mi-a vorbit despre invenţia asta ani de-a rândul! Dacă Ochocki va izbuti s-o construiască, gândeşte-te, ce va avea mai mare valoare pentru omenire: abilitatea Szlangbaumilor, sau reveria unora ca Wokulski şi Ochocki?

— Ei aş! îl întrerupse doctorul. Atunci o să fiu de mult oale şi ulcele!

— Dar dacă ai să mai trăieşti, va trebui să-ţi schimbi pentru a treia oară programul!

Doctorul se simţi cam încurcat.

— Ei, să lăsăm asta! zise. Ce-ai vrut să mă întrebi?

— Săraca doamna Stawska... S-a îndrăgostit într-adevăr de Wokulski!

— Ia scuteşte-mă de istoriile astea! răspunse doctorul, îmbufnat. Când unii se îmbogăţesc şi îşi măresc puterea, iar alţii dau faliment, dumnealui îmi bate capul cu amorurile unei oarecare doamne Stawska... Cine te-a pus să faci pe peţitorul?!...

Rzecki plecă atât de mâhnit. Încât nici nu observă ce brutal îi vorbise doctorul. Abia când ajunse în stradă, îşi dădu seama şi îl apucă ciuda.

Postul mare nu fu chiar atât de plictisitor, cum se temuse protipendada.

În primul rând, providenţa avu grijă ca Vistula să se reverse, ceea ce prilejui organizarea unui concert public şi a câtorva serate artistico-literare. Apoi, în cadrul colonizărilor agricole, un conferenţiar de la Cracovia, speranţa partidului conservator, ţinu o serie de prelegeri,

la care asistă societatea cea mai bună. Urmară inundaţiile de la Szeghedin, ceea ce prilejui strângerea de daruri, nu cine ştie ce, dar care făcură mare vâlvă prin saloane. În casa contesei fu organizat chiar şi un teatru de amatori. Se jucară două piese: una în limba franceză, alta în englezeşte.

Domnişoara Isabela luă parte activă la toate aceste manifestări filantropice. Se duse la concerte, înmână un buchet de flori savantului din Cracovia, făcu parte dintr-un tablou vivant în rolul îngerului milei şi jucă în piesa lui Musset *Nu te juca cu dragostea.* Domnii Niwiński, Malborg, Rydzewski şi Pieczarkowski o îngropară aproape în buchete de flori, iar domnul Szastalski făcu confidenţe câtorva doamne, destăinuindu-le că probabil va fi împins să se sinucidă chiar în anul acela.

Răspândindu-se ştirea sinuciderii plănuite, domnul Szastalski deveni eroul recepţiilor, iar domnişoara Isabela căpătă porecla de “crudelă”. Când domnii se apucau să joace *whist,* cea mai mare plăcere a doamnelor de o anumită vârstă era s-o apropie pe domnişoara Isabela de Szastalski, uzând de nişte manevre ingenioase. Apoi, nespus de compătimitoare, urmăreau cu binoclul frământarea tânărului, supărate foc pe domnişoara Isabela, care îşi dădea seama de poziţia ei privilegiată şi care, prin fiecare gest sau privire, părea a spune: “Priviţi! Mă iubeşte! Mă iubeşte şi suferă!...”

Wokulski se afla uneori în această societate, vedea binoclurile cucoanelor îndreptate spre Szastalski şi spre domnişoara Isabela, auzea chiar şoaptele care îi bâzâiau în urechi ca nişte viespi, dar nu pricepea nimic. De când se aflase că e un pretendent luat în serios, nu se mai ocupa nimeni de el!

— Iubirea nefericită trezeşte mai mult interes! şopti domnişoara Rzezuchowska la urechiuşa doamnei Wąsowska.

— Cine ştie unde este în cazul de faţă dragostea

nefericită, şi chiar tragică! îi răspunse doamna Wąsowska, uitându-se la Wokulski.

Peste un sfert de oră, domnişoara Rzezuchowska ceru să-i fie prezentat Wokulski, iar peste un alt sfert de oră îi declară, (lăsând ochii în jos), că, după părerea ei, cel mai frumos rol pe care îl poate juca o femeie este acela de consolatoare a inimilor rănite, care suferă în tăcere.

Într-o zi, pe la sfârşitul lui martie, sosind la domnişoara Isabela, Wokulski o găsi într-o dispoziţie excelentă.

— O ştire admirabilă! strigă ea, salutându-l nespus de călduros. A sosit celebrul violonist Molinari...

— Molinari?... repetă Wokulski. Ah, da, l-am auzit la Paris.

— Aşa de rece vorbeşti despre el?! se miră domnişoara Isabela. Nu ţi-a plăcut cum cântă?

— Trebuie să recunosc că nici n-am băgat de seamă cum cântă...

— Imposibil!... Atunci poate că nici nu l-ai auzit... Domnul Szastalski (ce-i drept, cam exagerează!) mi-a spus că, după ce-l auzi pe Molinari, poţi să mori fără regrete! Doamna Wywrotnicka este încântată de el, iar doamna Rzezuchowska intenţionează să dea o recepţie în cinstea lui!

— După cât mi se pare, e un violonist destul de mediocru...

— Vai, domnule!... Domnul Rydzewski şi domnul Pieczarkowski au avut prilejul să-i vadă albumul cu cronici muzicale... Domnul Pieczarkowski spune că albumul i-a fost oferit de către admiratorii săi şi că toţi criticii muzicali europeni îl consideră genial!

Wokulski clătină din cap.

— L-am auzit într-o sală unde locurile cele mai scumpe costau doi franci.

— Nu se poate! Probabil că-l confunzi! A primit o decoraţie de la Sfântul Părinte, de la şahul Persiei are un titlu... Violoniştii mediocri nu capătă aşa ceva!

Wokulski se uită cu admiraţie la faţa aprinsă şi în ochii scânteietori ai domnişoarei Isabela. Argumentele ei erau atât de puternice, încât se îndoi de propria, sa părere şi conveni:

— Se prea poate...

Asupra domnişoarei Isabela, însă, indiferenţa lui pentru artă făcu o impresie neplăcută. Se întristă, şi restul timpului discută destul de rece.

“Sunt un prost! îşi spuse el la plecare. Întotdeauna trebuie să fac ceva care o supără! Dacă e atât de îndrăgostită de muzică, ar putea socoti opinia mea despre Molinari drept un sacrilegiu...”

Toată ziua următoare îşi reproşă ignoranţa artistică, grosolănia şi nedelicateţea şi chiar lipsa de respect de care dăduse dovadă faţă de domnişoara Isabela.

“Desigur, este mai mare un violonist care face impresie asupra ei decât unul care-mi place mie. Trebuie să fii un încrezut ca să faci aprecieri atât de categorice, cu atât mai mult cu cât, desigur, nu mă pricep îndeajuns în artă ca să-l apreciez...”

Se simţea ruşinat.

A treia zi primi din partea domnişoarei Isabela următorul bileţel:

“Domnule — scria ea — *trebuie să-mi înlesneşti cunoştinţa cu Molinari. Dar neapărat, neapărat! I-am promis mătuşii mele că-l voi convinge să cânte la ea. Dă o serată muzicală în folosul azilului. Înţelegi deci cât ţin la asta!”*

În prima clipă lui Wokulski i se păru că apropierea de violonistul acela “genial” va fi una din misiunile cele mai grele din câte avusese de îndeplinit până atunci. Din fericire, îşi aduse aminte că printre cunoştinţele sale figurează şi un critic muzical, care nu numai că-l cunoştea pe Molinari, dar nici măcar nu se mai despărţea de el.

Când îi vorbi despre necazul său, criticul făcu la început ochi mari, apoi se încruntă, iar pe urmă, după o matură gândire, spuse:

— O, e o chestiune dificilă, chiar foarte dificilă, dar pentru dumneata voi încerca. Trebuie însă să-l pregătesc, să caut să fie bine dispus... Ştii cum o să procedăm? Vino mâine la hotel, pe la vremea prânzului. Eu dejunez acolo. Cheamă-mă discret printr-un servitor şi am să-ţi obţin audienţa...

Măsurile de precauţie şi tonul cu care îi fuseseră comunicate făcură o impresie proastă asupra ui Wokulski. Totuşi, se prezentă la hotel la ora indicată.

— Domnul Molinari e acasă? îl întrebă pe portar.

Portarul, care-l cunoştea, trimise pe ajutorul său până sus, iar el, ca să-i ţină de urât, începu să-i spună:

— Cu italianul ăsta, stimate domn, e o hărmălaie de neînchipuit în hotelul nostru!... Vine lumea la el ca la moaşte! mai ales muierile!...

— Ce vorbeşti?...

— Da, stimate domn... Îi trimit întâi o scrisorică, apoi un buchet, şi la urmă se înfiinţează voalate, crezând că nu le recunoaşte nimeni!... Personalul se prăpădeşte de râs, zău aşa! Dar parcă primeşte pe oricine? Aş! Deşi unele dau lacheului câte două-trei ruble! Uneori, când e bine dispus, îşi rezervă două camere, fiecare în altă parte a coridorului, şi în fiecare petrece cu câte una... Aşa-i de stricat, ticălosul!...

Wokulski se uită la ceas: trecuseră vreo zece minute de când aştepta. Îl salută pe portar şi începu, să urce scările, simţind cum clocoteşte mânia în el. “Mare farsor!... Dar şi muieruştile astea, ce poame!”

Îl întâmpină ajutorul portarului:

— Domnul Molinari vă roagă să-l aşteptaţi o clipă.

Wokulski vru să-l ia de guler, dar se stăpâni şi se întoarse jos.

— Cum? Plecaţi?... Ce să-i spun domnului Molinari?

— Spune-i să mă salute! Pricepi?...

— Am să-i spun, dar el n-o să priceapă! răspunse lacheul, satisfăcut. Apoi, apropiindu-se repede de portar, îi şopti: Bine că s-a găsit măcar unul să vadă ce pramatie e şmecherul ăsta de italian! Mare coţcar!... Face pe grozavul, dar până să-ţi dea cinci parale, se uită la ban de vreo trei ori... Ce pui de lele!... Păcătosul!... Puşlamaua!... Haimanaua!... Scârba!...

În gândul lui, Wokulski îi făcu reproşuri grele domnişoarei Isabela. Cum putea s-o entuziasmeze un individ de care îşi bate joc până şi personalul hotelului?!... Cum de nu-i era ruşine să se socotească şi ea printre numeroasele lui admiratoare?!... Şi cum de îl obliga pe el să-i înlesnească cunoştinţa cu un farsor?...

Dar nu trecu mult, şi se potoli, socotind că, după cum era şi firesc, domnişoara Isabela, care n-avea de unde să-l cunoască pe Molinari, fusese impresionată de faima lui.

“Când o să vadă însă cu cine are de-a face, o să se potolească. Asta însă nu înseamnă că am să fiu eu mijlocitorul lor!...”

Acasă îl găsi pe Węgielek, care-l aştepta de vreun ceas. Tânărul avea acum o înfăţişare de adevărat varşovian, dar părea cam tras la faţă.

— Ai slăbit şi eşti cam palid, observă Wokulski, uitându-se la el. Îţi faci de cap, sau ce-i cu tine?

— Nu, domnule; am fost bolnav vreo zece zile. Am avut ceva la gât, o infecţie, şi a trebuit să mă taie doctorul cu cuţitul. Abia ieri m-am dus din nou la lucru.

— Ai nevoie de ceva bani?

— Nu, domnule. Am vrut numai să vorbesc cu dumneavoastră în legătură cu întoarcerea mea la Zaslawsk.

— Nu te mai rabdă inima! Barem ai învăţat ceva?

— Oho! Acum mă pricep şi la lăcătuşerie... şi la tâmplărie... ba ştiu să fac şi coşuleţe, destul de frumoase... apoi să desenez. La o adică aş putea face şi

pe zugravul...

În timp ce vorbea, se înclina, roşea şi îşi tot frământa şapca în mână.

— Bine! hotărî Wokulski după o clipă. Pentru unelte am să-ţi dau şase sute de ruble. Îţi ajunge?... Spune-mi, când vrei să te întorci?

Tânărul roşi mai tare.

— Să-mi fie cu iertăciune, domnule, dar aş vrea să mă însor... Numai că nu ştiu dacă...

Se scărpină în cap.

— Cu cine? îl întrebă Wokulski.

— Cu Marianna, fata aia care stă la căruţaşul Wysocki... Şi eu tot acolo stau, dar la etaj.

"Vrea să se însoare cu fata pe care am trimis-o la surorile Ordinului «Sfântă Magdalena!» " gândi Wokulski. Făcu câţiva paşi prin cameră, apoi îl întrebă:

— Spune-mi, o cunoşti bine?

— Cum să n-o cunosc? Doar ne vedem de trei ori pe zi, şi uneori duminica întreagă; ori mă duc eu la ea, ori mergem amândoi la Wysocki...

— Da, bine... Ştii ce a fost ea înainte?

— Ştiu, domnule. Cum am sosit aici, din bunăvoinţa dumneavoastră, Wysocka mi-a şi spus: "Bagă de seamă, băiete, fata asta a cam umblat cu mulţi..." Aşa că am ştiut din prima zi cine e... N-a încercat să mă tragă pe sfoară.

— Şi cum te-ai hotărât să te însori cu ea?

— Dumnezeu ştie, domnule, că eu nu prea ştiu, La început chiar îmi râdeam de ea; când trecea cineva pe la fereastră, îi spuneam: "Sigur, îl cunoşti şi pe ăsta! Că din multe cuptoare ai mai gustat dumneata pâine, domnişoară Marianna..." Ea tăcea, nu zicea nimic. Doar îşi lăsa capul şi învârtea la maşina de cusut de-o făcea să huruie, iar din obraji parcă-i ţâşneau flăcări. Pe urmă, când am băgat de seamă că îmi cârpeşte cineva rufele — era de Crăciun — i-am cumpărat o umbrelă de trei

zloţi, şi ea mi-a dat şase batiste de in cu monograma mea pe ele. Wysocka mi-a spus atunci: “Ai grijă, băiete, că asta-i o poamă de-alea!...” dar i-am retezat-o, să nu mă mai bată la cap, că orice-ar fi fost, eram hotărât să mă însor cu ea de carnaval. În ajunul postului mare mi-a povestit Wisocki cum s-au întâmplat lucrurile cu domnişoara Marianna. Era în slujbă la o cucoană care umbla numai cu rochii de catifea... Slujba ei... să te ferească sfântul! În fiecare zi încerca să fugă, dar o prindeau şi-o ameninţau: “Sau rămâi aici, sau te dăm pe mâna tribunalului, pentru furt...” “Ce-am furat” întreba ea. “Veniturile noastre, ticăloaso!” urla cucoana. Şi aşa ar fi rămas până la judecata de apoi. Mi-a spus Wysocki, dacă n-o vedeaţi dumneavoastră la biserică şi dacă n-o salvaţi...

— Ei, hai! mai departe! Vorbeşte! îl îndemnă Wokulski, văzând că Węgielek şovăie.

— Şi într-o bună zi ce mi-am zis? continuă tânărul. Mi-am zis că nu fusese vorba de vreo ticăloşie din partea ei, ci de o mare nenorocire. Şi l-am întrebat pe Wysocki: “Te-ai însura cu domnişoara Marianna?...” “Mi-ajunge o singură babă, am destulă bătaie de cap şi cu una...” mi-a răspuns el. “Dar să fi fost burlac, ce-ai fi făcut?” “Ei, mi-a răspuns el, muierile nu mă interesează prea mult...” Văzând că bătrânul nu vrea să vorbească, l-am strâns cu uşa până mi-a spus: “Nu m-aş însura, fiindcă m-aş teme ca odată şi odată să nu se trezească în ea vechiul nărav. Femeia bună e bună, dar când ajunge să se destrăbălеze, e dracul curat!”... Numai că, taman la începutul postului, milostivul Dumnezeu mi-a trimis boala asta, de a trebuit să stau în casă, şi încă să mă taie doctorul. Şi ce să vezi? Domnişoara Marianna a tot venit pe la mine, mi-a potrivit aşternutul, mi-a pus oblojeli... Doctorul zice că dacă nu erau oblojelile ei, mai stăteam la pat vreo săptămână! Erau zile când mă înfuriam, mai ales când mă luau frigurile; aşa, o dată, i-am spus: “De ce-ţi baţi capul cu

mine, domnişoară?... Crezi că am să mă leg de una care a trecut prin zeci de mâini?...” Ea nu mi-a răspuns nimic; doar a lăsat capul în jos şi au început să-i curgă lacrimile, pic... pic... “Doar ştiu că n-ai să te însori cu mine...” mi-a spus ea pe urmă. Când am auzit asta, am crezut că leşin, fie-mi cu iertăciune, de milă mare ce mi s-a făcut! Şi îndată i-am spus doamnei Wysocka: “Ştii ceva? S-ar putea să mă însor cu domnişoara Marianna...” Ea mi-a răspuns: “Nu fi prost, băiete, că...” Nu îndrăznesc să vă spun câte-a mai îndrugat, adăugă deodată Węgielek

— Hai, vorbeşte fără teamă!

— “Dacă te-nsori cu domnişoara Marianna, mi-a spus Wysocka, s-ar putea să-l superi pe domnul Wokulski, care e atât de bun cu noi toţi... De unde ştii că domnişoara Marianna nu se duce pe la el?...”

Wokulski se opri în faţa lui.

— De asta te temi? îl întrebă. Îţi dau cuvântul meu de onoare că nu am nicio legătură cu Marianna!

Węgielek răsuflă uşurat.

— Slavă ţie, Doamne! Că eu, în primul rând, n-aş fi cutezat să vă fiu piedică, pentru bunătatea dumneavoastră, iar în al doilea rând...

— Ce-i în al doilea rând?

— În al doilea rând.. Vedeţi dumneavoastră... Dacă ea a avut o purtare proastă, de vină-i năpasta care s-a abătut asupra ei şi răul pe care i l-au făcut oamenii... nu-i vina ei. Dar acum, să plângă la căpătâiul meu, când sunt bolnav, dar să umble pe la dumneavoastră, prea ar fi mare ticăloşia! Ar fi ca un câine turbat care trebuie omorât, ca să nu muşte oamenii...

— Ei, şi acum ce-ai hotărât?... îl întrebă Wokulski.

— Apoi de! M-oi însura după sărbători, răspunse Węgielek. De ce să sufere ea, biata, pentru păcatele altora? N-a fost voia ei.

— Mai ai vreo treabă cu mine?

— Nu.

— Atunci du-te sănătos, şi înainte de nuntă să vii pe la mine. O să-ţi dau zestre cinci sute de ruble şi, cele trebuincioase pentru rufărie şi gospodărie.

Węgielek plecă nespus de emoţionat.

“Asta-i logica inimilor simple! îşi zise Wokulski. Dispreţ faţă de nelegiuiri, milă pentru cei nefericiţi…”

Ţăranul acela naiv crescuse în ochii lui Wokulski până la înălţimea unui misionar al justiţiei imanente care adusese femeii înjosite liniştea şi iertarea.

La sfârşitul lunii martie avu loc în casa lui Rzezuchowski o mare recepţie, cu participarea lui Molinari. Wokulski primise şi el o invitaţie, cu adresa scrisă de frumoasa mână a domnişoarei Rzezuchowska.

Sosi destul de târziu, tocmai în clipa când maestrul se lăsa rugat să-şi fericească auditorii cu un concert compus de el.

Unul din muzicienii oraşului se aşează la pian, ca să-l acompanieze, un altul îi aduse vioara, al treilea pregăti notele, al patrulea trecu în spatele maestrului, pentru a sublinia prin tot felul de mine de extaz şi gesturi pasajele mai frumoase sau mai dificile.

Cineva rugă pe cei prezenţi să facă linişte. Doamnele se aşezară în semicerc, bărbaţii se îngrămădiră la spatele lor, şi concertul începu.

Wokulski se uită la violonist şi observă din prima clipă că între el şi Starski exista o oarecare asemănare. Molinari purta favoriţi scurţi, mustăţi şi mai scurte şi avea aceeaşi expresie plictisită, caracteristică bărbaţilor care se bucură de favorurile sexului frumos. Cânta bine şi făcea o impresie destul de cuviincioasă, dar era limpede că se complăcea în rolul unui semizeu plin de bunăvoinţă faţă de credincioşii săi.

Uneori, când vioara se auzea mai puternic, muzicianul de la spatele maestrului cădea în extaz, iar prin sală trecea un freamăt. Printre bărbaţii solemni şi doamnele

visătoare, pe jumătate adormite, Wokulski observă, şi femei cu expresii foarte ciudate. Vedea capete date cu patimă pe spate, feţe îmbujorate, ochi arzători, buze întredeschise şi tremurânde, ca sub influenţa unui narcotic.

“Extraordinar! gândi Wokulski. Ce bolnăvicioşi sunt indivizii care se înhamă la carul triumfal al acestui domn! …”

Se uită într-o parte şi simţi fiori reci. O zări pe domnişoara Lęcka: era mai ameţită şi mai pătimaşă decât toţi ceilalţi. Nici nu-i venea să-şi creadă ochilor!

Maestrul cânta de vreun sfert de oră, dar Wokulski nu auzise nicio notă. Fu trezit de furtuna puternică a aplauzelor. Apoi uită iar unde se află; în schimb, văzu foarte bine cum Molinari şopti ceva la urechea domnului Rzezuchowski, care-l luă de braţ şi-l prezentă domnişoarei Lęcka.

Domnişoara îl salută cu faţa îmbujorată şi cu o nespusă admiraţie în priviri. Şi cum lumea era invitată la cină, maestrul îi oferi braţul, ca s-o conducă în sufragerie. Trecură atât de aproape de Wokulski, încât Molinari îl atinse cu cotul, dar erau aşa de preocupaţi de ei, încât nici nu-l băgară în seamă. Apoi se aşezară la aceeaşi masă, între domnul Szastalski şi domnişoara Rzezuchowska, şi se vedea că se simt foarte bine împreună.

Lui Wokulski i se păru din nou că-i cade de pe ochi o perdea, dezvăluindu-i o lume şi o Isabelă străină. În aceeaşi clipă capul începu să i se învârtească nebuneşte; ca turbat, cu pieptul sfâşiat de durere, fugi în anticameră, de unde ieşi în stradă, temându-se să nu-şi piardă minţile.

“Dumnezeule! Scapă-mă de blestemul ăsta!…”

La o altă măsuţă, la câţiva paşi de Molinari, se aflau doamna Wąsowska şi Ochocki.

— Verişoara mea îmi place din ce în ce mai puţin! spuse Ochocki uitându-se la domnişoara Isabela. O vezi?

— O urmăresc de o oră, răspunse doamna Wąsowska. Mi se pare însă că şi Wokulski a observat ceva! Părea foarte schimbat. Îmi pare rău de el...

— O, fii liniştită în privinţa lui! Da, azi e doborât, e adevărat, dar când se va trezi... Oameni ca el nu pot fi ucişi cu evantaiul...

— S-ar putea să asistăm la o dramă...

— Ba de loc! Oamenii serioşi sunt în primejdie numai când n-au rezerve...

— Vorbeşti despre doamna aceea... cum îi spune?... Sta... Star...?

— Ferească Dumnezeu! Nu este şi nici n-a fost vreodată vorba de ea! De altfel, pentru un bărbat îndrăgostit, o altă femeie nu poate constitui o rezervă.

— Atunci ce?

— Wokulski e un om deosebit de inteligent şi posedă secretul unei invenţii extraordinare, care, o dată pusă la punct, va revoluţiona omenirea!

— Şi dumneata ai aflat de invenţia asta?

— O cunosc în linii mari, am avut o dovadă palpabilă, dar încă nu cunosc amănuntele. Îţi jur, adăugă Ochocki aprins, că pentru o problemă ca asta poţi sacrifica şi zece amante!

— M-ai sacrifica şi pe mine, ingratule?

— Ce, dumneata eşti amanta mea?... Doar nu sunt lunatic...

— Eşti însă îndrăgostit de mine...

— Aşa cum e îndrăgostit Wokulski de Isabela?... Nici nu mă gândesc... Deşi sunt gata în orice moment!...

— În orice moment eşti răucrescut... Dar... cu atât mai bine că nu eşti îndrăgostit de mine!

— Ştiu de ce este mai bine! Dumneata suspini după Wokulski...

Doamna Wąsowska se înroşi. Fu atât de tulburată, încât evantaiul îi căzu pe parchet. Ochocki îl ridică.

— Nu vreau să joc teatru în faţa dumitale, monstrule!...

răspunse ea după o clipă. Mă interesează atât de mult, încât... fac tot ce-mi stă în putere ca s-o cucerească pe Bela!... Nebunul ăsta o iubeşte...

— Îţi jur că printre cucoanele pe care le cunosc, dumneata eşti singura femeie care valorează ceva... Dar ajunge! Din clipa în care mi-am dat seama că Wokulski e îndrăgostit de Bela (şi cum o mai iubeşte!), verişoara mea a început să-mi facă o impresie ciudată. Înainte o consideram o fiinţă excepţională. Astăzi însă mi se pare banală. Cândva mi se părea înălţătoare. Astăzi e obişnuită... Dar îmi pare aşa numai uneori şi te avertizez că mă pot înşela!

Doamna Wąsowska zâmbi:

— Se spune că atunci când un bărbat se uită la o femeie, Diavolul îi pune ochelari trandafirii...

— Uneori îi şi scoate...

— Nu însă fără suferinţă! Ştii ceva, tot suntem aproape veri! Am putea să ne tutuim...

— Îţi foarte mulţumesc.

— De ce?

— Nu intenţionez să fiu admiratorul dumitale.

— Eu îţi propun să fim prieteni.

— Tocmai. E o punte pe care...

În clipa aceea, domnişoara Isabela se ridică repede de la masă şi se apropie de ei, revoltată.

— Cum! îl părăseşti pe maestru? o întrebă doamna Wąsowska.

— E un impertinent! scrâşni domnişoara Isabela, mânioasă.

— Sunt foarte satisfăcut, verişoară, că ţi-ai dat seama atât de repede câte parale face caraghiosul ăsta! Spuse Ochocki. Dar... nu vrei să stai?

Domnişoara Isabela se mulţumi să-i arunce o privire fulgerătoare şi începu să discute cu Malborg, care tocmai se apropiase de ea; apoi trecură în salon. Din prag, pe după evantai, se uită spre Molinari, care conversa foarte

vesel cu domnişoara Rzezuchowska.

— Domnule Ochocki, şopti doamna Wąsowska, mi se pare că ai mai multe şanse să ajungi un nou Copernic decât să înveţi să fii prudent. Cum de ai putut să-l faci “caraghios” pe maestru în faţa Isabelei?…

— Bine, dar n-a spus ea că-i impertinent?

— Totuşi, după cum vezi, persoana lui continuă să o intereseze…

— Te rog să nu glumeşti cu mine. Dacă n-o interesează omul care o adoră…

— Tocmai. O va interesa unul care o desconsideră…

— Gustul pentru sosuri grele e semnul unei sănătăţi şubrede! observă Ochocki.

— Arată-mi una care să fie sănătoasă aici! răspunse doamna Wąsowska, uitându-se cu dispreţ în jurul ei. Dă-mi braţul şi să trecem în salon!

În prag îl întâlniră pe prinţ, care o salută pe doamna Wąsowska cu multă plăcere.

— Ce părere aveţi despre Molinari? îl întrebă ea.

— Are un arcuş foarte frumos… Foarte…

— O să-l primim la noi?

— O, da!… în anticameră…

În câteva minute, gluma prinţului făcu înconjurul saloanelor. Din cauza unei migrene subite, doamna Rzezuchowska trebui să-şi părăsească oaspeţii.

Când doamna Wąsowska intră în salon împreună cu Ochocki, o văzu pe Isabela din nou lângă Molinari.

— Care dintre noi a avut dreptate? întrebă tânără văduvă, atingându-l cu evantaiul pe însoţitorul ei. Bietul Wokulski…

— Te asigur că este mai puţin de plâns decât domnişoara Isabela.

— De ce?

— Pentru că, dacă e adevărat că femeile iubesc numai oamenii care le desconsideră, verişoara mea va înnebuni foarte curând după Wokulski.

— Cum? Ai de gând s-o trădezi?... se indignă doamna Wąsowska.

— Niciodată! Doar sunt prieten cu Wokulski, şi prietenia mă obligă să nu-i deschid ochii. Dar sunt şi bărbat şi, crede-mă, ştiu că ori de câte ori între un bărbat şi o femeie începe o luptă ca asta...

— Pierde bărbatul!...

— Nu, doamnă. Pierde femeia. Ba, pe deasupra, îşi pierde şi capul. Dacă femeile sunt sclave, e că se gudură pe lângă cei care le dispreţuiesc!

— Vezi să nu comiţi un sacrilegiu!

Molinari vorbea acum cu doamna Wywrotnicka. Doamna Wąsowska se apropie de domnişoara Isabela, o luă de braţ şi începu să se plimbe cu ea prin salon. Apoi o întrebă:

— Te-ai împăcat, totuşi, cu impertinentul ăsta?

— Şi-a cerut scuze! răspunse domnişoara Isabela.

— Aşa de repede? Ţi-a promis cel puţin c-o să se îndrepte?

— Va depinde de mine ca să nu aibă nevoie să se îndrepte!

— Wokulski a fost aici şi a plecat destul de brusc.

— De mult?

— Când v-aţi aşezat la masă. Era chiar aici, lângă uşă.

Domnişoara Isabela se încruntă.

— Dragă Kazia, ştiu ce vrei să spui. Uite, îţi declar o dată pentru totdeauna că nici nu mă gândesc să renunţ — pentru Wokulski — la plăcerile şi la preferinţele mele. Căsătoria nu e o închisoare, iar eu nu m-aş complace pentru nimic în lume în situaţia de deţinut.

— Ai dreptate. Dar face oare să-l întăriţi pentru un simplu capriciu?...

Domnişoara Isabela păru tulburată.

— Atunci, după tine, ce ar trebui să fac?

— Depinde numai de tine. Nu eşti încă legată de el...

— Ah, aşa-i!... Acum înţeleg... răspunse domnişoara

Isabela, zâmbind.

De lângă fereastră, domnul Malborg şi domnul Niwiński se uitau prin lornion la cele două femei.

— Ce frumoase sunt! oftă domnul Molborg.

— Fiecare în genul ei, adăugă domnul Niwiński.

— Pe care o preferi?

— Pe amândouă.

— Eu... pe Isabela, apoi... pe Wąsowska.

— Cum se alintă... Cum îşi surâd... Şi toate, numai ca să ne ia nouă minţile... Isteţe mai sunt şi femeiuştile astea!

— În realitate, ar putea să se urască...

— Desigur, dar nu în clipa asta! încheie domnul Niwiński.

Ochocki se apropie de cele două femei care se plimbau prin salon.

— Oare şi vărul meu face parte din complotul pus la cale împotriva mea? întrebă domnişoara Isabela.

— Complot? Niciodată! Cu dumneata pot să mă războiesc numai pe faţă...

— Cu “dumneata”, “război pe faţă”?... Ce însemnează asta? Scopul războaielor este încheierea unei păci folositoare.

— Eu am alt sistem.

Isabela zâmbi.

— Să fie oare aşa?... Aş pune prinsoare, vere dragă, că vei depune primul armele. Războiul e ca şi început...

— Verişoară, te asigur că vei pierde chiar şi în punctele unde contezi pe victoriile cele mai depline! răspunse Ochocki solemn.

Domnişoara Isabela se posomorî. În clipa aceea contesa se apropie de ea şi-i şopti:

— Bela, plecăm!

— Spune-mi, Molinari a acceptat? o întrebă tot în şoaptă domnişoara Isabela.

— Nici nu l-am rugat, răspunse contesa, trufaşă.

— De ce, mătuşă?

— A făcut o impresie nefavorabilă.

Dacă domnişoara Isabela ar fi aflat că din cauza lui Molinari murise Wokulski, marele violonist n-ar fi pierdut nimic în ochii ei; dar ştirea că făcuse o impresie proastă o indispusese, astfel că la despărţire îl salută rece, aproape cu trufie.

Deşi se cunoşteau abia de câteva ore, Molinari era preocuparea cea mai vie a domnişoarei Isabela.

Când, târziu, acasă, se uită la statueta lui Apollo, i se păru cu zeul de marmură avea ceva din înfăţişarea şi trăsăturile violonistului. Isabela se înroşi, amintindu-şi că statueta îşi schimba foarte des fizionomia; într-un rând, timp de câteva clipe semănase chiar şi cu Wokulski. Se linişti însă la gândul că schimbarea aceasta era ultima, că preferinţele ei de până atunci fuseseră eronate, şi că Apollo al ei, dacă trebuia să se întruchipeze în cineva, nu se putea întruchipa decât în Molinari.

Somnul nu voia să vină; în inima ei se dădea o luptă între sentimentele cele mai contradictorii: mânie, teamă, curiozitate şi un fel de duioşie. Uneori, când îşi aducea aminte de gesturile îndrăzneţe ale violonistului, o cuprindea uimirea. De la început îi spusese că e cea mai frumoasă femeie din câte cunoscuse; în drum spre sufragerie, îi strânsese pătimaş braţul şi îi declarase că o iubeşte, iar în cursul cinei, neţinând seama de prezenţa lui Szastalski şi a domnişoarei Rzezuchowska, îi căutase atât de insistent mâna pe sub masă, încât... ce ar fi putut să facă?

Nu trăise niciodată sentimente atât de violente. Desigur, se îndrăgostise de ea din primul moment! Nebuneşte! Pe viaţă şi pe moarte! Iar la urmă nu-i şoptise oare (ceea ce o obligase să se ridice de la masă) că şi-ar da fără şovăire viaţa pentru câteva zile petrecute cu ea?

“La ce riscuri s-a expus făcându-mi o asemenea propunere!” se gândea cu mândrie domnişoara Isabela,

fără să-şi dea seama că individul se expunea cel mult să părăsească societatea înainte de terminarea cinei!

“Ce sensibilitate!... Ce pasiune!...”

Timp de două zile, domnişoara Isabela nu ieşi din casă şi nu primi pe nimeni. În ziua a treia i se păru că Apollo, deşi continua să semene cu Molinari, semăna uneori şi cu Starski. În aceeaşi zi, după-amiază, îi primi pe domnii Rydzewski şi Pieczarkowski, care o informară că Molinari părăseşte Varşovia, că toată societatea e revoltată de purtarea lui, că albumul său cu cronici e o mistificare, deoarece nu cuprindea criticile defavorabile. În încheiere adăugară că un violonist atât de mediocru şi un om cu apucături atât de ordinare numai la Varşovia putea fi întâmpinat cu atâtea ovaţii.

Domnişoara Isabela se simţi indignată; îi aminti domnului Pieczarkowski că el fusese primul care-l elogiase. Domnul Pieczarkowski făcu pe miratul şi invocă mărturia domnului Rydzewski — de faţă — şi a domnului Szastalski — absent — declarând că din prima clipă Molinari nu-i inspirase nicio încredere.

În următoarele două zile Isabela îl consideră pe marele artist drept o victimă a invidiei, spunându-şi că merită compătimirea şi că nu-l va uita niciodată.

Între timp, domnul Szastalski îi trimise un buchet de violete; domnişoara Isabela observă — nu fără regret — că Apollo începea să semene cu Szastalski şi că Molinari îi dispare repede din memorie.

La o săptămână după concert, într-o seară, când stătea pe întuneric în camera ei, cu inima zbuciumată, îi apăru în faţa ochilor o imagine de mult uitată. I se părea că ea cu tatăl ei coborau de pe un deal într-o vale plină de fum şi de aburi. Dintre nori apăru o mână uriaşă, ţinând ceva ca o carte de joc, la care domnul Tomasz se uita cu nelinişte şi curiozitate. “Cu cine joacă tata?” se întrebă ea. Dar tocmai în clipa aceea veni o pală de vânt, şi din vălul gros de aburi apăru chipul lui Wokulski, mare, uriaş.

“Acum un an am avut aceeaşi vedenie! Oare ce să însemne?”

Şi de-abia atunci îşi aminti că Wokulski nu fusese pe la ei de o săptămână.

După recepţia de la Rzezuchowski, Stas se întorsese acasă într-o stare de spirit neobişnuită. Accesul de furie li trecuse, în schimb pusese stăpânire pe el un fel de apatie. Nu putu să doarmă toată noaptea, dar starea aceasta nu i se păru neplăcută. Stătea liniştit, nu se gândea la nimic, ci doar asculta atent cum bate orologiul. Unu... doi... trei...

A doua zi se sculă târziu, îşi bău ceaiul şi ascultă din nou bătăile orologiului: unsprezece... douăsprezece... unu... Ce plictiseală!

Vru să citească, dar îi era lene să se ducă până la bibliotecă să ia o carte; se întinse pe canapea şi începu să se gândească la teoria lui Darwin.

“Ce este selecţia naturală? O urmare a luptei pentru existenţă, în care pier fiinţele care nu dispun de anumite calităţi şi învinge fiinţele mai bine înzestrate. Care este însuşirea cea mai importantă? Să fie oare atracţia sexuală? Nu! Teama de moarte. Fiinţele care n-ar avea această teamă ar trebui să piară primele. Dacă omul n-ar fi ţinut în frâu de teama morţii, el — animalul cel mai înţelept — n-ar putea duce povara vieţii. În poezia indiană veche sunt indicii că ar fi existat cândva o rasă de oameni care se temeau de moarte mai puţin decât noi. Rasa aceea a pierit, iar descendenţii ei sunt sau sclavi, sau asceţi.

Dar, în definitiv, ce e teama de moarte? E, firește, un instinct care se întemeiază pe o impresie. Există persoane care se tem de şoareci, animale cât se poate de paşnice. Unii oameni simt aversiune pentru căpşuni, care sunt nişte fructe atât de gustoase. (Când am mâncat căpşuni? ... Da, la Zaslawsk, anul trecut... Zaslawsk... Frumoasă moşie... Sunt curios să ştiu dacă doamna Zaslawska mai

trăieşte şi dacă se teme de moarte…)

Pentru că teama de moarte ce este, în definitiv?… Iluzie! A muri înseamnă a nu fi nicăieri, a nu simţi nimic şi a nu te gândi la nimic. În câte locuri nu exist eu astăzi? Nu sunt nici în America, nici la Paris, nici în lună, nu sunt nici măcar în magazinul meu, şi situaţia aceasta nu-mi produce nicio teamă. Şi la câte nu m-am gândit acum o clipă şi la câte nu mă gândesc acum? Mă gândesc doar la un singur lucru, oricare ar fi el, şi nu mă gândesc la un miliard de alte lucruri, nu ştiu nimic despre ele şi nu mă interesează de loc.

Ce poate fi deci neplăcut în faptul că nefiind într-un milion de locuri, ci numai într-unul singur, şi negândindu-mă la un miliard de lucruri, ci numai la unul singur, voi înceta de a mai fi şi în acest singur loc, voi înceta de a mă mai gândi la acest singur lucru?… Într-adevăr, teama de moarte este simţământul cel mai ridicol din câte a cunoscut omenirea de atâtea secole. Sălbaticii se tem de trăsnet, de bubuitul armei şi de oglindă, iar noi, care suntem — vezi Doamne! — civilizaţi, ne temem ele moarte!…”

Se ridică, se duse la fereastră şi privi în stradă. Oamenii alergau de colo-colo, se salutau, se învârteau în jurul femeilor. Văzându-le mişcările iuţi, interesul pe care-l simulau unii faţă de alţii, politeţea instinctivă a bărbaţilor faţă de femei, cochetăria automată a femeilor, figurile nepăsătoare ale birjarilor, truda cailor, îşi spuse fără voie că toată viaţa aceasta plină de nelinişte şi de frământări e o mare dobitocie.

Rămase aşa toată ziua. A doua zi veni Rzecki şi-i aminti că era 1 aprilie şi că trebuia să i se achite domnului Lęcki dobânda, în sumă de două mii cinci sute de ruble.

— Da, ai dreptate, răspunse Wokulski. Trimite-i banii…

— Credeam că-i vei duce singur.

— Nu prea am poftă…

Rzecki se învârti prin cameră, tuşi, apoi, în sfârşit,

spuse:

— Doamna Stawska e cam indispusă. Ce-ar fi dacă i-ai face o vizită?

— Bine zici! N-am fost de mult pe la ea. Am să mă duc diseară.

În faţa acestui răspuns, Rzecki socoti, că n-are de ce să mai întârzie. Îl salută foarte voios pe Wokulski, se duse repede la magazin, luă banii, se urcă în trăsură şi porni spre doamna Misiewiczowa.

— Am dat doar o fugă până aici! Nu pot să stau, fiindcă trebuie să rezolv o chestiune urgentă! strigă el vesel. Dar uite ce-i: Stas vine diseară pe la dumneavoastră... Am impresia (dar, te rog, să rămână între noi) că a rupt definitiv legăturile cu familia Lęcki.

— Ce spui? Să fie oare adevărat?... exclamă doamna Misiewiczowa, încrucişându-şi braţele pe piept.

— Sunt aproape sigur! Dar... la revedere, doamnă. Stas vine pe seară...

Într-adevăr, Wokulski se duse în seara aceea la ele şi — mai mult decât atât — continuă să le viziteze în fiecare seară. Apărea destul de târziu, când Helunia era culcată, iar doamna Misiewiczowa se retrăgea în camera ei, aşa că petrecea câteva ore singur cu doamna Stawska. De obicei asculta tăcut ceea ce îi relata ea despre magazinul doamnei Milerowa sau despre diferite întâmplări din oraş. Când, rar, deschidea şi el gura, vorbea despre lucruri care n-aveau nicio legătură cu cele spuse de doamna Stawska înainte.

O dată începu, din senin:

— Omul e ca un fluture de noapte; se avântă orbeşte spre flacără, deşi îl doare şi îl arde...

Câteva clipe rămase pe gânduri, apoi adăugă:

— Dar, după un număr de încercări, se dezmeticeşte. Şi tocmai prin asta se deosebeşte de fluturele de noapte...

“Se gândeşte la domnişoara Lęcka!...” îşi zise doamna Stawska, şi inima începu să-i bată mai repede.

Altă dată Wokulski îi povesti o istorie ciudată:

— Au fost cândva doi prieteni, dintre care unul locuia la Odesa, iar celălalt la Tobolsk. Nu se văzuseră de câţiva ani şi le era tare dor unuia de altul. Cel din Tobolsk, nemaiputând răbda, s-a hotărât să-i facă o surpriză prietenului său şi, fără să-l anunţe, a plecat la Odesa. Însă nu l-a găsit acasă, deoarece prietenul său, căruia i se făcuse, de asemenea, dor de el, o pornise spre Tobolsk. Fiind foarte ocupaţi, nu s-au putut întâlni decât peste câţiva ani, şi ştii, doamnă, în ce împrejurări?

Doamna Stawska ridică ochii spre el.

— Tot căutându-se, au sosit amândoi în aceeaşi zi la Moscova, au tras la acelaşi hotel şi au ocupat două camere vecine. Ce glume straşnice face uneori soarta pe socoteala oamenilor!...

— În viaţă se întâmplă însă rar aşa ceva... murmură doamna Stawska.

— Cine ştie?... Cine ştie?... răspunse Wokulski.

Îi sărută mâna şi plecă îngândurat.

“Cu noi nu va fi aşa!...” îşi spuse ea, profund emoţionată.

În serile când se ducea la doamna Stawska, Wokulski era ceva mai însufleţit, deşi vorbea puţin şi de-abia gusta din mâncare.

În cursul zilei însă cădea intr-o stare de apatie din ce în ce mai accentuată. Aproape că nu mai mânca; în schimb, bea într-una ceai. Nu-l mai interesau afacerile, lipsi chiar de la adunarea trimestrială a societăţii, nu citea nimic şi nu se gândea la nimic. I se părea că o putere căreia nu ştia cum să-i spună îl aruncase dincolo

— De raza oricăror preocupări, speranţe, dorinţe, şi că viaţa lui, care-i făcea impresia unui corp inert, se desfăşura searbăd.

“Oricum, n-am să-mi zbor creierii din asta! Înţeleg să fi dat cel puţin faliment! Dar m-aş dispreţui dacă aş fi sortit să fiu măturat din lume de o fustă! Ar fi trebuit să rămân

la Paris... Cine ştie dacă n-aş fi posedat acum arma care mai curând sau mai târziu va extermina toate lighioanele cu chip de om!”

Ghicind ce se petrece cu el, Rzecki venea la diferite ore din zi şi încerca să-l antreneze în discuţii. Dar pe Wokulski nu-l mai interesau nici starea timpului, nici afacerile comerciale şi nici politica. Se învioră doar o singură dată, când bătrânul său prieten îl informă că Milerowa o persecută pe doamna Stawska.

— Ce are cu ea?

— E poate geloasă că te duci pe la ea şi-i dai un salariu bun.

— Milerowa n-o să aibă astâmpăr până n-o fac pe doamna Stawska conducătoarea magazinului, iar pe ea, casieriţă...

— Pentru numele lui Dumnezeu, dă-i pace!... strigă Rzecki, speriat. Ai pierde-o pe doamna Stawska.

Wokulski începu să se plimbe prin cameră.

— Ai dreptate. Dar, oricum, dacă femeile se ceartă, trebuie despărţite... Convinge-o pe doamna Stawska să-şi facă un magazin pe numele ei, iar noi îi vom pune fonduri la dispoziţie. De la început m-am gândit să procedăm aşa, acum văd însă că nu trebuie să tărăgănăm lucrurile.

Domnul Ignacy, fireşte, dădu fuga la bunele sale doamne şi le aduse la cunoştinţă vestea cea mare.

— Nu ştiu dacă e bine să acceptăm un astfel de sacrificiu... şopti doamna Misiewiczowa, tulburată.

— Ce sacrificiu? strigă Rzecki. Ne veţi da banii înapoi în timp de câţiva ani, şi cu asta, basta! Ce zici? întrebă, întorcându-se spre doamna Stawska.

— Voi face aşa cum doreşte domnul Wokulski. Îmi spune să deschid o prăvălie nouă? Am s-o deschid. Îmi spune să rămân la Milerowa? Rămân.

— Helena!... o mustră mama ei. Nu te gândeşti la ce te expui vorbind aşa?... Bine că nu ne ascultă vreo ureche străină!

Doamna Stawska tăcu, spre marea mâhnire a doamnei Misiewiczowa, pe care o înspăimânta atitudinea hotărâtă a fiicei sale, până atunci atât de liniştită şi de supusă.

Într-o zi Wokulski întâlni pe stradă pe doamna Wąsowska, într-o trăsură. O salută şi trecu mai departe, neavând niciun ţel precis. Îndată îl ajunse din urmă servitorul tinerei văduve.

— Doamna vă pofteşte...

— Ce-i cu dumneata?!... exclamă frumoasa doamnă când Wokulski se apropie de trăsură. Poftim, urcă-te! Să facem o plimbare pe alee.

Se urcă. Trăsura porni.

— Ce înseamnă toate astea? continuă doamna Wąsowska. Arăţi îngrozitor, şi sunt aproape zece zile de când n-ai mai dat pe la Bela... Hai, vorbeşte, spune ceva! ...

— N-am nimic de spus. Nu sunt bolnav şi cred că domnişoara Isabela n-are nevoie de vizitele mele.

— Dar dacă are?

— Nu mi-am făcut niciodată iluzii, iar astăzi mai puţin ca oricând.

— Oho! Domnul meu... să vorbim pe şleau! Eşti gelos, şi asta înjoseşte pe bărbaţi în ochii femeilor... Te-a supărat Molinari.

— Te înşeli, doamnă. Sunt atât de puţin gelos, încât, după cum vedeţi, nu-i pun nicio piedică domnişoarei Isabela, care este liberă să aleagă între mine şi domnul Molinari... Ştiu doar că în cazul acesta amândoi vom avea drepturi egale...

— O, domnule, eşti prea aspru! îl apostrofă doamna Wąsowska. Cum adică? Dacă vreunuia dintre voi îi vine nebunia să iubească o femeie, sărmana de ea nu mai poate vorbi cu alţii? Nu m-am aşteptat ca un bărbat ca dumneata să trateze femeia ca la harem... Şi, la urma urmelor, de ce te plângi dumneata? Chiar dacă Bela i-ar fi făcut ochi dulci lui Molinari, ce vezi rău în asta? Toată

povestea a durat doar o seară şi s-a terminat printr-o atitudine atât de dispreţuitoare din partea Isabelei, încât ţi-ar fi fost şi silă să te uiţi la el...

Lui Wokulski îi trecuse supărarea.

— Stimată doamnă, să nu ne facem că nu ne înţelegem... Dumneata ştii că pentru un bărbat care iubeşte cu adevărat, femeia este un lucru sfânt! Pe drept sau pe nedrept, nu ştiu, dar deocamdată aşa este. Iar dacă primul aventurier venit se apropie de acest sanctuar aşa cum s-ar apropia de un scaun şi procedează cu el aşa cum procedezi cu un scaun, iar sanctuarul este aproape încântat de o asemenea purtare, atunci... înţelegi, doamnă?... Începem să presupunem că sanctuarul nu-i sanctuar, ci este doar un scaun, ca toate celelalte... Am fost limpede?

Doamna Wąsowska se lăsă pe perna trăsurii.

— O, domnule, chiar prea limpede!... Ce-ai spune însă dacă cochetăria Belei a fost doar o revanşă nevinovată şi mai degrabă un avertisment?

— Pentru cine?

— Pentru dumneata. Oare nu continui să te ocupi de doamna Stawska?

— Eu?... Cine a spus asta?...

— Să presupunem că martori oculari; doamna Krzeszowska, domnul Maruszewicz...

Wokulski se luă cu mâinile de cap..

— Şi dumneata crezi?

— Nu, pe mine m-a asigurat Ochocki că nu-i nimic adevărat. Dar oare pe Bela a liniştit-o cineva atât ca să fie mulţumită?

Wokulski îi luă mâna.

— Scumpă doamnă, retrag tot ceea ce am spus în legătură cu acel Molinari! Îţi jur că o respect pe domnişoara Isabela şi sunt cât se poate de nefericit din cauza cuvintelor nesăbuite pe care le-am rostit... De-abia acum văd ce am făcut...

Era atât de emoţionat, încât doamnei Wąsowska i se făcu milă de el.

Lasă... Acum. Lasă! făcu ea. Linişteşte-te şi nu exagera... Te asigur pe cuvânt de onoare (deşi se zice că femeile n-au onoare) că ceea ce am vorbit va rămâne între noi. De altfel, sunt sigură că şi Bela ţi-ar ierta ieşirea. A fost un lucru nedemn, dar... îndrăgostiţilor li se iartă!

Wokulski îi sărută amândouă mâinile, pe care ea şi le retrase repede.

— Te rog să nu mă linguşeşti, deoarece şi pentru o femeie îndrăgostită bărbatul este un sanctuar!... Şi acum du-te jos, du-te la Bela şi...

— Şi ce, doamnă?

— Şi recunoaşte că îmi ţin promisiunile!

Vocea îi tremura, dar el nu observă nimic. Trăsura se opri în faţa casei Lęcki. Wokulski sări repede jos şi o luă la fugă spre intrare.

Când Mikolaj îi deschise uşa, ceru să fie anunţat domnişoarei Lęcka. Isabela era singură şi-l primi imediat, roşie şi tulburată.

— N-ai mai dat pe la noi de atâta timp! şopti ea. Ai fost bolnav?

— Mai rău! răspunse el, rămânând în picioare. Te-am jignit adânc, fără motiv...

— Dumneata, pe mine?...

— Da, pe dumneata! Te-am jignit cu bănuielile mele. Am fost, adăugă el în şoaptă, am fost la concertul care a avut loc în casa Rzezuchowski... Am plecat fără să-mi iau rămas bun de la dumneata... Nici nu-mi vine să mai vorbesc despre asta... Îmi dau seama însă că ai dreptul să nu mă mai primeşti, ca pe un om care n-a ştiut să te preţuiască... care a îndrăznit să aibă bănuieli...

Domnişoara Isabela se uită adânc în ochii lui, apoi îi întinse mâna.

— Te iert... Stai jos, te rog!...

— Nu te grăbi cu iertarea, căci ar putea să-mi dea speranţe...

Ea rămase pe gânduri.

— Ce să-ti fac?... Dacă ţii atât de mult la speranţe, eşti liber să le ai...

— Dumneata vorbeşti aşa, domnişoară Isabela?...

— Se vede că aşa ne-a fost destinul! răspunse ea, zâmbind.

Wokulski îi sărută pătimaş mâna, pe care ea nu şi-o retrase. Apoi el se duse lângă fereastră, îşi deschise cămaşa la gât şi desprinse un lănţişor.

— Primeşte asta de la mine, spuse, înmânându-i lănţişorul de care atârna un medalion de aur.

Domnişoara Isabela se uită curioasă la el.

— E un dar ciudat, nu-i aşa? continuă Wokulski, deschizând medalionul. Vezi metalul ăsta uşor ca o pânză de păianjen?... E o bijuterie pe care n-o vei găsi în niciun tezaur... este germenele unei mari invenţii care va transforma poate omenirea întreagă... Cine ştie dacă din acest metal nu se vor construi nave aeriene?!... Dar să lăsăm asta... O dată cu medalionul îţi ofer tot viitorul meu...

— Aşadar... un talisman?

— Aproape. În orice caz, un lucru care m-ar fi putut determina să părăsesc ţara şi să închin unei munci noi toată averea şi toate zilele mele. Poate că ar fi fost o pierdere de timp, o fantasmagorie. În orice caz, munca aceasta care mă atrăgea a fost singura dumitale rivală. Singura!... repetă el apăsat.

— Ţi-a trecut vreodată prin gând să ne părăseşti?

— Da! Chiar azi-dimineaţă. De aceea îţi şi ofer talismanul. De azi înainte, în afară de dumneata, nu mai am altă fericire în lume; nu mi-ar mai rămâne de ales decât între dumneata şi moarte...

— Dacă-i aşa, te iau în robie! hotărî domnişoara Isabela.

Şi îşi puse, medalionul la gât. Când îl lăsă să alunece între sâni, îşi coborî ochii în jos şi se înroşi.

“Cât sunt de mizerabil! gândi Wokulski. Am fost în stare s-o bănuiesc pe ea! Pe ea!... Ah, mizerabil ce sunt!...”

Când se întoarse la magazin, era atât de radios, încât domnul Ignacy aproape că se înspăimântă.

— Ce-i cu tine? îl întrebă.

— Poţi să mă feliciţi. M-am logodit cu domnişoara Lęcka!

În loc să-l felicite, Rzecki se făcu galben ea ceara.

— Am primit o scrisoare de la Mraczewski, bâlbâi el peste o clipă. După cum ştii, Suzin l-a trimis în Franţa încă din februarie...

— Şi?... îl întrerupse Wokulski.

— Îmi scrie din Lyon că Ludwik Stawski trăieşte şi că locuieşte în Alger sub numele de Ernest Walter. Se pare că se ocupă de comerţul cu vinuri. L-a văzut cineva acum un an.

— Vom controla! răspunse Wokulski calm şi îşi notă adresa în carnet.

De atunci îşi petrecu fiecare după-amiază în casa familiei Lęcki, unde era totdeauna invitat la masa de prânz.

Peste câteva zile veni la el Rzecki.

— Ei, bătrânule! exclamă Wokulski. Ce mai face prinţul Lulu?... Mai eşti supărat pe Szlangbaum că a îndrăznit să ne cumpere magazinul?

Bătrânul funcţionar clătină din cap.

— Doamna Stawska nu mai lucrează la Milerowa... E cam bolnavă. Se gândeşte să plece din Varşovia... N-ai vrea să treci pe acolo?...

— Da, ai dreptate, ar trebui să mă duc! răspunse Wokulski, frecându-şi fruntea. Ai vorbit cu ea despre magazin?

— Da. I-am şi împrumutat o mie două sute de ruble...

— Din bietele tale economii?... De ce nu ia bani de la

mine?

Rzecki nu-i răspunse.

Nu era încă ora două când Wokulski sună la uşa doamnei Stawska. Helena era foarte slăbită; ochii ei blânzi făceau impresia că sunt şi mai mari, şi mai trişti ca de obicei.

— E adevărat că vrei să părăseşti Varşovia? o întrebă Wokulski.

— Da, domnule... Poate că se va întoarce soţul meu... răspunse ea cu o voce înăbuşită.

— Mi-a spus Rzecki. Dacă-mi permiţi, voi încerca să verific informaţia.

Doamna Stawska începu să plângă.

— Eşti atât de bun cu noi, şopti ea. Îţi doresc să fii fericit...

În acest timp doamna Wąsowska venise în vizită la domnişoara Isabela şi aflase de la ea că se logodise cu Wokulski.

— În sfârşit!... Credeam că nu te vei hotărî niciodată!

— Ţi-am făcut aşadar o surpriză plăcută... În orice caz, va fi un soţ ideal: bogat, original şi, mai ales, extrem de naiv. Nu numai că nu e gelos, dar îşi cere scuze pentru orice bănuială! Asta, vezi tu, m-a dezarmat definitiv... Iubirea adevărată are ochii legaţi... Nu-mi spui nimic?

— Mă gândesc...

— La ce?

— Dacă şi el te cunoaşte tot aşa de bine cum îl cunoşti tu, înseamnă că nu vă cunoaşteţi de loc!

— Cu atât mai plăcută va fi luna de miere...

— Iţi urez din toată inima să fie aşa!

XII

SOŢII ÎMPĂCAŢI

PE LA JUMĂTATEA LUI APRILIE, baroana Krzeszowska îşi schimbă brusc felul de viaţă.

Până atunci îşi petrecuse viaţa ocărând-o pe Marianna [1], scriindu-le chiriaşilor ca să le atragă atenţia că scările nu sunt măturate, sau pisându-l pe portar cu mii de întrebări:

— N-a rupt nimeni biletul de închiriat? Spălătoresele de la “Spălătoria parizianǎ” stau noaptea acasă? Poliţaiul cartierului n-a întrebat de mine? — fără a uita să adauge de fiecare dată cum anume să procedeze în cazul în care va întreba cineva despre camera de la etajul al treilea. (Să-l măsoare din cap până-n picioare — mai ales dacă are de-a face cu un tânăr — iar dacă e cumva student, să-i spună că locuinţa s-a închiriat!)

— Nu uita ce-ţi spun, Kasper! Îţi pierzi locul dacă laşi să se strecoare vreun student în casă! Sunt sătulă de nihiliştii ăştia desfrânaţi, de ateii ăştia care umblă cu cranii!

După fiecare conferinţă asemănătoare, portarul, întorcându-se în camera sa, îşi arunca şapca pe masă şi suduia:

— Fir-ar să fie! Ori îmi pun ştreangul de gât, ori îmi pierd minţile cu stăpâna asta! Vinerea, tocmai când e zi de târg, mă trimite ba la farmacie, ba cu rufele la călcat, ba naiba mai ştie unde! mai lipseşte să mă ia cu ea la

[1] În acest capitol, autorul o numeşte pe servitoarea baroanei Krzeszowska în loc de Marysia (vezi vol. I), Marianna

cimitir, să-i văd de morminte!... S-a mai pomenit aşa ceva?... De Sfântul Ioan mă car de aici, chiar de-ar fi să pierd garanţia de douăzeci de ruble pe care o am la ea!

Pe la jumătatea lui aprilie, însă, baroana se potoli.

Să vedeţi cum a fost.

În primul rând, primi vizita unui avocat necunoscut care o întrebă foarte confidenţial dacă ştie ceva despre fondurile domnului baron... Că dacă ar avea ceva undeva — lucru de care, de altfel, avocatul mărturisi că se îndoieşte — fondurile ar trebui declarate, ca baronul să nu fie dezonorat, deoarece creditorii lui sunt gata să recurgă la măsuri extreme...

Doamna baroană îl asigură pe avocat în mod solemn că soţul ei, baronul, cu toate apucăturile lui şi cu toate suferinţele pe care i le pricinuise, nu dispune de niciun fel de fonduri; apoi avu un şoc nervos, şi avocatul se retrase. Îndată ce slujitorul dreptăţii plecă, baroana îşi reveni şi, chemând-o pe Marianna, îi spuse cât se poate de calm:

— Dragă Marianna, va trebui să pui perdele curate la ferestre! Presimt că nefericitul meu soţ se va întoarce acasă!...

Peste câteva zile prinţul se prezentă la baroană. Se închiseră în camera cea mai depărtată şi avură o lungă consfătuire, în cursul căreia baroana izbucni de câteva ori în hohote de plâns şi leşină o dată. Despre ce vorbiră, nu ştia nici Marianna. După plecarea prinţului, baroana porunci să fie chemat imediat domnul Maruszewicz. Când tânărul se prezentă, îl întâmpină cu o voce ciudat de liniştită, dar întretăiată de suspine;

— Domnule Maruszewicz, mi se pare că, în sfârşit, rătăcitul meu soţ îşi vine în fire... Fii deci aşa de bun, du-te în oraş şi cumpără un halat bărbătesc şi o pereche de papuci... Ia-le pe măsura dumitale, că amândoi, sărăcuţii de voi, sunteţi la fel de subţirei!

Domnul Maruszewicz încruntă din sprâncene, dar luă banii şi făcu târguielile. Baroanei i se păru că a dat cam

mult, patruzeci de ruble pentru halat şi şase pentru papuci, dar domnul Maruszewicz îi răspunse că nu se pricepe la preţuri! Doar le cumpărase de la cele mai bune magazine! Aşa că discuţia fu închisă.

Peste câteva zile, la locuinţa doamnei baroane se prezentară doi evrei care întrebară dacă baronul e acasă... Doamna baroană, în loc să se repeadă la ei şi să ţipe, aşa cum făcea de obicei, îi pofti pe un ton foarte calm să iasă afară. Chemându-l pe Kasper, îi spuse:

— Dragă Kasper, mi se pare că sărman stăpânul nostru trebuie să sosească acasă azi sau mâine. Întinde deci preşul pe scara de la etajul al doilea. Ai însă grijă, omule, să nu fure cineva barele... Preşul trebuie scuturat la câteva zile...

Din clipa aceea n-o mai ocărî pe Marianna, nu mai compuse scrisori şi nu-l mai chinui pe portar... Ziulica întreagă însă se plimba prin vastul ei apartament, cu braţele încrucişate pe piept, palidă, tăcută, nerăbdătoare.

Când auzea huruitul unei trăsuri care se oprea în faţa casei, fugea la fereastră; la zgomotul soneriei se repezea în prag, şi de după uşa închisă a salonului trăgea cu urechea, încercând să ghicească cine vorbeşte cu Marianna.

După câteva zile deveni mai palidă şi mai iritată. Se mişca într-un spaţiu tot mai mic, adeseori se prăbuşea, cu inima palpitând pe un scaun sau pe un fotoliu şi la urmă se culca.

— Spune-i să scoată preşul de pe scară! îi porunci într-o zi Mariannei, cu vocea răguşită. S-o fi găsit vreun ticălos să-i împrumute bani domnului nostru!

De-abia spusese aceste cuvinte, când cineva sună energic la uşă. Doamna baroană o trimise pe Marianna, iar ea, cu anumite presimţiri, începu să se îmbrace, deşi o durea capul şi scăpa totul din mâini.

În acest timp Marianna crăpă puţin uşa prinsă în lanţ; afară văzu un domn foarte distins, cu umbrelă de mătase

şi cu o valijoară în mână. În spatele acestui domn, care, deşi avea mustăţile rase cu multă grijă şi purta favoriţi bogaţi, făcea impresia unui lacheu, erau nişte hamali cu cuiere şi saci de voiaj.

— Ce-i asta? întrebă servitoarea.

— Deschide uşa!... Amândouă canaturile!... porunci domnul cu valiza. Au sosit lucrurile domnului baron şi ale mele!...

Uşa fu deschisă, domnul porunci hamalilor să lase cuferele şi sacii în anticameră, apoi întrebă:

— Unde e apartamentul domnului baron?

În clipa aceea apăru într-un suflet baroana, cu capotul descheiat şi cu părul răvăşit.

— Ce s-a întâmplat?... strigă ea, emoţionată. Ah, tu eşti, Leon? Unde-i domnul?

— Mi se pare că domnul baron e la Stempek... Aş vrea să aşez lucrurile, dar nu ştiu nici unde este apartamentul domnului baron, nici camera mea!

— Aşteaptă puţin!... răspunse baroana, febrilă. Marianna o să se mute din bucătărie.

— Şi să stau eu în bucătărie? întrebă individul care răspundea la numele de Leon. Cred că doamna baroană glumeşte! În baza convenţiei mele cu domnul baron, trebuie să am o cameră a mea...

— Vai de mine!... Uite, Leon, deocamdată ai să te instalezi la etajul al treilea. În apartamentul care a rămas liber după plecarea studenţilor.

— Da. Aşa mai merge! conveni Leon. Dacă sunt mai multe camere, aş putea să locuiesc cu bucătarul...

— Care bucătar?

— Cred că nici domnul, nici doamna baroană nu vor putea trăi fără bucătar... Duceţi lucrurile astea sus!

— Ce faceţi?! exclamă baroana, văzând că hamalii ridicau toate cuferele şi sacii.

— Sunt lucrurile mele! o informă Leon. Duceţi-le sus!

— Şi unde sunt lucrurile domnului baron?

— Poftim!... răspunse lacheul, înmânând Mariannei valijoara şi umbrela.

— Dar lenjeria de pat? Dar hainele?... Dar lucrurile celelalte?... strigă baroana, frângându-şi mâinile.

— Aş sfătui-o pe doamna baroană să nu facă scandal în faţa servitorilor! o mustră Leon. De altfel, domnul baron ar trebui să aibă acasă tot ce-i trebuie!...

— Da... da!... încuviinţă baroana, umilită.

După ce se instală sus, unde ceru să i se aducă un pat, o masă, câteva scaune, un lighean şi o cană cu apă, domnul Leon îmbrăcă fracul, o cămaşă curată (puţin cam strâmtă pentru el), cravată albă, apoi reveni la doamna baroană şi îşi luă în primire postul, în anticameră, cu o mină plină de gravitate.

— Peste o jumătate de oră, o informă el pe Marianna, uitându-se la un ceasornic de aur, va sosi domnul baron, deoarece în fiecare zi între orele patru şi cinci dânsul doarme. Te plictiseşti cumva, domnişoară? Lasă, că te pun eu la treabă...

— Marianna!... Marianna!... Vino încoace!... strigă baroana din camera ei.

— De ce te grăbeşti aşa, domnişoară? o întrebă Leon, ţinându-i drumul. Crezi că hoaşca se prăpădeşte fără tine? Las-o să mai aştepte puţin...

— Mi-e tare frică... E foarte rea... şopti Marianna, scăpându-i din braţe.

— E rea fiindcă ai învăţat-o cu năravi. Cum le dai nas, ţi se urcă în cap! Cu baronul o s-o duci mai uşor, că are ochi. Dar ar trebui să te îmbraci mai altfel, domnişoara. Nu aşa, ca un paracliser. Nouă nu ne plac călugăriţele...

— Marianna!... Marianna!...

— Acum du-te, domnişoară, dar încet, nu te grăbi! o învăţă Leon.

În ciuda prevederilor lui Leon, baronul sosi nu la patru, ci la cinci.

Era îmbrăcat în veston şi avea o pălărie nouă. În mână

ţinea un bastonaş cu mâner de argint, în formă de picior de cal. Părea calm, dar sub această aparenţă, sluga sa credincioasă observă o emoţie puternică. Încă din anticameră ochelarii îi căzură de două ori, iar pleoapa stângă se bătea mult mai tare decât înainte de duel sau la partidele de stos.

— Anunţă-mă doamnei baroane! porunci domnul Krzeszowski cu o voce puţin înăbuşită,

Leon deschise uşa salonului şi strigă cu o voce aproape ameninţătoare:

— Domnul baron!

După ce păşi în salon, baronul închise uşa, o expedie pe Marianna, care venise repede din bucătărie şi ciulise urechile.

La vederea soţului, doamna baroană, care şedea cu o carte pe canapea, se ridică în picioare. Baronul se înclină în faţa ei; ea încercă să-i răspundă la fel, dar căzu pe canapea,

— Dragul meu! şopti ea, acoperindu-şi faţa cu mâinile, O, ce faci?...

— Regret nespus de mult că-ţi prezint omagiile mele în astfel de condiţii! spuse baronul, înclinându-se din nou.

— Sunt gata să te iert dacă...

— Foarte lăudabil pentru noi amândoi, o întrerupse baronul, deoarece şi eu sunt gata sa uit felul în care te-ai purtat cu mine. Din nefericire, ai binevoit să uzezi de numele meu, care, deşi nu s-a distins în istoria lumii prin fapte neobişnuite, merita totuşi să fie cruţat...

— Numele?... repetă baroana.

— Da, doamnă! răspunse baronul, înclinându-se pentru a treia oară şi continuând să rămână cu pălăria în mână. Să nu-mi iei în nume de rău dacă ridic chestiunea asta atât de neplăcută, dar... de câtva timp vuiesc tribunalele de numele meu... în clipa aceasta, de pildă, binevoieşti să ai nu mai puţin de trei procese! Două cu locatarii şi unul cu fostul dumitale avocat, care, fără intenţia să-l jignesc,

e o puşlama patentă!

— Dar tu?! strigă baroana, ridicându-se de pe canapea. În clipa de faţă ai unsprezece procese, pentru datorii în valoare de treizeci de mii de ruble…

— Să am iertare… Am şaptesprezece procese, pentru datorii de treizeci şi nouă de mii de ruble, dacă nu mă înşeală memoria. Dar sunt procese pentru datorii. Printre ele nu-i niciunul pe care l-aş fi intentat unei femei cinstite pentru furtul unei păpuşi… Printre greşelile mele nu figurează nicio anonimă cu acuzaţii la adresa unei nevinovate şi niciunul dintre creditorii mei n-a fost nevoit să fugă din Varşovia din cauza calomniilor, aşa cum a păţit o oarecare doamnă Stawska, graţie solicitudinii doamnei baroane Krzeszowska…

— Stawska a fost amanta ta…

— Să am iertare. Nu spun că nu m-am străduit să-i obţin graţiile, dar îţi jur pe onoarea mea că este femeia cea mai nobilă din câte am întâlnit în viaţă! Te rog să nu te consideri jignită de superlativul acesta adresat unei alte persoane şi te rog să binevoieşti să mă crezi că doamna Stawska este o femeie care a lăsat fără răspuns chiar şi… insistenţele mele. Şi, doamnă baroană, întrucât am cinstea să cunosc femeile, te rog să crezi că… mărturia mea înseamnă ceva.

— În definitiv, ce doreşti? întrebă doamna baroană, de astă dată cu o voce sigură.

— Vreau să apăr numele pe care îl purtăm amândoi… Vreau ca… baroana Krzeszowska să fie respectată în casa asta… Vreau să termin cu procesele şi să-ţi ofer protecţia, doamnă… Pentru atingerea acestui scop, sunt silit să-ţi cer ospitalitate. Iar când totul va fi pus la punct…

— Mă vei părăsi din nou?

— Desigur!

— Şi datoriile tale?

Baronul se ridică de pe scaun.

— Datoriile mele nu te interesează, doamnă! răspunse

el, cât se poate de convins. Dacă domnul Wokulski, un nobil de rând, a izbutit în câţiva ani să facă milioane, un om cu numele meu va fi în stare să achite o datorie de patruzeci de mii de ruble. Voi arăta şi eu că ştiu să muncesc!

— Eşti bolnav... îl căină baroana. Doar ştii că mă trag dintr-o familie care a făcut avere şi îmi dau seama că tu nu eşti în stare să câştigi nici cât îţi trebuie pentru propria ta întreţinere. Ah, nici chiar atât cât trebuie pentru hrana celui mai sărac om!

— Care va să zică, dumneata, doamnă, respingi protecţia mea, pe care ţi-o ofer la rugămintea prinţului; şi din grijă pentru onoarea numelui pe care-l port?

— Ba nu, o accept cu plăcere! Dă-ţi şi tu silinţa, în sfârşit, să mă ocroteşti, că până acum...

— În ce mă priveşte, o întrerupse baronul, înclinându-se din nou, îmi voi da toată silinţa să uit trecutul...

— L-ai uitat de mult... Nici n-ai fost la mormântul fiicei noastre.

...Şi baronul se instală în apartamentul soţiei sale, închise procesele intentate chiriaşilor, pe fostul avocat al baroanei îl avertiză că va porunci să fie ciomăgit dacă se va exprima fără respect despre clienta sa, doamnei Stawska îi trimise, acolo, lângă Czenstochowa, o scrisoare în care îşi cerea scuze, însoţită de un buchet enorm... În sfârşit, angajă un bucătar şi, împreună cu soţia sa, făcu vizite persoanelor din societate, declarându-i mai întâi lui Maruszewicz — care răspândise vorba ca fulgerul — că dacă vreuna din cucoane va îndrăzni să nu întoarcă vizita baroanei, el, baronul, va cere satisfacţie soţului ei!

Prin saloane, nasurile se strâmbară în faţa pretenţiilor exagerate ale baronului, dar toţi le întoarseră vizita şi intrară în relaţii mai strânse cu cei doi soţi.

În schimb, doamna baroană — ceea ce din partea ei era dovada unei amabilităţi excepţionale — plăti datoriile

soţului ei, fără să spună cuiva ceva. Cu unii creditori se purtă impertinent, în faţa altora plânse, şi aproape tuturor le opri anumite sume, spunând că pretind dobânzi cămătăreşti. Se agită cât putu de mult, dar plăti.

Într-un sertar al biroului său se adunaseră câteva teancuri de poliţe semnate de baron, când avu loc următorul incident:

Magazinul lui Wokulski urma să fie preluat în iulie de Henryk Szlangbaum. Deoarece noul proprietar refuza să preia totodată datoriile şi creanţele firmei vechi, domnul Rzecki se grăbea cât putea să pună la punct toate socotelile.

Printre altele, trimise şi un cont de câteva sute de ruble baronului Krzeszowski, rugându-l să răspundă grabnic. Nota, ca toate documentele de acelaşi gen, ajunse în mâinile baroanei, care, în loc s-o achite, îi trimise lui Rzecki o scrisoare arogantă, în care nu uită să pomenească despre înşelătorie, despre cumpărarea prin fraudă a iepei de curse şi aşa mai departe.

Exact la douăzeci şi patru de ore după expedierea acestei scrisori, Rzecki se prezentă la locuinţa soţilor Krzeszowski şi ceru să-l vadă pe baron, care-l primi foarte binevoitor, deşi nu-şi ascunse mirarea când văzu că fostul martor al adversarului său la duel era foarte iritat.

— Vin la dumneavoastră cu o reclamaţie! începu bătrânul funcţionar comercial. Alaltăieri am cutezat să vă trimit un cont...

— Ai, da... Vă datorez ceva? Cât?

— Două sute treizeci şi şase de ruble, treisprezece copeici.

— Mâine îmi voi da silinţa să vă satisfac cererea.

— Asta nu-i tot! îl întrerupse Rzecki. Ieri am primit de la stimata dumneavoastră soţie această scrisoare...

Baronul citi scrisoarea, căzu pe gânduri, apoi răspunse:

— Regret foarte mult că baroana a folosit expresii atât de neparlamentare, dar... în privinţa calului are

dreptate... Domnul Wokulski (ceea ce, de altfel, nu i-o iau în nume de rău) mi-a plătit şase sute de ruble, în schimb a luat o chitanţă pentru opt sute!

Rzecki se făcu verde de mânie:

— Domnule baron, regret incidentul, dar... unul din dumneavoastră este victima unei mistificări grosolane! Şi iată dovada...

Scoase din buzunar două hârtii. Una i-o înmână lui Krzeszowski. Baronul îşi aruncă ochii pe ea, apoi exclamă:

— Care va să zică, puşlamaua aia de Maruszewicz!... Va asigur pe onoarea mea că mi-a dat numai şase sute de ruble... În schimb, mi-a vorbit de atitudinea interesată a domnului Wokulski...

— Dar asta? continuă Rzecki, înmânându-i baronului a doua hârtie.

Baronul o citi şi răsciti. Buzele îi albiră.

— Acum înţeleg totul! Chitanţa e falsă. Numai Maruszewiez e în stare de aşa ceva. Eu n-am împrumutat niciodată bani de la domnul Wokulski!

— Totuşi, doamna baroană ne-a făcut escroci!

Baronul se ridică de pe fotoliu.

— Scuzele mele, domnule! în numele soţiei mele, vă cer în mod solemn scuze şi, în afară de satisfacţia pe care sunt dispus să v-o dau, voi face tot ce va fi necesar pentru a repara injuria adusă domnului Wokulski. Da, domnule... Voi face vizite tuturor prietenilor mei şi voi declara că domnul Wokulski este un *gentleman,* că a plătit pentru cal opt sute de ruble şi că amândoi am fost victimele uneltirilor ticălosului de Maruszewicz. Un Krzeszowski n-a ponegrit niciodată pe nimeni! A putut să greşească, dar a fost de bună-credinţă, stimate domn...

— Rzecki...

— ... stimate domn Rzecki!

Aşa se încheie convorbirea. Cu toate insistenţele baronului, domnul Ignacy refuză să aibă o întrevedere cu doamna baroană.

Conducându-l până la uşă, baronul nu se putu opri să nu murmure faţă de Leon:

— Orice s-ar zice, negustorii ăştia sunt oameni de onoare!

— Au bani, domnule baron, au credit... răspunse valetul.

— Eşti un prostănac! Care va să zică, noi nu mai avem onoare fiindcă nu avem credit!

— Avem, domnule baron, dar în alt chip...

— Sper că nu într-un chip negustoresc!... făcu baronul trufaş.

Şi ceru costumul de vizită.

Rzecki se duse direct la Wokulski şi-i vorbi pe scurt despre abuzurile lui Maruszewicz, despre căinţa baronului şi, în sfârşit, îi dădu documentele falsificate, sfătuindu-l să-l dea în judecată pe escroc.

Wokulski îl asculta cu atenţie, chiar încuviinţa din cap, dar se uita nu se ştie unde, se gândea nu se ştie la ce.

Dându-şi seama că nu mai are ce căuta acolo, bătrânul funcţionar îşi luă rămas bun.

— Văd că eşti nespus de ocupat, aşa că cel mai bun lucru e să încredinţezi avocatului întreaga chestiune!

— Bine... bine... răspunse Wokulski, fără să înţeleagă ce-i spunea Ignacy.

În clipa aceea se gândea la ruinele castelului de la Zaslawsk, unde văzuse pentru prima oară lacrimi în ochii Isabelei.

“Cât e de nobilă! Ce sentimente delicate!... Va trece mult timp până să cunosc toate comorile acestui suflet ales...”

Se ducea la domnul Lęcki de două ori pe zi, vizita saloanele unde avea prilejul s-o întâlnească pe domnişoara Isabela, s-o privească şi să schimbe cu ea măcar câteva cuvinte. Deocamdată se mulţumea cu atât; la viitor nici nu îndrăznea să se gândească.

“Am impresia că voi muri la picioarele ei!... Ei şi? Voi

muri privind-o, şi poate că va rămâne în faţa ochilor mei o veşnicie întreagă! Cine ştie dacă viaţa viitoare nu este cuprinsă în ultimul simţământ al omului?”

Îi veniră în minte versurile lui Mickiewicz:

După zile şi ani care-ar trece şirag,
Când mormântul părăsit o să-mi rămână,
Amintindu-ţi din visuri de prietenul drag,
Tu din cer vei veni să-l trezeşti din ţărână.

Capu-atunci am să-mi las lângă pieptu-ţi iubit,
Să m-alinţi, să-fi simt îmbrăţişarea...
Voi gândi: doar o clipă am fost aţipit,
M-au trezit ochii tăi, m-a trezit sărutarea!

Câteva zile mai târziu veni la el baronul Krzeszowski.

— Te-am căutat de două ori! exclamă acesta, meşterind ceva la ochelarii care, pare-se, constituiau singura preocupare a vieţii lui.

— Dumneata?... întrebă Wokulski.

Îşi aminti deodată de relatările lui Rzecki, îşi mai aminti că în ajun găsise pe masă două cărţi de vizită ale baronului.

— Cred că ştii de ce am venit la dumneata! se adresă baronul. Domnule Wokulski, este oare necesar să-ţi cer scuze pentru neajunsul pe care ţi l-am pricinuit fără să vreau?...

— Lasă, baroane! îl întrerupse Wokulski, strângându-i mâna. E o chestiune măruntă. De altfel, chiar dacă aş fi câştigat două sute de ruble pe calul dumitale, ar fi fost nevoie să ascund adevărul?

— Ai dreptate!... răspunse baronul, lovindu-se peste frunte. Păcat că ideea asta nu mi-a venit mai devreme! Dar fiindcă vorbeam de câştig... n-ai vrea oare să-mi spui cum se poate face avere în timp scurt? Am urgentă nevoie de o sută de mii de ruble, în decurs de un an...

Wokulski zâmbi.

— Râzi, vere! (Socot că acum pot să-ţi spun aşa?) Râzi! Dar tu în doi ani n-ai câştigat în mod cinstit milioane?

— Chiar în mai puţin timp... conveni Wokulski. Numai că averea asta n-a fost muncită, ci câştigată. Am câştigat de vreo cincisprezece ori, rând pe rând, dublând miza, ca un cartofor; singurul meu merit a fost că am jucat cu cărţile nemăsluite...

— Aşadar, tot norocul! exclamă baronul, smulgându-şi ochelarii de pe nas. Vere, eu n-am niciun dram de noroc. O jumătate de avere am pierdut-o, a doua jumătate mi-au păpat-o femeiuştile, şi acum... pot să-mi zbor creierii! Nu, hotărât lucru, n-am noroc!... Iată, la fel şi acum! Am crezut că măgarul ăla de Maruszewicz o s-o zăpăcească pe baroană!... Atunci aş fi avut linişte în casă! Ce indulgentă ar fi fost ea faţă de micile mele păcate... Şi când colo? Baroana nici nu se gândeşte să-mi fie infidelă, iar pe caraghiosul ăla îl paşte închisoarea... Te rog, vârâ-l la închisoare, că până şi eu m-am săturat de pungăşiile lui! Adaug numai că i-am vizitat pe toţi cunoscuţii până la care ar fi putut ajunge cuvintele mele imprudente referitoare la calul de curse şi am lămurit lucrurile cum nu se poate mai scrupulos. Maruszewicz n-are decât să intre la închisoare! Acolo e locul cel mai potrivit pentru el! Iar eu, în absenţa lui, am să câştig câteva mii de ruble anual... Am fost şi la domnul Tomasz, şi la domnişoara Isabela. Le-am explicat şi lor neînţelegerea dintre noi. E de speriat cum a putut omul ăsta să-mi stoarcă banii! Deşi de un an încoace nu mai am nimic, el continuă să se împrumute de la mine! E o puşlama genială!... Simt că dacă nu-l vor trimite la muncă silnică, nu voi fi în stare să scap de el. La revedere, vere!

Nu trecură nici zece minute de la plecarea baronului, şi servitorul îl anunţă că un domn cere să fie primit neapărat, dar nu vrea să-şi spună numele.

“Să fie Maruszewicz?” se întrebă Wokulski.

Într-adevăr, intră Maruszewicz, palid, cu ochii aprinşi.

— Domnule, începu el cu o voce lugubră, după ce închise uşa biroului. Ai în faţa dumitale un om care a hotărât…

— Ce-ai hotărât. Domnule?

— Am hotărât să-mi pun capăt vieţii. E un moment greu. Dar n-am ce face… Onoarea…

Se odihni o clipă, apoi continuă tulburat:

— La urma urmei, aş fi putut să te împuşc mai întâi pe dumneata, care eşti cauza nenorocirilor mele…

— Oh. Nu fii chiar atât de ceremonios!

— Dumneata glumeşti… Eu însă sunt înarmat şi hotărât.

— Pune în aplicare hotărârea dumitale, domnule!

— Domnule! Nu se vorbeşte aşa cu un om în preziua morţii! Dacă am venit, am venit numai să-ţi dovedesc că oricare ar fi greşelile mele, am o inimă nobilă…

— Şi de ce eşti în preziua morţii? îl întrebă Wokulski.

— Pentru a-mi salva onoarea pe care vrei să mi-o răpeşti.

— O!… N-ai decât să-ţi păstrezi comoara asta atât de scumpă! răspunse Wokulski, scoţând din sertarul biroului documentele fatale. E vorba de aceste hârtii?

— Mă mai întrebi?… Dumneata îţi baţi joc de disperarea mea!

— Vezi, domnule Maruszewicz, continuă Wokulski, uitându-se la hârtii, aş putea să-ţi fac morală, sau chiar să te las câtva timp în nesiguranţă. Dar întrucât suntem amândoi majori…

Rupse hârtiile, şi bucăţile i le dete lui Maruszewicz.

— Păstrează-le amintire!

Maruszewicz căzu în genunchi în faţa lui.

— Domnule! exclamă el. Mi-ai dăruit viaţa… Recunoştinţa mea…

— Nu fi ridicol, domnule! îl întrerupse Wokulski. În privinţa vieţii dumitale eram cât se poate de liniştit, aşa cum sunt sigur că odată şi-odată tot ai să ajungi la

închisoare. Important e că nu vreau să-ţi înlesnesc eu călătoria aceasta!

— O, eşti crud! răspunse Maruszewicz, scuturându-şi maşinal pantalonii. Un singur cuvânt binevoitor, o singură strângere de mână mai caldă poate că mi-ar fi îndreptat paşii pe o cale nouă! Dar dumneata nu eşti în stare de aşa ceva!

— Şi acum te salut, domnule Maruszewicz. Să nu-ţi vină însă cumva în cap să mă iscăleşti vreodată pe mine, că atunci... Pricepi?

Maruszewicz ieşi, jignit.

“Asta-i pentru tine! Pentru tine, iubita mea! se gândi Wokulski. Ai scăpat astăzi un om de închisoare! E un lucru groaznic să trimiţi pe cineva la închisoare, chiar dacă-i un hoţ şi un calomniator...”

Lupta continuă în el o clipă. Pe de o parte, îşi reproşa că, având posibilitatea să scape omenirea de o puşlama, se abţinuse, iar pe de alta, se întreba ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi fost el închis, dacă ar fi fost despărţit de Isabela luni şi poate ani întregi.

“Ce lucru îngrozitor să n-o mai pot vedea niciodată... Cine poate şti dacă mila nu este cea mai bună justiţie?... Ce sentimental am ajuns!”

XIII

TEMPUS FUGIT, AETERNITAS MANET [1]

DEŞI INCIDENTUL CU MARUSZEwicz fusese rezolvat între patru ochi, ajunse la cunoştinţa tuturor.

Wokulski îl pusese la curent pe Rzecki, cerându-i să şteargă din registre datoria trecută în contul baronului. Pe de altă parte, Maruszewicz îi povestise baronului totul, adăugind că n-are de ce să fie amărât: datoria fusese lichidată, şi el intenţiona să se îndrepte.

— Simt că aş fi altul dacă aş avea cel puţin trei mii de ruble anual... oftă el. Ah, păcătoasă lume, în care oameni ca mine sunt nevoiţi să se irosească!

— Lasă, Maruszewicz, nu fi necăjit! îl linişti baronul. Ţin la tine, dar, între noi fie vorba, toată lumea ştie că eşti o puşlama!

— Baroane, te-ai uitat în inima mea? Ştii ce sentimente sunt ascunse acolo?... O, dacă ar exista un tribunal capabil să citească în sufletul omului! S-ar vedea atunci cine e mai bun: eu, sau cei care mă judecă şi mă condamnă!

Până la urmă, atât Rzecki, cât şi baronul, prinţul şi câţiva conţi, care aflaseră despre "noua poznă" a lui Maruszewicz, recunoscură că Wokulski, dacă procedase ca un nobil, nu procedase bărbăteşte.

— Este o faptă foarte frumoasă, declară prinţul, dar...

[1] Timpul trece, veşnicia rămâne (lat.).

nu-i în stilul lui Wokulski. El face impresia unei forţe constructive, pozitive, a unei forţe menite să pedepsească pe ticăloşi. Aşa cum a procedat însă cu Maruszewicz, ar fi putut proceda orice preot... Mă tem că îşi pierde din energie.

În realitate, Wokulski nu-şi pierduse din energie, dar se schimbase în multe privinţe. De magazin, bunăoară, nu se mai ocupa de loc; ba, mai mult, era dezgustat, pentru că titlul de negustor de galanterie îl înjosea în ochii domnişoarei Isabela. În schimb, începuse să se ocupe mai intens de societatea comercială, care aducea profituri enorme şi mărea deci averea pe care voia s-o pună la picioarele dragei lui.

Din clipa în care îi ceruse mâna şi fusese acceptat era stăpânit numai de duioşie şi compătimire. I se părea că n-ar fi în stare să-i provoace nicio neplăcere şi că ar răbda orice necaz, numai draga lui să nu fie atinsă.

Simţea nevoia năvalnică de a face bine. În afara sumei de bani înscrisă pe numele lui Rzecki, dărui foştilor săi funcţionari, Lisiecki şi Klejn, câte patru mii de ruble, drept gratificaţie la vânzarea magazinului. Oferi de asemenea suma de douăsprezece mii de ruble încasatorilor, oamenilor de serviciu, argaţilor şi căruţaşilor săi.

Lui Węgielek îi făcu o nuntă frumoasă, şi pe deasupra adăugă câteva sute de ruble la suma făgăduită tinerei perechi. Când soţia căruţaşului Wysocki născu o fetiţă, primi să-i fie naş. Aflând că isteţul tată îşi botează odrasla cu numele Isabela, Wokulski depuse pentru ea la bancă cinci sute de ruble.

Numele acesta îi era foarte drag. Uneori, când rămânea singur, lua o hârtie şi un creion şi scria la nesfârşit:

Isabela... Isa... Bela... apoi ardea hârtia, ca numele iubitei să nu ajungă în mâini străine! Avea de gând să cumpere în apropiere de Varşovia o mică fermă, să construiască o vilă şi să-i pună numele “Isabelin”. Îşi amintea că în peregrinările sale prin Ural, un savant care

găsise un minereu nou îl întrebase cum să-l numească. Acum îşi făcea mustrări că nu-i venise în gând să spună *isabelon.* Păcat că pe vremea aceea n-o cunoştea pe Isabela! În sfârşit, aflând din ziare despre descoperirea unui nou planetoid, al cărui descoperitor îşi bătea capul cum să-l boteze, îi veni ideea să ofere un premiu mare astronomului care va descoperi un nou corp şi-l va numi *Isabela.*

Dragostea lui neţărmurită pentru această unică femeie nu-l împiedica însă să se gândească şi la altele. Uneori îşi aducea aminte de doamna Stawska; ştia că ea e gata oricând să-i sacrifice totul, şi simţea un fel de mustrări de conştiinţă.

“De! Ce pot să fac? Ce sunt eu vinovat dacă pe una o iubesc, iar pe cealaltă... De m-ar putea uita! De-ar putea fi fericită!”

Era hotărât să-i asigure prin orice mijloace viitorul şi să afle precis ce se întâmplase cu soţul ei. “Cel puţin să nu mai aibă grija zilei de mâine... Să fie cel puţin asigurată zestrea fetiţei!”

Pe Isabela o vedea la câteva zile, totdeauna în societate numeroasă, înconjurată de tineri şi bătrâni, dar nu-l mai supărau nici dulcegăriile bărbaţilor, nici privirile şi surâsul ei.

“Aşa îi e firea! Nu ştie nici să zâmbească, nici să se uite altfel. E ca o floare, sau ca soarele: fără să vrea, îi fericeşte pe toţi, pentru că e frumoasă pentru toţi”.

Într-una din zile primi o telegramă din Zaslawsk. Era chemat la înmormântarea doamnei Zaslawska.

“A murit!... şopti el. Ce rău îmi pare! Cum de nu m-am dus s-o văd înainte de moarte?...”

Era mâhnit, dar nu se duse la înmormântarea bătrânei care-i dăduse atâtea dovezi de bunăvoinţă. N-avea curaj să se despartă de Isabela nici măcar pentru câteva zile.

Înţelese că nu-şi mai aparţine, că toate gândurile, sentimentele şi dorinţele, toate năzuinţele şi speranţele

lui erau înlănţuite de ea. Dacă ar fi murit Isabela, n-ar mai fi fost nevoie să se sinucidă: sufletul lui ar fi urmat-o în zbor, ca o pasăre care se opreşte numai o clipă pe o rămurea. De altfel, nici nu vorbea cu ea de dragoste, aşa cum nu vorbim despre greutatea specifică a corpului sau despre aerul care ne înconjoară. Dacă în iureşul unei zile era silit să se gândească la altceva, se cutremura, uimit, ca unul care, printr-o minune, s-a pomenit într-o regiune necunoscută. Nu, nu mai era iubire, ci extaz!

Într-o zi — era în luna mai — îl chemă domnul Lęcki.

— Închipuieşte-ţi că trebuie să plecăm la Cracovia. Hortensia e bolnavă şi vrea s-o vadă pe Bela. (Se pare că-i vorba de testament!) în plus, îmi scrie că ar fi bucuroasă să te cunoască... Vii cu noi?

— Desigur! răspunse Wokulski. Când plecăm?

— Ar fi trebuit să plecăm azi, dar o să întârziem până mâine.

Wokulski îi făgădui să fie gata de drum, îşi luă rămas bun de la domnul Tomasz şi intră la domnişoara Isabela, de la care află că Starski era la Varşovia...

— Bietul băiat! râse Isabela. De la doamna Zaslawska n-a moştenit decât un venit de două mii de ruble anual şi vreo zece mii în numerar. L-am sfătuit să se însoare cu o femeie bogată, dar el preferă să plece la Viena, iar de acolo desigur la Monte-Carlo... I-am propus să meargă cu noi. Va fi mai vesel, nu-i aşa?

— Desigur! răspunse Wokulski. Cu atât mai mult. Cu cât vom lua un vagon rezervat.

— Aşadar, pe mâine!

Wokulski îşi puse la punct treburile mai urgente, comandă la gară un vagon-salon până la Cracovia, iar pe la opt seara, după ce-şi expedie bagajele, se duse la familia Lęcki. Luară ceaiul în trei, şi înainte de zece plecară la gară.

— Unde-i domnul Starski? întrebă Wokulski.

— Ştiu eu? răspunse domnişoara Isabela. Poate că nu

mai vine... E atât de neserios...

Se suiseră în vagon, dar Starski tot nu sosise. Domnişoara Isabela îşi muşca buzele, uitându-se mereu pe fereastră. În sfârşit, după ce sună clopoţelul a doua oară, apăru şi Starski pe peron.

— Aici!... Aici!... îi strigă domnişoara Isabela.

Cum tânărul n-o auzi, Wokulski dădu fuga după el.

— Credeam că nu mai vii! îl mustră Isabela pe întârziat.

— Puţin a lipsit! răspunse Starski, salutându-l pe domnul Tomasz. Am fost la Krzeszowski şi... închipuieşte-ţi, verişoară, am jucat cărţi de la două după masa până la nouă...

— Şi, natural, ai pierdut?

— Se înţelege... Norocul fuge de oameni ca mine! răspunse el, uitându-se în ochii ei.

Domnişoara Isabela se înroşi uşor.

Trenul porni. Starski se aşeză la stânga domnişoarei Isabela şi începută să converseze, pe jumătate în polonă, pe jumătate în engleză, dar treptat vorbiră mai mult englezeşte. Wokulski se aşezase în dreapta domnişoarei Isabela; pe urmă, nevrând să-i deranjeze, se ridică şi se mută lângă domnul Tomasz.

Domnul Lęcki, care era cam suferind, se îmbrăcase într-un *havelock* [1], se învelise cu un şal şi îşi pusese şi pledul pe picioare. Ceruse să se închidă toate ferestrele şi să se micşoreze lumina, care-l supăra. Ar fi vrut să doarmă, fiindcă se simţea toropit. Începu totuşi să vorbească cu Wokulski, povestindu-i amănunţit despre sora lui, Hortensia, cu care se înţelesese foarte bine în tinereţe, despre curtea lui Napoleon al III-lea, care îl onorase cu conversaţia sa de câteva ori, despre amabilitatea şi amorurile lui Victor Emanuel şi despre o sumedenie de alte lucruri.

[1] Un fel de pelerină groasă cu capuchon (după numele generalului englez Henry Havelock care a impus acest gen de îmbrăcăminte soldaţilor săi)

Wokulski îl ascultă atent până la Pruszkow. Apoi glasul stins şi monoton al domnului Tomasz începu să-l obosească. În schimb, îi ajungeau la ureche tot mai desluşit frânturi din convorbirea domnişoarei Isabela cu Starski. Vorbeau acum numai englezeşte. Auzi chiar câteva fraze care-i atraseră atenţia şi se întrebă dacă n-ar fi cazul să le spună că ştie şi el engleza.

Voi să se ridice, când privirile îi căzură fără să vrea pe geamul din faţă, în care se oglindea slab imaginea Isabelei şi a lui Starski. Şedeau foarte aproape unul de altul şi aveau amândoi feţele aprinse, deşi discutau pe un ton atât de calm, de parcă ar fi discutat despre lucruri indiferente.

Wokulski îşi dădu însă seama că tonul lor indiferent nu corespundea conţinutului conversaţiei. Dimpotrivă, degajarea aceasta nu avea decât rostul să inducă pe cineva în eroare. În clipa aceea — pentru prima dată de când o cunoscuse pe Isabela — îi trecu prin minte îngrozitorul gând al falsităţii!

Se încleştă cu amândouă mâinile de canapea, îşi aţinti privirile asupra geamului şi îşi încordă auzul. I se părea că fiecare cuvânt rostit de Starski şi de Isabela îi picură pe faţă, pe cap şi pe piept ca stropi grei de plumb...

Nu mai voia să le spună că-i înţelege, ci ascultă... ascultă.

Trenul tocmai pornise din Radziwillow, şi prima frază care-i atrase atenţia fu următoarea:

— Îi poţi reproşa totul! zise domnişoara Isabela în englezeşte. Nu e nici tânăr, nici distins, e prea sentimental, şi uneori plictisitor. Dar să-i reproşezi că e hrăpăreţ? Până şi tata spune că-i prea darnic... şi asta-i de ajuns!

— Dar incidentul cu domnul K...? o întrerupse Starski.

— Pentru iapa de curse?... Se vede că vii de la ţară! Baronul a fost zilele astea pe la noi şi ne-a spus că domnul în cauză a procedat în această chestiune ca un

gentleman!

— Niciun *gentleman* n-ar fi făcut scăpat pe un falsificator dacă n-ar fi avut cu el anumite interese ascunse! răspunse Starski, zâmbind.

— Dar baronul de câte ori nu l-a făcut scăpat? întrebă domnişoara Isabela.

— Da, fiindcă şi baronul are anumite păcate pe suflet, cunoscute domnului M... îţi aperi slab protejaţii, verişoară! făcu Starski, ironic.

Wokulski se ghemui pe canapea ca să nu se ridice şi să-l plesnească. Izbuti să-şi învingă pornirea.

“Fiecare om are dreptul să-i judece pe ceilalţi, îşi zise el. Să vedem ce va urma...”

Timp de câteva clipe auzi numai huruitul roţilor şi observă că vagonul se clatină.

“N-am mai pomenit vagon să se clatine ca ăsta.”

— Şi medalionul? reluă Starski, batjocoritor. E singurul lui dar de logodnă?... Nu-i prea darnic, ce să spun! Iubeşte ca un trubadur, dar...

— Te asigur că mi-ar da tot ce are... îl întrerupse domnişoara Isabela.

— Pune mâna pe averea lui., verişoară, şi împrumută-mi şi mie vreo sută de mii de ruble!... Spune-mi, ai găsit bucăţica aia miraculoasă de tinichea?

— Nu... Şi sunt foarte mâhnită... Dumnezeule, când o afla!

— Ce să afle? Că ai pierdut o bucăţică de tablă, sau că am căutat medalionul împreună? şopti Starski, lipindu-se de braţul ei.

Wokulski simţi că i se lasă un văl de ceaţă pe ochi.

“Ce-i cu mine? Înnebunesc?...” se întrebă el, ţinându-se de cureaua de la fereastră. Avea impresia că vagonul sare de pe şine şi că va deraia dintr-o clipă într-alta.

— Ştii că eşti îndrăzneţ?... şopti domnişoara Isabela.

— În asta constă forţa mea! răspunse Starski.

— la seama... Ar putea observa... şi atunci... am să te

urăsc!

— Dimpotrivă! Ai să fii nebună după mine, pentru că nimeni altul n-ar fi putut face aşa ceva... Femeilor le e drag diavolul...

Domnişoara Isabela se întoarse puţin spre tatăl ei. Wokulski se uita la geamul din faţă şi asculta.

— Îţi declar că n-ai să treci pragul casei noastre! Iar dacă ai să îndrăzneşti... am să-i spun totul! şuieră ea, mânioasă.

Starski râse.

— Verişoară, n-am să-l trec până ce n-ai să mă chemi... Sunt sigur însă că asta se va întâmpla foarte curând. Într-o săptămână o să fii sătulă până-n gât de un soţ care te divinizează şi ai să doreşti o societate veselă. Îţi vei aduce atunci aminte de ştrengarul tău de văr, care n-a fost serios niciodată în viaţă, care a glumit întotdeauna şi care uneori a fost îndrăzneţ până la neruşinare. Şi-l vei regreta, pentru că e gata întotdeauna să te adore, n-a fost niciodată gelos, a ştiut să cedeze locul celorlalţi şi ţi-a respectat capriciile!

— ... luându-şi răsplata din alte părţi! observă domnişoara Isabela.

— Exact!... Dacă n-aş fi procedat aşa, n-ai fi avut azi ce să-mi ierţi şi ar fi trebuit să te temi de reproşurile mele... Fără să-şi schimbe poziţia, îi cuprinse mijlocul cu mâna dreaptă, iar cu stânga îi strânsă uşurel mâna ascunsă sub mantia de călătorie: Da, verişoară! O femeie ca tine nu se mulţumeşte cu pâinea zilnică a respectului sau cu turta dulce a admiraţiei... Tu ai nevoie uneori de şampanie, pe tine trebuie să te ameţească cineva, cel puţin prin cinismul lui...

— E aşa de uşor să fii cinic...

— Da, dar nu fiecare are curajul să fie! întreabă-l pe domnul în cauză dacă şi-ar fi putut închipui vreodată că rugăciunile sale sentimentale ar avea mai puţină valoare decât profanările mele?

Wokulski nu mai ascultă restul conversaţiei, pentru că atenţia îi fu atrasă de schimbarea rapidă care se petrecea în el. Dacă în ajun i-ar fi spus cineva că va fi în stare să asiste fără să crâcnească la o asemenea convorbire, n-ar fi crezut! Ar fi fost sigur că fiecare cuvânt ori îl va ucide, ori îl va sili să facă o nebunie. Dar după ce totul se-ntâmplase, se văzu nevoit să admită că există ceva mai rău decât trădarea, dezamăgirea şi umilirea.

Ce anume?... Călătoria cu trenul! Cum se clatină vagonul... Ce repede fuge! Trepidaţiile vagonului i se transmiteau în picioare, în plămâni, în inimă, în creier. Tremura în el totul, fiecare oscior, fiecare fibră nervoasă...

Şi goana asta pe câmpia nemărginită, sub bolta uriaşă a cerului. Şi el, care trebuie să mai alerge aşa nu ştia cât timp... Poate încă cinci, poate încă zece minute!...

Ce importanţă mai aveau acum Starski, sau chiar Isabela... Unul la fel ca celălalt!... Şi trenul, ah, trenul!... Legănatul ăsta!...

Îi era teamă să nu izbucnească în plâns, să nu urle, să nu spargă totul din jur, să nu sară din vagon... Ba mai rău! Avea impresia că-l va implora pe Starski să-l salveze. De cine?... La un moment dat îi trecu prin minte să se ascundă sub bancă, să-i roage pe ceilalţi să se aşeze peste el şi să meargă aşa până la gara următoare.

Închise ochii, strânse din dinţi, îşi încleştă degetele de ciucuraşii canapelei; broboane de sudoare îi năpădiră fruntea, scurgându-i-se şiroaie pe faţă. Dar vagonul se clătina mereu, gonea mereu înainte... În sfârşit, se auzi un şuierat... Încă unul... Şi trenul opri în gară.

“Sunt salvat...”

În aceeaşi clipă domnul Lęcki se trezi.

— Ce staţie e? întrebă Wokulski.

— Skerniewice! răspunse domnişoara Isabela.

Conductorul deschise uşa. Wokulski sări în picioare, îl dădu pe domnul Tomasz la o parte, se izbi de canapeaua

din faţă, se împiedică în prag şi fugi la bufet.

— O vodcă!

Femeia de la bufet, mirată, îi dădu un păhărel. El îl duse la gură, dar simţind că i se contractă gâtlejul şi că-i vine greaţă, îl puse la loc, neatins.

Între timp, în vagon, Starski schimbase subiectul:

— Spune-mi orice vrei, verişoară, dar nu se iese aşa, valvârtej, din vagon, în faţa unei femei...

— S-o fi simţind prost! răspunse Isabela, uşor neliniştită.

— În orice caz, e probabil vorba de o indispoziţie mai degrabă... urgentă decât primejdioasă... Spune-mi, nu vrei să-ţi aduc ceva de la bufet, verişoară?

— Un pahar cu sifon...

În timp ce Starski pornea spre bufet, Isabela se uita pe geam, tot mai neliniştită.

“Se petrece ceva... îşi spuse ea. Ce înfăţişare ciudată avea!...”

Wokulski ieşi de la bufet şi o luă spre capătul peronului. Respiră adânc de câteva ori, bău apă din butoiul lângă care stătea o femeie săracă şi câţiva evrei şi, încetul cu încetul, îşi veni în fire. Văzând un impiegat, se apropie de el.

— Dragă domnule, fii bun te rog şi fă-mi un serviciu...

— Bucuros! Dar ce-i cu dumneavoastră?

— Nimic. Ia de la birou o hârtie, vino în faţa vagonului nostru şi spune că ai o telegramă pentru Wokulski...

— Pentru dumneavoastră?

Uluit, impiegatul se duse la telegraf, de unde ieşi peste câteva clipe. Oprindu-se în faţa vagonului unde se aflau domnul Lęcki şi fiica sa, strigă:

— O telegramă pentru domnul Wokulski!...

— Ce s-o fi întâmplat? Dă-o încoa!... zise domnul Tomasz, speriat.

În clipa aceea însă se apropie Wokulski, luă hârtia, o despături calm şi, cu toate că era foarte întuneric, se

prefăcu că o citeşte.

— De unde-i telegrama? întrebă domnul Tomasz.

— De la Varşovia, răspunse Wokulski. Trebuie să mă întorc.

— Te întorci?... strigă domnişoara Isabela. S-a întâmplat ceva?

— Nu. Mă cheamă asociatul meu...

— Câştig. Sau pierdere? şopti viitorul socru, aplecându-se pe fereastră.

— Câştig enorm!

— Dacă-i aşa, du-te!... îl sfătui domnul Tomasz.

— Dar de ce să rămâi aici?! interveni domnişoara Isabela. Tot trebuie să aştepţi trenul! mai bine mergi cu noi în întâmpinarea lui. Vom mai fi câteva ceasuri împreună...

— Sfatul Belei e excelent! fu de părere domnul Tomasz.

— Nu! rosti hotărât Wokulski. Prefer să plec de aici cu o locomotivă decât să pierd câteva ore!

Domnişoara Isabela îl privi cu ochii larg deschişi: observase ceva cu totul nou, care o atrăgea spre el.

“Ce fire schimbătoare are omul acesta!”

În câteva clipe Wokulski crescu fără explicaţie în ochii ei, iar Starski i se păru mic şi caraghios.

“Dar... de ce nu mai merge?... De unde până unde telegrama asta?”

Neliniştea ei, crescândă, deşi nedesluşită, lăsă loc spaimei.

Wokulski se întoarse din nou la bufet, în căutarea unui hamal care să-i ia bagajele. În drum se lovi de Starski.

— Ce s-a întâmplat cu dumneata?! exclamă tânărul, privindu-l în raza de lumină venită dinăuntru.

Wokulski îl luă le braţ şi merse cu el de-a lungul peronului.

— Domnule Starski, să nu te superi de ce-ţi voi spune, rosti el cu vocea înăbuşită. Te înşeli în privinţa persoanei dumitale. Dumneata eşti tot atât de diabolic câtă otravă

este într-un chibrit... Şi nu ai niciuna din proprietăţile şampaniei, ci mai degrabă ale brânzei învechite, care excită stomacurile bolnave, dar care pe omul cu gusturi sănătoase îl face să verse... Te rog să mă scuzi...

Starski îl asculta uluit. Nu înţelegea nimic, deşi parcă ar fi fost ceva de înţeles. Începuse să creadă că are în faţă un nebun.

Clopoţelul sună a doua oară, călătorii ieşiră buluc de la bufet şi se îndreptară spre vagoane.

— Am să-ţi dau un sfat, dragă domnule Starski! Ca să te bucuri de favorurile femeilor, e mai nimerită tradiţionala prudenţă decât cutezanţa mai mult sau mai puţin demoniacă. Cutezanţa dumitale demască femeile şi, cum lor nu le place să fie demascate, le pierzi încrederea, ceea ce poate constitui o nenorocire atât pentru dumneata, cât şi pentru iubitele dumitale...

Starski tot nu pricepea despre ce e vorba. Se mulţumi să şoptească:

— Dacă te-am jignit cu ceva, sunt dispus să-ţi dau satisfacţie...

Clopoţelul sună a treia oară.

— Poftiţi în vagoane! strigară conductorii.

— Nu, domnule! mârâi Wokulski, îndreptându-se cu el spre vagonul lor. Dacă aş fi simţit nevoia unei satisfacţii din partea dumitale, în clipa asta n-ai mai fi fost viu! N-aş fi avut nevoie de nicio formalitate suplimentară. Mai degrabă dumneata ai dreptul să-mi ceri satisfacţie, fiindcă am cutezat să intru în grădina în care îţi cultivi florile... Îţi stau la dispoziţie... Ştii unde locuiesc...

Se apropiam de vagon, în faţa căruia îi aştepta conducătorul. Wokulski îl împinse pe Starski în compartiment, şi conducătorul închise uşa.

— Nu-ţi iei rămas bun, domnule Stanislaw? întreabă, mirat, domnul Tomasz.

— Călătorie plăcută!... răspunse Wokulski, înclinându-se.

La fereastră apăru şi domnişoara Isabela. Şeful de tren dădu semnalul, locomotiva fluieră şi se puse în mişcare.

— *Farewell, miss Isa, farewell*!... [1] strigă Wokulski.

Trenul pornise. Domnişoara Isabela se aruncă pe canapeaua din faţa tatălui ei; Straski se duse în colţul celălalt al salonului.

— Da!... mormăi Wokulski. Nu vă faceţi griji. N-o să ajungeţi bine la Piotrokow, şi o să fiţi iar unul în braţele celuilalt.

Se uită la trenul care dispărea în zare şi începu să râdă.

Rămas singur pe peron, continuă să asculte huruitul roţilor în depărtare; huruitul slăbea, până ce, în sfârşit se stinse.

Apoi auzi paşii celor care plecau din gară şi zgomotul făcut de chelnerii cu aranjatul meselor la bufet. Luminile se stinseră, un chelner bătrân închise căscând uşile cu geamuri, făcându-le să scârţâie în balamale.

“Căutând medalionul, au pierdut bucăţica de metal!... gândi Wokulski. Sunt şi sentimental, şi plictisitor... În afară de pâinea zilnică a respectului şi de turta dulce a admiraţiei, mai are nevoie şi de şampanie... Turta dulce a admiraţiei! Bun spirit, n-am ce zice! Dar ce fel de şampanie i-o fi plăcând?... Ah, da, şampania cinismului!... Şampania cinismului! încă un spirit bun!... Cel puţin ştiu că studiul limbii engleze mi-a folosit!...

Rătăcind fără ţel, se strecură între două şiruri de vagoane de marfă. O clipă şovăi; încotro s-o ia? Deodată avu o halucinaţie. I se părea că se află în interiorul unui turn enorm care se prăbuşise fără niciun zgomot. Trăia, dar între mormane de moloz, din mijlocul cărora nu putea ieşi. Nu era nicio scăpare!...

Tresări; vedenia dispăru.

“Mi-e somn! La drept vorbind, n-a fost nicio surpriză. Totul putea fi prevăzut! De altfel, mi-am şi dat seama de mult de toate astea... Ce lucruri stupide vorbea cu mine!

[1] Drum bun, domnişoară Isa, drum bun !... (Engl.)

... În fond care erau preocupările ei? Balurile, recepţiile, concertele, toaletele... Pe cine iubea? Nu se iubea decât pe ea! I se părea că lumea întreagă e făcută numai pentru ea, şi că menirea ei este să se distreze! Îi plăcea să fie cochetă, şi era cochetă — fără nicio ruşine — cu toţi bărbaţii! Iar cu femeile lupta pentru frumuseţe, omagii şi toalete. Ce făcea în fond? Nimic! împodobea saloanele. Iar singurul lucru cu care putea să-şi câştige existenţa era dragostea! O marfă falsă!... Dar şi Starski!... Ce e Starski? Un parazit, ca şi ea... A fost doar un episod în viaţa ei, plină de experienţe. Faţă de el nu poate avea nicio pretenţie; sacul şi-a găsit peticul... Şi nici faţă de ea... Nu-i decât o Messalină! Cine voia o strângea în braţe, cine voia îi căuta medalionul în sân. Chiar şi amărâtul de Starski, un prăpădit care din lipsa altei ocupaţii s-a făcut seducător de profesie...

Cândva crezut-am că există pe pământ
Doar îngeri albi, cu aripi luminoase...

Grozavi îngeri!... Faimoase aripi!... Molinari, Starski, şi Dumnezeu ştie câţi... Uite unde ajungi când cunoşti femeia numai din poezii...

Femeile nu trebuie văzute prin ochelarii lui Mickiewicz, Krasinski sau Slowacki, ci prin tabelele statistice care ne învaţă că fiecare «înger alb» este într-o proporţie de zece la sută o prostituată! Aşa, chiar dacă ai o decepţie, n-ai de ce să te amărăşti. Dimpotrivă!...”

Deodată răzbi până la el un vuiet puternic; în gară se umplea, pare-se, cazanul sau rezervorul de apă. I se păru că în sunetul acela prelung şi melancolic desluşeşte o orchestră intonând invocaţia din *Robert Diavolul:* “Voi, ce zăceţi aici, sub a morţii lespede rece...” Râsete, plânsete, tânguiri, ţipete, strigăte sălbatice — toate răsunau în acelaşi timp, iar deasupra tuturor se ridica un glas puternic plin de o tristeţe deznădăjduită.

Ar fi jurat că aude într-adevăr o orchestră, şi fu din nou

cuprins de halucinaţii. I se părea că se află într-un cimitir, printre mormintele deschise, din care se ridicau umbre respingătoare. Îndată, umbrele se prefăceau în femei frumoase, printre care Isabela înainta cu băgare de seamă, chemându-l spre ea cu mâna şi cu privirea…

Îl cuprinse o spaimă atât de mare, încât se închină; vedeniile dispărură.

“Ajunge! Aşa pot să înnebunesc!”

Şi se hotărî să nu se mai gândească la ea.

Era ora două noaptea. În biroul de mişcare ardea o lampă cu abajur verde; se auzea ţăcănitul slab al telegrafului. Pe peron se plimba un om, care la apropierea lui îşi scoase şapca.

— Când pleacă trenul spre Varşovia? întrebă Wokulski.

— La cinci!

Apoi, făcând un gest, ca şi cum ar fi vrut să-i sărute mâna, omul adăugă:

— Ştiţi, eu sunt…

— De-abia la cinci… şopti Wokulski. Dar cel de la Varşovia când soseşte?

— Peste trei sferturi de oră… Domnule, eu sunt…

— Peste trei sferturi de oră… Sferturi… Sferturi!… repetă Wokulski, conştient că nu rosteşte corect litera r.

Se întoarse şi porni de-a lungul şinelor. Omul se uită după el, clătină din cap, şi se topi în întuneric.

“Sferturi de oră… Sferturi de oră… murmura Wokulski. Ce-i cu mine? Ameţesc?… Ce ciudată învălmăşeală de întâmplări! Am studiat ca s-o pot cuceri pe Isabela şi am sfârşit pierzând-o… Sau Geist… A făcut o mare descoperire, mi-a încredinţat un depozit sfânt, pentru ca domnul Starki să aibă încă un prilej în plus s-o pipăie… Din cauza ei am pierdut totul! Chiar şi ultima speranţă… Să mă întrebe cineva acum dacă l-am cunoscut într-adevăr pe Geist sau dacă am văzut metalul acela minunat, n-aş fi în stare să răspund! Nici eu nu sunt sigur că n-a fost o halucinaţie!… Ah, dacă aş putea să nu mă

mai gândesc la ea!... Măcar zece-cincisprezece minute!... Da, n-am să mă mai gândesc la ea!...”

Noaptea era înstelată, câmpia învăluită în întuneric; de-a lungul liniei ferate, la distanţe mari, sclipeau luminiţele macazurilor şi semafoarelor. Mergând pe lângă şanţ, Wokulski se împiedică de un bolovan, şi îndată în faţa ochilor îi reveniră ruinele castelului de la Zaslawsk, piatra pe care şezuse domnişoara Isabela lăcrimând. Dar acum, în afară de lacrimi, în ochii ei lucea şi minciuna.

“Da, n-am să mă mai gândesc la ea... Mă duc la Geist, am să muncesc de la şase dimineaţa până la unsprezece noaptea, o să fiu atent la fiecare schimbare de presiune, de temperatură şi de intensitate a curentului... N-o să mai am când să mă gândesc la ea!”

I se păru că aude paşi. Se întoarse, dar nu era nimeni. În schimb, avu impresia că vede mai slab cu ochiul stâng decât cu cel drept, şi se simţi îngrijorat.

Vru să se întoarcă în gară, printre oameni; îşi dădu seama că nu va fi în stare să le vadă chipurile. Îl obseda până şi mecanismul gândirii. Aproape că-l durea...

“N-am ştiut că sufletul poate fi o povară atât de grea!... Ah, dacă aş putea să nu mă mai gândesc...”

Departe, în zare, spre răsărit, luci ceva; peste o clipă apăru secera subţire a lunii, revărsând asupra locurilor o lumină mohorâtă. Şi deodată avu o nouă halucinaţie. Se făcea că era într-o pădure tăcută şi pustie; trunchiurile pinilor aveau forme ciudate, nu se mai auzea nicio pasăre, iar vântul nu mişca nicio ramură. Nu era lumină, doar o umbră străvezie şi tristă. Întunericul, jalea şi tristeţea porneau din inima lui. Şi ştia că nu se vor sfârşi decât o dată cu viaţa, dacă se vor sfârşi vreodată...

Printre pini, oriunde privea, apăreau petice sure de cer, şi fiecare dintre peticele acelea se prefăcea într-o fereastră de vagon, vibrând şi reflectând chipul palid al Isabelei în braţele lui Starski.

Wokulski nu se mai putea împotrivi vedeniilor; îl

chinuiau, îi destrămau voinţa, îi denaturau gândurile şi-i otrăveau inima. Îşi pierduse orice urmă de independenţă; era doborât de fiecare impresie, care se reflecta în mii de forme din ce în ce mai întunecate, din ce în ce mai dureroase, ca un ecou într-o clădire pustie...

Se împiedică iar de un bolovan, şi faptul, în însemnătatea lui, dezlănţui în el gânduri îngrozitoare.

I se părea că odată şi odată fusese şi el o piatră rece, oarbă, insensibilă, care zăcuse nepăsătoare şi pe care n-o putuseră învia nici cataclismele. Fusese piatră şi auzise — în el sau deasupra lui — un glas care-l întreba:

“Vrei să devii om?”

“Ce este omul?”

“Vrei să vezi, să auzi, să simţi?”

“Ce însemnează să simţi?”

“Aşadar, vrei să cunoşti ceva nou? Doreşti să simţi într-o clipă mai mult decât au simţit toate pietrele în milioane de veacuri?”

“Nu înţeleg! răspunse piatra. Nu înţeleg, dar pot să fiu totul.”

“Şi dacă după aceea vei rămâne cu jalea veşnică?...”

“Ce-i jalea?... Eu pot să fiu totul!”

“Fii deci om!”

Şi devenise om. Trăise câţiva zeci de ani, şi în toţi aceşti ani dorise şi suferise atât, cât o lume moartă n-ar simţi în veşnicii întregi. Gonind după o singură dorinţă, întâlnise mii de alte dorinţe; fugind de o suferinţă, se prăbuşise într-un ocean de suferinţe şi trăise atât, gândise atât, înghiţise atâtea forţe oarbe, încât până la urmă natura întreagă se ridicase împotriva lui.

“Ajunge!... începură să urle glasuri dezlănţuite, din toate părţile. Ajunge!... Lasă altora locul la comedia asta! ... Să ştie şi alţii ce înseamnă această nouă stare!...

Ajunge!... Venise aşadar vremea să plece din nou în neant! Într-o clipă în care viaţa, îţi lasă numai disperarea, după ce ai pierdut chiar şi regretul celor neînfăptuite,

pleacă!

“Ah, de-ar răsări odată soarele! gândi Wokulski. Să mă întorc la Varşovia.. Am să mă apuc de orice, ca să termin cu halucinaţiile astea, care-mi zdruncină nervii... Îl vrea pe Starski? Prea bine! în schimb, am câştigat altele... Nu pot avea totul...”

Îşi simţi buzele umede.

“Sânge?”

Îşi şterse gura, şi la lumina unui chibrit văzu batista înroşită.

“Sunt nebun?...”

În clipa aceea zări două luminiţe care se îndreptau încet spre el, trăgând o umbră, şi un snop de scântei.

“Trenul?...” I se năzări că e acelaşi tren cu care călătorea Isabela. Văzu din nou salonul luminat de lampa cu abajur de pânză albastră, iar într-un colţ o desluşi pe ea, în braţele lui Starski...

“O iubesc atât de mult!... O iubesc atât!... şi n-o pot uita!...”

În clipa aceea îl cuprinse o durere năprasnică. Îl tortura cugetul istovit, simţămintele lui chinuitoare, voinţa zdruncinată, viaţa toată... Şi deodată simţi nu dorinţa, ci foamea, setea de moarte!

Trenul se apropia încet. Fără să-şi dea seama ce face, Wokulski căzu pe şine. Tremura, dinţii îi clănţăneau, se încleşta cu amândouă mâinile de traverse... Gura îi era plină de nisip... Lumina felinarelor începu să se prelingă de-a lungul şinelor care vibrau încet sub roţile locomotivei...

Îndură-te, Doamne!... şopti el şi închise ochii.

Deodată simţi căldură şi o smucitură violentă. Cineva îl trăsese de pe şine... Trenul trecu repede, numai la câteva degete de capul lui, învăluindu-l în aburi fierbinţi. O clipă îşi pierdu cunoştinţa; când se trezi, văzu un om aplecat deasupra lui, ţinându-l de mâini.

— Ce-ai vrut să faci? îi vorbi omul. Cine a mai văzut una

ca asta? Numai Dumnezeu are dreptul…

Nu termină vorba. Wokulski se ridică, îl apucă de guler, şi dintr-o singură smucitură îl aruncă la pământ.

— Ce vrei cu mine? răcni el.

— Domnule… dragă domnule… sunt eu, Wysocki.

— Wysocki?… Wysocki?… repetă Wokulski. Minţi! Wysocki e la Varşovia.

— Eu sunt fratele lui. Ştiţi… de la Căile Ferate… Dumneavoastră doar mi-aţi ajutat să intru în serviciu, anul trecut, de Paşti… Cum era să nu vă scap din nenorocire?… Apoi, ştiţi, regulamentul nu dă voie nimănui să călătorească sub locomotivă…

Wokulski căzu pe gânduri.

— Totul se întoarce împotriva mea! Până şi binele pe care l-am făcut cândva! murmură el.

Obosit, se aşeză pe pământ, lângă un păr sălbatic, mic cât un copil. Se stârnise vântul, unduind uşurel frunzele pomului, şi freamătul acesta îi aminti — nici el nu ştia de ce — anii trecuţi.

“Unde este fericirea mea?!…”

Simţi în piept o încleştare care, treptat-treptat, ajunse până la gât. Încercă să tragă adânc aer în plămâni, dar nu izbuti; avea impresia că se înăbuşă. Se agăţă cu amândouă mâinile de pomul care fremăta şi gâfâi:

— Mor…

I se păru că-i ţâşneşte sângele din vine, că-i plesneşte capul; scoase un urlet de durere, apoi, deodată, izbucni în hohote de plâns:

— Doamne, Dumnezeule!… Doamne, Dumnezeule!…

Omul se apropie de el şi îşi lăsă uşurel mâna pe umărul lui.

— Plângi, domnule… Plângi, plângi… şi cheamă numele lui Dumnezeu! Nu-l vei chema în zadar. Cine-i cere ocrotirea şi crede în el din toată inima poate spune fără teamă: “Dumnezeu e apărătorul meu şi nicio năpastă nu poate cădea asupra mea!…” El te va scăpa de durere!…

Ce rost are averea, ce rost au bogăţiile cele mai mari?! Totul e numai deznădejde, afară de unul singur Dumnezeu, care nu înşală.

Wokulski îşi lipi obrazul de pământ. I se părea că o dată cu fiecare lacrimă i se scurgea din inimă şi durerea, dezamăgirea şi disperarea. Cugetul lui zdruncinat începea să-şi recapete echilibrul. Îşi dădea seama ce făcuse şi înţelegea că în clipa nenorocirii, atunci când totul îl trădase, îi rămăsese totuşi pământul, pământul credincios, omul simplu de lângă el şi Dumnezeu...

Apoi se linişti. Suspinele îi zguduiau pieptul tot mai rar. Simţi o slăbiciune în tot trupul... Adormi adânc.

Când se trezi, se luminase de ziuă. Se ridică în capul oaselor, se frecă la ochi, îl văzu pe Wysocki lângă ei şi îşi aduse aminte de tot ce se întâmplase.

— Am dormit mult? întrebă.

— Ştiu eu?... Un sfert de ceas, sau poate o jumătate, îi răspunse omul.

Wokulski îşi scoase portmoneul din buzunar, luă câteva hârtii de o sută de ruble şi întinzându-i-le, şopti:

— Ascultă... Aseară am fost beat... Să nu spui nimănui ce s-a întâmplat!... Ţine aici... Să-i ai pentru copii.

— Ştiţi, am crezut că aţi pierdut tot şi că de aia...

— Ai dreptate! răspunse Wokulski, îngândurat. Am pierdut tot. Tot afară de avere. N-am să te uit, deşi... mai bine muream...

— Eu gândeam că un om ca dumneavoastră nu-şi caută singur nenorocirea, chiar dacă şi-a pierdut toţi bunii... De vină este numai răutatea omenească... Dar o să-i vină şi ei sfârşitul. Dumnezeu veghează fără milă, dar cu dreptate... o să vedeţi!...

Wokulski se ridică şi se îndreptă spre gară. Deodată se întoarse spre Wysocki.

— Când vii la Varşovia, să treci, pe la mine... Dar să nu scoţi o vorbă despre cele întâmplate aici.

— N-am să scot, mă jur pe Dumnezeu! răspunse

Wysocki, scoţându-şi şapca.

— Şi a doua oară, adăugă Wokulski, punându-i mâna pe umăr, a doua oară... Dacă o să mai întâlneşti unul, care... înţelegi?... Dacă mai întâlneşti unul, lasă-l în pace!... Pe cel ce vrea de bună-voie să se înfăţişeze în faţa judecăţii cereşti pentru nedreptăţile suferite, nu-l opri!... Nu! Nu-l opri!...

XIV

DIN JURNALUL UNUI BÂTRÂN FUNCŢIONAR COMERCIAL

“SITUAŢIA POLITICĂ SE CONTUrează din ce în ce mai lămurit.

S-au şi făcut două coaliţii. De o parte, Rusia şi Turcia, de alta, Germania, Austria şi Anglia. Şi dacă aşa stau lucrurile, însemnează că dintr-un moment într-altul poate izbucni războiul, în care se vor decide chestiuni importante. Foarte importante.

Va fi însă război? Pentru că nouă ne place întotdeauna să ne facem iluzii. Da, va fi, de data asta e sigur! Lisiecki pretinde că eu spun în fiecare an că o să fie război, dar că spusele mele nu s-au adeverit niciodată. E un prost! Habar n-are... Altceva a fost până acum, altceva e astăzi!

De pildă, acum o săptămână am citit în ziare cum că Garibaldi agită spiritele în Italia împotriva Austriei. De ce le agită? Pentru că aşteaptă izbucnirea unui mare război. Şi lucrurile nu s-au terminat aici, fiindcă peste câteva zile am auzit că generalul Türr nu ştie ce să facă şi cum să dreagă ca să-l convingă să nu-i mai stârnească pe italieni...

Ce însemnează asta? Asta însemnează cam aşa: «Voi, italienilor, să nu vă mişcaţi, pentru că Austria şi aşa vă dă Triestul dacă învinge. Dar dacă va fi învinsă din vina voastră, n-o să căpătaţi nimic...»

Agitaţia lui Garibaldi şi acţiunea lui Türr sunt pline de tâlc. Garibaldi agită, deoarece simte că se apropie războiul, iar Türr liniştеşte spiritele, deoarece vede ceva

mai departe.

Dar oară are să izbucnească războiul imediat? La sfârşitul lui iunie sau începutul lui iulie?... Aşa ar gândi un politician fără experienţă, nu însă eu! Germania nu poate începe războiul fără a se asigura din partea Franţei.

Şi cum o să se asigure?... Szprot spune că nu există nicio posibilitate, dar eu văd că există, şi încă una foarte simplă. O, Bismarck ăsta e o vulpe şireată; încep să-l respect!

Pentru că, la urma urmelor, de ce Germania şi Austria au atras Anglia în asociaţie?... Se înţelege că pentru a avea ac de cojocul Franţei şi a o sili să intre şi ea în coaliţie! Şi iată cum se vor petrece lucrurile:

În armata engleză îşi face serviciul tânărul Napoleon, adică Lulu, care se luptă cu zuluşii în Africa, la fel ca unchiul său, Napoleon cel Mare. Când englezii vor termina războiul, îl vor numi general şi vor spune francezilor cam aşa:

«Iubiţilor! îl aveţi aici pe Bonaparte, care a luptat în Africa şi s-a acoperit de glorie nepieritoare, ca şi bunicul său. Faceţi din el împăratul vostru, aşa cum a fost şi bunicul, iar noi, în schimb, prin diplomaţie vă vom scoate de la nemţi Alsacia şi Lorena. Le veţi da câteva miliarde despăgubiri, dar, oricum, mai bine aşa decât un nou război, care ar costa vreo zece miliarde şi al cărui rezultat este îndoielnic...»

Franţuzii, fireşte, au să-l facă pe Lulu împărat, au să-şi recapete pământul, au să scoată gologanii, au să facă alianţă cu Germania, şi atunci Bismarck, când o vedea atâta bănet, o să le arate el ce poate!...

O, da! Bismarck e o vulpe şireată. Şi dacă există pe lume un om în stare să realizeze planul ăsta, apoi numai el e în stare! L-am mirosit eu de mult că-i mare pehlivan şi am avut slăbiciune pentru el, deşi n-am arătat-o pe faţă... Mare şmecher, domnilor, mare şmecher!... S-a însurat cu o fată din familia Puttkamer, şi cine nu ştie că

Puttkamerii sunt rudă cu Mickiewicz! În plus, ţine grozav la polonezi! Până şi pe fiul Kronprinzului [1] l-a sfătuit să înveţe limba polonă!...

Hei, să vezi dacă n-o să fie anul ăsta război! Şi atunci am să-i povestesc lui Lisiecki istoria aia cu lupul! Dumnealui, vezi bine, e convins că înţelepciunea politică stă în a nu crede în nimic. Prostii!... Politica stă în altceva: în combinaţiile care decurg din rânduiala lucrurilor!

Aşadar, trăiască Napoleon al IV-lea! Pentru că deşi nimeni nu se gândeşte azi la el, sunt sigur că în tot balamucul care începe, el o să joace rolul principal. Iar dacă o proceda cum trebuie, nu numai că va redobândi pe gratis Alsacia şi Lorena. Dar va putea să împingă frontierele Franţei până la Rin, de-a lungul întregii linii. Cu condiţia, bineînţeles, ca Bismarck să nu priceapă prea de timpuriu cum stau lucrurile şi să nu-şi dea seama că cine se foloseşte de Bonaparte înhamă leul la roabă! De altfel, mi se cam pare mie că de astă dată Bismarck o să calculeze greşit. Şi, ca să spun adevărul, n-o să-mi pară rău de loc, fiindcă eu, unul, n-am avut niciodată încredere în el.

Nu ştiu de ce, dar cu sănătatea n-o duc prea bine. N-aş putea spune că mă doare ceva; uite-aşa, nu prea pot să umblu, n-am poftă, de mâncare, şi nici nu prea îmi vine să scriu.

În magazin mai că n-am ce face, pentru că Szlangbaum a şi început să se ocupe de toate, iar eu — ca e anexă — nu mai rezolv decât treburile lui Stas. Până în octombrie Szlangbaum o să ne achite suma întreagă.

Despre mine ştiu bine că n-am să îndur mizerie, fiindcă bunul Stas mi-a asigurat o rentă viageră de o mie cinci sute de ruble; dar când mă gândesc că n-am să mai însemn nimic în prăvălie, că n-o să mai am niciun drept...

Zău dacă merită să trăieşti!... Uneori viaţa mi se pare

[1] Moştenitorul tronului (germ.).

atât de grea, încât dacă n-ar fi Stas şi Napoleon cel mic, mi-aş face seama. Cine ştie, poate că tu, vechiul meu camarad, Katz, ai procedat mai cu înţelepciune! Nu mai ai, ce-i drept, niciun fel de speranţă, dar nici nu te temi de dezamăgire!... Asta nu înseamnă că mi-ar fi frică de ele, pentru că nici Wokulski, nici Bonaparte... Dar, oricum...

Ce obosit sunt! Mi-e greu să scriu. Aş pleca undeva... Doamne, n-am trecut bariera Varşoviei de douăzeci de ani... Şi cât îmi doresc uneori să mai revăd Ungaria măcar odată şi apoi să mor!... Poate că pe vechile câmpuri de bătălie am să mai găsesc cel puţin oasele camarazilor mei... Ei, Katz, ei Katz!... Îţi mai aduci tu aminte de fumul acela, de şuierături, de semnale?... Ce verde era iarba pe vremea aceea şi cum mai strălucea soarele pe cer!...

Oricum, tot va trebui să pornesc la drum, să privesc munţii şi pădurile, să mă scald în soarele şi în aerul câmpiilor întinse şi să încep o viaţă nouă. Poate că mă voi muta chiar undeva în provincie, în vecinătatea doamnei Stawska. Ce alta mai are de făcut un biet pensionar?...

Da' şi Szlanbaum! Ce om ciudat! Nici nu mi-aş fi putut închipui, ştiindu-l cum arăta când era sărac, că va fi în stare să-şi ţină nasul aşa de sus! Am constatat că, prin Maruszewicz, a şi făcut cunoştinţă cu nişte baroni, cu nişte conţi! Numai la prinţ n-a ajuns, fiindcă alteţa-sa se poartă cu evreii foarte politicos, dar distant.

Şi în timp ce Szlangbaum ţine nasul atât de sus, în oraş e mare fierbere împotriva evreilor. De câte ori mă duc la o bere, întotdeauna trebuie să se repeadă cineva la mine şi să-mi facă scandal că Stas le-a vândut magazinul. Consilierul se plânge că evreii îi răpesc o treime din pensie, Szprot se vaită că i-au stricat afacerile, Lisiecki blestemă că Szlangbaum are de gând să-l dea afară după Sfântul Ioan, iar Klejn tace.

Până şi gazetele au început să scrie împotriva evreilor. Şi ceea ce e mai ciudat, Szuman, deşi evreu ortodox, a avut într-o zi cu mine următoarea conversaţie:

— Ai să vezi, domnule, că peste câţiva ani o să se încingă cu evreii o bătaie pe viaţă şi pe moarte!

— Să-mi fie cu iertare, zic, dar parcă deunăzi îi lăudai!

— I-am lăudat pentru că evreii sunt o rasă genială. Dar au caracter păcătos. Închipuieşte-ţi, domnule, că Szlangbaumii amândoi — şi bătrânul şi tânărul — au vrut să mă înşele!...

“Aha! îmi zic eu. Acum, că te-au atins la buzunar, începi iar să te pocăieşti!” Ca să spun drept, mi-am pierdut orice urmă de simpatie pentru Szuman.

Şi câte bârfeli la adresa lui Wokulski!... Visător, idealist, romantic... Poate pentru că n-a făcut niciodată porcării...

Când i-am povestit lui Klejn conversaţia mea cu Szuman, pirpiriul nostru coleg mi-a răspuns:

— Zicea că balamucul o să înceapă peste câţiva ani? Linişteşte-l! O să înceapă mai devreme...

— Isuse Hristoase! De ce?

— De ce? Pentru că îi cunoaştem bine, deşi se gudură şi pe lângă noi... a răspuns Klejn. Spanac! Şi-au greşit însă socotelile... Ştim noi cât le poate pielea dacă au putere!

Pe Klejn l-am considerat drept un progresist, poate chiar prea progresist, dar acum văd clar! E un reacţionar. Şi, la urma urmelor, ce înseamnă *noi?...*

Ăsta e oare veacul care urmează veacului al XVIII-lea, veacul care a înscris pe steagurile sale: libertate, egalitate, fraternitate?... Atunci, fir-ar să fie, pentru că m-am mai bătut eu cu austriecii?... De ce au murit camarazii mei?...

Închipuiri! Năluciri!... Las’, că le aranjează el Napoleon al IV-lea pe toate.

Atunci Szlangbaum nu va mai fi arogant, Szuman nu se va mai lăuda cu neamul lui evreiesc, şi Klejn nu-i va mai ameninţa.

Şi timpurile astea nu sunt prea depărtate, pentru că însuşi Stas Wokulski...

Ah, ce obosit sunt!... Trebuie să plec undeva.

Nu sunt atât de bătrân ca să mă gândesc la moarte, dar, Doamne-Dumnezeule, când peştele ajunge pe uscat, oricât ar fi de tânăr şi de sănătos, trebuie să piară! Nu mai este în elementul său!

Nu ştiu dacă n-am ajuns şi eu un fel de peşte pe uscat! La magazin, Szlangbaum s-a boierit de tot, şi ca să arate cât e de puternic, i-a dat afară şi pe portar, şi pe casier numai pentru că nu i-au arătat destul respect.

Când am intervenit pentru bieţii oameni, mi-a răspuns mânios:

— Uită-te, domnule, şi vezi-i cum se poartă cu mine şi cum se poartă cu Wokulski!... Nu-i fac nici lui plecăciuni până la pământ, dar în fiecare privire, în fiecare gest al lor se vede că sunt gata să sară şi în foc pentru el...

— Domnule Szlangbaum, l-am întrebat eu, prin urmare ai vrea să-i vezi sărind în foc şi pentru dumneata?

— Fireşte! Doar mănâncă pâinea mea! Muncesc la mine, eu le plătesc salariul...

Am crezut că Lisiecki, care se făcuse vânăt la faţă de nerozia auzită, o să-i dea una peste bot; dar s-a stăpânit şi s-a mulţumit să întrebe:

— Dumneata ştii de ce suntem noi gata să sărim în foc pentru Wokulski?

— Pentru că are mai mulţi bani decât mine! a răspuns Szlangbaum.

— Nu, domnule! Fiindcă are ceea ce dumneata nu ai şi nici n-o să ai vreodată! a continuat Lisiecki, lovindu-se cu pumnul în piept.

Szlangbaum s-a făcut roşu ca racul.

— Ce e?... a răcnit el. Ce n-am eu? Nu, domnule Lisiecki, nu mai putem lucra împreună! Dumneata îmi insulţi religia!

L-am apucat pe Lisiecki de braţ şi l-am dus în dosul dulapurilor. Ceilalţi se prăpădeau de râs... Numai Zięba (singurul care va rămâne în magazin) se umfla în pene şi

striga:

— Patronul are dreptate! N-are nimeni voie să-şi bată joc de religia cuiva; religia e lucru sfânt! Atunci, unde e libertatea conştiinţei, unde e progresul?... Civilizaţia?... Emanciparea?...

— Îl linguşeşte, bestia! a mormăit Klejn. Şi mi-a şopti repede la ureche: Crezi că Szuman n-are dreptate când spune că trebuie să izbucnească balamucul?... Ai văzut, domnule, cum era când s-a pripăşit la noi, şi cum e astăzi?...

Fireşte, pe Klejn l-am ocărât. Pentru că, nu-i aşa, ce drept are el să-şi sperie concetăţenii cu «balamucuri» şi «tărăboaie»? Nu pot totuşi să nu recunosc că Szlanbaum s-a schimbat teribil în cursul unui an, înainte era supus, pe câtă vreme azi e şi arogant, şi dispreţuitor; înainte tăcea când era nedreptăţit, astăzi face pe grozavul fără motiv!... Înainte credea chiar în nobleţe şi altruism, acum vorbeşte numai despre banii şi relaţiile lui. Nu m-aş mira ca lucrurile să iasă prost!

În schimb, faţă de clienţi este cu capul plecat, iar conţilor şi baronilor e în stare să le sărute picioarele. Cu subalternii se poartă ca un bivol: îi împroşcă şi-i calcă în picioare ca un dobitoc! Asta nu-i nici măcar frumos... Oricum, consilierul, Szprot, Klejn şi Lisiecki au dreptate când ameninţă cu tărăboaiele!

Ce rol mai am eu deci astăzi în prăvălie? Când fac o socoteală, balaurul se uită peste umărul meu; dacă dau o dispoziţie, el o repetă îndată, cu voce tare; din treburile magazinului mă înlătură tot mai mult, iar faţă de clienţii cunoscuţi spune mereu: «Prietenul meu, Wokulski... Amicul meu, baronul Krzezowski... Funcţionarul meu, Rzecki...» Iar când suntem singuri, îmi spune: «Dragă Rzecică...»

De câteva ori i-am dat să înţeleagă — delicat, bineînţeles — că diminutivele astea nu-mi fac plăcere de loc. Dar el, săracul, n-a înţeles! Pe de altă parte, eu sunt

răbdător; până să-mi sară ţandăra, ehei! Lisiecki însă nu îngăduie nimănui nimic, de aceea Szlangbaum îl respectă.

La drept vorbind, Szuman avea dreptate când spunea că noi, din moşi-strămoşi, ne frământăm mintea cum să ne cheltuim banii, iar ei cum să-i câştige! În privinţa astă, ei ar fi fost astăzi primii în lume, dacă valoarea umană ar fi constat numai în bani. Dar... ce-mi pasă mie de toate astea?...

Cum în magazin nu prea am treabă, mă gândesc tot mai des la o călătorie în Ungaria, Să nu vezi de douăzeci de ani nici lanuri, nici păduri!... Groaznic!...

Începusem să mă ocup de paşaport, crezând că formalităţile vor dura cel puţin o lună. Când colo, s-a apucat Wirski de treaba asta şi, una, două... mi l-a scos în patru zile. M-am şi speriat!...

Acum nu mai am încotro! Trebuie să plec, măcar pentru câteva săptămâni. Am crezut că pregătirile de călătorie îmi vor răpi o bună bucată de vreme... Da' de unde!... Wirski s-a amestecat iar, şi într-o zi mi-a cumpărat un geamantan, a doua zi mi-a împachetat lucrurile, iar a treia mi-a spus: «Pleacă!...»

M-am şi supărat. Ei, drăcia dracului, vor să scape de mine? De ciudă, le-am spus să despacheteze lucrurile, iar geamantanul l-am acoperit cu un covoraş, că mă şi enervează când îl văd... Şi, totuşi, cum aş mai pleca undeva!... Cum aş mai pleca!...

Însă mai întâi trebuie să mă întăresc puţin, pentru că n-am poftă de mâncare, slăbesc şi dorm ca vai de lume, deşi toată ziua pic de somn. Apoi mai am şi un fel de ameţeală, de palpitaţii... Ei, dar nu-i nimic. O să treacă!...

Klejn începe şi el să-şi facă de cap. Întârzie la lucru, umblă cu tot felul de cărţulii suspecte, se duce la adunări, dracu ştie cu cine... Partea proastă e că din suma destinată de Wokulski, a şi luat o mie de ruble, pe care a făcut-o praf într-o singură zi! Pe ce, el ştie!...

Totuşi, e un băiat de treabă! Iar cel mai bun indiciu este faptul că baroana Krzeszowska nu l-a evacuat din casă, unde locuieşte, ca şi înainte, la etajul al treilea, întotdeauna tăcut, netulburând liniştea nimănui.

Numai de s-ar lăsa de legăturile alea ale lui fără rost! S-ar putea prea bine să nu se întâmple nimic cu evreii; dar cu el!...

De l-ar lumina şi păzi bunul Dumnezeu!

Klejn mi-a povestit o întâmplare amuzantă şi instructivă. Am râs până la lacrimi, şi totodată am avut o dovadă a justiţiei divine, aplicată chiar şi în lucrurile mărunte.

«Triumful celor fără de Dumnezeu nu ţine mult», spune, mi se pare, *Sfântă Scriptură.* Sau poate vreunul din părinţii bisericii. De altfel, oricine ar fi spus-o, lucru sigur e că baroana şi Maruszewicz au confirmat adevărul.

E ştiut că baroana, după ce a scăpat de Maleski şi de Patkiewicz, a dat ordin portarului să nu închirieze sub niciun cuvânt locuinţa de la etajul al treilea altor studenţi, chiar dacă ar fi să rămână goală în vecii vecilor. Şi, de fapt, timp de câteva luni camera studenţilor a rămas neînchiriată; dar cel puţin baroana era satisfăcută.

Între timp s-a întors acasă soţul — baronul adică — şi firește, a luat în seama sa administraţia clădirii. Şi cum baronul are mereu nevoie de bani, îi stătea în gât locuinţa aceea pustie, din cauza căreia veniturile scăzuseră cu o sută douăzeci de ruble anual.

Dar mai ales îl pisa Maruszewicz — (aha, s-au şi împăcat!...), care continuă să împrumute bani de la el.

— Ce să mai cauţi, baroane, îi spunea el uneori, dacă viitorul chiriaş e sau nu student, iar dacă plăteşte pe o lună înainte, ia banii, şi gata!

Baronului i-au plăcut grozav sfaturile astea şi a poruncit portarului ca, imediat ce s-o ivi un amator, să nu-l mai întrebe de nimic şi să-l trimită sus, la el. Portarul, se înţelege, a vorbit despre asta cu nevastă-sa; ea, la rândul

ei, i-a spus lui Klejn, care voia vecini după gustul lui.

Aşadar, cam după patru zile s-a prezentat la baron un tip elegant, cu o fizionomie ciudată, îmbrăcat şi mai ciudat: pantalonii nu i se asortau cu vesta, vesta nu se asorta cu redingota, iar cravata nu se asorta cu nimic.

— Dragă domnule baron, a început elegantul personaj, am aflat că în casa dumneavoastră ar fi o locuinţă de închiriat cu zece ruble lunar.

— Da, exact! a confirmat baronul. De altfel, o puteţi vedea.

— Nu, mulţumesc, nu-i nevoie. Sunt sigur că dumneavoastră, domnule baron, n-aţi fi în stare să închiriaţi o locuinţă rea. Pot să vă dau arvuna?

— Poftim! s-a grăbit baronul. Şi pentru că dumneata mă crezi pe cuvânt, nici eu n-am să-ţi cer informaţii mai amănunţite…

— O, dacă doriţi, domnule baron…

— Între oameni bine educaţi e de ajuns Încrederea reciprocă, a răspuns baronul. Sper, deci, că nici eu şi nici soţia mea — şi îndeosebi soţia mea — nu vom avea prilej să ne plângem de dumneavoastră…

La care tânărul i-a strâns mâna călduros.

— Vă dau cuvântul meu că nu vom face niciodată vreo neplăcere soţiei dumneavoastră, care poate în mod nedreptăţit are prejudecăţi…

— Ajunge, ajunge, domnule! l-a întrerupt baronul.

Apoi a luat arvuna şi a dat chitanţă.

După plecarea tânărului, l-a chemat pe Maruszewicz.

— Nu ştiu dacă n-am făcut o trăsnaie!… a spus baronul, necăjit. Am găsit un chiriaş, dar judecând după înfăţişare, tare mă tem să nu fie chiar unul din tinerii aceia pe care i-a evacuat soţia mea…

— Ce-are a face! l-a consolat Maruszewicz. A plătit înainte? E-n regulă!

A doua zi de dimineaţă s-au mutat în cameră trei tineri, dar aşa de încet, încât nu i-a văzut nimeni. Nici că ţineau

seara sfat cu Klejn nu i-a văzut nimeni. Peste câteva zile, Maruszewicz a venit foarte agitat la baron.

— Baroane, ştii că într-adevăr sunt puşlamalele alea pe care le-a evacuat baroana? Maleski, Patkiewicz şi…

— Ei şi? a răspuns baronul. Soţia mea n-are de ce să se supere. Plătesc? E-n regulă!

— O fi, dar mă supără pe mine! a izbucnit Maruszewicz. Când deschid fereastra, unul îmi trimite cu puşcociul boabe de mazăre în cap, ceea ce nu-i de loc plăcut, iar când se adună la mine câţiva prieteni, sau vine vreo cucoană (aici a coborât glasul), aruncă atâtea boabe de mazăre în geam, că nu mai e de stat. Aşa mă supără… Mă compromite! Am să mă plâng poliţiei!

Baronul, fireşte, a vorbit cu chiriaşii, rugându-i să nu mai arunce boabe în fereastra lui Maruszewicz, şi tinerii n-au mai aruncat. În schimb, dacă venea la Maruszewicz vreo cucoană — ceea ce i se întâmpla destul de des — unul din ei se apleca îndată pe fereastră şi începea să urle:

— Portar! Portar!… Ia vezi ce cucoană a intrat la domnul Maruszewicz!

Portarul, fireşte, nici nu ştia dacă intrase cineva, dar aşa toată casa afla că Maruszewicz are musafiri.

Maruszewicz turba de ciudă, cu atât mai mult cu cât la plângerile lui, baronul îi răspundea:

— Ce te vaiţi! Nu m-ai sfătuit tu să nu ţin camera goală?…

Baroana se potolise, pentru că, pe de o parte; se temea de soţul ei, pe de alta, de studenţi.

Aşa s-a întâmplat că baroana, pentru pornirile ei rele şi răzbunătoare, şi Maruszewicz, pentru sforăriile sale, şi-au primit pedeapsa dintr-una şi aceeaşi mână, iar Klejn are acum vecini aşa cum şi-a dorit.

O, da, există dreptate pe lume!…

Pe cinstea mea că Maruszewicz e un neruşinat! Ia

auziţi:

A venit astăzi la Szlangbaum să se plângă de Klejn.

— Domnule, unul din funcţionarii dumneavoastră, care locuieşte în casa baroanei Krzeszowska, mă compromite!

— Cum vă compromite? I-a întrebat Szlangbaum, făcând ochii mari.

— Se duce la studenţii ăia, a căror fereastră dă în curte, care se uită toată ziua la geamul meu, aruncă boabe de mazăre, şi dacă am musafiri, urlă că la mine e tripou!

— Din iulie domnul Klejn nu va mai lucra la mine, i-a răspuns Szlangbaum. Aşadar, vorbiţi cu domnul Rzecki! Dumnealor se cunosc mai demult...

Maruszewicz a venit deci la mine şi mi-a povestit din nou istoria cu studenţii, care nu-l mai scot din cartofor şi compromit doamnele venite în vizită la el.

«Onorabile doamne!» mi-am spus eu în gând. Dar cu voce tare i-am replicat:

— Domnul Klejn stă toată ziua în magazin, aşa că nu văd cum ar putea răspunde de vecinii săi!

— Da, dar domnul Klejn are cu ei anumite legături! El i-a sfătuit să se mute din nou acolo; se duce la ei, îi primeşte la el...

— Băiat tânăr! Ce să-l faci dacă preferă compania tinerilor?!

— Bine, dar de ce să sufăr eu din cauza asta? Sau îi linişteşte, sau... îi dau pe toţi în judecată!

Auzi la el! Klejn să-i potolească pe studenţi şi poate chiar să le câştige simpatia pentru Maruszewicz! În orice caz, i-am atras atenţia lui Klejn şi am adăugat că ar fi o chestie foarte neplăcută ca el, funcţionarul lui Wokulski, să fie dat în judecată pentru nişte năzbâtii studenţeşti!

Klejn a ridicat din umeri.

— Ce-mi pasă? Eu, unul, pe un ticălos ca ăsta l-aş spânzura, dar mazăre nu-i arunc pe fereastră şi nici nu-l numesc cartofor. Ce mă interesează tripoul lui?...

Are dreptate! Aşa că nu i-am mai spus nimic.

Trebuie să plec!... Trebuie să plec!... Numai de n-ar intra Klejn în vreo încurcătură. Te-apucă groaza când te gândeşti ce copilăroşi sunt! Ar vrea să transforme lumea, dar se ţin de glume nesărate!

Sau mă înşel grozav, sau ne aflăm în ajunul unor evenimente neobişnuite.

În mai Wokulski a plecat cu domnişoara Lęcka şi cu domnul Lęcki la Cracovia şi mi-a spus limpede că nu şi ştie când se va întoarce. Poate abia peste o lună.

Când colo, s-a întors nu peste o lună, ci a doua zi, dar atât de abătut, încât ţi-era milă să te uiţi la el. Grozăvie ce s-a putut petrece cu el într-o singură zi!

Întrebându-l ce s-a întâmplat şi de ce s-a întors, la început a şovăit, dar pe urmă mi-a spus că primise o telegramă de la Suzin şi că pleacă la Moscova. A doua zi însă s-a răzgândit şi m-a anunţat că nu mai pleacă.

— Dar dacă e vorba de o afacere importantă? l-am întrebat eu.

A făcut din mână un gest de plictiseală.

— Dă-le dracului de afaceri!

Acum nu iese din casă zile întregi, şi de cele mai multe ori stă culcat. Am fost la el, dar era nervos, şi am aflat de la servitor că nu primeşte pe nimeni.

I l-am trimis pe Szuman! Degeaba! Stas n-a vrut să stea de vorbă nici cu el; i-ar fi trimis doar răspuns că n-are nevoie de doctori. Asta însă nu l-a dezarmat de loc pe Szuman, şi cum este cam băgăreţ din fire, a întreprins o anchetă şi a aflat lucruri într-adevăr ciudate.

Cică Wokulski s-a dat jos din tren pe la miezul nopţii, la Skierniewice, simulând că a primit o telegramă. Apoi a dispărut din gară, unde s-a întors de-abia dimineaţă, cu hainele murdare de pământ şi pare-se beat. Cei din gară au crezut că băuse cine ştie pe unde şi că dormise pe câmp.

Explicaţia asta nu ne-a mulţumit nici pe mine, nici pe

Szuman. Doctorul afirmă că Stas trebuie să fi rupt relaţiile cu domnişoara Lęcka şi că, cine ştie, o fi făcut, sau o fi încercat să facă vreo trăsnaie... Eu cred că a primit într-adevăr o telegramă de la Suzin.

În orice caz, trebuie să plec să-mi văd de sănătate. Nu sunt încă o ruină, şi pentru o slăbiciune de o clipă n-are rost să renunţ la viitor.

Mraczewski a sosit la Varşovia şi locuieşte la mine. Arată acum ca un bernardin din provincie; s-a maturizat, s-a bronzat şi s-a mai îngrăşat. Pe unde n-a călătorit în ultimele luni!... De la Paris, la Lyon, de la Lyon, în împrejurimile Czestochowei, la doamna Stawska, cu care a venit la Varşovia şi pe care a condus-o înapoi, lângă Czestochowa, unde a rămas vreo săptămână, ajutându-i, pare-se, să-şi aranjeze un magazin. După aceea s-a dus la Moscova, de unde s-a întors iar la Czestochowa, la doamna Stawska, pentru un timp. Acum e la mine.

Mraczewski susţine şi el că Suzin nu i-a telegrafiat nimic lui Wokulski şi că Stas a rupt relaţiile cu domnişoara Lęcka. Cred că i-a şoptit ceva şi doamnei Stawska, deoarece această femeie — ce femeie? înger! — venind acum câteva săptămâni la Varşovia, a binevoit să mă viziteze şi m-a tot întrebat despre Stas: dacă e sănătos, dacă e foarte schimbat, dacă e trist şi dacă n-are să scape niciodată de disperare...

Din ce disperare, mă rog?... Chiar dacă a rupt relaţiile cu domnişoara Lęcka, slavă Domnului, sunt destule alte femei pe lume! Dacă ar vrea, s-ar putea căsători chiar şi cu doamna Stawska!

Ce femeie de aur! Cât l-a iubit şi — cine ştie? — cât îl mai iubeşte şi acum!... Ce-aş mai râde dacă Stas s-ar întoarce la ea! Pe cuvântul meu de onoare! Atât de frumoasă, atât de nobilă cu atâta putere de sacrificiu... Dacă există vreo rânduială în lume (lucru de care mă îndoiesc uneori), atunci Wokulski ar trebui să se însoare

cu doamna Stawska.

Dar ar trebui să se grăbească, pentru că, dacă nu mă înşel, Mraczewski începe să se gândească serios la ea!

— Domnule... îmi spune el uneori, gesticulând, ce femeie, domnule, ce mai femeie!... Dacă n-ar avea nenorocitul ăla de bărbat, aş fi cerut-o de mult în căsătorie!

— Crezi că ar primi? îl întreb eu atunci.

— Tocmai asta-i, că nu ştiu! oftează el. Se lasă pe scaunul care trosneşte sub greutatea lui, oftează şi zice: Când am revăzut-o după plecarea ei din Varşovia, parcă m-a lovit trăsnetul, aşa de mult mi-a plăcut...

— Ei, lasă. Că-ţi plăcea şi înainte!

— Dar nu chiar aşa. Când am sosit la Czestochowa, venind de la Paris, eram atât de visător, iar ea atât de palidă, cu ochi atât de trişti, încât îndată mi-am zis: «Te pomeneşti c-o să-mi meargă!» şi am continuat să-i fac curte. Când colo, după primele cuvinte, m-a pus la punct! Şi când am căzut în genunchi la picioarele ei, şi i-am jurat că o iubesc... a izbucnit în hohote de plâns!... Ah, domnule Ignacy, lacrimile! Lacrimile ei!... Mi-am pierdut capul, crede-mă! Dacă l-ar lua odată dracii pe bărbatu-su, sau dacă aş avea bani de divorţ... Domnule Ignacy! După o săptămână de viaţă cu ea, ori mor, ori ajung în cârje!... Da, domnule!... De-abia acum îmi dau seama cât o iubesc de mult!

— Bine, dar dacă ea e îndrăgostită de altul? îl întreb eu.

— De cine?... De Wokulski?... Ha, ha! Cine să se îndrăgostească de mutul ăsta? Femeia simte nevoia să-i araţi c-o iubeşti, să-i strângi mâinile, iar dacă se poate şi... Crezi dumneata că lighioana asta e în stare de aşa ceva? S-a gudurat pe lângă domnişoara Isabela ca un copoi pe lângă o raţă, crezând că domnişoara are zestre şi că o să poată intra în relaţii cu aristocraţia. Dar când şi-a dat seama de realitate, a fugit de la Skiermewice valvârtej. Nu, domnule, cu femeile nu se poate...

Recunosc, entuziasmul lui Mraczewski nu-mi place! Dacă începe să-i cadă la picioare, să suspine, să plângă, până la urmă să ştii c-o să-i sucească capul! Şi atunci Wokulski o să-şi muşte pumnii, pentru că, pe onoarea mea de ofiţer, ea e singura femeie care i se potriveşte!

Dar să mai aşteptăm şi, până una-alta, să pornim la drum!... Să pornim la drum!...

Brrr!... Am pornit... Mi-am cumpărat bilet până la Cracovia, m-am urcat în tren în Gara Vieneză din Varşovia, şi când a sunat clopoţelul a treia oară... am sărit jos din vagon!...

Nu! Nu sunt în stare să mă despart o clipă măcar de Varşovia şi de magazin...

N-aş putea să trăiesc fără ele...

Bagajele mi le-am scos din gară abia a doua zi: ajunseseră până la Piotrkow!

Dacă toate planurile mele se vor împlini la fel, apoi... bravo mie!”

XV

SUFLET ÎN AGONIE

WOKULSKI STATEA ÎN ODAIA lui, când pe pat când pe un scaun, şi se gândea într-una, fără să vrea, la drumul de la Skierniewice la Varşovia…

Pe la cinci dimineaţa cumpărase un bilet de clasa I, dar nu era sigur dacă î-1 ceruse casierului, sau acesta i-l dăduse fără să i-l ceară. Apoi intrase într-un compartiment de clasa a II-a, unde mai erau un preot, care tot timpul călătoriei se uitase pe fereastră, un neamţ roşcat, care îşi scosese ghetele, rămânând în ciorapii murdari, şi care dormea dus, cu picioarele întinse pe canapeaua din faţă, şi, în sfârşit, vizavi de el, o femeie în vârstă, pe care o dureau dinţii atât de rău, încât nu-i mai ardea să se simtă jignită de purtarea vecinului în ciorapi.

Vrând să socotească numărul persoanelor din compartiment, cu greu ajunse la rezultatul că fără el erau trei, iar cu el, patru. Începu apoi să se gândească de ce trei şi cu una fac patru, şi aţipi.

La Varşovia îşi veni în fire de-abia în trăsură, pe aleea Jerozolimska. Cine-i dusese valiza, cum ajunsese în trăsură, habar n-avea! Şi, de altfel, nu-l interesa câtuşi de puţin!

În casă nu putu să intre decât după ce sună o jumătate de oră, deşi era aproape opt dimineaţa. Îi deschise servitorul, somnoros, dezbrăcat, speriat de întoarcerea lui neaşteptată. Intrând în dormitor, înţelese că “preacredinciosul” servitor dormise chiar în patul lui. Nu-i făcu reproşuri, ci îi ceru să-i aducă samovarul.

Sluga, dezmeticită, dar şi fâstâcită în acelaşi timp, schimbă repede aşternutul, şi Wokulski, văzând patul proaspăt făcut, renunţă la ceai; se dezbrăcă şi se culcă.

Dormi până la cinci după amiază, apoi, după ce se spălă şi se îmbrăcă — probabil cu gândul să iasă — se aşează în fotoliul din salon şi moţăi până seara. Când în stradă se aprinseră felinarele, ceru servitorului să aprindă lămpile şi să-i aducă o friptură de la restaurant, pe care o mâncă cu poftă, bând şi un pahar de vin. Pe la miezul nopţii se culcă din nou.

A doua zi îl vizită Rzecki. Cât rămăsese acolo şi despre ce discutaseră nu-şi mai aducea aminte. Numai că, în noaptea următoare, trezindu-se o clipă, i se păru că-l vede în faţă pe bătrânul său prieten, cuprins de îngrijorare.

Apoi pierdu complet noţiunea timpului; nu mai ştiu de zi, de noapte, de scurgerea ceasurilor. În general, timpul nu-l preocupa, de parcă nici n-ar fi existat pentru el! Simţea doar — şi înlăuntrul său şi în jur — un gol, şi nu era sigur că locuinţa nu devenise mai mare.

O dată i se năzări că zace pe un catafalc, şi începu să se gândească la moarte. I se părea că trebuie să moară de inimă, dar nici nu se înspăimântă, nici nu se bucură. Uneori, de atâta stat în fotoliu, îi amorţeau picioarele, şi atunci, sigur că-i venise ceasul, aştepta cu o curiozitate indiferentă cele ce vor urma, dornic să ştie cât de repede va ajunge amorţeala la inimă. La început, observaţiile acestea îi făceau plăcere, dar pe urmă căzu iar în apatie. Dăduse poruncă servitorului să nu primească pe nimeni. Cu toate acestea, doctorul Szuman tot izbuti să-l vadă de câteva ori.

Prima oară îi luă pulsul şi-i ceru să-i arate limba.

— Care limbă? Engleză? îl întrebă Wokulski.

Dar deodată îşi veni în fire şi-şi retrase mâna. Szuman se uită în ochii lui.

— Eşti bolnav? Ce ai?

— Nimic. Practici iar medicina?

— Exact! răspunse Szuman. Şi primul tratament mi l-am aplicat mie însumi: m-am vindecat de visuri,

— Foarte frumos! încuviinţă Wokulski. Rzecki mi-a pomenit ceva despre vindecarea ta...

— Rzecki e un cretin! Un bătrân romantic. O rasă în agonie... Cine vrea să trăiască trebuie să vadă viaţa cu ochii larg deschişi. Uită-te aici şi închide pe rând câte un ochi. Stângul... dreptul... Pune picior peste picior...

— Ce faci? îi întrebă Wokulski.

— Te examinez.

— O!... Şi speri să descoperi ceva?

— Da, sper.

— Şi-apoi?

— Am să te vindec!

— De visuri?

— Nu. De neurastenie!

Wokulski zâmbi. Peste o clipă întrebă:

— Oare poţi să-i scoţi omului creierul din cap şi să-i pui altul la loc?

— Deocamdată, nu!

— Atunci du-te dracului cu tratamentul tău!

— Aş putea să-ţi inspir alte dorinţe...

— Le am, mulţumesc! Aş vrea să intru sub pământ măcar la adâncimea fântânii de la Zaslawsk!... Şi aş mai vrea să fiu acoperit de ruine! Eu şi averea mea! Să piară până şi urma vieţii mele! Asta-i dorinţa mea, fruct al dorinţelor de mai înainte!

— Romantism!... exclamă Szuman, bătându-l pe umăr. Dar o să treacă şi asta!

Wokulski nu răspunse nimic. Era supărat că-i scăpaseră ultimele cuvinte şi se întrebă, mirat, de unde venea sinceritatea aceasta bruscă. Stupidă sinceritate. Ce interes aveau dorinţele lui pentru alţii? De ce vorbise aşa? De ce îşi dezgolise rănile fără ruşine, ca un cerşetor?

După plecarea doctorului, observă că se schimbase

ceva în el: din apatia lui aproape totală, răsărise o umbră de durere, nedesluşită, la început foarte uşoară, care crescu repede, pentru a se stabili la o anumită intensitate. Iniţial semănase cu înţepătura delicată a unui ac; mai târziu îi păru că are un corp străin în inimă, ceva rotund, nu mai mare decât o alună. Începuse să-şi regrete apatia, când îi veni în gând o frază din Feuchtersleben: “M-am bucurat de durerea mea, fiindcă mi s-a părut că descopăr în mine lupta cea rodnică, care a zămislit şi zămisleşte totul în lume, luptă în care sunt angajate veşnic forţe nemărginite”.

“Totuşi, ce-o fi asta? se întrebă el, simţind că în locul apatiei, în sufletul său îşi face loc o durere surdă, A! E trezirea conştiinţei...”

Încetul cu încetul, în cugetul său, învăluit până atunci într-un fel de ceaţă, începu să se deseneze o imagine. O privi intrigat şi zări... silueta unei femei îmbrăţişată de un bărbat... Imaginea aceasta avu la început o strălucire slabă, fosforescentă, apoi deveni roză... gălbuie... verzuie... albastră... În sfârşit, neagră şi catifelată! După aceea dispăru pentru câteva clipe, pentru a apărea din nou, rând pe rând, în toate culorile, de la fosforescent până la negru, între timp durerea se înteţea.

“Sufăr? Deci exist!...” îşi zise Wokulski, râzând.

Aşa trecură câteva zile, pe care le petrecu îndreptându-şi atenţia când spre imaginea care-şi schimba culoarea, când spre durerea care-şi schimba intensitatea. Uneori dispărea complet, apoi reapărea, mică, umilă, pe urmă creştea, îi umplea inima, întreaga fiinţă, întreaga lume... Şi în clipa în care depăşea orice măsură, dispărea din nou, lăsând în urma ei liniştea şi uimirea.

Treptat, se născu în sufletul său ceva nou: dorinţa de a scăpa şi de durere, şi de halucinaţii. Era ca o scânteie care se aprinde pe cerul nopţii. Atunci se înfiripa în el o slabă undă de încurajare.

“Oare am să mai pot cugeta vreodată?” se întrebă el.

Şi pentru a face o verificare, începu să spună tabla înmulţirii, apoi înmulţi zeci cu unităţi şi zeci cu zeci. Neîncrezător, scrise rezultatele operaţiilor şi le verifică... Înmulţirile făcute pe hârtie se potriveau cu cele din gând; Wokulski răsuflă uşurat.

“Nu mi-am pierdut încă raţiunea!” se bucură el.

Apoi închise ochii şi încercă să-şi aducă aminte cum e împărţită locuinţa sa, cum arată străzile din Varşovia, din Paris... Curajul lui crescu: constata că îşi amintea totul, foarte bine. În plus, aceste exerciţii îi aduceau o brumă de alinare. Cu cât se gândea mai mult la Paris, cu atât mai viu i se înfăţişau în minte forfota, edificiile, halele şi muzeele marelui oraş, cu atât mai mult se ştergea, silueta femeii îmbrăţişate...

Începu să se plimbe prin casă, şi privirile i se opriră din întâmplare pe un teanc de volume cu ilustraţii. Erau copii după galeriile din Dresda şi München, apoi o ediţie a lui *Don Quijote,* ilustrată de Doré şi Hogarth.

Îşi aduse aminte că osândiţii la moarte prin ghilotină îşi petrec timpul privind gravuri... De atunci înainte, zile întregi se uita la desene. Termina un volum, lua altul, apoi pe al treilea, şi revenea din nou la primul...

Durerea scădea, nălucirile apăreau tot mai rar, curajul creştea. Se uita mai ales la *Don Quijote,* care îl impresiona puternic.

Îşi reaminti ciudata poveste a celui care trăise mai bine de zece ani în aburii poeziei, ca şi el. Îşi aminti de cel care se luptase cu morile de vânt, ca şi el; de cel care fusese înfrânt, ca şi el; de cel care îşi irosise viaţa alergând după o femeie ideală, ca şi el, şi care, în locul domniţei visate, găsise o fetiţă murdară, ce păzea vacile... Tot ca şi el!...

“Dar Don Quijote a fost mal fericit decât mine! Abia în clipa morţii a început să se trezească din iluzii... Pe câtă vreme eu!...”

Cu cât se uita mai mult la desene şi se obişnuia eu ele, cu atât îi absorbeau mai puţin, atenţia. După Don Quijote,

Sancho Pancha şi catârcele lui, desenaţi de Gustave Dore, după *Lupta cocoşilor* şi *Strada beţiei* ale lui Hogarth, îi apărea tot mai des interiorul vagonului, geamul care vibra, iar în luciul acestuia, imaginea tulbure a lui Starski şi a domnişoarei Isabela...

Atunci arunca ilustraţiile şi începea să citească romanele cunoscute încă din copilărie, sau din timpul când era la pivniţa lui Hopfer. Cu o emoţie nespusă reciti *Viaţa sfintei Genoveva, Roza de Tannenburg, Rinaldini, Robinson Crusoe* şi, în sfârşit, *O mie şi una de nopţi.* Din nou i se părea că timpul şi realitatea nu mai există, şi că sufletul său rănit, fugind de pe pământ, rătăceşte pe plaiuri fermecate, unde bat numai inimi nobile, unde ticăloşia nu se împopoţonează cu masca ipocriziei şi unde stăpâneşte dreptatea eternă, care alină durerile şi răsplăteşte cele îndurate.

Făcu şi de data aceasta o constatare ciudată: în timp ce din literatura ţării lui se alesese cu iluziile care apoi îi destrămaseră sufletul, în literatura străină găsea alinare şi calm.

“Oare noi, într-adevăr, suntem un popor de visători? Oare niciodată nu va pogorî şi la noi îngerul acela în stare să slobozească apele lacului de la Betseda [1] plin cu atâţia bolovani?...”

Într-o zi poştaşul îi aduse un plic mare.

“De la Paris?... Da, de la Paris! Curios! De la cine poate fi?...”

Dar curiozitatea nu era destul de puternică ca să-l îndemne să deschidă plicul şi să citească scrisoarea.

“O scrisoare atât de voluminoasă?... Cine naiba are astăzi chef să scrie atâta?!”

Aruncă plicul pe masă şi continuă să citească O *mie şi una de nopţi.*

Ce încântare pentru un cuget obosit! Palatele pline de

[1] Lac în împrejurimile vechiului Ierusalim, căruia i se atribuie puterea miraculoasă de a vindeca orice boală.

pietre preţioase şi de arbori care rodesc nestemate!... Cuvintele acelea de neînţeles, în faţa cărora zidurile se dau la o parte; lămpile fermecate, cu ajutorul cărora pot fi învinşi duşmanii şi străbătute sute de mile într-o clipă... Dar vrăjitorii cu atâtea puteri!... Ce păcat că de puterea lor se foloseau cei răi şi ticăloşi!...

Puse cartea la o parte şi, râzând, se închipui şi pe sine un vrăjitor în stare să îndeplinească două fapte mărunte: să domolească sau să stârnească forţele naturii şi să devină invizibil...

“Cred că după ce aş gospodări-o câţiva ani, lumea ar avea altă înfăţişare... Ticăloşii cei mai mari s-ar transforma în oameni ca Socrate şi Platon...”

În clipa aceea se uită la scrisoarea sosită de la Paris şi îşi aduse aminte de Geist şi de cuvintele lui: “Omenirea este alcătuită din şerpi şi tigri, şi într-o gloată ca asta abia dacă afli un om adevărat!... Nenorocirile noastre de azi se trag de acolo că marile invenţii au încăput, fără deosebire, atât în mâinile oamenilor, cât şi în ale monştrilor... Eu n-am să fac greşeala asta, şi dacă până la urmă voi descoperi un metal mai uşor decât aerul, îl voi oferi numai oamenilor adevăraţi. Măcar o dată să dispună şi ei de o armă spre folosul lor şi numai al lor, ca rasa lor să se înmulţească şi să crească în putere...”

“Fără îndoială că ar fi mai bine dacă puterea ar avea-o oameni ca Ochocki şi Rzecki, nu cei de teapa lui Starski şi Maruszewicz. Ar fi un ţel! Să fi fost mai tânăr... Deşi... Hei, dar şi aici poţi găsi oameni!... Şi aici sunt multe de făcut! ...”

Începu să citească altă poveste din *O mie şi una de nopţi;* dar băgă de seamă că nu-l mai atrăgea. Vechea durere începuse iar să-i sfredelească inima, în faţa ochilor îi apăru, tot mai limpede, imaginea domnişoarei Isabela şi a lui Starski.

Îşi aminti de Geist în saboţii lui, apoi de casa acea ciudată, împrejmuită cu ziduri... Şi deodată i se năzări că

acolo era prima treaptă a unor scări uriaşe, în vârful cărora se afla o statuie învăluită în nori, înfăţişând o femeie fără cap şi fără piept; i se desluşeau doar cutele veşmântului. I se părea că pe treapta atinsă de picioarele lui era o inscripţie neagră: “Neschimbătoarea şi Curata…” Nu înţelegea ce înseamnă, dar simţea că de la picioarele statuii i se scurgea spre inimă un fel de măreţie plină de calm. Şi se miră că el, el, cel capabil de acest simţământ, fusese îndrăgostit de domnişoara Isabela, se supărase pe ea şi fusese gelos pe Starski!…

Ruşinea îl făcu să roşească, deşi era singur în cameră.

Apoi viziunea dispăru, şi Wokulski se trezi, din nou îndurerat şi slab; dar în sufletul său răsună puternică o voce, ecoul unei furtuni de aprilie care vesteşte prin fulgere primăvara şi învierea.

În ziua de 1 iunie îl vizită Szlangbaum, care intră cu oarecare sfiiciune. Dar când dădu cu ochii de el, căpătă curaj.

— N-am venit până acum la dumneata, începu musafirul, fiindcă ştiam că eşti bolnav şi nu vrei să vezi pe nimeni. Dar, slavă Domnului, toate au trecut…

Se foia pe scaun şi se uita prin cameră pe sub sprâncene; sperase, poate, să găsească mai multă neorânduială…

— Ai vreo treabă cu mine? îl întrebă Wokulski.

— Nu atât o treabă, cât o propunere… Când am aflat că eşti bolnav, mi-a venit ideea… Uite… ai avea nevoie de odihnă mai îndelungată, de linişte, şi m-am gândit să te-ntreb dacă n-ai fi dispus să-mi laşi mie cele o sută douăzeci de mii de ruble… Ai avea un zece la sută fără bătaie de cap.

— Aha!… făcu Wokulski. Eu am plătit asociaţilor mei, tot fără bătaie de cap, cincisprezece la sută…

— Dar acum timpurile sunt mai grele. De altfel, ţi-aş da bucuros cincisprezece la sută dacă mi-ai lăsa şi firma…

— Nici firma şi nici banii! i-o tăie Wokulski, nervos.

Firma mai bine să nu mai existe! În ce priveşte banii... am destui! îmi ajunge cât câştig cu acţiunile. Ba încă-i prea mult!

— Aşadar, de la Sfântul Ioan îţi retragi capitalul? îl întrebă Szlangbaum.

— Aş putea să ţi-l las până în octombrie, chiar şi fără dobândă, cu condiţia să ţii mai departe în magazin pe toţi cei c-are vor să rămână...

— Grea condiţie, dar...

— Cum doreşti!

Urmă o clipă de tăcere.

— Ce intenţii ai cu societatea comercială? Întrebă Szlangbaum. După cât se pare, ai vrea să te retragi din ea...

— E foarte probabil.

Szlangbaum se înroşi, voi să spună ceva, dar renunţă. Discutară un timp despre lucruri indiferente, apoi vizitatorul plecă, luându-şi prieteneşte rămas bun de la el.

“Am impresia că vrea să moştenească totul de la mine! îşi spuse Wokulski. Mă rog! N-are decât!... Lumea e a celor care ştiu să pună mâna pe ea!”

La drept vorbind, Szlangbaum îl amuzase.

“Toţi din magazin se plâng de el! Toţi spun că-şi ţine nasul pe sus, că exploatează... E adevărat însă că la fel au spus şi despre mine...”

Privirea sa căzu din nou pe birou, unde de câteva zile stătea plicul de la Paris. Îl luă în mână, căscă şi, în sfârşit, îl deschise.

Cuprindea o scrisoare de la baroana cu relaţii diplomatice, apoi câteva acte oficiale. Le răsfoi şi se convinse că erau dovezile decesului lui Ludwik Stawski, zis Ernest Walter, care murise la Alger.

Wokulski căzu pe gânduri,

“Dacă aş fi primit dovezile astea acum trei luni, cine ştie ce s-ar fi întâmplat!... Helena! Frumoasă şi nobilă fire!... Atât de nobilă!... Ştiu şi eu?... Poate că m-a iubit

într-adevăr... Helena pe mine, iar eu pe cealaltă... Ce ironie a soartei!...”

Aruncă hârtiile pe birou şi îşi aduse aminte de salonaşul acela mic, curat, în care petrecuse atâtea seri plăcute lângă doamna Stawska şi unde se simţise atât de liniştit.

“Am fugit de o fericire care îmi ieşise singură în cale... Dar... poate fi fericire ceea ce nu dorim?... A suferit ea măcar o zi cât sufăr eu de atâta amar de vreme?... Crudă este rânduiala lumii în care doi oameni nefericiţi din acelaşi motiv nu-şi pot ajuta unul altuia...”

Actele care dovedeau moartea lui Stawski rămaseră pe birou câteva zile. Încă nu ştia ce să facă cu ele.

La început nici nu-l preocupară, dar după o bucată de vreme, când dădu tot mai des cu ochii de ele şi îi căzură mereu sub mână, începu să aibă mustrări de conştiinţă.

“În definitiv, sunt ale doamnei Stawska, aşa că va trebui să i le predau! Dar... unde o fi acum?... Ar fi amuzant dacă m-aş căsători cu ea... Aş scăpa de singurătate!... Şi Helunia e o fetiţă atât de drăguţă... Aş avea un scop în viaţă. Numai că biata Helena n-ar face nicio afacere... Şi ce i-aş spune? Că sunt bolnav?... «Am nevoie de îngrijire, doamnă, de aceea vă ofer un venit de peste zece mii de ruble anual, şi mâna mea pe deasupra! ... Şi chiar vă permit, doamnă, să fiţi îndrăgostită de mine, deşi eu, unul... sunt sătul de dragoste!...» Asta să-i spun?”

Zilele treceau unele după altele, şi Wokulski tot nu găsise mijlocul de a-i trimite doamnei Stawska actele. Ar fi trebuit să afle unde locuieşte, să-i scrie o scrisoare, să o ducă la poştă... Până la urmă, îşi aduse aminte că lucrul cel mai simplu ar fi să-l cheme pe Rzecki (cu care nu se văzuse de câteva săptămâni) şi să i le predea lui. Dar ca să-l cheme pe Rzecki, trebuia să sune servitorul, să-l trimită la magazin...

“Ah!... Lăsaţi-mă în pace!”

Se apucă din nou de citit. De data asta cărţi de

călătorii. Vizită Statele-Unite, China... Actele doamnei Stawska însă nu-i dădeau pace. Ştia că trebuie să întreprindă ceva, şi simţea că nu va face nimic!

Starea asta începu să-l uimească şi pe el.

“Aşadar, raţionez logic! îşi spuse. Da, dar numai atunci când nu mă împiedică amintirile... Trăiesc normal... Da, chiar prea normal! Numai că nu am suficientă voinţă ca să rezolv chestiunea asta! De altfel, nu sunt în stare să rezolv nimic! E o boală a voinţei, astăzi la modă... Straşnică modă! Numai că eu, fir-ar să fie, nu m-am adaptat niciodată modei! În definitiv ce-mi pasă mie de modă? Mă simt bine aşa... Deci...”

Tocmai îşi terminase călătoria în China, când se gândi că dacă ar avea voinţă, ar putea mai curând sau mai târziu să uite anumite întâmplări şi anumite fiinţe...

“Şi aşa mă chinuiesc aducerile-aminte! Aşa de mult mă chinuiesc!” şopti el.

Pierduse complet noţiunea timpului.

Într-o bună zi Szuman dădu buzna la el.

— Ei ce mai zici? întrebă. Văd că citeşti... Romane? Bine... Călătorii? Admirabil! N-ai vrea să mergi la plimbare? E o zi frumoasă, şi cred că cinci săptămâni de stat în casă sunt de ajuns...

— Ţie nu ţi-au fost de ajuns nici zece ani! îi răspunse Wokulski.

— Ai dreptate, dar eu eram ocupat! Studiam părul omenesc şi mă gândeam la glorie. Şi n-aveam pe cap grijile şi interesele altora! Nu uita că peste câteva săptămâni se va ţine şedinţa societăţii tale comerciale.

— Mă retrag din ea...

— Poftim! Grozavă idee! râse Szuman. Şi, în plus, ca să te preţuiască şi mai mult, lasă-i te rog să şi-l ia pe Szlangbaum ca director! Asta ştiu că o să-i pună la punct!... Aşa cum m-au pus şi pe mine. Deşi o rasă genială, evreii sunt păcătoşi!...

— Măi, măi, măi...

— Te rog să nu le iei apărarea! strigă Szuman, mânios. Eu nu numai că-i cunosc, dar îi şi simt!... Pot să-mi pun capul că în clipa de faţă Szlangbaum te sapă la societate şi sunt sigur că până la urmă se va strecura acolo, pentru că nu-i posibil ca nobilimea polonă să întreprindă ceva fără să aibă şi un evreu cu ea!...

— Văd că nu-l simpatizezi pe Szlangbaum...

— Ba da, şi chiar îl admir, şi aş vrea să-l imit, dar nu sunt în stare! Tocmai acum, când începe să se trezească în mine instinctul gheşeftului... O, natură! Ce n-aş da să am un milion de ruble ca să pot face cu el încă unul, şi încă unul! Ca să devin fratele mai tânăr al lui Rothschild, de pildă! Deocamdată, însă, mă trage pe sfoară până şi Szlangbaum...

— Atunci rupe legăturile cu ei şi botează-te!...

— Nici gând! în primul rând, n-aş rupe legăturile cu ei chiar dacă m-aş boteza. Sunt un ovreiaş atât de fenomenal, încât nu-mi place să înşel lumea! În al doilea rând, dacă n-am rupt legăturile cu ei când erau slabi, n-am de ce să le rup acum, când încep să fie puternici!...

Tu, Stas, nu vei mai lupta împotriva noastră!... Ai fost înfrânt. Ai fost înfrânt de ai tăi!... Magazinul l-ai vândut, societatea o părăseşti... Cariera ta e terminată!

Wokulski lăsă capul în jos.

— Gândeşte-te puţin, cine a mai rămas astăzi alături de tine?... Eu, un evreu tot atât de dispreţuit şi de nedreptăţit ca şi tine... Şi tot de aceiaşi oameni... De către aceiaşi domni mari...

— Devii sentimental... zise Wokulski.

— Nu, aici nu e vorba de sentimentalism! Ne-au ameţit cu măreţia lor, au făcut reclamă virtuţilor lor, ne-au obligat să avem idealurile lor... Iar astăzi, spune şi tu, cât valorează idealurile şi virtuţile astea, unde le este măreţia alimentată din buzunarul tău? Ai trăit cu ei, oarecum pe picior de egalitate, numai un an, şi ce-au făcut din tine?... Aşadar, gândeşte-te ce trebuie să fi făcut din noi, pe care

ne-au asuprit şi călcat în picioare secole întregi! Iată de ce te sfătuiesc să te uneşti cu noi, evreii. Alături de noi ai să-ţi îndoieşti averea şi, cum spune *Vechiul Testament,* o să-ţi vezi duşmanii la picioare!... Pentru firmă şi un cuvânt bun, ţi-l dăm plocon pe Lęcki, cu tot neamul lui, pe Starski şi încă pe cineva pe deasupra... Szlangbaum e un caraghios! Nu face să-ţi fie asociat...

— Şi când îi veţi înfrânge pe domnii ăştia mari, ce va fi?

— Ne vom uni cu poporul, vom fi pătura lui intelectuală, de care astăzi e lipsit!... Îl vom învăţa filosofie, politică, economie, şi desigur că îi va merge mai bine cu noi decât cu conducătorii de până acum... Conducătorii! adăugă doctorul, râzând.

Wokulski făcu un gest plictisit cu mâna.

— Mie mi se pare că tu, care vrei să-i vindeci pe toţi de visuri, eşti un mare visător!

— Cum ai spus?

— Da. Nu aveţi nicio bază, dar vreţi să-i duceţi pe toţi de nas. Mai bine gândiţi-vă la o egalitate cinstită cu ceilalţi, şi nu la cucerirea lumii! Nu încercaţi să lecuiţi defectele altora înainte de a le lecui pe ale voastre! Doar ştiţi bine că din vina voastră creşte mereu numărul duşmanilor voştri! De altfel, nici nu ştii ce vrei: o dată îi dispreţuieşti pe ai tăi, odată îi supraestimezi!

— Dispreţuiesc indivizii, dar respect forţa obştii!

— Eu fac tocmai dimpotrivă, dispreţuiesc obştea, dar uneori respect individul!

Szuman căzu pe gânduri.

— Treaba ta! zise apoi, luându-şi pălăria. Este însă cert că dacă ieşi din societate, aceasta va cădea în mâinile lui Szlangbaum şi ale unei bande întregi de cărpănoşi. Dacă rămâi, ai putea să introduci oameni cinstiţi şi de treabă, care au oarecare defecte, în schimb au şi relaţii...

— Într-un fel sau altul, societatea tot va fi dominată de ei!

— Da, dar dacă pleci tu, au s-o domine habotnicii. Cu

tine, ar domina intelectualii!

— Tot un drac! răspunse Wokulski, ridicând din umeri.

— Ba de loc! Ne leagă de ei rasa şi situaţia comună, dar ne despart concepţiile! Noi suntem adepţii ştiinţei; ei — ai *Talmudului!* Noi avem înţelepciune; ei — şiretenie! Noi suntem puţin cosmopoliţi; ei — sectari! Nu văd nimic dincolo de sinagogă şi de comunitatea lor. Când e vorba de duşmani comuni, sunt aliaţi admirabili, dar când e în joc progresul iudaismului... sunt o povară insuportabilă! De aceea, în interesul civilizaţiei, conducerea trebuie să fie în mâinile noastre. Ceilalţi nu sunt în stare decât să pângărească lumea cu caftanele lor ca nişte halate şi cu mirosul lor de usturoi, dar nu să progreseze... Gândeşte-te, Stas!

Îl îmbrăţişă şi ieşi fredonând: “Raşelo, când Domnul în bunătatea-i nesfârşită...”

“Aşadar, îşi spuse Wokulski, este vorba de o luptă între evreii progresişti şi cei retrograzi, luptă la care eu urmează să particip ca aliat al unora sau al altora... Frumos rol!... Ah, cum mă plictisesc şi mă dezgustă toate istoriile astea!”

Începu să viseze; văzu numărul nesfârşit de trepte în vârful cărora se afla statuia de metal a zeiţei cu capul în nori şi cu inscripţia misterioasă la picioare: “Neschimbătoarea şi Curata...”

O clipă, uitându-se la cutele veşmântului ei, îi veni să râdă şi de domnişoara Isabela, şi de adoratorul ei triumfător, şi de propriile sale suferinţe.

“E posibil?... Este oare posibil ca eu...”

Dar statuia pieri; durerea reveni şi se instală în inimă ca un stăpân pe care nu-l poate mulţumi nimic.

La câteva zile după vizita lui Szuman, apăru Rzecki. Era foarte slăbit, se sprijinea în baston şi obosise atât de tare urcând până la etajul întâi, încât se lăsă gâfâind pe un scaun şi de-abia putu să vorbească.

Wokulski se înspăimântă.

— Ce-i cu tine, Ignacy? exclamă el.

— Ce să fie? Nimic... Bătrâneţea... Eh! Nu-i nimic!...

— Bine, dar trebuie să te îngrijeşti, dragul meu! Ar trebui să pleci undeva!

— Pot să-ţi spun că am încercat... M-am dus chiar la gară... Dar m-a cuprins un dor atât de mare de Varşovia şi... de magazinul nostru, adăugă el încet, încât... Ei, ce să zic... Te rog să mă ierţi că am venit...

— Tu-mi ceri iertare, bătrâne drag? Credeam că eşti supărat pe mine.

— Eu? Pe tine?... răspunse Rzecki, uitându-se la el cu duioşie. Pe tine?... Ei, ce să mai... M-au adus aici treburile şi un mare necaz...

— Un necaz?

— Închipuieşte-ţi! Klejn a fost arestat...

Wokulski se trase înapoi cu scaun cu tot.

— Klejn şi ceilalţi doi... îţi mai aduci aminte?... Maleski şi Patkiewicz...

— Pentru ce?

— Locuiau în casa baroanei Krzeszowska şi, ce-i drept, îi cam făceau zile fripte tipului ăluia... lui Maruszewicz... I-a ameninţat, dar ei s-au purtat şi mai al dracului... Până la urmă s-a dus la poliţie să reclame... A venit poliţia, a izbucnit un adevărat scandal şi i-a dus pe toţi trei la închisoare.

— Copilării... Copilării, şopti Wokulski.

— Şi eu am zis aşa, continuă Rzecki. Fireşte, nu vor păţi nimic, dar, oricum, e neplăcut. Măgarul ăla de Maruszewicz s-a speriat şi el... A venit la mine, s-a jurat, că nu-i el de vină... N-am putut să rabd şi i-am spus: “Că eşti vinovat, sunt sigur; dar tot atât de sigur este că în timpurile noastre bunul Dumnezeu ocroteşte pe ticăloşi... Pentru că, la drept vorbind, dumneata trebuia să stai astăzi la închisoare pentru fals, şi nu băieţii ăştia uşuratici”. L-au podidit lacrimile. S-a jurat că de azi înainte va merge pe calea cea dreaptă, şi că dacă până

acum a greşit, numai tu eşti de vină! “Am avut intenţiile cele mai bune, zice, dar domnul Wokulski, în loc să-mi dea o mână de ajutor, în loc să-mi sprijine bunele intenţii, m-a batjocorit…”

— Săracul de el! râse Wokulski. Ei? Alte noutăţi mai ai?

— În oraş se vorbeşte că părăseşti societatea.

— Exact.

— Şi că o cedezi evreilor!

Wokulski izbucni:

— Dar ce, asociaţii mei sunt o haină veche, ca să-i pot ceda? Au bani, au mintea întreagă… N-au decât să caute oameni şi să se sfătuiască!

— Pe cine să găsească? Şi chiar dacă ar găsi, în cine pot avea încredere, dacă nu în evrei?… Evreii se gândesc serios la afacerea asta. Nu-i zi să nu vină la mine Szuman sau Szlangbaum, şi fiecare îmi propune ca după plecarea ta să conduc eu societatea…

— De fapt, tu o conduci şi acum!

Rzecki lăsă mâna în jos.

— Cu ideile şi cu banii tăi! Dar n-are importanţă. Din toate astea rezultă că Szuman face parte dintr-o partidă, iar Szlangbaum, din alta, şi că amândoi au nevoie de oameni de paie… În faţa mea fiecare îl face pe celălalt cu ou şi cu oţet, dar aseară am auzit că sunt pe cale să cadă de acord.

— Deştepţi mai sunt! murmură Wokulski.

— Eu însă am pierdut orice simpatie pentru ei! răspunse Rzecki. Doar sunt negustor bătrân şi pot să-ţi spun ca la ei totul se sprijină pe înşelătorie, chiul şi negoţ de haine vechi!

— Nu-i critica prea mult, pentru că noi i-am învăţat să fie aşa!

— Nu, nu i-am învăţat noi! strigă Rzecki, mânios.

Wokulski începu să se plimbe prin cameră.

— Szuman avea dreptate când spunea că duşmănia faţă de ei este în creştere dacă şi tu…

— Eu nu-i duşmănesc! Eu ies din scenă. Dar uită-te şi ai să vezi ce se petrece... Unde nu se vâră, unde nu deschid magazine, pe ce nu încearcă să pună mâna?! Şi fiecare, cum ocupă un post, aduce după sine o întreagă legiune de alţi evrei! Cel puţin dacă ar fi mai buni decât ai noştri; dar sunt şi mai răi! Ai să vezi ce-or să facă din magazinul nostru, ce vânzători au să aibă şi ce mărfuri au să vândă! ... N-au pus bine mâna pe el, că se şi vâră printre aristocraţi şi încearcă să pună laba şi pe societatea ta!...

— Noi suntem de vină... Noi suntem de vină... repetă Wokulski. Nu putem refuza oamenilor dreptul de a cuceri poziţii, dar putem să le apărăm pe ale noastre!

— Tu ai părăsit postul!

— Nu din cauza lor! Cu mine s-au purtat cinstit.

— Fiindcă au avut nevoie de tine! Din tine şi din relaţiile tale şi-au făcut o trambulină...

— Lasă! îl întrerupse Wokulski. Nu ne putem convinge unul pe altul... Ah! era să uit... Am aici actele de deces ale lui Ludwik Stawski.

Rzecki sări ca ars.

— Soţul doamnei Helena?... Unde? întrebă, febril. Dar asta însemnează salvarea noastră, a tuturor!...

Wokulski îi dădu actele, pe care Rzecki le luă cu mâinile tremurânde.

— Fie-i ţărâna uşoară! Slavă ţie, Doamne!... Ei, dragă Stas, acum nu mai există nicio piedică... Însoară-te cu ea! ... Ah, dacă ai şti cât te iubeşte... Am să-i scriu îndată, şi actele să i le duci tu... Cere-o imediat în căsătorie... Văd de pe acum că societatea are să fie salvată! Poate şi magazinul! Câteva sute de oameni pe care îi vei salva de mizerie vă vor binecuvânta... Ce femeie! Numai lângă ea vei găsi liniştea şi fericirea.

Wokulski se opri în faţa lui şi clătină din cap.

— Şi ea? Ea ar fi fericită cu mine?

— Te iubeşte la nebunie... Nici nu-ţi închipui...

— Dar ştie pe cine iubeşte?... Oare nu vezi că sunt o

ruină, şi încă o ruină morală? Să otrăvesc fericirea cuiva sunt în stare, dar să-i dau fericirea... Dacă aş putea să mai dau ceva omenirii, i-aş da numai bani şi muncă... Nu însă oamenilor de astăzi, de care trebuie să te ţii cât mai departe.

— Taci! strigă Rzecki. Însoară-te cu ea, şi o să vezi altfel lucrurile.

Wokulski râse trist.

— Da... să mă însor... Să încurc viaţa unei fiinţe bune şi nevinovate, să-i exploatez sentimentele cele mai nobile, şi cu gândul să fiu în altă parte... Ca să-i reproşez, peste un an, doi, că pentru ea am renunţat la năzuinţele mele cele mai mari...

— E vorba de politică?... şopti. Rzecki, misterios.

— Nicio politică! Am avut şi timp şi ocazii destule ca să-mi pierd iluziile politice... Există ceva mai important decât politica...

— Poete invenţia lui Geist? întrebă Rzecki.

— De unde ştii?

— De la Szuman.

— Ah, adevărat!... Am uitat că Szuman ştie totul. Nu. Pentru aşa ceva trebuie talent...

— Da, trebuie. În orice caz, te sfătuiesc să te gândeşti la doamna Stawska, pentru că dacă nu...

Wokulski zâmbi:

— O iei tu? Ia-o, ia-o! Vă garantez-că nu veţi fi nefericiţi împreună.

— Eh, lasă gluma! S-ar scufunda pământul dacă o rablă ca mine s-ar gândi la o femeie ca ea! Nu, este cineva mai primejdios... Mraczewski... E nebun după ea, ascultă ce-ţi spun! A fost până acum de trei sau patru ori la ea... Inima unei femei nu-i de piatră...

— O! Mraczewski? Nu mai face pe socialistul?

— Aş! Spune că un om care a pus deoparte prima mie de ruble şi a cunoscut o femeie atât de frumoasă ca doamna Stawska nu mai are gândul la politică.

— Bietul Klejn era de altă părere!

— Ei! Klejn e un zăpăcit... Băiat bun, dar nu-i pentru comerţ. Mraczewski, în schimb, e o adevărată perlă!... Chipeş, vorbeşte franţuzeşte, iar când se uită la o clientă şi când începe să-şi răsucească mustaţa!... Ăsta o să facă treabă în lume! Şi-o să ţi-o sufle şi pe doamna Stawska... Ai să vezi!

Domnul Rzecki se pregăti de plecare, dar se opri încă o clipă.

— Însoară-te cu ea, Stas, însoară-te!... Faci fericită o femeie, salvezi societatea şi poate o dată cu ea şi magazinul! Ce-ţi trebuie ţie invenţii?! Aş mai înţelege dacă ar fi vorba de politică... În timpurile astea, când pot surveni evenimente din cele mai importante... Dar maşinile alea zburătoare... Deşi poate că şi ele ar folosi la ceva... Ei! Fă cum crezi, dar hotărăşte-te repede în privinţa doamnei Stawska, pentru că Mraczewski n-o să se lase cu una, cu două! E un crai de n-are pereche! Maşini zburătoare! mai ştiu şi eu?... Poate că şi ele... poate că şi ele pot folosi la ceva...

Wokulski rămase singur.

“Ce să aleg? Parisul, sau Varşovia?... se întrebă el. La Paris mă aşteaptă un scop mare, dar nesigur. Aici, câteva sute de oameni... pe care mi-e silă să-i privesc!...”

Se apropie de fereastră, şi câtva timp se uită în stradă, ca să se reculeagă. Dar totul îl supără — şi huruitul trăsurilor, şi forfota pietonilor, şi chipurile îngrijorate sau surâzătoare ale trecătorilor... Iar mai mult ca orice îl supărau femeile. I se părea că fiecare este întruchiparea prostiei şi a făţărniciei.

“Fiecare îşi va găsi un Starski, mai curând sau mai târziu. Fiecare îl caută!”

Peste câtva timp Szuman îl vizită din nou.

— Dragul meu, îi strigă el din prag, râzând, chiar dacă m-ai da pe uşă afară, tot am să te persecut cu vizitele mele!

— Ba nu! Poţi să vii cât de des! răspunse Wokulski.

— Admirabil! Asta înseamnă că am ajuns la jumătatea tratamentului. Ce înseamnă să ai un creier sănătos!... După-aproape şapte săptămâni de neagră mizantropie, începi să tolerezi specia umană, şi încă în persoana mea... Ha, ha, ha! Ce-ar fi dacă am lăsa să intre în colivia asta o femeie nostimă?...

Wokulski se făcu palid.

— Da, da... ştiu că este încă prematur... Deşi e timpul să te arăţi printre oameni. Asta te-ar vindeca pe deplin. Uită-te, de pildă, la mine! Cât timp am stat între patru pereţi, m-am plictisit ca un drac în clopotniţă! Acum, de-abia mi-am arătat nasul printre oameni, şi am mii de distracţii! Szlangbaum vrea să mă tragă pe sfoară, şi dintr-o uimire cade într-alta, convingându-se pe zi ce trece că, deşi par atât de naiv, îi miros din prima clipă toate şmecheriile. Şi mă respectă! Fantastic!

— N-aş putea spune că asta este o distracţie grozavă!

— Aşteaptă puţin!... A doua distracţie mi-o oferă coreligionarii mei din cercurile financiare, deoarece li se pare că mă pricep straşnic la afaceri şi totuşi au să facă din mine ce vor... Îmi imaginez dureroasa lor decepţie când se vor convinge că nu sunt atât de isteţ în afaceri şi nici destul de prost ca să ajung un pion în mâinile lor...

— Şi când mi-aduc aminte cât mi-ai bătut capul să mă asociez şi eu cu ei!...

— Asta-i altceva! Chiar şi acum mai insist! Dintr-o asociaţie prudentă cu evrei înţelepţi, nimeni n-a pierdut nimic, niciodată, cel puţin din punct de vedere financiar! Dar altceva este să fii asociat, şi altceva să fii pion, aşa cum vor să facă din mine...

— Asta însă nu te împiedică să-i admiri şi să te asociezi cu Szlangbaum!

— Şi asta e altceva! continuă Szuman. După părerea mea, sunt o rasă foarte inteligentă. În plus, sunt rasa mea, aşa că îi admir. Iar luaţi ca obşte, îi iubesc. În ce

priveşte asociaţia mea cu Szlangbaum... Pentru numele lui Dumnezeu, Stas dragă! Ar fi oare înţelept să ne mâncăm între noi când e vorba de o afacere atât de strălucită ca societatea ta comercială?... Tu o părăseşti, şi, din două una: sau se prăbuşeşte, sau pun mâna pe ea nemţii! Şi într-un caz, şi în altul, ţara va avea de pierdut. Aşa, va câştiga şi ţara, şi noi...

— Te înţeleg din ce în ce mai puţin, răspunse Wokulski. Evreii sunt, după tine, când mari, când ticăloşi... Pe Szlangbaum ba trebuie să-l alungăm din societate, ba trebuie să-l primim... O dată zici că au de câştigat evreii, o dată că are de câştigat ţara... Un adevărat haos!...

— Haos e în capul tău! Ce spun eu e adevărul cel mai limpede! La noi numai evreii creează mişcarea industrială şi comercială, aşa că fiecare dintre victoriile lor economice este un câştig pentru ţară. N-am dreptate?

— Să mă mai gândesc, zise Wokulski. Ei, dar ce alte distracţii ai mai avut?

— Una straşnică! Imaginează-ţi că prima ştire despre viitoarele mele succese financiare i-a şi hotărât să mă însoare! Pe mine, cu mutra mea de ovrei şi cu chelia asta!

— Cine?... Cu cine?

— Fireşte că prietenii noştri. Cu cine? Cu cine mi-o plăcea. Printre altele, şi cu o creştină, şi încă de familie bună, cu condiţia să mă botez...

— Şi tu?...

— Eu? Aş fi în stare să fac şi una ca asta, din curiozitate! Ca să văd cum mă va convinge că mă iubeşte o creştină frumoasă, tânără, bine educată şi mai ales dintr-o familie bună!... M-aş tăvăli de râs! M-aş prăpădi de râs văzând-o cum se străduieşte să-mi câştige mâna şi inima. M-aş îneca de râs auzind-o vorbind despre “marele ei sacrificiu” pentru binele familiei şi poate chiar al patriei! M-aş îmbolnăvi de râs, în sfârşit, căutând să văd cum s-ar răzbuna pentru sacrificiul făcut, înşelându-mă după moda veche, adică pe ascuns, sau după moda nouă,

adică pe faţă, şi, poate, chiar cerându-mi consimţământul!

Wokulski se luă cu mâinile de cap.

— Îngrozitor!

Szuman se uită la el pe sub sprâncene.

— Bătrân romantic!... Bătrân romantic!... Te iei de cap, fiindcă în imaginaţia ta bolnavă continuă să domnească himera iubirii ideale, a femeii cu inima de înger... din care nu mai găseşti azi decât în proporţie de zece la sută... Aşadar, în nouă cazuri din zece ai şansa să nu reuşeşti!... Şi vrei să ştii de ce? Uită-te puţin la relaţiile dintre oameni şi ai să vezi sau că bărbatul, ca un cocoş, se învârteşte în jurul a zece sau chiar mai multe găini, sau că femeia, ca o lupoaică în călduri, atrage după ea o întreagă haită de lupi sau de dulăi prostiţi. Şi îţi spun sincer că mai îngrozitor decât goana acestei haite nu poate fi decât dependenţa ei de lupoaică... Atunci când te-apucă, îţi pierzi averea, sănătatea, inima, energia şi, la urmă, raţiunea... Vai de cel care nu e în stare să se ridice din mocirlă!...

Wokulski tăcea cu ochii larg deschişi. În sfârşit, rosti în şoaptă:

— Ai dreptate...

Doctorul îl apucă de mână şi, scuturându-i-o cu violenţă, strigă:

— Am dreptate? Recunoşti? Atunci, eşti salvat! Da, mai eşti om! Scuipă pe tot ce a fost: pe durerea ta şi pe ticăloşia altora! Alege-ţi un ţel, indiferent care, şi începe o viaţă nouă! Fă mai departe avere, fă invenţii, căsătoreşte-te cu doamna Stawska, sau înfiinţează o nouă societate comercială! Numai să doreşti ceva! Să faci ceva! Pricepi? Şi să nu dai voie niciodată vreunei fuste să te zăpăcească! Înţelegi? Oameni cu energia ta poruncesc! Nu ascultă de ordinele altora! Conduc! Nu se lasă conduşi! Dacă între tine şi Starski l-a ales cineva pe Starski, a dovedit că nu-l merită nici măcar pe el... Asta e

reţeta mea, pricepi?... Şi acum, rămâi cu bine şi cu propriile tale gânduri!

Wokulski nu-l opri.

— Te-ai supărat pe mine? zise Szuman. Nu mă mir. Ţi-am ars cu fierul roşu o rană urâtă, dar ce a mai rămas va pieri de la sine. Rămâi cu bine!

După plecarea doctorului, Wokulski deschise fereastra şi îşi descheie cămaşa. Îi era cald, simţea că se înăbuşă şi i se părea că o să-i ţâşnească sângele din vine. Îşi reaminti de Zaslawsk şi de baronul înşelat, pe lângă care jucase aproape acelaşi rol pe care-l juca acum Szuman faţă de el... Începu să viseze, şi lângă imaginea Isabelei în braţele lui Starski, apăru haita de lupi înfierbântaţi, gonind prin zăpadă după lupoaică... Era şi el unul dintre ei!

Din nou îl cuprinse durerea, dezgustul şi scârba de sine însuşi.

“Ce prost sunt!... Să vezi atâtea lucruri, să auzi atâtea şi totuşi să cazi atât de jos!... M-am luat la întrecere cu Starski, şi Dumnezeu mai ştie cu cine!”

De data aceasta avu curaj să vadă limpede imaginea domnişoarei Isabela; se uită cu îndrăzneală la trăsăturile ei de statuie, la părul ei blond-cenuşiu, la ochii ei schimbători la culoare, mergând de la albastru la negru, şi i se păru că pe faţa, pe gâtul, pe braţele şi pe pieptul ei vede, ca o pecete, urmele sărutărilor lui Starski.

“Szuman are dreptate! M-am vindecat!”

Încetul cu încetul, mânia se răci; în locul ei apăru din nou jalea şi tristeţea.

În zilele următoare Wokulski nu mai citi nimic. Scrise o mulţime de scrisori lui Suzin şi meditä adânc.

Se gândea că în situaţia actuală, închis aproape de două luni în casă, încetase de a mai fi om şi începea să devină un fel de stridie, care, stând într-un singur loc, primeşte de la lume fără să aleagă, ceea ce i se aruncă la întâmplare.

Lui ce i se aruncase?

I se puseseră la îndemână cărţi, din care aflase că este un Don Quijote, cărţi care îi stârniseră dorul de o lume miraculoasă, în care oamenii stăpânesc toate forţele naturii. Simţi dorinţa de a nu mai fi Don Quijote care stăpâneşte stihiile.

Veniră apoi la el — pe rând — Szlangbaum şi Szuman, de la care află că cele două partide evreieşti se luptă pentru conducerea societăţii comerciale...

Şi-l apucă atâta scârbă de comerţ, de societăţi şi de beneficii, încât se miră şi el cum de putuse trăi aproape doi ani în această atmosferă!

“Am agonisit avere pentru ea!... îşi spuse în gând. Comerţ... Eu şi comerţ!... În curs de doi ani am strâns peste, o jumătate de milion de ruble, m-am vârât printre chibiţii vieţii economice, mi-am jucat pe o singură carte şi munca, şi viaţa! Am câştigat... Eu... idealistul! Eu învăţatul! Eu, care ştiu atât de bine că nimeni nu poate agonisi o jumătate de milion de ruble chiar muncind o viaţă întreagă! Ce spun o viaţă! Trei!... Singura consolare cu care am rămas este siguranţa că n-am furat şi n-am înşelat... Se vede treaba că Dumnezeu are grijă de dobitoci!...”

Acum, de când ştia că Stawski murise, se gândea tot mai des la doamna Stawska şi la Geist.

“La drept vorbind, ar trebui să dau înapoi averea asta câştigată printr-o cacialma! La noi în ţară mizeria şi ignoranţa n-au margini, iar săracii şi ignoranţii sunt oameni cinstiţi... Singurul mijloc ar fi să mă însor cu doamna Stawska. Sunt sigur că nu mi-ar paraliza intenţiile, şi mi-ar fi cea mai fidelă colaboratoare. Ştie ce e munca şi mizeria şi are o fire atât de bună!...”

Raţiona aşa, dar nu simţea decât dispreţ pentru cei pe care voia să-i fericească. Înţelegea că pesimismul lui Szuman, dacă îl lecuise de patimă, îl şi otrăvise. Îi era greu să scape de înrâurirea cuvintelor lui, de ideea că

specia umană e alcătuită sau din găini, care dau târcoale cocoşului, sau din lupi, care gonesc după lupoaice în călduri. Îl durea gândul că, oriunde ar întoarce capul, are mai multe şanse să dea peste o bestie decât peste un om.

“Să-l ia dracu cu tratamentul lui cu tot” şopti el.

Şi începu să se gândească la Szuman.

Erau trei inşi care vedeau în oameni trăsături profund animalice: el, Geist şi. Szuman. El însă credea că animalele cu chip de om sunt excepţii, lumea fiind alcătuită din suflete nobile. Geist, dimpotrivă, susţinea că lumea este bestială, iar oamenii buni — excepţii; în acelaşi timp, credea că, în timp, aceştia vor ajunge să stăpânească tot globul, şi de zeci de ani lucra la o invenţie care să facă posibil acest triumf.

La rândul lui, Szuman susţinea că imensa majoritate a oamenilor sunt animale, dar nu credea într-un viitor mai bun şi nici nu căuta să trezească în cineva această speranţă. Pentru el specia umană era osândită la veşnică bestialitate, cu excepţia evreilor, care ies ca ştiucile dintre caracude.

“Frumoasă filosofie!” îşi zise Wokulski.

Simţea că în sufletul său rănit, ca pe un câmp proaspăt arat, încolţise pesimismul lui Szuman, care începuse să dea roade. Îşi dădea seama că se stinge în el nu numai iubirea, ci şi regretul. Pentru că, dacă lumea întreagă e alcătuită din bestii, n-are niciun rost să fugi nebun după o bestie din atâtea, nici să te superi că e şi animal, nici mai bun, nici mai rău decât celelalte.

“Blestemat tratament! gândi el. Dar... poate că e bun... Cu concepţiile mele am dat un groaznic faliment. Cine îmi garantează că Geist nu se înşală şi el în ale sale, sau că Szuman n-are dreptate Rzecki? Un animal! Helena Stawska, alt animal! Geist, la fel! Eu, la fel!... Idealurile sunt ca un tablou înfăţişând o iesle cu o mână de fân care nu poate să sature foamea nimănui!... Atunci, ce rost are

să te sacrifici pentru unii, sau să alergi după alţii?... Nu! Trebuie să ne vindecăm, să începem o altă viaţă. Să mâncăm mâncăruri fine şi să bem vinuri alese, în societatea femeilor frumoase... Uneori să citim o carte, alteori să călătorim, să ascultăm un concert. Şi aşa să aşteptăm bătrâneţea!”

Cu o săptămână înainte de adunarea la care trebuia să se hotărască soarta societăţii comerciale, Wokulski primi tot mai multe vizite. Veniră să-l vadă negustori, aristocraţi şi avocaţi, care-l implorau să nu-şi părăsească postul şi să nu lase pieirii o instituţie creată de el. Îi primea pe toţi cu o indiferenţă atât de glacială, încât vizitatorii renunţau să-şi mai desfăşoare argumentele; le spunea că este obosit şi bolnav şi că trebuie să se odihnească.

Plecau fără nicio speranţă, convinşi că Wokulski e grav bolnav. Slăbise, vorbea în monosilabe, era ursuz, şi ochii îi ardeau, cuprinşi parcă de friguri,

“Moare din lăcomie!” spuneau negustorii.

Cu câteva zile înainte de termenul fixat, Wokulski îşi chemă avocatul şi-l rugă să anunţe pe asociaţi că, în conformitate cu acordul încheiat între ei, îşi retrage capitalul şi părăseşte societatea. Ceilalţi erau liberi să procedeze la fel.

— Dar banii? întrebă avocatul.

— Capitalurile asociaţilor mei sunt la bancă. În ceea ce priveşte conturile mele, am să le pun la punct cu Suzin!

Avocatul plecă abătut. În aceeaşi zi prinţul veni la Wokulski.

— Aud lucruri de necrezut! începu el, strângându-i mâna. Avocatul dumitale acţionează în aşa fel încât lasă să se creadă că ai într-adevăr intenţia să ne părăseşti...

— Aţi crezut că glumesc?

— Nu, nu... Dar credeam că poate ai descoperit unele inadvertenţe în convenţia noastră şi...

— Aşa! Şi acum mă tocmesc, obligându-vă să iscăliţi o altă convenţie, care să vă reducă dumneavoastră

procentele şi mie să-mi sporească venitul!... continuă Wokulski. Nu, domnule dragă! Mă retrag cât se poate de serios!

— Va fi o mare dezamăgire pentru asociaţii noştri!

— Care? Dumneavoastră doar aţi cerut la semnare ca asociaţia noastră să fie valabilă un an! Singuri aţi dorit ca afacerile să fie în aşa fel aranjate încât în decurs de o lună după expirarea contractului fiecare asociat să-şi poată retrage capitalul! Aşa aţi cerut! Dumneavoastră aţi cerut! Iar eu depăşesc condiţiile contractului. În sensul că vă restitui banii nu la o lună, ci la o oră după dizolvarea societăţii!

Prinţul se lăsă în fotoliu.

— Societatea va continua să existe, murmură el, dar locul dumitale îl vor lua evreii!

— Alegerea depinde de dumneavoastră!

— Evreii, în societatea noastră... oftă prinţul. Abia aşteaptă să vorbească ovreieşte la şedinţe... Biata noastră ţărişoară! Nefericita noastră limbă!...

— N-aveţi nicio grijă! îl linişti Wokulski. Majoritatea asociaţilor noştri au obiceiul să discute la şedinţe în limba franceză, şi, totuşi, limba noastră n-a avut nimic de pătimit. Aşa că nu cred să-i strice nici câteva fraze ovreieşti!

Prinţul se înroşi.

— Dar evreii, domnule... sunt un neam străin... Şi tocmai acum oamenii sunt cam porniţi împotriva lor...

— Pornirea asta nu dovedeşte nimic. Şi, la urma urmei, cine vă opreşte să vă strângeţi capitalul — aşa cum au făcut evreii — ca să-l încredinţaţi unui negustor creştin, şi nu lui Szlangbaum?

— Nu cunoaştem niciun negustor în care am putea avea încredere!

— Dar pe Szlangbaum îl cunoaşteţi?

— În plus, nu avem printre noi oameni destul de capabili! Sunt numai funcţionari comerciali, nu oameni de

afaceri!...

— Dar eu ce am fost? Şi eu am fost funcţionar comercial. Şi încă băiat de prăvălie! Cu toate astea, societatea a realizat venitul prevăzut!

— Dumneata eşti o excepţie...

— De unde ştiţi că nu veţi găsi mai multe excepţii de acelaşi gen în depozitele de vinuri şi pe după tejghele? Căutaţi!

— Evreii vin singuri la noi...

— Vedeţi? Asta e! exclamă Wokulski. Evreii vin la dumneavoastră, şi dumneavoastră vă duceţi la ei, dar un parvenit creştin nu poate ajunge până la dumneavoastră din cauza piedicilor pe care le întâlneşte în cale... Cunosc povestea! Uşile dumneavoastră sunt atât de ermetic închise în faţa negustorilor şi industriaşilor noştri, încât trebuie bombardate cu sute de mii de ruble ca să se deschidă. Dacă nu vrei să te strecori pe sub ele, ca o ploşniţă... Deschideţi-le puţin, şi poate că veţi aranja treburile şi fără evrei!

Prinţul îşi acoperi ochii cu palmele.

— O, domnule Wokulski, ceea ce spui dumneata e foarte just, deşi foarte amar... foarte crud... Nu face nimic... Înţeleg de ce ai faţă de noi sentimentul acesta plin de amărăciune!... Dar... mai sunt şi îndatoririle faţă de societate...

— Da, dar nu consider că mi-am îndeplinit aceste îndatoriri prin faptul că la capitalul meu am avut un venit anual de cincisprezece la sută. Şi socot că nu voi fi un cetăţean mai rău dacă am să mă mulţumesc numai cu cinci la sută!...

— Doar noi cheltuim banii ăştia! răspunse prinţul, cam jignit. Datorită nouă trăiesc atâţia oameni!...

— Şi eu am să-i cheltuiesc. La vară mă duc la Ostende, la toamnă la Paris, la iarnă la Nisa...

— Te rog... De pe urma noastră nu trăieşte numai străinătatea! Câţi meseriaşi de la noi...

— Aşteaptă un an şi chiar mai mult ca să primească ce li se cuvine! îi tăie Wokulski vorba. Noi doi cunoaştem destui protectori ai industriei autohtone! I-am avut de altfel în societatea noastră...

Prinţul se ridică repede din fotoliu.

— Nu! Nu se poate, domnule Wokulski! gâfâi el. E drept că avem mari defecte şi multe păcate, dar n-am păcătuit cu nimic faţă de dumneata! Te-ai bucurat de bunăvoinţa noastră... de stima noastră...

— Stimă!... exclamă Wokulski, râzând. Oare dumneavoastră credeţi că n-am înţeles în ce constă această stimă şi ce poziţie îmi asigură printre dumneavoastră?... Domnul Szastalski, domnul Niwiński, chiar şi... domnul Starski, care n-au muncit niciodată, care nu vor să ştie de unde vin banii pe care-i aruncă pe fereastră, ocupă în stima dumneavoastră un loc cu zece trepte mai sus decât mine. Dar ce spun eu... Orice venetic poate să pătrundă fără greutate în saloanele dumneavoastră, pe care eu abia le-am putut cuceri, fie şi cu preţul celor cincisprezece la sută la capitalul încredinţat!... Aceşti oameni se bucură de stima dumneavoastră, iar eu, nu! Ba au avantaje şi mai mari... deşi fiecare din cei pomeniţi de mine valorează mai puţin decât portarul magazinului meu, pentru că portarul meu tot face ceva, şi nu batjocoreşte lumea!

— Domnule Wokulski, ne nedreptăţeşti... Înţeleg ce vrei să spui şi, pe cinstea mea, îmi e ruşine! Dar noi nu suntem răspunzători pentru faptele rele comise de un individ sau altul...

— Ba da! Sunteţi toţi răspunzători! Aceşti indivizi au crescut în rândurile dumneavoastră, iar ceea ce dumneavoastră numiţi faptă rea nu este decât rodul concepţiilor dumneavoastră, al dispreţului dumneavoastră pentru orice muncă şi pentru orice îndatoriri!

— În dumneata vorbeşte amărăciunea... spuse prinţul,

pregătindu-se de plecare. O amărăciune justificată. Cred însă că greşeşti când o îndrepţi împotriva noastră... Te salut, domnule! Care va să zică, ne laşi la discreţia evreilor?

— Sper că o să vă înţelegeţi mai bine cu ei decât cu mine, răspunse Wokulski, ironic.

Prinţul avea lacrimi în ochi.

— Am crezut că vei fi o punte de aur între noi şi cei care... se îndepărtează tot mai mult de noi...

— Am vrut să fiu, dar mi s-au tăiat picioarele cu fierăstrăul şi m-am prăbuşit... încheie Wokulski înclinându-se.

— Ne întoarcem aşadar la şanţurile "Sfintei Treimi" !... [1]

— Încă nu sunt şanţuri... ci de-abia o mică afacere cu evreii.

— Aşa crezi dumneata?... întrebă prinţul, pălind. Atunci, eu nu voi face parte din această societate! Biata noastră ţărişoară...

Şi ieşi clătinând din cap.

În sfârşit, avu loc şi şedinţa societăţii comerciale.

La început, direcţia, din care făcea parte Wokulski, prezentă o dare de seamă asupra anului expirat. Rezulta că veniturile depăşiseră de zece ori şi ceva capitalul, aducând un profit nu de cincisprezece, ci de optsprezece la sută. Asociaţii ascultară emoţionaţi darea de seamă şi, la propunerea prinţului, mulţumiră direcţiei şi lui Wokulski — care lipsea de la şedinţă — ridicându-se în picioare.

Apoi luă cuvântul avocatul lui Wokulski, care declară că din motive de boală clientul său se retrage nu numai de la direcţie, dar chiar din societate. Cu toate că asociaţii erau de mult preveniţi, ştirea făcu o impresie copleşitoare.

[1] Aluzie la Comedia nedivină a lui Z. Krasinski, în care nobilimea închisă în fortăreaţa „Sfântă Treime", e asediată de mase.

Folosindu-se de o pauză, prinţul ceru cuvântul şi anunţă că, în urma retragerii lui Wokulski, se retrage şi el. După aceea părăsi imediat sala dezbaterilor. La ieşire şopti la urechea unui prieten:

— Nu m-am priceput niciodată la afaceri; Wokulski e singurul om căruia puteam să-i încredinţez onoarea numelui meu. Astăzi, când s-a retras, nu mai am nici eu ce căuta aici.

— Dar dividendele?... şopti prietenul.

Prinţul se uită la el de sus.

— N-am făcut nimic pentru dividende, ci pentru nefericita noastră ţărişoară! răspunse. Am vrut să introduc în sfera noastră puţin sânge proaspăt şi concepţii mai noi. Trebuie să recunosc însă că am pierdut, şi nu din vina lui Wokulski... Sărmana noastră ţărişoară...

Plecarea prinţului, deşi neaşteptată, făcu mai puţină impresie: cei prezenţi ştiau că societatea nu se desfiinţează.

Luă apoi cuvântul un avocat. Cu o voce tremurătoare, citi un discurs foarte frumos, care spunea că prin plecarea lui Wokulski societatea pierdea nu numai un conducător, dar şi cinci şesimi din capital.

— Societatea ar fi trebuit să se prăbuşească, citi el, şi ruinele sale să cadă peste ţara întreagă, peste mii de salariaţi şi sute de familii...

Aici se întrerupse, aşteptând efectul. Dar cei de faţă rămaseră indiferenţi: ştiau de la început ce va urma.

Avocatul luă din nou cuvântul şi adresă un apel către cei prezenţi, cerându-le să nu-şi piardă curajul.

— Pentru că, domnilor, s-a găsit un cetăţean onorabil, om de specialitate, chiar prieten şi asociat cu Wokulski, care este hotărât să ducă pe umerii săi — precum Atlas, cerul — zdruncinata noastră societate. Iar omul acesta, care doreşte să şteargă lacrimile din mii de ochi, să salveze ţara de la ruină, să împingă comerţul pe căi noi...

În clipa aceea toţi întoarseră capul spre scaunul pe care

şedea, asudat şi roşu la faţă, Szlangbaum.

— Omul acesta, strigă avocatul, este…

— Fiul meu, Henryk!… se auzi un glas dintr-un colţ.

Deoarece intervenţia aceasta nu era aşteptată, sala se zgudui de râsete. De partea ei, însă, direcţia societăţii simulă o uimire plină de bucurie şi-i întrebă pe toţi cei prezenţi dacă îl acceptă pe domnul Szlangbaum ca asociat şi conducător! Primit în unanimitate, noul conducător fu poftit să ia loc în fotoliul prezidenţial.

Aici se iscă din nou o mică încurcătură. Căci imediat ceru cuvântul Szlangbaum-tatăl, care, după ce aduse elogii fiului său şi direcţiei, spuse în concluzie că societatea nu poate să garanteze asociaţilor un venit anual mai mare de zece la sută!

Se stârni larmă, peste zece oratori luară cuvântul; după discuţii foarte aprinse, se stabili că societatea va primi pe noii membri indicaţi de domnul Szlangbaum, care prelua şi conducerea afacerilor.

Ultimul episod fu cuvântarea doctorului Szuman; solicitat să primească un loc în comitetul de direcţie, doctorul refuză postul acesta atât de onorabil, dar îşi permise să glumească pe socoteala societăţii alcătuite din aristocraţi şi evrei.

— Este un fel de căsnicie nelegitimă, zise el. Totuşi, deoarece din asemenea căsătorii se nasc uneori copii geniali, să sperăm că şi societatea noastră va da roade neobişnuite!…

Direcţia manifestă nelinişte, o parte dintre cei prezenţi erau revoltaţi, majoritatea însă îl aplaudă furtunos.

Wokulski află totul: săptămână următoare şedinţei fu vizitat de zeci de persoane şi bombardat cu zeci de scrisori semnate sau anonime.

Cu acest prilej descoperi că are o stare de spirit nouă şi ciudată. I se părea că toate firele care-l legaseră de oameni se rupseseră, că toată lumea îi era indiferentă, că nu-l mai interesa de loc ceea ce îi interesa pe ceilalţi, într-

un cuvânt, că seamănă cu actorul care, terminându-şi rolul pe scenă — unde cu o clipă înainte a râs, a plâns şi s-a înfuriat — se pierde printre spectatori, pentru a urmări jocul colegilor săi.

“De ce s-or fi agitând aşa?... Ce dobitoci!...”

I se părea că vede lumea de pe un alt tărâm, privindu-şi îndeletnicirile trecute într-o perspectivă cu totul nouă.

Câteva zile în şir, îl vizitară asociaţii, funcţionarii şi clienţii societăţii, nemulţumiţi de intrarea lui Szlangbaum sau poate îngrijoraţi de viitorul lor. Cei mai mulţi îl îndemnau să revină la postul părăsit, pe care îl mai putea reocupa, deoarece contractul cu Szlangbaum nu fusese încă semnat.

Unii — chiar plângând — prezentau situaţia lor într-o lumină atât de jalnică, încât Wokulski se simţi oarecum mişcat. Descoperi însă în el atâta nepăsare, atâta lipsă de compătimire pentru nefericirea altora, încât îl cuprinse mirarea.

“A murit ceva în mine!” îşi spunea el. Şi-i lăsa pe vizitatori să plece, fără să-i satisfacă.

Apoi veni un alt val de oameni, care, sub cuvânt că vor să-i aducă mulţumiri, voiau să-şi satisfacă doar curiozitatea, să vadă cum arată acum omul atât de puternic odinioară, despre care se spunea că dăduse în mintea copiilor. Aceştia nu-l mai rugară să intre din nou în societate, ci se mulţumiră să-i laude activitatea trecută, spunând că prea curând nu se va găsi un om atât de activ în stare să-l înlocuiască.

Al treilea val de vizitatori veni fără niciun motiv. Nu-i făcură nici măcar complimente. Dimpotrivă, pomeneau din ce în ce mai des de Szlangbaum, de energia şi calităţile lui.

Dintre toate vizitele, deosebită fu aceea a căruţaşului Wysocki. Venise să-şi ia rămas bun de la fostul său stăpân; ar fi vrut să-i spună ceva, dar îl podidiră lacrimile şi, după ce-i sărută mâinile, fugi din cameră.

Aproape acelaşi lucru se întâmplă şi cu scrisorile... Îi scriseră şi cunoscuţi şi necunoscuţi, implorându-l să nu se retragă, fiindcă asta ar însemna o catastrofă pentru ţară. Alţii îi elogiau activitatea de până atunci sau îşi exprimau regretele lor; unii îl sfătuiau să se asocieze cu Szlangbaum, socotit om foarte capabil, care se gândea la binele obştesc. În schimb, anonimele erau pline de înjurături. Era acuzat că în anul care trecuse dăduse o lovitură dezastruoasă industriei interne prin importul de produse străine, şi că de astă dată distrugea comerţul, vânzându-l evreilor. Era menţionată chiar şi suma pe care o primise!

Wokulski medita cât se poate de calm asupra acestor manifestări. I se părea că asistă la propria lui înmormântare. Îi vedea limpede pe toţi cei ce-l regretau, îl lăudau sau îl înjurau; îl vedea pe succesorul său, faţă de care începuseră acum să se îndrepte simpatiile; în sfârşit, înţelese că era pe cale să fie uitat şi că nimeni n-avea nevoie de el. Acum era ca o piatră aruncată în apă; la început, în locul unde, cade, se formează un vârtej; apoi valurile se îndepărtează, scăzând, tot scăzând, până dispar... Şi peste piatra aruncată se aşterne luciul întins al apei, pe care o vor tulbura numai valurile născute în alte locuri de alte pietre...

“Acum ce-o să urmeze? se întreba. Nu văd pe nimeni... Nu fac nimic... Ce-o să mai fie?...”

Îşi aminti că Szuman îl sfătuise să-şi găsească un ţel în viaţă. Bun sfat, dar... cum să-l urmezi, când nu ai nicio dorinţă, când nu ai nici puterea, nici îndemnul să te apuci de ceva?... Era ca o frunză uscată dusă de vânt.

“Odată am presimţit starea asta, dar n-am bănuit nici pe departe ce poate să însemne!...”

Într-o zi auzi gălăgie în anticameră. Deschise uşa şi-l văzu pe Węgielek, căruia servitorul nu-i îngăduia să intre.

— Ah, tu erai? Hai, intră!... Ce mai e nou?

Węgielek îl privi la început cu nelinişte. Apoi se învioră,

îşi luă inima în dinţi şi spuse, zâmbind:

— Ziceau că de-abia vă mai ţineţi pe picioare, dar au minţit: De slăbit, aţi slăbit, e drept, dar n-aveţi încă nevoie, Doamne fereşte, de popă...

— Ce mai e nou? repetă Wokulski.

Węgielek îi povesti pe îndelete că-şi făcuse o casă mai bună decât cea care arsese. Avea mult de lucru, de aceea şi venise la Varşovia, ca să cumpere material şi să-şi ia măcar vreo două ajutoare.

— Acum aş putea face o fabrică! încheie el.

Wokulski îl asculta în tăcere. Deodată îl întrebă:

— Dar cu nevasta cum merge?

Pe faţa lui Węgielek se lăsă o umbră.

— Bună femeie, dar... în faţa dumneavoastră am să vorbesc deschis, ca în faţa lui Dumnezeu... Nu ştiu ce e, dar nu prea merge... Adevărul este că până nu văd ochii, inima nu ştie; iar când au văzut o dată...

Îşi şterse lacrimile cu mâneca hainei.

— Ce înseamnă asta?... se miră Wokulski.

— Nimic! Ştiam doar pe cine am luat, dar eram fericit că femeia e bună, tăcută, harnică şi credincioasă ca un câine. Ce folos!... Am fost fericit până l-am văzut pe... cum să-i spun...

— Vorbeşte!

— Într-o duminică, urmă Węgielek, m-am dus cu Marianna la castelul din Zaslawsk; voiam să-i arăt pârâul unde pierise fierarul şi piatra pe care mi-aţi poruncit să sap inscripţia. Când, ce să vezi? Acolo am dat peste trăsura domnului baron Dalski, ştiţi, bătrânelul care s-a însurat cu nepoata răposatei doamne Zaslawska... Bună femeie, Dumnezeu s-o odihnească în pace!...

— Îl cunoşti pe baron? întrebă Wokulski.

— Oho! exclamă Węgielek. Că doar baronul gospodăreşte deocamdată moşia rămasă de la răposata, şi eu am reparat camerele, ferestrele conacului... Îl cunosc, vezi bine!... E tare bun şi darnic...

— Şi ce s-a întâmplat mai departe?

— Apăi, cum vă spuneam, stam cu Marianna în castel şi ne uitam la pârâu, când deodată dintre ruine a apărut doamna baroană, adică nepoata răposatei, şi netrebnicul ăla de Starszezak...

Wokulski sări de pe scaun.

— Cine? întrebă el.

— Ala, Starski, nepot şi el de-al răposatei doamne Zaslawska. S-a gudurat pe lângă bătrână cât a trăit, şi acum vrea să-i strice testamentul! Zice că bunică-sa înainte de moarte îşi pierduse minţile... Ca să vezi ce om!

După o clipă de tăcere, Węgielek continuă:

— S-au luat de braţ şi s-au uitat la piatra noastră, dar mai mult şuşoteau şi râdeau. Deodată Starszezak a întors capul, spre noi, a văzut-o pe nevastă-mea şi i-a zâmbit aşa, uşurel; ea s-a făcut albă ca varul... "Ce ai, femeie? ..." am întrebat-o eu. Ea: "Nimic..." zice. În ăst timp doamna baroană şi craiul au coborât repede dealul castelului şi au intrat în aluniş... "Ce ai?" o întreb eu iar pe Marianna. "Spune-mi adevărul, femeie, că l-am înţeles! Ştiu că-l cunoşti pe ticălosul ăsta..." Ea s-a aşezat jos, pe pământ, şi a început să bocească: "Să-l pedepsească Dumnezeu, că el m-a nenorocit..."

Wokulski închise ochii... Węgielek povestea mai departe, furios:

— Când am auzit vorbele astea, mi-a venit să mă reped la el şi, cu toate că era şi doamna baroană de faţă, să-l omor pe loc, sa-l calc în picioare. Mare furie mă apucase! Dar pe urmă mi-am zis: "De ce te-ai însurat cu ea, prostănacule? Ai ştiut doară pe cine iei!..." În clipa aceea parcă mi-a amorţit inima! Mi-era şi frică să cobor dealul. La ea, la nevastă, nici nu mă mai uitam! "Omule, eşti supărat pe mine?..." m-a întrebat. "Sigur că v-aţi întâlnit pe aici!..." i-am zis. "Mă jur că până azi nu l-am mai văzut, de-atunci..." "Cum v-aţi mai uitat unul la altul!... Mai bine să fi orbit decât să te văd, mai bine să fi crăpat

decât să te cunosc...” Ea a început să plângă: “De ce te superi?...” Atunci i-am spus pentru prima şi ultima oară: “Eşti o căţea!”... că nu mai puteam să rabd. Şi-atunci, nu ştiu cum, m-am întors şi l-am văzut pe baron că aleargă, tuşind şi învineţit la faţă. M-a întrebat: “Węgielek, n-ai văzut-o pe soţia mea?...” Pe mine parcă m-a trăsnit ceva în cap şi i-am răspuns: “Da, am văzut-o, cum să n-o văd? S-a dus în aluniş cu domnul Starski. Se vede că dumnealui nu mai are bani să-şi cumpere fete, şi acum se leagă de femei măritate...” Să fi văzut cum s-a uitat la mine, cât e el de baron!... Węgielek îşi şterse ochii pe furiş: Uite, asta-i viaţa mea. Până-nu l-am văzut pe ăla, am trăit liniştit. Dar de atunci, cum dau cu ochii de vreun bărbat, mi se pare că îmi este un fel de cumnat... Iar de nevastă — să nu credeţi cumva că-i spun ceva! — mă simt aşa de străin... aşa de străin... de parcă ar sta cineva între mine şi ea! Nici nu mai pot s-o sărut ca înainte, şi dacă n-ar fi sfântă taină, vă spun drept că aş lăsa şi casă şi tot şi m-aş duce unde şi-a înţărcat dracu copiii!... Şi numai pentru că mă simt tare legat de ea. Că dacă n-aş ţine la ea, puţin mi-ar păsa!... E gospodină, harnică, găteşte bine, coase frumos, şi în casă-i tăcută ca un peştişor! Şi ce-i dacă a umblat cu tot felul de golani?! Numai că eu am îndrăgit-o, şi mă apucă câteodată o jale şi mânie atât de mare, de parcă mă arde cineva cu fierul roşu şi-mi face inima scrum! Węgielek tremura de mânie: La început, când ne-am luat, îmi plăcea să mă uit la copii. Acum mă apucă groaza ca nu care cumva să văd în locul copilului meu pe al altuia! Pentru că, ştiţi şi dumneavoastră, căţeaua de rasă când prinde pui de la vreo javră, mai târziu, chiar dacă i-ai da cel mai frumos ogar, tot javre face! Pesemne din cauza... deochiului!

— Uite, băiete, eu trebuie să ies în oraş, aşa că tu du-te sănătos! spuse Wokulski deodată. Dar înainte de plecare mai treci pe la mine...

Węgielek îşi luă rămas bun; în antreu nu se putu opri să

nu spună servitorului:

— Pe stăpânu-tu îl roade ceva... La început am crezut că-i sănătos, cu toate că nu arăta cum trebuie; dar se vede treaba că nu se simte bine... Să vă aibă Dumnezeu în paza lui!...

— Vezi? Ţi-am spus să nu intri şi să nu trăncăneşti! îi răspunse posomorât servitorul, împingându-l afară.

După plecarea lui Węgielek, Wokulski rămase pe gânduri.

“S-au oprit în faţa pietrei mele şi au râs!... A trebuit să pângărească până şi piatra, o piatră nevinovată.”

O clipă i se păru că găsise un ţel nou. Nu-i mai rămăsese decât să aleagă: să-i zboare creierii lui Starski în faţa celor cărora le distrusese fericirea, sau să-l lase să trăiască, dar să-l aducă la sapă de lemn, la cea mai josnică viaţă...

Se răzgândi. Ce copilărie! Ce lucru fără rost! Să-şi sacrifice el averea, munca şi liniştea pentru a se răzbuna pe un asemenea individ!

“Ar fi de preferat să meditez asupra exterminării şobolanilor de câmp sau a gândacilor! Asta este într-adevăr o plagă! Dar un tip ca Starski... naiba ştie ce-o fi! ... De necrezut! Un om atât de mărginit ca el să fie cauza atâtor nenorociri! A, nu, el nu-i decât scânteia care aprinde un material inflamabil gata pregătit...”

Se întinse pe canapea.

“Mie mi-a adus nenorocire! De ce?... Pentru că a avut o asociată demnă de el. În plus, a mai avut o asociată: prostia mea. Cum de nu mi-am dat imediat seama ce femeie este? Cum de am făcut din ea o zeitate numai pentru că poza în fiinţă superioară?... L-a nenorocit şi pe Dalski, dar... cine-i de vină dacă baronul şi-a ieşit din minţi la bătrâneţe, subjugat de o maimuţă, a cărei valoare morală putea fi văzută imediat?... Cauza dezastrelor nu sunt oameni de teapa lui Starski, ci prostia victimelor lui! De altfel, nici Starski, nici domnişoara

Isabela şi nici domnişoara Ewelina n-au căzut din lună, ci au crescut într-un anumit cerc, într-o anumită epocă şi între anumite concepţii. Ei seamănă cu spuzeala: nu-s o boală, ci o infecţie a sucurilor sociale. Ce rost are să ne răzbunăm pe ei? De ce să-i exterminăm?…”

În seara aceea Wokulski ieşi pentru prima oară din casă şi îşi dădu seama cât era de slăbit. Huruitul trăsurilor şi mişcarea pietonilor îi dădeau ameţeală, încât se temu să meargă prea departe. I se părea că n-o să ajungă până în strada Novy Swiat, că nu va nimeri drumul înapoi sau că, fără să vrea, va face scandal fără rost. Dar mai cu seamă îi era teamă să nu se întâlnească cu cineva cunoscut…

Se întoarse obosit şi tulburat, în schimb noaptea dormi bine.

La o săptămână după vizita lui Węgielek, veni la el Ochocki. Ars de soare, cu o înfăţişare mai bărbătească, acesta părea un tânăr sănătos, trăit la ţară.

— De unde vii? îl întrebă Wokulski.

— Direct de la Zaslawsk, unde stau de vreo două luni. Să-i ia dracu pe toţi, că m-au băgat într-o mare încurcătură!

— Pe dumneata?

— Da, pe mine! Şi fără nicio vină. Dacă ai şti, ţi s-ar face părul măciucă!… Ochocki aprinse o ţigară şi continuă: Nu ştiu dacă ai aflat că răposata doamna Zaslawska, în afară de o mică parte din averea ei, a lăsat totul pentru scopuri filantropice. Spitale, case pentru copii găsiţi, şcoli, prăvălii la ţară şi aşa mai departe. Prinţul, Dalski şi cu mine suntem executorii ei testamentari… Până aici toate bune şi frumoase… Ne-am apucat de treabă — adică mai bine zis de legalizarea testamentului — când (este o lună de atunci) Starski s-a întors din Cracovia şi ne-a anunţat că, în numele familiei nedreptăţite, va intenta proces pentru anularea testamentului. Fireşte, prinţul şi cu mine nici n-am vrut să auzim de aşa ceva. În schimb, baronul — montat de

nevastă-sa, la rândul ei îndemnată de Starski — baronul, zic, începe s-o lase mai moale... Ne-am şi certat de câteva ori din cauza asta. Prinţul, de altfel, a rupt complet relaţiile cu el! Ochocki coborî glasul: Între timp, să vezi ce s-a întâmplat! Într-o duminică, baronul, soţia lui şi Starski s-au dus să se plimbe la Zaslawsk... Ce-o fi fost acolo, nu ştiu, destul că după aceea baronul ne-a declarat categoric că nu va permite anularea testamentului. Dar asta încă nu-i nimic... Baronul divorţează de soţia lui adorată. Auzi dumneata?... Dar nici asta nu-i totul: acum zece zile, baronul s-a bătut în duel cu Starski şi a încasat un glonte de toată frumuseţea... Crede-mă! Parcă i-a spintecat cineva pielea cu un cârlig, dintr-o parte în alta a pieptului... Bătrânul era turbat — urla, înjura, foc şi pară! Pe nevastă-sa a trimis-o imediat la neamurile ei, şi sunt sigur că n-o s-o mai primească înapoi... E un om căpăţânos!... Şi e aşa de pornit moşul, încât, pe patul de suferinţă, i-a cerut felcerului să-i vopsească părul, ca să-i facă în ciudă neveste-si. Acum arată ca un cadavru în vârstă de douăzeci de ani!...

Wokulski zâmbi.

— Cu nevastă-sa a procedat bine, dar nu era nevoie să-şi vopsească părul.

— Nu era nevoie nici să-şi expună coastele! adăugă Ochocki. A fost cât pe-aci să-l omoare pe Starski... Glontele e întotdeauna orb. Îţi spun sincer că povestea asta m-a întors pe dos!

— Şi eroul unde e acum? întrebă Wokulski.

— Cine? Starski? A şters-o în străinătate! Nu atât din cauza scandalului, cât a creditorilor. Ce tip!... Are datorii de aproape o sută de mii de ruble!

Urmară câteva clipe de tăcere grea. Wokulski rămăsese cu spatele la fereastră, cu capul în jos, în timp ce Ochocki fluiera încet. Deodată acesta tresări şi spuse parcă pentru sine însuşi:

— Ce balamuc şi viaţa omului! Cine şi-ar fi putut

închipui că tocmai o pramatie ca Starski poate face atâta bine... Tocmai fiindcă este o pramatie...

Wokulski ridică capul şi se-uită întrebător la el.

— Nu-i aşa că pare ciudat?... continuă Ochocki. Dar de fapt acesta este adevărul! Dacă Starski ar fi fost un om de treabă şi nu şi-ar fi făcut mendrele cu tânără baroană, sunt sigur că Dalski l-ar fi sprijinit în privinţa testamentului, ba i-ar fi dat chiar şi bani pentru proces, pentru că de pe urma procesului ar fi câştigat şi soţia lui. Starski, fiind însă o pramatie, l-a supărat pe baron... a salvat testamentul... şi până şi generaţia care nu s-a născut încă a ţăranilor din Zaslawsk ar trebui să-l binecuvânteze pentru că a făcut dragoste cu baroana...

— Paradox... îl întrerupse Wokulski.

— Paradox, dar aşa e! Cum adică, dumneata crezi că Starski n-are niciun merit că l-a scăpat pe baron de o nevastă ca asta? Între noi fie vorba, baroana e o gâscă, nu femeie! Se gândeşte numai la toalete, la petreceri şi la bărbaţi. Nici nu cred să fi citit vreo carte, sau să se fi uitat vreodată cu atenţie la ceva. Carne pe oase, şi atâta tot. Se preface că are suflet, când în realitate nu are decât stomac... Dumneata n-ai cunoscut-o! E ca o maşină! Nu are în ea nimic omenesc... Şi dacă baronul şi-a dat în sfârşit seama cu cine are de-a face, a câştigat lozul cel mare!

— Doamne-Dumnezeule... şopti Wokulski.

— Ai spus ceva? întrebă Ochocki.

— Nimic...

— Dar salvarea testamentului lăsat de răposata doamnă Zaslawska şi scăparea baronului de o netrebnică nu-s decât o părticică din meritele lui Starski...

Wokulski se aşează pe scaun.

— Imaginează-ţi că pramatia asta, cu elanurile lui amoroase, contribuie la ceva mult mai important! continuă Ochocki. Şi iată cum: nu o dată i-am reproşat lui Dalski (ca, de altfel, tuturor celor cu bani) că nu

înfiinţează în Varşovia un laborator experimental pentru tehnologia chimică şi mecanică. La noi nu se fac invenţii în primul rând pentru că nu există un loc unde ar putea fi făcute. Fireşte, baronului îi intrau vorbele mele pe o ureche şi îi ieşeau pe cealaltă. Totuşi, ceva se vede că tot i-a rămas în cap, pentru că acum, de când Starski l-a rănit şi în inimă, şi la coaste, baronul meu, gândindu-se în care mod ar putea să-şi dezmoştenească nevasta, discută cu mine zile întregi despre laboratorul tehnologic. Vrea să ştie la ce vor folosi toate acestea, dacă oamenii vor deveni într-adevăr mai înţelepţi şi mai buni când vor dispune de un laborator ştiinţific, cât ar costa, dacă m-aş angaja să-l organizez eu şi aşa mai departe.

Când am plecat, lucrurile ajunseseră până acolo încât baronul l-a chemat pe notarul public şi au întocmit un act, care, din câte am înţeles, se referă la acest laborator ştiinţific. De altfel, Dalski m-a rugat să-i indic persoanele capabile să dirijeze o astfel de acţiune! Spune şi dumneata dacă nu-i o ironie a soartei! Unei nulităţi ca Starski, unui peşte ca el, mereu la dispoziţia femeilor măritate care se plictisesc, unui nemernic ca el să se datoreze existenţa laboratorului! Şi acum să-mi mai spună cineva că în lumea asta există ceva inutil!

Wokulski îşi şterse sudoarea de pe faţa care-i era cenuşie în contrast cu batista albă.

— Dar... poate te obosesc? întrebă Ochocki.

— Ba nu! Vorbeşte... Deşi... mi se pare că supraapreciezi meritele acestui... domn; în plus, uiţi complet...

— Ce anume?

— Că laboratorul tehnologic se va naşte din suferinţe, din fericiri distruse. Şi nici nu te întrebi ce drum a trebuit să străbată baronul ca să ajungă de la dragostea pentru soţia lui la... laboratorul tehnologic!...

— Ce mă interesează pe mine? exclamă Ochocki, gesticulând. Cine cumpără progresul în schimbul

suferinţelor cât de grele ale unui singur individ face, crede-mă, o afacere strălucită!

— Dar cel puţin dumneata ştii cât poate suferi cineva? întrebă Wokulski.

— Ştiu, ştiu!... Doar mi-am scos fără cloroform o unghie de la picior, şi încă de la degetul mare...

— O unghie? repetă Wokulski, îngândurat. Cunoşti, desigur, vechiul aforism: "Uneori spiritul se sfâşie şi luptă cu sine însuşi..." Şi cine ştie dacă în lupta asta nu ai mai mult de suferit decât atunci când îţi smulge cineva o unghie sau îţi jupoaie pielea!

— Se poate. Dar nu e o suferinţă bărbătească! răspunse Ochocki, strâmbând din gură. Poate că femeile trec prin ea când nasc... Un bărbat, însă...

Wokulski izbucni în râs. Tânărul se îmbufnă.

— Râzi de mine, nu-i aşa?

— Nu! De baron... De ce nu ţi-ai luat dumneata obligaţia să organizezi laboratorul tehnologic?

— Vezi-ţi de treabă! Prefer să intru într-un laborator gata pus la punct decât să organizez unul nou! N-aş apuca să-i văd roadele şi mi-aş consuma energia degeaba. Pentru aşa ceva trebuie să ai talent administrativ şi pedagogic! Nu să te gândeşti la maşini zburătoare...

— Aşadar?... întrebă Wokulski.

— Cum, aşadar? Îndată ce voi pune mâna pe micul meu capital, care este grevat de o ipotecă şi pe care de trei ani nu-l pot căpăta, plec în străinătate şi mă apuc serios de treabă! Aici omul se risipeşte, ba, mai mult, se şi prosteşte!

— Poţi să munceşti orişiunde!

— Iluzie!... răspunse Ochocki. La noi nu există laboratoare, iar pe deasupra lipseşte atmosfera ştiinţifică. Aici e paradisul celor care umblă după carieră. Aici, orice cercetător adevărat e considerat sau maniac, sau nebun. Oamenii nu învaţă pentru ştiinţă, ci pentru slujbe; iar

slujbele şi faima le dobândesc prin relaţii, prin muieri, prin recepţii şi mai ştiu eu prin ce!... M-am scăldat destul în mocirla asta... Şi cunosc bine pe savanţii adevăraţi, oameni de geniu, care, împiedicaţi brutal să se dezvolte, s-au apucat să dea lecţii sau să scrie articole de popularizare, pe care nu le citeşte nimeni şi pe care, chiar dacă le-ar citi, nu le-ar înţelege. Am stat de vorbă cu mari industriaşi, crezând că-i voi convinge să sprijine ştiinţa, măcar pentru invenţii practice. Ştii ce am constatat?... Se uită la ştiinţă ca gâştele la logaritmi! Ştii ce invenţii i-ar interesa pe ei?... Numai două: una care să ajute la mărirea dividendelor, a doua care să-i înveţe să întocmească asemenea contracte, încât să-şi poată trage pe sfoară clienţii, fie la preţ, fie la marfă. De altfel, atâta timp cât au crezut că dumneata faci o afacere cu societatea comercială, te-au considerat un geniu. Astăzi spun că ţi-ai pierdut minţile, deoarece ai dat asociaţilor dumitale cu trei la sută mai mult decât le-ai făgăduit!

— Ştiu! răspunse Wokulski.

— Aşadar, încearcă să lucrezi pentru ştiinţă în mijlocul lor! Sau crapi de foame, sau te tâmpeşti!...În schimb, dacă ştii să dansezi, să cânţi la clavir, să joci teatru de amatori, şi — mai presus de toate — să distrezi cucoanele, se schimbă povestea! Cariera ţi-e asigurată! Imediat vor decreta că eşti cineva şi-ţi vor face rost de un post care-ţi va aduce venituri de zece ori mai mari decât valoarea muncii depuse. Recepţii şi femei, femei şi recepţii!... Şi cum eu nu sunt lacheu să-mi rup picioarele pe la recepţii, iar pe cucoane le consider foarte utile, dar numai să nască copii, plec, chiar de-ar fi să nu ajung decât până la Zürich!

— N-ai vrea să te duci la Geist? îl întrebă Wokulski.

Ochocki rămase pe gânduri.

— Pentru asta aş avea nevoie de sute de mii de ruble, şi nu le am! De altfel, chiar de le-aş avea, ar trebui mai întâi să mă conving ce este adevărat în toată povestea

asta... Pentru că mie, unul, micşorarea greutăţii specifice mi se pare un basm.

— Doar ţi-am arătat bucăţica de metal!

— Adevărat... Ia s-o mai văd o dată!

Pe faţa lui Wokulski apăru o roşeaţă bolnăvicioasă, care însă dispăru curând.

— N-o mai am... şopti el.

Ochocki se miră:

— Dar ce-ai făcut cu ea?!

— N-are importanţă! Să presupunem că am pierdut-o undeva, în gunoi... Dar dacă ai avea bani, te-ai duce la Geist?

— Da, m-aş duce! În primul rând, ca să verific lucrurile, pentru că ceea ce ştiu eu despre corpurile chimice — scuză-mă — nu se potriveşte cu teoria schimbării greutăţii specifice dincolo de o anumită limită.

Tăcură amândoi. Pe urmă Ochocki plecă. Vizita lui trezise în Wokulski un nou val de gânduri. I se făcu dor de experienţele chimice. Chiar în aceeaşi zi se duse în oraş şi îşi cumpără retorte, mojare, eprubete şi felurite substanţe. Ieşi din primul magazin bine dispus şi luă o trăsură. Se uita, la oameni indiferent, fără să-i pese că unii îl priveau cu oarecare curiozitate, alţii se făceau că nu-l recunosc, iar alţii zâmbeau ironic.

Când intră în prăvălia cu articole de sticlă şi mai ales când se îndreptă spre depozitul de produse farmaceutice, îşi dădu seama că nu mai are energie şi independenţă de spirit dacă convorbirea lui Ochocki îi amintise de chimie, de care nu se mai ocupase de câţiva ani.

“Ei şi?! murmură el. Măcar să-mi umplu timpul cu ceva!”

A doua zi îşi cumpără o balanţă de precizie, câteva instrumente mai complicate şi se apucă de lucru, ca un elev care abia îşi începe studiile.

La început obţinu hidrogen, ceea ce îi aduse aminte de anii Universităţii, când prepara acest gaz într-o sticlă

înfăşurată într-un prosop, cu ajutorul cutiilor de cremă de ghete. Ce timpuri fericite!... Apoi îşi aminti de baloanele concepute de el şi după aceea se gândi la Geist, care susţinea că chimia compuşilor hidrogenului va schimba faţa omenirii...

“Dar dacă, de pildă, în câţiva ani aş descoperi eu metalul căutat de Geist? Geist susţine că descoperirea e în funcţie de câteva mii de combinaţii. Este deci un fel de loterie, iar eu sunt un om norocos... Dacă aş descoperi acest metal, ce-ar zice domnişoara Isabela?...”

Amintindu-şi de ea, simţi cum îl cuprinde mânia.

“Ah! Aş vrea să fiu celebru şi puternic, ca să-i pot dovedi că o dispreţuiesc!...”

Dar îndată îşi dădu seama că dispreţul nu se manifestă nici prin mânie, nici prin dorinţa de a înjosi pe cineva, şi îşi văzu de treabă.

Experienţele cu hidrogenul îi plăceau grozav, de aceea le repeta mereu.

Într-o zi construi o muzicuţă mecanică; muzicuţa făcea atâta zgomot, încât a doua zi proprietarul casei se prezentă la el şi îl întrebă, foarte politicos, de altfel, dacă n-ar vrea să-i elibereze apartamentul în trimestrul viitor.

— Aveţi un amator? îl întrebă Wokulski.

Proprietarul se arătă încurcat:

— Să vă spun drept... hm... aş vrea...

— În cazul ăsta, de acord!

Proprietarul se cam miră că renunţa aşa de uşor, dar îl salută foarte mulţumit şi plecă.

Wokulski râse:

“Perfect! Mă crede ori nebun, ori falit... Cu atât mai bine! Pentru că, la drept vorbind, pot locui foarte bine şi în două camere. N-am nevoie de opt!...”

Apoi avu clipe în care, fără să ştie de ce, regretă graba cu care cedase locuinţa. Dar îşi aminti de baron şi de Węgielek.

“Baronul divorţează fiindcă soţia lui s-a încurcat cu

altul; Węgielek nu-şi mai iubeşte nevasta numai fiindcă a întâlnit pe unul din foştii ei amanţi... Ce-ar trebui deci să fac eu?...”

Se apucă din nou de analize chimice, constatând cu plăcere că nu-şi pierduse prea mult îndemânarea.

Experienţele îl absorbeau. Câteodată, ore în şir nu se gândea la domnişoara Isabela, şi creierul lui obosit abia atunci se odihnea cu adevărat. Se stinsese în el până şi teama de oameni şi de străzi şi începu să iasă tot mai des în oraş.

Într-o zi se duse până în parcul Lazienki. Ba, mai mult, privi aleea pe care se plimbase cândva cu ea. În clipa aceea, lebedele, momite de un trecător, îşi desfăşurară aripile şi, lovind apa, se apropiară de mal. Imaginea aceasta cunoscută făcu o impresie nespus de puternică asupra lui; îi aminti plecarea domnişoarei Isabela de la Zaslawsk!... Fugi ca un nebun din parc, se urcă repede în trăsură şi se lăsă purtat până acasă cu ochii închişi.

În ziua aceea nu mai făcu nimic, iar noaptea avu un vis straniu:

Se făcea că domnişoara Isabela se oprise în faţa lui şi îl întreba cu lacrimi în ochi de ce o părăsise... Călătoria la Skierniewice, conversaţia cu Starski şi îndrăzneala lui neobişnuită nu fuseseră decât un vis! Nimic, nu fusese adevărat!...

Wokulski sări repede din pat, aprinse lampa, şi până dimineaţa nu mai fu în stare să adoarmă, chinuit de întrebări şi de îndoieli.

„Oare în vagonul acela slab luminat siluetele lor se puteau reflecta în geam? Ceea ce am văzut eu atunci n-a fost oare o halucinaţie?... Cunosc eu atât de bine limba engleză, încât să nu fi înţeles greşit anumite expresii?... Ce o fi crezând despre mine dacă într-adevăr am jignit-o fără motiv?... Sunt rude, veri, şi se cunosc din copilărie! Pot vorbi între ei destul de liber, fără ca prin asta să trădeze încrederea cuiva!...

Ce-am făcut, nefericitul de mine? Dacă sunt victima unei gelozii nejustificate?... Starski era îndrăgostit de baroană, şi domnişoara Isabela ştia! N-ar fi fost chiar atât de neruşinată încât să se agaţe de iubitul alteia!”

Se gândi apoi la viaţa pe care o ducea acum, o viaţă atât de searbădă! Rupsese cu toate îndeletnicirile de până atunci, rupsese legăturile cu oamenii şi nu avea nicio perspectivă! Nimic, absolut nimic! Ce va face mâine?... Va citi cărţi fantastice? Va face experienţe inutile? Va pleca undeva? Sau se va însura cu Helena Stawska? Orice ar fi să se întâmple, oriunde s-ar duce, nicăieri nu va scăpa de singurătate şi de jale!

“Dar baronul?... S-a căsătorit cu Ewelina! Care-i rezultatul?... Acum se gândeşte să facă un laborator tehnologic, el, care poate nici nu ştie ce însemnează tehnologia...”

Lumina zilei şi duşul rece dădură altă direcţie gândurilor lui Wokulski.

“Am cel puţin treizeci până la patruzeci de mii de ruble venit pe an. Am să cheltuiesc pentru mine două până la trei mii; cu restul ce am să fac? Ce am să fac cu averea asta, care mă copleşeşte?... Aş putea asigura existenţa a o mie de familii, dar ce folos dacă unele vor fi nefericite, ca Węgielek, iar altele mă vor răsplăti aşa cum m-a răsplătit Wysocki de la Calea Ferată!...”

Îşi aminti iar de Geist şi de laboratorul misterios în care se năşteau germenii unei noi civilizaţii. Investite în laboratorul acela, averea şi munca lui ar aduce un câştig de milioane de ori mai mare! Mai era vorba apoi şi de un scop nobil şi de posibilitatea de a folosi timpul. Iar în perspectivă, gloria şi puterea! Cum nu le mai cunoscuse nimeni pe lume... Cuirasate care să se ridice în aer... Putea fi oare vis mai măreţ?

“Dar dacă noul metal va fi descoperit nu de mine, ci de altul, ceea ce este foarte probabil?... Ei şi?! În cel mai rău caz aş face parte dintre cei care au contribuit la progresul

invenţiei. Pentru o cauză ca asta merită să-ţi sacrifici averea inutilă şi viaţa fără rost! E oare mai bine să te iroseşti între patru pereţi, sau să te tâmpeşti jucând *preferans* decât să năzuieşti la câştigarea unei glorii nemaivăzute?...

Treptat, în sufletul lui începu să se deseneze tot mai limpede o anumită intenţie, dar cu cât o înţelegea mai bine, cu cât o găsea mai valoroasă, cu atât simţea mai limpede că pentru îndeplinirea ei îi lipsesc şi energia, şi imboldul...

Voinţa îi era complet paralizată. O putea trezi numai o zguduire profundă, care însă nu venea de nicăieri. Iar viaţa zilnică îl cufunda într-o apatie tot mai neagră.

“Putrezesc!”

Rzecki, care îl vizita din ce în ce mai rar, îl privea înspăimântat.

“Foarte rău, Stas! îi spunea el uneori. Rău, rău, rău!... Mai bine moartea decât o viaţă ca asta!...”

Într-o zi servitorul îi aduse o scrisoare, a cărei adresă părea scrisă de o mână de femeie.

O deschise. Era de la doamna Wąsowska.

“Trebuie neapărat să te văd. Te aştept azi la trei după amiază!”

“Ce o fi vrând?!...” se întrebă el mirat.

Dar la două şi jumătate se îmbrăcă şi plecă.

Fără să-l mai întrebe cine este, lacheul deschise uşa salonului în care frumoasa văduvă se plimba cu paşi repezi.

Era îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, care îi reliefa trupul de statuie. Părul ei roşcat era strâns ca de obicei într-un coc greu, pe ceafă, în care, în loc de ace, avea înfipt un stilet subţire cu mâner de aur.

Când o văzu, pe Wokulski îl cuprinse un sentiment ciudat de bucurie şi de înviorare. Se apropie repede de ea

şi-i sărută mâna cu multă căldură.

— Nici n-ar trebui să mai stau de vorbă cu dumneata!... îl mustră doamna Wąsowska, retrăgându-şi mâna.

— Dacă-i aşa, de ce m-ai chemat, doamnă?! făcu el, mirat. Am impresia că de la început sunt prost primit!

— Stai jos!

Wokulski se aşeză în tăcere. Doamna Wąsowska continuă să se plimbe prin salon.

— Te porţi admirabil, n-am ce zice!... reluă ea, după o clipă. Din cauza dumitale o persoană din societate a ajuns în gura lumii! Tatăl ei este acum bolnav, şi întreaga familie are neplăceri... Te închizi în casă luni de zile, cincisprezece persoane care au avut încredere nelimitată în dumneata suferă o mare decepţie, şi chiar un om atât de bun şi drept ca prinţul e nevoit să-ţi considere ciudăţeniile drept o contribuţie la studiul femeilor.. Te felicit, domnule Wokulski! Dacă ar fi făcut asta un student, mai zic...

Deodată amuţi... Wokulski se schimbase la faţă.

— Ah, ce mai e şi asta? Cred că n-ai să leşini aici!... zise ea speriată. Să-ţi dau puţină apă... Sau o picătură de vin...

— Nu-i nevoie, doamnă; mulţumesc. Îşi reveni repede: După cum vezi, doamnă, sunt într-adevăr bolnav!

Frumoasa văduvă se uită la el cu atenţie.

— Da! recunoscu ea pe urmă. Ai cam slăbit, dar cu barba asta nu-ţi stă rău de loc... N-ar trebui s-o mai razi... Eşti mai interesant...

Wokulski se îmbujoră la faţă ca un copil. Se mira că în faţa doamnei Wąsowska era timid, aproape ruşinos!

“Ce se întâmplă cu mine?”

— În orice caz, ar trebui să pleci imediat la ţară! continuă ea. Cine a mai auzit să stai în oraş la începutul lui august?... Nu mai merge, domnul meu!... Poimâine te iau cu mine, pentru că, altfel, umbra răposatei doamne Zaslawska n-o să-mi dea pace... Începând de azi ai să vii

la mine şi la prânz, şi la cină. După-amiezile o să ieşim la plimbare, iar poimâine... adio, Varşovia!... Nu, nu mai merge aşa!...

Wokulski era atât de zăpăcit, încât nu fu în stare să-i răspundă nimic. Obrajii îi ardeau, nu ştia ce să facă cu mâinile...

Doamna Wąsowska sună. Intră lacheul.

— Te rog să ne aduci vin! îi porunci doamna Wąsowska. Ştii, de acela... Poţi să fumezi, domnule Wokulski! Fumul nu mă supără!

Wokulski îşi aprinse imediat ţigara, rugându-se tuturor sfinţilor să-şi poată stăpâni tremurul mâinilor. Lacheul aduse vinul; doamna Wąsowska umplu două pahare.

— Acum bea!

Wokulski îşi goli paharul dintr-o înghiţitură.

— Uite, aşa îmi placi! în sănătatea dumitale! râse ea, ducând paharul la buze. Acum bea şi în sănătatea mea...

Wokulski goli al doilea pahar.

— Şi acum bea pentru îndeplinirea dorinţelor mele! Te rog... Te rog... Imediat!

— Iartă-mă, doamnă, răspunse, dar n-am de loc intenţia să mă îmbăt!

— Cum?! Nu vrei să mi se îndeplinească dorinţele?

— Ba da! Dar aş vrea mai întâi să le cunosc!

— Aşa?!... exclamă doamna Wąsowska. Asta-i ceva cu totul nou... Bine, în cazul ăsta, nu bea!

Se duse la fereastră şi privi afară, lovind cu piciorul în podea. Wokulski rămase pe gânduri. Tăcerea dură câteva minute. În sfârşit, o întrerupse doamna Wąsowska.

— Ai auzit ce a făcut baronul?... Ce părere ai?...

— A procedat foarte bine! răspunse Wokulski, cu totul calm.

Doamna Wąsowska sări ca arsă.

— Cum?... Dumneata iei apărarea unui om care a defăimat o femeie?... Un brutal, un egoist! Un om care, ca să se răzbune, a recurs la mijloacele cele mai josnice!

— Ce a făcut, doamnă?

— Ah, nu ştii nimic!... Închipuieşte-ţi că a intentat proces de divorţ soţiei sale... Şi ca să fie scandalul şi mai mare, s-a bătut în duel cu Starski!...

După o clipă de gândire, Wokulski răspunse zâmbind:

— Ai dreptate! Ar fi putut să-şi tragă frumuşel un glonte în cap, bineînţeles după ce ar fi lăsat întreaga avere soţiei sale!

Doamna Wąsowska izbucni, mânioasă:

— Exact! Aşa ar fi făcut orice bărbat cu o scânteie de nobleţe şi de simţ al onoarei! Ar fi preferat să se sinucidă decât să pună la stâlpul infamiei o biată femeie, o fiinţă slabă, împotriva căreia te poţi răzbuna atât de uşor când ai de partea ta averea, poziţia socială şi prejudecăţile celorlalţi!... Dar de la dumneata nu m-aş fi aşteptat la aşa ceva... Ha, ha, ha!... Şi ăsta e omul nou, eroul care suferă şi tace... O, nu! Sunteţi toţi o, apă şi-un pământ!...

— Scuză-mă, te rog, dar... ce ai fi vrut să facă baronul?

Ochii doamnei Wąsowska scăpărară:

— O iubea pe Ewelina, sau nu?...

— Ca un nebun!

— Ei, află de la mine că nu-i adevărat! S-a prefăcut numai că o iubeşte. Când spunea că o adoră, minţea!... La prima ocazie s-a dovedit că n-o trata nici măcar ca pe un egal al său, ci ca pe o sclavă, căreia, pentru o clipă de slăbiciune, poţi să-i pui laţul de gât, să o scoţi în piaţă şi s-o terfeleşti în noroi! O, voi, stăpâni ai lumii! Voi, ipocriţilor!... Cât timp vă orbeşte instinctul, vă târâţi la picioarele femeii, sunteţi gata să comiteţi orice josnicie, să minţiţi: “Tu, cea mai scumpă... tu, adorată... pentru tine mi-aş da viaţa...” Iar când biata victimă dă crezare jurămintelor voastre mincinoase, începeţi să vă plictisiţi, şi dacă şi în ea se trezeşte femeia cu slăbiciunile ei, o călcaţi în picioare!... Ah, cât e de revoltător! Ce mizerie!... Hai, să aud ce ai de spus!...

— Doamna baroană nu l-a înşelat oare cu domnul

Starski? întrebă Wokulski.

— O... Cum poţi să spui că l-a înşelat! Doar a cochetat un pic! De altfel, avea pentru el o "slăbiciune"...

— "Slăbiciune"? Nu ştiu ce-nseamnă. Dar dacă a avut o slăbiciune pentru Starski, de ce s-a căsătorit cu baronul?

— Pentru că a implorat-o în genunchi să-l ia! A ameninţat-o că se va sinucide.

— Scuză-mă, te rog... A implorat-o numai să binevoiască a-i accepta numele şi averea, sau i-a cerut în acelaşi timp să nu aibă "slăbiciuni" pentru alţi bărbaţi?...

— Dar voi? Dar voi, bărbaţii? Ce faceţi voi înainte şi după căsătorie?... Femeia...

— Scumpă doamnă, nouă, încă de copii, ni se spune că suntem animale şi că singura noastră posibilitate de a deveni oameni este să iubim femeia, a cărei nobleţe, inocenţă şi fidelitate opresc cât de cât omenirea de la o îndobitocire completă. Şi noi credem în aceasta nobleţe, inocentă, *et caetera,* o divinizăm, cădem în genunchi în faţa ei...

— Şi pe drept cuvânt. Căci valoraţi cu mult mai puţin decât noi!

— Recunoaştem lucrul acesta în mii de feluri şi afirmăm că deşi bărbatul creează de fapt civilizaţia, femeia este aceea care îi insuflă caracterul sublim şi îi dă frumuseţea ideală... Dacă însă femeile ne imită în privinţa animalităţii noastre, atunci prin ce sunt mai bune decât noi, şi mai ales pentru ce le-am diviniza?...

— Pentru iubire!

— Iubirea este un simţământ frumos! Dar dacă domnului Starski i se oferă iubirea pentru mustăcioara şi ocheadele sale, un altul de ce să ofere pentru acelaşi lucru şi numele, şi averea, şi libertatea?

— Te înţeleg din ce în ce mai puţin! zise doamna Wąsowska. Dumneata recunoşti că femeile au drepturi egale cu bărbaţii, sau nu?...

— În general, da, în particular, nu! Prin spiritul şi munca

ei, o femeie obişnuită este inferioară bărbatului, dar prin moravurile şi sentimentele ei îi este mult superioară, ceea ce compensează celelalte scăderi. Cel puţin aşa ni se tot spune, şi noi trebuie să credem. Cu toate că femeia are multe însuşiri inferioare, o considerăm superioară... Iar dacă doamna baroană a renunţat la calităţile sale — şi ştim că a renunţat de mult la ele — nu trebuie să ne mire că a pierdut şi privilegiile! Soţul a renunţat la ea ca la un asociat necinstit!

— Bine, dar baronul e un bătrân neputincios...

— De ce s-a căsătorit cu el? Ba, mai mult! De ce l-a lăsat să se îndrăgostească de ea?

— Cum?! Dumneata nu pricepi că femeia e nevoită uneori să se vândă?... întrebă doamna Wąsowska, pălind şi înroşindu-se în acelaşi timp.

— Ba înţeleg, doamnă! Fiindcă... şi eu, cândva... m-am vândut! Numai că nu pentru a face avere, ci pentru că n-aveam ce mânca!

— Apoi?

— Soţia mea nu mi-a atribuit din capul locului nicio inocenţă, iar eu nu i-am făgăduit dragostea. Am fost un soţ foarte prost. În schimb, i-am fost cel mai bun funcţionar şi sluga cea mai credincioasă. M-am dus cu ea la biserică, la concerte, la teatre, i-am distrat oaspeţii şi, de fapt, i-am triplat veniturile magazinului!

— Şi n-ai avut amante?

— Nu, doamnă. Eram atât de amărât datorită robiei mele încât nici nu mai îndrăzneam să mă uit la alte femei! Trebuie deci să recunoşti că am dreptul să fiu un judecător sever faţă de baroană, care, vânzându-se, ştia că... nu munca i-a fost cumpărată!...

— Îngrozitor! şopti doamna Wąsowska, uitându-se în pământ.

— Da, doamnă! Acest gen de comerţ e groaznic, iar comerţul cu propria ta persoană este şi mai groaznic! Infamante, însă, sunt numai tranzacţiile încheiate cu

reacredinţă. Când o atare afacere iese în vileag, consecinţele sunt foarte neplăcute pentru partea demascată.

Câtva timp tăcură amândoi. Doamna Wąsowska era nervoasă; Wokulski — posomorât.

— Nu!... strigă ea, brusc. Trebuie să te aud făcând afirmaţii categorice!

— Despre ce?

— Despre diferite probleme asupra cărora îmi vei răspunde limpede şi lămurit.

— Un examen?

— Cam aşa ceva!

— Te ascult, doamnă..

Ea şovăi, dar, cu un efort, întrebă:

— Aşadar, dumneata susţii că baronul are dreptul să gonească şi să defăimeze o femeie...

— Care l-a înşelat? Da, are!

— Ce înţelegi dumneata prin “a înşela”?

— Că a primit declaraţiile de dragoste ale baronului, cu toate că avea o “slăbiciune” — cum spui dumneata — pentru domnul Starski.

Doamna Wąsowska îşi muşcă buzele.

— Dar baronul câte “slăbiciuni” a avut?...

— Desigur, câte i-a poftit inima şi de câte ori a avut ocazia! răspunse Wokulski. Baronul însă n-a făcut pe inocentul, n-a purtat titlul de model al purităţii moravurilor şi n-a primit omagiul nimănui pe acest temei... Dacă baronul ar fi cucerit inima cuiva afirmând că n-a avut niciodată amante — deşi a avut — ar fi fost un escroc. Realitatea este că nu l-a întrebat nimeni nimic în această privinţă.

Ea zâmbi:

— Eşti nostim!... Care femeie poate afirma, sau te poate asigura că n-a avut amanţi?

— Ah, va să zică şi dumneata ai avut?...

— Te rog, domnule! izbucni văduva, ridicându-se brusc

din fotoliu. Dar se stăpâni îndată şi spuse rece: Te rog să păstrezi o anumită limită în alegerea argumentelor!

— Pentru ce? Doar avem amândoi aceleaşi drepturi, şi eu, unul, n-am să mă supăr dacă ai să mă întrebi câte amante am avut...

— Nu sunt curioasă!

Doamna Wąsowska începu iar să cutreiere salonul. Wokulski simţi mânia clocotind în el, dar se stăpâni.

— Da, recunosc că nu mă pot dezbăra de prejudecăţi! reluă ea după un timp. Dar nu sunt decât o biată femeie, am creierul mai uşor, aşa cum susţin antropologii voştri! De altfel, sunt îngrădită în relaţii, moravuri şi Dumnezeu mai ştie ce!... Dacă însă aş fi fost un bărbat raţional — ca dumneata — şi dacă aş fi crezut în progres — ca dumneata — aş fi aruncat acest balast sau măcar aş fi recunoscut că mai curând sau mai târziu femeile trebuie să aibă drepturi egale!

— Adică drepturi egale în privinţa “slăbiciunilor”?...

— Adică... adică... îl imită ea. Da, tocmai la aceste “slăbiciuni” făceam aluzie.

— O!... De ce să mai aşteptăm rezultatele îndoielnice ale progresului? Există şi azi foarte multe femei ca drepturi egale în această privinţă! Alcătuiesc chiar un partid puternic şi poartă numele de cocote... Dar, ciudat, persoanele acestea, care se bucură de atenţia bărbaţilor, nu sunt văzute cu ochi buni de femei!...

— Cu dumneata, domnule Wokulski, nu se poate discuta! îl apostrofă văduva.

— Nu se poate discuta cu mine despre drepturile egale ale femeilor?

Ochii doamnei Wąsowska se aprinseră, şi sângele i se urcă în obraji. Se trânti ostentativ în fotoliu şi, lovind cu pumnul în masă, strigă:

— Bine!... Am să rezist cinismului dumitale şi am să discut chiar şi despre cocote... Află, domnule, că trebuie să ai un caracter foarte josnic ca să compari persoanele

acestea care se vând pentru bani cu femeile cinstite şi nobile care se oferă din dragoste...

— ... continuând să facă pe inocentele...

— Indiferent cum!

— ... şi înşelând, rând pe rând, pe toţi naivii care cred în inocenţă!

— Ce pierd?... întrebă ea, uitându-se cutezător în ochii lui.

Wokulski strânse din dinţi, dar se stăpâni şi vorbi liniştit:

— Ce-ar spune despre mine asociaţii mei dacă eu, în locul unui capital de şase sute de mii de ruble, aşa cum se afirmă că aş poseda, n-aş avea decât şase mii şi n-aş protesta împotriva afirmaţiei false?... E vorba doar de două zerouri...

— Să lăsăm la o parte chestiunile băneşti! îl întrerupse doamna Wąsowska.

— Da?! Atunci ce ai spune dumneata despre mine dacă, de pildă, nu m-aş numi Wokulski, ci Wokulski, şi aş fi profitat de această uşoară modificare pentru a intra în graţiile răposatei doamna Zaslawska? Dacă datorită acestei modificări m-aş fi strecurat în casa ei aş fi avut acolo onoarea să te cunosc?... Cum ai numi dumneata felul acesta de a face cunoştinţe şi de a câştiga stima oamenilor?

Pe chipul sănătos al doamnei Wąsowska se citi limpede dispreţul.

— Dar ce legătură are asta cu baronul şi cu Ewelina? ripostă ea.

— Are, stimată doamnă! În lume nu-ţi este îngăduit să te foloseşti de titluri pe care nu le ai! Cocotele sunt, de altfel, femei foarte utile, şi nimeni n-are dreptul să le facă reproşuri că şi-au ales meseria pe care şi-au ales-o; dar o cocotă care face pe inocenta este o escroacă! Şi pentru asta, da, i se pot face reproşuri!

— Îngrozitor!... Spune-mi, însă, pierde cineva ceva de

pe urma unei atare mistificări?...

Lui Wokulski începură să-i vâjâie urechile.

— Dimpotrivă! Uneori lumea are de câştigat! De pildă, în cazul când cine ştie ce dobitoc, îndrăgostit de iubirea ideală, înfruntă primejdii de moarte şi agoniseşte o avere colosală pentru a o depune la picioarele idealului său... Dar omenirea pierde dacă nebunul acesta, descoperind minciuna, se prăbuşeşte înfrânt... sau dacă... — nu uita că are avere! — face scandal... Adică se bate în duel cu domnul Starski şi se alege cu un glonte în coaste... Omenirea, doamna mea, pierde o fericire ucisă, o minte zdruncinată şi poate chiar un cetăţean care ar fi putut realiza ceva...

— Numai el e de vină!

— Ai dreptate! Dar ar fi fost şi mai vinovat dacă, dându-şi seama de adevăr, n-ar fi procedat aşa cum a procedat baronul şi n-ar fi rupt cu îndobitocirea şi ruşinea...

— Într-un cuvânt, bărbaţii nu vor renunţa de bunăvoie la privilegiile lor absurde faţă de femei...

— Vreţi să spuneţi că nu vor recunoaşte femeilor privilegiul de a-i înşela...

— ... şi cine nu acceptă începe lupta!...

— Lupta?... râse Wokulski.

— Da, lupta! În care învinge cel mai puternic. Dar încă nu se ştie cine e mai puternic!... exclamă doamna Wąsowska, gesticulând larg.

În clipa aceea se întâmplă ceva ciudat: Wokulski îi apucă brusc amândouă mâinile şi i le strânse tare.

— Ce înseamnă asta?... întrebă ea, pălind.

— Ia să vedem cine e mai puternic? răspunse el.

— Lasă gluma!

— Nu, doamnă, nu glumesc de loc... Îţi ofer doar o mică dovadă; cu o luptătoare ca dumneata pot face ce-mi place. Este, sau nu?

— Dă-mi drumul, domnule! strigă ea, zbătându-se. Vrei să chem servitorii?

Wokulski îi lăsă mâinile.

— Aha! Asta el Dumneavoastră vă luptaţi cu noi, ajutate de servitori!... Tare-aş fi curios să ştiu ce recompensă vă cer aceşti aliaţi, şi dacă admit apoi să nu vă ţineţi angajamentele!

Doamna Wąsowska îl privi la început uşor înspăimântată, apoi indignată; pe urmă se mulţumi să dea din umeri.

— Ştii ce cred eu?

— Că am înnebunit!

— Cum aşa ceva...

— În faţa unei femei aşa de frumoase şi în urma unei asemenea conversaţii, ce poate fi mai natural?

— Vai, ce compliment fad exclamă ea, strâmbând din buze, în orice caz, trebuie să recunosc că mi-ai impus! Nu prea mult, dar tot mi-ai impus. Păcat că nu ţi-ai jucat rolul până la urmă! Mi-ai lăsat mâinile, şi asta m-a decepţionat...

— O! Puteam foarte uşor să nu-ţi dau drumul!

— Şi eu la fel de uşor puteam chema servitorii...

— Numai că eu, fie-mi cu iertare, ţi-aş fi pus un căluş în gură...

— Cum?... Cum?...

— Da! Exact cum am spus!

Doamna Wąsowska se miră din nou.

— Domnule, zise, încrucişându-şi mâinile ca Napoleon dumneata eşti sau foarte original, sau... foarte prostcrescut!...

— N-am fost crescut de loc!

— Deci eşti într-adevăr un original! şopti ea. Păcat că n-ai procedat în aşa fel încât Bela să te poată cunoaşte sub aspectul acesta...

Wokulski înmărmuri. Nu la auzul numelui ei, ci din cauza schimbării pe care o descoperea în el domnişoara Isabela îi era acum complet indiferentă! În schimb, începuse să-l intereseze doamna Wąsowska...

— Ar fi trebuit, continuă ea, să-i expui de la început teoriile dumitale, aşa cum ai procedat cu mine. Atunci n-ar mai fi survenit între dumneavoastră niciun dezacord.

— Dezacord?!... se miră Wokulski, făcând ochii mari.

— Da, pentru că, cel puţin după câte ştiu eu, e gata să te ierte!

— Să mă ierte?!...

— Probabil că eşti foarte... cum să spun... slăbit, şopti ea pe un ton indiferent, dacă nu-ţi dai seama că ai procedat brutal... Faţă de excentricităţile dumitale, până şi baronul face impresia unui om elegant!

Wokulski râse cu atâta poftă, încât se simţi şi el intrigat de veselia lui. Doamna Wąsowska se încruntă.

— Râzi? Nu ţi-o iau în nume de rău, fiindcă te înţeleg. Acest râs este gradul suprem al suferinţei!

— Doamnă, îţi jur că de zece săptămâni nu m-am simţit atât de liniştit! Dumnezeule!... Ba aş putea spune chiar de câţiva ani!... Mi se pare că în tot acest răstimp creierul meu a fost chinuit de un coşmar îngrozitor, care s-a spulberat acum o clipă... De-abia acum simt că sunt salvat, şi asta datorită dumitale, doamnă...

Vocea îi tremura. Îi luă mâinile şi i le sărută aproape pătimaş. Doamnei Wąsowska i se păru că vede în ochii lui lucind lacrimile.

— Salvat!... Eliberat!... repetă el.

— Ascultă, domnule! spuse ea rece, retrăgându-şi mâinile. Ştiu tot ce s-a întâmplat între voi doi. Ai procedat ca un bădăran când ai tras cu urechea la conversaţia lor, pe care o cunosc în cele mai mici amănunte, ba chiar mai mult... N-a fost decât un flirt obişnuit...

— Aha! Aşadar, asta se cheamă flirt?... o întrerupse el. Adică fenomenul acela care transformă o femeie într-un ştergar cu care oricine poate să-şi şteargă gura şi degetele se numeşte flirt? Minunat, n-am ce zice!...

— Taci!... exclamă doamna Wąsowska. E drept, Bela n-a făcut bine ce a făcut, dar judecă-te şi pe dumneata! Îţi

spun că Bela te...

— Iubeşte, nu-i aşa? o întregi Wokulski, netezindu-şi barba.

— O, da! Te iubeşte! îi pare rău... Nu vreau să intru în amănunte, e de ajuns să-ţi spun că în ultimele două luni am văzut-o aproape în fiecare zi... şi în tot acest timp n-a vorbit decât de dumneata. Iar locul ei favorit de plimbare este... castelul de la Zaslawsk!... De atâtea ori am zărit-o alături de piatra cu inscripţia, de atâtea ori am văzut-o cu lacrimi în ochi... Ba o dată a izbucnit chiar în hohote de plâns şi a şoptit îndurerată versurile săpate în piatră: *"În fiecare loc şi-n orice clipă, / Unde-odată cu tine-am petrecut şi-am plâns cu tine..."* Ce spui de toate astea?...

— Ce spun de toate astea?... repetă Wokulski. Îţi jur că singura mea dorinţă în clipa de faţă este să dispară şi amintirea cunoştinţei mele cu domnişoara Isabela Łęcki! Ca să nu mai vorbim de piatra aceea blestemată, care o înduioşează atât de mult!...

— Dacă aş fi sigură că nu minţi, aş avea o dată mai mult o frumoasă dovadă a statorniciei bărbaţilor!...

— Nu, ai avea numai dovada unei vindecări miraculoase! răspunse el emoţionat. O, Dumnezeule!... Am impresia că ani şi ani la rând am fost hipnotizat, că acum zece săptămâni m-am trezit fără să-mi dau seama şi că de-abia astăzi mi-am revenit de tot!...

— Vorbeşti serios?

— Doamnă, oare dumneata nu vezi cât sunt de fericit? M-am regăsit, îmi aparţin din nou! Crede-mă, doamnă s-a întâmplat o minune pe care n-o înţeleg de loc, dar care poate fi asemuită numai cu trezirea unui om din letargie, cu învierea unui mort!

— Şi cărui fapt o atribui? întrebă ea, lăsând ochii în jos.

— În primul rând, dumitale, doamnă... Apoi faptului că în sfârşit am avut prilejul să spun în faţa cuiva adevăruri pe care le înţelegeam de mult, dar pe care nu aveam curajul să le destăinui. Domnişoara Isabela face parte

dintr-o specie care se deosebeşte de a mea, şi numai nebunia a putut să mă înlănţuie la picioarele ei!

— Şi ce ai de gând să faci acum, după o descoperire atât de misterioasă?

— Nu ştiu...

— Sau ai şi găsit o femeie din specia dumitale?

— Poate...

— Aha! Trebuie să fie vorba de doamna aceea, doamna Stawska...

— Cine? Helena?... Nu! mai degrabă ai fi dumneata, doamnă.

Doamna Wąsowska se ridică din fotoliu cu o mină foarte solemnă.

— Înţeleg... şopti Wokulski. Pot să plec, nu-i aşa?

— Cum crezi.

— Şi la ţară nu vom mai merge împreună.

— O, nici nu mai poate fi vorba... Deşi nu-ţi interzic să vii... Cred că va fi şi Bela la mine...

— În cazul acesta...

— Nu spun că va fi neapărat.

— Şi... te voi găsi singură?

— Probabil...

— Şi vom sta de vorbă, aşa, ca azi? Ne vom duce la plimbare, ca atunci?...

— Poate... Şi va începe cu adevărat lupta între noi

— Te avertizez că am s-o câştig!

— Oare aşa să fie?... Crezi că vei putea face din mine, sclava dumitale?

— Da. Te-aş convinge că ştiu să fiu puternic, apoi ţi-aş cădea la picioare şi te-aş implora să accepţi, doamnă, să-ţi fiu sclav!

Doamna Wąsowska se întoarse şi ieşi din salon. În prag se mai opri o clipă şi, întorcând uşor capul, şopti:

— La revedere... la ţară!

Wokulski părăsi casa ca un om beat. Pe stradă îşi zice: “Să ştii că am înnebunit!”

Se uită înapoi, şi la o fereastră, ascunsă după perdele întrezări umbra doamnei Wąsowksa.

“Ei, drăcia dracului! Iar am intrat într-o aventură!...”

Mergând, continua să se gândească la schimbarea petrecută în el. I se părea că ieşise din nou la lumină, după ce zăcuse într-o prăpastie unde domneau noaptea şi nebunia. Pulsul îi bătea mai puternic, răsufla mai adânc, gândurile i se desfăşurau cu o vioiciune neobişnuită. Simţea un fel de înviorare prin tot trupul, iar în inimă, o linişte de neînchipuit.

Acum nu-l mai enerva forfota străzii, şi lumea îl înveselea. Culoarea cerului era mai intensă, casele păreau mai frumoase. Până şi praful, scăldat în lumină, i se părea fermecător.

Cea mai mare plăcere i-o făceau însă femeile tinere, mişcările lor zglobii, buzele lor numai zâmbet şi privirile pline de ispită. Câteva se uitară drept în ochii lui, cu priviri dulci, duioase şi cochete, şi inima îi bătu mai repede, în timp ce un fior îi străbătea tot trupul.

“Frumoasele mele!..”

Deodată îşi aminti de doamna Wąsowska şi îşi dădu seama că, dintre toate, ea era cea mai atrăgătoare. Ce corp, ce picioare, ce obraz, ce ochi! Aveau în ei ceva din luciul briliantelor şi din moliciunea catifelei... Ar fi jurat că-i simte parfumul trupului şi că-i aude râsul cristalin... Ameţea numai la gândul că s-ar apropia de ea!

“Ce femeie trebuie să fie!...” şopti el.

Amintirea doamnei Wąsowska îl urmărea şi îl întărâtă atât de mult, încât îşi puse în gând să se ducă la ea chiar în seara aceea.

“Doar m-a poftit şi la prânz şi la cină! îşi spuse el, cu sângele clocotind. Mă va alunga?... Ce rost ar mai fi avut atunci toată risipa ei de cochetărie? Că nu-i displac, ştiu mai demult. Acum o doresc şi eu, ceea ce înseamnă ceva! ...”

În clipa aceea trecu pe lângă o femeie cu părul

castaniu, cu ochii ca marea, cu obrajii bucălaţi ca de copil, şi din privirea ei observă uluit că şi ea îi plăcea!

La vreo zece paşi de casă cineva îl strigă:

— Hei, hei!... Stas!...

Întoarse capul şi îl zări pe doctorul Szuman pe terasa unei cofetării. Doctorul nu-şi termină îngheţata, aruncă pe masă o monedă de argint de patruzeci de groşi şi alergă spre el.

— Veneam la tine! îi spuse, luându-l de braţ. Extraordinar! De mult n-ai arătat atât de bine! Aş pune prinsoare că ai să te întorci la societatea comercială şi că o să-i iei la goană pe toţi cărpănoşii ăia!... Ce alură!... Ce privire!... Ei, da, regăsesc azi în tine pe vechiul meu prieten Stas!...

Intrară pe poartă, urcară scările şi ajunseră la Wokulski.

— Şi eu tocmai mă gândeam că mă paşte o nouă boală... zise acesta râzând. Vrei o ţigară?

— Ce boală?

— Închipuieşte-ţi că de vreun ceas încoace femeile fac asupra mea o impresie teribilă... Mă apucă groaza!

Szuman râse din toată inima.

— Eşti un caraghios! În loc să oferi o masă de bucurie, te îngrozeşti!... Când alergai nebun după una singură, crezi că erai zdravăn? Abia acum eşti sănătos, când îţi plac toate şi n-ai nimic mai bun de făcut decât să încerci să o cucereşti pe cea care îţi place mai mult!

— Eh!... Dar dacă femeia care îmi place mai mult e o cucoană din lumea mare?...

— Cu atât mai bine! Cu atât mai bine! Cucoanele din lumea mare sunt mult mai interesante decât cameristele! Feminitatea câştigă enorm de pe urma eleganţei, a inteligenţei şi, mai ales, a trufiei... Ce conversaţii ideale te aşteaptă! Ce aere pline de demnitate... Ah, ascultă-mă pe mine, valorează de trei ori mai mult!

Pe faţa lui Wokulski trecu o umbră.

— Oho! strigă Szuman. Văd lângă tine urechea lungă a

animalului pe care a intrat Hristos în Ierusalim! De ce te strâmbi? Tocmai pe lângă acest fel de cucoane trebuie să te învârteşti, dacă nu din alt motiv, măcar pentru că mor de curiozitate să ştie ce înseamnă democraţia!

În anticameră zbârnâi soneria şi intră Ochocki; văzându-l pe doctor atât de însufleţit, îl întrebă:

— Vă deranjez, domnilor?

— Dimpotrivă, răspunse Szuman, ne poţi fi chiar de folos! Pentru că tocmai acum îl sfătuiam pe Stas să se vindece de dragostea veche printr-o nouă dragoste, dar... nu ideală. Cu cea ideală ajunge!...

Ochocki zâmbi:

— Sunt şi eu dispus să ascult prelegerea asta! spuse, aprinzându-şi ţigara care îi fusese oferită.

— O aventură! mormăi Wokulski.

— Nicio aventură! răspunse Szuman. Un om cu averea ta poate fi într-adevăr fericit, pentru că, nu-i aşa, pentru o fericire adevărată n-ai nevoie decât să mănânci în fiecare zi alte bucate, să ai rufe curate şi să-ţi schimbi din trei în trei luni domiciliul şi amantele.

— N-au să ne ajungă femeile! observă Ochocki.

— Grija asta las-o pe seama lor; ştiu ele ce au de făcut! răspunse doctorul, sarcastic. Pentru că şi lor li se aplică acelaşi regim!

— Tot aşa, trimestrial? întrebă Ochocki.

— Fireşte! Adică de ce ar fi ele mai rele decât noi?

— Totuşi, după zece sau douăzeci de asemenea trimestre, nu mai ai de ce să fii fericit!

— Prejudecată!... Prejudecată!... zise Szuman. Nici n-ai să bagi de seamă, mai ales dacă vei fi asigurat că n-au fost decât doi-trei înaintea ta şi că tu eşti cel iubit cu adevărat, cel de mult aşteptat!...

— Ai mai fost pe la Rzecki? îl întrebă Wokulski pe Szuman.

— De, ce să-ţi spun, lui n-am să-i prescriu reţeta dragostei... răspunse doctorul. Bătrânul se prăpădeşte...

— Adevărat! Arată prost! adăugă Ochocki.

Mai vorbiră un timp despre starea sănătăţii lui Rzecki, despre politică, apoi Szuman îşi luă rămas bun.

— Cinic mai e, bestia!... mormăi Ochocki...

— Nu-i plac femeile! adăugă Wokulski. Când are o zi proastă, îndrugă tot felul de orori.

— În unele privinţe are dreptate! reluă Ochocki. A nimerit-o bine cu teoriile lui! Chiar acum o oră am avut o conversaţie solemnă cu mătuşa mea, care insistă să mă însor neapărat, şi susţine că nimic nu-l înnobilează mai mult pe om decât iubirea unei femei cinstite...

— Doctorul mi-a dat mie sfaturi, nu dumitale!

— La dumneata m-am gândit şi eu în timp ce îşi expunea părerile. Mă întrebam ce ai zice dacă, presupunând că ţi-ai schimba amantele în fiecare trimestru, te-ai pomeni cu toţi oamenii care muncesc pentru dumneata că vin să te întrebe prin ce le răsplăteşti truda, mizeria şi partea de viaţă pe care ţi-o închină... Prin muncă, prin sfatul sau prin pilda pe care le-o dai?

— Ce oameni muncesc în momentul de faţă pentru mine? întrebă Wokulski. M-am retras din afaceri şi mi-am plasat toată averea în acţiuni!

— Dacă ai hârtii ipotecare funciare, e clar că trăieşti de pe urma muncitorilor agricoli; dacă ai cumpărat acţiuni, dividendele lor sunt acoperite de muncitorii feroviari, de cei de la fabricile de zahăr, de ţesători şi mai ştiu eu de cine!...

Wokulski se posomorî.

— De ce crezi că ar trebui să-mi pun neapărat asemenea probleme? întrebă el. Mii de oameni trăiesc din procente, şi nu-şi bat capul cu nimic!

— Da, mormăi Ochocki, dar ceilalţi nu sunt ca dumneata!... Eu am o mie cinci sute de ruble venit pe an, şi nu rareori mă gândesc că suma asta înseamnă pâinea a trei sau patru oameni, că există fiinţe care renunţă pentru mine la ceva în lumea asta, sau care îşi limitează

nevoile, şi aşa destul de modeste.

Wokulski se plimba prin cameră.

— Când pleci în străinătate? întrebă el brusc.

— Nu ştiu… răspunse Ochocki cu amărăciune. Debitorul meu îmi dă bani abia la anul. Ar trebui să fac un împrumut, ceea ce azi nu-i uşor de loc.

— Dai o dobândă mare?

— Şapte la sută.

— Ipoteca e bună?

— Rangul întâi după societatea de credit!

— Dar dacă ţi-aş da eu suma necesară şi aş lua asupra mea drepturile dumitale, te-ai hotărî să pleci în străinătate?

— N-aş ezita o clipă! exclamă Ochocki, sărind în sus. Ce să fac aici? Să mă însor din disperare cu o fată bogată şi pe urmă să urmez sfatul lui Szuman?…

Wokulski căzu pe gânduri.

— Ce rău ai face dacă te-ai însura? întrebă el cu jumătate de glas.

— la lasă-mă!… Ca să iau o femeie săracă, n-am cu ce s-o întreţin, iar una bogată m-ar trage într-o viaţă de sibarit. Apoi, indiferent pe cine aş lua, însurătoarea ar însemna moartea planurilor mele. Mie îmi trebuie o femeie deosebită, care să lucreze cu mine în laborator; dar… unde s-o găsesc?

Foarte agitat, Ochocki se ridică să plece.

— Aşadar, dragul meu, îi spuse Wokulski, întinzându-i mâna, problema banilor se va aranja, fiindcă sunt gata să-ţi pun orice sumă la dispoziţie!

— Cum doreşti… Nu te rog, dar ţi-aş fi foarte recunoscător…

— Când pleci la Zaslawsk?

— Mâine. Venisem să-mi iau rămas bun.

— Atunci, afacerea e tranşată! încheie Wokulski, îmbrăţişându-l. În octombrie ai banii!

După plecarea lui Ochocki, Wokulski se culcă. În ziua

aceea avusese emoţii atât de puternice şi de contrarii, încât nu era în stare să le pună în ordine. I se părea că de când rupsese legăturile cu domnişoara Isabela urca spre o înălţime ameţitoare, înconjurată de prăpastii, şi că de-abia acum atinsese vârful, ba începuse chiar să coboare versantul celălalt, de unde i se deschideau orizonturi încă neclare, dar cu desăvârşire noi...

Câtva timp i se perindară prin faţa ochilor o mulţime de femei; printre ele apărea mereu doamna Wąsowska. Apoi văzu o ceată de argaţi şi de muncitori care îl întrebau ce le dăduse în schimbul veniturilor sale...

În sfârşit, adormi adânc.

Se trezi dimineaţă la şase, liber şi înviorat.

Nu-i venea să se scoale, dar nu mai era îndurerat şi nu se mai gândea la domnişoara Isabela. Mai bine zis, se gândea, dar ar fi putut să nu se gândească; în orice caz, amintirea ei nu-l mai chinuia, şi această constatare îl îngrozi.

“Nu cumva e numai o părere?” se întrebă el. Dar amintindu-şi întâmplările din ajun, îşi dădu seama că nu uitase nimic şi avea judecata limpede.

“Poate că îmi voi recăpăta şi voinţa!”

Ca să se verifice, îşi puse în gând să se scoale peste cinci minute, să facă baie, să se îmbrace şi să plece imediat la plimbare în parcul Lazienki. Privea neliniştit minutarul ceasornicului. “Dar dacă n-am să fiu în stare să fac nici măcar atât?”

Cele cinci minute trecură, şi Wokulski se ridică fără grabă, dar şi fără şovăire. Îşi turnă singur apa în cadă, se îmbăie, se şterse, se îmbrăcă, şi peste o jumătate de oră se plimba prin parc.

Constată surprins că în tot acest timp nu se gândise la Isabela, ci la doamna Wąsowska. Evident, se schimbase ceva în el! Poate că începuseră să funcţioneze din nou anumite celule ale creierului, paralizate până atunci... Gândul domnişoarei Isabela nu-l mai stăpânea.

“Ce ciudat! Una a fost alungată de doamna Wąsowska, iar pe doamna Wąsowska o poate înlocui oricare altă femeie! Sunt aşadar cu adevărat lecuit de nebunia mea...” Se apropie de iaz şi se uită indiferent la bărci şi la lebede. Apoi coti spre aleea care ducea la sera de portocali — unde fuseseră atunci împreună — şi... simţi că-i e foame! Aproape de seră îl cuprinse furia, şi, cu bucuria sălbatică a unui copil răutăcios, şterse urmele pe care le lăsase pe alee la venire...

“Dacă aş putea să şterg totul aşa... Şi piatra aceea, şi ruinele... Totul!...”

Simţi deodată că se trezeşte în el o pornire sălbatică, dorinţa să distrugă anumite lucruri, dar îşi dădea seama că e vorba de o manifestare bolnăvicioasă. Fu foarte mulţumit că se poate gândi liniştit la Isabela şi că începe s-o înţeleagă într-o anumită măsură.

“De ce să fiu supărat? Dacă nu era ea, n-aş fi făcut avere... Dacă nu erau ea şi Starski, n-aş fi văzut Parisul şi nu m-aş fi întâlnit cu Geist, iar la Skiemiewice nu m-aş fi vindecat de nebunie!... Ei sunt binefăcătorii mei... Ar trebui chiar să-i ajut să se căsătorească, sau cel puţin să le înlesnesc întâlnirile... Şi când te gândeşti că din mocirla asta va lua fiinţă cândva metalul lui Geist!...”

În Grădina botanică, aproape pustie, acum era linişte. Wokulski trecu pe lângă fântână şi urcă încet colina umbrită, pe care acum un an şi ceva stătuse pentru prima oară de vorbă cu Ochocki. De astă dată i se păru că ea este temelia treptelor nesfârşite în vârful cărora apărea statuia zeiţei misterioase. O zări din nou şi constată cu emoţie că norii care îi învăluiau capul se răriseră. Pe chipul ei sever, cu părul despletit, ochii vii, pătrunzători, ca de fiară, îl priveau de sub fruntea de bronz. Îi înfruntă, şi deodată simţi cum creşte... creşte...întrecând copacii cei mai înalţi ai parcului şi ajunge aproape de picioarele dezgolite ale zeiţei.

Acum înţelese că frumuseţea pură şi eternă era

GLORIA, şi că pe culmile ei nu există altă plăcere decât munca şi primejdiile.

Se întoarse acasă ceva mai trist decât plecase, dar liniştit. I se părea că în timpul plimbării făcuse legătura între viitorul lui şi epoca aceea îndepărtată din trecut, când, băiat de prăvălie şi student, născocise un perpetuum mobile, sau baloanele dirijabile. Ultimii ani nu fuseseră decât o pauză şi o pierdere de timp.

“Trebuie să plec undeva. Trebuie să mă odihnesc. Mai târziu… om vedea…”

După-amiază îi trimise o lungă telegramă lui Suzin, la Moscova.

A doua zi, pe la unu, tocmai când prânzea, intră lacheul doamnei Wąsowska, anunţându-l că stăpâna lui îl aşteaptă în trăsură.

Dădu fuga în stradă; doamna Wąsowska îl pofti să se urce lângă ea.

— Hai cu mine!

— La masă?

— O, nu! Numai până în parcul Lazienki. E mai sănătos să stau de vorbă cu dumneata în aer liber şi cu martori împrejur!

Wokulski tăcea, posomorât.

La Lazienki coborâră, trecură pe lângă terasa palatului şi o luară pe aleea din preajma amfiteatrului.

— Trebuie să ieşi în lume, domnule Wokulski! începu doamna Wąsowska. Trebuie să te trezeşti din apatie, pentru că altfel pierzi dulcea recompensă…

— O, e chiar atât de grav?…

— Desigur! Toate cucoanele se interesează de suferinţele dumitale, şi pariez că multe ar vrea să joace rolul de consolatoare!

— Sau să se amuze de pretinsa mea suferinţă?… Nu, doamnă, n-am nevoie de consolare, fiindcă nu sufăr de loc. Cel puţin nu sufăr din cauza cucoanelor!

— Cum?! exclamă doamna Wąsowska. Dacă te-ar auzi

cineva care nu te cunoaşte, n-ar crede în ruptul capului că de curând ai primit o dureroasă lovitură din partea unor mânuţe care...

— Şi n-ar greşi de loc! o întrerupse Wokulski. Dacă mi-a dat cineva o lovitură, n-au fost câtuşi de puţin femeile, ci... mai ştiu eu?... Poate fatalitatea!

— Dar prin femei...

— În primul rând prin naivitatea mea... Cred că încă din copilărie am căutat ceva mare şi necunoscut. Şi cum am văzut femeile numai prin ochelarii poeţilor, care le elogiază mai mult decât trebuie, am crezut că acel ceva — mare şi necunoscut — e femeia... M-am înşelat! Iată secretul zdruncinării mele de o clipă, care, de altfel, a avut ca urmare agonisirea unei averi serioase!

Doamna Wąsowska se opri.

— Mă uimeşti! Nu ne-am văzut de alaltăieri, şi iată că astăzi eşti cu totul altul! Parcă ai fi un moşneguţ gata să desconsidere femeia!

— Nu-i vorba de desconsiderare, ci de constatări!

— Şi anume? întrebă doamna Wąsowska.

— Am observat că există o specie de femei care trăiesc în lume numai pentru a trezi şi a aţâţa pasiunile bărbaţilor. Prostesc oamenii înţelepţi, din cuminţi fac farfarale, pe cretini îi menţin la suprafaţă. Au adoratori cu zecile, şi datorită acestui fapt exercită asupra noastră o înrâurire care poate fi asemănată cu aceea a haremului în Turcia! Vezi prin urmare că n-au nici motivul să se înduioşeze de suferinţele mele, nici dreptul să se amuze pe socoteala mea. Eu nu intru în sfera lor de activitate.

— Cum aşa?! N-ai să mai iubeşti niciodată?... întrebă doamna Wąsowska, ironică.

În Wokulski începu să clocotească mânia.

— Nu, doamnă! Am însă un prieten — pesimist incorijibil — care susţine că este mult mai practic să iubeşti plătind dragostea cu patru mii de ruble pe an şi fidelitatea cu cinci decât s-o plăteşti cu ceea ce numim

noi sentiment!

— Frumoasă poveste!... şopti doamna Wąsowska.

— Aşa, cel puţin ştim din capul locului la ce ne putem aştepta!

Doamna Wąsowska îşi muşcă buzele şi se îndreptă spre trăsură.

— Ar trebui să începi un apostolat, propovăduind noile dumitale concepţii!

— Ar fi timp pierdut: unii nu m-ar înţelege, alţii nu m-ar crede până n-ar descoperi adevărul pe pielea lor.

— Îţi mulţumesc pentru prelegere, domnul meu! A făcut asupra mea o impresie atât de puternică, încât nici nu te mai rog să mă conduci până acasă! Eşti prost dispus azi, dar cred că o să-ţi treacă! Ah! Era să uit... Tânără doamnă îi strecură în mână un plic: Uite o scrisoare. Te rog s-o citeşti. Comit o indiscreţie, dar ştiu că nu mă vei trăda, mai ales că sunt hotărâtă să limpezesc în mod definitiv neînţelegerea dintre dumneata şi Bela. Dacă am izbutit, dă foc scrisorii. Dacă nu... mi-o vei aduce înapoi... la ţară! *Adieu!*

Se urcă în trăsură şi plecă, lăsându-l pe Wokulski în parc.

“Ce Dumnezeu, doar n-am jignit-o!... Păcat! Face să cazi în ispită pentru ea!...”

Şi cu toate gândurile la doamna Wąsowska, porni încet spre aleea Ujazdowska.

“Ce prostie!... Doar n-am să-i declar că o vreau... De altfel, chiar dacă s-ar ivi o clipă prielnică, ce i-aş da în schimb?... N-aş putea nici măcar spune c-o iubesc!”

Abia când ajunse acasă deschise scrisoarea domnişoarei Isabela.

Văzând scrisul care-i fusese atât de drag, îl fulgeră o părere de rău. Dar parfumul hârtiei nu-i aminti decât timpul îndepărtat când îl poftea la ea ca să pună la cale glorificarea lui Rossi.

“Rossi? A fost doar un bob din mătăniile cu care

domnişoara Isabela îşi oficia liturghia!...”

Şi începu să citească, zâmbind.

“Scumpa mea Kazia!

Sunt atât de plictisită de tot şi de toate şi îmi adun cu atâta greutate gândurile, încât de-abia astăzi mă apuc să-ţi scriu despre cele întâmplate la noi după plecarea ta.

Ai aflat cât mi-a lăsat mătuşa Hortensia prin testament. Închipuieşte-ţi! Şaizeci de mii de ruble! În total avem deci nouăzeci de mii, bani pe care baronul — ştii ce om bun e — ne-a promis că-i va plasa cu şapte la sută. Vom avea deci şase mii de ruble venit anual. Cam puţin, dar ce să facem? Va trebui să ne învăţăm cu economia.

Nu-ţi pot spune ce mult mă plictisesc! Sau poate că mi-e dor... Dar trece şi asta. Tânărul inginer de care ţi-am vorbit vine deseori pe la noi. La început mă amuza. Mi-a explicat cum se fac podurile de fier, şi acum, îmi povesteşte cum a fost îndrăgostit de o persoană care s-a măritat cu un altul; cât de disperat a fost, cum şi-a pierdut nădejdea să mai poată iubi vreodată şi cât ar dori să se însănătoşească cu ajutorul unei dragoste noi, mai curate! Mi-a mai destăinuit că uneori compune versuri, în care însă descrie numai farmecul naturii... Sunt zile când îmi vine să urlu de plictiseală, dar cum fără societate aş muri, mă prefac că-l ascult şi uneori îi dau voie să-mi sărute mâna...”

Lui Wokulski i se umflară vinele pe frunte... Făcu o mică pauză, apoi continuă lectura.

“Tata se simte tot mai prost. Plânge de câteva ori pe zi, şi îndată ce rămânem cinci minute singuri, îmi face reproşuri. Ştii pentru cine!... Nici nu-ţi închipui cât mă chinuieşte astfel!

Mă duc din două în două zile la ruinele din Zaslawsk. Mă atrage acolo ceva — nu ştiu ce — poate frumuseţea

naturii, poate singurătatea... Când mă simt foarte nenorocită, iau creionul, scriu tot felul de cuvinte pe zidurile ruinate şi mă gândesc bucuroasă că prima ploaie le va şterge!

Stai... Era să uit tocmai ce e mai important! Mareşalul i-a trimis tatii o scrisoare prin care mă cere (în sfârşit!) în căsătorie! Am plâns o noapte întreagă: Nu pentru că aş putea să devin soţia lui, ci... pentru că asta s-ar putea întâmpla aşa de uşor!...

Sunt obosită. Rămâi cu bine şi adu-ţi aminte din când în când de nefericita ta

Bela”

Wokulski mototoli scrisoarea.

“O dispreţuiesc şi... totuşi încă o iubesc!” şopti el.

Umbla de colo-colo cu capul vâjâindu-i, cu pumnii strânşi, zâmbind propriilor sale visuri.

Spre seară primi o telegramă de la Moscova; ca urmare, trimise imediat alta la Paris. A doua zi lucră de dimineaţă până seara târziu cu avocatul şi cu notarul.

La culcare se întrebă:

“Oare fac o prostie?... De altfel, am să cercetez lucrurile la faţa locului... Rămâne de văzut dacă poate să existe un metal mai uşor decât aerul; dar că este ceva, nu încape nicio îndoială! Chimia n-a fost descoperită căutându-se piatra filozofală? Cine ştie ce alte descoperiri se vor face acum?... În definitiv, îmi este totuna! Numai să ies odată din mocirla asta!...”

Abia a doua zi după-amiază primi de la Paris răspunsul pe care-l citi de câteva ori. Peste câteva clipe sosi o scrisoare de la doamna Wąsowska; sigiliul de pe plic înfăţişa un sfinx.

“Da! murmură Wokulski, zâmbind. Cap de om şi corp de fiară! Imaginaţia noastră i-a adăugat aripi...”

“Treci pe la mine câteva minute, îi scria doamna

Wąsowska, *deoarece vreau să-ţi comunic ceva foarte important şi plec chiar astăzi la ţară.”*

“Ia să vedem ce poate fi atât de important!”

Peste o jumătate de oră era la doamna Wąsowska; în anticameră văzu cuferele pregătite. Gazda îl primi în biroul ei, în care, de altfel, niciun detaliu nu amintea de muncă.

— A, eşti foarte drăguţ! începu ea, destul de supărată totuşi. Ieri te-am aşteptat toată ziua, dar nici nu te-ai gândit să te arăţi!

— Mi-ai interzis chiar dumneata să mai vin! îi răspunse Wokulski mirat.

— Cum?... Nu te-am invitat la ţară?... Dar nu face nimic! Pun şi asta pe seama excentricităţii dumitale... Ştii de ce te-am chemat? Aş vrea să te întreb ceva extrem de important. Uite, am de gând să plec în curând în străinătate şi aş vrea să mă sfătuiesc cu dumneata când e mai bine să cumpăr franci francezi, acum, sau chiar înainte de plecare?

— Când pleci?

— Ştiu şi eu? Prin noiembrie... decembrie... răspunse ea, înroşindu-se.

— Atunci cumpără înainte de plecare.

— Crezi?

— Cel puţin aşa face toată lumea!

— Dar eu nu vreau să fac ca toată lumea! exclamă doamna Wąsowska.

— Atunci... cumpără acum!

— Şi dacă până în decembrie francul scade?

— Atunci... cumpără în decembrie!

— Nimic de zis! exclamă ea, rupând o bucăţică de hârtie. Admirabile sfaturi mai dai! Nici alb, nici negru... Ce fel de bărbat eşti dumneata? Un bărbat adevărat trebuie să aibă în orice clipă o atitudine hotărâtă, sau cel puţin să ştie ce vrea... Ei, ia spune-mi, mi-ai adus scrisoarea?

Wokulski îi înmânã scrisoarea, fãrã un cuvânt.

— Sã fie adevãrat?! zise ea, înviorată. N-o mai iubeşti? Atunci putem vorbi despre ea fãrã sã-ţi facã rãu! Pentru cã trebuie... sau sã vã împac, sau... Ca sã nu se mai chinuie, biata fatã... Dumneata ai idei preconcepute în legãturã cu ea... Ai nedreptãţit-o, ceea ce nu-i cinstit... Un om de onoare nu procedează aşa! Dupã ce zãpãceşti o femeie, n-o pãrãseşti ca pe un buchet ofilit!...

— Nu-i cinstit! repetã Wokulski. Te rog, doamnã, fii bunã şi spune-mi cât de cinstit mai poate rãmâne un om care a fost hrãnit fie cu suferinţe şi umiliri, fie cu umiliri şi suferinţe?

— Bine, dar ai avut şi altele...

— Da! Câteva priviri binevoitoare şi câteva cuvinte calde, care au astãzi în ochii mei un singur cusur: au fost o mistificare!

— Dar astãzi regretã, şi dacã te-ai duce la ea...

— În ce scop?

— Ca sã-i câştigi inima şi mâna...

— ... lãsând mâna cealaltã pentru adoratorii cunoscuţi şi necunoscuţi?... Nu, doamnã! Sunt sãtul de întrecerile astea, în care am fost bãtut de indivizi de teapa lui Starski, Szastalski şi dracu mai ştie încã de cine!... Nu pot juca rolul eunucului pe lângã idealul meu! Nu mai vreau sã vãd în fiecare bãrbat un rival fericit sau un verişor nechemat!

— Vai, ce vulgaritate şi josnicie! exclamã doamna Wąsowska. Cum, pentru o singurã greşealã, de altfel nevinovatã, defãimezi acum o femeie pe care odatã ai adorat-o?

— În ce priveşte numãrul greşelilor, permite-mi, doamnã dragã, sã am pãrerile mele! Iar în ce priveşte nevinovãţia... Dumnezeule! Ce pot face dacã nici mãcar nu-mi dau seama pânã unde a mers nevinovãţia lor?

— Cum! Bãnuieşti cã?... îl întrebã doamna Wąsowska pe un ton aspru.

— Nu mai bănuiesc nimic! răspunse Wokulski, rece. Ştiu doar atât, că sub ochii mei şi sub masca celei mai indiferente amabilităţi se desfăşurau cele mai obişnuite scene de dragoste. Mi-ajunge! Hai să zicem că aş înţelege o soţie care îşi înşală soţul fiindcă e legată pe veci de lanţurile căsătoriei! Dar ca o femeie liberă să înşele! Ha, ha, ha!... Nu zău, ăsta e sport, nu mai e dragoste!... Cine o împiedica să-l considere pe Starski — sau pe toţi ceilalţi — superiori mie?... Dar nu! Ea avea nevoie în alaiul ei şi de un bufon care s-o iubească sincer şi adevărat, care să-i sacrifice totul... Şi pentru a profana definitiv sufletul omului, a vrut să facă din mine paravanul ei şi al adoratorilor ei... Mă întreb, eşti oare în stare să-ţi închipui cum şi-au bătut joc de mine aceşti indivizi care câştigau atât de uşor favorurile ei? Simţi oare ce iad e să fii atât de ridicol ca mine şi totodată atât de nefericit, încât să-ţi dai seama de propria-ţi nemeritată prăbuşire?...

Doamnei Wąsowska începură să-i tremure buzele; numai cu greu îşi stăpâni lacrimile.

— Eşti sigur că totul n-a fost altceva decât rodul imaginaţiei dumitale?

— O, nu, doamnă. Demnitatea terfelită nu poate fi imaginaţie!

— Aşadar?

— Asta e tot! Mi-am dat seama, m-am regăsit, iar astăzi am satisfacţia că triumful rivalilor mei, cel puţin în ce mă priveşte, n-a fost complet!

— Şi este irevocabil?

— Înţeleg femeile care se dau din dragoste sau se vând de foame, dar nu sunt în stare să înţeleg prostituarea spirituală, la rece, cu menţinerea tuturor aparenţelor de virtute!

— Sunt deci fapte care nu pot fi iertate! şopti ea încet.

— Cine şi cui să ceară iertare?... Domnul Starski cred că nu se va simţi niciodată jignit! mai mult. Poate că-i va recomanda şi pe prietenii săi. Pentru rest, să nu-i pese!

Are o societate atât de numeroasă şi atât de aleasă!

— Încă un cuvânt! zise doamna Wąsowska, ridicându-se. Ai putea să-mi spui ce intenţii ai?

— Dacă aş ştii…

Ea îi întinse mâna.

— Rămâi cu bine, domnule!

— Toate cele bune!

— O!…

Şi, cu acest suspin, doamna Wąsowska trecu repede în camera de alături.

“Mi se pare că am împuşcat doi iepuri dintr-o lovitură! … Cine ştie dacă Szuman n-are dreptate!” îşi zise Wokulski coborând pe scări.

De la doamna Wąsowska se duse la Rzecki. Bătrânul era atât de slăbit, încât abia izbuti să se ridice din fotoliu. Wokulski fu adânc mişcat.

— Bătrâne, nu eşti supărat că n-am mai dat de atâta timp pe aici? îl întrebă, strângându-i mâna.

Rzecki clătină trist din cap.

— Parcă nu ştiu ce se petrece cu tine?… Merge prost!… Merge prost în lume!… Din ce în ce mai prost!…

Wokulski se aşează îngândurat pe un scaun.

— Uite, Stas, continuă bătrânul, presimt că mi-a venit ceasul să mă duc la Katz şi la pedestraşii mei, care, undeva acolo, rânjesc la mine că am rămas codaş… Ştiu că orice hotărâre ai să iei în ceea ce te priveşte va fi dreaptă şi înţeleaptă, dar… n-ar fi oare mai bine să tensori cu doamna Stawska?… Fiindcă, la drept vorbind, e un fel de victimă de-a ta…

Wokulski se luă cu mâinile de cap.

— Doamne, Dumnezeule! Când am să scap odată de toate încurcăturile astea muiereşti?… Una spune cui vrei şi cui nu vrei că sunt victima ei, a doua se făleşte că e victima mea, a treia ar da şi ce n-are ca să fie victima mea, şi sunt sigur că s-ar mai găsi vreo zece gata să vadă o victimă în mine şi în averea mea!… Caraghioasă ţară, în

care muierile deţin vioara întâi şi unde nu există alte preocupări în afara dragostei, fericită sau nu!

— Ei… şopti Rzecki. Lasă, că eu nu te zoresc!… Numai că, vezi, Szuman mi-a spus că ai avea neapărată nevoie de dragoste…

— Da’ de unde!… Mai degrabă aş avea nevoie să schimb clima. E tot sfatul lui!

— Pleci?

— Poimâine cel mai târziu plec la Moscova, apoi… unde oi vedea cu ochii…

— Ai vreun plan? întrebă Rzecki, tainic.

Wokulski căzu pe gânduri.

— Nu ştiu încă; şovăi! Parc-aş fi într-un scrânciob înalt cât o casă cu zece caturi. Sunt zile când cred că totuşi am să fac ceva pentru oameni…

— O, asta… asta…

— Alteori însă mă cuprinde o disperare atât de adâncă, încât aş vrea să se deschidă pământul şi să mă înghită şi pe mine şi tot ce am…

— N-are rost… n-are rost! şopti Rzecki.

— Ştiu… N-am să mă mir de loc nici dacă am să întorc pământul cu susul în jos, nici dacă, într-o bună zi, am să-mi închei socotelile cu lumea asta păcătoasă!

Rămaseră împreună până seara târziu.

Peste câteva zile se răspândi vestea că Wokulski plecase pe neaşteptate şi poate pentru totdeauna.

Toată averea lui mobilă, începând cu lucrurile din casă şi terminând cu trăsura şi caii, fusese cumpărată de Szlangbaum, cu un preţ destul de mic.

XVI

DIN JURNALUL UNUI BÂTRÂN
FUNCŢIONAR COMERCIAL

. . . . . .

“DE CÂTEVA LUNI STĂRUIE ZVO-nul că în ziua de 26 iunie a.c. ar fi murit în Africa prinţul Ludovic-Napoleon, fiul împăratului. Se spune că ar fi căzut în luptă cu un popor sălbatic, despre care nu se ştie nici unde locuieşte, nici cum se numeşte. Pentru că niciun popor nu se poate numi «zulus»!

Aşa vorbeşte lumea. Împărăteasa Eugenia ar fi plecat, cică, să aducă osemintele fiului ei în Anglia. Acum, drept să vă spun. Nu ştiu dacă lucrurile s-au petrecut aşa sau altfel, pentru că n-am mai citit gazetele de mult şi nu-mi mai place să discut despre politică.

Stupidă mai e şi politica asta! Pe vremuri nu existau nici telegrame, nici articole de fond, dar lumea progresa, şi orice om cu scaun la cap se putea orienta în situaţia politică. Astăzi există şi telegrame, şi articole de fond, şi ultimă oră, dar toate nu fac decât să ne zăpăcească! Ba, mai rău, ne demoralizează, şi dacă n-ar fi Kenig sau onestul Sulicki, ai înceta să mai crezi în justiţia divină! Da, iată ce fac ziarele de azi!

Cât despre prinţul Ludovic-Napoleon, s-ar putea să fi murit, dar ar fi tot atât de posibil să se fi ascuns de agenţii lui Gambetta. Pentru că, nu-i aşa, de ce să pun atâta temei zvonuri?

. . . . . .

Klejn n-a mai apărut, iar Lisiecki s-a mutat la Astrahan, pe Volga...

. . . . . .

Sănătatea mea cam lasă de dorit. Obosesc aşa de repede, încât nu mai ies pe stradă fără baston. De durut nu mă doare nimic, numai că uneori simt un junghi în umeri şi un fel de năduf. Dar au să treacă toate, şi dacă n-or trece, mi-e totuna, că lumea a ajuns atât de rea, încât în curând n-am să mai pot sta de vorbă cu nimeni şi n-am să mai pot crede în nimic!...

. . . . . .

La sfârşitul lui iulie, Henryk Szlangbaum şi-a sărbătorit ziua de naştere, ca proprietar al magazinului şi conducător al societăţii noastre comerciale. Deşi banchetul lui nu se poate compara nici pe jumătate cu cel dat de Stas anul trecut, totuşi, au luat parte la el toţi prietenii şi toţi duşmanii lui Wokulski, şi au băut în sănătatea lui Szlangbaum... de s-au cutremurat şi ferestrele!... Of, oamenii, oamenii!... Pentru o strachină plină şi o sticlă de băutură sunt gata să se arunce şi în apă! Iar dacă le dai o rublă, cine ştie unde mai sunt în stare să se arunce!

. . . . . .

Să nu fie de deochi! Am văzut azi un ziar în care scrie că doamna baroană Krzeszowska este una din matroanele noastre cele mai nobile şi mai caritabile. Asta, pentru că a dat două sute de ruble unui azil. Se vede treaba că lumea a uitat de procesul ei cu doamna Stawska şi de scandalurile cu locatarii.

Să fi pus bărbatu-său şaua pe ea?

. . . . . .

Nemulţumirile împotriva evreilor cresc mereu. Nu lipsesc nici zvonurile că ar prinde copii de creştini, pe care-i omoară ca să facă azimă cu sângele lor...

Când aud poveşti de-astea, pe cinstea mea că mă frec la ochi şi mă întreb dacă nu am friguri şi aiurez, sau dacă toată tinereţea mea n-a fost decât un vis!...

Dar mai mult ca orice mă supără bucuria pe care toate astea i-o provoacă doctorului Szuman!

— Aşa le trebuie!... zice el. Să-i ia în tărbacă, să-i înveţe minte! Sunt deştepţi, dar aşa de păcătoşi, că nu-i poţi stăpâni fără pinteni...

— Dragă doctore, l-am întrerupt eu, pierzându-mi răbdarea, dacă evreii sunt nişte oameni de nimic, aşa cum susţii dumneata, nici pintenii nu mai folosesc!

— Poate că n-o să-i îndrepte, dar au să le dea iar o lecţie de înţelepciune...

Ciudat om mai e şi doctorul ăsta! E cinstit şi, mai presus de toate, înţelept. Dar cinstea lui nu izvorăşte din niciun sentiment, ci — mai ştiu şi eu? — din năravi! Iar înţelepciunea lui e de aşa natură, încât mai uşor îi vine să-şi bată joc de o sută de lucruri şi să le facă praf decât să construiască ceva! Când stau de vorbă cu el, mi se pare uneori că are un gheţar în loc de suflet: degeaba faci focul, că tot n-ai să-l încălzeşti!

. . . . . .

Am impresia că Stas a plecat la Moscova ca să-şi pună la punct conturile cu Suzin. A luat cu el cam o jumătate de milion de ruble (cine şi-ar fi putut închipui aşa ceva acum doi ani!), dar habar n-am ce-are de gând să facă, cu atâta bănet!

De! Stas a fost întotdeauna un om original şi plin de surprize. Oare nu ne pregăteşte şi acum una?... Mi-e groază să mă gândesc...

Între timp, Mraczewski a cerut mâna doamnei Stawska şi, după o scurtă şovăire, a fost admis. Dacă — aşa cum are de gând Mraczewski — vor deschide un magazin la Varşovia, aş intra şi eu în combinaţie şi aş locui la ei. Doamne, Dumnezeule! Aş legăna copiii lui Mraczewski, deşi am dorit atât de mult să-i legăn pe-ai lui Stas...

Viaţa e nespus de grea...

. . . . . .

Ieri am dat cinci ruble să se facă o slujbă pentru prinţul Ludovic-Napoleon. Nu pentru pomenirea lui, poate că n-a murit... Dar dacă cumva... Eu nu mă pricep la teologie, dar, oricum, e mai prudent să-i pregăteşti terenul pe lumea cealaltă. Te pomeneşti că...

. . . . . .

Sunt într-adevăr bolnav, deşi Szuman spune că totul merge bine. N-am voie să beau bere, cafea, vin; n-am voie să merg repede, n-am voie să mă supăr... Minunat om, n-am ce zice!... Reţete de-astea aş putea să dau şi eu; dar ia să vedem ce-ar mai zice dac-ar trebui să le pună în aplicare pe pielea lui!

Vorbeşte cu mine de parcă aş fi neliniştit de soarta lui Stas. Ciudat om!... Dar ce-şi închipuie el? Ce, Stas nu e major? Ce, altă dată nu mi-am mai luat rămas bun de la el pe şapte ani? Ei, şi anii au trecut, Stas s-a întors şi s-a apucat iar de aventură!

Acum lucrurile se vor petrece la fel; cum a dispărut de brusc, tot aşa se va întoarce...

Oricum, grea mai e viaţa în lumea asta! Uneori mă întreb dacă o fi existând într-adevăr vreun plan după care

omenirea se îndreaptă spre mai bine, sau totul nu este decât opera întâmplării, omenirea mergând încotro o împinge forţa cea mai mare!... Dacă predomină cei buni, merge spre bine, dacă sunt mai puternici ticăloşii, merge spre rău. Până la urmă, însă, şi din cei răi şi din cei buni nu rămâne decât o mână de cenuşă.

Dacă e aşa, de ce să mă mir de Stas, care mi-a spus de atâtea ori că ar vrea să dispară cât mai repede şi să distrugă orice urmă a existenţei lui? Presimţirile mele însă îmi spun că nu va fi aşa.

Deşi... n-am presimţit eu că prinţul Ludovic-Napoleon va ajunge împărat al francezilor?... Ei! Să mai aşteptăm puţin, pentru că moartea asta, în luptă cu negrii ăia despuiaţi, mi se pare cam ciudată...”

. . . . . .

XVIII

…?…

DOMNUL RZECKI ERA ÎNTR-ADEVĂR bolnav; după părerea lui, din cauza lipsei de ocupaţie; după Szuman, din cauza unei afecţiuni la inimă, care izbucnise deodată şi progresase destul de repede sub înrâurirea supărărilor.

De lucru avea puţin. De dimineaţă se ducea la magazinul lui Szlangbaum, care fusese cândva al lui Wokulski, şi sta acolo până când începeau să se adune funcţionarii şi clienţii îl priveau miraţi, iar funcţionarii noi (cu excepţia lui Zięba, erau toţi evrei) nu-i arătau nicio stimă, aşa cum fusese obişnuit, ba chiar, în ciuda intervenţiilor lui Szlangbaum, îl cam luau peste picior.

Aşa stând lucrurile, domnul Ignacy se gândea tot mai des la Wokulski. Nu pentru că s-ar fi temut de vreo nenorocire, ci, uite-aşa, fără motiv.

Dimineaţa, pe la ora şase, se întreba: “Oare Wokulski s-o fi sculat, sau încă mai doarme? Unde o fi? La Moscova, sau a pornit spre Varşovia?” La amiază îşi aducea aminte de timpurile când aproape nu era zi ca Stas să nu mănânce cu el; iar seara, mai ales când se culca, îşi zicea: “Să ştii că Stas e la Suzin… Ce-or mai fi petrecând amândoi!… Sau e în drum spre Varşovia şi se pregăteşte de culcare, în tren…”

Apoi, de câte ori intra în magazin — şi intra zilnic de câteva ori, cu toată ostilitatea vânzătorilor şi politeţea enervantă a lui Szlangbaum — se gândea că, oricum, pe timpul lui Wokulski era altfel.

Faptul că Wokulski nu dădea niciun semn de viaţă nu îl supăra prea mult, deoarece era învăţat cu ciudăţeniile lui.

“Nu-i prea plăcea lui să scrie nici când era sănătos, darmite acum, când este zdrobit! Of, muierile astea, muierile astea!...”

În ziua când Szlangbaum cumpără mobilierul şi trăsura lui Wokulski, domnul Ignacy zăcu la pat. Nu pentru că întâmplarea în sine l-ar fi nemulţumit — la urma urmelor, nu-i aşa, echipajul şi obiectele de lux erau inutile — dar de obicei lucrurile astea se scot la vânzare după moartea cuiva. “Şi Stas, slavă Domnului, e bine, sănătos!...”

Într-o seară — domnul Ignacy era în halat şi se gândea cum să aranjeze magazinul lui Mraczewski, ca să-l dea gata, pe Szlangbaum — auzi că sună cineva la intrare şi face gălăgie pe coridor.

Servitorul, care se pregătea să se culce, deschise uşa.

— Domnul e acasă? întrebă o voce cunoscută.

— Domnul este bolnav.

— Ce bolnav!... Care bolnav!... Se ascunde de oameni!...

— Domnule consilier, poate că-l deranjăm... se auzi o altă voce.

— Ei, îl deranjăm!... Cine nu vrea să fie deranjat acasă, să vină la cârciumă!...

Rzecki se ridică din fotoliu; în aceeaşi clipă apărură în prag consilierul Wengrowicz şi agentul comercial Szprot. În spatele lor răsări un cap păros şi o faţă destul de murdară.

— Dacă nu vine muntele la Mahomed, vine Mahomed la munte! strigă consilierul. Domnule Rzecki... Domnule Ignacy! Ce-ai, omule?... De când nu te-am mai văzut, am descoperit o nouă marcă de bere. Pune-o aici, drăguţule, şi prezintă-te mâine! adăugă el, întorcându-se spre omul păros, cu faţa murdară.

Părosul, cu un şorţ mare dinainte, puse pe lavoar un coş cu sticle zvelte; şi trei halbe. Apoi dispăru, ca şi cum

ar fi fost o arătare diafană, nu gogeamite bărbatul de o sută de kilograme...

Domnul Ignacy se miră la vederea sticlelor, dar nu s-ar putea spune că fu neplăcut surprins.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-i cu dumneata? începu din nou consilierul, desfăcându-şi braţele, ca şi cum ar fi vrut să cuprindă omenirea întreagă într-o singură îmbrăţişare. De atâta vreme n-ai mai fost pe la noi, încât Szprot a şi uitat cum arăţi, iar eu... mi-am zis că te-ai molipsit de la prietenul dumitale, ăla cu sticleţii...

Rzecki se posomorî.

— Şi tocmai astăzi, continuă consilierul, când, în urma unui pariu făcut pe socoteala prietenului dumitale, am câştigat de la Deklewski un coş cu sticle de bere din cea nouă! I-am spus lui Szprot: "Ştii ceva, hai să luăm berea cu noi şi să mergem la bătrânul nostru prieten! Poate că-l mai înviorăm puţin!..." Dar ce-i, nici nu ne pofteşti să stăm jos?

— Vă rog, vă rog, poftiţi! răspunse Rzecki.

— Uite, avem şi o măsuţă! se bucură consilierul, uitându-se prin cameră. Văd că ai un colţişor liniştit. Ehe! ... Vom putea veni aici, lângă bolnav, la o partidă, în fiecare seară... Szprot, fiule, scoate tirbuşonul şi apucă-te de sticle! Să guste şi dumnealui din berea cea nouă...

— Ce pariu ai câştigat? îl întrebă Rzecki. Din ce în ce mai luminat la faţă.

— Un pariu în legătură cu Wokulski. Uite ce s-a întâmplat. Încă din ianuarie anul trecut, când a plecat după aventuri în Bulgaria, i-am spus lui Szprot că domnul Stanislaw al dumitale e un nebun, că o să dea faliment şi că o să ajungă ca vai de el!... Când colo, ce să vezi? Deklewski susţine că nu eu, ci el prevestise toate astea!...

Bineînţeles, am făcut pariu pe un coş de bere, Szprot a arbitrat în favoarea mea, şi iată-ne la tine!...

Între timp, domnul Szprot pusese pe masă trei halbe şi destupase trei sticle.

— Poftim, ia te uită, domnule Ignacy! zise consilierul, ridicând halba plină. Are culoarea miedului, spuma ca smântâna, şi gustul ca de fetişcană de şaisprezece ani! Hai, bea! Ce aromă... Ce deliciu... Dacă închizi ochii, juri că-i... O! O!... Vezi?... Drept să-ţi spun, înainte de a gusta din berea asta, trebuie să-ţi speli gura... Ia spune: ai mai băut vreodată aşa ceva?

Rzecki goli halba pe jumătate.

— Bună! zise. Dar ce-ţi veni, domnule, să spui că Wokulski a dat faliment?

— Tot oraşul vorbeşte! Pentru că cine are bani, minte sănătoasă şi n-a înjunghiat pe nimeni nu fuge Dumnezeu ştie unde!...

— Wokulski a plecat la Moscova.

— Fleacuri! Aşa v-a spus vouă, ca să nu-l plictisiţi! Dar s-a dat singur de gol, din moment ce a renunţat la banii lui.

— La ce a renunţat?... întrebă domnul Ignacy, cu un început de supărare.

— La banii pe care îi are la bancă, şi mai ales la banii de la Szlangbaum. Fac împreună aproximativ două sute de mii de ruble... Cine lasă în drum o sumă ca asta şi nu dă nicio dispoziţie este un nebun, sau a feştelit-o atât de rău, încât nu mai speră să-i vadă vreodată... Tot oraşul e indignat de purtarea acestui... acestui... nu i-aş mai zice pe nume!...

— Domnule consilier, întreci măsura! strigă Rzecki.

— Ţi-ai pierdut minţile, domnule Ignacy, dacă iei apărarea unui individ ca el! răspunse consilierul, violent. Judecă şi dumneata! S-a dus să facă avere, unde? În războiul cu turcii!... În războiul cu turcii!... Înţelegi ce-nseamnă asta? Acolo a putut să facă avere, dar cum?... Cum poţi realiza în şase luni o avere de o jumătate, de milion?

— De ce te miri? Doar ştii că a rulat milioane! răspunse Rzecki. Aşa că a câştigat mai puţin decât ar fi putut

câştiga...

— Dar milioanele alea ale cui erau?

— Ale lui Suzin... negustorul... prietenul lui...

— Vezi? Aici e buba!... Dar nu importă! Să presupunem că de data asta n-a făcut nicio porcărie. Dar ce afaceri l-au făcut să plece la Paris, apoi la Moscova, unde a câştigat de asemenea sume mari? apoi frumos e să loveşti în industria autohtonă, ca să poţi da optsprezece la sută dividende câtorva aristocraţi, ca să te poţi strecura în mijlocul lor?... Frumos e să vinzi societatea evreilor, şi la urmă să fugi, lăsând sute de oameni în mizerie şi în nesiguranţă?... Aşa face un cetăţean bun şi un om cinstit?... Hai, bea, domnule Ignacy!... strigă consilierul, ciocnind cea de-a doua halbă de halba lui Ignacy. Trăiască burlăcia! Domnule Szprot, arată ce poţi, nu te compromite în faţa unui bolnav!...

— *Halt!* [1]strigă doctorul Szuman, care stătea de câteva clipe în prag, cu pălăria în cap. *Halt!* Ce-i cu dumneavoastră, domnilor? Sunteţi oare agenţii unei întreprinderi de pompe funebre de vreţi să-mi nenorociţi pacientul? Kazimierz! strigă el servitorul. Ia scoate sticlele astea afară, în gang! Iar pe dumneavoastră vă poftesc să-mi lăsaţi bolnavul singur... Un spital, chiar dacă, nu are decât un singur bolnav, nu e cârciumă! Şi dumneata, amice, aşa îmi respecţi recomandările!... Dumneata, care suferi de inimă, iei parte la o astfel de beţie? Te pomeneşti că o să invitaţi şi ceva fete?... Noapte bună, domnilor, şi altă dată să nu-mi mai deschideţi aici berărie, că vă dau în judecată pentru asasinat!

Consilierul Wengrowicz şi agentul Szprot plecară atât de repede, încât dacă n-ar fi rămas fumul gros al ţigărilor lor de foi, ai fi crezut că nu fusese nimeni în cameră!

— Deschide fereastra! îi porunci doctorul servitorului. Măi, măi... adăugă, uitându-se ironic la Rzecki. Faţa congestionată, ochii sticloşi... Pulsul bate atât de tare, că

[1] Stai (germ.)

se aude din stradă...

— Ai auzit ce-a spus despre Stas?... întrebă Rzecki.

— Are dreptate! răspunse Szuman. Tot oraşul vorbeşte la fel, deşi se înşală. Wokulski nu-i în stare de faliment, e doar un ţicnit de tipul polonezilor romantici!

Rzecki îl privi aproape înspăimântat.

— Nu te uita aşa la mine! continuă Szuman, calm. Judecă şi dumneata dacă nu am dreptate! Omul ăsta n-a acţionat niciodată raţional... Când era băiat de prăvălie, se gândea la invenţii şi la Universitate; când a fost la Universitate, a început să facă politică. Mai târziu, în loc să strângă bani, a ajuns savant şi s-a întors aici gol-goluţ. Dacă n-ar fi fost coana Malgosia, murea de foame... În sfârşit, a început să facă avere, dar nu ca negustor, ci ca adorator al unei domnişoare care de mai mulţi ani avea reputaţia de femeie cochetă... Lucrurile însă nu se termină aici; având la dispoziţie şi femeia şi averea, le părăseşte pe amândouă, şi astăzi ce face şi unde este?... Spune-mi dumneata, dacă ai cap! Un nebun, un nebun de legat! strigă Szuman, gesticulând. Un polonez romantic, care caută mereu ceva dincolo de realitate...

— Domnule doctor, ai să poţi spune toate astea în faţa lui Wokulski când s-o întoarce?... întrebă Rzecki.

— I le-am spus nu o dată, ci de o sută de ori! Şi dacă acum n-am să i le mai spun, e pentru că n-o să se mai întoarcă...

— N-o să se mai întoarcă?... şopti Rzecki, palid.

— Da! Sau o să-şi frângă gâtul undeva, dacă-i va veni mintea la loc, sau se va apuca de vreo nouă bazaconie... Fie şi de invenţiile fantasmagoricului de Geist, care probabil e şi el un nebun patentat!

— Dar dumneata, doctore, n-ai gonit niciodată după himere?

— Ba da, fiindcă eram ameţit de atmosfera de aici! M-am trezit însă la timp, şi asta îmi permite să pun diagnosticul cel mai precis în asemenea maladii... Hai,

dezbracă-te, să vedem ce urmări a lăsat seara petrecută în vesela companie!...

Doctorul îl examină pe domnul Rzecki şi îi porunci să se culce imediat, iar pe viitor să nu mai facă din locuinţa sa cârciumă?

— Şi dumneata eşti un tip romantic, atâta doar că ai avut prea puţine prilejuri să faci nebunii! încheie el.

Apoi plecă, lăsându-l pe bolnav foarte abătut.

"Vorbăria ta îmi face mai rău decât berea!" îşi spuse domnul Rzecki. Peste o clipă îşi mai spuse: "Stas ar fi putut totuşi să-mi scrie, măcar câteva cuvinte... Naiba ştie câte gânduri nu-şi face omul!..."

Ţintuit în pat, domnul Ignacy se plictisea de moarte.

Pentru a-şi omorî vremea, recitea nu se ştie pentru a câta oară *Istoria Consulatului şi a Imperiului,* sau se gândea la Wokulski; dar aceste două îndeletniciri, în loc să-l liniştească, îl iritau... Istoria îi amintea de faptele minunate ale unuia din cei mai mari cuceritori, pe a cărui dinastie îşi întemeia el credinţa în viitorul omenirii, şi al cărui singur urmaş căzuse sub ochii lui, lovit de suliţa unui zulus, iar meditaţiile asupra lui Wokulski îl duceau la concluzia că prietenul său drag — un om atât de neobişnuit — se afla cel puţin pe calea unui faliment moral.

"Atâtea a vrut să facă, atâtea ar fi putut face, şi n-a făcut nimic!... repeta domnul Ignacy, cu inima întristată. Dacă mi-ar scrie măcar unde este şi ce intenţii are... Dacă ar da cel puţin un semn de viaţă..."

De câtva timp avea presimţiri lugubre, deşi vagi. Îşi aduse aminte de un vis al său, după spectacolul lui Rossi, vis în care Wokulski sărea cu domnişoara Isabela din turnul primăriei. Sau îşi amintea de ciudatele cuvinte rostite de Stas, care nu vesteau nimic bun: "Aş vrea să pier şi să şterg până şi urma vieţii mele!..."

Ce uşor putea fi îndeplinită o asemenea dorinţă de un om care spune ceea ce simte şi face ceea ce spune!

Doctorul Szuman — care îl vizita în fiecare zi — nu-l încuraja de loc. Aproape că-l plictisea repetând aceeaşi frază:

— Într-adevăr, trebuie să fii sau falit, sau nebun ca, lăsând atâţia bani la Varşovia, să nu dai nicio dispoziţie şi să nu comunici unde eşti!...

Rzecki se certa cu el, dar în sufletul său recunoştea că are dreptate.

Într-o bună zi doctorul veni la o oră neobişnuită, adică pe la zece dimineaţa. Zvârli pălăria pe masă şi strigă:

— N-am avut dreptate când am spus că e nebun?...

— Ce s-a întâmplat?... întrebă Ignacy, ştiind de la început despre cine este vorba.

— Să vezi ce s-a întâmplat! Acum o săptămână nebunul ăsta a plecat de la Moscova şi... ghici unde s-a dus?

— La Paris?

— Aş! S-a dus la Odesa, de unde intenţionează să plece în India, de acolo în China şi Japonia, apoi, prin Oceanul Pacific, în America... Asta zic şi eu călătorie în jurul lumii! Parcă i-am recomandat-o eu... Dar să nu scrii niciun cuvânt, când ai lăsat aici două sute de mii de ruble şi oameni care ţin la tine... Pe cuvântul meu, numai când eşti iremediabil atins de psihoză...

— De unde ştii? îl întrebă Rzecki.

— Din sursa cea mai sigură, adică de la Szlangbaum, care este cât se poate de interesat să afle intenţiile lui Wokulski. Doar urmează să-i plătească la începutul lui octombrie o sută douăzeci de mii de ruble!... Iar dacă iubitul nostru Stas şi-ar trage un glonte în cap, s-ar îneca, sau ar muri de friguri galbene... Pricepi dumneata?... Atunci am putea sau să punem mâna pe tot acest capital, sau, cel puţin, să-l rulăm o jumătate de an fără dobândă... Pe Szlangbaum cred că-l cunoşti... A încercat să mă tragă pe sfoară chiar şi pe mine!...

Doctorul cutreiera încăperea gesticulând ca un nebun... Deodată se opri în faţa lui Ignacy, se uită drept în ochii lui

şi îl apucă de mână.

— Ce... ce... ce? Pulsul a trecut de o sută!... Astăzi ai avut temperatură?...

— Încă nu.

— Cum, nu?... Văd că...

— N-are importanţă! răspunse Rzecki. Să fie oare Stas în stare de aşa ceva?...

— Stas al nostru, cel vechi, cu tot romantismul lui, poate că nu, dar acest domn Wokulski, îndrăgostit de frumoasa domnişoară Lęcka, e în stare de orice... Şi după cum vezi, face tot ce-i poate pielea!...

De la această vizită a doctorului, începu şi domnul Rzecki să admită că nu se prea simte bine.

“Ar fi amuzant ca tocmai acum să dau ortul popii!... Pfiu! Li s-a întâmplat şi altora, mai buni decât mine... Napoleon I... Napoleon al III-lea... micul Lulu... Stas... Ce-o fi cu Stas? E în drum spre Indii.

Rămase pe gânduri un timp; apoi se ridică, se îmbrăcă şi se duse în magazin, spre marea consternare a lui Szlangbaum, care ştia că-i fusese interzis să se dea jos din pat.

Datorită efortului, a doua zi domnul Rzecki se simţi mai rău, dar după ce zăcu o zi la pat, se duse iar la magazin, pentru câteva ore.

— Ce-şi închipuie dumnealui, că magazinul e morgă? bombăni unul dintre vânzători, adresându-se lui Zięba, care, cu sinceritatea lui obişnuită, găsi că termenul era foarte potrivit.

La jumătatea lui septembrie, domnul Rzecki fu vizitat de Ochocki, care venise pentru câteva zile de la Zaslawsk. Văzându-l, domnul Ignacy îşi recăpătă buna dispoziţie.

— Ce vânt te aduce pe aici?!... exclamă el, strângând cu căldură mâna inventatorului atât de iubit de toată lumea.

— Ce altceva decât necazurile! Ştii că a murit Lęcki?

— Tatăl acelei... acelei?!...

— Acelei... acelei!... Şi poate chiar din cauza ei...

Rzecki îşi făcu cruce.

— În numele tatălui şi al fiului... Câţi oameni are de gând să piardă femeia asta? Pentru că, după câte ştiu eu — şi sunt sigur că nici pentru dumneata nu e un secret — nenorocirea lui Stas tot de la ea se trage...

Ochocki înclină din cap.

— Poţi să-mi spui ce s-a întâmplat cu Lęcki?... întrebă domnul Ignacy, curios.

— Nu-i niciun secret! La începutul verii, mareşalul a cerut-o în căsătorie pe domnişoara...

— Ăla... ăla?... Bine, dar ar putea să-mi fie tată!

— Poate tocmai acesta este motivul pentru care domnişoara l-a acceptat, sau cel puţin nu l-a refuzat. Aşadar, moşul şi-a strâns boarfele rămase de la primele două neveste şi a venit la ţară, la contesă... adică la mătuşa domnişoarei Isabela, unde se afla şi ea, cu taică-său...

— Au înnebunit!

— Au păţit-o şi alţii mai deştepţi decât el! continuă Ochocki. Între timp, cu toate că mareşalul începuse să se considere pretendent la mâna fetei, domnişoara Isabela, însoţită de un tânăr inginer, se ducea — la început din când în când, apoi în fiecare zi — la ruinele vechiului castel din Zaslawsk... Pretindea că aceste excursii îi alungă plictiseala...

— Şi mareşalul nu spunea nimic?

— Ce să spună? Tăcea, fireşte... Femeile celelalte încercau s-o convingă pe domnişoară că nu se cade să se poarte aşa. Degeaba, avea pentru ele un singur răspuns: “Mareşalul trebuie să fie mulţumit că mă mărit cu el, şi dacă mă mărit, nu înţeleg să renunţ la plăcerile mele!...”

— Şi, bineînţeles, mareşalul i-a prins cu ocaua mică în ruinele castelului!

— Aş!... Nici nu s-a dus pe acolo. Şi chiar dacă s-ar fi

dus, s-ar fi convins că domnişoara Isabela nu-l lua cu ea pe naivul inginer decât ca să suspine în prezenţa lui după Wokulski?...

— După Wokulski?...

— Cel puţin aşa spun oamenii. Chiar şi eu i-am atras atenţia o dată că în prezenţa unui adorator nu se cade să suspini după altul. Dar ea mi-a răspuns după obiceiul ei: "Să fie mulţumit că-i permit să se uite la mine!..."

— Dar tont mai era şi inginerul ăla!...

— Nu chiar atât cât îţi închipui dumneata! Pentru că într-o bună zi, cu toată naivitatea lui, nu s-a mai dus cu domnişoara să suspine printre ruine! Partea proastă e că tocmai atunci şi-a adus şi mareşalul aminte să fie gelos pe inginer! A lăsat deci totul baltă şi a plecat în Lituania atât de demonstrativ, încât şi frumoasa Isabela şi contesa mai-mai să leşine. Iar bietul Lęcki, fără să mai mişte măcar un deget, a murit de apoplexie!

Terminându-şi povestea, Ochocki se luă cu amândouă mâinile de cap şi începu să râdă.

— Şi când te gândeşti că o femeie ca asta a zăpăcit minţile atâtor bărbaţi...

— E un monstru exclamă Rzecki.

— Nu. E chiar destul de inteligentă şi în fond. Nu-i o femeie rea, numai că... e la fel cu atâtea mii de femei din lumea ei!

— Mii?...

— Din păcate, mii!... oftă Ochocki. Închipuie-ţi o clasă de oameni bogaţi care mănâncă bine şi care nu fac nimic! Omul, nu-i aşa, trebuie să-şi consume energia într-un fel. Deci dacă nu muncesc, trebuie să cadă în destrăbălare, sau cel puţin să-şi biciuie nervii... Şi atât pentru dezmăţ, cât şi pentru biciuirea nervilor ai nevoie de femei frumoase, elegante, spirituale şi admirabil educate. Sau, mai bine zis, dresate... Doar asta e singura lor meserie...

— Şi domnişoara Isabela s-a înrolat în rândurile lor?...

— Mai degrabă a fost înrolată!... Îmi este penibil să

vorbesc despre asta, dar dumitale pot să-ţi spun, ca să ştii ce l-a făcut pe Wokulski să se poticnească...

După o lungă tăcere, Ochocki întrebă:

— Când se întoarce?

— Cine? Wokulski?... A plecat în India, China, America...

Ochocki sări de pe scaun.

— Nu se poate! exclamă el.

— Ai informaţii că n-ar fi plecat într-acolo? îl întrebă Rzecki în şoaptă.

— De loc! Mă miră însă hotărârea asta neaşteptată!... Când am fost aici ultima dată, mi-a promis să-mi rezolve o anumită chestiune... Şi...

— Wokulski cel vechi ar fi rezolvat-o; cel nou însă a uitat nu numai de treburile dumitale, ci şi de ale lui...

— Era de aşteptat că va pleca, spuse Ochocki ca pentru sine, dar nu-mi place graba asta. Ţi-a scris ceva?

— Niciun cuvânt... şi n-a scris nimănui, răspunse bătrânul.

Ochocki clătină din cap.

— Aşa a fost să fie!

— De ce aşa a fost să fie?! izbucni Rzecki. Ce-i el, falit, vagabond?... Un magazin ca al lui şi o societate comercială sunt fleacuri? Nu putea oare să se însoare cu o femeie frumoasă, bună?...

— S-ar fi găsit destule, încuviinţă Ochocki, înviorându-se, şi totul ar fi mers bine, dar nu cu un om ca el...

— Ce vrei să spui? întrebă Rzecki, căruia conversaţia aceasta despre Wokulski îi făcea plăcere, ca şi cum ar fi vorbit despre o iubită. Ce vrei să spui? L-ai cunoscut mai de aproape?

— Nu-ţi trebuie mult să-l cunoşti. E un om de inimă...

— Ai dreptate!... încuviinţă bătrânul, bătând darabana cu degetele în masă şi uitându-se la Ochocki ca la o icoană. Dar ce înţelegi dumneata când spui: om de inimă? ... Sună frumos... numai că nu înţeleg prea bine sensul...

Ochocki zâmbi:

— Uite, îi explică el, cei meschini se îngrijesc numai de interesele lor, nu gândesc mai departe de lungul nasului şi simt o adevărată aversiune pentru necunoscut. Lor să le meargă bine!... Un om ca Wokulski însă se gândeşte la ceilalţi, priveşte uneori la interesele celor mulţi, vede câteodată cu zeci de ani înainte, iar fiecare lucru necunoscut şi nerezolvat îl atrage cu o forţă de neînvins. Şi asta nu-i un merit al lui, ci un imperativ. Acest gen de oameni se avântă după ideile mari şi după lucrurile neobişnuite, aşa cum se lasă fierul atras de magnet, cum îşi face albina faguri...

Rzecki îi strânse amândouă mâinile, tremurând de emoţie.

— Szuman, înţeleptul doctor Szuman, spune că Stas e un nebun, un polonez romantic!

— Szuman e un prost! răspunse Ochocki. Nu-şi dă seama că civilizaţiile n-au fost create de filistini, sau de gheşeftari, ci de nebuni ca Stas... Dacă înţelepciunea ar fi constat din a face socoteala veniturilor, oamenii ar fi rămas maimuţe până în ziua de azi!

— Minunate cuvinte!... Frumoase cuvinte!... Explică-mi însă cum a putut un om ca Wokulski... uite-aşa... să se preteze la astfel de aventuri?...

— Vezi, eu nu de asta mă mir! Mă mir că s-a întâmplat aşa de târziu!... răspunse Ochocki. Îi cunosc viaţa şi ştiu că încă din copilărie se sufoca aici. Avea aspiraţii ştiinţifice, dar nu şi le putea satisface; avea un puternic instinct social, dar pe ce punea mâna... Până şi societatea asta, pe care a înfiinţat-o, a dat loc numai la nemulţumiri şi ură...

— Ai dreptate!... Ai dreptate!... încuviinţă Rzeski. Şi acum Isabela...

— Da. Ea ar fi putut să-l liniştească. Având fericirea personală asigurată, s-ar fi putut împăca mai uşor cu mediul înconjurător şi şi-ar fi utilizat energia în direcţiile în care ar fi putut face ceva la noi. Dar... n-a avut noroc!

— Şi acum ce-o să se întâmple cu el?

— Ştiu şi eu?... şopti Ochocki. Acum e ca un copac smuls din pământ. Dacă va găsi un teren bun — ceea ce poate găsi în Europa — şi dacă mai are destulă energie, se va pune pe lucru şi îşi va începe şi el viata adevărată... Dar dacă e sleit, ceea ce nu mi se pare imposibil la vârsta lui...

Rzecki îl întrerupse:

— Domol! Domol!... Stas are încă energie, da, are! Va mai pluti la suprafaţă! Va mai pluti!...

Se duse la fereastră şi, rezemându-se de pervaz, începu să plângă cu suspine.

— Sunt aşa de bolnav, aşa de iritat! Se pare că sunt bolnav de inimă... Dar o să treacă! O să treacă... Nu înţeleg de ce fuge... De ce se ascunde... De ce nu scrie?!

— Ah, înţeleg aşa de bine scârba unui om înfrânt pentru lucrurile care îi amintesc de trecut... Cunosc bine sentimentul acesta, deşi, e drept, dintr-o experienţă măruntă... Când am dat bacalaureatul, a trebuit să învăţ în cinci săptămâni tot ce mi se predase timp de şapte ani la latină şi greacă, pentru că în şcoală nu-mi plăcuseră aceste două materii. Am reuşit de bine, de rău la examen, dar muncisem mult şi eram tare surmenat. Din clipa aceea n-am mai putut să mă uit la cărţile de latină sau greacă, ba mi se făcea rău numai când mă gândeam la ele. Nu puteam să văd clădirea şcolii, evitam colegii cu care învăţasem... A trebuit chiar să mă mut din casa unde muncisem zi şi noapte! Povestea asta a durat luni, şi nu m-am liniştit ca lumea până ce... Ştii ce-am făcut? Am aruncat în sobă toate manualele de latină şi greacă! Au ars cam vreo oră, şi numai când am dat ordin să arunce cenuşa la gunoi m-am însănătoşit!... Deşi până şi astăzi mă apucă palpitaţiile când văd litere greceşti sau când mi-aduc aminte de excepţiile: *panis, piscis, crinis...* Aaa!... E îngrozitor... Să nu te mire, încheie Ochocki, dacă Wokulski a fugit tocmai în China... Un chin îndelungat te

poate duce la turbare!... Noroc că şi turbarea trece...

— Bine, dar are patruzeci şi şase de ani... şopti Rzecki.

— Nu e sănătos? Nu are o minte limpede?... în fine, m-am cam întins la vorbă... Rămâi cu bine!

— Te pregăteşti cumva de drum?

— Mă duc la Petersburg, răspunse Ochocki. Trebuie să apăr testamentul răposatei doamne Zaslawska, pe care familia recunoscătoare vrea să-l anuleze. Rămân acolo până la sfârşitul lui octombrie.

— Să ştii, cum primesc vreo ştire de la Wokulski, îţi scriu! Să-mi trimiţi adresa.

— Şi eu am să-ţi scriu dacă aflu ceva... Deşi mă îndoiesc... La revedere!

— Să vii sănătos!...

Convorbirea cu Ochocki, acest om care îl înţelegea pe iubitul său Stas, ba chiar semăna cu el în mai multe privinţe, îl mai învioră pe domnul Ignacy şi-i mai dete curaj.

"Şi el a fost tot aşa: energic, cu mintea trează, şi totuşi întotdeauna plin de elanuri idealiste..."

Se poate spune că din ziua aceea începu convalescenţa bătrânului. Părăsi patul, apoi îşi schimbă halatul cu vestonul, începu să se ducă la magazin şi chiar să iasă din când în când pe stradă. Szuman era încântat de regimul prescris de el, datorită căruia boala de inimă nu se agravase.

— Ce s-o mai întâmpla, îi spunea el lui Szlangbaum, nu ştiu. Dar e cert că de câteva zile bătrânul se simte mai bine! Are iar poftă de mâncare, doarme, şi, ceea ce e mai important, l-a părăsit starea de apatie! Şi cu Wokulski a fost la fel.

În realitate, însă, pe Rzecki îl înviorase speranţa că mai curând sau mai târziu va primi o scrisoare de la Stas.

"Poate că a ajuns în India, îşi spunea el, şi pe la sfârşitul lui septembrie trebuie să primesc vreo ştire... E drept că s-ar putea să întârzie, dar în octombrie primesc

ceva, asta e sigur!…”

Într-adevăr, sosiră ştiri, dar foarte ciudate.

La sfârşitul lui septembrie, într-o seară Szuman se prezentă la domnul Ignacy şi-i spuse râzând:

— Nici nu-ţi închipui ce vâlvă a stârnit nebunul de Wokulski! Toţi se interesează de soarta lui. Un evreu din Zaslawsk i-a spus lui Szlangbaum că vizitiul răposatei doamne Zaslawska l-a văzut nu demult în pădurea de lângă castel. A povestit chiar în amănunt cum era îmbrăcat, ce cal avea…

— Tot ce se poate… încuviinţă domnul Ignacy, înviorat.

— Aiureli!… Unde-i Crimeea şi unde-i Roma! Unde-i India şi unde-i Zaslawsk! răspunse doctorul. Cu atât mai mult cu cât, în acelaşi timp, un alt evreu, care face negoţ cu cărbuni, l-ar fi văzut pe Wokulski la Dombrowa… Ba, ceva mai mult: ar fi aflat că Wokulski a cumpărat de la un beţivan de miner două cartuşe de dinamită… Cred că nici dumneata nu crezi asemenea prostie!…

— Ce-o fi asta?…

— Ce să fie? Nimic. Szlangbaum o fi dat sfoară printre evrei că oferă un premiu celui care o afla unde este Wokulski, şi acum fiecare are impresia că-l vede!… N-avea grijă! Sfântă rublă va mări numărul, ghicitorilor!…

Zicând acestea, doctorul râse ironic.

Rzecki fu nevoit să admită că zvonurile acestea erau lipsite de sens, iar lămurirea dată de Szuman, cât se poate de raţională. Totuşi, neliniştea sa în legătură cu Wokulski crescu…

Deodată această nelinişte se transformă într-o adevărată panică în urma unui fapt neîndoielnic. Şi anume: în ziua de 1 octombrie, un notar public îl chemă la el şi-i arătă un act semnat de Wokulski înainte de a pleca la Moscova.

Era un testament autentic, în care Wokulski dădea dispoziţii în legătură cu banii rămaşi la Varşovia, dintre care şaptezeci de mii de ruble se aflau la bancă, iar o

sută douăzeci de mii la Szlangbaum.

Pentru străini, actul era o dovadă a iresponsabilităţii lui Wokulski; lui Rzecki însă i se părea cât se poate de logic. Testatorul îi lăsa lui Ochocki enorma sumă de o sută patruzeci de mii de ruble, lui Rzecki douăzeci şi cinci de mii, iar Helenei Stawska douăzeci de mii. Restul de cinci mii îl împărţise între foştii săi oameni de serviciu şi săracii, cu care avusese de-a face. Astfel, urmau să primească câte cinci sute de ruble: Węgielek, tâmplarul din Zaslawsk, Wysocki, căruţaşul din Varşovia, şi celălalt Wysocki, fratele său, slujbaş al Căii Ferate în gara Skierniewice.

Prin cuvinte înduioşătoare, Wokulski îi ruga să primească totul ca de la un om care a murit; iar pe notarul public îl obligase să nu facă public actul înainte de 1 octombrie.

Printre cei care îl cunoşteau pe Wokulski se stârni mare vâlvă; începură să circule sumedenie de zvonuri şi de insinuări... Szuman, într-o convorbire cu Rzecki, îşi exprimă următoarea opinie:

— Despre moştenirea lăsată dumitale ştiam mai demult... Lui Ochocki i-a lăsat aproape un milion de zloţi, pentru că a descoperit în el un nebun de aceeaşi specie cu el... Şi darul pentru fetiţa frumoasei doamne Stawska îl înţeleg, adăugă surâzând. Un singur lucru însă mă intrigă...

— Ce anume! întrebă Rzecki, muşcându-şi buzele.

— De unde până unde a răsărit printre moştenitori Wysocki de la Calea Ferată!...

Şi, după ce îşi notă numele şi prenumele lui, Szuman ieşi îngândurat.

Rzecki fu cuprins de o vie nelinişte. El se întreba într-una ce s-o fi întâmplat cu Wokulski. De ce lăsase un testament şi de ce vorbea în el ca un om care se gândeşte la o moarte apropiată?... Curând însă se întâmplară fapte care treziră în bătrânul funcţionar

comercial o scânteie de speranţă şi îi lămuriră în mare măsură ciudata purtare a lui Wokulski.

În primul rând, Ochocki, înştiinţat de donaţie, răspunsese imediat din Petersburg că o acceptă şi că doreşte să intre în posesia întregului numerar la începutul lui noiembrie. În plus, îi ceru lui Szlangbaum să-i dea şi dobânda pe luna octombrie.

În afară de asta, îi trimise lui Rzecki o scrisoare, întrebându-l dacă n-ar fi dispus să-i cedeze din capitalul lui douăzeci şi una de mii de ruble în numerar în schimbul sumei pe care urma s-o primească de Sfântul Ioan pe moşia ipotecată…

“Ţin foarte mult, încheia el, *să am la dispoziţie toţi banii mei, deoarece în noiembrie trebuie să plec neapărat în străinătate. Am să-ţi dau lămuriri când ne vom vedea…”*

“De ce pleacă aşa de brusc în străinătate şi de ce strânge toţi banii?… se întrebă Rzecki. Şi de ce amână lămuririle până la o convorbire între patru ochi?…”

Fireşte, acceptă propunerea lui Ochocki; i se părea că în plecarea lui bruscă şi în cuvintele lui misterioase se ascunde o rază de speranţă.

“De unde ştiu că Stas a plecat în India cu jumătatea lui de milion?… Poate că are de gând să se întâlnească cu Ochocki la Paris, la acel ciudat Geist!… Trebuie să fie iar vorba de cine ştie ce metale… de cine ştie ce baloane!… Probabil că vor să păstreze secretul, cel puţin deocamdată…”

De data aceasta însă socotelile lui fură încurcate de Szuman, care îi spuse:

— Am cerut informaţii la Paris despre faimosul nostru Geist, crezând că Wokulski o să se aciuieze la el. Geist a fost cândva un chimist foarte capabil, dar azi e nebun de legat… Academia întreagă îşi bate joc de el, de ideile lui…

Ironiile Academiei la adresa lui Geist zdruncinară serios

speranţele lui Rzecki. Pentru că dacă Academia nu apreciază valoarea acelor metale şi baloane... şi dacă înţelepţii lumii au decretat că Geist e un nebun, Wokulski n-are ce căuta la el!...

“Atunci... unde şi pentru ce a plecat? Perfect! A plecat în călătorie fiindcă aici nu se simţea bine... Dacă Ochocki a trebuit să se mute dintr-o casă în care îi făcea sânge rău numai gândul gramaticii greceşti cu atât mai mult Wokulski trebuia să părăsească un oraş unde o femeie i-a făcut atâta sânge rău!... Şi dacă ar fi numai ea!... A existat oare cândva om mai ponegrit decât el?... Dar atunci de ce a lăsat scrisoarea aia ca un testament, în care pomeneşte de moarte?...”

Problema fu limpezită de vizita lui Mraczewski, care sosi pe neaşteptate la Varşovia şi se prezentă la Rzecki, foarte îngrijorat. Vorbi cât se poate de scurt, iar la sfârşit îi spuse că doamna Stawska nu ştie dacă e bine să accepte donaţia făcută de Wokulski. De altfel, donaţia i se părea şi lui ciudată...

— Eşti un copil, scumpul meu!... răspunse supărat domnul Ignacy. Wokulski îi lasă — ei sau Helei — douăzeci de mii de ruble fiindcă a avut o deosebită simpatie pentru ea. Şi simpatia asta se datora faptului că în casa ei găsise linişte în clipele lui cele mai grele... Doar ştii că era îndrăgostit de domnişoara Isabela!

— Da, ştiu! răspunse Mraczewski, ceva mai liniştit. Dar mai ştiu că doamna Stawska avea o slăbiciune pentru el...

— Ei, şi, ce-i cu asta?... Astăzi, pentru noi toţi. Wokulski e ca şi mort! Cine ştie dacă o să-l mai vedem vreodată...

Faţa lui Mraczewski se lumină.

— De, aşa-i, ai dreptate!... Doamna Stawska poate primi donaţia lăsată de un om care a murit, iar eu nu trebuie să mă tem de amintirea lui...

Şi plecă foarte mulţumit de ideea că Wokulski nu mai trăieşte.

“Stas a avut dreptate când a făcut donaţiile aşa cum le-

a făcut, îşi spuse domnul Ignacy. A înlăturat şovăielile celor în cauză şi, în primul rând, ale bunei doamne Helena...”

Rzecki se ducea acum o dată la câteva zile la magazin, unde singura lui ocupaţie — şi aceasta benevolă — era aranjarea vitrinelor de la stradă. De obicei lucra în noaptea de sâmbătă spre duminică. Bătrânului îi făcea mare plăcere, iar Szlangbaum îl rugase personal să se ocupe de vitrine, sperând că până la urmă domnul Ignacy îşi va plasa capitalul la el, cu o dobândă mai mică.

Dar domnul Ignacy, deşi dădea acum atât de rar pe la magazin, băgă de seamă că multe lucruri se schimbaseră radical. Mărfurile, deşi frumoase, prezentabile la vedere, erau de calitate proastă; ce-i drept, costau ceva mai ieftin. Vânzătorii aveau o atitudine arogantă faţă de clienţi şi se dedau la furtişaguri. Mai mult, doi casieri noi sustrăseseră din casă suma de o sută şi câteva zeci de ruble!

Când domnul Ignacy îi pomeni lui Szlangbaum despre toate acestea, iată ce-i fu dat să audă:

— Dragă domnule, clienţii nu se pricep la marfă, ci la preţ... Cât despre sustragerile de bani, ce să-i faci! Aşa se întâmplă pretutindeni! De altfel, de unde să iei alţi oameni?

Deşi făcea pe grozavul, Szlangbaum era de fapt îngrijorat, iar Szuman îşi bătea joc de el fără milă..

— Nu-i aşa, domnule Szlangbaum! zicea doctorul. Dacă ar rămâne în ţară numai evreii, am ajunge să umblăm cu traista în băţ!... Pentru că unii ne-ar trage pe sfoară, iar alţii nu s-ar lăsa prinşi în plasa noastră

Având mult timp liber, Ignacy medita îndelung şi se mira că zile întregi îl preocupau chestiuni care înainte nici nu-i treceau prin cap.

“De ce a decăzut magazinul nostru? se întreba el. Fiindcă îl gospodăreşte Szlangbaum, şi nu Wokulski! Şi de ce nu-l gospodăreşte Wokulski? Pentru că, aşa cum a

spus Ochocki, Stas se sufoca aici încă din copilărie şi a trebuit, în sfârşit, să plece la aer curat!…”

Îşi aminti de clipele cele mai importante din viaţa lui Wokulski. Când dorise să înveţe, fiind încă în prăvălia lui Hopfer, toată lumea îşi bătuse joc de el. Când se înscrisese la Universitate, îi ceruseră să se sacrifice; când se întorsese în ţară, nimeni nu voise să-i dea de lucru; când făcuse avere, îl copleşiseră cu bănuielile, iar când se îndrăgostise, femeia iubită îl trădase ca o mizerabilă!…

“Trebuie să recunoaştem, îşi spunea domnul Ignacy, că, aşa stând lucrurile, a făcut şi el ce-a putut!…”

Prin urmare, Wokulski fusese silit de împrejurări să părăsească ţara; dar de ce nu luase el, Rzecki, magazinul, ci Szlangbaum?…

Pentru că el, Rzecki, nu se gândise niciodată să aibă un magazin propriu. El luptase pentru interesele ungurilor sau aşteptase ca Napoleon să reconstruiască omenirea. Şi rezultatul?… Lumea nu se îndreptase. Napoleonii pieriseră, iar proprietar al magazinului era Szlangbaum!

“Grozav! Câţi oameni cinstiţi se prăpădesc la noi! Katz şi-a zburat creierii, Wokulskî a plecat, Klejn cine ştie pe unde-o fi rătăcind, iar Lisiecki a trebuit să-şi caute slujbă în altă parte, pentru că nu mai avea ce căuta aici!…”

Ca rezultat al acestor meditaţii, domnul Ignacy, ros de remuşcări, începu să-şi facă un plan de viitor…

“Am să intru în tovărăşie cu doamna Stawska şi cu Mraczewski. Ei au douăzeci de mii de ruble, eu am douăzeci şi cinci. Cu banii ăştia putem deschide un magazin ca lumea, chiar în coasta lui Szlangbaum!…”

Acest gând îl bucură atât, încât, sub înrâurirea lui, se simţi mai bine. E drept, tot mai des îl dureau umerii şi-l apuca năduful, dar boala i se părea acum un fleac.

“Mă duc să fac o cură, fie şi în străinătate! Am să scap de năduful ăsta şi mă pun pe lucru… Cum adică? Numai Szlangbaum poate face avere la noi?…”

Se simţea mai tânăr şi mai vioi, deşi Szuman îl sfătuise

să nu iasă pe stradă şi să evite emoţiile.

Dar veni o zi când până şi doctorul uită că-i recomandase linişte. Într-o dimineaţă el se înfiinţă cu noaptea în cap la Rzecki. Era atât de agitat, încât uitase să-şi pună cravata.

— Nu ştii ceva! Am nişte ştiri despre Wokulski!...

Domnul Ignacy puse pe masă cuţitul, şi furculiţa (tocmai mânca un biftec cu afine) şi simţi o durere în umeri.

— Ce s-a întâmplat?... întrebă el cu glasul stins.

— Stas al nostru e sărit de-a binelea!... zise Szuman. Am dat de Wysocki, acela din Skierniewice, am vorbit cu el şi ştii ce am aflat?

O clipă Rzecki văzu negru în faţa ochilor.

— De unde să ştiu?

— Închipuieşte-ţi că animalul ăsta... atunci, în mai, când a plecat cu Lęcki şi cu Isabela la Cracovia... s-a aruncat înaintea trenului la Skierniewice!... L-a salvat Wysocki!...

— Ei aş!... mormăi Rzecki.

— Niciun ei aş!... E purul adevăr! De unde deduc că scumpul nostru Stas, în afară de romantism, mai suferea şi de mania sinuciderii! Aş fi în stare să fac prinsoare pe toată averea mea că a murit!...

Deodată amuţi. Observase pe faţa lui Ignacy o schimbare îngrijorătoare. Cât se poate de neliniştit, îl duse aproape în braţe până la pat şi se jură să nu mai pomenească niciodată de Stas şi de aventurile lui.

Dar soarta vru altfel.

La sfârşitul lui octombrie, factorul poştal îi înmână lui Rzecki o scrisoare recomandată, adresată lui Wokulski.

Fusese expediată din Zaslawsk, iar adresa era scrisă de o mână stângace.

“Să fie oare la Węgielek?...” se întrebă Ignacy şi deschise plicul.

“Preastimate domn!... scria Węgielek. *În primul rând vă mulţumim că nu ne-aţi uitat, vă mulţumim pentru cele cinci sute de ruble pe care ni le-aţi dăruit şi pentru toate binefacerile pe care le-am primit din mărinimoasa dumneavoastră mână; vă mulţumim: mama mea, nevastă-mea şi eu... În al doilea rând, toţi trei vă întrebăm despre sănătatea şi viaţa dumneavoastră şi dacă aţi ajuns cu bine acasă. Desigur că e aşa, căci altfel nu ne-aţi fi trimis un dar atât de minunat. Numai nevastă-mea e foarte îngrijorată de dumneavoastră, nu doarme nopţile şi chiar a vrut să vin la Varşovia; aşa este ea, ca orice femeie.*

Căci aici, preastimate domn, în septembrie, în aceeaşi zi când dumneavoastră aţi întâlnit-o, în drum spre castel, pe mama mea săpând la cartofi, s-a întâmplat ceva îngrozitor.

Îndată ce mama s-a întors de la câmp şi s-a apucat de pregătit cina, dinspre castel s-au auzit două bubuituri atât de grozave, de parcă erau trăsnete, iar în târg s-au cutremurat geamurile. Mama a scăpat cratiţa din mână şi mi-a zis: «Du-te repede la castel; poate că domnul Wokulski e încă acolo, şi să nu fi dat peste el vreo nenorocire». Am luat-o numaidecât la fugă.

Isuse Hristoase! De-abia am mai cunoscut colina. Din cele patru ziduri ale castelului, care se mai ţinuseră încă bine, n-a rămas decât unul, iar trei din ele au fost măcinate ca făina. Piatra, pe care acum un an am săpat versurile, s-a fărâmat în vreo douăzeci de bucăţi, iar în locul unde era fântâna, s-a făcut o afundătură plină cu moloz.

Eu socot că zidurile s-au dărâmat de la sine, de bătrâneţe, dar mama spune că pozna asta a făcut-o poate fierarul răposat, despre care v-am povestit dumneavoastră.

N-am spus nimănui că dumneavoastră aţi fost atunci la castel, şi o săptămână întreagă am scormonit printre

ruine, ca să văd dacă, ferească Dumnezeu, nu s-a întâmplat vreo nenorocire. De-abia când n-am găsit nicio urmă, m-am bucurat, aşa încât pe locul acela am să aşez o sfântă cruce, toată din lemn de stejar, nevopsit, ca să fie amintire cum că dumneavoastră aţi scăpat de nenorocire. Dar nevastă-mea, după firea femeiască, e într-una neliniştită... şi de aceea vă rog cu supunere să ne daţi un semn despre dumneavoastră, că trăiţi şi că sunteţi sănătos!...

Sfinţia-sa parohul m-a sfătuit să sap pe cruce această inscripţie:

NON OMNIS MORIAR... [1]

Pentru ca oamenii să ştie că, deşi castelul nostru bătrân, amintire din vremurile apuse, s-a prăbuşit în ruine, totuşi n-a pierit chiar tot şi a mai rămas încă destul din el ca să poată fi văzut chiar şi de nepoţii noştri...”

“Aşadar, Stas a fost în ţară!...” strigă Rzecki, voios.

Şi trimise după doctor, rugându-l să vină imediat. În mai puţin de un sfert de oră, Szuman îşi făcu apariţia. Citi de două ori scrisoarea şi se uită uluit la chipul înviorat al domnului Ignacy.

— Doctore, ce spui de asta?... îl întrebă domnul Ignacy, triumfător.

Szuman se miră şi mai mult.

— Ce să spun?... făcu el. Că s-a întâmplat ceea ce i-am prezis încă înainte de plecarea lui în Bulgaria! E limpede că Stas s-a sinucis la Zaslawsk...

Rzecki zâmbi.

— Gândeşte-te puţin, domnule Ignacy! reluă doctorul, stăpânindu-şi cu greu emoţia. Gândeşte-te: a fost văzut la Dombrowa, cumpărând cartuşe de dinamită, apoi în împrejurimile satului Zaslawsk şi, în sfârşit, la Zaslawsk.

[1] Nu voi muri în întregime... (lat.).

Socot că în castel trebuie să se fi întâmplat ceva între el şi... blestemata aia... Mi-aduc aminte că odată mi-a spus că ar vrea să se scufunde în adâncul fântânii din Zaslawsk...

— Dacă ar fi vrut să se omoare, putea să se omoare de mult... De altfel, i-ar fi fost de ajuns şi un pistol! Ce nevoie avea de dinamită? răspunse Rzecki.

— Oricum, s-a sinucis... Şi cum era ca o fiară turbată, nu-i ajungea un pistol... Ca să piară, avea nevoie de o locomotivă... E ştiut doar că sinucigaşii sunt oameni capricioşi!

Rzecki clătina din cap, zâmbind.

— Ei fir-ar să fie, spune-mi odată, dumneata ce crezi?! strigă Szuman, nerăbdător. Ai vreo altă ipoteză?...

— Am! Pe Stas îl chinuia amintirea acelui castel, şi a vrut să-l dărâme, aşa cum a aruncat Ochocki în foc gramatica după ce s-a surmenat din cauza ei. Apoi e şi un răspuns dar domnişoarei aceleia, care, după câte am auzit, se ducea în fiecare zi să suspine pe ruinele castelului...

— Ar fi fost o copilărie!... Un bărbat de vârsta lui nu procedează ca un elev!...

— Chestie de temperament! răspunse Rzecki, liniştit. Unii trimit amintiri. El şi-a aruncat în aer amintirea... Păcat numai că Dulcineea lui nu era printre ruine!...

Doctorul căzu pe gânduri.

— Turbată fiară!... Dar dacă mai trăieşte, unde o fi acum?

— De-abia acum călătoreşte cu inima uşoară. Şi nu scrie, fiindcă pesemne e sătul de toţi!... încheie domnul Ignacy, cu glasul mai scăzut. De altfel, dacă ar fi murit acolo, ar fi rămas o urmă...

— Ca să fiu sincer, murmură Szuman, n-aş putea să jur că n-ai dreptate, deşi... nu cred ce spui! Clătină trist din cap: Romanticii trebuie să piară orice-ai zice. Lumea de astăzi nu mai e pentru ei... Realitatea de azi ne sileşte să

nu mai credem nici în caracterul angelic al femeilor, nici în idealuri. Cine nu înţelege asta, trebuie ori să piară, ori să se retragă de bunăvoie... Dar ce om excepţional!... A murit doborât de ruinele feudalismului... A pierit, şi s-a cutremurat pământul...

Interesant tip! Interesant!... Doctorul îşi luă pălăria brusc şi fugi din cameră, mormăind: Nebuni!... Nebuni!... Ar putea distruge omenirea întreagă cu nebunia lor!...

Rzecki continua să zâmbească.

“Să mă ia naiba dacă n-am dreptate în privinţa lui Stas! ... I-a spus domnişoarei: *«Adieu!»* şi dus a fost... Ăsta-i secretul. Când s-o întoarce Ochocki, o să aflăm adevărul...”

Era aşa de bine dispus, încât îşi scoase mandolina de sub pat, o acordă şi, în acompaniamentul ei, începu să fredoneze:

Primăvară, tu trezeşti ai vieţii zori,
Cântă-n crângurile verzi privighetori;
Vântul trece clătinând tulpini subţiri,
Înfloresc lângă pârâu doi trandafiri...

Un junghi ascuţit îi străbătu pieptul, amintindu-i că nu trebuie să se obosească. Avea însă prea multă energie.

“Stas, îşi spuse el, s-a apucat de o operă mare, şi Ochocki se duce la el. A venit vremea să-i dovedesc şi eu ce sunt în stare! Jos cu visurile!... Napoleonii nu vor mai îndrepta lumea, şi nimeni n-o va îndrepta dacă vom continua să ne purtăm ca nişte lunatici... Voi crea o societate cu soţii Mraczewski, îl voi chema pe Lisiecki, îl voi găsi pe Klejn şi vom vedea, domnule Szlangbaum, dacă numai dumneata eşti deştept!... Pentru că ce poate fi mai uşor decât să faci bani când vrei? Şi mai ales când dispui de oamenii şi de capitalul de care dispun eu!...”

Sâmbătă, după plecarea vânzătorilor, domnul Ignacy luă de la Szlangbaum cheia de la uşa din fund a magazinului, cu intenţia să aranjeze vitrina pentru

săptămâna următoare.

Aprinse o lampă, scoase din vitrina principală — cu ajutorul lui Kazimierz — o jardinieră şi două vase de Saxa, iar în locul lor aşează două vase japoneze şi o măsuţă în stil antic roman. Apoi spuse servitorului să se ducă la culcare, deoarece avea obiceiul, să aranjeze cu mâna lui obiectele mărunte şi mai ales jucăriile mecanice. Nu voia, de altfel, ca un om de rând să observe că el se distrează aşa de bine cu jucăriile din magazin.

Ca de obicei, le scoase pe toate şi le puse pe tejghea. Apoi le întoarse mecanismele, şi pentru a mia oară în viaţă le ascultă melodiile, se uită la ursul care se căţăra pe stâlp, la apa sticloasă care învârtea rotiţele morii, la goana pisicii după şoareci, la dansul cracovienilor şi la galopada jocheului.

Urmărind mişcările figurinelor moarte, repeta pentru a mia oară: “Marionete!... Toate numai marionete!... Li se pare că fac ceea ce vor, şi de fapt fac ceea ce le porunceşte resortul, tot atât de orb ca şi ele...”

Jocheul se răsturnă peste perechile care dansau; domnul Ignacy se întristă.

“Să se ajute unul pe altul pentru fericirea lor, nu sunt în stare, dar să distrugă vieţile altora, se pricep tot aşa de bine ca oamenii...”

Deodată auzi un zgomot. Se uită în fundul magazinului şi văzu capul unui om ieşind de sub tejghea.

“Un hoţ!... îl fulgeră gândul.”

— Vă rog să mă iertaţi, domnule Rzecki, dar... mă-ntorc îndată!... rosti omul, eu chipul măsliniu, cu părul negru.

Dintr-o săritură fu la uşă, o deschise repede şi o zbughi afară.

Domnul Ignacy nu fu în stare să se ridice din fotoliu. Braţele îi căzură în jos, picioarele nu-l mai ascultară. Numai inima bătea în pieptul lui, ca un clopot spart. Pe ochi i se lăsă un văl negru...

“Ei, drăcie! Ce-i asta? M-am speriat? Doar a fost... cum

îi zice?... Da... Isydor Gutmorgen... salariatul nostru! Să ştii că a furat ceva, şi acum a fugit... De ce m-am speriat? ...

Însă, după o bucată de vreme, domnul Isydor Gutmorgen se întoarse în magazin, mărind şi mai mult mirarea lui Rzecki.

— De unde ai răsărit?... Ce vrei?... întrebă el.

Domnul Gutmorgen părea foarte tulburat. Lăsă capul în jos, ca un om vinovat, şi, râcâind cu degetele tejgheaua, zise:

— Vă rog să mă iertaţi, domnule Rzecki... Poate credeţi că am furat ceva... Vă rog să mă căutaţi în buzunare...

— Dar ce faci aici?... întrebă Rzecki.

Vru să se ridice din fotoliu; dar nu fu în stare.

— Domnul Szlangbaum mi-a spus să rămân aici peste noapte...

— De ce?

— Vedeţi dumneavoastră, domnule Rzecki... vă ajută Kazimierz... şi domnul Szlangbaum mi-a spus să bag de seamă să nu şterpelească ceva... Dar cum m-am simţit rău de la stomac... Vă rog să mă iertaţi...

Rzecki izbuti să se salte din fotoliu.

— Ah, câinilor!..: strigă el în culmea furiei. Mă bănuiţi de hoţie?... Pentru că vă lucrez pe gratis?...

— Vă rog să mă iertaţi, domnule Rzecki, zise Gutmorgen, umil, dar de ce lucraţi pe gratis?...

— Să vă ia toţi dracii!... răcni domnul Ignacy.

Apoi ieşi fuga din magazin şi închise atent uşa cu cheia.

— Zaci acolo până mâine dimineaţă, şi dacă nu t-ei simţi bine... lasă-i un suvenir patronului tău! mormăi el.

Nu putu să doarmă toată noaptea. Şi cum camera lui era despărţită de magazin numai printr-un coridor, pe la ora două auzi dincolo ciocănituri înfundate, apoi glasul înăbuşit al lui Gutmorgen:

— Domnule Rzecki, vă rog, deschideţi! Vă rog:.. Mă întorc îndată!...

Curând însă se făcu liniște.

“O, ticăloşilor!... îşi spuse Rzecki, răsucindu-se în pat. Credeţi că sunt hoţ?... Lasă, că vă arăt eu vouă!...”

Pe la nouă dimineaţa îl auzi pe Szlangbaum, care, după ce îl eliberă pe Gutmorgen, începu să se învârtească în jurul uşii sale. Nu-i spuse însă niciun cuvânt, iar când veni Kazimierz, îi porunci să nu-l mai lase pe Szlangbaum în camera lui.

“Am să mă mut de aici! Poate chiar de Anul nou... Chiar de-ar fi să locuiesc la mansardă, sau să-mi iau o cameră la hotel... Să mă facă hoţ!... Stas îmi încredinţa sute de mii, iar bestia asta se teme să nu-i fur mărfurile lui bune de dat la hala de vechituri!”

Înainte de amiază scrise două scrisori lungi: una doamnei Stawska, propunându-i să se mute la Varşovia şi să înfiinţeze împreună cu el o firmă comercială, a doua lui Lisiecki, întrebându-l dacă nu e dispus să se întoarcă şi să lucreze la magazinul său...

Tot timpul cât scrise îi stărui pe faţă un zâmbet ironic.

“Parcă văd mutra lui Szlangbaum când o să deschidem sub nasul lui un magazin care o să-i facă concurenţă... He, he, he!... Auzi dumneata! Să mă supravegheze! El, pe mine!... Aşa îmi trebuie dacă l-am lăsat pe mucosul ăsta să-şi ia nasul la purtare... He, he, he!”

În clipa aceea atinse cu mâneca tocul, care căzu pe podea. Când se aplecă să-l ridice, simţi o durere ciudată în piept, ca şi cum i-ar fi străpuns cineva plămânii cu un stilet. Văzu negru în faţa ochilor şi simţi un fel de greaţă. Lăsă tocul jos, se ridică din fotoliu şi se întinse pe canapea.

“Aş fi un caraghios şi jumătate dacă în câţiva ani nu-l fac pe Szlangbaum să se mute la Nalewski... Moşneag prost ce sunt!... Mi-am bătut capul cu Bonaparte, cu tot neamul lui din Europa întreagă, şi în ăst timp am lăsat să crească sub nasul meu un peticar care acum îşi pune oamenii să mă supravegheze ca pe un hoţ!... Cel puţin m-

am ales cu o experienţă.. N-o să mă mai socotiţi voi romantic şi visător...”

Simţi că-l strânge ceva de plămânul stâng.

“Astm să fie?... Trebuie să mă apuc serios de tratament. Altfel, peste cinci-şase ani ajung ca vai de lume... Ah, dacă m-aş fi dezmeticit acum zece ani!...”

Închise ochii şi îşi retrăi parcă toată viaţa. Avea impresia că se vede plutind de-a lungul ei, cu mişcări ciudat de liniştite... Se miră doar că fiecare imagine, o dată trecută, i se ştergea cu totul din memorie, şi nu mai era în stare să-şi amintească ce văzuse o clipă înainte. Iată banchetul de la Hotelul “Europa”, cu prilejul deschiderii noului magazin... Iată magazinul vechi, în care domnişoara Lęcka conversează cu Mraczewski... Odăiţa lui cu fereastra zăbrelită, unde tocmai a intrat Wokulski, întors din Bulgaria...

“Stai!... Ce-am văzut mai înainte?...”

Iată pivniţa lui Hopfer, unde-l cunoscuse pe Stas... Şi iată câmpul de bătălie, unde fumul albăstrui se ridică deasupra uniformelor albastre şi albe, aşezate în linie... Uite-l şi pe bătrânul Mincel! Stă în fotoliu şi trage de sfoară cazacul din vitrină...

“Oare toate acestea le-am trăit cu adevărat, sau au fost doar un vis?... Doamne-Dumnezeule!... şopti bătrânul.”

I se părea că e copil şi că, în timp ce taică-său stă de vorbă cu domnul Raczek despre împăratul Napoleon, el se strecoară în pod şi se uită pe fereastră, spre Vistula, spre cartierul Praga... Treptat, însă, imaginea aceasta, periferia oraşului, se şterge, şi în faţa ochilor săi rămâne doar coşul unei case. La început mare cât un taler, apoi cât o farfurie, la urmă cât un bănuţ de argint...

Apoi îl învălui din nou uitarea şi întunericul... Sau mai degrabă ceva foarte negru, în care coşul casei lucea ca o stea, a cărei sclipire se micşora, pâlpâind...

În sfârşit, se stinse şi steaua...

Domnul Ignacy o vedea poate din nou, dar nu deasupra orizontului pământesc.

. . . . . .

Pe la două după amiază Kazimierz, servitorul domnului Ignacy, veni cu un coş încărcat cu farfurii. Pregăti masa cu zgomot şi, văzând că stăpânul său nu se trezeşte, strigă:

— Poftiţi la masă, că se răceşte mâncarea!...

Dar cum domnul Ignacy nu mişcă nici de data aceasta, Kazimierz se apropie de canapea.

— Domnule...

Deodată făcu un pas înapoi, fugi pe coridor şi începu să bată în uşa din fund a magazinului, unde ştia că se mai aflau Szlangbaum şi unul dintre vânzători.

Szlangbaum deschise uşa.

— Ce vrei?... întrebă el, aspru.

— Domnule... vă rog... stăpânul meu...

Szlangbaum intră în cameră, păşind cu băgare de seamă, se uită spre canapea, apoi deodată se trase şi el un pas înapoi...

— Du-te repede după doctorul Szuman!... Eu nu rămân aici!...

Tocmai atunci la doctorul Szuman sosise Ochocki; se întorsese în ajun de la Petersburg, şi la amiază o condusese la gară pe vara sa, domnişoara Isabela, care pleca în străinătate.

— Închipuieşte-ţi! Intră la mănăstire!... îi spuse el doctorului, după ce-i relatase cele de mai sus.

— Cine? Domnişoara Isabela?... chicoti Szuman. Nu cumva are de gând să cocheteze chiar şi cu bunul Dumnezeu? Sau vrea să se mai odihnească după atâtea emoţii, ca să se poată mărita mai uşor?

— Dă-i pace!... E o femeie ciudată...

— Toate femeile ni se par ciudate până ne dăm seama că sunt sau proaste, sau mizerabile... Despre Wokulski ai aflat ceva?

— Tocmai... începu Ochocki, dar amuţi deodată.

Doctorul stărui:

— Ştii ceva despre el? Sau poate faci din asta un secret de stat?

În clipa aceea dădu buzna Kazimierz.

— Domnule doctor, stăpânul... Repede, domnule doctor!...

Szuman o luă la fugă, urmat de Ochocki. Se urcară în trăsură şi, gonind nebuneşte, ajunseră în faţa casei unde locuia Rzecki.

În poartă îi întâmpină Marzuszewicz, foarte aferat.

— Închipuieşte-ţi, strigă el, adresându-se doctorului, aveam ceva foarte important de rezolvat cu el... Era vorba de onoarea mea... Şi, când colo, dumnealui a murit!...

Doctorul şi Ochocki, însoţiţi de Maruszewicz, intrară în locuinţa lui Rzecki. În prima cameră dădură peste Szlangbaum, consilierul Wengrowicz şi agentul comercial Szprot.

— Dacă ar fi băut ca oamenii, susţinea Wengrowicz, ar fi trăit o sută de ani!... Dar aşa...

Dând cu ochii de Ochocki, Szlangbaum îl luă de mână şi-l întrebă:

— Dumneata ţii neapărat să-ţi ridici banii în cursul acestei săptămâni?

— Da.

— De ce aşa de repede?

— Plec în străinătate!

— Pentru mult timp?

— Poate pentru totdeauna! răspunse aspru Ochocki.

Şi intră după doctor în camera unde se afla mortul.

După ei, intrară şi ceilalţi, păşind în vârful picioarelor.

— E groaznic! murmură doctorul. Unii mor, alţii

pleacă... Cine mai rămâne aici până la urmă?...

— Noi! răspunseră în cor Maruszewicz şi Szlangbaum.

— N-o să fie lipsă de oameni! adăugă consilierul Wengrowicz.

— N-o să fie lipsă... dar deocamdată vă rog să părăsiţi camera, domnilor! strigă doctorul.

Se retraseră cu toţii în anticameră, evident indignaţi. Rămaseră numai Szuman şi Ochocki.

— Uită-te la el!... zise doctorul, arătând spre trupul neînsufleţit al bătrânului. A fost ultimul romantic!... Cum se duc... Cum se duc...

Şi se întoarse spre fereastră, muşcându-şi mustaţa.

Ochocki luă mâna lui Rzecki, rece, şi se aplecă spre el, ca şi cum ar fi vrut să-i şoptească ceva la ureche. Atunci văzu în buzunarul mortului scrisoarea lui Węgielek, care ieşise pe jumătate afară, şi, fără să vrea, citi, scris cu litere mari:

NON OMNIS MORIAR...

— Ai dreptate... şopti el, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi.

— Am dreptate?... zise doctorul. Ştiu asta de mult...

Ochocki însă nu mai adăugă nimic...

---- Sfârşit ----